This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at http://books.google.com/

Harvard College Library

FROM THE FUND GIVEN BY

Stephen Salisbury

Class of 1817

OF WORCESTER, MASSACHUSETTS

For Greek and Latin Literature

COMMENTARII
IN
VIRGILIUM SERVIANI;

SIVE

COMMENTARII IN VIRGILIUM,

QUI

MAURO SERVIO HONORATO TRIBUUNTUR.

AD FIDEM CODICUM GUELFERBYTANORUM ALIORUMQUE RECENSUIT, ET POTIORIBUS VARIIS LECTIONIBUS INDICIBUSQUE COPIOSISSIMIS INSTRUXIT

H. ALBERTUS LION,

PHIL. DR. ET AA. LL. MAG., IN ACAD. GEORG. AUGUSTA PRIVATIM DOCENS.

VOL. II.

ACCEDUNT VIRGILII INTERPRETES A MAIO PRIMUM EDITI, PHILARGYRIUS ET PROBUS.

GOTTINGAE

APUD VANDENHOECK ET RUPRECHT.

MDCCCXXVI.

L 825.12

1879, Oct. 3
Salisbury Fund

3517

MAURI SERVII HONORATI

GRAMMATICI

IN VIRGILII AENEIDOS

LIBR. XI.

1. *Oceanum interea surgens aurora reliquit*; more suo praetermisit noctis descriptionem, quam transisse indicat praesens ortus diei: et hoc est, unde ait Horatius (Art. P. 133.): *Nec verbum verbo curabis reddere fidus Interpres.* Quae enim naturalia sunt, omnibus patent. [*Surgens* autem, quae surrexit, ἀνά et κατά.] — 2. *Aeneas* etc.; consuetudo Romana fuit, ut polluti funere minime sacrificarent. Si tamen contingeret, ut uno eodemque tempore funestaretur quis, et cogeretur operam dare sacrificiis, elaborabat, ut ante sacra compleret, quam funus agnosceret. Unde etiam Horatius Pulvillus in Capitolii dedicatione cum ab inimicis ei filius nuntiaretur extinctus, [ut quidam putant, falso, ut alii, pro vero] ait, *Cadaver sit:* nec voluit funus agnoscere, donec templa dedicaret. Secundum quem ritum etiam Aeneas inducitur ante operam dare sacrificiis: et sic ad sociorum et Pallantis sepulturam reverti. — 3. *Praecipitant curae*; urgent. Longam enim dilationem sepultura non patitur. [Sane cum *Quanquam* praemisisset, non intulit *Tamen;* ut alibi (E. 1, 28.): *Libertas quae sera tamen respexit inertem*, cum *Tamen* dixerit, non praemisit *Quanquam*. *Dare* vero *tempus*, relinquere, i. e. ut breve, et habet emphasim propter multitudinem negotiorum *] *Turbataque funere mens est*; funere Pallantis. *Κατ' ἐξοχήν*. Nam est haec consuetudo apud poëtas, ut a plebe segregent duces. Sic paulo post ait: *Interea socios inhumataque corpora terrae Mandemus*, et intulit, [segregans]: *Moestamque Euandri*

primus ad urbem Mittatur Pallas. Sic dictum est (1, 30.): *Reliquias Danaûm, atque immitis Achilli.* Item (2, 506.): *Forstan et Priami fuerint quae fata, requiras.* — 4. *Primo victor solvebat eoo;* antequam luctum subiret et funeraretur. *Primo* autem *eoo*, subaudimus *tempore.* Nam Graece ἠὼς dicitur, quam nos *Auroram* vocamus. Homerus [ait] ῥοδοδάκτυλος ἠώς: quod nomen Latini traxerunt per derivationem, ut dicerent (2, 417.): *Et laetus Eois Eurus equis.* Item (1, 489.): *Eoasque acies.* Sane, ut etiam supra diximus, in hoc sermone prima syllaba naturaliter longa est: sed cum opus fuerit, corripitur [*Eos:*] aut licentia nominis proprii, aut quia eam vocalis sequitur. — 6. *Constituit tumulo;* in colle: quia tropaea non figebantur nisi in eminentioribus locis. Sallustius de Pompeio: *Devictis Hispanis tropaea in Pyreneis* (Guelf. I. II. *pyrenei;* al. *Pyreneae*) *iugis constituit.* Ex quo more in urbibus tropaea figebantur in arcubus exaedificatis. Ideo autem nunc tropaeum ponit Aeneas, quia necdum plenam est victoriam consecutus: sed occiso Mezentio fugavit exercitum. Plenae enim victoriae, ut supra (10, 775.) diximus, triumphus debetur. Et persolvit vota vel propter tanti ducis interitum, vel quia fas erat, etiam de primitiis [belli] sacrificare. [*Tumulo* autem, deest *in*, i. e. in tumulo. *Induit arma;* ut (83.): *Indutosque iubet truncos hostilibus armis*, sine nomine.] — 7. *Tibi* etc.; [videtur interrupta descriptio.] Hoc per parenthesin dictum est [et prosphonesin, et post reddita: *magne* autem *bellipotens*, antonomasia per duo epitheta sine nomine.] — 8. *Aptat*; apte locat, et congrue [ponit vel figit, ut (8, 721.): *Aptatque superbis Postibus.*] — 9. *Telaque trunca viri;* i. e. praefracta: ita enim in tropaeis poni consuerunt. Iuvenalis (10, 134): *Et fracta de casside buccula pendet* (Guelf. I. *pendens*), *Et curtum temone iugum, victaeque triremis Aplustre.* [Vel *trunca tela*, quae de suo clypeo legeret. Ideo enim *trunca*, quod in evellendo praefracta.] *Et bis sex* etc.; duodecim vulneribus appetitum: quia, ut supra (2, 278.) diximus, totius Tusciae populus in duodecim partes fuit divisus: ut (10, 202.): *Gens illi triplex populi sub gente quaterni*, qui singulis Lucumonibus (Guelf. I. II. *Lucom.*) parebant. Moris autem fuit, ut interemptos duces omnis vulneraret exercitus. Sicut etiam de Hectore Homerus commemorat. [(Il. χ, 370.): Οἳ καὶ θηήσαντο κ. τ. λ.] Unde est: *Quae circum plurima muros Accepit patrios.* [Non ergo ab Aenea, sed ab his qui (10, 642.): *Uni odiisque viro telisque frequentibus instant*, quod ostendit Mezentius, cum sub Aeneae telis iaceret (10, 904.): *Scio acerba tuorum circumstare odia*; neque enim hoc in illo momento periculi meminisset, nisi eos cerneret imminere.] — 10. *Clypeumque ex aere;* figuratius, quam si *aereum* diceret, [ut alibi (4, 138.): *Cui pharetra ex auro.*] — 11. *Ensem colle suspendit eburnum;* vaginam eburneam. Sane *ebur*, *eboris* facit, non *eburis:* sicut *murmur*, *murmuris.* Unde quia in principalitatis declinatione varietas invenitur, etiam derivatio varia est. Nam *eburneus* facit ab eo quod est *ebur:* *eboreus* ab eo quod est *ebor*, *eboris.* [*Collo* autem, i. e., de collo. Paulatim de trunco arboris humanam figuram fecit, ut et sinistram illi det, et collum, quod valde quaeritur, an bene.] — 14. *Maxima res effecta, viri*; occiso tanto

...: simul etiam tropaei ostenditur causa. [Et verecunde cum ... opus sit, impersonaliter ait:] *Abesto*, absit: nam tertia ...sona est. — 15. *Quod superest*; i. e. de reliquo: et est ab...uta elocutio. [Ut (9, 157.): *Quod superest, laeti bene gestis ...pora rebus.*] *Et de rege superbo primitiae*; aut hoc dicit: ...imitiae istae quas fecimus, non de plebe sunt, sed de rege ...perbissimo. Aut certe regem superbum Turnum accipiamus. Nam de ipso legimus (10, 445.): *At Rutulum abscessu iuvenis tunc (cum) iussa superba Miratur:* ut sit sensus: Haec spolia et hanc primam belli partem superbo Turno sustulimus. Nam hoc epitheton proprium Turni est, quod ei Virgilius pro ingenti dat scelere. Apud maiores enim superbia ingens facinus fuit, adeo ut Tarquinius pro multis sceleribus superbi nomen acceperit. — 16. *Mezentius hic est*; [pro] *talis est*, ut (9, 481.): *Hunc ego te Euryale aspicio?* [I. e. talem; et utrum per contemptum, an per commendationem hoc pronuntiandum?] *Murosque Latinos*; [bene quasi hoc solum restet et hoc dicit:] Iam campestri superavimus praelio: restat ut etiam obsidione vincames. Credit enim quod sibi iam aperte nullus occurrat: nec inaniter. Nam et paulo post dicturus est Turnus: *Furta paro belli.* Et in duodecimo (34.) Latinus: *Vix urbe tuemur Spes Italas.* — 18. *Arma parata animis*; aut Hypallage est, pro *armis parate animos.* Aut certe est mutanda distinctio, ut sit: animis et spe praesumite bellum. *Praesumite bellum*; mente praeoccupate, ut supra Turnus (9, 158.): *Et pugnam sperate parari.* Bene autem ait *praesumite*, quasi rem iam sui iuris, ut ei deberi videatur certa victoria. — 19. [*Ne qua mora*; ordo, ne qua mora impediat.] *Vellere signa Annuerint superbi*; ne [in] mora sit[is], cum captatis auguriis ad bellum exire coeperimus. *Vellere* autem proprie dixit, quia Romana signa figebantur in castris: et cum ad bellum eundum fuisset, captatis auguriis avellebantur e terra. Nam alibi ea figi non licebat. Sed inter auguria etiam hoc habebatur, si avellentem facile sequerentur, adeo ut cum filio in Orodis (Guelf. I. *arabis*) bello sit Crassus occisus, qui iturus ad praelium (al. *Parthiam*) avellere signa vix potuit. [Quod etiam Flaminio contigit, qui cum imperasset signa tolli, eaque non possent moveri, effosso solo in quo erant fixa, vi magna extrahi praecepit, et infeliciter apud Thrasymenum pugnavit. Alii *vellere*, movere accipiunt. Ennius: *Rex deinde citatus Convellit sese*, et in sacris *convelli mensa* dicitur, cum tollitur. — 20. *Annuerint superbi*; bene in adhortatione nihil se inauspicato vel sine deorum voluntate facturum promittit; ideo non dixit Iussero, sed cum divi iusserint.] — 22. *Interea socios*; donec tempus obsidionis adveniat. [Et *Interea socios, inhumataque corpora terrae*, ἓν διὰ δυοῖν pro *corpora sociorum.*] — 23. *Qui solus* etc.; [hoc ideo intulit, quia in sexto (329.) de insepultis dixit:] (Codd. tantum: *propter*): *Centum errant annos, volitantque haec litora circum.* [Palinurus Aeneae (6, 366.): *Portusque require Velinos, Sedibus ut saltem placidis in morte quiescam.*] Et bene *Acheronte sub imo*, quia haec res ad umbras tantum pertinet. Nam apud prudentes homines nullius momenti sunt ista. — 24. [*Ite, ait*; vitiose in media oratione *ait*, positum Critici notant.] *Egregias animas*; ingenti arte

laudat, potius quam miseratur extinctos, ut praesentium animos in bella succendat. [Homer. ἰφθίμους ψυχάς. *Quae sanguine nobis hanc patriam;* eleganter et hoc oratorie ad exhortationem audientium sumptum est, nam laus defunctorum viventium exhortatio est, et bene *patriam* ait, tanquam fiduciam gerit quasi vicerit. Sane cum hortatur socios ut sepeliantur occisi, ipse defunctis velut Epitaphion dixit.] — 27. *Quem non virtutis egentem;* Ennii versus est. [*Egentem* sane nos ablativo iungimus.] — 28. *Funere mersit acerbo;* acerbo, immaturo, translatio a pomis. — 31. *Qui Parrhasio Euandro;* Arcadio a civitate Arcadiae, quam Donatus vult a parrha avi (Guelf. I. *a parum*) dictam: quod procedit, si parrha (Guelf. I. II. *parra*) nomen est Graecum: si autem Latinum est, stulte sensit. Nam Graecum nomen etymologiam Latinam non recipit. [Alii Iovis filium Parrhasium dicunt qui habuit Arcadem filium, ex quo primo Parrhasii post Arcades dicti sunt. Sane Arcadum genera fuerunt quattuor, Parrhasiorum, Moenaliorum, Azanorum, Cynaethorum. Alii non Exanas (Azanos) et Cythenos (Cynaethos) sed Axanes et Cyneros dicunt. * — 32. *Felicibus aeque;* hinc non felicitas comparatur, sed ut est illud (G. 3, 513.): *Dii meliora piis;* non quia haec bona sunt, sed bona optat.] — 33. *Ibat;* pro *ierat.* *Alumno;* *alumnus* est, qui Graece τρόφιμος dicitur: quod nomen quia Latinum non est, ut ab eo quod est *nutritor*, inveniamus eum qui *nutritus est*, transiit ad nomen aliud, et *alumnum* dixit. — 35. *Iliades crinem de more solutae;* has Aeneae ancillulas intelligimus. Nam omnes [honestas] matres, hoc est mulieres nobiles in Sicilia remansisse dixit, excepta Euryali matre, de qua legimus (9, 417.): *Quae te sola puer tantis e matribus ausa Persequitur?* [*Crinem* autem *solutae*, figurate, ut (7, 503.): *Palmis percussa lacertos.*] — 36. *Ut vero Aeneas* etc.; naturale enim est, ut intermissa lamenta repetantur, cum aliquis notus advenerit. Sic in Statio: ingressis ducibus denuo defletur Archemorus [(Theb. 6, 37.): *Mox ut morientia dignis Vultubus Inachii penetrarunt limina reges, ceu nova tunc clades, et primo saucius infans Vulnera, letalisque irrumperet atria serpens, Sic alium ex alio, quamquam lassata fragore Pectora congeminant, integratoque resultant Accenso clamore fores.*] — 39. *Nivei fultum Pallantis;* late patet hoc epitheton. Referri enim potest et ad candorem pristinae pulchritudinis, et ad pallorem ex morte venientem, [et] ad frigus quod proprium mortuorum est: ut (6, 219.): *Corpusque lavant rigentis et ungunt.* — 40. *Levi in pectore;* pulcro, puerili, nondum setoso. — 42. *Tene, inquit;* iteratio est: nam supra ait: Lacrymis ita fatur obortis. Sicut in quinto (544.) posuit: *Et fidam sic fatur ad aurem.* Et paulo post intulit: [*Et sese ostentet in armis,*] *Dic ait.* Sane sciendum hanc allocutionem talem esse, qualis illa noni (9, 423 sqq.) (al. *non,* al. *est;* Guelf. II. omitt.), ubi defletur Euryalus. Nam locis omnibus commovet miserationem, ab aetate, a tempore, a vulnere, a spe parentis. *Cum laeta* etc.; ac si diceret, quanquam noceret adversa, cum laeta talem intulit casum. Videtur autem dolere, quod queri non potest de fortunae crudelitate, quae ei uno eodemque tempore et tanta contulit beneficia, et tale intulit damnum. Bene autem *invidit fortuna mihi.* Ut (E. 8, 58.):

Liber Pampineas invidit collibus umbras. — 45. *Discedens dederam*; κατὰ τὸ σιωπώμενον hoc intelligimus. Nam abscedens nusquam est Euandrum allocutus Aeneas. — 48. *Cum dura praelia gente*; subaudimus *fore*. — 50. *Fors et vota facit*; et forte, [utrumque enim dicimus] etiam [et] vota suscipit. Potest et unum esse forset, i. e. *forsitan* vota facit, [et iam vota suscipit.] *Cumulatque altaria donis*; i. e. sacrificat et suscipit vota. Naturaliter autem queritur de errore (al. *terr.*; Guelf. I. *horr.*) mentis humanae. — 51. *Nil iam coelestibus ullis Debentem*; vivi enim superorum sunt: mortui ad inferos pertinent. Unde in duodecimo (647.): *Vos o mihi manes Este boni, quoniam superis aversa voluntas.* Superis autem debemus omnia, donec vivimus, ideo quia, ut dicunt physici, cum nasci coeperimus, sortimur a Sole spiritum, a Luna corpus, a Marte sanguinem, a Mercurio ingenium, a Iove horum (Codd. *honorum*, s. *honoris, omnium*) desiderium, a Venere cupiditates, a Saturno humorem: quae omnia singulis reddere videntur extincti. [Et hoc secundum physicam disciplinam; tradunt enim physici, omnia nos mereri a superis quae rursus extincti reddimus ipsis potestatibus supernis, quod et Plato videtur astruere, qui dicit, quod cum de effluxione fontium non aliarum quarumlibet rerum, sed ipsarum stellarum fuerint animae corporibus commodandae, quicquid de ipsis fontibus stellarum ebullit, hoc intelligi debere stellas. Ergo priusquam in corpora ingrediantur animae per haec signa erratica transeuntes, singula supradicta singulae accipiunt. Item exeuntes singula sigulis redhibere dicit, quae in corpus venientes perceperunt.] — 52. *Vano moesti comitamur honore*; inani, ut supra diximus, quantum ad vivos pertinet; [nam talia de mortuis fiunt ad solatium superstitum, ut est apud Ciceronem in Catone maiore (c. 20.): *Solonis quidem sapientis elogium est, quo se negat velle suam mortem dolore amicorum et lamentis vacare. Vult, credo, se esse carum sociis.* — 53. *Infelix nati funus*; hoc quidam ἀνέκδοτον et vulgare accipiunt, sed decenter ad exprimendum patris adfectum nunc ad patrem redit.] — 54. *Hi nostri reditus*, i. e. tales [sunt:] ut (16.): *Manibusque meis Mezentius hic est.* [*Expectatique triumphi*; modo de se loquitur.] — 55. *Haec mea magna fides*; κατὰ τὸ σιωπώμενον: quam de Pallantis reditu promiserat patri. [*At non Euandre*; aut mutavit declinationem; nam *Euander* facit, ut ipse (10, 515.): *Pallas Euander in ipsis*; aut Graecum vocativum fecit, ὦ Εὔανδρε.] *Pudendis vulneribus*; a tergo illatis: et est consolatio. [Quid autem *pudendis* sit, ipse exposuit dicendo *pulsum aspicies*.] *Nec sospite*; antiptosis est pro *sospiti*: et hoc dicit: Si fu[g]isset vulneratus a tergo, ipsi ei optares interitum. [Alii, non talem habes, inquit, filium quo sospite tibi dirum funus optares, quod parentes sibi precari solent ob nequitiam liberorum. Alii, non optabis, inquit, sospiti filio mortem, quod magis heroicae personae convenit, et quare *sospite* pro *sospiti?*] — 59. *Haec ubi deflevit*; hoc est, postquam haec cum lacrymis dixit. *Flere* enim est, cum voce lacrymare. Unde habemus in sexto (426.): *Continuo auditae voces, vagitus et ingens: Infantumque animae flentes in limine primo.* — 60. *Toto lectos ex agmine*; Troianos, Tuscos, Arcadas. — 63. *Exigua*; quamvis enim magna

sint, orbitati patris prodesse non possunt. [Sed tamen exhi[illegible] sunt patri, quia debentur: aut est sensus, non quidem r[illegible] sura luctui, sed tamen solennia. Ergo iustitiae potius quam solatii.] — 64. *Pheretrum;* [*feretrum* locus ubi mor[illegible] runtur, et est Graecum nomen. Nam] Graece *φέρετρον* d[illegible] Unde per diaeresin feretrum fecit, [dictum a *ferendo:*[illegible] Latine *capulus* dicitur. Unde [et] ait Plautus (Mil. 5, 1 *Capularis senex*, i. e. vicinus (V. *dignus*) capulo. Et dic[illegible] *capulus*, eo quod corpus capiat. — 65. *Vimine querno* aliquae durae derivationes, tamen eis sic utimur, ut *qu*[illegible] [illegible], item *colurnum veru.* Ut (G. 2, 390.): *Pinguia*[illegible] [illegible] *colurnis. Ficulnum lignum*, ut [illegible] (Serm. 1, 8. 1.): *Olim truncus eram ficulnus inut*[illegible] [illegible] Item *Aprugnum callum* [pro *apinum*, ut Plautus ([illegible] [illegible]. 4)] [illegible] 66. *Obtentu frondis inumbrant;* veluti ca[illegible] quandam capulo ramorum extensione fecerunt. — 67. [illegible] *in stramine;* hoc est super frondes ponunt. N[illegible] [illegible] quod [illegible] supra dicens: *Extructosque thoros* [illegible] 68. *Demessum;* participium est veniens quod est [illegible] Sane ab eo quod est *meto*, praeteritu[illegible] [illegible] fecit. [*Languentis hiacynthi;* *languent*[illegible] postquam [illegible] sit, aut quia non est acuti colori[illegible] [illegible] caput. Sane Hiacynthus puer fuit Eurota[illegible] ut quidam volunt Hyabili (Oebali) filius, cetera de hoc in [illegible] sunt.] [illegible] 70. *Sua forma recessit;* i. e. propr[illegible] [illegible] 72. *Ostroque auroque rigentes;* unum *que* [illegible] est additum [illegible] causa. — 73. *Laeta laborum;* fig[illegible] [illegible] Nam modo dicimus *laetus labore.* - [illegible] *Sidonia Dido;* ut (4, 263.): *Dives quae* [illegible] [illegible] autem *manibus*, ut heroides solebant.] — [illegible] [illegible], depinxerat, simul [et] amantis (R. V. *mentis*) [illegible] [illegible] 76. *Harum unam;* [*unam* pro *alteram*] de [illegible], et *harum alteram* et *horum unum* possumus [illegible] Nam artigraphi hoc tantum vetant [dicere], ne de duobus [illegible] quod de multis proprie dicitur. Sane figurat[illegible] [illegible], ut (2, 275.): *Exuvias indutus Achillis:* [illegible] [illegible] 83.): *Indutosque iubet trunc*[illegible] [illegible] [i. e., truncos indutos iubet offerri. Sa[illegible] [illegible] Flaminum subtiliter dixisse: [illegible] non licet tangere, sed Aene[illegible] [illegible]. Sed aliud est, in bello occidere [illegible] tangere: sciendum est tamen, Aeneae omne ge[illegible] [illegible] — 77. *Arsurasque comas obnubit* [illegible] harum unam [de duabus vestibus] induit iuveni, altera ca[illegible] velavit. Nam supra duas vestes dixit esse prolatas. [illegible] autem, velavit: translatio a nubibus, quibus tegitur [illegible] Unde et *nuptiae* dicuntur, quod nubentium capita [obnu[illegible] i. e.] velantur. — 78. *Laurentis praemia pugnae;* mitti[illegible] nia quae de praeda Laurentis pugnae sustulerat. Nam [illegible] est quae eripitur, praemium, quod offertur. — 80. *Quib*[illegible] *liaverat hostem;* vel Pallas, vel Aeneas. Nam ambigue [illegible] est. *Spolia* autem, cum proprie ea tantum sint quibu[illegible] spoliari potest, ut lorica vel vestis, abusive iam *spolium*

quicquid hostibus tollitur. Unde est (6, 168.): *Postquam illum vita victor spoliavit Achilles.* [Alii *equos et tela quibus spoliaverat hostem*, ad Pallantem volunt tantum pertinere, quia in Antiquis Disciplinis relatum est: *Quae quisque virtute ornamenta consecutus esset, ut ea mortuum eum condecorarent.* Sallustius: *Exuant armis equisque.*] — 81. *Umbris inferias;* proprie; nam *inferiae* sunt sacra mortuorum. — 82. *Caeso sanguine*; pro *caesorum*. Ut supra: *Captivoque rogi perfundat sanguine flammas*; (nec enim sanguis caeditur.) — 84. *Ipsos ferre duces;* suos scilicet, qui illis mille praeerant. Melius tamen est, iubet truncos ferre ipsos duces, i. e. ducum spolia, ut *tropaea*, *duces ipsos* dixerit. Sicut supra (16.): *Manibusque meis Mezentius hic est*, [de tropaeo; duces autem, ut Halesum et eiusmodi quos occiderat Pallas, duces ipsi portarent, nam ducum fuerat tropaea portare, ut habeat pater solatium de victoria filii, et honor funeri accedat.] *Inimicaque nomina figi;* pro *inimicorum;* dicit autem affixos tropaeis titulos cum nominibus occisorum. — 85. *Ducitur infelix aevo confectus Acestes;* quasi qui consternatus nimio dolore ire non poterat. Et bene ex rerum permutatione expressit doloris magnitudinem dicens, ita doluisse Acestem, ut paene carens humano sensu per se ire non posset, et equum ita sensisse interitum domini, ut in humanum migraret affectum. Nam et lacrymabat et sponte sequebatur cadaver. [Et bene, cum hominis sit *ire*, equi *ducere*, hominem autem *duci* ait, de equo, *It lacrymans.*] — 86. *Foedans;* vel cruentans, vel lacerans. — 87. *Terrae*; i. e. in terram. [Et figurate sternitur terrae, ut (12, 382.): *Truncumque reliquit arenae.* — 88. *Perfusos sanguine currus;* aut captivorum, aut ipsius Pallantis. — 89. *Post bellator equus;* militaris enim disciplinae fuit, ut equus usque ad sepulchrum duceretur, armiger perversa arma gestaret, unde hanc consuetudinem videtur poëta servasse.] *Positis insignibus;* sine phaleris. — 90. *It lacrymans;* quod autem equum dicit *lacrymare*, non mirum est, cum Homerus etiam divinantem induxerit. [Xanthum equum Achillis mortem (Il. τ, 408.): Καὶ λίην κ. τ. λ. Et paulo post: Ἀλλά σοι κ. τ. λ. Equos autem Achillis inducit Patroclum lugentes (Il. ρ, 426.): Ἵπποι κ. τ. λ. Plinius solum equum praeter hominem lacrymare, et doloris affectum sentire dicit.] *Aethon*; nomen equi, quo etiam Aurorae equus vocatur; [vel a splendore; nam αἴθω, *ardeo* dicitur; vel a cursus celeritate, quasi ἀεὶ θέων, i. e. perpetuo currens, indefessus. Quod autem *equus bellator* dicitur, et phalanx comitatur iuxta morem Romanum ait, ut dignitas in regii adulescentis servetur exsequiis, quia apud Romanos quod erat vivo concessum, mortuo non adimebatur, militaris autem disciplinae erat. *Guttis grandibus;* bene *grandibus*, quia de equo.] — 91. *Nam cetera Turnus Victor habet;* κατὰ τὸ σιωπώμενον et alia eum sustulisse intelligimus, non tantum balteum: ut legimus supra. [Nam sola hasta et galea ostenditur remansisse.] — 92. *Phalanx;* lingua Macedonum, legio. Quod autem ait *moesta*, Arcadas intelligimus. Unde infert: *Teucrique sequuntur, Tyrrhenique duces.* Et hoc est, quod ait supra: *Et toto lectos ex agmine mittit Mille viros.* — 93. *Versis Arcades armis*; lugentium more mucronem hastae, non cuspidem contra terram tenentes. [Quo-

niam antiqui nostri omnia contraria in funere faciebant.] Scuta etiam invertentes propter numina illic depicta, ne eorum simulacra cadaveris polluerentur aspectu, [sicut habuisse Arcades Bacchilides in dithyrambis dicit, et hoc,] ut nonnullis frustra placet. Nam lugentum mos est prioris habitus immutatio. [Alii versis armis in obliquum versis scutis, ne splenderent insignia. Arma autem scuta dici, ipse declarat, ut (10, 841.): *Lausum socii exanimem super arma ferebant*; sed potest hoc de armis versis non ad Arcadas solum, sed ad omnes pertinere. An *versis armis*, quod interempto Pallante victos iam se Arcades arbitrabantur. Alii dicunt, hunc morem fuisse, ut de suo duce nunquam voce quereretur exercitus, ne seditio paulatim insurgeret, verum armorum ordinem mutantes scuta supina portarent. Ergo vel Aeneas ab Arcadibus arguitur, quod Pallas non sit vindicatus, vel Euander, quod novi hospitis gratia adolescentem temere in bella proiecerat. — 94. *Comiium*; potest pro *comitantium* accipi. — 95. *Gemituque*; deest *cum*.] — 96. *Alias hinc ad lacrymas*; ad aliam sepulturam, [i. e., ad ceteros sepeliendos, qui eodem praelio ceciderunt.] — 97. *Salve* etc.; Varro in libris Logistoricis dicit: *Ideo mortuis Salve et Vale dici: non quod aut valere aut salvi esse possunt* (al. *possint*), *sed quod ab his recedimus, eos numquam visuri.* Hinc ortum est, ut etiam maledicti significationem interdum *valeat* obtineat. Ut Terentius (Andr. 4, 2, 14.): *Valeant qui inter nos discidium volunt*, hoc est, ita a nobis discedant, ut numquam ad nostrum revertantur aspectum. Ergo cum mortuo dicitur *vale*, non etymologia consideranda est, sed consuetudo, quod nullis vale dicimus, nisi a quibus recedimus. — 100. *Oratores*; legati: a *perorando* pro republica nominati, [quod *orabant*, i. e. *agebant*, unde et *actores causarum*, *oratores* appellantur.] *Urbe Latina*; pro *Latini*: i. e. de Lauro'avinio. — 101. *Velati ramis oleae*; non coronati; nec enim lugentes decebat; [ut qui pro mortuis precabantur,] sed instructi, et ornati: i. e. in manibus olivae ramos ferentes. Sicut Homerus (Il. α, 14.): *Στέμματ' ἔχων ἐν χερσὶν* [*ἑκηβόλου Ἀπόλλωνος.*] *Velari* autem, ornari: et illo loco significat (5, 366.): *Victori velatum auro vittisque iuvencum*: cum vittis non aut velentur aut coronentur victimae, sed ornentur, [aut certe *velati*, ab omni iniuria tecti, iure gentium.] *Veniamque rogantes*; beneficium [iuxta antiquum modum dictum, hoc est sepulturam suis petentes.] — 102. *Ferro quae fusa*; *fusa* modo interempta, alias fugata, sed discernuntur epithetis: ut si dicas, ferro fusus est, vel metu fusus. — 103. *Redderet*; ostendit iam campos in Troianorum esse potestate. — 104. [*Nullum cum victis certamen*; deest *esse oportet*.] *Et aethere cassis*; [i. e. luce] vacuis: unde et *retia*, *casses* dicimus. Et vestimenta araneorum *casses* dicuntur. Hoc autem bene addidit, quoniam victi possunt innovare certamen. — 106. [*Bonus Aeneas*; ideo, quia ab eo facile impetratur.] *Haud aspernanda*; iusta, non contemnenda. Sepulturae enim beneficium generaliter debetur universis. — 107. [*Venia*; quam petebant, aut *venia*, humanitate.] *Insuper addit*; accumulat verbis beneficium, dicens, pacem se etiam vivis velle praestare. [Pacem] autem] ideo defunctis, quia ait supra: *Nullum cum victis certamen*; et mortuo-

rum pax, sepultura est. Unde elegit verbum [quod tam vivis, quam mortuis] utrisque aptum [esset.] — 108. *Quaenam*; quanta et qualis. Nam mirantis est: nec enim dubitat, cum ipse dicat *Indigna*. [Ergo potest ἐπεξήγησις esse, quaenam vos fortuna implicuit, quae est indigna bello: et mira est oratio conciliantis se hostibus suis.] — 109. *Implicuit*; i. e., involvit invitos: [*Bello* autem, incertum dativus an ablativus. — 110. *Martis sorte peremptis*; ad illud, *nullum cum victis certamen*.] — 112. *Nec veni*; nec venissem: tempus est pro tempore [et vitavit ὁμοιοτέλευτον.] — 113. *Nec bellum cum gente gero*; [subaudiendum]: Sed cum Turno: per quod [populariter] eorum captat favorem: [aut ut seditionem eorum adversum regem invocat. — 114. *Hospitia*; hoc verbum duo significat, ... * (sig., et quo ab alio recipimur,) et quo aliquem recipimus.] — 115. *Huic morti*; i. e., huic morti δεικτικῶς, quasi iacentes ostendit. — 116. *Si bellum finire manu*; hoc est internecione, potest enim et pace finiri. — 117. [*His mecum decuit concurrere telis*; aut qui se Teucros parat pellere, aut tela sua ostendit, ut armatus in concilio fuerit.] — 118. *Vixet*; pro *vixisset*: et est Syncope. *Deus, aut sua dextra dedisset*; victoria [enim] vel vita duplici ratione consistunt, aut virtute, aut voluntate fortunae. — 119. *Miseris civibus*; quasi aliena culpa pereuntibus; [et bene commendatur dicentis bonitas, quasi et ipse eorum misereatur.] — 120. *Obstupuere silentes*; i. e. obstupefacti sunt, et silere coeperunt, (votum tantae (Guelf. I. *tectae*) benevolentiae et virtutis.) — 122. *Tum senior*; cui ab aetate praestabatur auctoritas. *Odiis* etc.; [aut qui eum odio semper et criminationibus persequebatur.] Aut propter suum crimen, i. e. inertiam, quam semper virtuti constat esse contrariam. Aut Turni crimine, qui tot viris causa mortis extiterat. — 124. *Orsa refert*; coepta verba. *O fama ingens, ingentior armis*; frustra ait Donatus, hoc nomen de his esse, quae non recipiunt comparationem. Nam quia augmentum recipit, et comparatur, alia illa sunt nomina, in quibus est dubitatio, utrum comparentur, ut est *perfectus*, quod si velis comparare, [ut dicas *perfectior*,] incipit *perfectus* non esse *perfectus*. — 125. *Coelo te laudibus aequem*; pro his qui in coelo sunt, i. e. diis: ut (8, 64.): *Caeruleus Tibris coelo gratissimus amnis*, [et est oratorium non invenire paria verba virtutibus. *Coelo* autem Dativus, *laudibus* ablativus.] — 126. *Iustitiaene* etc.; figura Graeca, *Miror illius rei* et *regno illius rei*, ut [θαυμάζω ἐκείνου, καὶ ἄρχω ἐκείνου. Homer.] (Il. λ, 38.): Τενέδοιό τε ἶφι ἀνάσσεις. Inde Horatius ait (Carm. 3, 30.): *Et qua pauper aquae Daunus agrestium regnavit populorum*, pro *agrestibus populis*, [ita et hic *Iustitiae*, *laborum* genitivum pro ablativo; si autem *Iustitiae* legeris, subaudiendum *iustitiae laudibus*, si *iustitia*, subaudiendum *praeditum*.] — 128. *Si qua viam dederit fortuna*; *viam*, [i. e.] rationem. Et bene cum exceptione pollicetur, dicens: Si voluntatem nostram fortuna comitetur. — 129. *Foedera Turnus*; vel coniugii, vel amicitiarum, [et potest videri deesse *alia*.] — 130. *Fatales moles*; quia audierat (112.): *Nec veni, Nisi fata locum sedemque dedissent*. — 131. *Saxa Troiana*; ambitiose ait, quasi Troianis fataliter debita, [vel *Troiana*, in usum Troianorum]. — 133. *Pepigere dies*; pacti

sunt. Nam ab eo quod est *paciscor*, et *pepigi* et *pactus sum* facit: sicut ab eo quod est *parco*, et *parsi* et (*persi* et) *peperci* [facit.] *Pace sequestra;* media (et temporali.) Nam[que] *sequester* est [aut] medius inter duos altercantes, [aut] apud quem aliquid ad tempus seponitur, [dictum autem a *sequendo*, quod eius qui electus sit utraque pars fidem *sequitur*.] *Pacem* ergo *sequestram*, inducias dicit: i. e. pacem temporalem, et mediam inter bellum praeteritum et futurum. — 134. *Mixtique impune Latini;* apud maiores enim magna erat cura fidei, adeo ut [induciis factis colloqui soliti essent duces populi Romani cum hostium ducibus, summaque severitate vindicatum, si iniuriam se passos quererentur, denique obsessa urbe a Tarquinio,] inter Porsennam et Romanos factis induciis, cum ludi Circenses in urbe celebrarentur, ingressi hostium duces curuli certamine contenderent, et victores coronarentur. [*Impune* autem, hoc loco sine periculo.] — 135. *Ferro bipenni;* ad epitheton transtulit nomen proprium. Nam *bipennis* per se plenum est, et securim significat, ut (2, 627.): *Crebrisque bipennibus instant.* — 137. *Robora;* modo genus ligni est. Nam est inter specialia nominatum. — 138. *Plaustris gementibus;* sub pondere sonantibus. — 141. *Quae modo* etc.; [*Latio*, pro *in Latio*.] Bene *modo*. Uno enim eodemque die et fortiter fecit et periit: ut (10, 507.): *Haec te prima dies bello dedit, haec eadem aufert.* [Alii *modo*, paulo ante accipiunt. Sed *modo*, haud cum affectu, ut acerbior luctus de tanta mutatione nasceretur; alii *modo*, paene accipiunt.] — 142. *Arcades ad portas ruere;* eos [nunc Arcadas] dicit, qui intra civitatem sunt. [Multa tamen exemplaria: *Arcadas at portis* (Fabr. *portas*) *ruere*, habuerunt, ut coniunctio sit non praepositio, ut (4, 404.): *It nigrum campis agmen*, pro, *per campos* et (4, 130.): *It portis iubare*, *per portas*: *ruere* autem, i. e., magna velocitate ferri, ut (3, 676.): *Excitum ruit*, ad portas, et (G. 3, 104.): *Ruuntque effusi carcere currus*, et *ruere* pro ruebant, infinitum pro pronuntiativo.] *De more vetusto;* quia antea per noctem cadavera funerabantur (Vos. *ferebantur*, Dan. *profereb.*, Fabr. *praefun.*, V. *funer. vel pro funera fereb.*, R. *vel pro funera fereb.*, Steph. *pro funere fereb.*) cum faculis. — 143. *Rapuere faces*; rapuere, raptim et festinanter tulerunt. [Sed apud Romanos moris fuit, ut noctites (noctu) efferrentur ad funalia; unde etiam *funus* dictum est, quia in religiosa civitate cavebant, ne aut magistratibus occurrerent, aut sacerdotibus, quorum oculos nolebant alieno funere violari. Inde etiam qui funeri praeerant, a *vespera* primum *vesperones*, deinde *Vespillones* dicti videntur, et magis moris Romani, ut impuberes noctu efferrentur ad faces, ne funere immaturae sobolis domus funestaretur, quod praecipue accidebat in eorum qui in magistratu erant filiis. Ideo Virgilius Pallantis corpus facit excipi facibus, quia acerbum funus. *Funera* autem alii a *funalibus candelis*, sebo vel cera circumdatis dicta, quod his praelucentibus noctu efferrentur mortui. Alii a *fungendo*, quod eo praesumo * (supremo) in eo qui decessit officio fungimur, vel quod hi qui mortui sunt, *vita functi* dicuntur. Alii tradunt, de filiis qui in potestate patris sint, non putari ius esse *funus* vocari fierique, quia servi loco sint parenti, et si id fiat

familia funestata sit. Ergo hic merito Pallantis funus facibus celebratur, ut filii. Alii sicut Varro et Verrius Flaccus dicunt: Si filius familias extra Urbem decessit, liberti amicique obviam procedunt, et sub noctem in urbem infertur in (cum) cereis facibus, [quoniam] praelucentibus, ad cuius exsequias nemo rogabatur. Sane haec corpora sive proiici iubebantur et a *cadendo*, sive quod sepultura *carebant*, *cadavera* dicta.] — 144. *Discriminat*; dividit. Unde et discrimen capitis muliebris dicitur, [ex eo quod caput auro *discernat*. — 146. *Succedere*; ut (103.): *Tumulò sineret succedere terrae.*] — 147. *Incedunt*; implent: ut (10, 895.): *Clamore incendunt coelum Troesque Latinique.* — 148. *Vis ulla*; nec aetatis imbecillitas, nec severitas regia. — 149. *Feretro Pallante reposto*; i. e. posito Pallantis feretro. Nam Antiptosis est. — 152. *Non haec* etc.; duplex expositio est: aut enim hoc dicit: Non mihi talia promittebas, ut crederem, cautius te dimicaturum; ut intelligamus proficiscentem Pallantem promisisse patri victoriam, caedem hostium, plurima spolia. Qui enim haec cogitat, cautelae obliviscitur, aviditate vincendi: aut certe *non*, pro *nempe* accipiamus, ut in Terentio (Adelph. 4, 2, 21.): *Non tu hunc* (al. *eum*) *rus produxe te aiebas* (al. *rus hinc modo pr. a.*; R. *prodisse*, Vos. *prodiisse ageb.*, Dan. Fabr. *produxisse te ai.*; Guelf. I. II. *produxisse ageb. s. aieb.*)? i. e. [nonne,] nempe; ut nunc sit sensus: Nempe mihi haec dederas promissa discedens, quia cautius fueras dimicaturus: [alii non *parenti* sed *petenti* legunt, ut non iure affectionis quam filius patri debebat, sed humanitatis eum convenire videatur. Petenti mihi, o Palla, fidem dederas te cautius quam fortius dimicaturum, et affirmant, si *parenti* legendum esset, potuisse dici: *Non haec o fili dederas promissa parenti.* Alii haec κατὰ τὸ σιωπώμενον dicta accipi volunt.] — 154. *In armis*; apud armatum, cuius consilium cupido victoriae plerumque conturbat. — 155. [*Praedulce decus*; aut valde dulce, aut quasi immaturum. — 156. *Primitiae*; rudimenta, quasi *Troiani*. *Bellique propinqui*; vel quod ante maturam aetatem Pallantis venerit, aut *propinqui*, nimium vicini, quo Pallas mitti posset. Sane hoc bellum *Antarium* vocari solitum, quod sit ante Urbem quasi ante Aras. — 157. *Dura*; misera et infelicia.] — 158. *Vota precesque meae*; supra (50.): *Fors et vota facit.* [*Tuque o sanctissima coniux*; *sanctum* non semper sacrum neque religiosum est, ut hic, ubi *sanctissima* incorruptae castitatis significat, unde et *sanctae leges* appellantur, quae neque corruptae sunt, neque corrumpi possunt.] — 159. *Felix morte tua*; ea sorte felix quae ceteri dolent[ur.] [Et bene tua, ne ut ipse filii morte fieret infelix.] — 160. *Vivendo vici mea fata*; diu vivendo. Ut in Bucolicis (E. 9, 2.): *O Lycida vivi pervenimus.* *Vici* autem *mea fata*: i. e. naturalem ordinem vita longiore superavi; [an hoc tantum, ut superstes essem filio meo?] namque hic ordo naturalis est, ut sint parentibus superstites liberi. *Fata* [eius] ergo generalia dixit, referens se ad naturalem ordinem, non ad fatum proprium. Nam fata superare nemo hominum potest. Unde multi sic distinguunt: Contra ego vivendo vici vitam, scilicet filii. [I. e., Supervixi. Veteres enim *vivendo vincere* dicebant supervivere, ut (G. 2, 295.): ***Multa virum volvens vivendo secula vincit,***

nam et in Togatis *victrices* appellantur, quae viros extulerunt. Plautus in Epidico (2, 1, 8.): *Quia tibi licuit eum vivendo vincere.*] Nam hoc est, *Superstes restarem ut genitor*, ut *Mea fata*, per exclamationem dictum sit. Sciendum tamen, etiam irrationabilia dolentibus dari. — 161. *Restarem*; essem. — 162. [*Obruerent Rutuli telis;* i. e. *me*; et bene etiam sibi irascitur, sic enim natura immoerentis exprimitur.] *Dedissem;* reddidissem. — 163. *Pompa*; exequialis [scilicet. *Me*; vehementius pronuntiandum, et bene Pallanta ipsum omen (ips. nomen posuit)]. — 164. *Nec vos arguerim*; exonerat eorum pudorem, ne videantur ei causa orbitatis fuisse, dicens sibi hoc fataliter debitum. [*Arguerim* autem, alias indicaverim, ut (4, 13.): *Degeneres animos timor arguit;* alias accusaverim, ut nunc Cicero: *Arguis fatentem.*] — 165. *Senectae;* deest aetati: nam senecta aetas dicitur. Sallustius: *Senecta iam aetate.* Per se autem plenum est, si *senectus* dicamus. [Nam si *senecta*, aut addendum aetas, aut intelligendum. — 166. *Quod si immatura manebat*; magnifice servat decorem, quod se revocat ad heroicam consolationem.] — 168. *Ducentem in latium Teucros cecidisse iuvabit;* lucrum quodammodo putat, impendisse pro amicorum felicitate filium, qui morti fuerat acerbo funere fataliter debitus. [Et est a qualitate beneficii solatium.] — 169. *Non alio digner te funere Palla;* latenter hic Aeneae ostenditur pietas, qui in amici funus tanta contulit, ut pater amplius praestare non possit. [Alii *dignem* legunt iuxta veteres ab eo quod est *digno* Calvus: *Hunc tanto munere digna.* Pacuvius in Hermione: *Cum neque me inspicere aequales dignarent.* Hinc ipse Virgilius (3, 475.): *Coniugio Anchisa Veneris dignate superbo.* — 170. *Quam pius Aeneas;* deest *quo*, ut sit *quam quo.*] — 173. *Tu quoque* etc.; [i. e., in trunco armatus.] Sicut isti duces de quibus haec sunt tropaea. Nam supra ait (83.): *Indutosque iubet truncos hostilibus armis Ipsos ferre duces.* — 174. *Esset par aetas;* vel mea, vel filii, nam ad utrumque potest referri. — 175. *Demoror armis; ab armis:* et hoc videtur dicere: Dimittendi sunt Troiani, ut morte Turni satisfiat doloribus meis, quod etiam posteriora significant. — 179. *Meritis* etc.; nihil est aliud quod possit vel virtus tua, vel fortuna praestare; nam his rebus victoria contingit; nisi ut occiso Turno, et vindices filium, et patrem consoleris orbatum. — 181. *Sed nato* etc.; ac si diceret, hanc solam esse causam, quae eum cogat ad vitae patientiam, ut filio Turni nuntietur interitus. — 183. *Extulerant lucem;* Asinius Pollio dicit, ubique Virgilium in diei descriptione sermonem aliquem ponere aptum praesentibus rebus, ut hoc loco: quia funerum et sepulturarum res agitur, dicit *extulerat;* [nam et *efferre*, est ad sepulturam ferre. Terentius (Andr. 1, 1.): *Effertur, imus.*] Item in quarto (585.), quia est navigaturus Aeneas, et relicturus Didonem, dicit: *Tithoni croceum linquens aurora cubile.* Quod licet superfluum sit, in multis tamen locis invenitur [necessarium.] *Miseris mortalibus*; qui sunt subiecti tot casibus. Homerus (Il. χ, 31.): *Δειλοῖσι βροτοῖσι*, i. e. miseris mortalibus, non timidis, [cum δειλὸς et *miserum*, et *timidum* significat.] — 184. *Opera, atque labores*; *hoc opus* et *haec opera* tunc dicimus, quando negotium ipsum quod geritur, significamus. Si autem

feminino genere dixerimus *operas*, ipsas personas quae aliquid faciunt, significamus. Sicut *custodia* dicitur quae custodit, ut, *Cernis custodia qualis Vestibulo* (al. *Velivolo*) *sedeat.* Nam ut hi qui custodiuntur, *custodiae* dicantur, usurpatum est. Unde male est in usu: custodiae audiuntur.— 185. *Constituere pyras;* *pyra* est lignorum congeries. *Rogus*, cum iam ardere coeperit dicitur. *Bustum* vero iam exustum vocatur. Quem ordinem servat poëta, dicens: *Constituere pyras.* Item: *Subiectisque ignibus atris Ter circum accensos Decurrere rogos.* Item postea: *Semustaque servant Busta.* — 186. *Mcre tulere patrum*; quia apud varias gentes diversa fuerunt genera sepulturae. Inde est quod alii obruuntur, alii exuruntur, alii proprias remittuntur ad patrias: alii per diem, ut nunc isti: alii per noctem, ut supra Pallas. Et perite has varietates Virgilius posuit. Namque Heraclitus, qui omnia vult ex igne constare, dicit, debere corpora in ignem resolvi. Thales vero, qui confirmat, omnia ex humore procreari, dicit obruenda corpora, ut possint in humorem resolvi. *Ignibus atris;* atqui ignes *atri* non sunt, sed epitheton traxit de negotio. ut *atris* diceret, hoc est funebribus: ut paulo post: *ter Moestum funeris ignem*, i. e. funebrem. Nam moestus esse non potest ignis. [*Atris*, cum concipiuntur.] — 187. *Conditur* etc.; i. e. aër fumi obscuritate completur. — 188. *Cincti fulgentibus armis*; [i. e. incincti et instructi.] Frustra hoc epitheton notant Critici, quasi circumeuntes rogos alia arma habuere debuerint. *Cincti*, i. e. instructi. — 189. *Decurrere rogos*; pro *circum rogos cucurrere.* Bene autem ait *decurrere*, non *decucurrere.* Nam verba quae in praeterito perfecto primam syllabam geminant, ut *curro*, *cucurri*, *tondeo*, *totondi*, cum composita fuerint, geminari non possunt. Nam *decurri* et *detondi* dicimus, non *decucurri* neque *detotondi*: exceptis tantum duobus, [*do* et *sto*.] (L. *sto*, *steti*, *do*, *dedi*; faciunt enim, *resto*, *restiti*, *reddo*, *reddidi*.) — 191. [*Spargitur et tellus lacrymis*; ὑστερολογία est, nam prius est ut arma spargantur lacrymis quae corpori adhaerent, quam terra. — 192. *It coelo*; pro in coelum.] *Clangorque tubarum*; ante enim mortui ad tubam deducebantur. Unde Persius (3, 103.): *Hinc tuba candelae tandemque beatulus alto Compositus lecto.* — 193. *Hinc alii spolia occisis direpta Latinis*; secundum suae gentis ritum: alii hostilia arma, ali peremptorum cremabant corpora. — 195. *Ferventesque rotas;* nimio scilicet cursu. Alibi (G. 3, 107.): *Volat vi fervidus axis.* Horatius (Carm. 1, 1.): *Metaque fervidis evitata rotis.* [Et *ferventes* non modo, sed quae soleant fervere, ut (4, 135.): *Spumantia frena.*] — 196. *Et non felicia tela;* quibus se *defendere* nequiverunt. — 197. *Mactantur corpora morti*; aut in mortem, aut *Morti* ipsi deae. Statius (4, 528.): *In scopulis* (Guelf. I. V. *specul.* Guelf. II. *speluncis*) *Mors saeva sedet.* Lucanus (6, 600.): *Ipsamque vocatam Quam* (V. Guelf. II. *quos*, L. R. Vos. Guelf. I. et al. *quem.* Dein codd. *mortem tibi* s. *sibi;* L. R. *cogis*) *petat a nobis mortem tibi coge fateri.* *Circa* autem, ideo quia, ut Homerus dicit, in morte Patrocli circa corpus extincti, tam homines quam pecora immolabantur, ut uno igni cremarentur. Unde est in sexto (228.): *Ossaque lecta cado texit Cori-naeus aheno.* [Homerus ἐν τῷ ψ. (170.) ad Patrocli pyram: Ἐν

δὲ τίθει κ. τ. λ.] — 198. *Raptas*; raptim advectas. Nam post inducias rapere non poterant: aut certe [ante] *raptas*, belli scilicet tempore. — 199. [*In flammam*; i. e. in rogum. — 201. *Busta*; *bustum* dicitur id quo mortuos conbusta e * ossa quae eius sibi iusta (quo mortuus combustus est, ossaque eius ibi iuxta Heins. *mortui combusta erant, quod eius ibi ossa usta sint sep.*) sunt sepulta. Alii dicunt ubi homo conbustus est: nisi ibidem humatus fuerit, non esse ibi *bustum*, sed *ustrinum*. — 202. *Invertit coelum*; patet illud quod in promptu est Invertit coelum ut ea pars quae noctem haberet sub terra esset.] *Stellis aptum*; coniunctum, ἀπὸ τοῦ ἅπτεσθαι. — 203. [*Nec minus*; etiam.] — 204. *Innumeras struxere pyras*; hoc loco multis rebus ostendit, immensam caedem factam esse Rutulorum. — 206. *Finitimos tollunt in agros*; qui enim e longinquo venerant, referri non poterant. *Urbique remittunt*; deest *unicuique*, et meminit antiquae consuetudinis. Nam ante etiam in civitate homines sepeliebantur. Quod postea Duilio (codd. *Duellio*, Steph. *Duelio*; Guelf. I. *duillio*) consule senatus prohibuit, et lege cavit (L. R. Guelf. I. *legavit*), ne quis in urbe sepeliretur. Unde Imperatores et Virgines Vestae quia legibus non tenentur, in civitate habent sepulcra. Denique etiam nocentes Virgines Vestae, [quia legibus non tenentur] licet vivae, tamen intra urbem in campo scelerato obruebantur. — 208. *Nec honore*; [ideo *nec honore*,] quia *nec numero*, [quod in numero et ordine honos spectatur.] Nam aliud verbum pendet ex altero. [Alii *nec* pro *sine* accipiunt. *Tunc*; pro *tum*, i. e. postquam cremare coeperunt. — 210. *Tertia lux*; mos enim erat tertia die ossa crematorum legi. — 211. *Moerentes*; hoc et ad Latinos et ad Troianos potest referri. Sane *moerere* est cum silentio dolere: *flere*, ubertim lacrymas demittere, *plorare*, cum voce flere: *plangere* cum aliquibus dictis miserabilibus pectus aut faciem tondere (*tund.*); *lugere* etiam cum habitus mutatione. *Altum cinerem*; quia dixerit *innumeras struxere pyras*.] *Confusa* etc.; aut quia dixit simul multos crematos; aut, si ad honoratorum cadavera referas, ut supra diximus, *confusa*, propter simul animalia concremata. *Ruebant* autem, de cineribus eruebant. [Adnotandum sane, quod *focos* dixerit *pyras*, cum *focus* ara sit deorum penatium. An quod focum dicat ubicumque ignis est et fovetur, unde et Varro focum dici vult. — 212. *Tepidoque onerabant aggere terrae*; hypallage, hoc est, *ossa tepida*.] — 213. *Praedivitis*; more Graeco epitheton incongruo (al. *incongruum*; Guelf. I. II. *congruum*) huic loco posuit. — 214. *Longe pars maxima luctus*; valde: et hoc est melius quam quod legatur *et longi*. — 215. *Hic matres*; quia scit ad aliquid haec nomina pertinere, non addidit deflebant filios, aut maritos, aut fratres. [*Cara pectora*; i. e. caros fratres desiderarunt, ut (1, 646.): *Cari stat cura parentis*, et est periphrasis. — 218. *Ipsum armis*; bene repetitum *ipsum*.] *Iubent*; volunt, exposcunt. — 220. *Ingravat*; maiorem invidiam concitat, [i. e. graviora facit et onerat. *Vocari*; provocari.] — 221. *Testatur*; testificatur etiam legatorum fidem, qui cum eo fuerunt. [*Solum*; et hic bene repetitum *solum*. — 222. *Simul contra variis*; scilicet ut alii paci faverent, alii Turno.] — 223. *Obumbrat*; subaudis Turnum: tuetur, de-

dit: translatio ab arboribus [facta, quia nomen nobilium tantam umbra est pro aliis.] Hoc autem dicit, Amor reginae ad favorem popularem plurimum proderat Turno. *Meritis sustentat fama tropaeis*; [vel] quia multos occiderat, ut etiam ipse dictus est; [vel secundum illud. *sunt oppida multa Capta manu.*] — 226. *Ecce super*; insuper, [hoc est] ad cumulationem malorum. *Moesti*; hoc sermone eos nihil egisse significat. *Magna Diomedis ab urbe*; legitur et *magni*. [Et tanto asperius videtur, quod cum *magnus* sit *Diomedes*, non audet adversus Aeneam pugnare. — 227. *Nihil omnibus actum*; breviter et laborem et studium comprehendit.] — 228. *Nil dona nec aurum*; ordinem negationis exsequitur dicens, inaniter perfecta esse omnia quae possent efficaces legati perficere auro, precibus, promissione. — 230. *Pacem Troiano ab rege petendum*; sicut etiam supra (10, 28.) diximus, cum per gerundi modum aliquid dicimus, per accusativum elocutionem formemus necesse est: ut *petendum mihi est equum.* Lucretius (1, 112.): *Aeternas quoniam poenas in morte timendum.* Item Sallustius: *Castra sine vulnere introitum.* Nam *castra* accusativus pluralis est, qui multis errorem facit, ut videatur esse nominativus: quia neutra triptota sunt, et similis est nominativus accusativo. — 231. *Rex ipse Latinus*; qui consolari debuit, aut defendere rempublicam, aut aliud inire consilium. — 232. *Fatalem* etc; modo [*fatalem*] perniciosum omnibus Aeneam, [vel exitio futurum omnibus.] *Manifesto numine* [autem], i. e. manifesto deorum iudicio ad Italiam venisse, numinum ira testatur: quam cognoscimus tantorum caede sociorum. [Et est ordo: fatalem Aeneam ferri manifesto numine admonet ira deûm.] — 235. *Alta intra limina cogit*; quaeritur cur ad privatam domum convocetur senatus, qui non nisi ad publica et augurato condita loca convenire consuevit. Sed scimus domum Latini augurato conditam, et eandem tam templum fuisse quam curiam. Namque in superioribus legimus (7, 170.): *Tectum augustum*, i. e. augurio conditum. Item paulo post 173.): *Hinc sceptra accipere, et primos attollere fasces Regibus omen erat; hoc illis curia templum.* Merito ergo ad domum regis, quasi ad locum [gentibus] publicum convocatur senatus. Nam [ut] ait in septimo (192.): *Tali intus templo divum patriaque Latinus Sede sedens.* Idcirco etiam in palatii atrio, quod augurato conditum est, apud maiores consulebatur senatus: ubi etiam aries immolabatur. Quod, ut in septimo diximus, Virgilius ad Latini transtulit domum. Multi dicunt, perite Virgilium nec templi nec curiae hoc loco fecisse commemorationem: sed tantum dixisse, *intra tecta regia*, ut ostenderet, consilium quod initur non esse complendum: quia nec rite est inchoatum; ea enim quae dicit Latinus, effectu carebunt. — 236. *Olli*; illi, secundum Ennium. [Et intelligendum κατὰ τὸ σιωπώμενον, Turnum quoque venisse qui in superiori libro a Iunone subtractus pugnae Ardeam pervenerat.] *Fluunt* (V. Guelf. I. II. *ruunt*); festinanter incedunt. — 238. *Et primus sceptris*; primus inter sceptriferos. Namque apud maiores omnes duces cum sceptris ingrediebantur curiam. Postea coeperunt tantum ex consulibus sceptra gestare, et signum erat, eos consulares (al. *consules*) fuisse (al. *esse*). [Aut quia et alii eiusdem partis reges erant, ut

Turnus: sicut Agamemnon dux totius exercitus diversae civitatis proprios reges habuerint.] — 239. *Aetola ex urbe remissos*; quam condiderunt hi qui de Aetolia venerunt, Graeciae provincia. Unde Diomedes habuit socios de tribus eius civitatibus, quas habet Aetolia, Pleurona, Olenona, Calidona (V. *Pleurna*, *Cleon*, *Calydonia*; L. *Pl.*, *Clenon*, *Calcoed.*, L. *Pleuron*, *Olenus*, *Cal.*; R. *Pl.*, *Ol.*, *Caledona*; al. *Pleuron*, *Olenon*, *Cal.*; Guelf. I. *Pl.*, *calidonia*; II. *Pl.*, *Olenon*, *Cal.*). Sic ergo dixit *Aetola ex urbe* ut (6, 2.): *Et tandem Euboicis Cumarum allabitur oris.* [Ideo autem Diomeden Aetolum dicit, quia pater eius Tydeus Aetolus fuit qui ad Argos fugit, quoniam fratrem patris sui occiderat.] — 240. *Et responsa reposcit*; mire ait *reposcit.* Ante enim rex solet a legatis universa cognoscere, et sic eos praesente populo iterum omnia iubere narrare. Unde est: Ordine cuncta suo. Nam nihil licet praetermittere. Unde et superflua narrare consue[ve]runt. — 243. *Vidimus o cives Diomedem*; [rhetorica protinus arte coepit, neque enim opus erat principio aliquo legationem referenti, et hic figura est ὑστερονπρότερον. Natura enim hoc fuit prius dicendum: *Atque iter emensi casus superavimus omnes*, et tunc: *vidimus Diomedem Argivaque castra.* Sed habet consuetudo ut qui tale aliquid nuntiant, protinus admoneant, ut puta, *vidi illum*, *erat illic*, *faciebat illud:* ideo adiecit: *Ille urbem Argyripam patriae cognomine gentis.* Illud etiam ordine congruo subiunxit ad proliciendum animum priusquam quicquam diceret: *Munera praeferimus.* Unde ordine: *nomen patriamque docemus*; *Qui bellum intulerint*, hoc est qui, unde, contra quos, qua causa: deinde ponitur oratio Diomedis, cuius sunt partes duae, una, qua se excusat: alia, qua etiam illis suadet ut bellum deponant. Nam hoc in fine orationis Venulus addit: *Et responsa simul quae sint rex optime regum Audisti.* Excusatio Diomedis duplex est, Fortes sunt Troiani et felices: Fortes breviter ostendit per intermissionem: *Mitto ea quae muris bellando exhausta sub altis.* Frigidus enim locus erat si virtutem eorum timere diceret, quos vicit. Secundus locus multa continet, tam felices esse ut de omnibus vindicarentur, et singula de singulis mire augendo exsequitur: novissimo loco de se dixit, ne ei obiiceretur, quid te ista movent si tu nihil passus es? et auxit quod omisit, et socios adiecit, cum exclamatione: *Haec adeo ex illo mihi iam speranda fuerunt Tempore.* Ideo se contra Veneris filium excusat pugnare, nam sequitur: *Ne vero, ne me ad tales impellite pugnas.* Supererat ut pacem suaderet, ait enim: *Munera*, *quae patriis ad me portastis ab oris.* Inde laudem Aeneae ita addidit ut suam laudem servaret, ibi enim ubi se excusat non hoc ait quia fortis est non adeo (*audeo?*), sed illud: *Quicunque Iliacos ferro violavimus agros*, quasi hoc fatum fuit omnium, hic ubi suadet pacem aperte dicit pares mihi non estis, et ait: *Experto credite quantus In clypeum assurgat, quo turbine torqueat hastam*, i. e. ego fatum timeo, vos virtutem timere debetis. Nam quod adiecit: *Si duo praeterea tales Idaea tulisset*, non fuit contentus illum Hectori comparare, nisi adiunxisset: *Hic pietate prior, coeant in foedera dextrae*, i. e., quia pius est, bonus amicus erit: statim conclusit sicut ad singula invenies dictum. Quod autem ait Vidimus o

'es Diomedem, quasi res magna ei contigerit, qui talem virum erit. Sane hic] aut *Diomedem* legendum, ut sit Latinus acativus; et admittitur Eclipsis, ut: *Multum ille et terris iacta- et alto.* Aut si Graecum accusativum facere voluerimus, *omede* legatur, ut possit fieri Synaloepha: sicut (9, 390.): *ryale infelix, qua te regione reliqui?* Si autem *Diomeden* erimus, nec Latinum est, nec Graecum, nec versus consistit. iquam enim Eclipsis fit per *n* literam. Tamen melius est, ut *imede* legamus, ut sit Graecus accusativus; nomina enim Graein ης exeuntia, quae genitivum in εος mittunt, per plenam :utionem, cum eundem casum per Synaeresin in ους miserint, isativum in η mittant necesse est: ideo quia cum naturam n servant, accusativum in vocalem mittunt, non in consonan- : et [iam] debet Synaeresis plenitudinis servare rationem. ecce ὁ Διομήδης, plena declinatio est: τοῦ Διομήδεος, τῷ ιήδεϊ, τὸν Διομήδεα. Per Synaeresin autem facit τοῦ Διομή- , τῷ Διομήδει, τὸν Διομήδη. Ergo hic accusativus ideo in *e* , non in *en:* quia cum integrum est hoc nomen, in εος exit: rescit eius genitivus. Si enim ἰσοσύλλαβος sit nominativo (al. *inativus*), accusativum in ην mittit: nec habet *s* in genitivo, Θουκυδίδης, τοῦ Θουκυδίδου, τὸν Θουκυδίδην. Nam Diomedes in genitivo *s* habet, quia et cum integrum est, et Διομήδεος , habet *s* consonantem. — 244. *Casus omnes*; itineris sci- . Et bene vilitatem singularum rerum generalitate vitavit, diceret *Flumina*, *latrones* et cetera. [Mire autem multa gesta ne possit de legatorum desidia queri. — 245. *Contigique manum*; bene quasi divinam: sic, *Vidimus, o cives, nedem.*] *Qua concidit Ilia tellus;* ἐμφατικῶς dixit, pro *urbs* Nam terra non concidit, sed civitas [Ilium.] — 246. *Arppam;* Diomedes fuit de civitate quae Argosippion dicitur: ua Homerus Ἄργος ἱπποβοτοῖο. Horatius *Aptum dicet equis is.* Hic in Apulia condidit civitatem, quam patriae suae no- appellavit, et *Argos Hippion* dixit. Quod nomen postea itate corruptum est, et factum est ut civitas, *Argyrippa* ditur: quod rursus corruptum; *Arpos* fecit. [Sane Diomedes as condidisse per Apuliam dicitur civitates, ut Venusiam, n in satisfactionem Veneris, quod eius ira sedes patrias in- e non poterat, condidit, quae Aphrodisia dicta est. Item isium Cynegeticon, quod in eo loco venari solitus erat. Nam arganum a Phrygiae monte Gargara vocavit, et Beneventum enafrum ab eo condita esse dicuntur.] — 247. (*Victor;* igue.) *Gargani condebat Iapygis arvis; Iapygia* pars est iae, in qua est mons Garganus, [imminens Sipontinae civi-] qui per Calabriam usque in Adriaticum tenditur pelagus. inus (5, 380): *Apulus Adriacas exit Garganus in undas.* *gani* autem *Iapygis* figura est, pro *Gargani Iapygii.* Et est Iapygia Apuliae, a qua et Iapyx ventus est nominatus, quam *Iapyx* delatus, unde sic nominatus est.] Nam *Iapydia* tiae regio est ab oppido dicta. Unde est (G. 3, 474.): *Tunc aërias Alpes et Norica si quis Castella in tumulis et dis arva Timavi.* [Sed in *Gargani* summitate duo sepulcra dicuntur fratrum duorum, quorum cum maior virginem dam despondisset, et eam minor frater conaretur auferre,

armis inter se decertarunt, ibique ad memoriam invicem se occidentes sepulti; quae res admirationem habet illam, qua si qui duo inter ipsam silvam agentes iter, uno impetu vel eodem momento saxa adversum sepulcra iecerint, vi nescio qua saxa ipsa separata ad sepulcra singula decidunt. — 249. *Munera praeferimus;* ut illa ante orationem auxilium impetrent. — 250. *Qui bellum intulerint*; quasi nominatis Troianis quos vicerat pronior futurus esset ad ferendum auxilium. — 251. *Placido sic reddidit ore;* ut solet habitum futurae orationis ostendi.] — 252. *O fortunatae gentes*; qui habitatis regna Saturnia, i. e., o viri semper pace gaudentes. Nam legimus (8, 324.): *Aureaque, ut* (al. *aurea quae*) *perhibent, illo sub rege fuerunt Saecula, sic placida populos in pace regebat.* Et bene hoc laudat, quod eis persuadere desiderat. — 253. *Antiqui Ausonii;* quia qui primi Italiam tenuerunt, *Ausones* dicti sunt. *Quietos;* quibus est amor pacis a maioribus traditus propter regnum Saturni. — 254. *Ignota lacessere bella;* scilicet Troianorum: non omnia generaliter bella. Nam legimus (7, 184.): *Captivi pendent currus, curvaeque secures:* [aut *ignota*, quae ignoraverint, quasi non suscepturi, si scissent.] *Suadet* autem, *vobis* subaudis. Nam [*vos* a superioribus subaudiri non potest, quia] non potest dici *suadeo te*, sed *tibi.* — 255. *Violavimus;* quasi sacros. Nam *violare* de religiosis rebus dicimus. Et ingenti arte agit, ne aut victoriam suam sileat, aut non procedendo contra eos, quos vicit, confiteatur ignaviam, dicens, non esse contra eos pugnandum, quos vincere perniciosissimum est. — 256. [*Mitto ea*; oratorie; ut etiam sine illis quae memoraturus est, quae omittit graviora videantur.] — 257. *Quos Simois premit ille viros;* i. e., toto orbe celebris [et *premit*, quasi hostes.] Alibi [in primo] (100.): *Ubi tot Simois correpta sub undis Scuta virûm, galeasque, et fortia corpora volvit.* [Alii *quos* pro *quantos* accipiunt, ut sit pronomen pro nomine. *Ille* autem mire exsecratur.] — 258. *Scelerum poenas expendimus omnes;* i. e., luimus omnes poenas, quae sunt statutae sceleribus. Alii *Sceleris omnis* legunt; nam *omnes* non potest ad Graecos referri, quia non omnes pertulere supplicia. [Sed si *omnes*, mire, ne putes forte factum, et adiuvandum pronunciatione.] — 259. *Vel Priamo miseranda manus; etiam Priamo.* Ut (E. 8, 69.): *Carmina vel coelo possunt deducere lunam.* Est autem Pacuvii qui ait: *Si Priamus adesset, et ipse eius commiseresceret.* [I. e., ut calamitas eorum qui vicerunt gravior crederetur miserantibus victis.] *Scit triste Minervae Sidus;* fabula hoc habet, propter Cassandrae stuprum, Graecis iratam Minervam: vel quod ei victores per superbiam sacrificare noluerunt. Unde eos redeuntes gravissima tempestate fatigatos per diversa dispersit. Horatius: *Cum Pallas usto vertit iram ab Ilio.* Re vera autem constat, Graecos tempestate laborasse aequinoctio vernali, quando manubiae Minervales, i. e. fulmina, tempestates gravissimas commovent. Unde perite dicendo *sidus*, utrumque complexus est. Nam *sidus* et tempestatem significat: et re vera sidus. Haec autem numina quae inter sidera non videmus, licet sua signa propria non habeant, cum aliis potestate sunt permixta: ut Ophiuchus ipse est Aesculapii (Guelf. I. II. V. *aesculapius*). Gemini, Apollinis et Hercu-

esse dicuntur. Sic Minervae aries esse dignoscitur. — 260. ›rque Caphereus; τὸ αὐτὸ est, i. e. cautes Euboicae. Nam ›oea insula est, in qua mons Caphereus, circa quem Graeci iere naufragio. Ultor autem ideo dixit, quod Nauplius Palalis pater dolens, filium suum factione interemptum, ut in sedo (81.) [com]memoravimus, cum, videret, Graecos tempestate ›rare, montem Caphereum ascendit: et elata facula signum it vicini portus; qua re decepti Graeci inter asperrimos sco›s naufragium pertulerunt. — 262. *Atrides Protei Menelaus;* memnon et Menelaus uno quidem fataliter fuerant supplicio inati. Namque Atreus et Thyestes fratres fuerunt in se invi› saevi, adeo ut Thyestes cum Aërope (al. *Maerope*, V. ›lf. II. *meropa*) fratris uxore concumberet, quod dolens Atreus, ros eius epulandos [ei] apposuit. Sed cum Thyestes post co›um facinus requireret ultionem, ei Apollo respondit: posse scelere illius facinoris vindicem nasci, scilicet si cum Pelopia *Pelopeia;* R. *pelagia*, Guelf. I. *pelopea*) filia sua concumbe- Quo facto natus est Aegisthus fatalis in Atrei geminam so›m. Sed Iuppiter Menelai fata miseratus est, propter Helenae ›le consortium: et eum per diversa errare maluit, quam isthi manibus interire. [Is ergo Menelaus] hic (al. *sic*) er› ad Aegyptum usque pervenit, ubi Proteus deus marinus naverat: cui aliquando rapta a Theseo Helena dicitur com›data. Unde quidam dicunt, quod ad eam petendam Mene› ad Aegyptum profectus sit post bella Troiana. Quidam ›nt nec raptam esse a Paride Helenam: sed aliam causam i fuisse Troiani, illam scilicet, quod Herculem quaerentem ›m (codd. Burm. *illam*) suscipere noluerunt. Qui autem ›nt eam raptam a Paride, hoc dicunt, quod recepta a Proteo, Theseum ad Menelaum transitum fecerit, et sic eam Paris ›erit. Secundum quod, ut supra diximus, Menelaus ad ›yptum Iovis voluntate pervenit: scilicet ne ab Aegystho posset rimi. Quod autem ait *Protei columnas*, ratione non vacat. › columnas Herculis legimus et in Ponto et in Hispania. ›c autem Proteum fortissimum et invictum constat fuisse. imus autem, quod omnes fortes, *Hercules* dicebantur. Unde tur hoc affectasse Virgilius, ut pro *finibus*, *Protei columnas* ret, quas habuit Hercules. Ut ostenderet, eum etiam Hercu- dictum. *Adusque columnas Protei;* usque ad fines Aegypti: est, usque ad Pharon, ante insulam, nunc partem Alexan- e. Lucanus (10, 509.): *Nunc claustrum pelagi cepit* (codd. ›l. *Tunc s. nunc cl. p. coepti;* Guelf. I. *nunc plaustr. pel.*) *ron, insula quondam In medio stetit illa mari sub tempore s Proteos, at nunc Pellaeis est proxima muris. Protei* ›m, Latinus est genitivus constrictus per Synaeresin. *Adus-* autem sic est dictum, quemadmodum (7, 289.): *Siculo spexit abusque Pachino.* Num cum praepositio praepositioni quam cohaereat, *abusque* et *adusque* licenter admissum est. — *Exulat;* proprie: nam *exulare* dicuntur qui *extra solum* t. Sane sciendum, quia, quo tempore Menelaus iit ad Ae- tum. perdidit Canobum gubernatorem, a quo vicina civitas ›en accepit, quae hodieque mutata litera, Canopos (al. *Cano-* ; R. *Canopost*) nominatur. [*Vidit;* mire addidit, ut (3, 431.):

Quam semel informem vasto vidisse sub antro Scyllam.] Cy-*clopas*; Graecae declinationis accusativus est: unde Graecum h[a]-bebit accentum. Nam Latine *Cyclopes* diceret: sed sic ver[sus] stare non poterat. — 264. *Regna Neoptolemi referam?* sub[ver]-dis *eversa*. Quod ex posterioribus intelligitur. Pyrrho aute[m] quid contigerit, manifestum est: Nam ut in tertio legimus, cu[m] vellet ducere Hermionen, Oresti ante desponsatam, ab eo [est] inter aras Apollinis interemptus. Unde est (3, 331.): *Et sceleru[m] furiis agitatus Orestes Excipit incautum, patriasque obtrunc[at] ad aras. Versosque penates Idomenei*; Idomeneus rex Cretens[i]-um fuit: qui cum tempestate laboraret, vovit, se sacrificaturu[m] [Neptuno] de re quae ei primum occurrisset (si reversus fuisse[t] sed) cum casu ei primum filius occurrisset, quem (mox Io[?] cum, ut alii dicunt, immolasset: ut alii, immolare voluisset, o[b] crudelitatem regno a civibus expulsus est. Unde est (3, 124): *Et fama volat pulsum regnis cessisse paternis Idomenea ducem*. Alii dicunt, quod abscedens cuidam suum commendaverat re-gnum, qui per eius absentiam occupavit imperium et reversum pepulit. Ergo *versos penates*, aut eversos et funditus dirutos ac-cipiendum: aut certe in aliena iura conversos. — 265. *Locros*; ut etiam in tertio diximus, Locri socii Aiacis Oilei fuerunt Epi-zephyrii et Ozoli. Sed hi tempestate divisi sunt, adeo ut Epi-zephyrii tenerent Bruttios, de quibus ait in tertio (399.): *Hic et Naritii posuerunt moenia Locri*. Ozoli vero delati Pentapolim, de quibus nunc queritur, dicens: *Libycove habitantes litore Locros*. [Quamvis quidam dicant, etiam in ipsis Brutiis *litus Libycum* dici. Alii hos circa Syrtes posuisse sedes, alii in Libyae insulas quasdam inhaerentes occupasse, eosque initio Nisammo-nes, postea corrupte Nasammones appellatos. Alii amissa in syr-tibus classe per Mediterrena arietis fortuito dicunt * (ductu) iter facientes ad Ammonem pervenisse, et oppidum Aurela (*Augila?*) inter Nasammones condidisse. Alii Africae insulam tenuisse, quae nunc Cercina dicitur: et pronuntiandum ut longinquitas docea-tur exilii.] — 267. *Devicta Asia subsedit*; [quidam *sub pro post* accipiunt, ut sit *post possedit*.] Legitur et *devictam Asiam*. Quod si est, ita intelligimus ut *subsedit* sit, dolo possedit. Lucanus (5, 227.): *Subsedere regnum Chalcidos Euboicae* [*magna spe rapte parabas*.] Unde et *subsessores* dicuntur, qui [in] in-sidiis tauros interimunt: et hostium dolos, *subsessas* (al. *subses-sos*) vocamus, ut sit sensus: Ab Agamemnone devictam Asiam adulter Aegisthus [insidiis et] factione possedit. Melius tamen est, ut *devicta Asia* legamus: secundum quod *subsedit* erit: reman-sit; ut (5, 498.): *Extremus galeaque ima subsedit Acestes*. Ut sit sensus: Asia propter adulterium pertulit bella, quae remanen-te adultero finita esse nihil profuit, ut cum indignatione sit di-ctum: Dum primum vindicatur adulterium, aliud rursus emersit. [Sane Clytaemnestram Orestes filius, postea in vindictam patris necavit. Quidam dicunt Clytaemnestram non manu filii, sed iu-dicum sententia peremptam. Alii hunc Orestem filium Menelai et Helenae tradunt: quidam inventam Iphigeniam abortivam uxo-rem ei volunt fuisse.] — 268. *Prima inter limina*; in ipso limine imperii, i. e. in litore: quia secundum Homerum Clytaemnestra Agamemnoni occurrit ad litus: et illic eum susceptum cum (al.

misso) adultero inter epulas interemit. [Homerus (Od. λ, .): Ἀλλά μοι Αἴγισθος κ. τ. λ.] Quod et Iuvenalis (8, 216.) ḡit, dicens: *Quippe ille deis auctoribus* (L. R. Guelf. I. II. *de his a.*; al. *ille dies a. u.*) *ultor Patris erat caesi media* ·r *pocula.* Alii autem diicunt [Clytaemnestram dolore pellica- quod comperisset Cassandram a marito electam,] quod in ı ingressu, i. e. prima die, qua domus suae limen ingressus [blande suscepisset, cumque ille diis penatibus se sacrificare e dixisset,] consilio Aegisthi ab uxore vestem accepit clauso ite [et manicis] qua implicatus adulteri manibus interiit. — . *Invidisse deos*; Stheneli filius (Steph. fil. *Cylabarus Aegialen* ɪm; Guelf. II. L. Vos. fil. Cyllarabus; Guelf. I. fil. *cillarabas*, ır. *Calabarus*, Basil. *Cylabarus*; Masvic. *fil. Cometes*) Aegia- n (L. Vos. Guelf. I. R. *Aegialiam*, al. *Aegialam*) Diomedis rem cognovit adulterio: quo comperto Diomedes reverti noluit, n Apuliae partibus sibi condidit sedes, quod Veneris dolo dici- esse perfectum, quam in bello Troiano vulneraverat. Unde , *Invidisse deos.* — 270. *Pulchram Calydona viderem*; . [est] de supradictis civitatibus quibus imperavit. — 271. *nc etiam horribili visu*; hoc loco nullus dubitat, fabulae us ordinem a Virgilio esse conversum. Nam Diomedis socios stat in aves esse conversos post ducis sui interitum, quem ex- :tum impatienter dolebant. Hae aves hodieque Latine *Dio- leae* vocantur: Graeci eas ἐρωδιοὺς dicunt. [Cuius generis m auspicio dixit Homerus Diomedi et Ulixi speculatoribus ap- uisse (Il. κ, 274.): Τοῖσι δὲ δεξιὸν κ. τ. λ.] Habitant autem insula Febra sive Electride, quae est haud longe a Calabria conspectu Tarentinae civitatis. Quinetiam de his avibus dici- , quod Graecis navibus laetae occurrant: Romanas, i. e. inas vehementer fugiant, memores et originis suae, et quod medes ab Illyriis interemptus est. *Portenta*; re vera enim *tentum* est, homines in aves esse conversos. — 272. *Et socii issi*; legunt nonnulli et *admissis pinnis*. Sed melius est *issi.* — 274. *Lacrymosis vocibus*; dolentes vel suam muta- ıem, vel regis interitum. Namque hoc tangit latenter. — ı. *Speranda*; pro timenda: ut (4, 419.): *Hunc ego si potui tum sperare dolorem.* — 276. *Coelestia corpora*; Martis et ıeris quae numina vulneravit in bello. — 277. *Veneris* etc.; ficiose agit; nam sciens ea quae dicuntur in fine, animis in- rere, suos casus ultimos memorat. Perite etiam Venerem tum vulneratam a se esse dicit, Martis supprimens nomen, ıd ei poterat esse gloriosius: ut videatur omnia quae pertulit ɔ Veneris pertulisse, contra cuius filium nunc vocatur ad pu- ım, ut negans etiam nunc paria formidare videatur. *Dextram* em secundum Homerum dicit, qui ait (Il. ε, 883.): Ἐπὶ καρ- , — 278. *Tales impellere pugnas*; quarum est periculosa :oria. — 279. *Nec mihi* etc.; ne ei obiiciatur illa coniuratio, ım apud Aulidem Graeci inierunt, dicit in Troiae excidio sa- mentum coniurationis esse completum. Namque in Troiam, ı in Troianos coniuraverant Graeci. Huc enim spectat quod it, nullum se cum Troianis habere bellum post dirutam ›iam. — 280. *Nec veterum* etc.; nec meminisse volo victoria- ı mearum, quarum nullus oblivisci consuevit: nec laetor Tro-

ianorum malorum, pro Troianis malis, quae nobis bellanti[bus] pertulerunt. Nihil potest de suis malis dicere, cum et mala [s] nullus obliviscatur: et ea ipse paulo ante memoraverit. *La[ti]* autem *malorum*, figura Graeca est: sicut Horatius (Carm. 3, 30.) *Agrestium regnavit populorum*, pro *Agrestibus populis.* — 281. *Munera* etc.; hinc iam suasio est et consilium: nam fin[is] est auxiliorum negatio. Unde et paulo post Venulus ita di[vi]dicens: *Et responsa simul quae sint rex optime regis Audi[sti] et quae sit magno sententia bello*, scilicet *Audisti*, ut nega[ve]rit auxilia, et quod nobis dederit de pace consilium. — 2[82.] *Stetimus* etc; i. e. et cominus, et e longinquo inter nos b[ella] tractavimus. — 284. *Quantus in clypeum assurgat;* aut *qua[n]tus* est quotiens in hostem pergens erigit scutum: aut pugna[e] exsecutus est genus. Qui enim scripserunt de arte militari, [di]cunt: summum genus esse dimicandi, quotiens calcato umbo[ne] adversarii, se in hostilem clypeum erigit miles, et ita cont[ra] [in]stantis vulnerat terga. [Vel quantus adsurgat, vel quanto [s]maior.] — 285. *Si duo praeterea;* hoc est alios duos. — 28[6.] *Dardanus*; pro *Dardanius populus:* et posuit principale pro de[ri]vativo: sic Homerus (Il. β, 701.): Τὸν δ᾽ ἔκτανε Δάρδανος ἀνή[ρ.] [*Lugeret;* morem lugendi quidam dicunt Aegyptios invenis[se.] Eos enim primos Liberum quem Osirim appellant a fratre Ty[]phone per insidias interemptum, atra veste luxisse, inde ceter[is] gentibus traditum, ut post interitum proximorum suorum veste mutata lugerent, ita tamen, ut intra annum finiretur luctus.] — 288. *Cessatum est;* tardatum [est], et mire quia non habet quos imputet Troianis triumphos, vult eis excidii tarditatem pro victoria cedere. — 290. [*Haesit;* tardata est.] *Vestigia rettulit;* retro acta est, et repulsa [ut (2, 169.): *Retro sublapsa referri.*] — 291. *Hic pietate prior;* ideo Aeneam plus laudat, quod Latinis [sicut suadet] pacem petituris est utile, ut eum se credant posse facilius exorare. *Prior* [autem] praestantior, melior. — 293. *Qua datur;* qua potest, quacunque ratione permittitur. [Sic supra (1, 18.): *Si qua fata sinant.*] — 297. *Per ora turbata;* pro *per ora turbatorum.* — 298. *Clauso gurgite;* saxorum obiectione praecluso. — 299. [*Fremunt ripae;* antiqui aquae sonitus, *fremitus* dicebant. Ennius: *Ratibusque fremebat Imber Neptuni.*] — 301. *Praefatus divos;* more antiquo. Nam maiores nullam orationem, nisi invocatis numinibus, inchoabant: sicut sunt omnes orationes Catonis et Gracchi. Nam generale caput in omnibus legimus. Unde Cicero (Divin. 13.) per irrisionem ait: *Si quid ex vetere aliqua oratione, Iovem ego optimum maximum.* [Et Demosthenes in oratione contra Aeschinem: Πρῶτον μὲν, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, τοῖς θεοῖς εὔχομαι πᾶσι καὶ πάσαις.] — 302. *Ante equidem* etc.; latenter arguit Turnum, quod sibi non obtemperaverit, ut foedus fieret: in septimo (596.) scilicet, ubi dixit: *Te Turne nefas, te triste manebit Supplicium.* Nam modo hoc tempus revolvit. *Velle statuisse;* olim est, quod volui his malis terminum dare. *Vellem* autem *statuisse* dixit, ut *vellem fecisse*, et est compendiosa [e]locutio, cum querimur, non esse factum quod fieri debuit. — 303. [*Non tempore tali;* adiuvandum pronuntiatione, i. e. post tanta quae pertulimus mala, et opportune deliberandi quidem de hac re existimat in-

[i]ntervallum esse hostili exercitu imminente, et per hoc magis suadeat, dum tam infestos probat, ut sibi nec pacem petere permittatur.] — 305. *Bellum importunum*; concepit grandem iracundiam, et sic in haec verba prorupit. *Importunum* autem est, ubi nullum refugium est,] quod caret *portu*, i. e. quiete, ubi nullus portus est; [sicut contra *opportunum*, cui commoditas et occasio obvenit, ut portus.] Nam hoc quodammodo dicit, in naufragium fertur ista contentio; quia supra audierat, periculum esse, etiam superare Troianos; [et enarrat cur *importunum*, dicens: *Cum gente deorum, Invictisque viris gerimus. Cives*; ἐκφώνησις.] *Cum gente deorum*; qui a diis originem ducunt. — 306. *Invictis*; atqui supra (9, 635.) legimus: *Bis capti Phryges.* Sed *invictis* ideo dicit, quia sequitur: Nec victi possunt absistere ferro. [Et sicut supra dictum est, latenter occurrit illi: forsitan vincemus, ergo hic si vincamus proficiemus.] *Possunt* autem *absistere*, mire ait, ac si diceret: Etiam si velint, eos a bellis discedere natura non patitur. [Ennius: *Qui vincit non est victor, nisi victus fatetur.* Varro et ceteri *invictos* dicunt Troianos, quia per insidias oppressi sunt: illos enim *vinci* affirmant qui se dedunt hostibus.] — 308. *Accitis*; evocatis, adiunctis. [Ergo et gradatim accedit ad desperationem, quae cogit pacem esse poscendam. *Aetolum in armis*; a patri usque adde id Diomedis mentionem intulit * (a patria usque Diomedis m. i.; Burm. coni.: *Aet., a patria; et ideo D. m. i.*). — 309. *Ponite*; deponite.] — *Spes sibi quisque*; subaudis *sit.* [Et late patet ista sententia, vel quod alienis egere auxiliis non oporteat, vel quod meminisse singuli spei suae debeant, ut ea sperent tantum quibus possunt potiri.] *Sed haec* etc.; ut unusquisque in se tantum spem habeat, quam sit angusta (al. angustum) videbis. *Cetera*; absolute dixit: i. e. exercitus, auxilia, vires imperii: quas sic videtis afflictas, quid restat, nisi ut pacem petamus? — 311. *Ante oculos* etc.; ac si diceret, non egent narratione. Inter manus [autem, quod Graeci] προχείρως. — 312. *Nec quenquam incuso*; excusatio haec ostendit, [et] obliquam esse in Turnum orationem Latini. — 313. *Fuit*; exhausta et consumpta est. *Toto certatum est corpore regni*; [i. e.,] imperii omnibus viribus [bellavimus.] — 314. *Dubiae menti*; meae scilicet cogitanti. — 315. [*Paucis animos adhibete docebo*; aut, paucis docebo, aut animos paucis adhibete.] — 316. *Est antiquus* etc.; hoc loco Donatus erravit dicens, agrum, quem Latinus donare se disponit, esse in Campania iuxta Ufentem fluvium [quod etiam Clanarius ait] cuius terras vicinas Tusci aliquando tenuerunt: ut inde dictum sit, *Tusco mihi proximus amni.* Agit etiam hoc argumento, quod illic est locus, qui hodieque Pinetum vocatur. Sed constat loca illa omnia esse campestria: nec procedit, quod dicitur: *Celsi plaga pinea montis.* Unde sequenda est potius Livii, Sisennae et Catonis auctoritas. Nam paene (al. *Nempe*) omnes antiquae historiae scriptores in hoc consentiunt. Cato enim in Originibus dicit, Troianos a Latino accepisse agrum, qui est inter Laurentum et castra Troiana. Hic etiam modum agri commemorat, et dicit, eum habuisse iugera DCC. (codd. duo millia septingenta; Guelf. I. ĩĩ d; Guelf. II. ĩĩ Dĩĩ ĩĩ dum.) [Sane *antiquus*, potest et nobilis accipi, vel secundum Trebatium qui de Religionibus libro septimo

ait: *Luci qui sunt in agris qui concilio capti sunt, 'hos eadem ceremonia moreque conquiri (coinqui? coinquiri?) rique oportet, ut ceteros lucos qui in antiquo agro sunt. tiquum agrum* Romanum cogit intelligi.] *Tusco mihi pro. amni*; Tyberino. — 317. *Longus in occasum;* ea parte c occidentem tenditur, longior; [potuit ergo usque ad Laur et ad Hostiam tendi.] *Fines super usque Sicanos*; usque ad *Sicanos*, quos Siculi aliquando tenuerunt, i. e. usque ad e in quibus nunc Roma est Haec enim Siculi habitaverunt. est (8, 328.): *Et gentes Venere Sicanae.* [Illi autem a Lig pulsi sunt, Ligures a Sacranis, Sacrani ab Aboriginibus 318. *Aurunci Rutulique serunt;* subaudis a superioribus Nam et supra ait: Est mihi antiquus ager. Ergo suum a pollicetur, aut quem tanquam stipendiarium habebant Ru Aurunci: aut ad quem colendum quasi regi operas dabant. superfluum est quod ait Donatus, non potuisse fieri, ut pra Turno ager Rutulorum a Latino donaretur Aeneae. — *Duros exercent colles*; extenuat agri meritum, quo vile vi esse quod donat, [vel ne grave videatur his, quibus aufer est;] hinc etiam illud est: *Atque horum asperrima pascun* supra: *Aurunci Rutulique ferunt:* i. e. nec operis suis exc [*Asperrima* autem *pascunt*, quidam pro *asperrimas parte. asperrima pascunt loca*, accipi volunt.] — 321. *Cedat amic* i. e., in pretium concedat amicitiarum. [Et bono verbo us *amicitiae*, non pro hostibus, hoc est, ne quasi victas demi 322. *Aequas dicamus leges;* ut pari inter nos societate vers i. e., ut sit neuter inferior. *Sociosque in regna voc* non stipendiarios, ut in quarto (213.): *Cuique loci leges mus.* — 325. *Possuntque solo discedere nostro;* scit eos ter ad Italiam venisse. Nam audiit et a Fauno (7, 98.): *E venient generi*; et ab Ilioneo: (7,239.) *Sed nos fata deûm v exquirere terras, Imperiisque egere suis.* Tamen propter num simulat ignorantiam, ut se etiam circa eum aequum stare videatur. Multum est autem, quod ait *possunt.* — [*Bis denas Italo texamus robore naves;* quaeritur unde Latinus viginti naves habuisse Aenean, sed ita absolvitur, speculatione, potuit rumore cognoscere, postremo extenu dixit, quae amplius solet complecti, quia de viginti navibus perisse cum Oronte, IV. in Siciliam concrematas. *Tex* quidam *texamus* proprie dictum tradunt, quia loca in c naves fiunt, Graece *ναυπήγια*, Latine *textrina* dicuntur. I dicit: *Idem campus habet textrinum navibus longis.* N enim non esse *ναυπήγια*, sed *νεώρια.* — 327. *Complere v* proprie verbum nauticum; nam Graece *πλήρωμα* dicitur.] *omnis ad undam Materies;* [hic *omnis*, pro ea quae su Iterum extenuat; [ut sine magno negotio fieri videatur; e tem *materies* et *materia*, lignum; unde Cicero in Off. (3 *Domus male materiatae.* Et *materies*; antique dictum materiam dici debere multi adserunt. — 328. *Numeri modumque*; eleganter quot et quantae magnitudinis sir 329. *Manus;* artifices.] *Navalia demus;* [hoc loco ipsae r vales sunt; i. e. pix, cera, funes, vela et alia huiusmodi.] *valia* dicimus loca ubi naves sunt. Sed modo de Graeco tr

Et *navalia* posuit pro trabibus, de quibus naves fiunt. Nam merus (Il. γ, 62.) νήϊον, dicit *navale lignum.* — 331. *Prima gente*; et ex numero et ex nobilitate legatorum intelligitur gotii magnitudo. — 333. [*Aurique eborisque*; ad aurum retur, an et ad ebur? quia et ebur ad pondus venditur.] — 34. *Et sellam* etc.; bene *nostri.* Romanorum enim imperatoum insigne fuit sella curulis et trabea. Nam diadema italarum (l. *ut aliarum*) gentium reges non habebant. Et sciendum, llam curulem a curru dictam, quod hi tantum ea utebantur, ti triumphali curru invecti fuissent. Sicut etiam palmata dicir toga, quam merebantur qui reportassent de hostibus palmam. amque a *curru* dicta sit cuius prima syllaba producitur, tamen *rulis sedes* primam corripit. Lucanus (3, 107.): *Vacuaeque dere curules.*] — 335. *In medium*; in commune. Ut (G. 1, 27.): *In medium quaerebant ipsaque tellus.* — 336. [*Tum rances idem*; videlicet quia supra apud Aenean egerat.] — 37. *Obliqua invidia*; hoc est, qui non ex aperto impugnabat urnum: sed eum reipublicae simulata defensione lacerabat. — 38. *Largus opum*; abundans opibus, dives: non quia multa doret. [*Lingua melior*; ut (1, 441.): *Laetissimus umbrae?* Salstius: *Fructuum pabulique laetus ager.*] — 339. *Non futilis ictor*; non inanis. Nam futilis (futile; Guelf. I. *futtis*), vas ioddam est lato ore, fundo angusto, quo [anguste] utebantur sacris Vestae, quia aqua ad sacra [Vestae] hausta in terra non mitur: quod si fiat, piaculum est. Unde excogitatum est vas, iod stare non posset: sed positum statim effunderetur. Unde homo commissa non retinens, *futilis* dicitur. Contra, *non utilis*, bonus in consiliis, non inanis. — 340. *Seditione potens*; aepotens in movendam, non in comprimendam seditionem. *uperbum*; pro *nobile.*] — 341. *Incertum de patre ferebat*; on ignobilem, sed penitus ignoratum [significat. Alii *incertum*, it ipsum patrem aut genus tradunt, et bene segni homini parnam non dedit nobilitatem. — 342. *Surgit*; hic reddidit senm: *Tum Drances surgit.*] *Onerat dictis*; hoc sermone ostent eum (al. *Turnum*) etiam ex oratione gravatum Latini. [*Iras*; urni, an omnium qui bellum detestabantur?] — 343. *Rem ulli obscuram*; callide et oratorie agit: et in omnibus adularie respondet dictis Latini. Supra enim ille dixerat (311.): *nte oculos, interque manus sunt omnia vestras.* Sane quasi aedictum oratorem exprimit, quia supra de eo dixit: *Et lingua elior.* [Et *rem consulis*, pro *de re consulis.* Plautus: *Consure quiddam est, quod tecum volo.* Sed Drances, sicut dictum it, rhetorice suadet de pace, nam et pacem faciendam hortar, et accusationem in Turnum dirigit et quae in (*a*) Latino indulitanter universa dicta sunt, quae pacem fieri suadeant* Dranes eadem (Dr. ad ead.) omnia respondens addit etiam de filia inda Aeneae, quod Latinus ante reticuerat: *Quin natam egreio genero:* quasi non aliter firma erit pax quam fieri vis, quia iebat hoc Turnum graviter esse laturum, in invidiam personam us adducens: *Dicam equidem, licet arma mihi, mortemque inetur*, et ne mirum esset qui sic libere responderet, ante eius mores et causam praedixit: *Lingua melior, seditione potens:* lem etc. Duae tamen hic faciendae pacis praecipue causae

sunt, quod victi sunt, et Turnus singulari certamine congredi debeat. *Vocis egentem;* genitivo iunxit; ut (9, 88.): *Cum classis egeret.*] — 344. *O bone rex;* bene addidit *bone*, et auxit epitheto dignitatem. *Rex* enim medium est: nam et bonus esse et pessimus potest. [Alii *bone rex* exprobratione accipiunt, ut quidam volunt se bonum * (servum bon.) dici.] — 345. *Mussant;* modo verentur, [vel timent] significat, alias dubitant: ut (12, 657.): *Mussat rex ipse Latinus Quos generos vocet.* Interdum susurrant: ut de apibus dicit. Et proprie [*ob*]*mussare*, est obmurmurare, et [queribundum l et * ius velut] muto esse vicinum: [Alias *tacent*, alias *quiescunt.*] — 346. *Flatusque remittat;* tumores, aut ponat superbiam: aut nostros flatus remittat, i. e. nobis respirare concedat. [*Remittat* autem, nunc pro *laxet*, ut *remissis artubus* pro *laxatis.*] — 347. *Cuius ob auspicium infaustum;* invidiose Turni auspiciis imputat, quod tantus peri[er]it exercitus: ac si diceret: si malis [et infaustis] tuis ominibus non ingrederentur, possent forsitan superare virtute. Sane sciendum, hunc [Drancem] exprimere quicquid verecunde celavit Latinus. *Moresque sinistros;* contrarios: quia in principio Latino obtemperare noluit. — 348. [*Licet arma mihi; licet*, est parenthesis.] — 349. *Lumina ducum;* i. e. proceres, ut (2, 281.): *O lux Dardaniae.* — 350. *Consedisse urbem luctu;* in luctum esse demersam. [*Tentat;* mire *tentat*, non *pugnat.*] — 351. *Fugae fidens;* illud respicit quod bella deseruit, Iunone faciente, [vel quia eius exercitus fugit.] *Fugae* autem, figurate dixit, non (al. *pro*) *Fugà fidens. Coelum territat armis;* dictum quidem Virgilii gravitati non convenit: sed perite Dranci haec data sunt verba, qui tumida uti oratione inducitur. Unde ei paulo post Turnus dicit: *Quae tuto tibi magna volant.* Item: *Proinde tona eloquio.* Item: *Ventosa in lingua.* Deinde diximus, Drancem librare se ad orationem Latini. Unde nunc dicit: Et coelum territat armis; [aut quasi vanus et cumentus monetur * (et cum ventis movetur)] quia audierat (305.): *Bellum importunum cives cum gente deorum.* [I. e. contra eos pugnat qui favore nituntur. — 352. *Etiam;* hoc loco *etiam* pro *adhuc*, ut Terentius (Eun. 5, 8, 6.): *Hunc ego nunquam videram etiam;* et mox (5, 9, 54.): *Unum etiam vos oro ut me in vestrum recipiatis gregem.*] *Mitti Dardanidis, dicique; mitti*, [scil.] aurum, ebur, sellam, et cetera: *dici* de navibus vel agro. [Et bene *Dardanidis*, quasi cognatis et ab origine generis propinquis. — 354. *Adiicias;* pro *adiice.* Terentius (Heaut. 2, 3, 138.): *Abeas, si sapis;* quia indecens erat, imperatione ad regem loqui. Et bene hic quod honeste Latinus reticuerat dicit, Laviniam quoque ei offerendam.] — 355. *Egregio genero, dignisque hymenaeis;* ergo Turnus videtur indignus. — 356. *Aeterno foedere iungas;* natae scilicet coniunctione; nam munera et contemni poterant: generis vero coniunctione in aeternum pacis foedera firmabantur. Hoc autem dicto latenter etiam Latini pudorem exonerat: qui Turno etiam suam promiserat filiam, dicens causam reipublicae praeponderare debere, et propter pacem civium Turno Aeneam necesse esse praeferendum. — 357. *Terror; terror* est proprie qui aliis infertur: ut si dicas, *ille* [*mihi*] *habet terrorem:* i. e. timendus est. Unde et *terribilis* dicitur. *Metus* autem est quem

ent timentes. Sed nunc usurpative *terrorem* pro *metu* posuit. m hoc dicit: *Quod si tantum Turnum timemus.* [Aliene loqui uit: quod turpe esset audienti Latino dicere, ut Turnum timeat.

358. *Ipsum*; invidiose repetitum pronomen.] *Veniamque mus ab ipso, Cedat*; Asper hic distinguit, [i. e., hanc veniam mus ut cedat; aut si coniuncte legeris: *Cedat ius proprium ri*, nova erit elocutio accusativo iunctum *cedat*, et *cedat ius oprium*, i. e. quod proprium regum est, aut cedat Aeneae. od autem hic dixit *cedat*, mox ait *Pone animos et pulsus i.*] — 360. *Quid miseros* etc.; quasi viles et abiiciendos. Et enti pondere universa verba sunt posita. — 361. *Latio*; non a civitati. *Caput*; principium Et est antiquum. [Quia quivis ctor et princeps rei gestae fuerat, *caput* a veteribus dicebatur.] rentius (Andr. 2, 6, 26.): *Nam si hic male* (Guelf. I. *mali*) t *quicquam, illic* [*huic*] *rei est caput.* [Plautus in Asinaria , 1, 4.): *Ego caput huic fui argento inveniendo.*] — 362. *ulla salus bello*; plus est, quam si *spes* diceret. [*Bello* autem, r bellum.] *Pacem te poscimus omnes*; te poscimus, qui solus causa bellorum. Nam Aeneas [iam] pacem promisit. [*Omnes*, vidiose, ut et Latinus hoc poscere videatur.] — 363. *Solum violabile pignus*; i. e. Laviniam. Et hoc est, quod ait supra: *cem hanc aeterno foedere firmes.* — 364. *Invisum* etc.; [i. e. imicum, et] bene *quem tu tibi fingis*, ne ei tanquam inimico inime credatur. Et hoc dicit: Non sum quidem inimicus: sed velis esse, non recuso. Nam hoc est: *et esse nihil moror.* — 7. *Fusi*; fugati. *Desolavimus agros*; vel dum occiduntur ricultores], vel dum coguntur ad militiam. Nam legimus 8.): *Et latos vastant cultoribus agros.* — 369. *Dotalis regia rdi est*; hoc est regnum Latini. Sic alibi (9, 737.): *Non haec talis regia Amatae.* — 371. *Scilicet ut* etc.; haec cum quam irrisione dicuntur. [Et ostendit, hoc nec utile, nec honeim esse.] — 372. *Inhumata, infletaque turba*; atqui sepulti ut omnes qui in bello perierant, ut legimus supra (142.). Sed c factum est Aeneae beneficio, qui sepulturae eorum reddidit ies. Ergo quantum ad Turnum pertinet insepulti sunt: nam mpos sua potestate retinebat Aeneas. — 373. *Etiam tu*; Heia a); nam hortantis adverbium est hoc loco. [Terentius (Andr. 2, 8.): *Etiam responde.* Alias *adhuc* significat, et est tempo- [adverbium], ut (6, 485.): *Etiam currus, etiam arma tenen-*. [Alibi pro coniunctione, ut (10, 390.): *Vos etiam gemini* :. Ponitur etiam pro nondum, Afranius: *Etiam quidquam isti.*] Apud maiores *etiam* consentientis fuerat; quod tamen in recentibus idoneis [auctoribus] non invenitur. [Nonnulli *am tu*, pro *quin tu* tradunt.] *Vis*; virtus. — 374. [*Si patrii id Martis habes*; i. e., si quid bellicae virtutis habes, neque im a Marte oriundus est; nam *patrii*, et a patre et a patria test dici.] — 377. *Imo pectore voces*; [ut qui diu tacuerit dum dit inimicum. Dicendo autem *imo pectore voces*,] more suo bitum futurae orationis ostendit. — 378. *Larga quidem* etc.; st multa sua vi optima, quae quoniam per se non possunt viperari, ab accidentibus vituperantur: ut hoc loco, quoniam quentia per se est optima, eam culpat ex tempore, dicens: ac incumbis eloquentiae, cum manus bella deposcunt. [Et

ostendere vult, omnem illam orationem Drancis non consili timiditate prolatam. Sane rhetorice responsurus Turnus coepit a Drance; ante enim se defendit, tunc de bello sente dicit; et primum hoc vicit * (dicit), quod eloquens et inf (infirmus) sententias de bello audeat ferre, dicendo: *Larga dem semper Drance tibi copia fandi*, et *Dum distinet h* etc. Inde pro se agit per enumerationem ostendens, id f esse quod dicatur victus: *Iliaco tumidum qui sanguine T* etc. Sed obiicitur, in futurum spes nulla est, exsecratur c *Capiti cane talia demens Dardanio*, et ex adversariorum] na rem adtenuat dicendo: *Extollere vires Gentis bis v* etiam ille regem respondit * (ille ad rem r.) quam dixerat] cea, vim se timere: *Vel cum se pavidum contra mea iurgi git*, et: *Nunquam animam talem* etc. Dilata autem de sin certamine quaestione, quasi aliam orationem inchoat, et: *ad te et tua magne pater consulta revertor*. Sed haec i quentibus singulatim tractanda sunt.] — 379. *Patribusque* bella penitus ignorans atque formidans, primus es inter sen danda consilia. — 380. [*Replenda est curia verbis*; em loquacitatis. — 381. *Tuto*; dativus, an adverbium? ut *f* *Magna volant*; Homerus (Il. α, 201.): ἔπεα πτερόεντα προσ [i. e. pennata et volatilia verba.] *Distinet*; arcet, repellit: prie extra tenet. Nam *dis* separantis est, unde et *diducō* et *d* ho dirimus. — 383. [*Proinde*; *pro* syllaba metri causa ex tur. *Tona eloquio*; non strepitu armorum.] *Meque ti* *Argue tu*; ut, [in Bucolicis] (3, 25.): *Cantando tu illum?* autem genitivum regit: ut *arguo te caedis*, *insidiarum*: de tiranem. Nam ita dicunt, [illegible] σε φόνον, [ἐλέγχω σε [illegible] — 384. *Quando*; siquidem. Et per irrisione illum suas confert laudes. [*Stragis Teucrorum*; duo genitiv [illegible] *Insignis campos*; nobilitas, claritas. Nam verbum e [illegible] et dicit exsecrari eius debere senter quod de bello iudicat virtutis ignarus. [*Quid virtus* [illegible] tua, vel certe mea. — [illegible]

[illegible]

vult latenter ostendere proditorem.] — 400. *Proinde;* itaque. Et est ordo: Nulla salus bello, proinde omnia magno ne cessa turbare metu. Cetera per Parenthesin dicta sunt. [Hoc est, *capiti cane talia demens Dardanio* etc.] — 401. *Atque extollere* etc.; haec est virtus eloquentiae. [*Bis* autem *victae*, ab Hercule et ab Argivis.] *Arma* autem *Latini* invidiose dixit, [ut Drancem Latino reddat invisum;] nam debuit *mea* dicere. [Et hoc ad illud quod ille dixerat: *ius proprium regi patriaeque remittat.*] — 403. *Myrmidonum proceres;* Graecorum principes. Dicit autem Patroclum et Achillem. Nam licet ipsi aliunde fuerint, tamen Myrmidonibus imperaverunt, haec autem ponit inter impossibilia, et utitur Graeco proverbio, ἄνω ποταμῶν ῥέουσι πηγαί (codd. tantum: ἄνω ποταμοί.) Sic Horatius (Epod. 16.): *Et ante Padus Matina* (Vos. *Matini*) *laverit cacumina.* Et sic est modo dictum, ut in quarto (377.): *Nunc Lyciae sortes, nunc et Iove missus ab ipso.* — 405. *Retro fugit Aufidus undas;* [quod est contrarium. *Aufidus* autem] Apuliae fluvius [est, iuxta Canusium civitatem] cadens in Adriaticum pelagus. — 406. *Vel cum se* etc.; contra illud quod ait: *Det libertatem fandi, flatusque remittat.* Nam hoc dicit: Timorem suum naturalem invidiose in meam causam retorquet, ut meae praesentiae, non illius naturae, quod timet, esse videatur. Hoc est enim quod planius iterat dicens: *Et formidine crimen acerbat,* [i. e. quam simulat.] — 407. *Artificis scelus;* nam sceleratorum est, simulare formidinem. [*Acerbat;* nomen sine verbi origine; non enim facit *acerbo.*] — 409. *Habitet tecum* etc.; pessima et vilis anima habitet in membris congruis. Nam *talem* vilem et pessimam accipimus, quam nefas est perire ea dextra, quae [non inertes, sed quae] viros fortes tantum consuevit occidere; [et hoc ad illud, *Licet arma mihi* etc.] — 410. *Consulta revertor; consultor* est qui consulit: *consultus* qui consulitur: *consultum* vero est res ipsa de qua quis consulitur. [Bene ergo *consulta*, de quibus consulis.] — 411. *Si nullam* etc.; insinuatione utitur, i. e. callido et subtili aditu ad persuadendum. Vult enim dicere, melius esse interire, quam pacem rogare. Quod quia aperte non audet [dicere], latenter et paulatim ad hoc serpit. Namque inter *principium* et *insinuationem* hoc interest, quod *principium* est aperta (Guelf. I. *apertae*) rei enuntiatio: *Insinuatio* autem, ut diximus, est callida et subtilis oratio. *In armis* [autem,] aut meis (al. *meorum*) aut Latinorum omnium generaliter. [Et *ultra*, modo tempus significat, alias locum.] — 412. *Si tam deserti sumus;* [si ita valde, et hoc] propter Diomedem, qui solus negavit auxilia. [Ergo *deserti*, ab auxiliis, accipiendum.] — 413. *Neque habet fortuna regressum;* omnia quae sibi possunt obiici, ponit, sed cum solutionibus suis. Nam et fortuna non est immutabilis: et qui semel pellitur, iterum in praelium potest reverti: et ab auxiliis non sunt penitus destituti, et in ipsorum exercitu est adhuc plurimum spei. Est autem syllogismus. — 414. [*Oremus pacem;* argumentum ab honesto. *Dextras tendamus inermes;* felicitatem rei verbis expressit.] — 415. *Quanquam o* etc.; non se inertiae arguit: sed queritur de virtute omissa per negligentiam. [Et videtur voluisse dicere, si solitae quicquam virtutis adesset, nunquam ad hoc cogeremur, sed reliquit.] *O* autem, dolentis est

exclamatio, et intelligimus, immoratam esse illic eius oratio[nem] Nam exarsit dolore, quia aperte non potuit dicere, morien[dum] potius esse, quam hostes rogandos quod tamen dixit, conf[ert] se ad alias personas, et laudans eos quibus contigit perire, ista conspicerent [Et servavit viri fortis personam ut poenit[...] eum dixisse, *Oremus pacem.* — 416. *Ille mihi ante ali[os]* utrum generaliter *ille*, pro: quicunque occubuit, accipiendum an Mezentius? Et] *ante alios*, melior, omnibus praefer[en]d[us] *Fortunatusque laborum;* sicut (73.): *Laeta[tus] laborum:* (V[...] *laetorve mal.;* cf. 280.) et est Graecum, εὐτυχὴς τῶν πόνων. 417. *Egregius animi*; figurate dixit.] *Tale videret*: vel ho[c] rogare: vel quod latenter insinuat, tradi alteri sibi ante desp[on]satam. [Ideo et media dicto quoniam res eius agebatur, ne q[...] tale videret posuit, quis enim eum ferret dicentem moriendu[m] potius quam de nuptiis eius mutandum?] — 418. *Semel ore m[omordit];* [*semel*,] cito, confestim: i. e., qui tota mortis celerit[ate] consumptus est, [quasi nihil ultra passurus.] Vulnerati aut[em] solent vel terram vel arma mordere, ne dolorem eorum indi[cent] gemitus. Lucanus de Pompeio (8, 616.): *Timuit ne quas eff[un]dere voces* (R. *ne qua voc. eff.*) *Vellet, et aeternam fletu c[or]rumpere famam.* [Et est Homeri hemistichium (Il. β, 418.) Ὀδὰξ δὲ λαζοίατο γαῖαν. — 419. *Adhuc intacta iuventus;* n[on] quae pugnavit (*quae non pugn.?*), sed de qua adhuc delect[us] habendus est.] — 420. *Urbes Italae*; quia Diomedes peregrin[us] fuerat. Nam hoc dicit: Habemus robur Italum, non Graecu[m] militem, inertem et dissolutum. *Supersunt;* superabundant, a[d]sunt, ultra quam bella deposcunt. — 421. *Sin et Troianis* etc. miro agit post confirmatas partes suas, Troianorum [integra[s]] vires imminuens. Quid enim proderat, dixisse, quod superessen[t] Latinis auxilia, si etiam et Troianorum integrae vires [esse] probarentur? [Ergo] *cum multo gloria venit sanguine*; ac si di[]ceret: Non est iudicanda victoria, quae per immensa detrimenta contingit; et hoc est, unde laudat Sallustius duces, quia victoriam incruentato (al. *incruento*; Guelf. I. *incruentam de*) exercitu re[]portaverunt. — 422. *Sunt illis sua funera*; i. e. Troianis. Le[]gitur et *illi:* et aut *Aeneae* intelligimus: aut adverbium loci est, pro *illic:* ut in secundo (661.): *Patet isti ianua leto*, pro *illic*. *Parque per omnes Tempestas.* Sic alibi (7, 222.): *Quanta per Idaeos saevis emissa Mycenis Tempestas ierit campos.* Nam bello crebro comparat tempestatem. — 423. *Indecores; decor decòris* facit, sicut *auctor*, *auctòris: decus*, *dècoris*, sicut *pecus*, *pècoris*. Similiter facit in compositione, *indecor*, *indecòris*, *in[]decus*, *indècoris*. Ergo in neutro, *co* brevis est, in masculino producitur. Unde apparet. Systolen fecisse Virgilium. Nam *in[]decores* nominativus est pluralis a masculino, ab eo quod est *indecor*. Nam non potest *hic indecus* facere, neutrum enim *us* terminatum, masculinum ex se facit (L. Guelf. I. II. *non fac.*). Aut certe dicamus *indecores*, declinationem esse, cuius nomina[]tivus singularis non invenitur. *In limine primo;* quasi in ipso initio et aditu infelicitatis, et ad illud respexit, quod supra dixe[]rat: *Et semel agmine verso Funditus occidimus.* — 425. *Multa dies;* illi rei vehementer incumbit, quia dixerat, Neque habet fortuna regressum: dicens, fortunam tam labores quam felicita-

tem pro temporum qualitate mutare. *Dies* [autem] tempus. [Quidam sane non *dies multa* accipiunt, sed *multa rettulit in melius* et varia, cui non ut ipsum varium sit, sed ut fortuna eius.] — 427. *Lusit*; decepit: ut (1, 407.): *Quid natum totiens crudelis tu quoque falsis Ludis imaginibus? Et in solido rursus fortuna locavit.* Subaudis et *multos.* Et est sensus: in solidum revocavit oppressos, [et] pauló ante derelictos: *lusit* vero, et decepit felices. — 428. *Non erit auxilio* etc.; redit ad rem: quia occurrebat: *Sed negantur auxilia.* Aetolum autem dicendo, eius vires ex Graecae gentis commemoratione debilitat, [ut ostendat plus esse in Messapo ac Tolumnio, si Diomedes et infelix et alienus finibus commemoraretur.] — 429. *At Messapus erit, felixque Tolumnius*; bene duo iunxit, quae quaeruntur in bello, fortitudinem, et felicitatem. Nam de Messapo iam legimus (7, 692.): *Quem neque fas igni cuiquam, nec sternere ferro.* Utrumque autem contra Diomedem dicit, quem dicendo Graecum, inertem significavit. Infelicitatem vero eius supradicta legatorum verba testantur. [Opportuna ergo hic *felix*, quod Diomedi nec post victoriam contigit.] — 430. *Nec parva sequetur Gloria*; litotes figura. Minus enim dixit quam voluit. Nam hoc significat: Latina pubes celerrime victoriam adipiscitur: quam ux Graeci post decennium sunt adepti. — 432. *Est et Volscorum* etc.; ut in septimo, segregem (Guelf. I. *segregatam*) eam a virorum efficit multitudine, et quoniam a sexu non potest, laudat a gente. [Et vult ostendere de viris amplius sperandum si et femina dimicaret, aut ut Dranci exprobraret, puellam non metuere Troianos quos Diomedes timeret et Drances.] — 434. *Quod si* etc.; quia audiit: *Illum aspice contra Qui vocat.* Etiam utitur ductu; nam oblique promittit se singulari certamine dimicare velle, cum nolit. Similiter etiam in duodecimo (15.) agit, dicens irrisorie: *Sedeant expectentque Latini.* — 435. [*Idque placet*; hinc apparet, eum nolle pugnare, si placet, inquit, vobis hoc fieri quod hostis postulat.] *Tantumque bonis communibus obsto*; et in tantum obsum commodis publicis, ut nisi solus dimicavero, concidat universa respublica; [et imputat tanquam hoc facit quod pro omnibus facturus est.] — 436. *Non adeo*; non multum. Nam verecunde dicit assuetam manibus suis esse victoriam. [Et bene *manus*, per quas fit ipsa victoria, et contra *manus dare* dicuntur, qui dedunt se victi.] — 437. *Tanta pro spe*; ut solus dicar servasse rem publicam, [vel spe matrimonii.] — 438. *Ibo animis contra*; ac si diceret: Si desunt corporis vires; [commendat autem gratiam certaminis, ne invitus videatur adduci.] *Vel*; etiam. *Magnum praestet Achillem.* Et *praesto illum*, i. e., melior illo sum: et *praesto illi* dicimus. Cicero in Caesarianis (pro Deiot. 4.): *Tanto ille superiores vicerat gloria, quanto tu omnibus praestitisti.* — 439. *Vulcani* etc.; bene addidit *paria.* Nam etiam Aeneas habuit arma Vulcania. [Et mire quasi falsum sit Aeneam habere arma Vulcania.] Licet possimus dicere, quod hoc Turnus ignoret: quod tamen non valde idoneum comprobatur. — 440. *Vobis animam hanc, soceroque Latino*; bene sibi et favorem conciliat populi, et a soceri nomimis praeiudicio Latini implicat voluntatem. — 441. [*Turnus ego*; quem Drances contemnit.] *Ulli veterum virtute secundus*; dici-

mus et *secundus illi*, et *secundus ab illo*. — 442. [S *Aeneas vocat*; contra illud: *Illum aspice contra*, *Qui voca* 443. *Nec Drances* etc.; sensus obscure quidem dictus, sed et qui de usu nunquam recedat. Nam ita irati de inimico consuevimus: Abeat (tamen), nec bonis meis nec malis intersit: nolo sit aut meae particeps gloriae, aut in me inv ex infelicitatis communione commoveat. Sicut nunc de D dicit: *Sive est haec ira deorum*, *morte luat*: i. e.: Si per sum (al. si pereundum est iracundia deorum), nolo inv sustinere, si Drances pariter forte moriatur. Si vero me et gloria comitabuntur, nolo ignavus felicitatis alienae sit ceps, si dum meis pugnat auspiciis, forte superaret. [Alii s cipiunt: *sive est haec ira deorum*, uter, inquit, eventus e pugna sequetur? vel ira deorum si vincar, vel gloria si v mihi potius quam Dranci adscribatur. Alii sic: nec Dr potius si pereundum est ira deorum pereat, aut si vincendu gloriam consequatur. — 445. *Illi haec inter se*; aut commu Latini, aut Drances et Turnus.] *Castra Aeneas*, *aciemque vebat*; i. e. ducebat exercitum: ut (3, 519.): *Nos castra mus*. Lucanus (5, 375.): *Brudusium decimis* (L. *denis*) *hanc attingere castris*, i. e. decima deductione. — 453. [*manu*; nam praeter vocem, gestum etiam flagitantis exp nec est superfluum *Manu*, ut quidam volunt.] *Fremit arm ventus*; [expetit et absolute,] i. e. hoc *fremebant arma* (*arma*); et militaris vox est. — 454. *Mussant*; modo querunt 455. *Dissensu vario*; alii enim Turni dicta, alii Drancis p bant. — 457. *Piscosove amne Padusae*; *Padusa* pars est Nam Padus licet unus sit fluvius, habet tamen fluenta plu e quibus est Padusa, [quae] quibusdam locis facit paludem, plena est cygnorum. [Alii *Padum* tribus fontibus nasci dici quibus sumpsit vocabulum *Padusa* qui diffusus in modum in amnem digeritur: nam ideo *per stagna loquacia*. Alii p fluminis *Padi* in quam descenditur fossa, Valgius in Elegi *placidam fossae qua iungunt ora Padusam Navigat* *flumina magna Padi*. Ceterum illud incongruum est, *Pad* feminino genere iuxta veteres *Padum* dictum. Titinius in S *Vidistin Tiberim?* *vidi*, *qui illam derivet beaverit agrum num.*] — 458. *Per stagna loquacia cygni*; in quibus ha cygni loquaces. *Rauci* autem τῶν μέσων est. Nam modo ros significat: alias vocis pessimae. Iuvenalis: *Rauci Th Codri*. Sicut *venenum* et de bono et de malo dicitur, ut et bonus et malus vocatur. — 459. *Arrepto tempore*; [hi venta opportunitate, [i. e. occasione. — 460. *Cogite conci* Drancis vitium omnibus exprobrat quod belli tempore in c conveniant, ut *Larga quidem semper Drance tibi copia* *Tum cum bella manus poscunt.*] *Sedentes*; pigri, ut (244.): *Immunisque sedens aliena ad pabula fucus*. [vel *sed* invidiose, ut (12, 15.): *Sedeant expectentque Latini.*] — *Armari edice*; figura est, dic, ut armentur, [verbum verb xit, ut (1, 79.): *Tu das epulis accumbere divum.*] *Edice* plenus est imperativus. Nam ab omnium coniugationum i detracta *re* ultima syllaba fit imperativus: ut *amare*, *ama*: *re*, *doce*: *legere*, *lege*: *audire*, *audi*. Cum autem *fac* v

dicimus, apocopen verba patiuntur, [ex *face*, *dice*. Cum posuit *edice*, expressit, expressa autem festinantis oratio qua Turnum non praedixit locuturum.] *Maniplis*; ars quidem exigebat, ut *ma* haberet accentum, *ni* [enim] longa quidem est: sed ex muta et liquida: quod quotiens fit, tertia [syllaba] a fine sortitur accentum, ut *latebrae*, *tenebrae*. Tamen in hoc sermone, ut secunda a fine habeat accentum, usus obtinuit. *Maniplis*; signiferis; quia secundum antiquum morem in legione erant triginta: legio autem habebat decem (al. *septem*; Basil. *sex*) cohortes, sexaginta centurias. Licet in his rebus accessu temporis ducum varietas semper mutaverit militiae disciplinam. — 464. *Equitem* etc.; *equitem in armis*, i. e. armatum. Nam figura est. *Messapus* autem ut diceret, vitavit ὁμοιοτέλευτον. Nam vitiosum erat *Voluse Edice*, *Messape*. Ergo *Messapus* aut antiquus vocativus est, ut (8, 77.): *Hesperidum fluvius regnator aquarum*. Item: *Socer arma Latinus habeto*. Aut certe nominativus est pro vocativo: quanquam possit etiam nominativus esse, ut sit, *Messapus et Coras equitem diffundite*, pro *diffundant*. Melior tamen sensus est superior. — 465. *Cum fratre Coras*; scilicet cum Catillo: nam legimus (7, 672.): *Catillusque, acerque Coras Argiva iuventus*. — 467. *Qua iusso*; qua iussero: et est antiquum. — 468. *Ilicet*; confestim, ilico, quod ne diceret, metri necessitas fecit. Nam *ilico* dicimus. — 469. *Magna incepta*; quia de pace cogitabat, quae impleri non potuit. — 470. *Multaque se incusat*; pro *multum*. Et est Graeca figura. — 472. *Generumque asciverit urbi*; [i. e.] propter urbem, [quantum de praesentibus rebus colligebatur.] Lucanus de Catone (2, 388.): *Urbi pater est, urbique maritus*. *Gener* autem ideo dicitur, quia ad augendum genus adhibetur. — 473. *Praefodiunt alii portas*; i. e. ante portas, fossas faciunt: [hoc enim est quod supra dixit: *Pars aditus urbis firment*:] quae res nimiam indica[ba]t desperationem. — 474. *Bello dat* etc.; [buccinam] bene *bello dat*, nam [et propter hoc] buccina insonans, sollicitudinem ac bella denuntiat. Sic in septimo (519.): *Quia buccina signum Dira dedit*. Praelium autem *tubae* indicant: ut (9, 503.): *At tuba terribilem sonitum procul aere canoro Increpuit*. — 476. [*Matronae*; nunc feminae. Quidam sane arbitrantur, inter *matronam* et *matremfamilias* hoc interesse, quod *matrona* dicatur prima pueri mater, *materfamilias* quae plures peperit. Alii hoc putant rectius, *matronam* dici quae in matrimonium cum viro convenerit, et in eo matrimonio manserit, etiam si liberi nondum fuerint: dictam matris nomine spe atque omine, unde et matrimonium dictum; *matrem* vero *familias* eam esse quae in mariti manu mancipioque, aut in eius, in cuius maritus, manu mancipioque esset, quoniam in familiam quoque mariti et sui heredes (sui heredis locum) venisset. Alii *matronas* Virgines nobiles dicunt, *matresfamilias* vero illas quae in matrimonium per coemptionem convenerunt. Nam per quandam Iuris solennitatem in familiam migrant mariti. Inter *matrem* vero, et *matrem familias* hoc interest, quod *mater* est, praeter illam significationem quae est ad aliquid, quae tantum convenit in matrimonium, quod alii *matrifamilias*, sicut hoc loco dictum est, applicaverunt; *materfamilias* vero, quae convenit, ut iam diximus, per coëmptionem.]

Vocat labor ultimus omnes; omnes ad laborem ultima nec convocat. [Alii *Ultimus* hypallagen volunt esse, pro *ultim* 477. *Nec non ad templum;* secundum Homerum, qui ind summa desperatione matres ad templa concurrere, ut v quae non potest viribus, possit deorum favore conquiri. enim monet Helenus (Il. ζ, 86.): "Εκτορ, ἀτὰρ κ. τ. λ.] — *Subvehitur;* proprie. Matronae enim pilentis vehebant templa pergentes: ut: *Pilentis vehebantur matres in mo* [*Magna matrum;* deest cum. non enim caterva subvehit 479. *Dona ferens;* peplum scilicet, sicut diximus in primo id omisit hoc loco. [Nam Homeri locus est, Hecuba p ferente, hoc modo scil. (Il. ζ, 287.): Καὶ δ' ἄρ' ἀόλλισαν Et paullo post: Τῶν ἕν' ἀειραμένη κ. τ. λ. — 480. *Mali* pro *malorum tantorum.*] *Oculos deiecta decoros;* [de habens, et sic ait: *deiecta oculos,*] sicut (1, 529.): *Ocul* *fusa nitentes.* — 481. [*Succedunt matres;* pro intrant: ordo: *Succedunt matres templum ture vaporant.*] — 4 *limine;* ad preces festinantium mulierum ostenditur desid — 483. *Armipotens* etc.; Antonomasiva sunt pro proprio 668.). Haec autem omnis oratio verbum ad verbum de H (Il. ζ, 305.) translata est: [Πότνι' Ἀθηναίη, ἐρυσίπτολι, δῖα; *Praeses* autem *belli*, i. e. qui praeest omnibus bellis, cui semper bella tractantur. [Sane qui *praesens* legunt, quas stans in bellis intelligunt, qui *praeses* sine *N* litera, qua praesideat rei: sic praesides dii urbis appellantur, cuius vus praesidis facit.] — 484. *Frange manu telum*; aut tua aut in eius manu tela confringe. Homerus (Il. ζ, 306.): δὴ ἔγχος Διομήδεος. *Et ipsum Pronum. sterne solo;* Ho ἠδὲ καὶ αὐτὸν πρηνέα δὸς πεσέειν. *Portisque effunde sub* Homerus: σκαιῶν προπάροιθε πυλάων. Bene autem sub ipt tis, quasi ad quas festinabat Aeneas. Unde est et illud: *diunt alii portas.* — 486. *Cingitur* etc.; oeconomia omn est. Nam Turnus ideo cum mora armatur, et intecto arcem incedens admonet singulos, ut et a Lavinia possit et ut sit maior causa dimicandi, dum sponsae placere co [Alii *Cingitur*, propere armatur accipiunt, nam ait: *Su inclnserat auro*, et *Certatim* pro festinanter: *Cingitur* er cingitur, nam et Terentius (Phorm. 2, 2, 4.) de futura tione ait *accingere*, et *procinctus* appellatur.] *Cingitur in praelia;* [i. e.,] ut praeliari posset. Ut si dicas, *lego vocationem:* i. e. ut advocatus esse possim. *Furens*; amo viniae, quam videbat. Quod etiam sequens indicat comp Nam dicturus est: *Aut ille in pastus armentaque tendit eq* — 487. *Iamque adeo;* aut vacat *adeo:* aut certe *sic* sig ut sit sensus: *Adeo sic praeparatur in praelia, ut iam u praeter galeam arma portaret Thoraca indutus;* omni in *ax* exeunt Graeca masculina, in obliquis casibus *a* pro ut *thorax, thoracis, pinax, pinacis.* Nam feminina cor ut *climax, climacis:* sed ad Latinum non transeunt. *P* vero et aliter exit, et peregrinum est etiam apud Grae 489. [*Tempora nudus adhuc;* quod sine galea. Prooect est, quia mox Camillam adloquitur, et ut orans et in ceteros facilius nosceretur.] — 490. *Alta decurrens aureus*

enim et Amata fuerat et Lavinia. [Homerus (Il. τ, 369.): ὕδας κ. τ. λ.] — 491. *Spe iam praecipit hostem;* mente occupat hostis adventum, [ut (6, 105.): *Omnia praecepi.*] — *Qualis* etc.; et haec comparatio Homeri est verbum ad verbum translata (Il. ζ, 506.): [Ὡς δ' ὅτε κ. τ. λ.] — 493. *Potitus;* ab eo quod est *potior, potiris:* [nam (4, 217.): *Subnixus potitur*, venit ab eo quod est *potior, poteris.*] Nam, ut supra (3, 56.) diximus, verbum hoc, modo tertiae, modo ae invenitur esse coniugationis. — 495. [*Aut adsuetus*]; figurate *aquae adsuetus*, aquae flumine perfundi adsue- — 496. *Arrectisque fremit cervicibus alte; alte arrectis ibus fremit*, non *alte fremit*, aut *alte luxurians;* [quidam *cervicibus* plurali numero secundum veteres dictum volunt, rtensium primum singulari numero *cervicem*, unde Cicero Verr. 3, 19.) *Cerviculam illum iactaturum* tradunt dixisse. 00. *Desiluit;* hoc ad Turni honorem refertur, quattuor ue erant apud Romanos quae ad honorificentiam pertine- *equo desilire, caput aperire, via decedere, adsurgere:* hoc praecones praeeuntes magistratus clamare dicebantur. *s;* pro turma; nam equitum *turmae*, peditum *cohortes* antur.] — 501. *Ad terram defluxit;* dicendo *defluxit* [uno absolvit desilientem equis multitudinem, et vel celeritatem rtem et quandam moderationem [ac facilitatem] descen- significavit, quae est etiam in ascendendo apud huius rei s. — 502. *Sui merito, si qua est fiducia forti;* si unus- ue fortis habet aliquam confidentiam ex conscientia fortitudi- tae, et ego audere non dubito. *Forti* autem bene dixit: fortis communis est generis. Haec autem hoc vult dicere, exum considerandum esse, sed robur: [et est ordo, *o Turdeo,*] *occurrere turmae.* Equitatui: nam partem pro toto. [Varro *turmam* triginta sex equites posuit. — 506. *Tu ad muros subsiste;* bene ex muliere gloria augetur, ut am faciat adversum hostes cuncta promittere quae faciunt ortes, etiam Turno murorum custodiam inducat mandan- *Oculos horrenda in virgine fixus;* figurate vel oculos , vel fixos habens: *horrenda* autem, pro *admirabilis*, alio- stibus horrenda.] — 508. *Quas dicere grates;* [pro *quan-* ro pronomine, (*pro q., pronomen pro nomine?*) et] se- m rhetoricam disciplinam dicit, se verba invenire non pos- ibus eius exprimat laudes: cum dixerit: *O decus Italiae*] Sic alibi (125.): *Quibus coelo te laudibus aequem?* praemiserit: *O fama ingens, ingentior armis Vir Troiane.* 09. *Sed nunc;* ordo est: *Sed nunc mecum partire laborem.* per Parenthesin dictum est. *Quando* etc.; [praemium,] siquidem es magnanima [ut supra omnes grates et supra praemium:] partire autem ideo, quia ille dixerat: *Solaque enos equites ire obvia contra.* — 511. [*Aeneas ut fama* : oeconomia, educuntur hinc duces ut servata eorum ho- fortitudo virginis possit induci, alioqui indecens fuerat ntibus Turno et Aenea.] — 513. *Quaterent campos;* ad rum perturbationem. — 515. *Furta paro belli;* insidias. ius: *Gens ad furta belli peridonea.* — 516. *Bivias fau-* aucea dicuntur itinera inter duos montes locata (al. loca)

angusta et pervia: dicta a faucium similitudine. — 517. *tis excipe signis*; coniunctis ducibus, quos commemoratu [Sic autem dicebatur a Romanis, quotiens acie dimicatun — 518. *Tecum acer Messapus erit*; ingenti honore tecu hoc est non tu illi adiuncta eris, sed ille tibi.] — 519. T *que manus*; Catillus et Coras. *Ducis et tu concipe* sicut ego. Nam non dicit, sicut Messapus aut alii, ne ei iniuriam videatur. *Concipe* autem, [vel] simul cum illi [vel mecum cape, quia ille dixerat: *mecum partire la* Nam *con* coniunctiva (al. *continua*) est particula. Unde *vocari* de pluribus dicimus. — 522. *Valles*; metri ne compellimur, ut *vallis* dicamus. Statius (6, 265.): *V* *amplexu nemorum sedet*; nam plenum est *valles*, sic Virgilius posuit, quod ita esse diminutio indicat: nam *v* dicitur, sicut *turrim* dici debere *turriculam* indicat, si *pes*, *vulpecula* facit. Horatius: *Moveat vulpecula risum* in *es* vel in *is* quando usurpative, quando naturaliter ex mina, sola diminutio indicat; ea autem quae in *es* exeu sunt omnia, si in genitivo non crescant, ut *labes*, *vall* *pes*. Nam si crescant, brevia sunt, ut *miles*, *militis*. - [*Densis frondibus atrum*; utrum densis frondibus ur densis frondibus atrum?] — 524. *Qua semita ducit*; l *qua*. — 525. *Aditusque maligni*; proprie *obscuri*: ut (*Sub luce maligna*. — 527. *Ignota*; [vel infrequentata, ta.] Scilicet Aeneae. Nam de Turno dicturus est: *Huc nota fertur regione viarum*. *Tutique receptus*; [male *recessus* legunt. Nam *receptus* dicitur, quo se cito (*tuto*) recipit.] Unde et signa *receptui canere* dicuntur. — *dextra* etc.; sive per valles, sive per montis radices. I est enim, qua sit venturus Aeneas. [*Velis* autem pro *velit*. — 529. *Instare iugis*; ut (8, 693.): *Turritis p instant*.] — 531. *Arripuitque locum*; raptim tenuit. proprie. Nam *insidere* est dolose aliquem exspectare, *insidiae* nominatae sunt. [*Iniquis*; intelligendum hosti, aequalibus.] — 532. *Velocem interea*; licet *interea* negotia semper praeteritis futura coniungat: tamen abru *abusus*) est et vituperabilis transitus. Habet autem tale tus et in superioribus libris, et in sequenti praecipue, ul ter appellat Iunonem. *Opim*; *opim* cum dicimus, N significamus: si autem dicamus *opem*, auxilium inte Terentius: *Iuno Lucina fer opem*, [*serva me, obsecro* vero numero plurali, census accipimus. Nam *Ops*, T uxor Saturni, quam Graeci Rheam vocant. [Sane hoc ipsius Dianae fuisse ab Ephesiis dedicato templo ei in Alexander Aetolus poëta in libro qui inscribitur Musae quod hoc loco peritissimus antiquitatis poëta sociae ei suit: quidam dicunt Opimetica ergea (Opim et Hecaer mos ex Hyperboreis sacra in Insulam Delbi (Deli) occ fascibus mergitum * pertulisse. Alii putant Opimeteca erg et Hecaergon) nutritores Apollinis et Dianae fuisse, hin Opim ipsam Dianam cognominatam, quod supra dict Apollinem vero hecaergon, vel quod luna, quae Diana, terris facile conspiciat * quoniam mta * i vocali ecaer

τοῦ καινιεν τιμε χρομηνη (consp. omnia, ita vocatur Hecaer-
Sol, ἀπὸ τοῦ ἑκὰς εἴργειν· τουτέστι μακρόθεν) hoc est e lon-
quo. Alii dicunt a. Latone coepta non educatos; et ideo
iam Triviae custodem Opim induxisse.] — 534. *Tristes vo-*; habitum futurae orationis ostendit. — 535. *Ore dabat;* onasmos. *Bellum ad crudele Camilla;* uno verbo exitum rei cuit. — 536. [*O virgo*; quidam ad Camillam referunt, quia ptum putant praesenti Opi ducer et * (dicere); *o virgo* autem, eriectio est.] *Nostris* etc.; *nostris*, quibus utraque gaudemus, etiam ipsa habeat causam doloris et maioris iracundiae. [Et *agitur*, nolunt quidam esse passivum, neque enim ab alio cinur, sed ita quemadmodum dictum est (2, 722.): *Fulvique inrno; pelle leonis.* — 537. *Cara mihi ante alias*; ante omnes ra, omnium carissima, ut (3, 321.): *O felix una ante alias.*] *eque* etc.; firmiores enim sunt antiquiores amicitiae. Terentius ndr. 3, 3, 6): *Per amicitiam, quae [in]coepta a parvulis cum tate accrevit* (al. *decr.*; al. *crev.*) *simul.* Iuvenalis (6, 214.): *lle excludatur amicus Iam senior, cuius barbam tua ianua idit.* — 539. *Pulsus ob invidiam;* scilicet crudelitatis. Nam equitur (568.): *Neque [enim] ipse manus feritate dedisset. Viresque superbas*; quibus superbe viribus utebatur.] — 540. *ntiqua;* nobili urbe. Nam *hoc Privernum* dicitur. [*Metabus*; omen sumptum de historia, Metabus enim fuit dux Graeci agminis, qui iuxta Adriaticum mare urbem Metapontum condidit. — 543. *Nomine Casmillae;* Statius Tullianus de Vocabulis rerum libro primo, ait dixisse Callimadium apud Camillam (Callimachum, apud Tuscos *Camillum;* cf. Macrob. 3, 8.) appellari *Mercurium*, quo vocabulo significant deorum *ministrum.* Unde Virgilius bene ait, Metabum *Camillam* appellasse filiam, scilicet Dianae *ministram.* Nam et Pacuvius in Medea cum de Medea queretur: *Caelitum Camilla exspectata advenis, salve hospita.* Romani quoque *pueros* et *puellas nobiles* et investes *Camillos* et *Camillas* appellabant flaminicarum et flaminum *praeministros.*] — 544. *Iuga longa;* i. e. longe posita, remotiora. Sallustius: *Et Metello procul agente, longa spes auxiliorum*, i. e., longe posita. — 545. *Solorum nemorum;* desertorum. Terentius Andr. 2, 4, 3.): *Venit meditatus alicunde ex solo loco.* Item ipse (Phorm. 5, 7, 87.): *Nonne hunc abiici oportet in solas terras?* (Al. *Nonne hunc* (s. *hinc*) *publicitus scelus hinc deportarier in s. t.?*) — 547. *Fugae medio*; dum fugit, inter fugam. Nam figuratum est; [ut (7, 59.): *Laurus erat tecti medio.* — 549. *Imber Ruperat;* impetum pluviae ostendit.] — 550. *Caroque oneri timet;* Anacreon φορτίον ἔρωτος, i. e., onus amoris. [Et (2, 729.): *Pariter comitique onerique timentem.*] — 551. *Vix haec sententia sedit*; ideo *vix*, quia naturale est, ut, quotiens simul multa cogitamus, vix aliquid comprobemus. Unde vera distinctio est: Omnia secum versanti subito [haec sententia sedit.] — 552. *Et robore cocto;* aut antiquam hastam fuisse significat. Nam multi temporis aliquid *coctum* vocatur. Horatius Serm. 2, 5, 55.): *Plerumque recoctus Scriba ex quinqueviro corvum deludet hiantem.* [Item] Persius (1, 111.): *Ut ramale vetus vegrandi* (al. *praegr.*; Guelf. I. *lac gr.*) *subere coctum.* aut re vera *cocto robore.* Hastae enim igni plerumque durari

consueverunt, [ut facilius corticem demittant.] *Huic*; [hui licet telo. — 554. [*Natam implicat*; Probus de hoc loco tamplasma * (*ἀπίθανον πλάσμα?*)] *Libro*; *liber* dicitur in corticis pars, quae ligno cohaeret. Alibi (E. 10, 67.): *Alta* ret *in ulmo*. Unde et *liber* dicitur, in quo scribimus, quia usum chartae vel membranae de libris arborum volumina bant, et] compaginabantur. — 557. [*Alma tibi hanc nemo* antonomasia. Nam tria epitheta sine nomine posita sunt 558. *Ipse pater famulam voveo*; bene *ipse pater*, quia am menti potestatem nisi patres non habent. *Voveo* autem, ero in tuum ministerium. Unde et *Camilla* dicta est, licet et (al. *eam*) a matre dixerit esse nominatam. Sed illud p dictum est: nam *Camilla*, quasi *ministra* dicta est, [quod rius expositum est; *ministros* enim et *ministras* impubere *millos* et *Camillas* in sacris vocabant; unde et Mercurius sca lingua *Camillus* dicitur, quasi minister deorum. [In tamen legitur posse etiam opera consecrari ex servis usque solvatur caput hominis, i. e. liberetur sacrationis nexu, aut numen famulae quam servi significatio conditionis. * — *Tela tenens*; ordo est: Tua supplex tela tenens quibus i est, et ingeniose *tenens*, cum illigata sit.] — 562. *Sc undas* (i. e. aëris aurae; ex iactu leti scil.); hic distingue — 563. *Infelix Camilla*; [mira effingit. *Infelix* autem (*la*; non eo tempore quo evasit, sed nunc infelix. Pleri enim epitheta praesentis temporis [scilicet] sunt, licet et p negotiis: ut in secundo (455.): *Infelix qua se dum regna bant*, *Saepius Andromache ferre incomitata solebat*. — [*Victor*; propositi sui et intentionis effectu, ut (8, 61.): *victor honore* (*honorem*) *Persolves*. — 566. *Donum Tr* mire Triviae, cum ipsa loquatur, at bene donum aut qu pater Dianae servaverit. *Cespite*; Probus aut cespito, aut pro campo, scilicet quod cespes gleba sit.] — 567. *Non* etc.; non mirum a nulla hunc civitate susceptum. Nan Privernas esset, tamen quia in Tuscorum iure paene omn lia fuerat, generaliter in Metabum omnium odia ferel Nam pulsus fuerat a gente Vulscorum, quae etiam ipsa Et rum potestate regebatur: quod Cato plenissime executi Hinc est: *Multae illam frustra Tyrrhena per oppida* *Optavere nurum*: quod non procederet, nisi inter eos esser connubii. *Non moenibus urbes Accepere*; non tectis, nor nibus: hoc est non in civitatem, non in privatam admis domum. Et sic ista etiam in primo [libro] (600.) separavi *lo*, *domo socias*. Sciendum autem, *moenia* abusive dici publica aedificia: ut (2, 234.): *Dividimus muros, et m pandimus urbis*. Nam proprie *moenia* sunt tantum muri, quasi *munia* a *munitione* civitatis. — 568. *Manus de* consensisset: et hoc dicit: Etiam si qui eum voluissent sus ille tamen eorum consortia morum feritate fugisset; *ferita* tem figurate pro *feritati*, an *ob feritatem*? — 569. *Pas* etc.; et pastorum aevum exegit in montibus solis, i. e. pa usus est vita. — 571. *Armentalis equae*; indomitae; [s quae in armenta feturae causa parvatur (pasc.)]. Unde seq et *lacte ferino*. [Veteres enim omnes prope quadrupedes

[..]bant (2, 51.): *In latus inque feri curvam compagibus alvum.* [..]ae autem *mammis et lacte ferino*, ἐν διὰ δυοῖν. — 572. *Nu-*[..]*at*; quidam nove dictum accipiunt.] — 573. *Vestigia plantis* [..]*titerat*; signa pedum primis plantis expresserat. Nam haec [..] vestigia, imagines pedum: ut (3, 244.): *Semesam praedam vestigia foeda relinquunt.* — 574. *Palmas oneravit*; *onus* [..]m est quicquid teneris imponitur manibus. — 576. [*Crinali* [..]*re*; quo crines illigantur.] *Pro longae tegmine pallae; palla* [..]prie est muliebris vestis deducta usque ad vestigia. Unde ait [..]*gae*. Sicut supra (1, 648.): *Pallam signis auroque rigentem.* — 577. [*A vertice pendent*; tempora variavit, nam de praeteri- [..]dicit.] — 580. *Strymoniamque gruem*; Thraciam a fluvio [..]ymone. Sane sciendum, posse dici, et *hic* et *haec grus* (R. [..]*is*, Guelf. I. *grus vel gruis*; II. *grus*, *et hic et haec gruis*), [..] *hi* et *hae grues*.] *Olorem*; Latine ita dicimus; nam *cygni* [..]aece dicuntur. — 581. *Multae illam frustra*; antequam rem [..]eret, praeiudicaret (al. *prius eius ostendit eventum*); sic Sal- [..]tius (Iug. 1.): *Falso queritur de natura sua genus humanum.* [..]m antequam diceret *queritur*, *falso* dixit. *Matres*; inter *ma-*[..] et *matremfamilias* hoc interest, quod *mater* est praeter [..]opter) illam significationem, quae est ad aliquid, quae tantum [..]venit in matrimonium; *materfamilias* vero illa dicitur, quae [..] matrimonium convenit per coëmtionem; nam per quandam [..]ris sollemnitatem in familiam migrat mariti. [Et hic ostendit [..]cendo *Tyrrhena per oppida*, quod etiam Volsci in Tuscorum [..]erint potestate.] — 583. *Aeternum*; i. e. aeterne (aeterno). [..]m nomen est pro adverbio. — 584. [*Intemerata colit*; invio-[..]ta, incorrupta, *temeratae* enim, quibus vis allata est.] — 585. *Conata*; cum conaretur, [ut (2, 441.): *Obsessumque acta testu-dine limen*, et (8, 218.): *Caci spem custodita fefellit*. Hac au-tem ratione ostendit, quare non suscensa a Troianis *]. — 587. *Fatis urgetur acerbis*; ostendit etiam desideria ex fati necessitate descendere. — 589. *Committitur omine pugna*; pro *committe-tur*. — 590. *Haec cape*; generaliter dixit arcum, pharetram, ut sequentia indicant. Nam dicit: *Et ultricem pharetra deprome sagittam*; [et neotericum putatur *ipsam sagittam ultricem*.] *Ultricem*; nomina [omnia] in *x* [litera] terminata, ablativum singularem in *e* mittunt non in *i*; genitivum vero pluralem in *um*: exceptis his quae omnis sunt generis: ut *felix*. Nam et *ab hoc felici*, et *horum felicium* facit. Lucanus: [*Et*] *felici non fausta loco tentoria ponens*: quod receptum est ideo quia genitivus pluralis a nominativo plurali minor esse non debet, sed aut par, aut maior una syllaba. Et quia [in] neutro facit *felicia*, *felicum* dicere non debemus, ne propter alia genera huic praeiudicemus. Namque ab eo quod est *felices*, ut *felicium* dicamus, ratio patitur: una enim crescit syllaba. Ab eo quod est *felicia*, ut *felicum* dicamus, non procedit, ne minor sit genitivus a nominativo plurali. Similiter et *ultricium* et *victricium* dicimus: licet in his neutrum [genus] in numero singulari non inveniatur. — 591. *Violarit vulnere corpus*; [bene *violarit*,] quia dixerat *sacrum*. [Et superius (558.) dictum est, operam solemni more consecrari usque dum solvatur caput hominis, i. e. liberetur sacrationis nexu, quod facilius accidet, si mors intercedat. Hic ergo

totius rei, et praecipue sacrationis aliud agens poëta mentionem inseruit dicens: *hac quicumque sacrum violarit vulnere corpus, Tros Italusve mihi pariter det sanguine poenas;* bene ergo sicut dictum est, *violarit,* quia dixerat *sacrum.*] — 592. *Tros Italusve mihi*; si simpliciter accipiamus, ita intelligamus: Sive eam Troianus interemerit, sive aliquis de Aeneae auxiliis. Namque alii volunt, Aruntem de Turni fuisse partibus, et indignatum, femineum sexum plus in bello potuisse, quam viros. Quam rem hic dicunt perstrinxisse Virgilium: et re vera sic ubique loquitur, ut incertum sit, Aruns de cuius partibus fuerit. Unde est, et illud (789.): *Da pater hoc nostris aboleri dedecus armis. Pariter*; similiter, uno modo. Et est antiquum. [Plautus in Aul.: Filium pariter moratum.] — 593. *Miserandae corpus; haec* in oeconomia praeiudicia nominantur, quotiens negotii futuri exitus tollitur. Vult enim, nos de Camillae cadavere nihil ulterius expectare, sicut fecit in primo (683.): *Tu faciem illius noctem non amplius unam Falle dolo.* Quod praemissum sustulit commemorationem, quando vel Cupido discesserit, vel Ascanius sit reversus. — 594. *Arma inspoliata*; aut indetracta, aut ipsius inspoliatae [Camillae. *Patriaeque reponam;* hoc est in patriam.] — 596. *Nigro circumdata turbine corpus*; [hoc ideo] quia ad moerorem luctumque descendit. Contra in octavo (608.), ubi ad laetitiam descendit Venus, claro eam nimbo circumdatam dicit: ut: *At Venus aetherios inter dea candida nimbos.* — 597. [*At manus interea*; in tota hac descriptione historicum characterem poëtico miscet.] — 598. *Etruscique duces;* Etruria dicta est, quod eius fines tendebantur (al. *teneb.*) usque ad [primam] ripam Tiberis [et per syncopen Ἑτρουρία,] quasi ἑτερουρία. Nam ἕτερον est alterum, et ὅρος finis vocatur. Roma enim antea unam tantum Tiberis ripam tenebat. Iuvenalis (8, 264.): *Et quae imperii fines Tyberinum virgo natavit* (L. Fabr. *notav.*). [Quidam sane et ruri (*Etrurique*) legunt ab eturie trus. * (*ab Etrurus*) trans Tyberim enim *Etruriam* dicebant, homines *Etruros*, quos nunc *Etruscos.*] — 599. *Compositi numero;* i. e. [aequati numero] rationabiliter: unde et *saepenumero* dicimus, i. e., frequenter et rationabiliter. Hinc est (E. 6, 27.): *Tum vero in numerum*, i. e. in rationem, in rhythmum. Unde et metra, *numeros* dicimus: ut (E. 9, 45.): *Numeros memini, si verba tenerem.* Sane modo generalis est descriptio equestris certaminis: paulo post descendit ad specialem, sicut fecit in quinto et de cursoribus et de navali certamine. — 600. [*Pressis;* cum habenis premeretur: *pugnat* autem pro *repugnat.* — 601. *Ferreus hastis;* quaeritur, quid sit *ferreus*, utrum ferreus ager horret hastis, an ferreis hastis ager horret?] *Horret* [autem] terribilis est; est autem versus Ennianus vituperatus a Lucilio dicente per irrisionem, eum debuisse dicere *horret et alget.* Unde Horatius de Lucilio (Serm. 1, 10, 54.): *Non ridet versus Ennii gravitate minoris.* — 602. *Campique armis ardent;* [i. e.] resplendent. [Et Euripides in Phoenissis: κατὰ χαλκὸν ἅπαν πεδίον ἀστράπτει.] — 603. *Celeresque Latini;* alludit ad militiam Romanam; namque et equites habuit Romulus, ut illo diximus loco (9, 370.): *Tercentum scutati omnes Volscente magistro.* Quos *celeres* appellavit, vel a *celeritate*, vel a duce *Celere*, qui dicitur

...num occidisse, in cuius gratiae vicem a Romulo fieri tribunus ...itum meruit. [Alii hos *celeres* ideo appellatos dicunt, quod ...lorationes obirent, et quae usus exigeret velocius facerent. ...i a Graeco dictum putant quod est *κέλης*.] — 604. *Ala Camillae*; equitatus. *Alae* autem dicuntur equites, quod alarum ...e pedestrem exercitum tegunt. — 605. [*Hastasque reductis*; ...te oculos posita descriptio.] — 608. *Intra iactum teli*; [Ho...ericum est, *ἔσω βέλους*;] unde possit hasta emissa in hostem ...ire. Hinc traxit Statius (Theb. 6, 354.) ut diceret: *Quale ...ater spatium iaculo ter arundine vincas* (Guelf. I. *vindicas*, II. *vindicans*). Et Enniana est omnis haec ambitiosa descriptio. — 609. [*Subito*; adverbium est, an *Subito clamore*, et est versus hypermetros. — 612. *Continuo adversis*; hic specialis pugna ...st. — 615. *Praefractaque Pectora pectoribus rumpunt*; rum...punt praefractaque faciunt.] — 617. *Praecipitat*; pro *praecipitatur*. — 619. *Reiiciunt* etc.; *reiiciunt*, retro agunt, [vel retror...sum ferunt, ut cedentium terga munita sint, ut ipse (630.): *Bis reiecti armis respectant terga tegentes*.] Sane nunc fugiunt non timore, sed lege praeliandi. Sallustius: *More equestris praelii sumptis tergis ac redditis*. [*Parma* autem est equestre scutum.] — 622. *Mollia*; domita, domitorum scilicet [equorum, qui facile flectuntur.] — 625. *Superiacit undam*; super scopulos undam iacit. Nam more suo dedit verbo detractam nomini praepositionem. — 626. *Sinu*; curvatione et flexu undarum. [*Extremamque*; quantum ad mare pertinet; nam terrae prima est.] *Extremam* autem ad illud pertinet quod ait supra: *Penitusque datis referuntur habenis*. — 627. *Aestu* etc.; *aestus* proprie est maris incerta commotio [crescentis et decrescentis; unde *aestuaria* dicta. Plautus in Aulularia (1, 3, 6.): *Quo magis te in altum capessis, aestus te in portum referet*.] — 628. *Vado labente*; hypallage, pro *labens ipse per vadum* [*litus reliquit*.] — 633. [*Gemitus morientum*; aliqui *morientum*, genitivum corruptum pro integro accipiunt, facit enim *morientium*.] *Et sanguine in alto*; *ἐμφατικῶς* caedis ostenditur magnitudo. — 634. [*Armaque, corporaque*; versus *πολυσύνθετος*, et bene belli faciem demonstravit, multa enumerando quae in alto sanguine velut natarent. — 636. *Quando ipsum horrebat adire*; parenthesis, et quaeritur, quid sit *horrebat*.] — 637. *Hastam intorsit equo*; figurate; nam *intorqueo in equum* dicimus: ut (2, 51.): *In latus, inque feri curvam compagibus alvum Contorsit*. [*Equo* ergo, pro *in equum*.] *Sub aure reliquit*; ex vulneris genere fugientem eum intelligimus esse percussum (al. *prensum*). — 640. *Volvitur ille excussus humi*; *humi volvitur*. Nam *excussus* per se plenum est. — 642. *Deiicit Herminium*; nomen hoc de historia Romana est. Namque cum Coclite contra Tuscos Lartius et Herminius (Guelf. I. *hermen*.) steterunt [et pugnaverunt eo] tempore quo pons sublicius (Guelf. I. *subsilic*.) rumpebatur. Unde et eum plurimum laudat, ac si diceret: Talis [hic est] qualis ille fuit. — 644. *Tantus in arma patet*; [i. e.] Tantum patebat in vulnere, i. e. in hostilia tela totus patebat. [Alii *in arma* pro *armis* vel *scutis* tradunt.] *Per armos*; abusive; nam proprie *armi* quadrupedum sunt. — 648. *Exultat Amazon*; suspendendum *exultat*, ut *Amazon* intelligas, quasi Amazon. Nam

Camilla Vulsca fuerat. Sic in primo (319.): *Dederatque comam diffundere ventis Venatrix*, i. e., quasi venatrix. — 649. [*Pharetrata*; participium a feminino genere derivatum. *Unum exsertem exserta latus*, pro *exsertum latus habens*. — 650. *Denset*; i. e. dense, sparse iacit. Sane densentur plures res in unum, (12, 264.): *Vos unanimes densete catervas*, et declinatur, *denseo, denses, denset*.] — 651. *Indefessa*; infatigabilis. Et omnia ei arma Amazonum tradit, quas Titianus unimammas vocat. Nam hoc est *Amazon*, quasi ἄνευ μαζοῦ, [sine mamma. *Bipennis* autem dicitur, quod ex utraque parte habeat aciem, quasi duas pinnas quas veteres dicebant.] — 654. *Spicula fugientia*; pro *ipsa fugiens*. — 655. *At circum lectae comites*; subaudis *dimicant*: quod etiam sequens Amazonum indicat comparatio, quae inducuntur circa reginam bella tractantes [ne culpetur poëta, quod nullam earum pugnantem induxerit.] *Larinaque virgo*; nomina haec nobilissimarum sunt Italiae feminarum; [et *aeratam* pro *ferream*, ut (7, 743.): *Micat aereus ensis*.] — 657. *Italides*; [ut *Sicelides*, *Atlantides*: atque sociarum ducem, *Amazonam* dicit, velut Amazonidas, ut: *Ducit Amazonidum*: et est] pulchra derivatio, non [tantum] vera: nam verum est Italiae (*Italae*). *Italis* autem, unde est *Italides*, magis patronymicum est, quam derivativum, sicut *Belis*, unde est *Belides*, [et est Graecum.] *Quas ipsa decus*; et ad delectas, et ad ipsam potest referri. *Decus* autem, si ad Camillam, nobilitas, pulchritudo: si ad *delectas*, ornamentum, [i. e.] quas sibi elegit ornamentum, i. e. ad ornamentum. *Dia Camilla*; generosa: εὐγενής. Nam Graecum est, cuius nominis etymologiam plerique volunt venire ἀπὸ τοῦ Διός: quod si [sic] est, dicemus, dissentire derivationem a principalitate. Nam *dia*, *di* producit, cum διός corripiat: sicut e contra, cum *lux lu* producat, *lucerna lu* corripit. — 658. *Pacisque bonae, bellique ministras*; congruum paci epitheton dedit, ut eam bonam diceret, cum bellum e contra sit pessimum. Nam sine dubio et *belli saevi* diceret, si ratio versus admitteret: [quidam *bonum* interdum pro *grandi* accipiunt. *Bellique ministras*; nonnulli *ministras* modo ad bellum tantum referri volunt, ideoque coniunctionem incongrue positam, et ordinem esse: *decus pacis*, *et ministras belli*. Poterit et ita: *quas sibi decus delegit ministras bonae pacis et belli*.] — 659. *Quales Threiciae*; Tanais fluvius est qui separat Asiam ab Europa, circa quem antea Amazones habitaverunt. Unde se postea ad Thermodonta fluvium Thraciae transtulerunt. Quod etiam Sallustius testatur, dicens: *Dein campi Threissi* (V. *Themiscyrei*, R. *Thrae Treviscyrei*, Vos. *Treniscyrrei*; Guelf. I. *th'nis cyrei*; Guelf. II. *themes cyrei*), *quos habuere Amazones, a Tanai flumine incertum quam ob causam digressae*. [Has quidam dicunt stato die solitas Sinthiis coire. *Flumina*; pro flumine, aut fluenta.] *Thermodoontis*; plenum est *Thermodoon*, sed per Synaeresin *Thermodon* facit. Unde *don* circumflexum habebit accentum. Graeca enim nomina necesse est, ut circumflectantur, quotiens fit Synaeresis exigente metri [ratione vel] necessitate. Ergo si sit *Thermodoon*, *do* acutum habebit accentum: quod si *Thermodon* fecerit, et in finalem transfertur, et mutatur accentus. Nam circumflexus fit. — 660. *Pulsant*; Ennius, ad musas:

t pedibus pulsatis Olympum. Bellantur; pro *bellant.* Nam t verba pro verbis poni. Unde nunc passivam declinatio-sub activa posuit significatione: sicut in Georgicis (2, 425.): *'acidam paci nutritor olivam;* futurum tempus a passivo ; pro praesenti ab activo. Nam *nutritor* pro *nutri* posuit. ıud Ciceronem in Officiis (1, 25.): *Neque ad eius, qui pu-aliquem, aut verbis eastigat, sed ad reipublicae utilita-ferri. Punitur* pro *punit.* Inde est econtra (2, 8.): *Nox a coelo Praecipitat,* [activum pro passivo.] — 661. *Hip-s;* haec Amazonum fuit regina, cui victae Hercules bal-sustulit; [huius filia Antiopa quam Theseus rapuit, unde ytus.] *Martia;* aut bellicosa, aut Martis filia, [quae ab occisa ác mortua adamata est. Ut nonnulli vero adserunt, chille concubuit, et ex eo Caistrum filium edidit ex quo ı Lydiae ita appellatur: refert autem; aut addita est sitio *re*, i. e. *fert*, aut mutata, pro *infert.* — 662. *Ulu-umultu; ululare* veteres etiam vocem quae redditur initio dicebant, quam Graeci ὀλολυγὴν vocabant.] — 664. *Quem imum Deicis?* Homericum est, interrogationem ad ipsum qui describitur, [(Il. π, 692.): Ἔνθα κ. τ. λ.] cum [sem-] musae interrogari consueverunt: ut (9, 525.): *Vos o Cal-recor aspirate canenti. Aspera virgo;* epitheton ad offi-ıelli respiciens: alias incongrue virginem asperam dicimus. 6. *Euneum;* quia Latina est declinatio, ideo *ne* accipit ım. Nam Statius quia Graece declinavit, Graecum accen-ısuit dicens (6, 343.): [*Nunc*] *Eumeneon* (R. Vos. Guelf. I. *na;* Guelf. II. *euneon) audit Ante Thoas.* — 667. *Longa* hasta abietali; nam arborem pro hasta posuit. — 671. *o;* casuro. Nam *suffusi* equi dicuntur quos vulgo *ince-rès* (al. *cesp.*) vocant. Alii *suffosso* legunt, i. e. praecipiti cadenti. — 672. *Dum subit;* scilicet [dum se] ad susten-m ruentis [inclinat]: et vult, utrumque tanta celeritate ·rcussum, ut unum ictum (al. *interemptum*) putares. Inde m: *Praecipites pariterque ruunt.* [*Inertem;* nudam, an roficientem? — 673. *His addita;* adiungit. — 674. *Se-*, pro persequitur.] — 678. *Armis ignotis;* novis, incon-[Vel *ignotis*, i. e. non conspicuis.] *Iagype;* Appulo [equo]. 9. *Pellis erepta iuvenco;* i. e. lorica, nam proprie *lorica*, imen [de corio tanquam] de loro factum: quo maiores [in] uti consueverant. — 680. [*Caput ingens oris hiatus;* bolon, i. e. hiatus ingens.] — 682. *Agrestisque manus sparus;* bene *agrestis:* nam *sparus* est rusticum telum in n pedis (*pedi*) recurvum. Sallustius (Catil. 56.): *Sparos et s, alii praeacutas sudes portare.* [Varro ait, *sparum telum :, a piscibus ducta similitudine, qui spari vocantur. arus a spargendo* dici putant.] — 683. *Vertitur in me-*i. e. agit[ur]: nam Graece dixit ἀναστρέφεται. *Toto ver-pra est;* sic Statius de Capaneo (4, 165.): *Et toto* (Vos. I. *totum*) *transcendit corpore* (Guelf. II. *et toto despectans*) *bellum.* — 684. *Hunc illa exceptum;* fraude circum-ı, ut (6, 173.): *Aemulus exceptum Triton.* [*Agmine verso;* ıverso impetu suo aut adversariorum conlato agmine.] — *'raiicit;* vis iactus ostenditur. — 686. *Silvis;* pro *in sil-*

vis, et est Archaismos (Guelf. I. II. *sarcasm.*), casus pro casu.] — 687. *Muliebribus armis;* usus obtinuit, ut innuptas, virgines, nuptas, *mulieres* vocemus. Nam apud maiores indiscrete *virgo* dicebatur et *mulier:* utrumque enim sexum tantum significabat; ut ecce hoc loco dicit armis muliebribus, cum Camillam innuptam fuisse manifestum sit. Item in Bucolicis legimus (6, 53.): *Ah virgo infelix*, cum Pasiphaen constet ex Minoe ante amorem tauri liberos suscepisse. Terentius [in Hecyra] (3, 3, 23.), etiam mulierem post partum, *virginem* vocat: [*Nam vitium est oblatum virgini olim ab nescio quo improbo.*] — 688. *Nomen etc.;* irrisio est amaritudinis plena. Nam si voluerimus simpliciter accipere, ut ita sit dictum, quemadmodum supra (10, 830.): *Aeneae magni dextra cadis:* incipit contrarium esse superioribus. Unde melius est, ut perseveremus in sensu: et ita sit dictum: Magnam re vera gloriam laturus es ad manes parentum, quem feminea tela superarunt. — 692. *Sedentis;* equitis. Sane eum ex vicino intelligimus esse [percussum.] — 695. *Interior;* sinisterior, breviore scilicet circulo. — 698. *Congeminat;* hic distinguendum. Nam nemo dicit: *securim vulnus congeminat*, sed *securis.* — 699. *Incidit huic*; figurate, pro: *in hanc incidit.* Terentius (Phorm. 1, 3, 23.): *Ego in eum incidi infelix locum, ut neque mihi amittendi, neque retinendi sit copia.* — 700. *Apenninicolae bellator filius Auni*; quia Liguria maiore parte sui in Apennino est constituta. *Ligures autem omnes fallaces sunt*, sicut ait Cato in secundo Originum libro. *Filius Auni;* Aunus scilicet. Nam, ut supra diximus, cum, dictis parentibus, filiorum nomina supprimuntur, eos patri cognomines intelligimus: ut (9, 360.): *Tiburti Remulo ditissimus olim.* — 703. [*Reginam avertere;* proprio verbo usus est, ut est mos equestris, i. e. non sperat fore, ut illam averteret.] — 704. *Versare dolos ingressus*; tractare, ut (2, 62.): *Seu versare dolos, seu certae occumbere morti. Astu*; malitia. Nam proprie *astutos*, malitiosos vocamus. Unde in Terentio (Andr. 1, 2, 12.), postquam de domino dixit servus *Astute:* ille iratus ait: *Carnifex quae loquitur?* Cicero (Verr. 1, 11.): *Ita fit, ut tua ista ratio existimetur astuta: meum hoc consilium necessarium.* — 706. *Dimitte fugam;* i. e., equi celeritatem, cui fidis, relinque. [*Fuga*, i. e. celeritas, ut Iuvenalis etiam indicat versus (8, 61.): *Cuius clara fuga ante alios, et primus in aequore pulvis.*] — 708. *Ventosa ferat cui gloria fraudem;* haec est vera et antiqua lectio: ut [*fraudem* non *laudem* legas: ut si *fraudem* legeris] sit sensus: Pedes congredere: iam agnosces, cui inanis iactantia afferat poenam. Nam *fraudem*, veteres poenam vocabant: [ab eo quod praecedit, id quod sequitur, ut (2, 229.): *Et scelus expendisse merentem Laocoonta ferunt.* Cicero in Cornelianis: *Ne fraudi sit ei qui populum ad contentionem vocarit.*] Ut etiam in antiquo cognoscitur iure. [Sallustius in Catilinario (36.): *Diem statuit antequam sine fraude liceret ab armis discedere.* Est autem Hypallage, pro: cui fraus ferat gloriam.] Si autem *laudem* legerimus, erit sensus: Agnosces, cui inanis gloria afferat laudem. *Ventosa* autem *gloria* est, quam Graeci κενοδοξίαν vocant. — 710. *Paribusque resistit in armis pedes;* sicut etiam illum congressurum putabat. — 711. *Pura parma;*

tunc enim primum in bella descenderat; [cum tirones pictas minime gestarent parmas.] — 713. *Fugax;* fugiens. Nam nomen est pro participio: non enim fugacem possumus accipere; quem supra legimus bellatorem. — 714. [*Ferrata calce*; *calcem* genere feminino usurpat.] — 715. *Vane Ligur*; aut fallax, aut inaniter iactans. Nam *vanos*, stultos, posteriores dicere coeperunt. Et rarum est etiam in neotericis. Iuvenalis (3, 159.): *Sic libitum vano, qui nos distinxit, Othoni.* Quid autem hoc loco *vane* significet, sequentia demonstrant: *Frustraque animis elate superbis:* [possumus tamen hic et mendacem verius accipere, quia ait: *Dum fallere fata sinebant.* Et: *Nec fraus te incolumem fallaci perferet Auno.* Nigidius de erra * (de Sphaera): *Nam et Ligures qui Apenninum tenuerunt, latrones, insidiosi, fallaces, mendaces.* Cato originum II. cum de Liguribus loqueretur: *Sed ipsi unde oriundi sunt exacta memoria illiterati, mendacesque sunt et vera minus meminere.* Sane subito, ut solet, ad characterem dramaticum transit, neque enim ostendit, Camillam loqui coepisse.] — 716. *Lubricus*; mobilis, fallax. — 718. *Pernicibus ignea plantis*; modo velocibus: alias perseverantibus. Nam *pernix* interdum velox: interdum perseverans significat, ut ipse in Georgicis (3, 229.): *Et inter Dura iacet pernix instrato saxa cubili.* — 719. *Transit equum cursu;* nunc hoc incredibile esse videretur, nisi praemisisset in septimo (808.): *Illa vel intactae segetis per summa volaret Gramina, nec teneras cursu laesisset aristas. Adversa*; opposita. [*Quam*, similitudinis adverbium est, est et pronomen tam subiunctivum quam praepositivum, est et coniunctio, ut cum dicimus: *tam hoc quam illud.*] *Accipiter* etc.; *sacer* ideo, quia Marti est consecratus [accipiter]: aut [sacer] avibus execrabilis: ut (3, 56.): *Auri sacra fames.* Aut quod verius est, Graecum nomen expressit. Nam ἱέραξ avis dicitur, hoc est sacer: ἱερεὺς enim [Graece Latine] sacerdos vocatur. Cur autem Graece ita dictus sit, ratione non caret: quae nota est sacrorum peritis. — 722. *Consequitur pennis;* nova laus Camillae: siquidem accipiter columbam sequitur, ista hostem praecedit. Ipsa etiam avium comparatio sumpta ex contrario est. Nam aequius vir accipitri, Camilla compa[ra]retur columbae. — 723. [*Eviscerat*; ne vulgari verbo et Graeco uteretur dicens *exenterat*, ait *pedibusque eviscerat.*] — 724. *Tum cruor* etc.; ecbasis [poëtica], i. e. excessus (al. *excursus*; Guelf. I. *excussus*). — 725. *Non nullis*; i. e., non negligentibus. Nam Litotes figura est. Vult enim dicere, non leviter Iuppiter intuebatur ista certamina. [Ideo et adiecit *observans oculis*, i. e. intente aspiciens. Plautus (Amph. 1, 3, 9.): *Observato quam blande suppalpatur mulieri.*] — 730. *Instigat vocibus alas;* [alas] incitat: et irritat ad reditum. Primum enim est, ut fugere desinant: post ut in hostes impetum faciant. — 731. *Nomine quemque vocans;* per hoc extrema necessitas indicatur. [*Reficitque;* i. e. restituit.] — 732. *Quis metus;* [dolentis, interrogantis, i. e.] qualis, quantus: qui v[ir]os etiam feminam timere compellit? Unde paulo post: *Quae tanta animis ignavia venit? Femina palantes agit. O nunquam dolituri*; i. e. stulti. Stultus enim est, quisquis iniuria non movetur. Et bene *nunquam:* siquidem antea saevitiam Mezentii pertulerunt, nec se ulti sunt.

Nunc praebent terga mulieri: et ne hinc quidem commoventur dolore. [Nonnulli tamen *dolorem*, studii alicuius ardorem promptam gloriae cupiditatem veterum more dictum tradunt, Graeci πόνον.] — 734. *Atque haec agmina vertit?* δεικτικῶς i. e. multitudinem tantam, [hoc est, magnam.] — 735. *Irrita* [i. e.] inertia: quae nos ulcisci minime valent. — 736. *At non in venerem segnes;* latenter hoc dicit: fugitis mulierem, quia armata est: alias primi ad hunc curritis sexum. *Nocturnaque bella;* coitum. Alibi: *Et si quando ad praelia ventum est.* — 737. *Curva tibia;* symphoniacorum. *Bacchi* autem ideo, quia apud veteres ludi theatrales non erant, nisi in honorem Liberi patris. [Hanc *tibiam* Graeci πλαγίαυλον vocant, Latini *Vascam tibiam;* et est *Dionysia*, cum maxime ea Satyri utuntur.] — 738. *Expectate;* pro *expectatis;* modum pro modo posuit. — 739. [*Hic amor, hoc studium;* per parenthesin dictum est, nam ordo est: *pocula mensae, dum sacra secundus aruspex Nuntiet*.] *Secundus aruspex;* pro secunda sacra, i. e. prospera: sicut e contrario Homerus μάντι κακῶν, i. e. malorum divine. — 740. *In altos lucos;* illic enim epulabantur sacris diebus. [Mire autem vocet *hostia*, pro: ut ad hostiam conveniatis.] — 741. *Moriturus et ipse;* moriturus animo. Nam moriturus non est. Quod autem ait *et ipse*, aut ad Camillam, aut ad Venulum respicit. — 742. *Turbidus;* [i. e.] terribilis. — 743. *Direptumque* etc.; hoc de historia tractum est. Nam Caius Iulius Caesar, cum dimicaret in Gallia: et ab hoste raptus equo eius portaretur armatus, occurrit quidam ex hostibus qui eum nosset, et insultans ait, *Caesar Caesar* (Guelf. I. tantum: *cecos*, II. *cesar;* al. *Cecos C.*, s. *Caecos ac C.* v. Burm.): quod Gallorum lingua *dimitte* significat; et ita factum est, ut dimitteretur. Hoc autem ipse Caesar in Ephemeride sua dicit, ubi propriam commemorat felicitatem. [Est et alia huius rei historia, Varro enim cum de suo cognomine disputaret, ait, eum qui primus Varro sit appellatus, in Illyrico hostem, Varronem nomine, quod rapuerat, et ad suos portaverat, ex insigni facto meruisse * (mer. nomen). — 745. *Tollitur in coelum clamor;* rei scilicet admiratione. — 748. *Rimatur;* inquirit, ut (7, 508.): *rimanti telum ira facit.*] — 750. *Exit;* evitat: ut (5, 438.): *Atque oculis vigilantibus exit.* — 751. *Utque volans;* Homerica comparatio [(Il. μ, 200.): Ὄρνις γάρ κ. τ. λ. et utrum *alte volans*, an *alte raptum*, an *alte fert?* — 756. *Luctantem rostro;* magna brevitate rem descripsit.] — 758. *Ducis exemplum eventumque;* et virtutem et felicitatem. [*Exemplum* quod coepit, *eventum* quod prospere.] — 759. *Maeonidae;* Lydii: ut (8, 499): *Maeonidae delecta iuventus.* — 760. *Arte;* [fraude], dolo: ut (2, 152.): *Arte Pelasga.* — 762. *Qua se cunque* etc.; ut etiam supra diximus, ita Poëta loquitur, ut aliquibus locis det suspicionem quod Aruns de Turni partibus fuerit. Namque et cum Camilla (al. *in Camillum*) impetum facit, et cum ipsa rursus recedit: quod nisi de socio non procedit. Donatus etiam dicit, esse manifestum signum socium [ei] fuisse: quod Apollinem Soractis invocat montis: de quo Turno auxilia constat venisse. Licet possit fieri, ut alterius loci homo, alterius loci invocet numen. Item ad argumentum vocat (793.): *Patrias remeabo inglorius urbes:* quod etiam de hoste procedit. Nam

Inglorius autem ideo quia) superare feminam, nullam con- esse virtutem. [Aut quia nec gloriari poterat, si Camillam eundem partium occidisset, ut quod supradictum est, videatur in invidia peremisse quod viris praeripiat gloriam et sola no- biter pugnet Camilla. — 763. *Tacitus*; hoc est latens.] — 7. *Circuitum*; proprie. Nam *circumire* insidiantium est: unde est (G. 3, 538.): *Nec gregibus nocturnus obambulat.* Certam *hastam*; inevitabilem. Unde est e contra (2, 224.): *Et incertam excussit cervice securim*, i. e. infirmam, [e]vitabilem. — 768. *Sacer Cybelae*; nam (al. *nunc*) montem pro numine, quod in eo colitur, posuit. Et bona occasio ad mortem Camil- lae, ut sacerdotem maioris numinis iracundia conetur occidere: per quod quasi exauctoratur Dianae favor, interveniente maioris numinis iracundia. [*Olimque sacerdos*; aut quia vetus sacerdos, aut cuius etiam maiores sacerdotes fuissent, quibus apud veteres sacra quoque succedebatur. — 769. *Longe fulgebat*; vel lon- ge fulgebat, vel longe insignis.] — 770. *Quem pellis* etc.; cata- phractum eum fuisse significat. *Cataphracti* autem equites di- cuntur, qui et ipsi ferro muniti sunt, et equos similiter munitos habent: de quibus Sallustius: *Equis paria operimenta erant, quae lintea* (L. Guelf. I. II. Dan. *linteo*) *ferreis laminis in mo- dum plumae adnexuerant.* [*Pluma* est in armatura ubi lamina laminam se indit.] Nunc autem pro linteo *pellem* posuit: et *aeneas squamas*, aereas laminas intelligimus. *In plumam* vero est in similitudinem plumae: ut (6, 42.): *Excisum Euboicae latus ingens rupis in antrum*, i. e. in antri similitudinem. Sane sciendum, quod ipsos equites cataphractos dicimus. Sallustius: *Et sequebantur equites cataphracti.* — 772. [*Peregrina ferrugi- ne*; ut Hibera, i. e. Hispana, nam i[illegible] hoc alibi exposuit (9, 582.): *Et ferrugine clarus Hibera.* Quidam purpura accipiunt, quod eius prima tinctura ferrugineo colore sit.] — 773. *Spicula* etc.; Cretenses sagittas Lycio arcu dirigebat: quod ut etiam supra diximus, ad ornatum poni consuevit. — 774. [*Vati*; hic vatem supra sacerdotem, ut de Heleno utrumque.] — 775. *Cassida*; pro *cassis*: nam accusativum posuit pro nominativo. — 777. *Pictus* etc.; *pictus tunicas*, *pictus crurum barbara tegmina*, i. e. habebat vestem phrygionis arte perfectam. Sane armorum longa descriptio illuc spectat, ut in eorum cupiditatem merito Camilla videatur esse succensa. — 782. *Femineo*; inpatienti, ir- rationabili: ut (7, 345.): *Femineae ardentem curaeque iraeque coquebant.* — 785. *Summe deûm*; ex affectu colentis dicitur. Nam Iuppiter summus est. *Sancti custos Soractis Apollo.* *So- ractis* mons est Hirpinorum in Flaminia collocatus. In hoc au- tem monte cum aliquando Diti patri sacrum persolveretur; nam [diis] manibus consecratus est; subito venientes lupi exta [de igni] rapuerunt, quos cum diu [pastores] sequerentur, delati sunt ad quandam speluncam, halitum ex se pestiferum emittentem, adeo ut iuxta stantes necaret; [et] exinde est orta pestilentia, quia fuerant lupos secuti: de qua responsum est, posse eam sedari, si lupos imitarentur, i. e. rapto viverent. Quod postquam factum est, dicti sunt ipsi populi *Hirpi*[*ni*] *Sorani*. Nam lupi Sabinorum lingua *Hirpi* vocantur. *Sorani* vero, a Dite: nam Dis patet Soranus vocatur: quasi lupi Ditis patris. Unde memor

rei Virgilius Aruntem paulo post comparat lupo; quasi Hirpin Soranum. — 786. *Pineus ardor;* ignis περίφρασις. *Acer* pyra, coacervatione lignorum. — 787. *Freti pietate;* iste quid hoc dicit: sed Varro ubique expugnator religionis ait, cum quo dam medicamentum describeret: *Ut* (al. *Eo uti*) *solent Hirpini* q *ambulaturi per ignes medicamento* (R. medicantes) *plantas ti gunt.* — 788. *Multa pruna;* in pruna (al. *inter prunas*). Pru autem quamdiu ardet dicitur. Horatius (Serm. 1, 5, 36.): *Pra textam et latam clavum, prunaeque batillum* (codd. *batilu* Cum autem extincta fuerit, *carbo* nominatur. Terentius (Ad 5, 3, 63.): *Tam* (R. Vos. *quam*) *excoctam atque atram redda quam carbo est.* Nam *pruna* a *perurendo* dicta est. — 79 *Exuvias, pulsaeve tropaeum; exuvias* occisae, pulsae *tropaeu* Et proprie. Nam ut supra (10, 775.) diximus, [de] occisis hosti bus triumphabant, de pulsis (Guelf. I. *defugatis*) figebant tro paea. — 795. *Partem* etc.; bona moderatio Apollinis inter sacer dotis preces, et voluntatem sororis. [Est autem Homeri, oran Patroclo Achille (Il. π, 249.): Ὣς ἔφατ' εὐχόμενος κ. τ. λ.] — 801. *Nihil ipsa, nec auras, Nec sonitus memor;* haec est anti qua lectio. Namque apud maiores trahebatur interdum a Graec genitivus singularis. Hinc est et *paterfamilias* et *materfamilias* quae duo tantum nomina remanserunt. Nam nec *huius auras* dicimus, nec *huius custodias* secundum Sallustium, qui ait *Castella* (L. *stella*) *custodias thesaurorum:* pro *custodiae* (L. R *custodia*); ita enim etiam Asper intelligit: licet alii *custodias* accusativum velint. Sane *paterfamilias* [et *materfamilias*] quan do dicimus, *familias* indeclinabile est. Si autem *paterfamilias* dicere voluerimus, iam non erit nomen: sed elocutio, et *fami liae* erit dativus. Nam *pater mihi est* dicimus. Terentius (Adel 1, 2, 46.): *Natura tu illi pater es, consiliis ego.* Multi tamen volunt, in numero plurali nomen utrumque declinari, ut dicamus *hi patresfamiliae, horum patrumfamiliarum.* — 803. *Papillam exertam;* nudam. Sane *mamilla* est omnis eminentia uberis, *papilla* vero breve illud unde lac trahitur. — 805. *Dominam* reginam: ut (6, 397.): *Hi dominam ditis thalamo deducere ad orti.* — 808. *Virginis audet;* sic fuerat consternatus, ut etian vulneratam timeret. — 811. *Occiso pastore lupus;* bene pastor reginam comparat. Nam *reges* ipsi, *pastores* vocantur. Ho merus (Il. α, 263.): Ποιμένα λαῶν. — 812. *Caudam pavitantem* quae timorem indicat: pro: *ipse pavitans.* — 814. *Turbidus* modo timidus, supra terribilis: ut (742.): *Venulo adversum s turbidus infert.* — 817. *Mucro;* hinc apparet mucronem ess cuiuslibet teli acumen. — 818. *Frigida leto;* alii *telo* legunt, e intelligunt *vulnere.* [Et quidam *labuntur leto*, non *leto frigid* sed *leto labuntur.* Alii *frigida leto* accipiunt, quia sequitur post *Captum leto posuit caput.* Nonnulli *frigida lumina* tradunt, sci licet ignis calore extincto, ut e contrario (2, 405.): *Ad coelun tendens ardentia lumina.*] — 822. *Partiri curas;* subaudis *con sueverat.* *Haec ita fatur;* unum abundat. Nam supra ait: Al loquitur. — 823. *Potui;* absolute: pugnare vel vivere. [Neces saria enim Eclipsis in defectione, quae ex arte non semel posit est.] — 825. *Succedat pugnae;* animus bellatricis ostenditur quae non se dolet lucem, sed bella deserere; [in tantum, u

nihil aliud moriens, quam de republica tuenda et bellum mandaret, et solum putaret idoneum Turnum in eius vicem succedere.] — 828. *Non sponte fluens*; *non sponte*, ut supra (499.): *Portisque ab equo regina sub ipsis Desiluit: quam tota cohors imitata relictis Ad terram defluxit equis*. — 829. [*Paulatim exsolvit se corpore*; sic in quarto (703.): *Teque isto corpore solvo*. — 830. *Et captum leto posuit caput*; cum dicit *caput*, ostendit, operam consecrari, usque dum solvatur caput hominis, i. e. liberetur, quod facilius potest morte contingere sicut supra (558.) dictum est. *Arma relinquens*; alii *arma relinquunt* legunt. Probus hypallagen vult, vel contrarium, ut *ipsa relinquit*. Alii *arma relinquunt* laudant dictum, i. e., illa decidebant e manibus Camillae exanimi.] — 831. *Vitaque cum gemitu fugit indignata sub umbras*; servat hoc ubique, ut iuvenum animas a corporibus dicat cum dolore discedere, quod adhuc esse superstites poterant: quod etiam de Turno dicturus est. [Et est Homeri (Il. π, 856.). Idem Cicero in Catone Maiore (c. 20.): *Iam omnis conglutinatio recens, aegre, inveterata facillime divellitur*.] — 832. *Immensus clamor*; Troianorum scilicet, qui exultabant, [et quorum animi aucti sunt Camilla moriente.] — 833. *Crudescit*; crudelior fit caede multorum; [nam *crudus* et *crudelis* a *cruore* dicitur. — 834. *Omnis copia*; pro *totus exercitus*, ut (2, 574.): *Et quae sit me circum copia, lustro*.] — 836. *At triviae custos*; [vel] ministra, [vel observatrix: Potest et pro comite accipi; vel *custos* mandatorum Triviae, ne inulta Camilla moriatur.] — 839. [*Multatam*; affectam. *Mulcari* enim proprie *verberibus* dicimus.] — 842. *Teucros conata lacessere*; propter illud (305.): *Bellum importunum gerimus cum gente deorum*. [*Heu* autem doloris exclamatio est. *Crudele luisti Supplicium*; iuris verbo usus est. *Luere* enim debere dicitur qui pecuniam solvit, quod hic usurpatum est in capitis poenam. Quidam huius loci longam expositionem tradunt, Vulscos a Vulscatibus Hylinis originem ducere; Exclytas autem inter quos Amazones sunt, regionem Illyricam incolere *. *Luisse* ergo *supplicium* Camillam dicunt, quae adversum Troianos arma tulerit, quibus maiores eius auxilium constat tulisse, i. e. Penthesileam. — 843. *Desertae in dumis*; in silvis coluisse, aut *dumis deserti*, i. e. soli et sine nobis.] *Coluisse Dianam Profuit*; non deam incusat, sed fatorum necessitatem: contra quam nec numinis opitulatur auxilium. — 846. *Sine nomine*; sine gloria, sine fama, [quod fortiter fecit, vel quia dea vindicat.] — 847. *Famam patieris inultae*; [i. e.] nec iuvindicatae ignominiam sustinebis: quod etiam Dido dolet dicens (4, 659.): *Et moriemur inultae: Sed moriamur, ait*. — 849. *Monte sub alto*; ut (6, 234.): *Monte sub aërio*. Apud maiores, nobiles aut sub montibus [altis,] aut in [ipsis] montibus sepeliebantur. Unde natum est, ut super cadavera aut pyramides fierent, aut ingentes collocarentur columnae. [Lucanus (8, 695.): *Et regum cineres exstructo monte quiescant; Cum Ptolemaeorum matres, seriemque pudendam Pyramides claudant*. — 850. *Regis Dercenni*; quidam de Stercenii (Sterce) rege ob originem (Aboriginum), hoc nomen fictum putant. *Bustum*; hoc loco sepulcrum.] — 854. *Vana tumentem*; plenum κενοδοξίᾳ (al. pl. *falsae gloriae, quam Graeci κενοδοξίαν dicunt*.) [*Vana*

autem *tumentem*, ut (8, 489.): *Infanda furentem.* — 855. *Cu* *inquit diversus abis*; non quasi audienti dicat, ut (9, 641. *Macte nova virtute puer. Diversus* autem, a pugna diversus vel *diversus*, quod fugit quam occidit.] — 856. *Digna Camilla Praemia*; sic in secundo (537.): *Persolvant grates dignas,* *praemia reddant Debita.* Item alibi (10, 881.): *Et haec ad porto Dona prius.* — 857. *Tune etiam telis moriere Dianae* cum ingenti amaritudine dictum est. Nam ei etiam genus in det mortis. Quod autem ait *tune etiam*, ad Iovis (*Niobes*; Gud. I. *nobiles*) numerosam pertinet sobolem. — 858. [*Volucrem sagittam*; proprie, quia sagittis pennae adglutinantur. *Threissa* propter Amazonas, et hanc Virgilius non ita finxit, ut Tarpeiam et ceteras, sed proprio nomine videtur induxisse; Graeca * enim tradunt aulloforos ex hyperboreis, qui et ipsi sunt trudi in Delo titonam venisse, hanc et Aegon hoc est Dianam educasse; etiam ex cognominibus deorum, et cum illa Opis, et hic Aergos (Burm. et al. Graeci enim tradunt, Opin et Hecaërgon οὐλοφόρους, ex Hyperboreis, qui et ipsi sunt Threci, in insulam Delon venisse; hunc Hecaërgon Apollinem et D. educ., ut etiam ex c. door., cum illa Opis, et hic Hecaërgos) appellatur, agnoscitur, quod supra (532.) plenius dictum est.] — 859. *Cornuque infensa tetendit*; *cornu* accusativus singularis est, ac si diceret Arcumque infensa tetendit. Nam horum dubiorum [nominum] casus ex similibus vel synonymis comprobantur. — 860. *Coirent inter se capita*; Homerica est ista descriptio. [Pandaro foedere iussu Palladis confundente (Il. δ, 122.): Ἕλκε κ. τ. λ. *Manibus aequis*; pro aequaliter, vel aequantibus, et licitum Poëtae, tamen pro adverbiis aut participiis ponere.] — 863. *Teli stridorem*; Homerus (Il. α, 46.): Ἔκλαγξαν δ' ἄρ' ὀϊστοὶ ἐπ' ὤμων. | (δ, 125.): Λίγξε βιός, νευρὴ δὲ μέγ' ἴαχεν.] — 864. *Audiit u*[na] etc.; celeritas iaculantis exprimitur; [sic] Statius (8, 440) c[um] iam percussum dixisset, *extinctum* ait: *Necdum certi tacet ar*[cus] *Amyntae.* [Multi nolunt in medio distingui. propter exprim[en]dam celeritatem. — 866. *Obliti*; nonnulli Virgilium secund[um] vetustatem hoc verbo usum tradunt, ut *obliti* ἀμελήσαντες, [id] est negligentes et contemnentes putent, viderant enim per[iculum], sed neglexerunt: Ergo scientes liquerunt, ut (5, 17[4].): *Oblitus decorisque sui*; et (5, 703.): *Oblitus fatorum.* *obliti*, ubi reliquerant nescientes, et est sensus *obliti illi* *Ignoto camporum in pulvere linquunt*; bene Aruns qui q[uasi] sacrilegus peremptus est,] faciente numinis iracundia est [ta]ctus, ut nec sepulturam posset mereri. — 868. [*Levis* levis armatura scilicet.] — 869. *Turbati fugiunt Rutuli*; ad Camillae pertinet laudem: qua amissa turbati fuerunt Ru[tuli] et] immutantur fata bellorum. *Acer Aeneas*; armis scil. a[t] fugit tamen. — 870. *Desolatique manipli*; deserti signi[s] quod est nimii discriminis. Namque hoc ubique dux praec[ipit] ut frequentes circa se ad signa sint milites: sicut in Sall[ustio] legimus. Manipli autem dicti sunt signiferi, quia sub Rom[ulo] pauper adhuc Romanus exercitus hastis foeni manipulos il[liga]bant et hos pro signis gerebant. Unde hoc nomen rema[nsit] (Ovidius in Fastis 3, 115.): *Illa quidem e foeno: sed erat* [re]*verentia foeno. Quantam nunc aquilas cernis habere tuas*; Per[...]

spensos portabat longa maniplos: Unde maniplaris nomina *iles habet.* — 872. *Letumque ferentes;* pro *inferentes.*] — 4. *Laxos arcus;* non intentos: sed iam solutos. — 877. [*Pulis;* hic corripuit; alibi produxit (1, 478.): *Versa pulvis inscritur hasta.*] — 878. *Femineum clamorem;* impatientem. Nam m dixerat *mätres*, per quod muliebrem clamorem poteramus cipere. — 879. [*Qui cursu portas;* portanda elocutio quia nsequatur *hos;* sed intelligendum *eos qui.* — 880. *Inimica;* ro *hostilis.*] — 881. *Miseram mortem;* quia sequitur: *Limine* *ipso.* — 882. *Moenibus in patriis;* scilicet ubi sese iam itos esse credebant. — 883. [*Pars claudere portas;* pars eorum i cursu irrupere portas.] — 884. *Aperire viam;* i. e. dare ilium; et bono locutus est ambitu. Nam [cum] portis via et eritur et clauditur. — 885. *Oriturque miserrima caedes;* uoniam defensores moenium dum hostes petunt, suos feriebant.] Sic in secundo (411.) ubi intulit: *Armorum facie et Graorum errore iubarum.* — 886. *Defendentum;* ideo *defendentum* et *ruentum:* quia ad masculinum retulit, et *hi defendentes* facit, quod et de feminino dicimus. Si autem de neutro loquamur, *defendentium* dicamus necesse est: quia *haec defendentia* facit: et ut supra (590.) diximus, genitivus pluralis a nominativo plurali non debet minor esse. Quod si forte minorem eum aliquando invenerimus, metri necessitate fit: et incipit iam pathos esse, non declinatio. [Nonnulli ergo in his nominibus genitivum corruptum pro integro accipiunt. — 887. *Lacrymantum;* quidam *lacrymantum* genitivum corruptum pro integro accipiunt, quia facit *lacrymantium.*] — 888. *Praecipites fossas;* [declives,] in quas quis possit praecipitari. — 889. *Coeca;* irrationabilis, quae n clausas portas more arietis ruebat: i. e. bellici machinamenti. — 891. *Summo certamine;* in extremo discrimine, ut supra 176.): *Vocat labor ultimus omnes.* — 892. [*Monstrat amor* *rus;* qui apparet in adversis. *Videre Camillam;* scilicet quae o aliena patria cecidisse videtur. Sane ut videre, non relatam pugna, sed ut exemplum virtutis eius viderunt, et quidam videre, quasi quemadmodum videre, *ut* coniunctio modo n adverbium temporis est, aut ut videre quemadmodum illam nicare viderant quando interiit.] — 893. *Trepidae;* licet *tre-* *lae;* tamen oblitae sexus tela iaculabantur. — 895. *Praecipi-* ; aut festinae, aut in mortem ruentes. *Primaeque mori pro* *enibus audent;* nimii doloris est: ut (9, 494.): *Me primam* *rumite ferro.* — 896. *Saevissimus implet Nuntius;* ut etiam ra (6, 456.) diximus, *nuntius* est qui nuntiat, *nuntium* quod ntiatur: secundum quod nunc nec de femina, nec de re quae ntiatur, procedit *nuntius.* Unde multi volunt, alium nuntium elligi: Accam vero postea venisse, sed melius est, ut nuntius Acca dictum intelligamus. Novimus enim, poni aliqua in auditione, quae ex aperto dicere non debemus: ut (7, 498.): *c dextrae erranti deus abfuit:* cum necesse sit, ut aut Iunon aut Alecto intelligamus. Item Sallustius: *Primaque forte* *prima qui fronte;* Dan. *primoque sonte forte;* al. *prima qui* *rte; primo qui f.*) *venientes exciperet,* cum de insidiis loquere-, quas numeri tantum pluralis esse plusquam manifestum . — 897. [*Tumultum;* perite *tumultum;* ita enim dicitur bel-

lum quod differri non potest.] — 898. *Deletas Vulscorum* falsum est: tantum enim fugerant. Sed vim exprimit cuius mos est, plus quam habet veritas, nuntiare. — 89 *gruere;* impetum facere: ut (12, 628.): *Ingruit Aeneas* (*Italis*). — 901. *Ille furens* etc.; duplici ratione cum .i reliquisse commemorat: dolore nimio, et numinum volu quod utrumque ideo agit, ne capi possit Aeneas. [*Saeva* *Iovis numina* per parenthesin dictum est.] *Saeva Iovis* *si* *mina poscunt*; Homerus (Il. *α*, 5.): *Διὸς δ' ἐτελείετο βου* 902. [*Obsessos colles*; quos ipse obsederat ne ad urbem tum haberet Aeneas.] — 904. *Apertos*; [paulo ante a Tur lictos, i. e.] vacantes insidiis. — 906. *Ambo* etc.; ut tueret repugnaret] Turnus; ut obsideret Aeneas. — 908. *Fun* *pulvere campos*; veluti fumantes caligine pulveris. [Ita nebulam excitat pulvis ut fumus est *]. — 910. *Saevum;* f Ut (1, 99.): *Saevus ubi Aeacidae telo iacet Hector.* Iten 107.): *Nec minus interea maternis saevus in armis.* [A *tum*, ut (1. 458.): *Et saevum ambobus Achillem.* — 912. *pugnas;* pro *inissent* et tentassent.] — 913. *Hibero*; O occiduo, i. e. Hispano, Hispaniam autem, *Hiberiam* ab I flumine constat esse nominatam. — 914. [*Tingat equos;* q *tingat* humiliter dictum accipiunt.] — 915. *Considunt ca* [hoc est] in sua quisque [castra] digressi. [Ergo aut castra runt, aut ad morem castrorum fecerunt.] *Moenia vallant* probatur, quia et qui tuentur et qui obsident, *vallare* dicu

MAURI SERVII HONORATI

GRAMMATICI

N VIRGILII AENEIDOS

LIBR. XII.

1. *Turnus ut infractos;* postquam Turnus [in] bello defe- videt Latinos antea semper infractos. Namque ita maior ensus, quam si *infractos,* valde fractos acceperis. — 2. *Sua : promissa reposci*; quia dixerat: *Ibo animis contra, vel num praestet Achillem.* [*Nunc* autem pro *tunc.*] — 3. *Se ari oculis;* propter illud [quod post dicturus est]: *In te ora ni, In te oculos referunt.* [Modo autem significat, i. e., ut esset silentio ambiguum, oculis confirmaretur sine dubio m a quibus coactus promiserat.] *Ultro;* aut insuper, aut, uam aliquis exposcat [sponte sua in certamen offert. Et ducis dignitatem servavit, ut non ideo faceret, quia quidam scebant, sed sua sponte accenderentur in praelium.] — 5. *ius ille; κατ' ἐξοχήν. Ille leo;* i. e. princeps ferarum. [Vel veteri more ad magnitudinem pertinet, ut (10, 707.): *Ac ille canum morsus,* interdum nobilitatem significat, ut .): *Multum ille et terris iactatus,* aut similem rem de- t. Lucilius: *Velut olim Auceps ille facit cum improviso in- sque.* Quamvis quidam *ille* per se superfluum hoc loco pro- en tradunt.] *Saucius* autem *pectus,* [i. e.] saucium pectus ns; [ut (5, 135.): *Nudatosque humeros oleo perfusa nitescit.*] ene alia verba interposuit, quia *saucius pectus* et sonabat rime, et imperitis poterat soloecismus videri. [Et *saucius s* congrue, in quo Turni dolor est.] *Gravi vulnere;* [*gravi,* ,] forti: ut (458.): *Ferit ense gravem Tymbreus Osirin.* [illegible] autem *vulnere,* quod venantes fecerunt.] — 6. *Tum*

demum; novissime: i. e. postquam fuerit vulnere lacessitus. Haec enim leonum natura est, ut nisi lacessiti irasci nequeant. *Movet* [autem] *arma*; vires suas experitur. Nam arma sunt uniuscuiusque rei possibilitas. Unde est (2, 99.): *Et quaerere conscius arma:* i. e. dolos. [Est autem *movet arma*, etiam translatio ab hominibus, qui cum hostem petunt arma movere dicuntur. Sic alibi (G. 3, 236.) de tauro: *Signa movet, praecepsque oblitum fertur in hostem. Gaudetque;* spe ultionis; et dicendo *gaudet*, alacritatem voluit leonis exprimere gaudii verbo. Ceterum nulli ferarum, vel pecudum iste sensus adponitur. — 7. *Excutiens cervice toros;* cervice excutiens, an quos in cervice habet?] *Latronis*; [insidiatoris a *latendo:* sed] modo venatoris; et est Graecum; nam λατρεύειν dicunt *obsequi*, et *servire mercede.* Unde *latrones* vocantur conducti milites. Moris autem erat, ut hos imperator et circa se haberet, et [eos] primos mitteret ad omne discrimen. Unde nunc dicit, latronis telo fixum leonem, quia etiam venatores operas suas locare consueverant. [Sic etiam dicti qui circa caveas sunt, quod ut milites stent, cum ferro, aut quod lateant ad insidias faciendas: Ergo ex eadem similitudine *latronem*, hic venatorem accipiendum, quia et obsidet saltus et cum ferro est. Sane *latronem* venatorem, quis ante hunc?] Varro tamen dicit, hoc nomen posse habere etiam Latinam etymologiam, ut *latrones* dicti sint, quasi *laterones:* quod circa *latera* regum sunt, quos nunc *satellites* vocant. Una tamen significatio, licet in diversa etymologia. Plautus in Pyrgopolinice aperte ostendit, quid sint *latrones*, dicens (Mil. 1, 1, 75.): *Me Rex Seleucus misit ad conducendos latrones* (Al.: *Nam rex Sel. me opere oravit maxime, ut ei adconducerem latrones et conscriberem*). [Idem in Bacchidibus exsecutus est, militem *latronem* dicens: *Suam qui auro vitam venditat.*] — 8. *Impavidus frangit telum;* Lucanus (1, 212.): *Per ferrum tanti securus vulneris exit. Fremit ore cruento*; *fremit*, licet os habeat suo cruore perfusum. Sane ipsa comparatio exitum ostendit futurum. Nam etiam Turnus ruet in mortem ferocitate compulsus: sic in quarto (69.) indicat futurum reginae exitum, dicens: *Qualis coniecta cerva sagitta.* — 9. *Gliscit*; crescit, [et latenter], unde et *glires* dicti sunt, quos pingues efficit somnus. [Veteres *gliscit*, incremento ignis ponebant, bene ergo hoc verbo utitur de quo ait: *Ultro implacabilis ardet.*] — 10. *Turbidus;* plenus terroris et perturbationis. Sane notandum *affatur*, atque *infit.* Nam iteratio est, qua frequenter est usus: licet nonnulli dicant, temperare hoc interpositam coniunctionem; [et hic habitum futurae orationis ostendit. — 11. *Nulla mora in Turno*; plus est *Turno*, quam si *in me* dixisset, ut (1, 48.): *Quisquam numen Iunonis adoret Praeterea.* Et bonum principium eius qui suspicionem timiditatis inciderat.] *Retractent;* repetant et revolvant. — 12. [*Ignavi Aeneadae;* aut *Aeneadae* pro *Aeneas*, aliud pro aliud significavit; aut *Aeneadae*, non Aeneas, quasi contra omnes pugnaturus.] — 13. *Congredior;* [hypocrisis est, exprimatur id quod flagitatis. Sic] Statius ubi Polinicen oblique inducit loquentem (3, 376.): *Non me ullius domus anxia culpet, Expectentve truces obliquo lumine nati.* Unde etiam supra ait poëta: *Se signari oculis.* [Quidam sane a *nulla mora in Turno* usque ad

pepigere recusent iungunt, ne si distinctio intercesserit, languescat sententiae color. *Concipe foedus*; i. e. conceptis verbis. *Concepta* autem *verba* dicuntur iurandi formula, quam nobis transgredi non licet. Nam et sarcinatores *concipere* dicuntur *vestimenta*, cum e diverso coniungunt et adsuunt.] — 15. *Desertorem Asiae*; exulem: ut (7, 359.): *Exulibusne datur ducenda Lavinia Teucris?* unde est praemissa illa excusatio, et in tota secundi oeconomia, et in quarto ubi dicit (340.) *Me si fata meis paterentur ducere vitam Auspiciis, et sponte meas componere curas, Urbem Troianam primum, dulcesque meorum Reliquias colerem.* [Sane *Aut hac Dardanium dextra sub tartara mittam.* Ponenda est mora ut postea inferatur *Desertorem Asiae*; potest enim videri non ita instituisse Turnus orationem praedicto *Dardanium*, ut inferret *desertorem*, sed *regem*: verum ubi propius accessit, intellexisse hunc honorem nominis eius, non dandum: itaque commutasse et contumeliose *desertorem* dixisse.] *Sedeant, spectentque Latini*; [invidiose, nam sensus est *] ductus est, ut diximus supra [aliis] (al. *Inv. dictum est, ut d. s.*). Pollicetur enim, se singulari certamine dimicare velle, cum nolit: nam dicens, *sedeant, spectentque Latini*: latenter eos ignaviae arguit, quod solus omnibus quiescentibus dimicet: quam rem plenius sequens indicat versus: *Et solus ferro crimen commune refellam*, i. e., commune fugae ac timoris dedecus solus meis virtutibus comprimam. [Alii *crimen commune*, i. e. omnium Latinorum: et *crimen* ait, quod Troiani in Italia consederunt. — 17. *Aut habeat victos*; vitavit propter omen pessimum verbum de se, quod de Aenea dixerat: *Ille me in tartara mittat.* Sed ait *Victos. Cedat Lavinia coniux*; ut (11, 321.): *Cedat amicitiae Teucrorum*, i. e. in praemium victoriae concedat.] — 18. *Sedato corde*; quia de Turno ait, *Atque ita turbidus infit*: [et qualitatem orationis praedixit. Pro decore aetatis inducitur sermo; hoc est, quod praecipit Horatius in Arte poëtica (114.): *Intererit multum Davusne loquatur, an heros; maturusne senex, an adhuc florente iuventa Fervidus.*] — 19. *O praestans animi*; et *praestans virium*, et *praestans viribus* dicimus. Sane magnae moderationis est haec oratio. Nam et laudat Turnum, quasi virum fortem: et tamen cum a singulari certamine dehortatur. Dicens enim *praestans animi*, latenter ostendit, eum inferiorem esse virtute. — 21. *Expendere casus*; ne ex abrupto de eius virtute desperare videatur, casuum varietatem se timere commemorat. — 22. *Sunt tibi* etc.; [argute negat illi sua regna, dicens ei esse alia, ut haec malit Turnus quae sua virtute quaesivit. Sensus ergo est:] Si propter regnum dimicare disponis, habes paternum: si propter gloriam, multos virtute superasti. Quod autem dicit: *Nec non aurumque animusque Latino est*, varie exponitur. Namque alii dicunt, habes regnum paternum, habes oppida: etiam a me habes aurum et promptum animum ad danda omnia praeter filiam, [ut de se Latinus dixisse videatur de auro, propter illud (11, 213.): *Praedivitis urbe Latini.*] Alii vero sic intelligunt, si propter opes et uxorem dimicaturus es, haec non solus habeo, cuicunque enim Latino est et aurum et animus promptus in generum: ut *Latino* non de se dicat, sed cuicunque de Latio. — 24. *Latio, et Laurentibus arvis*; et in

civitate, et in omni regno Latinorum. — 25. *Nec genus cores;* quia iste regis filiam petebat; [est autem elocutio fi de Graeco ἀσχήμονες μεατον * (τὸ γένος)]. *Sine me haec* loco intelligimus, Turnum dolore voluisse in aliqua verb rumpere. *Haud mollia fatu;* i. e. vera, nam aspera sunt cum veritate dicuntur. Falsa enim, plena solent esse bla [Haec enim libenter audiuntur, illa vero graviter. Hinc T tius (Andr. 1, 1, 41.): *Obsequium amicos, veritas odium* — 26. *Animo hauri;* omni intentione percipe. — 27. *veterum sociare procorum;* generaliter dicit prohibitum dari Laviniam cuilibet Latino, ut Turnus solatium aliquo bere possit doloris; [quando Latinum neminem praeferri s deat.] — 28. *Divique hominesque canebant;* propter Fa et vates. — 29. *Victus amore tui;* i. e. propter te, p tuum amorem. Sane inter *tui causa feci*, et *tua causa* haec discretio est: ut *tui causa* tunc dicamus, si aliquid i quem loquimur, praestiterimus: ut puta *tui causa te d Tua* vero *causa* tunc, cum alteri aliquid alterius contemp praestamus, ut [puta] *tua causa hominem tuum defendi.* (*tos sanguine;* quia Venilia, mater Turni, soror est Amat 30. *Vincla omnia rupi;* et religionis et foederis. — 31 *missam eripui genero*; verum est. Nam Aeneae per legatc miserat filiam, cui postea intulit bellum. Licet multi ante eam Turno fuisse promissam: quod falsum est. Nam nus nunquam eam est Turno pollicitus. Nam nec Faunus suleret, si eam Turno ante promisisset. Sed tantum eu generum Amata cupiebat: quod etiam legimus (7, 56.): *regia coniux Adiungi generum miro properabat amore.* – *Qui me casus;* excusat Turnum, ut non ipsius esse vi quod victus est: sed suum, qui ausus fuerat contra ge bella suscipere. — 33. *Primus;* praecipuus [ante omne 34. *Bis magna victi pugna*; semel cum est occisus Meze iterum cum interiit Camilla. — 35. [*Recalent*; pro *cale* enim superflua compositio est verbi; aut *recalent*, iterum dixerat, magna quod bis victi pugna; *re* enim iterationis c vicem, et bene necessarium cum actu refert.] — 36. *A* usurpavit verbum *albeo*, *albes.* — 37. *Insania mutat; in* enim est, illuc reverti unde vix evaseris. — 38. [*Socio adscire paratus;* bene non adiecit quos, ut levaret invidia 39. *Tollo*; finio, removeo: ut (8, 439.): *Tollite cuncta*, *i* — 41. *Fors dicta refutet;* parenthesis [quasi dissimulat remotio] plena abominationis. — 42. *Natam, et connubi stra petentem?* iniquissimum [enim] est, eum morti proder tuam affinitatem exoptat. — 43. *Respice res bello varia* eum ignaviae videatur arguere, admonet [eum] casuum: ut (21.): *Atque omnes metuentem expendere casus.* — 44. *stum patria Ardea longe Dividit; longe moestum*, i. e. moestum. Nam *longe dividit*, non procedit. Non enim a Laurento longo valde dissidet spatio. — 45. [*Haudqua* nequaquam, quia supra (43.) dixerat: *Ultro implacabili.* 46. *Agrestique medendo;* inde magis eius aegritudo cres unde se ei Latinus remedium sperabat afferre. *Medendo* a dum ei medetur. Nam gerundi modus est a passiva sig

me. — 47. *Ut primum fari potuit;* nimius enim dolor vel iracundia ei intercluserat vocem: sic de Euandro (11, 151.): *Et via vix tandem laxata dolori est.* — 48. *Quam pro me* etc.; his quidem ait *pro me*, sed diversa affectione. Namque hoc dicit: Quam pro salute mea sollicitudinem geris, hanc pro mea fama et gloria quaeso derelinquas. Vir fortis enim gloriosam mortem praeponit saluti. — 50. *Debile ferrum;* sic in secundo (544.): *Telumque imbelle sine ictu Coniecit.* — 51. *Nostro de vulnere;* quod nos inferimus, et dubie est locutus. — 52. *Longe illi dea mater erit;* contra illud, *Sed matris auxilio utitur;* unde est (107.): *Maternis saevus in armis.*] — 54. *Nova sorte;* i. e., magna. Nam *novum* non est, quod fuerat ante promissum. *Magnam* autem *sortem* vocavit singulare certamen. — 57. *Per si quis* etc.; si, quia te regina rogat, tuam commovet mentem. Sic in septimo (401.): *Si qua piis animis manet infelicis Amatae Gratia.* — 59. *In te omnis domus inclinata recumbit;* totum digessit ante per species: et sic se contulit ad generalitatem, et est a ruina translatio. — 60. *Manum committere Teucris;* ab omni eum bello, non tantum a singulari certamine dehortatur. — 62. *Et me Turne manent;* mire agit. Nam quia scit virum fortem suam mortem facile posse contemnere, deterret eum, dicens se simul esse morituram, ut qui periculum non timet, formidet invidiam. — 63. [*Nec generum Aeneam captiva videbo;* mire et fidem suam et studium circa Turnum expressit.] — 64. *Accepit vocem;* ordo est: *Accepit vocem matris Lavinia.* — 65. *Flagrantes perfusa genas;* lacrymis genas perfusas habens. Statius (3, 200.): *Et gemitu moestos imitata parentes.* — 66. *Ignem subiecit rubor;* hypallage est, pro: cui ignis animi subiecit ruborem. Movebatur autem, intelligens se esse tantorum causam malorum. Sicut supra [ipse] (11, 480.): *Causa mali tanti atque oculos deiecta decoros;* [nam quo ea formosior inducitur, eo magis Turnus ardet, ut sequentia indicant.] — 67. *Violaverit ostro Si quis ebur;* Homeri comparatio. Unde et *violaverit* transtulit. Ille enim ait (Il. δ, 141.): [Ὡς δ' ὅτε τίς τ' ἐλέφαντα γυνὴ φοίνικι] μιήνῃ. — 68. *Mixta* etc.; aut ubi multa alba lilia permixta rubent rosa, i. e. rosae coniunctione. Naturaliter enim omnis candor vicinum in se trahit ruborem. — 70. *Illum turbat amor;* invenit occasionem, qua Turnus magis moveretur in bellum. — 74. *Neque enim* etc.; duplex hoc loco est expositio: aut enim ordo est: Ne quaeso mater, ne me lacrymis, i. e. tanto mortis omine prosequaris ad duri Martis certamina proficiscentem. Neque enim Turno mora libera est non eundi, post iam promissum singulare certamen. Aut certe hoc dicit: Noli me mater ad bellum euntem ominosis lacrymis prosequi: neque enim Turno mora libera mortis, i. e., neque enim in potestate mea est, moram inferre venientibus fatis. Ac si diceret: Si imminent [fata,] periturus sum: etiam si minime ad bella proficiscar. Sciendum tamen est, locum hunc unum esse de insolubilibus XII. (R. Vos. Guelf. I. II. XIII.) quae habent obscuritatem, licet a multis pro captu resolvantur ingenii. — 76. *Cum primum* etc.; hoc loco aviditas pugnaturi exprimitur. Sane nunc non dicit, oriri diem, sed designat tempus, quo vult, ut uterque ad singulare certamen procedat. —

79. *Nostro dirimamus sanguine bellum*; bene se commendat hoc dicto: siquidem suum sanguinem pro omni b[ello] est prompte offerre. — 82. *Poscit equos etc.*; solent e[x] equorum vel maestitia, vel alacritate eventum futurum i[...] tur colligere. — 83. *Pilumno etc.*; sic Ennius in arte p[...] (598.): *Dic quodcunque velis, parum mihi fabula credit.* Critici culpant hunc locum Virgilii, dicentes, incongrum figmentum. Namque Orithyia cum Atheniensis fuerit, fili[a] rigenae, et a Borea in Thraciam rapta sit, quemadmodum Pilumno, qui erat in Italia, equos dare? *Decus dedit*; ad[or]mentum: ut (11, 657.): *Quas ipsa decus sibi dia Camill[a]* [illegible]. tamen hic versus [illegible] est. Nam [illegible] [illegible]. — 84. *Qui candore etc.*; Homeri versus verb[um] verbum [Il. κ, 437.]: *Λευκότεροι χιόνος, θείειν δ' ἀνέμοισιν ὁμοῖοι.*] — 85. *Properi aurigae*; festini, veloces: et erit n[omina]tivus *hic properus*. *Aurigas* autem pro agasonibus posuit. *aurigae* proprie sunt currus regentes. — 87. *Alboque ori[chalco]*; apud maiores *orichalcum* pretiosius metallis omnibus fuit. quae sicut Lucretius dicit: Cum primum homines silvas i[ncende]rent, nullarum adhuc rerum periti, terra casu fertilis o[mnia] ex incendii calore desudavit metalla: inter quae *orichalc[um]* [pre]tiosius visum est, quod et splendorem auri et aeris duriti[em] sideret. Namque primum de auro securis facta displicu[it] mollitiei: simili ratione et argenti contemptus est usu[s] aeris: *orichalcum* placuit, donec veniretur ad ferrum. etiam secula ita dicuntur fuisse divisa. *Orichalcum* auten[m] pretiosum etiam Plautus docet, qui ait in Milite glorioso 1, (14.): *Ego istos mores orichalco contra comparem.* [...] *orichalco*; auri scilicet comparatione. Nam [per se] albu[m] est. — 88. *Circumdat loricam humeris*; non armatur h[oc] sed explorat, utrum arma apte et congrue eius membris [...] reant. *Aptat habendo*; ad habendum, ut congrue possint [...] rere. — 89. *Cornua cristae*; i. e. comas: quas Graeci nominabant. Unde et κείρειν dicunt tondere. *Cornua* sunt proprie cincinni. — 90. *Deus ipse parenti Fecerat* diceret, non per ministros. Statius (Theb. 2, 275.): *Sed mus ipsi Sudor ibi* (al. *ibat*; Guelf. I. *ipsis sudoribus*). tandum, quod affectate variaverit, ut Aeneae uno loco ar[...] scriberet: Turni vero hic hastam, gladium et loricam; in autem scutum et galeam. — 91. *Stygia unda*; quasi im[...] lem fecerat. — 92. *Exin*; deinde. Nam ordinis est adve[...] *Ingenti adnixa columnae*; hastae per columnam exp[...] magnitudo: sicut in septimo (275.) equorum; ut: *Stabant* [...] *tum nitidi in praesepibus altis.* — 93. *Vi*; virtute. – *Actoris Aurunci spolium*; vel quod Actori detraxerat T[...] vel quod Actor cuidam alteri. Nam ambigue posuit. *Qua[ssat]* *trementem*; quassat, et tremere facit. — 95. *Vociferans* scilicet quae dicturus est. Plerumque enim ita clamor c[...] tur, ut statim ipsius clamoris verba subdantur, sic sup[...] 399.): *Torvumque repente Clamat,io matres.* Sane nunc hastam, quasi ad aliquam personam loquitur, et ei intel[...] et auditum dat, sicut Cicero (in Catil. 1, 7.) verba reipu[...] Sed ille ait: *Si [patriam loqui] posset fieri.* Turnus ver[...]

virum sentientem loquitur: nec immerito. Nam eum inducit [...]entem, ut: *His agitur furiis, totoque ardentis ab ore Scin[til]lae absistunt, oculis micat acribus ignis. Vocatus hasta [...]os;* invocationes et preces. Nam appellatio est a verbo quae [se]mper aut in *io* exit, aut in *us*. Si in *io* exeant, tertiae est [...] *sunt*; Guelf. I. *er* (*erunt*)) formae. Si in *us*, quartae: ut ab [e]o quod est *lego*, aut *lectio*, aut *lectus* facit. Sed hoc nos dici[mu]s, quod *εὐφωνότερον* [fuerit]: sicut nunc ab eo quod est *voco*, [vo]*catus* fecit, non *vocationes*. *Te maximus Actor;* [subaudi[...]s,] ante gerere consueverat. — 97. *Nunc Turni dextra ge[ri]s;* eius [scilicet] qui est quasi supra maximum [Actorem.] *Da [te]rnere;* figura Graeca: ut (5, 262.): *Donat habere viro.* Item [...], 248.): *Dat ferre talentum.* — 98. *Lacerare revulsam;* ut [lac]eratam revellam. *Laceratam* autem, propter illud (11, 9.): *Et [b]is sex thoraca petitum Perfossumque locis.* — 100. *Vibratos [ca]lido ferro;* crispatos calamistro. Nam *calamistrum* est acus [ma]ior, quae calefacta et adhibita intorquet capillos. Unde etiam [Ci]cero (pro Sext. 8.) *calamistratam comam* appellat frequenter, [qu]ae etiam vituperationi est. Unde et econtra ad laudem est [po]situm ab Horatio (Carm. 1, 12.): *Hic et incomptis Curium [ca]pillis.* [Et Ovidio (Fast. 6, 264.): *Intonsi regia magna Numae.*] *Myrrha* [autem] *madentes*; unguentatos. — 102. *Oculis micat acribus ignis;* [ut supra dictum est furoris immanitate.] Homeri est [(Il. α, 104.): *Ὄσσε δέ οἱ πυρὶ λαμπετόωντι ἐΐκτην.*] — 104. *Terrificos ciet*; [nomine et] hinc apparet mugitus non tan[tu]m dolentum esse, sed etiam irascentum. *Ciet* [autem] modo [d]at, sicut in tertio legimus (344.): *Lacrymasque ciebat* (al. in VI. 468.): *Lenibat dictis animum lacrymasque ciebat.*) Nam proprie *ciere*, est alteri aut dolorem aut lacrymas commovere. — 106. *Ad pugnam proludit;* praemeditatur. Cicero: *Sin* (al. *si*) *mecum in hac prolusione nihil fueris*, i. e. praemeditatione cer[ta]minis, [*quem te in ipsa pugna cum acerrimo adversario fore putemus?*] — 107. *Saevus*; fortis: more suo, [vel magnus.] Et ingentem moderationem dat Aeneae, quippe quem inducit labo[ra]ntem, ut possit in iram moveri, cum Turnum ita dicat furere, [u]t nec Latini consiliis, nec Amatae precibus possit obedire. — 108. *Acuit martem*; irritat se ad futura certamina. — 109. *Componi foedere bellum;* finiri. Ut (1, 374.): *Ante diem clauso componet vesper Olympo;* [aut componi bellum ad pactionem singularis certaminis bellum deduci. *Foedus* autem, sicut supra (8, 641.) dictum est, ab hostia quae foede interimi solet appellatum est. *Oblato* autem *gaudens*, intelligendum nuntium Aeneae venisse de bello.] — 110. *Tum socios* etc.; intelligimus, hos spe singularis certaminis pro ducis salute esse turbatos. [Bene autem separavit Ascanium a sociis; de illis enim *socios* dixit, non addidit metum, quia proprium erat et filii et pueri timere pro patre. — 111. *Fata docens;* monens quibus condenda urbs sit. quid futurum ut vincat] *Latino Certa referre viros*; *κατὰ τὸ σιωπώμενον:* etiam Latinum ad Aeneam legatos misisse intelligimus. Nam supra (75.) Turnus tantum dixerat: *Nuntius haec* [*Idmon*], *Phrygio mea dicta Tyranno.* [*Certa* autem, pro firma et vera, aut certe hos legatos Idmoni adiunctos potest intelligi.] — 112. *Pacis dicere leges;* [i. e.], quas paulo post in ipso foedere

est dicturus Aeneas. — 113. [*Postera, vix summos*; descriptio temporis quod Turnus praefinierat. — 114. *Cum primum alto*; quia res perturbatae secuturae sunt, diem quoque cum fervore oriri fecit.] — 115. *Lucemque elatis naribus efflant*; Ennianus versus est ordine commutato. Ille enim ait: *Funduntque elatis naribus lucem*; et sciendum, nunquam diem sic patenter descripsisse Virgilium, [sicut in quarto (522.) noctem, ubi Dido pervigilans deliberat.] — 116. *Campum ad certamen*; totus hic de foederibus locus de Homero translatus est, ubi Alexander [Paris] cum Menelao singulari est certamine dimicaturus. — 117. *Dimensi Rutulique viri*; inter se per certa spatia dividentes, quae quisque loca purgaret: et hoc loco sciendum, Fauni lucum evertere Troiani. Unde est [paulo post] (770.): *Sed stirpem Teucri nullo discrimine sacrum Sustulerant, puro ut possent concurrere campo.* — 118. *Focos*; quicquid ignem fovet, *focus* vocatur, sive ara sit, sive quid aliud in quo ignis fovetur. [Sicut in tertio (134.) dictum est, tamen et hic in publico sacrificio ostendit, cum *aris* etiam *focos* sacratos, nam ait: *In medioque focos et diis communibus aras*, et post subtexuit (285.): *Craterasque focosque ferunt*; *crateras* scilicet, quibus libaverat, *focos* vero, ad quos legitimum sacrificium perfecerat.] *Et diis communibus aras*; *dii communes* sunt, ut alii dicunt, Mars, Bellona, Victoria: quia hi in bello utrique parti possunt favere. Ut autem altioris scientiae hominibus placet, *dii communes* sunt, qui ἄζωνοι, dicuntur, i. e. qui coeli certas non habent partes, sed generaliter a cunctis coluntur. Ubique enim eos esse manifestum est: ut Mater deûm, cuius potestas in omnibus zonis est. Nam ideo et Mater deûm dicitur, quod cum omnibus est eius communis potestas. Alii *communes deos* volunt, Solem, Lunam, Plutonem, Martem. Hi enim apud omnes homines inveniuntur, et sunt in omnibus terris. Prior tamen sensus et simplex est, et magis aptus negotio. — 119. *Aras gramineas*; Romani enim moris fuerat cespitem arae super imponere, et ita sacrificare. *Gramineas* autem ideo, quia et de bello res agitur, et Marti sacrificatur, cui gramen est consecratum: quod secundum Plinium in Naturali Historia ex humano cruore procreatur. *Gramen* autem herbae species est, licet omnis herba *gramen* vocetur: sicut robur, omne lignum, cum sit et species. *Fontemque ignemque ferebant*; *fontem* pro aqua posuit, a toto partem. Sane ad facienda foedera [semper] aqua et ignis adhibentur. Unde econtra quos arcere volumus a nostro consortio, eis aqua et igni interdicimus, i. e. rebus quibus consortia copulantur; [ad haec autem aqua de certis fontibus peti solet.] — 120. *Velati lino*; atqui Fetiales et Paterpatratus per quos bella vel foedera confirmabantur, nunquam utebantur vestibus lineis. [Adeo autem a Romano ritu alienum est, ut cum Flaminica esset inventa tunicam *laneam lino* habuisse consutam, constitisset ob eam causam piaculum esse commissum.] Unde dicimus, errore factum, ut linea vestis contra morem adhiberetur ad foedera, quae firma futura non erant. Scimus enim, hoc ubique servare Virgilium, ut rebus quibus denegaturus est exitum, det etiam infirma principia. Sic in Thracia civitatem condens Aeneas, quam mox fuerat relicturus, contra morem Iovi de tauro sacrificavit. Sic senatum ad privata

s convocat tecta, quando eius non erant firma consilia. ilo post in augurio liberatus cygnus in fluvium concidit, urnum Rutuli, licet rupto foedere, liberare non poterant. tamen et Hyginus hoc loco dicunt lectionem esse corrunam Virgilium ita reliquisse confirmant: *Velati limo. Li*utem est vestis, qua ab umbilico usque ad pedes [prope] ur pudenda .poparum, haec autem vestis habet in extremo rpuram limam, i. e. flexuosam; unde et nomen accepit. *limum*, obliquum dicimus. Unde et Terentius (Eun. 3, 5, *limis oculis* dicit, i. e. obliquis. *Et verbena tempora vin*-*verbena* proprie est herba sacra [ros marinus, ut multi voi. e. λιβανωτὸς Licutagonis *] sumpta de loco sacro Capitoua coronabantur Fetiales et Paterpatratus foedera facturi, lla indicturi. Abusive tamen *verbenas* iam vocamus omnes es sacratas, ut est laurus, oliva vel myrtus. Terentius . 4. 3, 11.): *Ex ara hinc verbenas sume.* Nam myrtum Menander testatur, de quo Terentius transtulit. [Quidam venis * (veris) proximi herbas *verbenas* dicunt. Alii certa tenta *verbenas* volunt vocari.] — 121. *Legio Ausonidum; Ausonidarum*, quod venit ab eo quod est *hic Ausonida: hic auriga.* Nam *Ausonis* generis feminini est: unde *Audum* facit, quod ut diceret, metri est necessitate compulsus. *itaque plenis;* hoc est *pilis armata.* Quidam hoc loco *pilagmina* non a genere hastarum positum adserunt. Nam paulo dictum inferunt, *defigunt tellure hastas:* sed *pilata*, densa, a, ut implere portas potuerint, et postea se in loca apertiora ndere. Alii *pilatum agmen* dicunt quod in longitudine dim est, quale solet esse cum portis procedit. Vel certe *pi*-, fixa et stabilia, vel a *pilo*, quod figit, vel a *pila structili*, fixa est et manet; nam et Graeci res densas et artas πιdicunt. Ennius Satyrarum II.: *Contemplor inde loci liqui*-*pilatasque aetheris oras*, cum firmas et stabiles significaret, asi pilis fultas. *Hostius* (cf. Macrob. 6, 3. 5. Fest. sub Tesca) *Histrici* primo, *Percutit atque hastam pilans prae pondere it.* Pilans, i. e. figens. Idem: *Sententia praesto pectore* , i. e. fixa. Asellio historiarum tritarum (al. *hist.* III.; v. .); *Quartum signum accedebat sive pilatim, sive passim acere volebat.* Scaurus de vita sua: *In agrum hostium pilatim exercitum duxi*, i. e. strictim et dense; nam ubi ie de genere hastae loquitur, ait: *Pila manu, saevosque t in bella dolones.* Varro rerum humanarum, duo genera um dicit: *Quadratum, quod immixtis etiam iumentis inut ubivis possit considere. Pilatum alterum, quod sine tis incedit, sed inter se densum est, quo facilius per ora loca tramittatur.*] — 128. *Ruit;* cum impetu venit: apud Graecos est [ἐφ]ώρμησεν. [*Variis;* quia alius Troilius Tyrrhenus; aut ipse *Tyrrhenus varius*, quia de variis is Tuscorum.] — 124. *Instructi ferro;* bona [pro]oeco-, et rei futurae praeparatio; ruptis enim foederibus in escendent: [quia necesse non erat armari omnes, solis duugnantibus. — 127. *Asylas;* Etruscum nomen.] — 131. *inermum;* senum scilicet ac matrum, sicut ipse [com]-avit, [et quidam volunt ideo hic matrum factam mentio-

nem ut etiam Amata inter ceteras, sed spectandum venisi tur quo se possit ducta errore, perimere. — 134. *Nunnus habetur;* Catonem sequitur qui *Albanum* montem *longa* putat dictum. — 135. *Tunc neque nomen erat;* h ait, quia in Albano res divina a iure triumphantibus fieri scilicet quod Alba patria populi Romani habetur, unde origo Romana, propter quod (1, 7.): *Albanique patres; piter Latiaris* antiquissimus est. Ergo montis huiusce glor patria populi Romani esse dicatur; honos vero rei divini ibi a Romanis fieri consueverat: nomen quis ignorat a Alba tractum oeri (*ex re? oriri?*). — 136. *Aspectabat* usurpare antiquitatem; nam potuit *spectabat* dicere.] — *Diva deam;* aut Hypallage est, pro *dea divam.* Nan aeternos dicimus; *divos* vero, qui ex hominibus fiunt. Ai dixit de Iunone *divam*, respiciens etymologiam. Nam in l legimus (Carm. 2, 3.): *Sub divo moreris victima nihil M tis Orci.* I. e. sub aëre, quem constat esse Iunonem. *De* tem vel *dea*, generale [nomen] est omnibus. Nam Grae est; Latine *timor* vocatur; inde deus dictus est, quod om ligio sit timoris. [Varro ad Ciceronem tertio, *Ita respo cur dicant deos cum omnibus antiqui* * (*omnes ant.*) *d divos.*] *Stagnis quae fluminibusque sonoris Praesidet*; *Ii* fons est in Italia saluberrimus iuxta Numicum fluvium, cui a *iuvando* est inditum. Cum enim naturaliter omnis aqu sit extraneorum (*aegrotor.*) corporibus, hic omnibus salube fons est. De l c autem fonte Romam ad omnia sacrifici afferri consue erat. [Bene ergo Virgilius Turno fingit sc quae laborantes iuvare consuevit: huic fonti per Aquamin opum * (propter aquarum inopiam) sacrificari solet: cui L Catulus primus templum in campo Martis fecit, nam et *nae ferias* celebrant, qui artificium aqua exercent, quen festum *Iuturnalia* dicunt. Varro rerum divinarum quarto d ait: *Iuturna inter proprios deos Nymphasque ponitur:* E *stagna* dixerat, ideo *sonora flumina* addidit, est enim s rum ἐπίθετον.] — 142. *Nympha decus fluviorum;* sic (8, 71.): *Nymphae* [*Laurentes Nymphae,*] *genus amnibus est. Animo gratissima nostro;* Homerus (Il. ε, 243.): 'Eμ χαριζομένε θυμῷ. — 143. *Cunctis Praetulerim;* litotes figu contrarium. Plus enim dicit, et minus significat. Namqu omnes est persecuta: huic vero libenter indulsit. Et di hanc omnibus praetulisse: quasi etiam alias in honore ha [Ergo ideo hoc dicit, ut tollat causam quam potuit Iutur bere suspectam. Sane] tale est et illud Sallustianum: *Mar ticum dulcius, quam cetera:* cum nullum dulce sit. Sane dum, non immerito finxisse Virgilium, Nymphae, i. e., suae, indulsisse Iunonem. [*Quaecunque Latinae;* qua Latinae cum quibus Iuppiter concubuerit incertum est.] — *Ingratum cubile*; [aut *ingratum* de quo paulici * (pellici) gratia, hoc enim convenit personae dicentis aut] quod gr eam castae non praesentat uxori Iuppiter. [Ergo sibi dic *gratum*, non illis, quae ascenderunt; nam Iuturna dea fac neque propter Iovem dictum est, qui immortalitatis prae persolvit. Ergo bene sibi *ingratum.* Nam cum Iuppiter i

e diceretur, nihil tamen a Iunone de Iuturna detractum ed potius auctum est.] Animadvertendum autem, versum sine caesura esse. Nam Heptimemeris quam habere credi- in Synaloepham cadit: ut: *Magnanimi Iovis ingratum dere cubile.* Terentianus de hoc: *Rarum concedam, fieri osse, negabo.* — 145. *Coeli in parte;* in parte divinitatis. locum numinum pro honore posuit. — 147. *Qua visa est na pati;* quatenus, in quantum permisit, et sic ait *Qua est,* ut supra (11, 292.): *Coeant in foedera dextrae, Qua* . Sane latenter ostendit, favorem numinum sine concessi- al. *confectione, confessione*) fatorum non posse procedere: uidam putant Virgilium: *quoad visa est fortuna,* reliquisse: t *quoad visa est,* usque quo.] — 148. *Cedere res Latio;* ter cuncta procedere. — 149. *Video concurrere;* pro *con- trum esse.* Licet, quasi dea, bene praesenti usa sit tem- , quae etiam futura cernebat. — 151. *Non pugnam aspi- hanc oculis;* quia numina quotiens morituros viderint eos, as favent, ab his recedunt. Sic Statius Apollinem inducit, hiaratum deserentem, ubi eum vicinum morti esse cognovit: iliit moerens, lacrymasque avertit Apollo. Et Homerus, cum Hectoris, expendente laeva (*Iove*), inclinaretur, ait: *Λίπε δέ ιβος Ἀπόλλων.*] — 152. *Praesentius audes;* efficacius, vehe- tius. Nam decet germanam illicita etiam pro fratris salute are. — 153. *Forsan miseros meliora sequentur;* ne (al. *i. e.*) possit fatorum ordo mutari. — 154. [*Cum lacrymas oculis rna profudit;* totum iungendum, *Cum lacrymas oculis Iu- a profudit,*] *Terque quaterque manu pectus percussit;* [ne atur diverso tempore et lacrymare, et pectus percutere, cum mque simul fiat; et hoc ideo] quia solam doloris audiverat am, nihil quemadmodum fratri posset mederi. Nam paulo audiet: *Aut tu bella cie, conceptumque excute foedus. estum;* aut divinum, aut quod Iovi placere potuerit.] — *Non lacrymis* etc.; non flendi, sed subveniendi tempus est. us in matrum (*Menaetis?*) consolatione (12, 408.): *Accenso tis igne.* [*Non lacrymis* autem, aut deest *agendum,* vel tale; figuratum est pro *lacrymarum.* — 157. *Et fratrem tis modus;* non dicit: aut eripe, aut bella cie, sed eripe em aut bello concitato, aut rupto foedere.] — 158. *Con- mque excute foedus;* placitum, animo praedestinatum, ut — 159. *Auctor ego audendi;* nomina in *tor* exeuntia, fe- a ex se faciunt, quae [in] *trix* terminantur, si tamen a veniant, ut ab eo quod est *lego,* et *lector,* et *lectrix* facit: , *doctor,* [et] *doctrix.* Si autem a verbo non venerint, unia sunt. Nam similiter et masculina et feminina in *tor* t, ut *hic* et *haec senator, hic* et *haec balneator.* Licet iius usurpaverit, *balneatricem* dicens. Tale est et *hic* et *uctor:* sed tunc cum ab *auctoritate* descendit, ut hoc loco. autem venit ab eo quod est *augeo,* et *auctor* et *auctrix* ut si dicas, *auctor divitiarum* vel *auctrix patrimonii.* — *eliquit incertam;* quia licet dederit ei consilium, dicendo] *forsan,* eam reliquit incertam. — 161. *Interea reges;* n Hyperbaton. Nam ordo est: Interea reges procedunt . Cetera enim per parenthesin dicta sunt: nec est Eclipsis,

[i. e. conceptio,] cum sermo in omnibus congruat. *Ingen mole;* pompa, ambitu. Nam modo hoc significat. — 162. [*Cir cum;* absolute, ex omni parte, ut si dicas *tempora radiis cing tur.*] — 164. *Solis avi specimen*; ut etiam in septimo dixim Latinus secundum Hesiodum in ἀσπιδοποιΐᾳ (Theogon.), Ulixis Circae filius fuit, quam multi etiam Maricam dicunt. Secundu quem nunc dicit, Solis avi specimen. Nam Circe Solis est fi Sane sciendum, Virgilium in varietate historiae, sua etiam di variare. Sed de Ulixe, ut etiam supra diximus, temporum ratio credere non sinit. *Bigis it Turnus;* quotiens utimur minibus tantum pluralis numeri, et unum volumus signific ita dicimus *unas bigas*, *unas quadrigas*, *unas scalas*. Sa lustius (Catil. 6.): *Hi postquam in una moenia convenere.* 165. [*Bina;* pro duobus.] — 166. *Romanae stirpis origo;* ad laudem Augusti respicit. — 167. [*Sidereo flagrans clype* Latino tantum imaginem Solis dedit. Aeneam autem cum side reo clypeo ipse quodammodo comparat Soli.] — 168. *Magn spes altera Romae;* [ideo quia Aeneas una.] Male [autem] qu dam *magna* legunt. [Sane Ascanii batum * (habitum vel orn tum) omisit, quia puer est.] — 169. *Puraque in veste sacerdo* impolluta et pura dicitur vestis, qua festis diebus uti consue rant sacra celebraturi. [Ut neque funesta sit, neque fulgur neque maculam habeat *ΘK* (hab. ab) homine mortuo. Est aut linea et purpurea. Purpura maris vicem ad piandum prae linum vero fluminis, quia cum vere primum in Oriente flum inundasset sponte sua linum nationis * (natum esse) Plinius Se cundus dicit. Ideo Magistratus et sacrificaturi togam praetexta habent, et manus ablutas detergere lineis mantilibus curan Quod ipse de Aristeo ait, IV. Georgicorum (381.): *Oceano lib mus.* Et (376.): *Manibus liquidos dant ordine fontes Germa nae: tonsisque ferunt mantilia villis.* Ecce mentionem de lin rursum purpura (3, 408.): *Purpureo velare comas adopertu amictu.* Item (120.): *Velati lino.* Ergo *pura*, lintea vel purp rea bene potest intelligi.] — 170. *Setigerae foetum suis;* mos Romanorum: ut (8, 641.): *Et caesa iungebant foedera porc* [Nonnulli autem *porcum*, non *porcam* in foederibus adseru solere mactari, sed poëtam periphrasi usum propter nomin humilitatem: *Intonsam* vero *bidentem* dixisse. Quam Pontific *altilaneam* vocant.] Nam Homerus aliud genus sacrificii [com memoravit [dicens (Il. γ, 245.): *Κήρυκες κ. τ. λ.*] Sane nc praeter rationem est quod ait, *Foetum suis.* Item: *Intonsan que bidentem.* I. e. brevem adhuc. Nam in rebus quas voleba finiri celerius: senilibus et iam decrescentibus animalibus sacri cabant: in rebus vero quas augeri et confirmari volebant, minoribus et adhuc crescentibus immolabant. [Sane ovem Grae more foederi adhibuit. — 171. *Attulit admovitque pecus;* prin *attulit*, inde *admovit pecus*, i. e. hostiam. — 172. *Illi ad surge tem;* non utique nunc solem surgentem dixit, iamdudum en dies erat, sed disciplinam cerimoniarum secutus est, ut Oriente spectare diceret eum qui esset precaturus.] — 173. *Dant frug manibus salsas;* far et sal: quibus rebus et cultri aspergebant et victimae. Erant autem istae probationes aptum utrum ess animal sacrificio. Obliquum etiam cultrum a fronte usque

am ante immolationem ducere consueverant. Nam hoc est l dicit, *Et tempora (tergora?) ferro Summa notant pecu*-ı. — 174. [*Paterisque altaria libant*; ea enim quae in alta-funduntur, *altaria* dici voluit Probus; alii *altaria* species rum tradunt. — 175. *Tum pius Aeneas stricto sic ense pre*-*ur*; hic prior precatur, quia hic mavult fieri foedus: *stricto* em *ense*, iuxta quendam iurisiurandi morem ait.] — 176. *o nunc sol testis*; bene eum primum invocat deum, quem entem intuens vidit. Nam ait, *Illi ad surgentem conversi lu*-*na solem*. *Esto* autem, multi volunt esse tertiam personam, s. sit mihi Sol testis: quia sequitur: *Et haec terra*: ut elocu-nem per nominativum factam intelligamus. Sed hoc non pro-üt, quia sequentia vocativum habent, ut: *Et tu Saturnia* ne. Item: *Tuque inclite Mavors*. Unde per vocativum eum nnia dixisse accipiamus: in hoc vero tantum ad nominativum e transitum: *Et haec mihi terra precanti*; licet etiam hic it esse vocativus. Nam δεικτικῶς est dictum: *Haec terra esto hi testis*: ac si diceret: o Italica terra testis [mihi] esto. [Sane a Homericum foedus, hic inducit fieri: Nam ut ibi Priamus, hic Latinus, ut hic Aeneas, ibi Agamemnon et priores pre-tur qui servaturi sunt foedus, quod ruperunt qui posteriores uri erant, ibi per Pandarum Troiani, hic per Tolumnium ini, et hoc per speciem augurii, quae *precatio maxima* ap-tur, dicit. *Precatio* autem *maxima* est cum plures deos m in ceteris partibus auguriorum precatur, eventusque rei e poscitur, ut in melius iuvent, quod his versibus ostenditur: *nunc sol testis, et haec mihi terra precanti*. Et huic est eri simile iuramentum (Il. γ, 276.): Ζεῦ πάτερ κ. τ. λ.] — 7. *Quam propter*; [*propter*, penultima] *ter* habet accentum, est postposita praepositio, [i. e. propter quam tantos; ut ce περὶ βασιλείας, cum contra dicatur βασιλείας πέρι, quia postposita praepositio. — 178. *Et pater* etc.; ceterum quod precatione dici solet, ut melius iuvent; melius fortunent, sub-his versibus: *Si nostrum adnuerit nobis victoria Martem*.] — 9. *Iam melior, iam diva precor*; ac si diceret: Iam non Sa-nia, i. e. [iam] minime nocens, sed Troianis propitia. [Aut lier, non optantis, sed adfirmantis accipiamus: potuit enim lligere minus se impugnari a Iunone qui vicerat bis.] — 180. *orques*; [hoc loco] regis [freno, sic alibi (4, 666.): *Ipse pedes gmen torquens immane leonis*: alibi,] sustines, [ut (4, 482.): *tem humero torquet*. *Inclite Mavors*; bene induxit Martem ita, quem scit Romanae stirpis auctorem. — 181. *Fontesque viosque voco*; congruenter, cum a Tyberino flumine sit ad-nitus quae agere deberet.] *Quaeque aetheris alti Religio*; post specialia intulit generalitatem. [Sane *religio* dicta, quod homines religantur ad cultum divinum. — 182. *Ponto*; i. e. ponto et quidam hoc loco a filio Veneris iureiurando, velut tris, volunt inditam mentionem.] — 183. *Cesserit Ausonio si rs*; si forte: et bene dubitat de hoc. Contra cum ad suum er]venerit nomen, dicit: *Ut potius reor, et potius dii numine ment*. Sane ratione non caret, quod primo de victoria Turni uitur, post descendit ad suam. Scit enim in auguriis prima terioribus cedere. — 185. *Rebelles*; homo *rebellis* dicitur:

res ipsa *rebellio*, non *rebellatio*: sic Suetonius (cf. ad Calig. 51 — 187. *Annuerit nobis victoria Martem*; Hypallage: pro Si noster Mars annuerit [nobis] victoriam. Nam Martem victo comitatur. — 191. *Invictae*; quasi invictae. Et bene sibi c ciliat populum. Nam sine dubio una cum rege vincetur. 192. *Sacra deosque dabo*; [captat gratiam populi, quia] ma fuit apud maiores sacrorum cura, sicut diximus supra (3, 10 Unde nunc Aeneas id agit, ne pereant. Et re vera constat sa Phrygia nunc Latinis tradita coluisse Romanos. *Latinus habe* aut antiquus vocativus est. Aut *habeto* tertia persona sit. Sc sciendum, quia crebra soceri commemoratione, sibi favorem La tini conciliat. Item dicendo: *Mihi moenia Teucri constitue* popularem gratiam captat; quia supra dixerat Drances (11, 13 *Saxaque subvectare humeris Troiana iuvabit*. — 197. *Terr mare, sidera iuro*; et ornatior elocutio, et crebra apud ma res, quam si velis addere praepositionem, ut dicas: Iuro p maria, per terras. *Eadem* autem bene dixit. Nam pro m ille fontes et fluvios posuit, pro sideribus Solem. — 198. *La naeque genus duplex*; ac si diceret, utrumque sexum [pro Latonae [vel] sobolis. Et bene in foederibus duplicia invo numina, quia in unum duo coituri sunt populi. *Ianumque frontem*; rite invocat: quia ipse faciendis foederibus prae Namque postquam Romulus et Titus Tatius in foedera conve runt, Iano simulacrum duplicis frontis effectum est, quasi imaginem duorum populorum. Legimus tamen Ianum eti quadrifontem fuisse. Unde Martialis ait: *Et lingua pariter lo tus omni*. Nam omnis de duobus non dicimus. — 199. *Vi* duritiem, inexorabilitatem. *Sacraria Ditis*; *sacrarium* prop est locus in templo in quo sacra reponuntur: sicut *donariu* est, ubi ponuntur oblata: sicut *lectisternia* dicuntur, ubi hom nes in templo sedere consueverunt. — 200. *Qui foedera fulmi sancit*; confirmat, sancta esse facit: quia cum fiunt foedera, coruscatio fuerit, [con]firmantur. Vel certe quia apud maior arae non incendebantur, sed ignem divinum precibus eliciebа qui incendebat altaria. *Sancire* autem proprie est *sanctum* a quid, i. e. consecratum facere, fuso sanguine hostiae: et dictu *sanctum*, quasi sanguine consecratum. — 204. *Si tellurem* e *fundat in undas*; Hypallage, pro: Si undas effundat in terras. 205. *Diluvio miscens*; [i. e.] aquae superfusione universa pertu bans. — 206. *Ut sceptrum hoc*; Homeri locus verbum ad v bum [(Il. α, 234.): Ναὶ μὰ τόδε κ. τ. λ.]. *Dextra sceptr nam forte gerebat*; per parenthesin dictum [est.] Ut aut *sceptrum* adhibeatur ad foedera, haec ratio est: quia maio semper simulacrum Iovis adhibebant: quod cum taediosum ess praecipue quando fiebant foedera cum longe positis gentibus, ventum est, ut sceptrum tenentes, quasi imaginem simula redderent Iovis. Sceptrum enim ipsius est proprium. Unde nu tenet sceptrum Latinus, non quasi rex: sed quasi pater patrat — 208. *Imo de stirpe*; ideo genere masculino usus est, quia arboribus loquitur. Nam de hominibus genere feminino di mus: ut (7, 293.): *Heu stirpem invisam*; dixit tamen, sed us pative, Horatius etiam de arboribus: ut (Carm. 2, 29.): *Stirp que raptas et pecus et domos*. — 209. *Matre caret*; vel ter

(3, 96): *Antiquam exquirite matrem:* vel arbore: ut (G. 2,): *Parva sub ingenti matris se subiicit umbra.* [Sic enim lius carmini respondet Homerico: Τομὴν ἐν ὄρεσσι λέλοιπεν.]
210. *Aere decoro;* i. e. orichalco. — 211. *Dedit gestare itinis;* ut (5, 248.): *Dat ferre.* — 212. *Talibus inter se firbant foedera dictis;* Latinus et Aeneas. Turnum autem non ducit iurantem, quia dux est, qui praesente rege non habet testatem. Et imitatus est Homerum qui post iusiurandum enelai, Alexandrum quasi fervidum et adulescentem inducit clusum, et Priamum adhibitum ad foederis confirmationem.
213. *Rite sacratas;* rite expurgatas (al. *explorat.*) sollemnite quam diximus supra (173.). — 216. *Videri misceri;* infiniti nt pro indicativis. — 218. *Propius;* diligentius: ut (1, 526.): *Propius res aspice nostras. Non viribus aequis; eos congrestros* subaudis. — 219. *Incessu tacito:* [pro] *ipse tacitus,* Hyplage est. — 225. *Cui genus a proavis ingens;* cuius auctoritam commendabat, et origo maiorum, et paterna virtus, et propria rtitudo. — 229. *Pro cunctis talibus;* qualis etiam Turnus est, attendit sensum superiorem, ubi ait Turnus [oblique] (16.): *solus ferro crimen commune refellam.* — 230. *An viri-us* etc.; bene addidit *viribus.* Nam legimus in Sallustio (Catil.): *Memorare possum* (al. *possumus;* Basil. *possem*) *quibus in cis populus Romanus ingentes hostium copias parva manu derit.* Virgilius (5, 754.): *Exigui numero, sed bello vivida rtus.* — 231. *En omnes;* ne occurreret: *Sed est in castris ter exercitus.* — 232. *Fatalisque manus;* Troianorum scilicet, i fataliter ad Italiam venerant, ut sit iteratio. *Etruria* autem *fensa,* pro *Etrusci,* qui etiam Turno inimici sunt causa Metii. — 234. *Devovet aris;* quia ait supra (220.): *Nobis animam et aram suppliciter venerans.* Item (11, 442.): *Sed vobis animam hanc soceroque Latino Devovi.* Nam ipsa iterat verba.
235. *Vivusque per ora feretur;* tanquam de vivo omnes quentur; [vel, nominis immortalitate, vivet, et laudibus.] — 237. *Lenti;* otiosi: ut (E. 1, 4.): *Tu Tityre lentus in umbra.* — 242. *Foedusque precantur Infectum;* rogant, ut pro non facto t, ne piaculum videantur admittere. — 245. *Et alto dat signum coelo;* ut religio alia religione solvatur. *Praesentius;* efficacius. [Et alibi (E. 1, 42.): *Nec tam praesentes alibi cognoscere divos.*] — 246. *Monstroque fefellit;* bene *fefellit.* Namque oc augurium neque oblativum est, neque impetrativum, sed missum factione Iuturnae, quod carere fide indicat sedes nela. Nam ubicunque firmum introducit augurium, dat ei firissimam sedem: ut (6, 191.): *Ipsa sub ora viri coelo venere lantes, Et viridi sedere solo.* Item (E. 9, 15.): *Ante sinistra va monuisset ab ilice cornix.* In hoc autem augurio liberam cygnum cecidisse in aquam dicit, quam instabilem esse [et irmam] manifestum est. — 248. *Litoreas agitabat aves;* lustres. Nam *litus* dicitur omnis aquis terra vicina, ut , 83.): *Viridique in litore conspicitur sus.* — 250. *Excellens;* magnum, sicut in exercitu magnus est Turnus. — 252. *nvertunt clamore fugam;* redeunt cum clamore, sicut in excitu solet [fieri.] — 257. *Augurium salutant;* venerantur. Et oprie. Nam *salutari* dicimus deos. Terentius (Phorm. 2, 1,

81.): *At ego hinc deos pergam salutatum* (Al. *At ego deos* [illegible] *nates hinc salut. domum divortar*) [Et Plautus in Curculi[one] (3, 1, 19.): *Quis est, qui operto capite salutat Aesculapium* — 258. *Expediuntque manus*; dimicare se velle signific[at]. Haec enim est consensio militaris. Lucanus (1, 387.): *Elatas[que] alte quaecunque ad bella vocaret Promisére manus.* — 2[59]. *Quod saepe petivi;* quasi impetrativum hoc augurium vult vid[eri]. *Accipio, agnoscoque deos*; modo quasi de oblativo loquit[ur]. Nam in oblativis auguriis in potestate videntis est, utrum id [ad] se pertinere velit, an refutet et abominetur. Ergo nunc di[cit] se augurium libenter amplecti, et agnoscere circa se favor[em] deorum. — 261. *Quos improbus advena Territat;* interpreta[tur] augurium: et confirmat id ad praesens negotium pertinere. 262. *Litora vestra;* bona iteratio. Nam supra ait: *Litor[a] agitabat aves.* — 263. *Vi populat*; antique. Nam veteres populo et *populor* dicebant. Nunc tantum *populor* dicimus, il[lud] penitus de usu recessit. *Penitusque profundo Vela dabit;* supra de aquila: *Penitusque in nubila fugit.* — 264. *Dens[as] catervas;* sicuti: *Cygni hostemque per auras Facta nube [pre]munt.* — 266. *Et adversos telum contorsit in hostes;* hoc [lo]co ab Homeri oeconomia recessit. Ille autem inducit Minerv[am] persuadentem Pandaro, ut iacto in Menelaum telo dissipet foe[de]ra, [(Il. δ, 92.): Ἄγχοῦ κ. τ. λ.] Hic vero dicit ipsum augu[rem] telum sponte torsisse, et occidisse unum de novem fratribus: q[uod] pertinet ad oeconomiam. Necesse enim erat, ut fratres (al. [illegible] *tris*) [dolore] ex unius morte commoti bellum moverent. Si e[nim] vilis aliquis interiret, poterat eius mors ob foederis religio[nem] forte contemni. — 267. *Sonitum dat;* i. e. facit, [ut supra 79.): *Tu das epulis accumbere Divum.* Et Plautus in Aulul. (4, 5, 1.): *Enortuum ego me mavelim leto malo, Quam ego illi dein hodie insidias seni.*] *Certa*; inevitabilis. U[t] *incerta*, est infirma et evitabilis. — 268. [*Simul hoc sim[ul]* antique ut: *Ille simul fugiens, Rutulos simul increpat om[nes]*. Et: *Simul Aenean in regia ducit Tecta simul divum tem[plis]* *indicit honorem.*] — 270. *Hasta volans;* minus est *nam[que]*. [Sane reliquit hastam Poeta, dum vult simul multa describ[ere] et rem imperfectam omisit; deinde rediit ad descriptionem supra in augurii narratione.] — 273. *Iterum unum;* ordo Transadigit [unum] costas, et figurate dixit *unum* pro *un[i]*. *Teritur qua suturis alvo Balteus*: rem physicam dixit. Om[nia] enim quibus utimur non nos terunt, sed ea nos terimus, ut [an]nulum, vestem, balteum. *Ad medium* autem absolute, i. [e.] ubi alvo [illegible] balteus. — 275. *Egregium forma iuven[em]*; hunc hic egregium, quippe qui exiit de fratrum grege. [illegible] *phalanx;* q[uasi] phalanx, [illegible] a germanitate, a [illegible] ab ipsius la[illegible] *salutis* [illegible] *In*[illegible] pro Etruscis [illegible] *Pr*[illegible] *versis* [illegible] — [illegible]

nes amor unus habet; sic, i. e. dum paulatim suis invicem iveniunt, omnes in bellum coacti sunt. Sic Sallustius. — 283. *iripuere aras*; deiecerunt, dissipaverunt. [Sane cum praesens mpus belli loquitur, bene praeteritum intulit *diripuere*. Et re suo interiecit aliud: nam ordo erat: *diripuere aras crateque focosque ferunt.*] — 284. *Ferreus imber*; permansit in auslatione, quia dixerat Tempestas telorum. — 285. *Ferunt*; ferunt. Nam Aphaeresis est, ut *temnere*, pro *contemnere*: libi (E. 9, 51.): *Omnia fert aetas.*] — 286. *Pulsatos divos*; e., violatos, laesos fractis foederibus. — 287. *Infrenant alii irrus*; i. e. equos, [qui sub curribus sunt:] sic alibi (G. 1, 14.): [*Fertur equis auriga*,] *neque audit currus habenas.* — 88. *Subiiciunt in equos*; super equos iaciunt. Sed proprie non t locutus, magisque contrarie. Nam *subiicere*, est subter aliid iacere. — 289. *Regisque insigne gerentem*; i. e. diadema abentem, [et decenter regem cum insignibus suis dixit.] — 90. *Avidus confundere foedus*; legitur et *avidum*. Sed melius t *avidus*: quia Messapus Turno favebat, qui erat impar ad ngulare certamen. [Nam et postea ait: *Et miser oppositis a rgo involvitur aris.* Sic enim facilius foedus dissiparet, si rae humano cruore polluerentur, nam et Messapi voluntas ita xpressa est, qui ait: *Haec melior magnis data victima divis.* Confundere foedus autem, prodiit confundere. — 291. *Proterut*; mire dictum. — 293. *Hasta*; cum hasta. — 294. *Teloque rantem multa trabali*; Ennius, *Teloque trabali.*] — 295. *Altus quo*; equi magnitudinem latenter ostendit. — 296. *Hoc habet*; . e. letali percussus est vulnere. [Apud antiquos enim id erat, *hoc habet*, quod nunc, *peractum est*, sic] Terentius: *Certe captus est, habet.* Sane Sarcasmos est [carnificina, quasi] de loci qualiate inventus. Nam quia super aras cecidit, ait: *Haec melior magnis data victima divis.* — 298. [*Obvius*; bene *obvius* corripuit. *Ambustum torrem*; quidam *ambustum* proprie circumustum accipiunt, sed Poëtae indifferenter pro *combusto* utuntur.] *Torrem* [autem,] erit nominativus *hic torris*, et ita nunc dicimus. Nam illud Ennii et Pacuvii penitus de usu recessit, ut *hic torrus, huius torri* dicamus. — 299. [*Ferenti*; pro *inferenti*. — 300. *Reluxit*; bene ad brevitatem ignis retulit, qui tantum fulgorem brevi ediderat.] — 301. *Nidorem*; [modo] putorem. [*Super*; quidam *propterea*, alii pro *supra*, ut: Ense sequens nudo super imminet. — 302. [*Turbati hostis*; quia plus trepidationis in illa flamma fuit, quam periculi. — 304. *Sic rigido*; quidam sic pro aeque accipiunt, alii simpliciter, ut eum inpresso genu terrae adplicuerat: ut est illud (1, 225.): *Despiciens mare velivolum, terrasque iacentes. Sic rigido latus ense*; quidam duro et acuto volunt, non recto: ut (G. 1, 508.): *Et curvae rigidum falces formantur in ensem.* — 305. *Primaque acie*; hic que coniunctio abundat. *Ruentem*; non cadentem, sed magno impetu se inferentem.] — 309. *Ferreus somnus*; Homerus (Il. λ, 241.): Χάλκεος ὕπνος. — 312. *Nudato capite*; scilicet [deposita galea], ut possit agnosci. Sane quaeritur, quemadmodum *nudato* dixerit, cum supra eum nusquam tecto induxerit capite. Nam *nudatum* est, quidquid fuit ante coopertum. *Nudum* vero dicitur, quod tectum antea non fuerat. Ergo aut *nudato* pro *nudo*

accipiamus, ut sit pro nomine participium: aut dicamus te[cto] eum habuisse caput, cum descendit ad campum. Nam legi[mus] (167.): *Sidereo flagrans clypeo, et coelestibus armis. Suos c[lamore] more vocabat*; utrumque exercitum iam suum vocabat, ut ta[lis] fuerit eius clamor: *Cur in vos invicem mei ruitis?* [*Quo* au[tem] et adverbium potest esse et nomen.] — 313. *Repens*; aut sub[itus] ut sit adverbium, i. e. *repente*: ut (3, 156.): *Sole recens* ... Aut *repens discordia*, pro repentina. — 316. [*Me sinite*; ... audiendum *concurrere*, et est Zeugma.] *Faxo*, [i. e.] fac[iam] [confirmabo, et est archaismos. — 319. *Alis allapsa sagitta* ... utrum *alis stridens*, an *alis adlapsa?*] — 320. *Incertum* ... *pulsa manu*; hoc loco adhuc quidem quasi dubitat: tamen i[n]telligimus, a Iuturna immisum quendam qui vulneraret Aene[am]. Quod autem paulo post Iuno dictura est de Iuturna [quod mo[nuerit] (815.): *Non ut tela tamen, non ut contenderet arcum*: mini[me] est mirandum; nam scimus, unicuique imputari, quod alter ... eius fecerit gratiam, sicut est (10, 83.): *Et potes in totidem cla[s]ses convertere Nymphas*. Aeneam autem ab homine vulnerat[um] indicat Iuppiter paulo post dicens (797.): *Mortalin' decuit viola[ri] vulnere divum?* [*Turbine*; quod improvisa; alii, quod vehemen[ter] accipiunt. — 322. *Pressa est insignis*; *pressa* pro *suppressa*, ... non *insignis gloria*, sed *insignis facti*, ut genitivus casus ma[gis] sit. — 323. *Aeneae vulnere*; hic proprie, est enim huic contr[a]rium (51.): *Et nostro sequitur de vulnere sanguis. Iactavit* au[tem], aut adeo fortis Aeneas et metuendus; aut adeo impium ne[fas] fas visum est.] — 327. *Molitur*; regit: et est Acyrologia. Nam proprie *molitur*, est parat. [Alii *molitur*, movet intelligunt, vel arripit, vel aptat.] — 331. *Hebri*; fluvii Thraciae, [iuxta Cy[p]sala oppidum.] — 332. *Sanguineus Mavors*; gaudens sanguine, αἱμοχαρής. [Emantellocios *]. *Clypeo increpat*, sonat, alibi ar[guit]: ut (10, 830.): *Increpat ultro Cunctantes socios*. — 334. [*Ante Notos Zephyrumque*; i. e. *ventos*. *Volant*; pro *vertuntur*.] *Ultima*; hoc est tota: si enim gemit ultima, omnis sine dubio. — 335. [*Thraca* autem, i. e. Thracia Cicero in de Republica: *Colonia vero quae est deducta a Graecis in Asiam*, *Thracam*, *Italiam*, et non dixit Thraciam. — 336. *Iraeque, insidiaeque dei*; figurata elocutio vario significatu, idem ostendens, et non tam virtute, sed insidiis comitatus. — 337. *Alacer*; quidam *alacer*, gestiens, et rei novitate turbatus volunt, *alacris* vero, laetus. — 338. *Quatit*; exagitat.] *Miserabile caesis*; i. e. miserabiliter. Nomen pro adverbio: [ut (10, 273.): *Sanguinei lugubre rubent*. — 340. *Mixtaque cruor*; Hypallage est pro mixta cruore. — 341. *Sthenelumque dedit Thamyrumque*; plura ὁμοιοτέλευτα. — 342. *Ambo*; antiquo more *ambo*. Terentius (Andr. 2, 2, 8.): *Ambo opportune vos volo*, sicut superius dictum est, cum hodie *ambos* dicamus.] — 344. *Ipse nutrierat*; solent enim plerumque filios [suos] aliis dare nutriendos parentes. [Dicendo autem *ipse*, ignotae personae hoc pronomine addit dignitatem. *Lycia* autem pro *in Lycia*, ut (4, 36.): *Non Lybiae, non ante Tyro despectus Iarbas*. *Paribusque oneraverat armis*; scilicet ut aequaliter dimicarent, aequaliter currerent. — 347. *Antiqui*; pro nobilis et magni, ut (1, 12.): *Urbs antiqua fuit*; aut proprie *antiqui*, si referamus ad tempora scribentis. *Dolonis*; cum

Troiàni exploratorem quem ad castra Graecorum mitterent quaererent, hic Dolon exploratum se ire obtulit, si sibi equi Achillis pro praemio darentur, qui cum isset, obvios habuit Diomeden et Ulixen similiter exploratores missos ad castra Troiana, captusque abscii et * tormentis constituerat adactus, (capt.q. ab iis, et torm. adactus exposuerat) tam consilia Troianorum Tyrresi (quam Rhesi) adventum, qui equos falcatos (fatales) adduxerat in auxilium Troianorum, quem Diomedes et Ulixes vinctum ad arborem relinquentes profecti ad castra Troiana occiso Rheso abductis equis redeuntes occiderunt. Huius filium nunc inter Troianos a Turno dicit occisum.] — 350. *Ausus Pelidae pretium sibi poscere currus;* difficilis Hypallage; nam hoc vult dicere: Qui ut Achillis equos posset accipere, ire ausus est ad castra Graecorum. Ordo enim non procedit, qui ut iret, ausus est petere. [*Currus* vero pro *curruum*, ac per hoc *equorum* dixit.] — 351. *Pro talibus ausis;* quaeritur quis ante hunc *ausis* dixerit? — 352. *Affecit pretio;* modo *poena* [significat,] nam *pretium τῶν μέσων* est. [Terentius (Andr. 3, 5, 4.): *Ergo pretium ob stultitiam fero.* Unde et Graeci *τιμωρίαν*, poenam vocant, *ἀπὸ τῆς τιμῆς*, quod est pretium.] *Nec equis aspirat Achillis; aspirat* apud maiores *accedit* significat. Cicero (Verr. 2, 31.): *Nunquam* (codd. Burm. *nunc*) *aspiravit ad curiam*, i. e. accessit. Sed hic figurate dixit, *Aspirat equis*, pro *ad equos:* i. e. occisus est, nec ad equos Achillis accessit. Melius tamen est, ut de Diomede intelligamus, ut sit sensus: Diomedes occidit Dolonem, qui equos Achillis ausus est petere: quos nec ille qui eum vicit, poposcit. [Sane *adspirat* est tractum ab his qui insequentes spiritu suo proximos adflant. — 354. *Longum per inane;* hoc est per longum spatium. *Secutus iaculo;* pro *insecutus*, vel certe e longinquo eum ante iaculo vulneravit. — 356. *Elapsoque;* pro lapso.] — 357. *Dextrae mucronem extorquet;* quasi prooeconomia est, ut non eum suo interimat gladio, ne agnoscat, quod Metisci est: et iam nunc suum requirat, quo facto perire poterat sequens fracto gladio oeconomia. — 358. [*Tinguit iugulo;* hic non significat inficit, ut et (G. 2, 8.): *Tingue novo mecum direptis crura coturnis*; sed demersit in iugulum, ut ibi (91.): *Et Stygia cadentem tinxerat unda*, imbuerat, durarat, significat.] — 359. *En agros;* [subauditur] quos victore Aenea te accipere posse credebas, [corpore tuo metire, metiuntur autem agros qui colonis adsignant;] inde enim Sarcasmos factus est; nam consuetudo erat, ut victores imperatores agros militibus suis darent, ut in historiis legimus. Item in Lucano (1, 346.): *An melius fient piratae Magne coloni.* [Et alibi (444.): *Quae sedes erit emeritis, quae rura dabuntur, quae noster veteranus aret?* Et hoc est quod supra ait: *Hostibus insultans.*] — 364. *Sternacis equi;* ferocis, qui facile sternit sedentem. [Quidam pro *pavidi* accipiunt; *consternati* enim equi dicuntur.] — 365. *Edoni Boreae; Edoni*, Thracii. Nam *Edon* mons est Thraciae. Sane sciendum, hoc loco errasse Donatum, qui dicit, *Edonii* legendum, ut *do* brevis sit secundum Lucanum qui dicit (1, 675.): *Edonis Ogygio decurrit plena Lyaeo.* Namque certum est, Systolen fecisse Lucanum. Unde *Edoni* legendum est, ut sit *hic Edonus, huius Edoni.* Statius et Virgilium et artem secutus ait

(Theb. 5, 78.): *Tristius Edonas hiemes Hebrumque niv*
Non *Edonias.* — 366. *Aegaeo;* mari scilicet, sicut seq
indicant. *Sequiturque ad litora fluctus;* nam male ait Do
montem esse, unde flat Boreas, cum certum sit, eum de H
boreis montibus flare: [quidam *fluctus* melius numero sing
accipiendum putant. — 367. *Qua venti incubuere;* pro
ventus, Boream enim solum dixit. *Fugam dant;* pro fugiu
alibi (437.): *Defensum dabit.* — 370. *Quatit volantem;* u
3, 136.): *Oblimet inermes.*] — 371. *Instantem Phegeus;*
sibi, aut omnibus. — 372. *Ad currum;* pro: currui se ob
Citatorum; aphaeresis pro *concitatorum.* — 374. [*Pend*
iugis; pro *iugo*, ut (350.): *Ausus Pelidae pretium sibi po*
currus. — 375. *Lancea;* raro lectum, et est telum mi
Biliçem loricam; li longa est, et accentum habet: sicut *bif*
fi producitur: quia et *fila* et *licia* dicimus. — 376. *Deg*
corpus; i. e. leviter tangit, [i. e. stringit, propter exiguit
sanguinis,] unde econtra de alto vulnere ait (11, 804.): *Vir*
umque alte bibit acta cruorem. — 378. [*Ducto mucrone;*
educto. — 379. *Procursu;* impetu: et est *procursus* una
orationis.] — 387. *Saevit;* scilicet, quia non potest in
procedere. [Vel, quod abstractus a bellis sit; et bene viro
servat dignitatem, qui nihil molliter facit in tam aspero vul
nam ideo ait: *Infracta luctatur arundine.*] — 389. *Ense s*
lato vulnus; [quidam *lato* ita dictum accipiunt, ut quasi
iubente ne scalpello aut aliquo ferramento minore, sed ens
hoc *lato*, quod cum maiore dolore, dummodo extracta sa
remittant eum quamprimum ad pugnam. Alii *lato* pro *lat*
dunt, ubique tamen] animum viri fortis expressit. — 391
pix, aptum nomen medico. Nam ἰᾶσθαι Graeci dicunt cu
[unde ἰατρὸς dicitur medicus.] — 394. *Augurium cithara*
dedit; vera lectio est *dabat.* Nam non dedit. Sane [scien
per *citharam* scientiam indicat harmoniae, [i. e. musicae.
et *cithara* et *sagittae* artes sunt: *augurium* vero munus:
enim sola arte verumetiam indulta divinitate colligitur.] —
Ut depositi; i. e. desperati. Nam [apud veteres] consuetudo
ut desperati ante ianuas [suas] collocarentur, vel ut extre
spiritum redderent terrae, vel ut possent a transeuntibus
curari, qui aliquando simili laboraverant morbo. Cicero (
1, 2.): *Aegram et prope depositam reipublicae partem* [*suscepi*
Statius in Theb. (Seneca Oedip. 1057.): *Ferte depositis opem*
396. *Potestates herbarum;* vim, possibilitatem. Nam in he
rum cura (al. *natura*) [vis est quae δύναμις dicitur, cuius]
ratio est, unde etiam ait, *Mutas artes*, licet alii *mutam a*
tactum venae velint; alii *mutas artes*, musicae comparat
Alii *mutas*, quia apud veteres manibus magis medicina tra
est, unde et *chirurgia* dicta, nam ipse ait: *Multa manu me*
Phoebique potentibus herbis. Ergo *mutas*, quia ubi manu
agebatur, cessabat oratio.] *Usumque medendi;* ἐμπειρικὴν s
tiam, hoc est medicinam, *in usu*, non [in] ratione constan
[Nam quaedam artes usu discuntur, sicut ipsa maxima
medicina, quae ante Hippocraten muta fuit.] — 397. *Inglor*
comparatione sagittarum, harmoniae, [i. e. musicae et] divi
tis. [*Maluit;* quoniam heroicis temporibus etiam medicina

rat in honore. — 398. *Acerba fremens;* pro acerbe, adverm qualitatis in nomen derivatum. — 400. *Lacrymisque immbilis;* non suis sed illorum.] — 401. *Paeonium in morem;* dicinalem a *Paeone.* Nam Doricae linguae est *Paean:* natue autem est *Paeon.* — 402. [*Multa;* pro multum. *Trepidat;* trepidanter facit. — 404. *Forcipe ferrum;* hic *forcipem* it, quod Graeci ἀρδιοθήραν dicunt, qua solent spicula vulneri evelli. Ἄρδια enim *spicula sagittarum* appellantur, alibi *cipem,* quod formum, i. e. calidum capiunt.] — 405. *Nulla m fortuna regit;* nullus eventus rationem praestat. *Nihil tor Apollo;* medicinae inventor. Nam Aesculapius (codd. *nec qui*) praeest medicinae, quam Apollo invenit: qui in Ovidio tam. 1, 521.) de se ait: *Inventum medicina meum est.* — . *Propiusque malum;* ex fuga scilicet Troianorum. — 408. *re;* plenum esse [ut alibi: *Stat pulvere coelum.* Et (E. 7,): *Stant et iuniperi.* Alii *stare,* constare intelligunt, ut signi*t pulvere coelum constat,* i. e. in pulverem versum est, et si totum ex pulvere est. Alii diutinum pulvere et continuum significatum volunt, inumbrationemque ex eo solis, et coeli tam, i. e., non moveri coelum; sed consistere eundemque uere habitum aëris, ex continua caligine pulveris, obducto el coelo, et quasi ab oculis intercluso. — 411. *Hic Venus;* nitrix.] *Indigno dolore;* qui fuerat natus ex vulnere indigne to, scilicet per insidias. — 412. *Dictamum;* haec herba licet que nascatur, melior [tamen] in Creta est, [quae *Dicta* dicir, unde proprium herbae nomen. Haec admota vulneri in o ferrum est extrahit ferrum, in tantum ut animalia apud etam, cum fuerint vulnerata, ad hanc herbam currant, eaque pasta, tela corpore dicantur excutere: haec herba hausta, am venena corpore exigere dicitur.] — 413. *Puberibus cau-s foliis;* hoc est adultis, sicut in quarto (514.): *Pubentes her-*; et est reciproca inter herbas et homines translatio. Nam pubertatem herbarum, et florem iuventutis vocamus. [*Caulem* m, medium fruticis qui vulgo θύρσος dicitur, de hac herba V. (72.) ait, ubi de vulnerata cerva: *Illa fuga silvas sal-ue peragrat Dictaeos.* — 415. *Gramina;* hic pro herba, est hoc nomine alia herba quae in immensum excrescit.] — *Faciem circumdata;* a parte totum corpus accipiamus. [Et r sic dictum, ut (1, 658.): *Faciem mutatus et ora cupido.*] 17. *Fusum amnem;* pro aqua. A toto partem, sicut supra *Fontemque ignemque ferebant.* — 419. *Ambrosiae suc-* *mbrosia* est cibus deorum. Nam *nectar* potant. [Alibi *sia* unguentum deorum legitur (1, 403.): *Ambrosiaeque divinum vertice odorem. Ambrosia* ab immortalitate a enim *sine,* βροτὸς *mortalis.*] *Panaceam;* genus herbae ciendum tamen, Lucretium (*Lucilium?*) panaceam ubique dicere: unde possumus et hoc loco salem intelligere. Nam a pellit dolorem. Sed melius herbam, quia ait *odorife-* [Alii *panaceam* medicamentum dicunt, ex compluribus compositum, quod ad omne vulnus facit: hanc herbam des contra vim venenorum Thessalis dicitur praestitisse. nomen mire compositum.] — 422. *Quippe dolor;* quasi cuius natura haec est, ut adhibito remedio statim recedat.

Nam dolor consequens res est, non principalis: unde s causa etiam ipse statim recedit. Hinc ait, *quippe*; nam aqua, inhaerens laxare coeperat telum, quod ante inferebı lorem. — 423. [*Iamque secuta manum*; leniter tentantis ı est.] — 424. *In pristina*; in usum priorem. [Hoc est « fuerunt pristinae: vel *novae* magnae, aut mirae. — 425. *citi properate viro*; suo more ostendit festinationem. An duxit loquentem quam significaret qui loqueretur. Atqui nos properare, festinare dicimus, ita antiqui pro *dare* dice Sallustius: *Soleas festinate.* — 427. *Non haec humanis op* potest subaudiri et arte humana.] — 429. *Maior agit* ı Apollo [scilicet] inventor medicinae, [hoc est, hoc agit maic 432. *Habilis lateri clypeus*; et hic expressa festinatio est. . *caque tergo est*; quare tergo tantum, cum totum ambiat co aut quia latus clypeo dixerat tectum, supererat ut *tergum* l muniret. — 434. *Summaque per galeam*; decenter *ga* quoque tum induisse significat.] — 435. *Verumque labo* quem per me ipse suscipio: non qui ex aliorum virtute im toribus consuevit ascribi. — 436. *Fortunam ex aliis*; sub mus *opta*. Neque enim fortuna discitur. [Quidam autem fectionem putant, et deesse volunt *pete* aut *accipe*. Alii fig volunt, pro quid fortuna sit ex aliis disce, cum et *bona* et sit *fortuna*. Quid valeat dea haec ex aliis disce: vult enim telligi se adversa usum:] et est Zeugma non integrum. — [*Defensum dabit*; pro *defendet*.] *Inter praemia*; [*inter* ve pro *ad* ponebant: i. e.] ad praemia. Cicero (Catil. 1, 4.): *te priore nocte venisse inter falcarios*, i. e. ad falcario 438. *Matura adoleverit aetas*; adolescendo matura esse coe — 439. [*Sis memor*; subaudiendum *meorum factorum*. — *Antheus*, *Mnestheusque*, servavit τὸ πρέπον. Necesse enim ut, vulnerato duce, multi cum eo in castra remearent.] — *Miscetur*; modo confunditur: alibi perturbatur; ut (1, 1 *Miscet agens telis nemora inter frondea turbam.* — 446 *gere Turnus*; [hic *aggere* pro] eminentia [posuit,] de via a *aggerem* non possumus dicere, nisi [si] viae aggerem dicer luerimus, i. e. coacervationem, quam historici *viam milit* dicunt: ut (5, 273.): *Qualis saepe viae deprensus in* (al *aggere serpens*. [Quidam ambiguitatem volunt, utrum *ipse nus in aggere*, an *venientes ex aggere*. — 448. *Prima omnes*; ut (2, 140.): *Primus ibi ante omnes*; et *ante* os Latinos solum audit. — 449. *Tremefacta refugit*; quaeritur, Iuturna cum hic acie * excedat tempestas (tremefacta), mox ta inducitur revertens.] — 450. *Atrum rapit agmen*; pulveris ı coopertum: [quidam autem *agmen* iter accipiunt; *rapit* au festinat, ut sit, Ille campo aperto iter festinat pulveris pler et ipsa festinatione excitat, et ita dicunt, quoniam, si *ag* exercitum dicit, apertus campus esse non potuit bellatorum sitate completus.] — 451. *Abrupto sidere*; [vel immensa, magna tempestate, [per *sidus* enim tempestas significatur] (3, 422.): *Sorbet in abruptum fluctus*. Item (11, 259.): *triste Minervae Sidus*. — 452. *It mare per medium: mis* Statius planius (al. *plen.*) de hoc sensu (Theb. 11, 117.): *De sua damna coloni, Et tamen oppressos miserantur in aeq*

utas. [Sane aut longe horrescunt *, *heu* autem ut solet inter-
tionem ex sua persona interposuit. — 453. *Dabit ille ruinas*;
bit pro *faciet*, Terentius (Eun. 4, 3, 11.): *Quas turbas dedit.*
ipse (2, 482.): *Et ingentem lato dedit ore fenestram.*] *Ruet*;
iet et evertet. [Terentius (Adel. 3, 2, 21.): *Ceteros agerem,*
rem. Nam] aliter dictum est, in II. (290.): *Ruit alto a cul-*
ie Troia. — 456. *Talis*; taliter, simili modo. Sic paulo
t: *Similis medios Iuturna per hostes.* *Rhoeteius*; Troianus a
montorio Troiae. — 457. *Densi cuneis se quisque coactis*
glomerant; densentur, ut cuneatim dimicent, scilicet in cuneo-
i modum compositi, [ut hostem facilius invaderent. — 458.
ivem; fortem. Sallustius: *Lusitaniae gravem civitatem.* —
Cadit ipse Tolumnius augur; ut primus violator foederis
nas luat.] — 462. *Tollitur in coelum clamor*; occiso eo qui
tor disrumpendi foederis fuerat, exortus est clamor, et statim
ita fuga Rutulorum: ut: *Versique vicissim Pulverulenta fuga*
tuli dant terga per agros. [Et bene *vicissim*, quia Troianos
fugam versos fuisse, exinde apparet, quod supra (408.) dixit:
eunt equites, et spicula castris Densa cadunt mediis. —
Pulverulenta; plena pulveris; nam apud veteres *pulverulenta*
ebantur, sicut *vinolentum* dicimus, qui vino plenus est, et
ulentum, qui temeto plenus est. — 465. *Nec pede congres-*
, nec equo; pedestris quae est pugnae quo * at (pedestres et
iestres pugnas vocat) ubi inter equitem et peditem pugna est,
(10, 889.): *Et urgetur pugna congressus iniqua.*] *Nec tela*
entes insequitur; i. e. nec fugientes, nec contra stantes digna-
occidere. Et magna Aeneae ostenditur pietas, qui nec vulne-
us irascitur, ut velit contra legem foederis in bellum moveri.
468. *Virago*; dicitur mulier quae virile implet officium, [i. e.
lier quae viri animum habet, has antiqui *viras* dicebant. —
Undantes; quia in motu, undarum modo flectuntur.] —
Pervolat; per magnas aedes volat. Nam more suo verbo
it detractam nomini praepositionem. — 475. [*Nidisque lo-*
acibus escas; ordo est: Escasque nidis loquacibus legens.] —
Vacuis; magnis: ut (2, 528): *Vacua atria lustrat Saucius.*
477. [*Similis*; pro similiter.] — 480. *Nec conferre manum*;
i Aenea; nam alios persequitur. *Avia*; ab ea scilicet parte,
veniebat Aeneas. — 481. *Tortos orbes*; obliquas et implici-
vias. — 482. *Vestigatque virum*; inquirit: translatio a cani-
, [qui per vestigia et pedum signa ferum indagant.] *Disiecta*
agmina; dissipata adventu Aeneae. — 485. [*Aversos retor-*
pro retorsit et avertit.] — 486. *Heu quid agat?* omne ad-
nium verbo cohaeret. Unde *heu*, *en*, *at*, *atat* et similia, quia
o cohaerere non possunt, separata fecerunt aliam partem
ionis, scilicet interiectionem: quam sola Latinitas possidet;
n Graeci sub adverbio comprehendant tales voces. Sane hoc
a dedit rerum miserationem movens. Alii ab Aeneae persona
um accipiunt, ut diceret: *Heu quid agam?*] — 488. *Huic*;
in hunc: et est ordo: Huic dirigit. — 491. *Se collegit in*
a; ita se texit, ut nulla parte posset feriri. — 492. *Apicem*
en incita summum; galeae eminentiam, quam Graeci *conum*
nt, in qua eminent cristae. [Potest hoc tamen nomen et de
rdote Flamine accipi qui apice utuntur, quod in quarto ple-

nius dictum est, nam subiunxit *vertice cristae.* *Incita*; i. e. impetu veniens. — 495. *Referri*; i. e. retro ferri.] — *Multa Iovem, et laesi testatur foederis aras*; [*multa* pro tum;] licet haberet iustam causam iracundiae, quod et fugi Turnus, et ipse appetebatur insidiis; non tamen ante prorup bellum, quam Iovis fidem et laesa foedera testaretur. — [*Medios*; qui inter ipsum sequentem et fugientem Turnum de hostibus erant. *Marte secundo Terribilis*; potest et *secundo* distingui ut sequatur *Terribilis saevam* etc. potest iungi, ut sit *Marte secundo terribilis.*] — 498. *Nullo* di*mine caedem Suscitat*; indiscrete obtruncat universos, qu ante pari pepercerat modo. — 499. *Irarum habenas*; potetem, facultatem, [*i. e.* irae permittit saeviendi liberam potetem]: ut (1, 63.): *Et premere, et laxas sciret dare iussus hanas.* Et hic moderate locutus est. Nam Ennius: *Effundit irum quadrigas*, dixit (al. En. dixit: *Irarumque effunde quagas.*) — 500. *Quis mihi nunc tot acerba deus*; ac si dicat, nec Musa nec Apollo sufficiunt. Statius (Theb. 10, 825.): *Ma ab Aoniis sumenda dementia* (al. *audacia*) *lucis, Mecum aus audete deae.* — 502. *Inque vicem*; invicem. Nam *que* va [Alii *que* expletivam coniunctionem accipiunt.] — 503. *Tan placuit concurrere*; Apostropha [cum exclamatione] ad Iove. Sane *tanton'*, *ton'* circumflectitur. Nam cum per Apostroph Apocopen verba patiuntur, is qui in integra parte fuerat, perverat accentus, ut *tantone*, inde fit tanton', ut et (10, 668.) *Tanton' me crimine dignum?* — 505. [*Aeneas Rutulum Sucronem*; descriptio per alterna divisa, Solent historici * (ut scil. h *Ruentes Teucros*; [modo fugientes,] quos insequebatur Sucro. — 506. [*Loco statuit*; stabiles reddidit, ut: *Stabilitque fugam tre dantis Orestis.* *Haud multa moratum*; i. e. non diu morat quod scilicet vim Aeneae diutius sustinere non potuit. — 50 *Excipit in latus*; figurata elocutio.] *Crudum ensem*; modo du*rum*, alias *crudelem.* *Et crates pectoris*; Donatus superflua vult esse coniunctionem, et, ut sit Epexegesis, adigit ensem per costas, i. e. pectoris crates, ubi celerius fata complentur. Et hoc est quod ait supra: *Haud multa moratus.* — 509. *Amycum*, *fratremque Diorem*; hi duo duces sunt [etiam] supra memorati, ut (1, 221.): *Nunc Amyci casum gemit* [*nunc acris Orontis.*] Item (5, 339.): *Et nunc tertia palma Diores.* Unde ad terrorem populi, eorum capita religantur in curru. — 511. *Curru* autem, aut septimus est, aut dativus [casus] antiquus, secundum regulam, ne sit maior a nominativo plurali. [*Duorum*; pro *amborum.*] — 514. *Moestum Onyten*; naturaliter tristem, severum, [quem Graeci σκυθρωπὸν dicunt,] ἀγέλαστον, [aut imaginatus est exspirantem]: *mittit* autem, socium supra memoratis. Sane *Onyten* Donatus dicit aut gentile esse, aut patronymicum, ut nomen eius proprium sit Echionius. Sed hoc non procedit, quia neque patronymicum in *tes* exit: neque Onytes a qua gente veniat, usquam lectum est. Proprium ergo est: et sequens versus erit: *Nomen Echionium*: i. e. Thebana gloria, per Periphrasin. Nam *Echionii* sunt Thebani a rege Echione. [Ovidius de sociis Cadmi loquens, Thebarum aedificatoris, ait: *Quinque superstitibus, quorum fuit unus Echion.*] Unde male quidam legunt *Nomine*

ionium. [Alii *nomen Echionium*, hoc est genus, quemadmo-n de matre *genus* dixit, accipiunt, ut ostendatur eum Echio-esse et Peridiae filium, vel ab Echione genus ducentem.] —). *Matrisque genus Peridiae;* periphrasis [est], hoc est filium idiae. — 516. *Lycia missos, et Apollinis agris*; vacat *et.* m per Epexegesin Lyciam, arva Apollinis dixit, ut (4, 377.): inc *Lyciae sortes.* [Appellat autem *Lyciam* a *Lyce* nympha, qua habuit Apollo filium nomine Lycadium: Missos autem, fectos, ut (6, 812.): *Missus in imperium magnum.*] — 517. *osum nequicquam*; sic supra (10, 419.): *Iniecere manum rcae.* Nam per transitum ostendit, urgentibus fatis eum ad la deductum: quae nequicquam semper vitare cupiebat. nc autem *Menoetem* oriundo Arcada fuisse intelligimus, sed itasse circa Argos. Nam Lerna palus est Argivorum, in qua n dicunt solitum fuisse piscari. Nam hoc significat: *Piscosae circum flumina Lernae Ars fuerat.* [Et vetuste *flumina* fluore dixit: neque enim *Lerna* fluvius est, et sic *flumina rnae*, quomodo *Aventini montem.* Quaeritur sane qui primus *sum* pro *peroso* dixerit.] — 519. *Pauperque domus; hic* et *c pauper* dicimus. Nam *paupera* usurpat[iv]um est. Sic utus: *Paupera est haec mulier.* Sed hoc hodie non utimur. enim nomina, quae ablativo singulari in *e* exeunt, si feminina se faciunt, similia faciunt: nec enim heteroclita [iterum no-a], i. e. alterius declinationis esse possunt. Ut puta, quia *ab hospite* facit, *hic* et *haec hospes* dicamus necesse est. Lu-us (5, 11.): *Hospes in extremis* (Guelf. II. *externis*) *audivit ia tectis.* Nam *ab hoc leone, hic* et *haec leo: ab hoc latro-hic* et *haec latro: ab hoc fullone, hic* et *haec fullo: ab hoc ote, hic* et *haec nepos.* Nam ut *neptis* dicamus [in iure] pter successionis discretionem admissum est. Sciendum ta-n, *hospita, paupera, leaena, lea* usurpata a poëtis [esse]. — . *Potentum munera*; [*munera* dicit] obsequia: [i. e. officia] e pauperes divitibus loco munerum solvunt. [Sane *munera* ue *munia* dicimus. *Pater;* ipse pater, an pater eius?] — . *Arentem in silvam*; pro *aridam.* — 524. *Dant sonitum mosi amnes;* bellum semper incendio et fluminibus compa-Sic in secundo (304.): *In segetem veluti cum flamma fu-tibus austris Incidit, aut rapidus montano flumine torrens. rgulta sonantia lauro*; quaeritur, quid sit *virgulta sonantia ro?* scilicet ipsa virgulta lauri: *sonantia* autem cum crepitu entia. — 525. *Non segnius ambo Aeneas Turnusque ruunt*; e comparationibus diversis singula reddidit ad similitudinem am quia ambos ignibus aut fluminibus comparaverat. Ergo *segnius* ad ignem retulit, quia *segnis* quasi *sine igne* sit; *tuat* autem, ad amnes eum retulisse nulla dubitatio est. — . *Rumpuntur*; pro fatigantur, et *fluctuat* et *rumpuntur*, quia] *cia vinci Pectora.* Horatius (Carm. 1, 6.): *Pelidae* (R. *Peli-* L. *Pelides*) *stomachum cedere nescit* (*nescii*). — 529. *Mur-um* etc.; hoc est, cuius maiores omnes *Murrani* sunt dicti, reges fuerunt: ut: *Per regesque actum genus omne Latinos.* mus enim, solere plerumque fieri, ut primi regis nomen m reliqui possideant, ut apud Romanos *Augusti* vocantur, d Albanos *Sylvii*, apud Persas *Arsacidae*, apud Aegyptios

Ptolemaei, apud Athenienses *Cecropidae*. Unde superfluum, q ait Donatus, debere nos accipere interemptum esse Murran dum avos et atavos Turni commemorat, et effert laudibus m mis [per illud (9, 585.): *Vidi oculos ante ipse meos me voce cantem Murranum.*] — 530. *Per regesque actum genus ei Latinos*; Horatius (Carm. 3, 17.): *Et nepotum per memores ge omne fastos*; de Lamia. — 534. *Nec domini memorum prot cat equorum*; [i. e. equorum domini] immemorum. — 5 *Dextera* etc.; ita comparat Aenean Turno, ut eum superior esse significet. Nam quem Turnus interemit, fortitudo sua li rare non potuit: ei vero quem occidit Aeneas, ne sua quid numina prodesse potuerunt. [Terentius (Phorm. 1, 2, 24.): I mini relinqui me deo irato meo. Sic alibi (4, 610.): *Nec morientis Elissae.* Singuli enim deos proprios habemus geni Sane sciendum, *Cupencum* Sabinorum lingua sacerdotem voca [et ut apud Romanos *Flaminem* et *Pontificem* Sacerdotem: Si autem *Cupenci* Herculis sacerdotes. Ergo quod huic propri nomen de sacerdote finxit bene dixit: *Nec dii texere sui*, quidam reprehendunt Poëtam hoc loco, quod in nominum i ventione deficitur. Iam enim in IX. Cretea a Turno occis induxit, ut: *Cretea musarum comitem*: Sed et apud Homeru et *Pylaemonem*, et *Adrastum* bis ponit et alios complures.] 543. *Late terram consternere*; aliud ex alio ostenditur. Na per hoc corporis exprimitur magnitudo. Ut (7, 275.): *Stabu trecenti nitidi in praesepibus altis.* — 545. *Eversor Achille* [bene] separa[vi]t Achillem a Graecis, [ut (1, 30.): *Relliqui Danaûm atque immitis Achilli.*] — 546. *Mortis metae*; i. mors, quae meta est et finis. Nam *metam vitae* dicimus, n mortis; [mors enim infinita est.] Sciendum tamen, ita hoc Homero esse translatum, qui ait (Il. ι. 416.): Τέλος θανάτο Hoc est finis mortis. Nam in ipsa morte finis [est.] — 5 *Lyrnesi domus alta*; Lyrnesos civitas est Phrygiae. Unde Breseis (Bris.) et per transitum docet, neminem posse [fator statuta vitare; [quando enim hic crederet ibi se natum tam lo esse periturum?] — 548. *Conversae acies*; in bellum coa [vel inter se conversae.] — 552. *Pro se quisque viri*; pro litate virium suarum: sicut in quinto (501.): *Pro se quisque et* [illegible] *pharetris.* [illegible] *equum vi*; h stichium est Ennianum. [Tendunt: pro contendunt.] — *Menten* etc., mentem, consilium: ut (1, 676.): *Qua facer* [illegible] mentem: [illegible] autem pro *ir* [illegible] perpetuum est epitheton. nec ad nego [illegible] Sane bona [illegible] decernet, inst [illegible] esse Aeneam ad civitatis excidium. Nam [illegible] per se [illegible] coepisse consil [illegible] contra urbem [illegible] huc [illegible] pe [illegible] — [illegible] *Im* [illegible] cessam [illegible] qui [illegible] poe

re propter foedus abruptum. — 560. *Pugnae accendit maioris* *ago;* subaudis *eum.* — 563. *Nec scuta, aut spicula densi* *ponunt;* ex eo quod non (Guelf. II. *nunc*) est factum, quod ri soleat indicavit: ut supra (130.): *Defigunt telluri hastas, et* *ta reclinant.* — 565. [*Nequa;* pro *nulla.*] *Esto;* sit. *Iuppi-* *hac stat;* pro nobis religio est, quam laeserunt Rutuli ruptis deribus. Novimus autem, interfuisse foederi et deos alios, et is imaginem sceptri praesentia redditam. — 566. *Neu quis* .; tertia persona est *ito*, i. e. eat: et hortatur eos, ut ita in lum eant, quasi res fuerit ante disposita. Nam hoc dicit: pentinum imperium nullam vobis afferat moram. Unde est d] paulo post: *Scalae improviso, subitusque apparuit ignis.* 567. *Causam belli;* quia illic erat Lavinia. — 568 [*Fre-* ; *frenum* singulari numero raro lectum est, et quidam hunc sum per figuram Graecam dictum tradunt: Ὁμολογοῦσιν μέλ- λαβεῖν. — 569. *Eruam;* confidenter, quasi iam non bellum , sed expugnatio.] — 572. *Hoc caput o cives;* [sic superius nces de Turno,] ut (11, 361.): *O Latio caput horum et* *usa malorum*, i. e. principium; [potuistis enim quieti esse, si ini foedus servassent, et ad Latinos transfert crimen Turni.] 573. *Foedusque reposcite flammis;* gravitate sermonum de- mationi pondus imposuit. Nam hoc dicit: Flammas foederis is innovemus incendio. Nam [hic] *reposcite*, est revocate, ovate. — 575. [*Dant cuneum;* quotiens in similitudinem nei milites disponuntur. *Densa mole*; densi cum impetu. — 76. *Improviso;* deest *ex*, ut sit *ex improviso*. *Apparuit ignis;* o *apparuerunt*, et est Zeugma ut in primo (144.): *Cymothoë* *mul, et Triton adnixus*, pro *adnixi*. Non enim solus Triton itebatur.] — 577. *Discurrunt alii ad portas, primosque tru-* *dant;* subaudis *improviso*, et haec simul pronuntianda sunt, ut nil facta videantur: quo vehementer (al. *vehemens*) vis bellica sit agnosci. [*Primosque trucidant* autem, i. e. qui primi ad rtas erant obvii, scilicet stationem agentes.] — 579. *Inter* *imos;* inter duces, inter principes. — 581. [*Testaturque deos;* e. foederis.] *Haec altera foedera rumpi;* bis rumpi foedera, los iam fieri hostes dicit, et bis se in praelia saeva compelli. am varie eandem rem iterat. Bis autem foedera facta sunt, emel per Ilioneum. [Quando Latinus ait (7, 263.): *Ipse modo* *Aeneas, nostri si tanta cupido est, Si iungi hospitio properat,* *sociusque vocari, Adveniat.* Et (285.): *Sublimes in equis rede-* *unt, pacemque reportant;*] et [iterum] paulo ante propter singu- lare certamen. — 583. [*Trepidos inter;* hoc est, inter trepidos.] — 584. *Reserare iubent*; i. e. volunt, ut Terentius (Andr. 3, 3, 1.): *Iubeo Chremetem* [*salvere.*] — 585. *Trahunt in moenia* *regem;* trahere volunt. Nam voluntas (al. *motus*, Guelf. II. *vis*), animi est, non facti. *Trahunt* autem, scilicet, ut possit immi- nens videre discrimen. Donatus dicit *trahunt in moenia*, pro dilacerant in moenibus rumoribus suis. [Ergo *regem* de Latino dixit; *moenia* autem hic muros dixit.] — 587. *Inclusas ut cum* *latebroso in pumice pastor;* paene omnia comparationis istius verba ad supradictum pertinent bellum. Nam ita apes inclusae sunt, ut homines qui obsidentur. Ita civitatem, timentium late- bras dicimus, sicut apum sunt alvearia. Item pastor est [ut rex,]

et re vera pastor, et ductor exercituum, ut Homerus ποιμένα λαῶν. *Pumicem* [autem] iste masculino genere posuit: et hunc sequimur. [Nam et Plautus ita dixit:] licet Catullus dixerit feminino [(1.): *Arida modo pumice expolitum.*] — 588. *Fumo amaro*; quod elicit lacrymas. — 589. *Trepidae rerum*; nescientes quid agant, ignarae auxilii, [hoc est, trepidae de suis rebus. Terentius (Heaut. 2, 1, 13.): *Satagit rerum suarum.* *Cerea castra*; opportune hic *castra*, de his rebus quae nunc aguntur, in lib. IV. Georg. (202.): *Aulasque et cerea regna.*] — 591. *Ater odor*; nove. Nam in odore quis [est] color? Sed hoc dicit, odor atrae rei, fumi scil., pessimus (al. *od. at. rei, i. e. fumi ater odor, p.*): ut: *Fumoque implevit amaro.* — 593. [*Fessis pro afflictis.*] *Etiam fortuna*; casus. Nam omnis casus in potestate fortunae est. — 595. *Tectis venientem prospicit hostem*; aut e tectis prospicit: aut contra tecta venientem. — 596. *Incessi muros*; invadi. — 598. [*Infelix pugnae iuvenem*; quia non putabat Turnum civitatem obpugnari passurum fuisse si viveret.] — 599. *Mentem turbata*; [figurate.] Ut (1, 229.): *Oculos suffusa.* — 600. [*Caputque*; sicut supra (572.) dictum est, *Caput* dicebatur qui auctor et princeps alicuius rei gestae fuisset, ut (11, 361.): *O Latio caput horum.* — 601. *Demens effata furorem*; verba noluit ponere, unde videtur diras significare. — 602. *Purpureos moritura manu*; rem quae Flaminicae competit transtulit ad reginam. Flaminica enim venenato operiri debet: nam cum *amictus* dicit, opertam dicit, quae res ad pallium refertur.] — 603. *Et nodum informis leti*; alii dicunt (al. *Fabius Pictor dicit*), quod [Amata] inedia se interemerit. Sane sciendum, quia cautum fuerat in pontificalibus libris, ut qui laqueo vitam finisset, insepultus abiiceretur. Unde bene ait *Informis leti*, quasi mortis infamissimae. [Ergo, cum nihil sit hac morte deformius, poëtam etiam pro reginae dignitate dixisse accipiamus. Cassius autem Hemina ait: *Tarquinium Superbum cum cloacas populum facere coegisset, et ob hanc iniuriam multi se suspendio necarent, iussisse corpora eorum cruci affigi: Tunc primum turpe habitum est mortem sibi consciscere.* Et Varro ait: *Suspendiosis quibus iusta fieri ius non sit, suspensis oscillis veluti per imitationem mortis parentari.* Docet ergo Virgilius secundum Varronem et Cassium, quia se laqueo induerat, leto perisse informi.] — 605. *Flavos Lavinia crines*; antiqua lectio *floros* (*floreos*) habuit, i. e. florulentos, pulchros: et est sermo Ennianus. [Probus sic adnotavit: *Neotericum erat f l a v o s; ergo bene f l o r e o s, nam sequitur:* Et roseas Laniata genas. Accius in Bacchidibus: *nam flori crines vide ut propexi* (al. *video et s. ut et processi*) *iacent.* In iisdem, *Et lanugo florea nunc demum irrigat.* Pacuvius Antiopa: *Cervicum floreos disperdite* (*dispergite*) *crines.*] — 606. *Et roseas* etc.; moris fuit apud veteres, ut ante rogos [regum] humanus sanguis effunderetur vel captivorum vel gladiatorum: quorum si forte copia non fuisset, laniantes genas suam effundebant cruorem, ut rogis illa imago restitueretur. Tamen sciendum, cautum lege duodecim tabularum, ne mulieres carperent faciem, his verbis: *Mulier faciem ne carpito.* — 608. *Hinc totam*; [i. e.] de domo regia. *Infelix fama*; rerum infelicium nuntia, [ut (3, 246.): *Infelix vates.*] — 609.

mittunt mentes; desperant, sicut e contra, sperantes aliquid sunt mentes. — 610. *Coniugis attonitus fatis, urbisque na*; et privatis et publicis luctibus. — 611. [*Caniciem*; ex ate pathos movit, non enim tam miserum est regem in miis esse, quam senem.] *Immundo pulvere*; bene *immundo* dit. Sic in Georgicis (1, 81.): *Et cinerem immundum iactare agros.* Quia etiam pulvis ille quo utuntur puellae, *cinis* atur. Unde etiam [apud Plautum de mundo mulierum et] *iflones* dicti sunt. Horatius (Serm. 1, 2, 98.): *Custodes, le-cai, ciniflones, parasitae.* — 614. *Bellator*; epitheton peracti poris. — 616. *Minus successu laetus equorum*; infirmitas i ex equorum etiam tarditate veniebat; [quia minus succes-habebant equi iam fatigati.] — 617. *Attulit hunc illi coecis roribus aura*; naturale enim est, ut a qua parte ventus flat, [maximus] clamor audiatur. [Et mire *coecis terroribus*, nemo videret.] — 618. *Commixtum clamorem*; ex impu-tione et morte reginae. *Arrectas aures*; ad audiendum sollici-[Terentius (And. 5, 4, 30.): *Arrige aures Pamphile.* — *Inlaetabile murmur*; quaeritur, quis *inlaetabile* dixerit. autem *murmur* quia ferre solent quasi praesagium *murmu*-, sive *bona*, sive *mala* intelligi *. — 621. *Diversa clamor*; llage diversus clamor, aut ex variis partibus civitatis.] — *Amens*; egens consilii, nescius rei gerendae. [Nam *mentem consilium* significare diximus ut (554.): *Mentem Aeneae Geni-x pulcherrima misit.*] — 625. *Occurrit dictis*; orationi eius bis obviam venit. — 626. *Prima victoria*; i. e. primum. — [*Sunt alii qui tecta manu*; ideo quia scit Turnum de urbe ime esse sollicitum.] — 630. *Nec numero inferior, pugnae honore*; [i. e.] nec pauciores interimis, nec minor te quam m, comitabitur gloria. Nam occisorum multitudo compen-hoc, quod tu fugientes interimis. Sane sciendum, Iuturnam hac omni oratione occurrere quaestionibus tacitis. — 632. *per artem Foedera turbasti*; *prima*, aut inchoantia: aut *prima.* Nam post [datum augurium quo animi omnium per-ti sunt, et post] eius orationem Tolumnius tela contorsit, *artem* autem, per fraudem, ut initio (2, 125.): *Artificis us.* — 634. *Nequicquam fallis*; hoc est pro non fallis. — *An fratris miseri letum*; humile est si ex persona Turni ias. Ergo *miseri* ad animum sororis referendum est, et ait, *Sed quis Olympo*, intulit, *an ut videres?* subaudien-ergo tua sponte.] — 637. *Nam quid ago?* argumentum a rario. [*Iam* non est temporis, aut erit absurdum.] — 638. *voce vocantem*; atqui hoc nusquam legimus. Sed aut κατὰ ... intelligimus, aut mortis est omen, audire [se a tuo vocari, aut audire] quod non dicitur: videre quod mini-occurrit. Sic in quarto (460.): *Hinc exaudiri gemitus et vocantis Visa viri.* — 639. *Superat*; vivit, ut (3, 339.): *ratne, et vescitur aura?* — 641. *Ne nostrum dedecus Ufens spiceret*; [sic est hoc] ac si diceret, fortasse viveret, nisi ideo isset occumbere, ne nos victos videret. [Et est quale in XI.): *Ille mihi ante alios, fortunatusve laborum, Egregiusque imi, qui ne quid tale videret Procubuit moriens. Infelix* m in hoc bello contra illud (7, 745.): *Insignem fama et*

felicibus armis, et est argumentum ab honesto.] — 642. *T* *potiuntur corpore et armis*; i. e. [etiam] sepultura caruit. ut in Homero legimus, de virorum fortium cadaveribus erat hostes grande certamen, [quod maxime apparet de cadavere trocli.] — 644. *Dextra nec Drancis dicta refellam?* i. e. te. Nam pro rei officio ipsam rem posuit, *dextram* [scil.] virtute, [hoc est fortiter faciendo. — 645. *Turnum fugien* ἐμφατικῶς Turnum.] — 646. *Usque adeone mori miserum* tacitae quaestioni occurrit. [Et quidam hoc verbum repre dunt *usque adeone*, melius dici *usque adeo*. Lucilius sept *Usque adeo studio atque odio illius efferor.* Quidam sic piunt: *Usque adeone mori miserum est*, ut non quasi confir sed quasi interroget quare dea sic de illo laboret ut vivat, satius sit honeste mori quam turpiter vivere. Ergo *usque ad* ut tamen tanta turpitudo ferenda sit. *Vos o mihi manes*; q per fantasiam relinquens superos, ad manes convertit or nem.] — 647. *Superis aversa voluntas*; quia ut supra (1, 11, 51.) diximus, donec vivimus, curae sumus diis superis: mortem ad inferos pertinemus, quibus se modo commendat 648. [*Sancta ad vos anima*; quae differentia sancti sit supe (11, 148.) dictum est. Hic *sancta* incorrupta accipiendum neque enim *sacro* aut *religioso*, eius anima tenebatur.] *Is inscia culpae*; vel fugae: quia fuga grande crimen est a virum fortem, vel rupti foederis et laesae religionis: a qua n dicit [esse] alienum propter futura supplicia. — 649. *Indig avorum*; Graeca figura. Nam nos, *indignus illa re*, dicim contra Graeci ἀνάξιος στεφάνου, i. e. indignus coronae. — [*Vectus equo spumante Sages*; pro cum veheretur: ut (1, 12 *Et qua vectus Abas.*] — 652. *Implorans nomine Turnum*; multis rebus indicat perturbationem, quod festinans venit, q per hostes, quod vulneratus, quod Turnum nomine appe Nam contumelia est nomine [suo] superiorem vocare: sic in orgicis (4, 321.): *Mater Cyrene mater:* cum praemisisset (3 *Et te crudelem nomine dicit*; [sicut contra Aeolus ad Iuno ait (1, 76.): *Tuus, o regina, quid optem, Explorare labor.* 653. *Turne in te suprema salus*; omnia quae supra Lat dixerat, oratio ista dissolvit. — 654. *Fulminat Aeneas*; geratio est, sic paulo post: *Horrendumque intonat armis.* *natur deiecturum arces*; quia dixerat (569.): *Et aequa sol mantia culmina ponam.* — 656. [*Iamque faces*; ut sit Turnus subvenire festinet.] — 657. *Mussat*; modo dubitat. cunctatur Rex ipse in quo summa rerum est: veteres *muss timet.* Ennius *mussare* pro *tacere* posuit, Clodius Tuscus: *sare est ex Graeco, comprimere oculos*, Graeci μῦς (μῦσαι, dicunt. — 658. *Quos generos vocet*; pro *utros*; pluraliter *generos*, de exercitibus, quorum duces sunt Aeneas et T *Aut quae sese ad foedera flectat*; aut nuptiarum foedera 338.): *Nec coniugis unquam Praetendi tedas, aut haec i dera veni:* Aut propter violatum foedus, ut ideo dixerit: *sese flectat ad foedera*, quasi nec hoc remedium supersit, illa iam bello corrupta sint.] — 659. *Praeterea regina tui*; occurrebat, Amatam [si Latinus dubitat, reginam] pro eius tibus niti. [*Tui fidissima*; tui amantissima. *Dextra O*

sua; ut laquei ostenderet dedecus. — 660. *Lucemque ex-ita fugit*; augmentum mali.] — 661. *Soli pro portis*; contra illud (627.): *Sunt alii qui tecta manu defendere possint.* *Pro portis* autem, ante portas, Sallustius: *Ex Parte cohortium recipere instructa et stationes locatae pro castris.* Bene autem cum dicit *pro portis sustentant acies*, et spem adhuc subveniendi dedit, et dicendo *Soli*, addidit etiam necessitatem. — 664. *Deserto in gramine versas*; huc atque illuc agis ut (E. 10, 1): *Aethiopum versemus oves*; Homerus ἔστρεφον, et bene *deserto gramine*, contra illud (629): *Et nos saeva manu mittamus funera Teucris.*] — 665. *Varia confusus imagine rerum*; multiplici nuntio, [quod regina periit, quod urbs oppugnatur, quod omnes Latini in illum oculos referunt, quod dubitat Latinus quos generos vocet.] — 666. *Et obtutu*; vario stetit vultu. Et *obtutus* est proprie, [quem Graeci] πρόσωπον [i. e. vultum dicunt.] — 667. *Pudor*; propter illud: *Tu currum deserto in gramine versas.* [Vel *pudor*, quia in illum oculi referuntur.] *Insania*; quia in hostes ferebatur, [vel quia urbs oppugnabatur.] *Mixto luctu*; propter Amatae cognitam mortem. — 668. [*Amor*; quia mussat Latinus. *Conscia virtus*; quia fugere putatur qui currum deserto in gramine versat.] — 669. *Discussae umbrae*; postquam mentis caligo discessit, quod sequentia indicant: ut: *lux reddita menti est.* — 671. *Turbidus*; plenus perturbationis. — 672. [*Ecce autem flammis*; alia persuasio ex aspectu. — 673. *Undabat vertex*; exundabat, et bene in translatione permansit, ut *verticem undare* diceret, *vertex* enim undarum dicitur (7, 31.): *Verticibus rapidis*: et (1, 117.): *Vorat aequore vertex.*] — 674. *Quam eduxerat ipse*; [scilicet] quod ei maiorem creabat dolorem. [Graviter enim dolemus si perire videamus ea quae fecimus: *Eduxerat* autem, in altum fabricando sustulerat, ut alibi (6, 630.): *Cyclopum educta caminis.*] — 675. *Subdideratque rotas*; quo posset trahi ad ea loca, quibus hostis instabat. — 676. [*Iam iam fata*; Sallustianum (Iug. 14.): *Iam iam frater animo meo carissime.* — 678. *Stat conferre manum Aeneae*; placet, ut (2, 750.): *Stat casus renovare omnes*; vel stat; certum est.] *Quicquid acerbum est Morte, pati*; aut quicquid in morte acerbum est placet pati: hoc est inferna supplicia, vel quae potest superbus hostis inferre, sicut de Hectore legimus [(Il. χ, 108.): Ἐμοὶ δὲ τό τ' ἂν πολὺ κέρδιον εἴη.] Aut morte positivus sit pro comparativo, placet pati, si quid etiam morte acerbius invenitur. — 680. *Furere ante furorem*; figura antiqua. Ut: *Servitutem servit, Dolet dolorem.* Et est sensus, sine me furorem bellicum ante furere, scilicet quam ad eum veniam, ut pugnam mente concipiam, [et instructus furore in bella prorumpam.] — 684. *Saxum de vertice praeceps Cum ruit*; comparatio ipsa futurum ostendit eventum. Simul notandum, quod sicut supra in praelio, ita nunc etiam in comparatione praefertur Aeneas. Nam Turnum parti comparat montis, montibus exaequat Aeneam, [et est comparatio de Homero sumpta (Il. ν, 137.): Ἀντικρὺ μεμαὼς κ. τ. λ.] — 685. *Avulsum vento*; proprie. Nam et Turnus in bellum invitus attrahitur. — 686. *Annis solvit sublapsa*; pro multorum annorum sublapsum vetustum, et quidam *lapsa*, quoniam non passiva specie, sed activa

dictum volunt.] — 687. *Mons improbus*; pars montis, et τυχῶς dictum est. Sicut supra (10, 128.): *Haud partem ex montis. Magno actu*; magno impulsu, [magno impetu. — *Exultatque solo*; mire saepe exilit dum volvitur.] *Ubi pl fuso Sanguine terra madet*; Hypallage, ubi plurimo sang e. alto, terra madet, [sic supra, *Sanguine in alto*; vel ubi plurimum fuso sanguine madet terra] — 691. *Strid hastilibus aurae*; Homerus, συρίζουσα λόγχη, [i. e. stride ceae.] — 692. *Magno ore*; pro voce magna. — 693. *T hibete*; cohibete, suspendite, et est translatio a nautis. — *Me verius unum Pro vobis*; verius, iustius: et sensus h Iustius est, me unum pro omnibus rupti foederis poenas vere. [Alii veteri more dictum accipiunt; *verum* enim rectum et bonum esset appellabant. Terentius (Andr. 4, *Idne est verum modo? i. e. pessimum genus*: et item (l 4, 2.): *Quod si astu rem tractavit, dii vestram fidem! qu et quam veram laudem capiat Parmeno!* Sallustius in *Ea paucis quibus peritia et verum ingenium est abnue* Idem: *per pennatam paucis pro pectus* (*Perpenna tam prospectis*) *vera est aestimanda.* — 695. *Decernere fer* certare, dimicare: aliter *decernere*, statuere, ut *decerner tum* dicimus.] — 701. *Quantus Athon*; haec est vera Nam si *Athos* legeris, brevis est: et versus non stat. autem dici, accusativus indicat. Nam *hunc Athona* facit *Apollon, Apollona.* Quod [autem] Herodotus *hunc Ath hunc Apollo*[*n*] dicit, Atticae declinationis est. [*Athon* mons est adiacens Thraciae circa Lemnum insulam in p torio Macedoniae. *Aut quantus Eryx*; Siciliae mons sup panum oppidum.] *Nivali vertice se attollens pater*; Ap mons Italiae [est], de hoc Lucanus (2, 397.): *Nulloque a tellus Altius intumuit, propiorque accessit Olympo.* — *Troes et omnes*; Graece declinavit, unde brevis est *es*: si (11, 620.): *Troes agunt.* — 707. *Armaque deposuere*; vel turi vel fessi, [vel iussi, ne quis possit iterum foedus turb 709. *Inter se coisse viros, et cernere ferro*; vera et antiqu est lectio. Nam Ennium secutus est, qui ait: *Olli ce magnis de rebus agentes* (R. *agentibus*; Steph. *magis agendis*). [Et idem: *Ferro, non auro vitam cernamus u* Posteritas coepit legere, *et decernere ferro.* Secundum lectionem Synaloepha opus est, sed excluso *os*, ut sit *coisse vir' et decernere ferro.* — 710. [*Vacuo patuerunt*; intelligi et Patuerunt corporis magnitudine. — 711. *Pr* una pars orationis est. — 713. *Dat gemitum tellus*; p dum.] — 714. *Fors et virtus miscentur in unum*; [*for* casus in Turno, virtus in Aenea. Nam in bello etiam cas plurimum. Cicero in Miloniana (21.): *Adde casus, adde tos exitus, Martemque communem.* — 715. *Ac velut Syla, summove Taburno*; Syla mons est Lucaniae: Ta mons Campaniae. Sallustius de fugitivis, *In silva Syla* (al. *fugerunt*). Unde pessime quidam *Silva* legunt: quia um appellativo non potest iungi et aequari. Unde bene pr [proprio] iunxit. — 717. *Pavidi cessere magistri*; propri stri sunt militum: pastores, pecorum. Sed reciprocae su

..btae translationes. Nam [et] ductor militum pastor vocatur, dirimus supra (587.). et magistrum pecudum dicimus. Cicero ..r. 5, 7.): *Quem magistrum pecoris esse dicebat* (Vos, *dece-* ..; al. *dicebant*). — 718. *Mussantque iuvencae*; dubitant: sicut 7.): *Mussat rex ipse Latinus.* — 719. [*Nemori imperitet*; est qui sunt in nemore ut est (G. 3, 472.): *Sed tota aestiva* ..nte.] — 725. *Iuppiter ipse duas aequato examine lances*; poëtice dictum est, et ratione caret. Nam Iuppiter ignorare poterat. Aut certe illud quaeritur, quis ibi de Turno et a mortis afferat causam. Nam dicunt philosophi, mortem ..um minime pertinere. Nam bona tantum praestat, nec ad quae mala sunt pertinent. [Nam ideo et aequas lances ..et; unde Cicero in Officiis ait: *Sed quia nocere Deos non* ..t, *his exceptis, homines hominibus obesse plurimum arbi-* ..ur. Vel ideo a Iove hoc fit, ut Iunoni aliisque deis neces- violentiam probet: an inquirit, utrum tempus sit.] Tamen lum locum hunc a Virgilio ita esse translatum, ut in Ho- lectus est [(Il. χ, 209.): *Καὶ τότε κ. τ. λ.*] *Examine*; *en* proprie est filum quo trutina regitur. — 727. *Damnet* ; liberet. [I. e., quem voto liberet labor praeliandi, parta ..t victoria, quoniam unusquisque ob incolumitatem recupe- .. votis exsolvitur, i. e. liberatur explicitis sacrificiis:] ut [est] , 80.): *Damnabis tu quoque votis.* [Nonnulli sic tradunt: labor suus liberet, quem mors urgeat; nam in Iure cum r, *damnas esto*, hoc est damnatus es ut des, hoc est, damno des, neque alias liber eris: quidam *labor* promaluit intelli- ..r * (pro militia intelligunt)]. *Vergat pondere letum*; bene *t*: nam morientes inferos petunt. — 730. *Trepidi Latini*; laeti esse debuerunt. Sed nimia Aeneae ostenditur virtus. ..ue naturale est, ut sociis timori sit inferioris audacia. nunc Latini sunt territi, ex eo quod superiorem ferire est Turnus. — 731. [*Acies*; aut exercitus, aut oculi.] — *Ut capulum ignotum, dextramque aspexit inermem*; locus ..tus ad gloriam Aeneae pertinet. Namque id agit, ne vi- r Turnus armorum vilitate superatus. Unde ei redditur ..s, quo etiam cum divinis armis ab Aenea possit extingui. ..*xit* autem quasi mirabundus quod fractus esset, cum puta- gladium ferre Vulcanium] eo scil. tempore quo tempore ..atum vidit Aeneam. [Sed supra de Turno (88.): *Simul habendo Ensemque clypeumque, Ensem quem Dauno igni-* ..*s deus ipse parenti Fecerat.* Modo ergo Metisci usus est : et haec ratio est, quod quamvis armatus suo gladio de- ..isset ad campum, tamen causa foederis deposuisset arma, et de Aenea hoc dixit (311.): *Dextram tendebat inermem,* ..tique ad foedus non inermis advenerat, nam dictum est : *Hinc pater Aeneas, Sidereo flagrans clypeo, et coelesti-* ..*rmis.*] Sane *patrio*, modo *paterno* significat. Nam Dauni : gladius: ut hic dictum est (90.): *Ensem quem Dauno*, etc. *patrium* a *patria* est derivativum. [*Mucrone* autem, pro o a parte totum. — 737. *Dum trepidat*; dum turbatur, ..at, quod Graeci *ἐν ἀγωνίᾳ ἐστὶ*, scilicet quando rupto foe- subita spe furibundus ardet. *Ferrum*; materiam pro opere * (op. posuit, ut sol.) ut (5, 817.): *Iungit equos curru ge-*

nitor. — 739. *Arma dei ad Vulcania*; Hypallage pro dei Vulcani arma.] — 740. *Mortalis mucro;* mortali manu factus. [*Glacies ceu futilis*; hoc loco fragilis.] — 744. *Undique enim* etc.; strategema est. Nam postquam Turnum fugere, videre Troiani, clauserunt loca per quae evadere poterat; [aut non dedita opera inclusere Troiani, sed quod ita consederant. — 745. *Atque hinc vasta palus;* quae nunc non apparet.] — 747. *Cursumque recusant;* retardant, scilicet genua quae impediebat vulnus illatum sagitta. Sane perite facit, ut gladio non utatur Aeneas, sed hasta eminus dimicare contendat: quia impediente vulnere nec sequi poterat, nec in ictum consurgere. Unde est (789.): *Hic gladio fidens, hic acer et arduus hasta.* — 749. *Inclusum flumine*; comparatio Apollonii. [Alterutro *inclusum*, aut flumine, aut formidine, aut duobus inclusum: infra enim ait, *insidiis et ripa territus alta*, ut *insidias* pro formidine, *ripa* pro flumine posuerit. — 750. *Cervum aut puniceae;* utrum figurate *cervum instat:* an potius cervum nanctus alioquin instat?] *Septum formidine pennae;* Lucanus (4, 438.): *Claudit odoratae metuentis aëra pennae.* — 751. *Venator canis;* pro venaticus. — 752. *Insidiis;* pennarum (al. *pinn.*) [scilicet, instrumentum quoddam in fune ad terrendas bestias factum.] — 753. *Vividus Umber*; acerrimus Tuscus. Nam Umbria pars Tusciae est. [Sane *Umbros* Gallorum veterum propaginem esse Marcus Antonius refert, hos eosdem quod tempore aquosae cladis imbribus superfuerunt *Umbros* cognominatos. *Fugitque vias;* figurate campum, cum mare, navigat.] *Iam iamque tenens;* ita ut videtur intuentibus: et hi duo versus verbum ad verbum sunt translati de Apollonio (2, 278.). [Sane summa brevitate rem elocutus est. — 755. *Tum vero exoritur clamor*; quidam quaerunt an iam recessum sit his versibus a comparatione? sed non dubie videtur.] — 758. *Increpat*; obiurgat, incusat. Ut (G. 4, 138.): *Aestatem increpitans seram.* — 759. *Efflagitat ensem;* cum clamore deposcit. — 761. *Terretque trementes;* quis enim saucium non timeret instantem, cum eum integer fugeret? [Et bene terret eos apud quos terror eius habetur. Et alibi (875.): *Ne me terrete timentem.*] — 764. *Ludicra praemia*; vilia, digna ludo. [Haec apud antiquos ludibria dicebantur, non ut nunc in mala significatione. Hi versus de Homero sunt translati (Il. χ, 159.): Ἐπεὶ οὐχ ἱερήϊον κ. τ. λ. Dabatur autem victori pro praemio aut pellius, aut mnus * (aut pelvis, aut vinum,) esca, hordeum, unde hordeariae quadrigae dicuntur.] *Sacer oleaster*; fere omnia Latina arborum nomina generis feminini sunt, exceptis paucis ut *hic oleaster*, [et] *hoc siler*. Virgilius (G. 2, 12.): *Ut molle siler* [*lentaeque genistae.*] Item *hoc buxum:* licet et haec buxus dicatur. Nam superfluam quidam volunt facere discretionem, ut *haec buxus* de arbore dicamus: *buxum* vero de ligno [aliquid] compositum. Legimus enim in Virgilio de tibiis (9, 619.): *Buxusque vocat Berecynthia matris Idaeae.* Item cum de arboribus loqueretur, ait (G. 2, 449.): *Et torno rasile buxum.* — 767. *Venerabile lignum*; antiquam arborem voluit exprimere. [Seu truncus fuerit iam et aridus ob vetustatem, et ideo *lignum* humiliter dictum accipiunt, ornavit tamen *venerabile* dicendo.] — 768. *Ubi figere dona solebant*; proprie: ut ait

(9, 408.): *Sacra ad fastigia fixi.* [Et quaeritur, cur terreno deo nautae dona suspenderent, quia constat omnes in periculis suis deos patrios invocare, et ideo illis vota solvere quorum familiarius numen opitulari sibi credant.] — 770. *Nullo discrimine;* sine [aliquo] intuitu religionis. [Et deest *habito*, ut sit, *nullo discrimine habito.* Intelligendum autem eatenus stirpem excisum quatenus supra terram fuit; ergo *stirpem* pro *arborem* accipiendum, quia et *sobolem stirpem* appellant.] — 773. *Fixam: et lenta radice tenebat;* plenum est, quam radix fixam tenebat. [Et bene *tenebat*, quasi propter piaculum remotae arboris hoc videtur passus Aeneas, et ideo dixit *tenebat*, quod adeo verisimile est, ut Faunus Turnum audiat, et hastam moretur. — 775. *Prendere cursu;* quidam humiliter *prendere cursu* dictum accipiunt.] — 778. *Ferrum terra tene;* [*ferrum* pro telo; terra autem] pro *tellus*, elementum pro dea posuit. — 779. [*Bello fecere profanos; profanum* proprie dicitur quod ex religiosa re in hominum usum convertitur, ut hic plenissime ostenditur, dicens enim Turnus: *colui vestros si semper honores? Quos contra Aeneadae bello fecere profanos*, et sibi religiosam fuisse arborem, et a Troianis in usum communem fuisse consumptam: nam ex sua persona supra poëta ait; *Forte sacer Fauni foliis oleaster amaris Hic steterat nautis olim*, et subiunxit: *Sed stirpem Teucri nullo discrimine*, etc. at postea dicendo *bello fecere profanos*, docuit *profanum* esse quod a religione in usum hominum transiit, sacro profanum contrarium; ut festo profestum, fasto nefastum. Ergo non omne quod sacrum non sit profanum, sed quod sacrum fuerit et desierit.] — 780. *Non cassa in vota;* non ad inania vota poposcit auxilium. — 781. *Luctans lentoque in stirpe moratus;* luctatus et moratus erat integrum, quod vitavit propter ὁμοιοτέλευτον. [*In stirpe* autem hic radicem dixit.] — 784. *Rursus in aurigae faciem mutata Metisci;* κατὰ τὸ σιωπώμενον intelligimus Iuturnam in numen reversam, postquam Turnus currus (al. *currum*) reliquit. — 786. *Audaci Nymphae;* ut supra (9, 3.) diximus, ubicunque inducit nitentem aliquem sine effectu, *audacem* dicit. [Praecipue autem hoc de Rutulis servavit dicens (9, 518.): *Nec curant coeco contendere Marte Amplius audaces Rutuli*, etc. *Licere;* pro *quod liceret.*] — 788. *Armis, animisque refecti;* sicut armis, ita et animis. Namque armorum inopia animi ante utriusque torpebant. — 789. [*Hic acer et arduus hasta;* potest et *hic hasta fidens* subaudiri.] — 790. *Certamina Martis anheli;* [alii] *certamine* [legunt: ut sit sensus, Adsistunt contra se in Martis anheli certamine.] — 792. *Fulva de nube;* de aëre, de elemento suo. — 793. *Quae iam finis erit coniux? iam*, denique. Verba ista quasi iam taedantis sunt ad longam Iunonis iracundiam. Unde et paulo post: *Desine iam tandem, precibusque inflectere nostris.* — 794. *Indigetem Aeneam scis ipsa, et scire fateris;* subaudis *fore.* Et *indigetes dii* duplici ratione dicuntur, vel secundum Lucretium, quod nullius rei egeant qui ait (2, 649.): [*Ipse suis pollens opibus*] *nihil indiga cura* (*curae;* al. *nostri*). [Vel quod nos *deorum indigemus*, unde quidam omnes deos *indigetes* appellari volunt. Alii patrios deos indigetes dici debere tradunt. Alii ab invocatione indigetes dictos volunt, quod *indigeto* est precor et invoco.]

Vel certe *indigetes* [sunt dii ex hominibus facti: et dii indigetes] quasi in diis agentes. [Sane de Aenea fabula talis est: Cum, Turno occiso et accepta Lavinia, condita civitate in Numicum fluvium, ut alii volunt, sacrificans, ut alii Mezentium, ut alii Messapum fugiens cecidisset, nec eius esset cadaver inventum, Ascanius filius eius victo Mezentio cum ceteris Troianis credens et iactitans inter numina receptum, sive patrem volens consecrare templum constituit, quod *dei indigetis* appellari iussit.] — 797. *Mortalin' decuit violari vulnere divûm?* [mortali vulnere dixit;] non letali, sed aut quo mortales laborant, aut a mortali illato. [Aut *mortali vulnere*, i. e. mortem facienti: ergo non quasi Iuturna mortalis sit.] *Divûm* autem, subaudi[mu]s, *futurum.* — 798. *Quid enim sine te Iuturna valeret;* parenthesis: poterat enim excusare Iuno se, nihil fecisse commemorans. Unde eum auctorem fuisse Iuppiter dicit, propter illud: *Auctor ego audendi.* — 800. *Desine iam tandem;* singula pronuntianda sunt. [Dicendo autem *tandem*, odium perseverantis ostendit.] — 801. *Nec te tantus edat tacitam dolor;* scilicet desine odiis urgere Troianos. Sane *edo*, *edis*, *edit*, integrum verbum est; ut *lego*, *legis*, *legit*. Nam *edo*, *es*, *est*, esse anomalum constat. — 803. [*Ventum ad supremum est;* per infinitum modum verbi dictum.] — 804. *Troianos potuisti*; i. e., iam non potes: ideo enim praeterito usus est [tempore; et bene *potuisti*, quia ipse dixerat (1, 40.): *Atque ipsos potuit submergere ponto*, et iterum (7, 304.): *Mars perdere gentem Immanem Lapithum valuit.* — 805. *Deformare domum;* deformem reddere, per luctum.] — 807. *Summisso vultu;* habitum futurae orationis ostendit. — 808. *Quia nota mihi tua magna voluntas Iuppiter;* [hoc ideo Iuno quia] Iuppiter necessitatem obiecerat fati, dicens: *Ventum ad supremum est.* Sed Iuno sciens fatum esse quicquid Iuppiter dixerit, dicit se cedere eius voluntati. Nam id agit, ut conciliet sibi eius favorem ad petitionem futuram. — 810. [*Aëria sede;* nubem dixit, quia supra (792.) dixerat: *Fulva pugnas de nube tuentem.* Nam et hoc accusaverat Iuppiter. Ergo argumento verisimili utitur quasi dicat, non faceres solum ut spectatrix essem sed ipsam rem gererem.] — 811. *Digna indigna pati*; i. e. omnia: et proverbialiter dictum est. — 813. [*Succurrere fratri;* bene *fratri*, ne si diceret *Turno*, careret adfectu.] — 814. *Pro vita*; ac si diceret: pro re nobis data, i. e. [a] superis. [Et bene figuravit *Audere probavi.*] — 815. *Non ut tela tamen, non ut contenderet arcum;* hoc loco quasi Iuturnam sagittam iecisse significat. Sed ut supra diximus, possumus accipere, quod alter in eius gratiam in Aeneam tela contorsit: [ipsi adscribendum ergo, *Contenderet arcum.* Alii *ostenderet*, i. e. adiuvaret tendentem in Aeneam telum: non enim certus auctor vulneris fuerat.] — 816. *Adiuro Stygii caput implacabile fontis*; pro *iuro*. Nam Prothesis est. Quidam tamen volunt, *iuro* tunc dici debere, cum confirmamus aliquid, aut promittimus. Ut: *Iuro me facturum:* *adiuro* vero, cum negamus, ut: *Adiuro me non posse*, *Adiuro me non fecisse.* Terentius (Hec. 2, 2, 26.): *Adiurat se non posse apud vos Pamphilo absente perdurare*; potest tamen et *ad*, valde significare: [ut sit *adiuro*, valde iuro. *Implacabile* autem, periurantibus implacabile, et bene respondit ad illud

quod Iuppiter iuraverat in decimo (113.), ne qui deorum Troianis, vel Rutulis ferret auxilium.] — 817. *Una superstitio*; [i. e. sola vel summa, ut (1, 15.): *Unam Posthabita coluisse Samo; superstitio* autem] religio, metus: eo quod *superstet* capiti omnis religio. [Et est Homeri locus (Il. *o*, 37.): *Καὶ τὸ κατ. κ. τ. λ.*] *Reddita*; hoc est data. Nam Prothesis est. — 818. [*Exosa relinquo*; *exosus* et *perosus* de eo tantum qui odit dicitur.] — 819. *Nulla fati quod lege tenetur*; bene *fati*. Nam victoriae lex est, ut victi cedant in habitum nomenque victorum. — 820. *Pro maiestate tuorum*; respexit ad Saturnum, qui in Italia aliquando regnaverat. Inde ait *tuorum*. Nam et Latinus inde originem ducit: ut (7, 48.): *Fauno Picus pater, isque parentem: Te Saturne refert, tu sanguinis ultimus auctor.* — 821. *Esto componunt*; consentit: sed invita. — 827. *Sit Romana potens Itala virtute propago*; hoc videtur dicere, Si fataliter imminet, ut a Troianis origo Romana descendat, Troiani Italorum nomen accipiant: ut Romani de Italis, non de Troianis videantur esse progeniti. — 830. *Es Germana Iovis, Saturnique altera proles*; locus de obscuris, de quo quidam hoc sentiunt, Petis paene illicita: sed concedenda sunt, quoniam soror Iovis es, i. e. Saturni filia. Quod si voluerimus admittere, erit sequens versus incongruus: [ut: *Irarum tantos volvis sub pectore fluctus?* Unde melius est, ut ita intelligamus, Soror Iovis es, i. e. Saturni filia.] Unde non mirum est, tantam te iracundiam retinere sub pectore. Nam scimus, unumquemque pro generis qualitate in iram moveri. Nobiles enim etsi ad praesens videntur ignoscere, tamen in posterum iram reservant; quod nunc Iunoni videtur obiicere. Nam cum se concedere diceret, petiit tamen, quod graviter posset obesse Troianis. Sic Homerus inducit Calchantem dicentem de Agamemnone: Regum irae ita se habent, ut etiam si ad praesens indulgere videantur, stimulos iracundiae ad futurum reservent [(Il. *α*, 80.): *Κρείσσων γὰρ κ. τ. λ.*]. — 833. *Do quod vis*; bene praesenti usus est tempore. Nam promissio numinis pro facto est. — 836. *Subsident*; remanebunt, latebunt, in Latinorum scilicet multitudine: ut (5, 498.): *Galeaque ima subsedit Acestes.* *Ritusque sacrorum Adiiciam*; verum est: nam sacra Matris deûm Romani Phrygio more coluerunt; [. . . . et patritae leges appellatum est dixit * (et patrias leges appellatas esse dix.) quae morem sacrorum ritusque continebant, quod licet in VII. dixerit, plenius tamen declarat . . . i.q.t. (decl.: *Sermonem Ausonii patrium moresque tenebunt.*) Nihil est enim *sermo patrius Ausoniusque* nisi avitus, quippe cum Ausonii antiqui Italiae populi fuisse referantur. Nam patri . . . . . (*patrium*,) quod ait *morem ritusque sacrorum adiiciam*, ipso titulo legis Papyriae usus est, quam sciebat de ritu sacrorum publicatam, et quod iunxit, *faciamque omnis in ob . . . eri* (*fac.q. omnes uno ore Latinos*;) sic enim dictae sunt *leges avitae et patritae*, et utramque legem sacrorum complexus est. Nam *ritus* est comprobata in administrandis sacrificiis . . . q. (sacr. consuetudo quam) civitas ex alieno ascivit sibi; cum receptum est, *mos* appellatur. Alii ita definiunt, *ritum* esse quo sacrificium uti fiat . . . . . tis (fiat, statutum est.) Aut institutus religiosus, ceremoniis consecratus, isque privatus aut publicus est, publicus ut curiarum,

compitorum. .] — 841. *Mentem laetata contorsit;* iste quidem hoc dicit, sed constat, bello Punico secundo exoratam Iunonem: tertio vero bello a Scipione sacris quibusdam etiam Romam esse translatam. — 843. *His actis;* remoto a Turno Iunonis auxilio. — 844. *Dimittere ab armis;* per transitum, historiae usus est verbis. Nam qui ab exercitu relaxantur, ab armis dicuntur dimitti. Sallustius de Appio (R. *opio*, Vos. *oppido*), ubi eum Cotta in contione ab exercitu cogit abscedere, dicit, se eius opera non usurum, eumque ab armis dimittit. — 845. *Pestes, cognomine dirae;* proprie *pestes* vocantur, *dirae* vero, cognomine. Et dictae *dirae*, quod non nisi ante iratum Iovem videntur: ut (849.): *Saevique in limine regis Apparent.* — 846. *Tartaream Megaeram;* bene *tartaream* addidit, ut ostendat esse et terrenam et aëream Megaeram. Nam, ut etiam in tertio (209.) diximus, volunt periti quandam triplicem potestatem esse, et in terris et apud superos, sicut est furiarum apud inferos. Ideo autem dicit, has ex Nocte progenitas, ut ostendat, et latenter oriri et intolerabilem esse iram deorum. [*Nox intempesta;* perpetuum noctis epitheton. Alio modo dicimus *intempestam*, partem noctis significantes.] — 847. *Uno, eodemque tulit partu;* dispositio haec poëtae, quae dicit, has et similes esse furiis, et cum his esse procreatas, hoc agit, ut ostendat illam prudentium opinionem (opinione) esse tam apud superos, quam in terris, sicut apud inferos furias. — 849. [*Saevi regis;* epitheton est, accommodatum ei, cum saevit, neque enim est *Iuppiter* semper *saevus.*] — 850. *Apparent;* videntur, praesto sunt ad obsequium. Unde etiam *apparitores* constat esse nominatos. — 851. *Letum horrificum;* volunt Iovem non esse mortis auctorem, sed posse mortis genere, vel prodesse, vel obesse mortalibus. — 854. *Inque omen Iuturnae occurrere iussit;* ut Iuturnae omen fraternae mortis efficeret. — 856. *Non secus, ac nervo per nubem impulsa sagitta;* sic illa descendit, ut solet sagitta conscendere. Hinc Statius (6, 682.) traxit ut diceret de disco iacto: *Similisque cadenti Crescit in adversos. Impulsa* autem proprie, sicut supra (320.): *Incertum, qua pulsa manu.* — 857. *Felle veneni;* amaritudine veneni, succo noxio: aut certe periphrasticῶs dixit venenum ut *βία Ἡράκλους.* [Parthi enim sagittas veneno oblinunt. Lucanus (8, 303.): *Spicula nec solo spargunt fidentia ferro Stridula, sed multo saturantur tela veneno.* — 858. *Telum immedicabile; immedicabile* est cuius vulneri mederi non possit. — 859. *Celeres;* Hypallage est pro celeriter, et ita celeriter, ut transiliat priusquam exeat.] *Transilit umbras;* Hyperbole [est]. Namque umbra semper tela comitatur. Hinc ait, *Transilit umbras sagitta.* Male enim quidam *auras* legunt. — 860. *Talis se;* taliter collecta: ex nimia scilicet furiae magnitudine. — 863. *Culminibus desertis;* noctuam dicit, non bubonem: nam ait: *Alitis in parvae.* Bubo autem maior est. — 864. *Serum canit;* triste, diuturnum: ut (5, 524.): *Seraque terrifici cecinerunt omina vates.* Sallustius: *Serum bellum in augustiis futurum.* — 866. *Clypeum everberat alis;* signa sunt ista plangentium. — 869. *Stridorem;* vocis scilicet sonum. Nam utrumque tangit augurium, et oscinum et praepetum: [quod graviter posset obesse Troianis.] Sic Homerus inducit Calchanta [(Il. *β*, 315.):

Μήτηρ κ. τ. λ. — 870. *Crines scindit solutos*; aut solvit et scindit, aut solutos non propter fratris exitium, sed q . . . * — 872. *Quid nunc*; decenter inducit loqui coepisse.] — 873. *Durae*; immiti, quae posset fratrem cernere tot laboribus subditum. *Superat*; superest. — 874. *Monstro*; augurio ex Iovis voluntate venienti. *Obscoenae volucres*; invidiose dixit. Nam una est. — 879. *Quo vitam dedit aeternam*; quia occurrebat: Sed praestitit immortalitatem, dicit hanc *aeternam* esse causam doloris. — 882. [*Immortalis*; per indignationem dictum est: *Immortalis ego*, quam maxime scilicet c . . . . *]. — 885. *Glauco amictu*; quasi nympha propter undarum similitudinem. — 888. *Ingens arboreum*; [quidam pro ligneo accipiunt, ut ho . . . (hoc loco)] non sunt (sint) duo Epitheta, sed Aeneas ingens, telum coruscat arboreum. — 890. [*Saevis certandum cominus armis*; sed hoc ideo dicit, quia vulnere tardus magis comminus pugnare desiderat. — 891. *Tete in facies*; teipsum, et proverbialiter dictum.] *Contrahe*; collige; est autem hostilis iracundia. — 892. [*Animis*; i. e. viribus. Aut enim animo, aut corpore, aut precibus et voce possumus quicquid possumus, et hoc ideo quia septus erat undique, et non habebat effugium.] — 894. *Caput quassans*; concutiens: ut (7, 292.): *Tunc quassans caput.* — 895. *Et Iuppiter hostis*; ordo est: o ferox hostis. — 896. *Saxum circumspicit*; Homeri totus hic locus est [(Il. η, 264.): Ἀλλ' ἀναχασσάμενος κ. τ. λ. Et alibi. (Il. μ, 445.): Ἕκτωρ κ. τ. λ.] — 897. *Campo qui forte iacebat Limes agro positus*; secundum artem proprio (propiori) respondet. Sicut Saliustius (Cat. 55.): *Est locus in carcere quod Tullianum appellatur.* — 902. *Manu raptum trepida*; aut festina: aut re vera *trepida*, quia sequitur: *Sed neque currentem nec se cognoscit euntem.* *Torquebat*; bene imperfecto usus est tempore, quia non est perfectum quod voluit: ut: *nec spatium evasit totum, nec pertulit ictum.* — 906. [*Viri*; mire *viri* addidit quasi propter rationem eius qui languide iecerat, et ipse lapis sine effectu fuerit, ut si dixisset: talis est vir, qualem descripsi.] — 907. *Nec spatium evasit*; hic distinguendum est, ut sit, totum nec pertulit ictum: i. e. evacuatus est impetus ipsius spatio longiore. — 908. *Ac velut in somnis*; Homeri comparatio [(Il. χ, 199.): Ὡς δ' ἐν ὀνείρῳ κ. τ. λ.] — 917. *Nec qua se eripiat*; totum enim Troiani clauserant. — 920. *Sortitus fortunam oculis*; hunc locum oculis ad feriendum elegit Aeneas, quem fortuna destinaverat vulneri. — 922. *Fulmine tanti*; pro tonitru, sine quo nunquam fulmen emittitur. — 923. *Atri turbini instar*; multis utitur comparationibus ad exprimendum nimium impetum: et *instar*, ut supra (2, 15.) diximus, per se plenum est, nec recipit praepositionem, licet Serenus *ad instar* dixerit, quod in idoneis non invenitur auctoribus. — 926. *Ictus*; percussus. Nam participium est, ac si diceret: Cecidit elisus. — 931. *Equidem merui*; secundum artem agit rhetoricam. Nam quotiens [ipsae] personae in invidia sunt, aliae [per insinuationem, ut Cicero ait, hominem pro homine,] his (codd. *pro his*) opponuntur (*adpon.*). Unde ita ait: Ego quidem occidi mereor, sed tu debes ignoscere parentis intuitu. *Nec deprecor*; non refuto, non recuso. — 932. *Utere sorte tua*; interfice hostem tuum. — 933. *Fuit et talis Anchises genitor*; [hic

distinguendum, ut duo dicat] ordo est: at habuisti patrem, et pater es. — 935. *Et me redde meis*; ordo est: Redde me meis. Sed ne ex aperto rem viro forti pudendam peteret, interpositione usus est dicens, Seu corpus spoliatum lumine mavis. — 936. *Victum tendere palmas Ausonii videre*; ad gloriam Aeneae pertinet, quod se Turnus cunctis praesentibus victum fatetur. — 937. *Tua est Lavinia coniux*; quae fuerat causa certaminis. — 938. *Ulterius ne tende odiis*; noli velle crudelitatem tuam ultra fata protendere, sed redde corpus sepulcro. *Acer in armis*; non tantum ad praesens refertur, sed quia semper in armis acer esse consuevit. — 940. *Cunctantem flectere sermo Coeperat*; omnis intentio ad Aeneae pertinet gloriam. Nam et ex eo quod hosti cogitat parcere, pius ostenditur: et ex eo quod eum interemit, pietatis gestat insigne. Nam Euandri intuitu Pallantis ulciscitur mortem. — 941. *Infelix balteus*; nulli domino felix. Et sic est dictum, *Infelix balteus*: sicut (3, 328.): *Lacedaemoniosque hymenaeos*. Et sciendum, balteum habuisse Turnum ad insultationem et iactantiam, non ad utilitatem. Unde est: *Atque humeris inimicum insigne gerebat*. — 945. *Monumenta doloris*; proprie, nam et monumentum ab eo quod mentem moneat dictum est. — 946. *Hausit*; vidit: ut (4, 661.): *Hauriat hunc oculis ignem crudelis ab alto Dardanus*. — 949. *Pallas immolat*; et ad suae mortis et abrupti foederis ultionem, te tanquam hostiam immolat Pallas. — 951. *Frigore*; morte: ut (6, 219.): *Corpusque lavant frigentis, et ungunt*. — 952. *Vitaque cum gemitu fugit indignata sub umbras*; indignata, vel quia post preces veniam non meruerat: vel quia Laviniam forte sciebat Aeneae: vel quia, ut supra de Camilla diximus, discedebat a iuvene. Nam volunt physici, invitam animam discedere a corpore, cum quo adhuc habitare naturae legibus poterat. Sic Homerus (Il. π, 856.): *Ψυχὴ δ' ἐκ ῥεθέων πταμένη ἄϊδόσδε βεβήκει, Ὃν πότμον γοόωσα λιποῦσ' ἀδροτῆτα καὶ ἥβην.*]

MAURI SERVII HONORATI

GRAMMATICI

VIRGILII BUCOLICA

COMMENTARIUS.

lica, ut ferunt, dicta a custodia boum, [i. e.] ἀπὸ τῶν ων. Praecipua enim sunt animalia apud rusticos boves. autem carminis origo varia est. Nam alii dicunt, eo e, quo Xerxes, Persarum rex, invasit Graeciam, cum intra muros laterent, nec possent more solito Dianae ersolvi: pervenisse ad montes Laconas rusticos, et in eius m hymnos dixisse: unde natum carmen Bucolicum aetas or elimavit. Alii dicunt, Orestem cum Dianae Fascelitidis rum raptum ex Scythia adveheret, et ad Siciliam esset tate delatus, completo anno Dianae festum celebrasse , collectis nautis suis, et aliquibus pastoribus convocatis: de permansisse apud rusticos (hanc) consuetudinem. Alii anae, sed Apollini Nomio consecratum carmen hoc volunt, mpore Admeti regis pavit armenta. Alii rusticis numini- pastoribus dicatum hoc asserunt carmen, ut Pani, Faunis, is ac Satyris; et hic est huius carminis titulus. Qualitas haec est: scilicet humilis character. Tres enim sunt teres] humilis, medius, grandiloquus: quos omnes in hoc nus poeta. Nam in Aeneide grandiloquum habet: in Ge- medium: in Bucolicis humilem, pro qualitate negotiorum, sonarum. Nam personae hic rusticae sunt, simplicitate tes: a quibus nihil altum debet requiri. Adhibetur autem men bucolicum, quod debet quarto pede terminare par- ationis. Qui pes si sit dactylus, meliorem efficit versum: *s patriae fines, et dulcia.* Primus etiam pes secundum

Donatum dactylus esse debet, et terminare partem orationis: ut: *Tityre.* Quam legem Theocritus vehementer observat, Virgilius non adeo. Ille enim in paucis versibus ab ista ratione deviavit. Hic eam in paucis secutus est. Terentianus cum de hoc metro diceret: *Plurimus hoc pollet Siculae telluris alumnus, Noster rarus eo pastor Maro*; intentio poëtae haec est, ut imitetur Theocritum Syracusanum, meliorem Moscho, et ceteris, qui Bucolica scripserunt. Unde est: *Prima Syracosio dignata est ludere versu Nostra.* Et aliquibus locis per allegoriam agit gratias Augusto, vel aliis nobilibus, quorum favore amissum agrum recepit; in qua re tantum dissentit a Theocrito. Ille enim ubique simplex est: hic necessitate compulsus aliquibus locis miscet figuras, quas perite plerumque etiam ex Theocriti versibus facit: quos ab illo dictos constat esse simpliciter. Hoc autem fit poëtica urbanitate. Sic Iuvenalis, 1) *Actoris Aurunci spolium.* Nam Virgilii versum de hasta dictum figurate ad spolium transtulit. Et causa scribendorum bucolicorum haec est: Cum, post occisum 2) III. Iduum Martiarum die in senatu Caesarem, Augustus eius filius contra percussores patris et Antonium civilia bella movisset, victoria potitus, Cremonensium agros, qui contra eum senserant, militibus suis dedit: qui cum non sufficerent, etiam Mantuanorum iussit distribui, non propter culpam, sed propter vicinitatem. Unde est: *Mantua vae miserae nimium vicina Cremonae.* Perdito ergo agro Virgilius Romam venit, et potentium favore meruit, ut agrum suum solus reciperet. Ad quem accipiendum profectus, ab Arrio centurione, qui eum tenebat, paene est interemtus, nisi se praecipitasset in Mincium. Unde est allegorice: *Ipse aries etiam nunc vellera siccat.* Postea ab Augusto, missis triumviris, et ipsi integer ager est redditus, et Mantuanis pro parte. Hinc est, quod, cum in prima Ecloga legimus, eum recepisse agrum, postea eum querelantem invenimus: ut: *Audieras, et fama fuit: sed carmina tantum Nostra valent, Lycida, tela inter Martia, quantum Chaonias dicunt aquila veniente columbas.* Nec numerus hic dubius est, nec ordo librorum, quippe cum unus sit liber; de eclogis multi dubitant: quae licet decem sint, incertum tamen est, quo ordine scriptae sint. Plerique duas certas volunt ipsius testimonio: ultimam, ut: *Extremum hunc:* multi et primam, ut in Georgicis: *Tityre te patule cecini sub tegmine fagi.* Alii primam illam volunt: *Prima Syracosio dignata est ludere versu.* Sane sciendum, VII. eclogas esse meras rusticas: quas Theocritus X. habet; hic in tribus a bucolico carmine, sed cum excusatione discessit, ut in genethliaco Salonini, et in Sileni theologia: vel ut ex insertis altioribus rebus posset placere: vel quia tot varietates implere non poterat. Poëtae vitam in Aeneide diximus. Operis explanatio, in sequentibus comprobabitur. Sane sciendum Virgilium XX et VIII. annorum scripsisse Bucolica. Unde etiam ipse in fine

1) Vos. *Auctoris.* L. Calph. *Arunci.* V. Iuven. 2, 100.

2) Delendum hunc numerum, natum ex litera ultima *m* vocis praecedentis suspicatur recte Duker. Nam et ad Georg. 1, 466. pridie idus Martias, i. e. ante caedis diem, solem defecisse narrat; quod tamen non refert Sueton. inter prodigia. *Burm.* Calph. hab.: III. *Idus martias in s.* Guelf. I. *Cum post occisum Iuliam tercio Kalendas Martias die in senatu. Oesar Augustus eius f.*

Georgicorum: *Audaxque iuventa, Tityre, te patulae cecini sub tegmine fagi.* Et dicit Donatus, quod etiam in poëtae memoravimus vita, in scribendis carminibus naturalem ordinem secutum esse Virgilium. Primo enim pastoralis fuit in montibus vita, post agriculturae amor, inde bellorum cura successit. Notandum quoque, Bucolica vel Georgica cum apud Graecos in fine habeant accentum, apud nos in tertia a fine habere. Nam ut in ultima sit, latinitas vetat: ut in penultima non sit, brevitatis efficit ratio. Etiam hoc sciendum, et personas huius operis ex maiori parte nomina de rebus rusticis habere conficta, ut *Meliboeus: ὅτι μέλει αὐτῷ τῶν βοῶν*, i. e. quia curam gerit boum: ut *Tityrus.* Nam Laconum lingua Tityrus dicitur aries maior qui gregem anteire consuevit: sicut etiam in comoediis invenitur. Nam *Pamphilus* est totum amans: *Glycerium*, quasi dulcis mulier. *Philumena*, amabilis. Personae, sicut supra dixi, rusticae sunt, et simplicitate gaudentes. Unde nihil in his urbanum, nihil declamatorium invenitur: sed ex re rustica sunt nomina, negotia, comparationes, et si qua sunt alia. Hinc est, quod annos a fructibus computat, ut: *Post aliquot mea regna videns mirabor aristas.* Hinc etiam illae comparationes sunt: *Nam neque me tantum venientis sibilus austri, Nec percussa iuvant fluctu tam litora, nec quae Saxosas inter decurrunt flumina valles.*

ECLOGA I. 1. *Tityre tu patulae* etc.; inducitur pastor quidam iacens sub arbore securus et otiosus dare operam cantilenae: alter vero qui cum gregibus ex suis pellitur finibus: qui cum Tityrum respexisset iacentem, ita locutus est. Et hoc loco sub persona Tityri Virgilium debemus intelligere; non tamen ubique, sed tantum ubi exigit ratio; [sub Meliboei plebs Mantuana, vel Cornelius Gallus.] Quod autem eum *sub fago* dicit *iacere*, allegoria est honestissima: quasi sub arbore glandifera, quae victus causa [fuit]. Antea enim homines glandibus vescebantur. Unde etiam fagus dicta est ἀπὸ τοῦ φαγεῖν, [i. e. a manducando.] Et hoc videtur dicere: Iaces sub umbra fagi in agris tuis, tuas retentans possessiones, quibus aleris: sicut (etiam) glandibus (alebantur) ante mortales. A lite, o Virgili, sub protectione Augusti securus quiescis. *Patulae; patulum* dicitur quod patet naturaliter, ut nares, arbor, crux; patens vero est, quod et aperitur et clauditur, ut ostium, oculi. — 2. *Silvestrem musam*; i. e. rusticum carmen. *Tenui avena*; culmo, stipula: unde rustici (plerumque) cantare consueverunt. Alibi (E. 3, 27.): *Stridenti miserum stipula disperdere carmen.* Dicendo autem *tenui avena*, humilis stili genus (humilis) latenter ostendit: quo (ut supra dictum est) in bucolicis utitur. *Meditaris*; [cantas, quasi *meliaris*, *d* pro *l* posita;] quod Graeci μελετῶ dicunt, per ἀντίστοιχον *meditor* dixerunt Latini: *l* et *d* enim interdum sibi invicem cedunt; unde et *sella* pro *seda* dicitur a *sedendo*. — 3. [*Nos patriae fines linquimus*; non voluntate, sed vi Caesaris et militum eius compulsi, victo Antonio. *Et dulcia arva*; unicuique propria terra dulcis sibi videtur, nec enim omnis res delectationem habens dulcis appellatur. Allegorice voce utitur Mantuanorum, qui suis possessionibus expellebantur.] — 4. *Nos patriam*

fugimus; plus est, quam si diceret relinquimus. Sic H (Carm. 1, 7, 21.): *Teucer Salamina patremque cum j* *Lentus*; [i. e.,] otiosus, [sive securus. *In umbra*; allegor tutela Imp. Augusti] ut (A. 12 337.): *Qui nunc lenti cons arvis.* — 5. *Resonare doces Amaryllida silvas*; i. e. tuum de amica Amaryllide compositum doces silvas resona melius est, ut simpliciter intelligamus. Male enim quida goriam volunt: Tu carmen de urbe Roma componis ce dum omnibus gentibus. Plus enim stupet Meliboeus, si securus est, ut tantum de suis amoribus cantet. — 6. *liboee*; scilicet quid miraris? *Deus*, i. e. Caesar. *Hae* hanc securitatem vel felicitatem.] — 7. *Namque* etc.; et ipsa exclusit adulationis colorem. *Semper*; i. e. post mor dum vivit. Alii enim imperatores post mortem in numer feruntur deorum: Augustus templa vivus emeruit. (Epist. 2, 1, 155.): *Praesenti tibi maturos largimur* *Iurandasque tuum per nomen ponimus aras.* Sic Luc Nerone (1, 63.): *Sed mihi iam numen.* [*Illius*; Octavi ris.] — 8. *Imbuet agnus*; *imbuere* est proprie inchoare tiare. Nemo autem unam eandemque rem saepe incho constat, saepe pascua mutare pastores: sicut etiam in G legimus (3, 342.): *Itque pecus longa in deserta sine u* *spitiis*; *tantum campi iacet.* Unde necesse est, pastore aras imbuere, quotiens mutaverint pascua. Invenimu apud antiquiores, *Imbuere* esse non inchoare, sed perlu madefacere, secundum quod absolutus est sensus, ut si perfundet. — 9. *Errare*; i. e. pasci: ut (E. 2, 21.): *Mi* *Siculis errant in montibus agnae.* — 10. *Ludere*; scri (G. 4, 565.): *Carmina qui lusi pastorum.* Horatius ((32.): *Poscimus siquid vacui sub umbra Lusimus tecum* *mo agresti*; rustico stilo: sicut supra: *tenui avena.* — *equidem invideo*; [exsusat se] ne frequens interrogatio f alienae ex invidia venire videatur: dicit, se admirari potiu invidere. — 12. *Usque adeo*; [in tantum]. *Turbatu* turbamur sine ulla discretione culpae, vel meriti. Et tempora Augusti carpit latenter. Sane vera lectio est: t [ut Servius dicit,] ut sit impersonale, quod ad omnes generaliter. Nam Mantuanorum fuerat communis expu enim *turbamur* legeris, videtur ad paucos referri. — *tenus*; porro tenus, i. e. longe a finibus. Unde et pa *At nos hinc alii sitientes ibimus Afros.* [Nam *protenu* adverbium loci, per *i*, *protinus* adverbium temporis, i. e. *Aeger*; et corpore et animo *aeger* dicitur. Ut (A. 4, 35 *aegram nulli quondam flexere mariti.* [Sed *aegrotus*, tantum.] *ago* autem, proprie: nam *agi* dicuntur pe 15. *Spem gregis*; i. e. marem et feminam; reparatio eni in sexu utroque consistit. *Ah*, *silice in nuda*; ad hoc praemissa dolentis interiectio, nam solent herbas sub parientibus, ut ipse in Georgicis (3, 297.) dicit: *Et multa* *stipula filicumque maniplis Sternere.* *Connixa*; pro

15) Pro *solent* etc. Guelf. I. hab. solent parituris herbas capellis parare. tuetur vulgat. omisso tantum v. *capellis*.

est *enixa* [i. e. partu soluta,] nam hiatus causa, mutavit praepositionem: sicut (A. 1, 562.): *Secludite curas* pro *excludite.* — 16. *Laeva;* stulta, contraria. Et sensus hic est: perdituros nos quandoque agros, manifesto praedicebant signa: sed nos mentis imprudentia cognoscere nequivimus. — 17. *De coelo tactas memini praedicere quercus;* mire compositum augurium. Nam quercus in tutela Iovis est: et huius arboris fructu olim homines vescebantur. [Per *quercus* ergo, agri: per *fulmen*, ira Iovis: per *iram Iovis*, ira Caesaris: per *damnum arborum*, damnum agrorum figurabatur.] Haec quercus ergo tacta, i. e. afflata, leviter fulminata: ut Cicero (Catil. 3, 8.): *Tactus est* (Guelf. I. II. L. R. V. Vos. *etiam* pro *est*) *ille, qui hanc urbem condidit, Romulus;* significabat, motu imperatoris posse agros eorum perire, apud quos fulminatae sunt arbores; nam agri causa victus sunt, sicut olim quercus. Quod autem ait *tactas*, ostendit, temporale fore damnum, quale patiuntur arbores leviter fulminatae. Et bene *praedicere*, quasi [prae]loqui et praedivinare: cum ita manifestum esse constet augurium. — 19. *Da;* i. e. dic. Sic econtra: *Accipe nunc Danaum insidias*, i. e. audi. — 20. *Urbem quam dicunt Romam;* quaeritur, cur de Caesare interrogatus Romam describat? et aut simplicitate utitur rustica, ut ordinem narrationis plenum non teneat: sed per longas ambages ad interrogata descendat. Aut certe, quia nullus, qui continetur, est sine ea re, quae continet, nec potest ulla persona esse sine loco; unde necesse habuit interrogatus de Caesare, locum describere, in quo eum viderat. Est autem longum Hyperbaton: *Urbem quam dicunt Romam. Hic illum vidi iuvenem Meliboee.* [Roma ante Romulum fuit, et ab ea Romulus nomen acquisivit. *Sed de flava et candida Roma Aesculapius Ilia novum nomen Latio facit, tantum conditricis nomine omnes Romani vocantur:* Marinus Lupercorum poëta dixit.] — 21. *Stultus ego;* i. e. rusticus qui nescio iudicare. *Nostrae*; (autem) Mantuae. *Quo;* i. e., ad quam. Nam adverbium posuit pro nomine: ut (A. 2, 6.): *Genus unde Latinum*, i. e. a quo. — 22. *Ovium teneros;* periphrasis agnorum. *Depellere*; [i. e. a lacte removere.] — 23. *Sic canibus catulos similes*; vult urbem Romam non tantum magnitudine, sed etiam genere differre a ceteris civitatibus: et esse velut quendam alterum mundum, aut quoddam caelum, in quo Deum Caesarem vidit. Qui enim comparat cani catulum, vel hoedum capellae, magnitudinis facit, non generis differen-

17) Pro *motu* cum Ryck. Burm. coni. *nutu.* Fulmen et alia *nutui* Iovis adscribi solere. cf. Cic. N. D. 2, 2, Dein post *quercus* cod. C. add.: Et quia Iovi consecrata est haec arbor, fructus eius *iuglandes*, quasi Iovis glandes dicuntur. cf. ad Ecl. 8, 30. In fine post *augurium* idem cod. add.: aliter: arbores fulminatae potentes sunt et rebelles, fulmine i. e. ira imperatoris exstincti, quorum exemplo poteramus ante terreri, nisi mens laeva, i. e. aversa, fuisset.

20) Vv. *Roma ante R. - - dixit* om. Guelf. I. II. B. L. V. R. Vos. In cod. C. erat: Hic dicit pro illic, praesens adverbium pro absenti. Roma autem ante Romulum fuit et ab ea sibi Romulus nomen acquisivit, sed de flava et candida Aesculapii filia nomen Latio fecit, ut Marinus etc. Burm. Marini versus ita edidit: Sed Dea flava et candida, Roma, Aesculapii filia, novum nomen Latio facit. Hanc conditricis nomine omnes Romam vocant. cf. Philargyr. ad h. l. Rutgers. VV. LL. 1, c. ult. et Salm. Exercitt. Plin. p. 6. Barth. Advers. 20, 2 et 25. c. ult. Scalig. ad Manil. 4, 775.

idem morbus corruptas interimat. Dicit ergo, quod nec insolita pascua tentaturae sunt pecudes: nec ex alicuius infirmitate corrumpendae. — 52. *Hic inter flumina*; [inter] Padum et Mincium, [ubi nutritus es vel cognitus. *Nota*; cara.] — 53. *Fontes sacros*; quod omnibus aquis Nymphae sunt praesidentes. [*Frigus opacum*; pro aestivo tempore, quoniam sub umbra fit frigus. *Opacum*; i. e. auras prosperas; vel pro nemore. *Opacum* autem, utrum pro *opacis locis*, incertum est: an pro *valde frigidum*. Nam unum frigus est hieme: alterum quo refrigeramur aestate. — 54. *Ab limite*; limes est agri terminus. *Sepes*; subaudi fiat. — 55. *Hyblaeis*; [Hybla, vel] Hyble, oppidum est Siciliae, quod nunc Magara dicitur: vel locus in Attica, ubi optimum mel nascitur: [et posuit speciem pro genere.] *Depasta florem*; [depastum florem habens. Hypallage.] *Salicti*; virgulti genus, [dictum] eo quod salit et surgit cito. — 56. *Levi susurro*; [dulci murmure.] Hic vocat rusticum ad dulcia, quae sunt in rebus, quibus delectatur. *Somnum inire*; i. e. dormire, [vel carpere.] — 57. *Frondator*; i. e., rusticus: vel quod animal frondibus vescitur. Nam tria genera sunt frondatorum. Frondator, qui arbores amputat, et qui frondibus manipulos facit, hiemis tempore animalibus ad pastum offerendos, et qui manibus vitium folia avellit, quo ardor solis uvam maturiorem reddat, [aut avis, quae in frondibus habitat, et his vescitur. Vel etiam palumbes, quae in frondibus nidificant.] *Ad auras*; i. e. in die. — 58. *Raucae*; βραγχώδεις. *Palumbes*; columbae, quas vulgus *tetas* vocat: et non dicuntur Latine: sed multorum auctoritas Latinum facit. Cicero in Elegeia, quae *Talemastis* inscribitur: *Iam mare Tyrrhenum longe, penitusque palumbes Relliquit.* — 59. *Gemere*; canere: proprie [tamen dicitur] de turture. *Turtur*; declinatur et masculino et feminino genere: ut [hic]: *Aëria turtur cessabit.* Et Plautus [in Mostel.]: *Tu tibi istos habeas turtures.* *Ab ulmo*; ulmus, lignum est sub quo vinea fit. — 60. *In aethere cervi*; i. e. avium more ante cervi volabunt, et pisces sine aqua vivent: hoc est, ante rerum natura mutabitur, quam nos Caesarem poterimus oblivisci. — 61. *Freta*; maria, [a fervore dicta.] *Destituent*; i. e. derelinquent. — 62. *Pererratis*; [lustratis, vel] errore confusis. *Amborum*; dicit Germanos et Persas. *Exul*; [Parthus et Germanus.] Quod, duce Caesare Germanis et Persis victis, milites Ararim Germaniae

55) R. *Hybera vel H. quae postea Magara oppid. Sicil.* Vos. *Hibira i. e. quae postea Mag. op. Sic.* V. *quod postea.* Burm. *Hybla v. H., op. est S., quae postea Megara.* Deinceps Barth. ad Stat. Achil. p. 1692. legit: *ut Hymettus in Attica* pro *vel loc. in A.* In fine post *cito* al. add.: *Salictum, ubi sunt multi salices.*

57) Guelf. I. II. V. R. Vos. *vel quod de floribus nascitur.*

58) V. *Cic. in ergia q. Talea Masta.* In codd. Cic. vocatur *Tamilastis*, *Tamelastis.* Heins. *Thalia moesta.* Vossius: Ἰαλεμάστης, ut ab Ialemo nomen haberet carmen lugubre, de quo v. Heins. ad Ovid. Amor. 3, 9, 23. Ursin. *Talemasta* codd. habere dicit. R. Vos. *in egia quae talimastas (s. masta) scribitur.* Guelf. I. *in eia que thalamasta scribitur.* Guelf. II. *inegia quia talia mastas scr.*

59) Plaut. Mostell. 1, 1, 44. V. *Tu tibi onustos.* al. *istas.* R. Vos. *tibi obustos.* Guelf. I. *t' obiustos.* Guelf. II. *Tibi obiustos.*

men biberunt. — 63. *Ararim*; Arar fluvius Galliae, fluens in men Rhodanum, [quem Germaniae tribuit, vel propter viciatem regionum, quae Rheno tantum disterminantur; vel ad monstrandam simplicitatem rusticam, cui hoc carmen tribuir, quae facile inscientia locorum fallitur.] *Tigris*; Armee fluvius influens in Persicum sinum. Itaque [per Tigrim et arim] vult diversa inter se loca significare. Dicit [enim], prius rthum ex Arare bibiturum, [et] Germanum ex Tigride, quam i oblivionem futuram non divisi agri, Caesaris beneficio. — *Illius*; i. e. [Augusti] Caesaris. *Labatur*, respuatur, vel obnioni tradatur. — 65. *Sitientes ibimus Afros*; tropus Synecdo: ab Afris enim Libyam, quae aqua indiget, intelligi vult. st enim calidissima regio et paene inhabitabilis.] — 66. *Scyiam*; regio septentrionalis est [frigidissima.] *Et rapidum cre venienus Oaxem*; hoc est lutulentum: quod rapit cretam. retam terram albam dixit. Nam Oaxis fluvius est Mesopotaiae: qui velocitate sua rapiens albam terram, turbulentus efficitur. Vel Oaxis, fluvius Scythiae; in Creta insula non est: sed ua cretei coloris est. Oaxem Philisthenes ait Apollinis et Anilenae filium: hunc Oaxem, in Creta oppidum condidisse, quod o nomine nominavit, ut Varro ait: *Quos magno Anchiale par s adducta dolore, Et geminis capiens Tellurem Oeaxida palis Scindere dicta.* — 67. *Penitus*; i. e. omnino. *Divisos*; ua olim iuncta fuit orbi terrarum Britannia. Est enim insula posita in Oceano septemtrionali: et a poëtis alter orbis terram dicitur. — 68. *En*; ecce. *Unquam*; aliquando. *En uniam*, Virgilius alio loco dividit interpositione: ut infra in ipso ro (8, 7.): *En erit unquam ille dies?* [quod significat unquam, i. e. aliquando?] — 69. *Cespite*; i. e. terra cum propria rba evulsa. [*Culmen*; eo quod culmo, i. e. stipula tegitur. ic prisca rusticanorum aetas habitabat: ideo culmina dicta sunt cta: quia veteres aedificia de culmo contegebant, i. e. paleis e essibus.] *Tuguri*; a tegendo dictum. — 70. *Post aliquot istas*; post multa tempora, et quasi rusticus per aristas nuerat annos. *Mea regna*; i. e. ubi dominatus sum. Vel senem dicit agros suos recepturum. *Aristas*; [gradatim dictum, ex opo metalepsi: ut per aristas, messes: per messes, aestates: r aestates annos numeret.] — 71. *Impius miles*; [proprium ilitis epitheton.] Iratus Meliboeus militem dicit impium, seu iod agrum suum teneat: seu quod civile gesserit bellum, qui o Antonio arma portavit, qui bella civilia gessit. Hic laesit

66) Pro *Philist.* V. *Philistines*; Guelf. I. *Philestenes.* Ursin. *Plisthenes*; al. *Erasthenes.* Dein Burm. *Anchiales fil.*; V. R. *Tantilenae*; C. *Tuntaloene*; *Tantilene* Vos. In Varronis fragm. V. *Tuntile*; Vos. *Tentale ne.* Guelf. I. *quos magnos tutelae parthus.* II. *q. magnos tatilae partus.* Tum uterque: *et geminis cupiens dolorem Oax. p. sc. dicta penitus subripuit. Divisos* etc. V. *cupiens dolorem*; R. *cupiens dolorem Oaxi palm. scindere dicta*; al. *dicta fuit.* In Cod. Urs. *fundere dicta*; et ita legendum esse ait Vossius, et *Oeaxida*; et sine dubio esse Varronis Atacini, qui Apollonium expressisse dicitur. v. Salm. Exerc. Plin. p. 692. Burm. edidit: *Et gem. cap. Tellurem Oeaxida palmis, Edidit in Dicta.*

67) Pro *sita* V. Vos. R. et Guelf. II. *reposita.* Burm. coni. *seposita*, ut est in Guelf. I.

Virgilius Octavianum Augustum, tamen secutus est ver Dum miles, portando arma, vicit alios, *impius* nocendo est. *Novalia;* i. e., nova rura, quae per singulos annos tur per semina. [Vel etiam novalia dicuntur, unde silva t *Habebit*; in spe ponitur. — 72. *En quo discordia;* [a miseriam?] — 74. *Insere*; sibimet ipsi imperat: [et phem facit ad seipsum, dolendo vel invidendo non habe quod Tityrus. *Pone ordine vites;* quia quadrato ordi ponuntur. — 75. *Quondam felix pecus;* quando manel hereditas: vel] quasi, iam diu ego felix fui aliquando in nostris. Hic videt se pastor exclusum esse: et videt se bere illud, quo Tityrus utitur. — 77. *Dumosa;* i. e. spinosa. *Pendere*; quia cum pascuntur spinosa, [quasi] — 78. *Carmina*; i. e., quia non libet rustico canere, possessione. — 79. *Cytisum*; genus fruticis, vel her nascitur inter campos et silvas in Cytisa civitate, [amar nibus, non capris.] *Amaras;* ad nostrum saporem: na dulces sunt. — 81. *Mitia;* matura, quae non remorde mordeantur. — 82. *Castaneae;* i. e., mala apud ant *Molles*; i. e. maturae. *Et pressi;* emulcti et in caseum c 83. *Fumant*; i. e., ad vesperum coena praeparanda. *Maioresque cadunt*; duplicantur: Cum sol cadit, maio umbrae, ut (2, 67.) *Et sol crescentes decedens umbras;* quemadmodum cum oritur, quia ex transverso longius iacit umbras. *Cadunt umbrae;* nox imminet.

ECLOGA. II. 1. *Formosum pastor Corydon*; Cory persona Virgilius intelligitur: Caesar Alexis in persona i [*Corydon*; fictum nomen est ab ave: quae Corydalus *Ardebat Alexin*; impatienter diligebat, et alebat, et *Alexin*; quem dicunt Alexandrum, fuit servus Asinii quem Virgilius*, rogatus ad prandium, cum vidisset in m omnium pulcherrimum, dilexit: eumque dono accepit. rem quidam acceperunt formosum in operibus et glor puerum Caesaris, quem si quis laudasset, gratam rem fecisset. Nam Virgilius dicitur in (tres) pueros habuiss amorem: nec enim turpiter eum diligebat. Alii Cor Asinii Pollionis puerum, adamatum a Virgilio ferunt: e domino [ipsi] datum Corydonem a Virgilio ficto nomin pari, ex eo genere avis, quae Corydalus dicitur, dulce Alexin vero puerum, quasi sine responsione ac superbum autem dilectum fuisse Pollionis: et Virgilium gratum se existimasse, si eum laudaret, cuius forma Pollio dele qui eo tempore Transpadanam Italiae partem tenebat, praeerat dividendis. — 2. [*Delicias domini*; hoc est domino Caesari, vel Pollioni in deliciis erat.] *Nec qui ret*; i. e. nec spem potiendi habebat. — 3. *Tantum*; modo. — 4. *Assidue;* i. e. saepius. *Incondita*; inco

4) V. C. *habet Sallustius lib. II. Hist.* Guelf. I. *Salust. in l. V. At* II. *Salust. in L. VI.* In fine al. *inconditi tendere.* V. R. *incon* Heins. volebat *temere;* ut est in Guelf. II. Vos. ex Ms. Ursini: *li illi quibus res incognita erat, ivere cuncti ad portas incognita* ad Frag. Sall. Hist. 2. in fin.

subito dicta, agrestia, vel insanientis dicta verba. Vel incondita, i. e. inconscripta: ut Sallustius in Iugurthino: *At illi quibus vires aderant ruere cuncti ad portas, incondita tenere.* — 5. *Montibus*; qui amorem ei praestabant. *Iactabat*; i. e., fundebat incassum. *Inani*; prae amore nihil sibi procurans: contra absentem [iuvenem] loquebatur. — 6. *Crudelis*; inexorabilis: qui non flecteris [meo amore: nec te potiundum praebes. Vel ἀλληγορικῶς: Crudelis Caesar qui non flecteris] meis scriptis, et non das ereptos agros. *Alexi*; i. e. Caesar. *Mori*; prae contemptu: [quia opprimit me tuus amor: vel, quia non delectaris meis carminibus.] — 8. *Frigora*; non aprica loca. *Aestu*; aestiva. — 9. *Lacertos*; genus serpentis. — 10. *Thestylis*; nomen rusticae mulieris: quae messoribus aestu fatigatis diversa genera herbarum contundens, pulmentarium his parat: vel concubina Corydonis. Vel Thestylis, i. e., fictilis, rusticum nomen: ut ab eo [quod] ponat cibum rusticis. *Fessis*; [vel labore vel aestu. Vel *fessis*,] i. e. ferventibus, vehementi ardore fatigatis, [vel laboris instantia.] — 11. *Allia*, *serpyllumque*; herbas calidas, quae aestum repellunt. Nam, ut etiam Plinius dicit in Naturali Historia: *Omnis medicina, aut a contrario, aut a simili quaeritur*; unde etiam calor potest aut frigore, aut alio calore depelli. Hinc est quod in ultima ecloga, cum amator remedium quaerit ardori, dicit, se iturum aut ad Scythiam, aut ad Aethiopiam. Ut (10, 68.): *Aethiopum versemus oves sub sidere cancri.* [Quarum regionum altera est frigidissima, altera fervens calore.] Sane *serpillum* herba est, [quae in Graeco aspirationem habet,] quam Graeci ἕρπυλλον dicunt: in multis enim nominibus, quae in Graeco aspirationem habent, nos pro aspiratione *S* ponimus. Inde est quod pro *herpillo*, *serpillum*: pro ἕξ, *sex*: pro ἑπτά, *septem*. — 12. *At mecum* etc.; *at* si per d fuerit, erit hyperbaton: ut sit: Dum tua lustro vestigia, ad me arbusta resonant, cum raucis cicadis. Sed melius est, ut *At* coniunctio sit: et ita intelligamus, Thestylis herbas tritas messoribus portat: verum mecum resonant arbusta, cum raucis cicadis. — 14. *Tristes Amaryllidis iras*; bene addit *tristes*; plerumque enim, ut ait Terentius: *amantium irae, amoris reintegratio est*: ut veram iram ostenderet, non fictam illam, quae aliquid gratiae habere consuevit. Unde Horatius: *Urit grata protervitas.* — 15. *Superba fastidia*; ex fastidio enim venit omnis superbia. *Nonne Menalcam*; tres dicitur amasse Virgilius: Alexandrum, quem donavit ei Pollio: et Cebetem puerum, cum Leria puella, quos a Maecenate dicitur accepisse. Unde volunt quidam per Amaryllida, Leriam: per Menalcam, Cebetem intelligi. — 17. *O formose puer*; bene dicit Donatus suspendendum O, et sic dicendum: *Formose puer*: ut intelligamus, per ironiam eum aliud voluisse dicere; sed in haec verba, ne Alexin offenderet,

14) Pro *irae* C. *ira*; dein Steph. Dan. al. *redintegratio* s. *int.* In versu Hor. *uret* hab. V. v. Terent. And. 3, 3, 23. Hor. Carm. 1, 19.

15) *Lerium* esse *Aleriam Plotiam* annotavit Vos. coll. Donati vita. — Ad v. 16. Masvic. hanc addidit annot.: *Quamvis ille niger*, etc.; Quia Caesar Romanos, Antonius Aegyptios habuit, Antonius niger dicitur propter Aegyptios, quos habuit.

amoris necessitate compulsum. *Ne crede;* non confide. stius: *Virtuti satis credebant*, i. e. confidebant. — 18. *ligustra cadunt;* et rustice et amatorie ex floribus facit c rationem. Ligustrum autem flos est candidus, sed vili Vaccinia vero sunt violae, quas purpurei coloris esse mani est, [vel ligustra flores papaverum sunt, vel arborum.] · *Quam dives* etc.; tria sunt, quibus amatores possunt p ·Divitiis, Pulchritudine, Cantilena, quae omnia se haber memorat. Et multi secundum Homerum, qui ait καὶ γά κόν, legunt *nivei quam lactis.* Sed melius est: *Quam di coris nivei.* Nam candidae oves in ingenti sunt pretio. in Georgicis legimus (3, 386.): *Continuoque greges vill mollibus albos.* Item alibi (G. 3, 391.): *Munere sic ni nae, si credere dignum est.* — 21. *Mille meae Siculis in montibus agnae;* Theocritus, ἀλλ' οὗτος τοιοῦτος ἐὼ χίλια βόσκω. *Errant* autem, cum securitate pascuntur. I ait *agnas*, et a sexu et ab aetate laudavit: [nam ex femin in pecoribus copiosior possessio provenit.] — 23. *Lac mi* multo melius quam Theocritus, ille enim ait: Τυρὸς δ' ο μ' οὔτ' ἐν θέρει, οὔτ' ἐν ὀπώρῃ, οὐ χειμῶνος ἄκρῳ. Sed [quia servari potest, (et) non mirum est, si quovis tempore quis caseum. Hoc vero laudabile est, si quis habeat lac novu *colostrum*, quod neutri generis est:, nam feminini esse non potest. Sane hunc versum male distinguens Virgili vituperat: *Lac mihi non aestate novum, non frigore:* i e., semper mihi deest. — 24. *Amphion Dircaeus in Aracyntho;* Amphion et Zetus fratres fuerunt ex Iove et A sed Zetus rusticus fuit: Amphion vero musicae artis Sane Aracynthus mons est Thebanus. Unde *actaeo* lito bemus accipere, ut (A. 5, 613.): *At procul in sola Troades acta*, non Atheniensi: licet Athenae primo ἀκτὴ sint. Quanquam plerique *Actaeo Aracyntho*, Atheniensi ant. non quod Aracynthus apud Athenas est, sed ut ost rustici imperitia. Nam (et) Theocritus ad exprimendan cam simplicitatem, multa aliter, quam res habet, dici ratione potest et Oaxis, Cretae fluvius, accipi: cum [et sit, ut diximus, Scythiae. — 25. *Nec sum adeo informi* cunde suam commemorat pulchritudinem. Sic Cicero in na: *Ut eum poeniteat non deformem esse natum.* Nam p rimum voluit dicere. *In litore vidi, Cum placidum sta tis mare;* negatur hoc per rerum naturam posse fie Theocritum secutus est, qui hoc dicit de Cyclope: ἦ γὰρ πόντον ἐσέβλεπον, ἦν δὲ γαλάνα. Sed illic est excusatio, ingentem habet oculum Cyclops: vel quia filius Nept Unde, quia ait *in litore*, volunt quidam in aqua a f derelicta, i. e., in lacuna litoris se eum videre Quam rem illud excludit: *Cum placidum ventis stare* Sed ideo in mari imago non cernitur: quia non stat si stet, non potest etiam nobis (Voss *non*) imagine dere. [Ni intelligas, *in litore*, intra portum: ut ips 3, 570.) de portu Cyclopum: *Portus ab accessu ve immotus.*] — 26. *Non ego Daphnin Iudice te n* Daphnis fuit filius Mercurii, formosissimus puer, qui pri

pastor fuisse. — 27. *Si nunquam fallit imago*; nulla enim i decipit, quemadmodum imago. Nam et in speculo conostendit universa: et in aqua remum integrum quasi fraidemus: quod etiam Cicero in Tusculanis plenius docet. *te metuam;* ac si diceret: Qui meam respicis pulchritu- — 28. *Tibi sordida rura;* utinam libeat tibi mecum e rura tibi sordida, i. e., quae tu putas sordida; nam *tibi* ipimus. — 29. *Atque humiles habitare casas;* sane mebito *illam rem*; quam *habito in illa re* dicimus. Nam principalitas huius verbi frequentativi accusativum regit: o *illam rem*. Inde fit *habito illam rem:* non *in illa re:* tare casas. [*Casas;* quae mapalia dicuntur.] *Figere cer*it furcas, quae figuntur ad casae sustentationem: quae sunt cervi, ad similitudinem cornuum cerv[in]orum. Aut, ielius est, figere cervos, venari et iaculari, intelligamus: is ad voluptatem eum, quam ad laborem invitare videa- *'iridi hibisco;* ad hibiscum compellere, scilicet a lacte s. Hibiscus autem, genus est herbae: et sic dixit *hibisco*, scum: ut: *It clamor coelo*, i. e. ad coelum. — 31. *ImiPana canendo*; exemplo numinis, in agris mecum poteris Nam Pan deus est rusticus, in naturae similitudinem is. Unde et *Pan* dictus est, i. e. *omne*; habet enim corradiorum solis et cornuum lunae similitudinem. Rubet ies ad aetheris imitationem. In pectore nebridem habet m, ad stellarum imaginem. Pars eius inferior hispida est arbores, virgulta, (et) feras. Caprinos pedes habet, ut t terrae soliditatem. Fistulam septem calamorum habet, harmoniam coeli: in qua septem soni sunt, ut diximus ide (6, 646.): *Septem discrimina vocum: καλαύροπα* habet, dum, hoc est baculum recurvum propter annum, qui in irrit: quia hic totius naturae deus est, a poëtis fingitur more luctatus: et ab eo victus: quia, ut legimus (E. 10, *mnia vincit amor.* Ergo Pan, secundum fabulas, amasse m nympham dicitur: quam cum sequeretur, illa, implorato auxilio, in calamum conversa est: quem Pan, ad solatium incidit, et sibi fistulam fecit. Sane sciendum, *Pana*, *pa*, accentum. Graeca enim monosyllaba, quae ad nos transrescunt in obliquis casibus: et in genitivo et dativo tangularibus ultimae syllabae accentum dant, ut, Panos Lyncos Lynci. Plurales [vero] etiam isti duo (ita) habent m: licet ad nos transire [non] possint. — 33. *Nec te at calamo trivisse labellum;* non tibi parum videatur. us: *At enim quantum hic operis fiat poenitet.* I. e. padetur. Et notandum *poeniteat trivisse*, praeteritum pro ti positum usurpative: quod in defectivis licenter fit, ubi s non invenitur. Ut: *Quanquam animus meminisse hor-*

ro καλ. al. ῥάβδον, V. *caraurorapa*, Vos. *carauropu*, B. uelf. II. *recurvum baculum caraurorapa* (B. *carauropa*) *habet i. e. pedum* oter etc. Guelf. I. *καϱαυϱοϱαπα habet i. e. ungam s. virgam* ılam) *pedum propter* etc. Vv. *hoc est bac. rec.* om. R. V. Vos.

rent. Heaut. I, 1, 20. Pro *poenitet* al. hab. *non poen.*, s. *nondum poeni-*

ret. Labellum; [parvum labrum. Hinc] inanissimam q tentant facere discretionem: ut virorum *labra*, mulierum dicantur. — 35. *Quid non faciebat Amyntas;* quemadm mihi non obsequebatur? Et ex affectu alterius hunc cog 36. *Disparibus septem compacta cicutis;* inaequalibus c Nam et harmonia inaequalis est. Cicuta autem est [spa quod est inter cannarum nodos. *Compacta;* coniuncta. I 12, 674.): *Turrim compactis trabibus quam eduxerat ip* 38. *Te nunc habet ista secundum;* commendat munus: et e quod ei haereditarium datum est: et ex eo, quod invi meruit. Nam res optimae et difficile donantur a vivis: e ceptae, facile merentur invidiam. — 39. [*Invidit stult. Am* Amyntam Cornificium vult intelligere; quia conatus est c Virgilium scribere; vel, ideo stultus, quia invidit.] — 40. *tuta mihi valle reperti capreoli;* commendat a difficultate. ut in primo (A. 7, 244.): *Relliquias Troia ex ardente rec* — 41. *Sparsis pellibus albo;* qui habent adhuc macu prima aetate venientes. Accessu enim temporis mutant colc et eorum maculae esse gratiae minoris incipiunt. Ergc dicit: Servo tibi capreolos, qui adhuc sint pellibus albo spars 42. *Quos etiam nunc tibi servo;* i. e. quos adhuc tibi s licet roger a Thestyli amica, quae me cupit illos abdu *Siccant;* sugunt. — 43. *Orat abducere;* orat, ut abducat. ratum est: ut (A. 10, 701.): *Donat habere*, i. e. donat ut h — 44. *Et faciet*; noluit dicere *et faciam:* ne quem amab fenderet, si se velle dixisset dare alteri munus quod ipsi paraverat. — 45. *Huc ades* etc.; tantum honoris habet p ut ei dicat etiam numina obsecutura. Sane *calathus* Gra est: nam Latine *quasillum* dicitur. Cicero in Philipp. (lib. *At vero huius domi inter quasilla appendebatur auru* 46. *Candida Nais*; vel pulchra, vel dea. Nam dii umbris trarii sunt, quas nigras esse constat. Hinc est (E. 5, 56.): *didus insuetum miratur limen Olympi.* — 47. *Pallentes vi* amantium tinctas colore. Horatius (Carm. 3, 10.): *Et ti viola pallor amantium.* Unde non praeter affectionem am eos flores nymphas dicit offerre, qui sunt amantibus si *Papavera carpens, narcissum et florem bene olentis a* sane Papaver, Narcissus, Anethus, pulcherrimi pueri fu quique in flores suorum nominum versi sunt: quos ei offer quasi admonet, nequid etiam hic tale aliquid unquam ex a patiatur. — 49. *Tum casia;* herba suavissimi odoris: ut se tia indicant: quam Graeci *κασίαν* dicunt. Et sic dictur *Tum casia atque aliis intexens suavibus herbis:* ut in Sall *Leonem, atque alias feras.* — 50. *Mollia luteola pingit* v *nia caltha;* mollia vaccinia pingit, i. e. componit, de caltl teola. Nam nisi *luteola* septimus sit casus, non stat v *Mollia* autem, tactus plumei scilicet. Et hoc dicens, ex col diversitate quaerit ornamentum. — 51. *Cana legam tene* *nugine mala;* mala dicit cydonea, [a Cydonibus primum a

45) Cic. Phil. 3, 4. Vv. *huius domi* om. Guelf. I. II. R. V. Vos. Deincep II. R. Vos. et C. *pendatur*. Guelf. I. *appendatur*. Cod. Urs. *inter qu* Dan. *inter quas illa*. Steph. *an non inter quasilla pendet aur*.

Latine Cotonea,] quae lanuginis plena sunt: sed non praeter obliquitatem. Nam ut in Aeneide (10, 325.) diximus, apud Cretenses infamiae genus iuvenibus fuerat, non amatos fuisse. Et verecunde rem inhonestam supprimit: quam Theocritus aperte commemorat. — 52. *Castaneasque nuces*; bene speciem addidit, dicens castaneas. Nam *Nuces* generaliter dicuntur omnia tecta corio duriore: ut avellanae, amygdalae, iuglandes, castaneae, sicut econtra *poma* dicuntur omnia molliora. *Mea quas Amaryllis amabat*; ne eas viles existimes, quas (mea) Amaryllis est amare dignata; nam apud illam in ingenti fuerunt honore. — 53. *Cerea pruna*; aut cerei coloris: aut mollia. Horatius (Carm. 1, 13.): *Cerea Telephi laudas* (al. *laudat*) *brachia*. *Honos erit huic quoque pomo*; si a te dilectum fuerit: sicut castaneae in honore fuerunt amatae Amaryllidi. [Talis mixtura shematum in bucolico decorum inducit.] — 54. *O Lauri*; licet Horatius (Carm. 2, 7.) dixerit: *Depone sub lauru mea*: melius tamen est iuxta secundam formam inflectere: nam melius sonat. *Proxima myrte*; vel vicina lauro: vel ad odorem proxima; potest enim utrumque intelligi. — 55. *Sic positae quoniam suaves miscetis odores*; quoniam permistione vestra suavem odorem creatis. — 56. *Rusticus es Corydon*; arguit se stultitiae, quod eum se sperat placare muneribus, qui possit habere meliora, nam supra ait: *Delicias domini*. — 57. *Iolas*; vel ditior amator: vel eius dominus. — 58. *Eheu quid volui misero mihi*; quomodo eum dicit discedere, quem supra cum eo diximus non fuisse? Nam quod ait, *solus montibus et silvis*, ratione non caret. Epicurei enim dicunt, quod etiam Cicero tractat, geminam esse voluptatem: unam quae percipitur, et alteram imaginariam, scilicet eam, quae nascitur ex cogitatione. Unde ita debemus accipere hunc usum per cogitationem illa imaginaria voluptate: qua et cernere et alloqui videbatur absentem. Sed postquam obiurgatione sua in naturalem prudentiam est reversus, caruit utique illa imaginaria voluptate, ubi nunc sibi se obfuisse dicit per hanc ratiocinationem: Rusticus es Corydon: nec munera curat Alexis. Nec si muneribus certes, concedat Iolas. *Floribus austrum*; quo facilius arescunt. — 59. *Fontibus apros*; qui fontes puros coenosos efficiunt. — 60. *Quem fugis ah demens*; iterum per phantasiam quasi ad praesentem loquitur: et quasi ille dixisset *silvas*, hic infert: *habitarunt dii quoque silvas, Dardaniusque Paris*; etiam is habitavit silvas, qui de dearum pulchritudine indicavit. — 61. *Pallas quas condidit arces, ipsa colat*; ideo dea arcium Minerva dicitur, non quod de capite Iovis nata est: sed quia dea est artium, et ingenii, ideo ista finguntur. Nihil enim excellentius est ingenio: quippe quo reguntur universa. — 63. *Torva leaena lupum*; Theocriti sunt isti versus. Et bene se revocat ad rusticas comparationes: paene enim fuerat lapsus, dicendo: *Pallas quas condidit arces*. *Leaena* autem dictum est, sicut *dracaena*. Et quod ait: *Torva leaena lupum sequitur*: verum est: Nam necesse est, ut, veniente lupo, adventus agno-

58) Haec nota pertinet ad v. 60. et in V. a manu sec.: *Quem fugis ah demens*. In Vos. erat: *Quomodo et Epicurei*, omissis mediis. Postea Dan. et Steph. *accipere hunc versum per cog.* etc. Sub fin. B. R. Vos. *Iolla*; V. *Iola*.

soatur leonis. — 64. [*Cythisus*; herba est. *Lasciva*; volu et desidiosa.] — 65. *Te Corydon o Alexi*; *don' o a*, ai chius est: sed *o* brevis fit: quia vocalis vocalem sequitur Homerus: *πλάγχθη ἐπεὶ Τροίης ἱερόν*. *Trahit sua quemq luptas*; notatur a Criticis, quod hanc sententiam dederit r supra bucolici carminis legem, aut possibilitatem. [Ex tamen potest, quia sententia vulgata est; ut Terentius i dria (1, 1.) dat Servo: *Ne quid nimis*.] — 66. *Aratra iu ferunt suspensa iuvenci*; Horatius: *Videre fessos vomeren sum Boves collo trahentes languido*. Et hoc vult dicere: (excepto amore, finiuntur. — 67. *Et sol* etc.; variavit: na ait supra: *Maioresque cadunt altis de montibus umbrae. plicat* autem, *auget*. Sallustius (lib. VI. Histor.): *Et Mari ctus duplicaverat bellum*. — 68. *Me tamen urit amor*; iam calor sit solis exhaustus. — 69. *Quae te dementia cep* e., cur amoribus vacas: cum multa sint, quae debeas in perficere? — 70. *Semiputata tibi* etc.; plus est, quam si *tata* diceret. Tolerabilius enim est, non incipere aliquid, incoepta deserere. Hinc est illud in primo (37.): *Mene inc desistere victam?* Item in Georgicis (3, 519.): *Atque ope medio defixa reliquit aratra*. Sane geminam arguit neg tiam: et quod semiputata vitis sit, et quod frondosa ulmus: utrumque obest. Unde est in Georgicis (2, 410.): *Bis vi ingruit umbra*. Et aut simpliciter intelligimus hunc locum suam arguat negligentiam: aut certe illud est: Non mirum esse dementem, qui habeo vites semiputatas. Nam in sacr citur, quod corripiatur furore, qui sacrificaverit de vino, est de vitibus imputatis. [Vel alio sensu; sicut *semiputata* tarde fructus suos facit, ita ego tarde adquiram gratiam (ris bucolico carmine. Vult se intelligi Aeneidos (Burm. *Aeneida*, s. *libros Aeneidos*) scripturum Caesari. Debuisti fectiora carmina componere, non sic vilia.] — 71. *Qui* quin immo, hortantis est. *Quorum indiget usus*; i. e., rusticus usus requirit. Sane et *eget illa re* dicimus: ut *eg* *Senatu*: et *eget illius rei*. Inde est indiget. Nam et hoc que iungitur casui. — 72. *Detexere*; multum texere, finire ficere. Nam modo *de* non minuentis est, sed augentis. quae viminibus et fortioribus sunt alliganda, tu molli iun ligare; i. e. amicitiam vili carmine quaeris bucolico.] — 7 *venies alium* etc.; alium Alexin, alium puerum formosissi qui te minime spernat. Et volunt quidam hoc loco alleg esse antiquam in Augustum: ut intelligamus: Invenies aliu peratorem, si te (hic) Augustus contemnit pro agris roga Sed melius [est, si] simpliciter accipimus hunc locum. nihil habet, quod possit ad Caesarem trahi. Illud vero post paene aperte dicitur in Augustum Caesarem: Quoniam omnia versat.

ECLOGA III. 1. *Dic mihi Damoeta*; transit in Ecl plenam litigii, et convitiorum pastoralium. Qui [enim] Bu

66) Horat. Epod. 2, 63. Pro *vom. vers.* V. *vomeres invers.*, R. *vomere i* Sed ex *m* fecerunt *in* librarii, ut centies alibi. *Burm.*

scribit, curare debet ante omnia, ne similes sibi sint eclogae: quod etiam Virgilius fecit. Nam prima habet unius otium: et, alterius, qui de suo agro pellitur, conquestionem. Secunda amantem exprimit rusticum. Haec vero lites habet et altercationem. Unde etiam dramatico caractere scripta est. Nam nusquam poëta loquitur: sed introductae tantum personae. Novimus autem tres caracteres hos esse dicendi: Unum exegematicum, in quo tantum poëta loquitur: ut est in tribus libris Georgicorum. Alium dramaticum, in quo nusquam poëta loquitur: ut est in comoediis et tragoediis. Tertium mixtum, ut est in Aeneide: nam et poëta illic, et introductae personae loquuntur. Hos autem omnes caracteres in bucolico esse convenit carmine: sicut liber etiam iste demonstrat. Nam habet [illum exegematicum,] in quo tantum poëta loquitur: ut (E. 2, 1.): *Sicelides musae, paulo maiora canamus.* Habet mixtum, ut (E. 10, 1.): *Extremum hunc Arethusa mihi concede laborem.* Nam etiam Gallum illic inducit loquentem. Habet dramaticum, ut in prima Ecloga: item in hac, quam miro ordine ex rebus communibus veniente composuit. Habet enim in ipso quasi primo occursu lites et iurgia. Inde quaeritur iudex, quo praesente habeant conflictum et disceptationem. Sequitur inde sententia, quae universa concludit. *Cuium pecus;* ab amaritudine coepit. Nam dicendo: *cuium pecus*, ostendit eum esse mercenarium. [Est autem Theocriti carmen: εἰπέ μοι ὦ Κορύδων, τίνος αἱ βόες? ἦ ῥα Φιλώνδα? οὐκ, ἀλλ' Αἴγωνος.] *Cuium* autem antique ait, vitans ὁμοιοτέλευτον, ne diceret *cuius pecus:* quod modo trium est generum. Antiqui dicebant sicut *meus*, *mea*, *meum*, sic *cuius*, *cuia*, *cuium*. Terentius (Eun. 2, 3, 29.): *Quid virgo, cuia est?* — 2. *Non, verum Aegonis;* amare etiam hic rivalis eius pecora esse dicit: ut et divitias illius ostendat: et dicat, duras esse huius [partes,] si quidem rivalis, ei traditis ovibus, solus amicae communis amoribus vacet. *Mihi tradidit*; meae fidei commisit, et credidit. — 3. [*Infelix o semper ovis pecus;* ordo est: o infelix pecus semper ovis: i. e. semper futurum imbecille.] *Neaeram;* amicam communem suam et Menalcae. — 4. *Dum fovet;* dum amplectitur. *Praeferat illa, veretur;* ac si diceret, ideo timet ab illa discedere, quia scit, me praeferri, si ipse discesserit. — 5. [*Alienus; alienus* dicitur, quamvis fuisset de ipsis, et non sit *alienus;* propter crudelitatem et avaritiam dicitur *alienus*.] *Bis mulget in hora*; quod vix per totum diem debet in ovibus foecundis fieri. Nam pro laude in Georgicis posuit, bis ad diem mulgeri oves: dicens (G. 3, 400.): *Quod surgente die mulsere, horisque diurnis, Nocte premunt: quod iam tenebris* (L. iam a t.) *et sole cadente, Sub lucem exportant calathis.* Quid autem sit: *Bis mulget in hora*, ipse dicit: *Et succus pecori, et lac subducitur agnis.* — 7. *Parcius;* melius hic distinguitur: licet possit dici etiam, *parcius ista.* Sensus autem est: Noli valde haec obiicere, tamen scias viris fortibus obiiciendas rapinas. Ipse enim ait in VII. (49.) (Dan. Guelf. I. II. *nono*): *Convectare iuvat praedas, et vivere rapto.* — 8. *Novimus et qui te;* subaudis *corruperint*, quod suppressit verecundo: licet Theocritus aperte ipsam turpitudinem ponat et exprimat: Ἠ οὐ μέμνασ' ὅτ' ἐγώ κατήλασα καὶ τὺ σεσαρὼς εὖ πότε κιγκλίζευ. [Figura haec

est brevitatis per detractionem, non tamen ἀποσιώπησις, ut IX., (3.) ait Quintilianus: nam in ἀποσιωπήσει quid taceatur incertum, aut longiore sermone explicandum: hic unum verbum et manifestum quidem desideratur. Porro *faciles Nymphae* clementes, te pro tua turpitudine non punientes.] *Transversa tuentibus hircis*; hircos, i. e. capros, libidinosa esse constat animalia. Unde Horatius: *Libidinosus immolabitur caper, et agna tempestatibus.* Quod etiam Plinius Secundus dicit: *Hirci si aliquos coëuntes vident, adeo indignantur, ut in eos pene impetum faciant.* Hinc est: *Transversa tuentibus hircis*, i. vestram turpitudinem indignantibus. Alii hoc improbant, legunt *hirquis*. Hirqui autem sunt oculorum anguli, secundum Suetonium Tranquillum, in vitiis corporalibus, ut sit sensus: Novimus qui te corruperint, hirquis transversa tuentibus: et Hypallage pro: oculis in hirquos retortis, quam rem solet libido perficere. Unde Iuvenalis: *Oculosque in fine trementis.* Persius: *Patranti fractus ocello. Sed faciles nymphae risere*; ideo, inquit, indulsere nymphae, quia mites sunt et exorabiles. Sic Georgicis (4, 535.): *Et faciles venerare Napaeas.* — 9. *Sacellis*; i. e. in loco sacro: nam diminutive dictum est. — 10. *Tu credo*; et rustice et naturaliter respondet. Non enim ante purgat obiecta, sed alia obiicit. Ita enim irati facere consueverunt, cum aut non potuerint, aut noluerint obiecta dissolvere. — 11. *Mala falce*; qua tu male uteris. Et dictum est ex affectu utentis: sicut (A. 2, 510.): *Inutile ferrum Cingitur.* In hoc autem maximum nefas est, quod ait, *vites novellas*, quia vetulae cum utilitate inciduntur. Fuerat autem capitale supplicium, arbores alienas incidere. Et *Arbustum* quidam locum, in quo arbores sunt, volunt accipere, sicut salictum. — 12. *Arcum, calamos*; nam habent arma pastores: ut in Georgicis docuit (3, 345.): *Armaque, Amycleumque canem, Cressasque pharetras.* — 13. *Perverse Menalca*; aut converse ad turpitudinem, aut intelligamus fuisse quendam Menalcam nobilem: ut istum perversum Menalcam dixerit, illius comparatione. Sic Sallustius (Fragm. Histor. 1.): *Saevus iste Romulus.* — 15. *Aliqua nocuisses*; i. e. aliquatenus, aliqua ratione. — 16. *Quid domini faciant, audent cum talia fures*; plerumque personae suis nominibus exprimuntur, plerumque etiam per officia designantur. Ut si dicas: philosophus: nomen ipsum ponis. Si autem velis dicere sapientiae operam dans: personam exprimis per officium, sicut (in) hoc loco fecit. Nam pro servo furem posuit. Furta enim

8) Horat. locus est Epod. 10, 23. In Plinii loco pro *Hirci* Guelf. I. II. B. L. [illegible] V. Vos. hab. *[illegible]*; dein *aliquo* pro *aliquos*. Mox pro *corruperint* Steph. Dan. al. *[illegible]*. Iuven. loc. est Sat. 7, 24. Pers. Sat. 1, 8. In Persii loco Vos. hab. *[illegible] fractus [illegible]* cf. Philargyr. ad h. l.

12) Post *[illegible]* Burm. [illegible] et iste rusticus discrimen obiicit. Et est sensus quasi dicat [illegible] quam [illegible] arcum et calamos Daphnidis [illegible] pastoris, ut [illegible] simul et invidiam obiiciat. Haec [illegible] I. II. R. V. Vos. Steph. Dan. et al. sed in L. leguntur, ubi [illegible]

13) In loco Sall. Burm. [illegible]; nostrum hab. Guelf. I. II. R. Vos. I. Steph. Dan. et al.

16) Plaut. Aulul. 2, 46. Steph. et Dan. *[illegible] homo vituperas me?*

aliter servorum sunt. Sic Plautus de servo: *Homo es trium rum.* I. e. fur. — 17. *Non ego te vidi;* manifesti eum arguit, dicendo *vidi.* — 18. *Excipere;* dolo capere: ut (A. 32.): *Excipit incautum insidiis. Latrante lycisca;* lyciscae , ut etiam Plinius dicit, canes nati ex lupis et canibus, cum se forte misceantur. — 19. [*Proripit;* ingerit, immittit. ; fur. — 20. *Tityre;* alius pastor. *Coge;* i. e., collige et in m redige.] *Post carecta latebas;* loca caricis plena. *Carex* m, herba est acuta, et durissima, sparto similis. Alibi (G. 3,): *Et carice pastus acuta.* Sane hoc loco [quidam] superm volunt esse allegoriam, dicentes rem nusquam lectam de ilio. Aiunt enim hoc: Varus, tragoediarum scriptor, habuit rem literatissimam: cum qua Virgilius adulterium solebat adtere: cui etiam dedit scriptam tragoediam, quam illa marito it, tanquam a se scriptam. Hanc recitavit Varus pro sua; m rem Virgilius dicit per allegoriam. Nam tragoediae praem caper fuerat: Horatius: *Carmine qui tragico vilem certaob hircum.* Sed melius simpliciter accipimus. Refutandae m sunt allegoriae in bucolico carmine: nisi cum, ut supra imus, ex aliqua agrorum perditorum necessitate descendunt. — [*An;* pro ergo, ut Comminianus dicit.] — 23. *Meus caper;* itus merito victoriae. *Reddere posse;* scilicet ne suo iudicio eretur esse superatus. — 25. *Cantando tu illum;* imperitus itum. *Cera iuncta fuit;* supra (2, 32.): *Pan primus calamos* s (L. *cerae*) *coniungere plures Instituit.* — 26. *In triviis;* suetudo enim fuerat ut per trivia et quadrivia ulularent, et ile quiddam in honorem Dianae canerent rustici, ad reddenm Cereris imitationem (Heins. *initiation.*), quae raptam Propinam in triviis clamore requirebat. Novimus autem, eandem e Proserpinam quam Dianam. Sic in Aeneide (4, 609.): *cturnisque Hecate triviis ululata per urbes.* — 27. *Miserum men;* triste, flebile, quale canunt stipulae: et quod congruit imitationem matris orbatae. — 28. *Vis ergo inter nos;* aut stri comparatione: aut quod melius est, nullo iudice praesen; postea enim ex improviso Palaemon adveniet. *Vicissim exiamur;* i. e. amoebaeo carmine. *Amoebaeum* autem est, otiens, qui canunt, et aequali numero versuum utuntur, et se habet ipsa responsio, ut aut maius aut contrarium aliquid cant, sicut sequentia indicabunt. — 29. *Ego hanc vitulam;* distingue, ut ita intelligamus, ne eam vilem existimes. — *Bis venit ad mulctram: binos alit ubere fetus;* ut eam laure et ex fetu et ex aetate videatur. Male enim quidam quaeonem movent dicentes, vitulam parvam esse: nec congruere

18) Pro *Lyciscae* R. Vos. *Lycisci.* V. Ulit. ad Grat. Cyneg. 255. Pro *miscentur* L. V. Vos. misceantur.

19) Tota nota deest in Guelf. I. II. L. R. Vos.; Steph. hab. *i. e. aufugit, et a conspectu aufert, vel erlat.* Dein: *ille i. e. caper.*

20) *Carix* Guelf. I. II. L. V. Vos.; *Charix* R. Tum Guelf. I. *sparago sim.* Deinde Dan. *Sane ut Servius dicit super hoc loco superfl. vol.* etc. R. hab. *quidam vult.* Horat. locus est Art. Poët. 220.

30) Pro *speotes* et *laudes* L. V. B. Steph. *spectas* et *laudas.* Postea L. V. R. Vos. *mulctrare* et *mulctraria.*

ut eam iam enixam esse dicamus: sed debere nos iuvenc audire, ut sit: Ego hanc iuvencam [de]pono, vitulam r recuses. Nam et *vitula* a viridiore aetate dicta est, sicu ut paulo post ipse dicturus est: *Si ad vitulam spectes, n quod pocula laudes.* Item: *Et vitula tu dignus,* et hic. iuvencam subaudire non possumus: sed secundum supe sensum intelligamus. Vitula enim est nomen aetatis: no tantum ante partum vaccae possideant. *Mulctram;* et fe genere dicimus *haec mulctra:* [vas in quo mulgetur]: et *hoc mulctrale.* Unde est in Georgicis (3, 77.): *Implebun ctralia vaccae.* Alii faciunt discretionem: ut sit *mulctra* t quo mulgentur animalia: *mulctrale.* vas, in quod mulgen 31. *Depono;* in sponsione colloco, sequestro. [*Quo pi* qua sponsione, quia pignus sponsioni est.] — 32. *De gre ausim quicquam deponere tecum;* supra enim eum alie scere dixit animalia: ut: *Dic mihi Damoeta, cuium pec* 33. *Iniusta noverca;* epitheton (est) generale novercarı 34. *Bisque die numerant ambo pecus;* et dum vadit ad p et dum inde revertitur. *Alter et haedos;* male quidam pri accipiunt. *Alter* enim de duobus dicimus, non de tribus: *alter* de noverca intelligamus. Ne nos moveat, quod *alt* de femina. Nam et in subauditione ponuntur ea, quae n sumus dicere et scimus: quia, quotiens haec duo genera i tur, masculinum praeponderat feminino. — 36. *Insani quoniam tibi;* vel sub sponsione contendere, vel, quod est, carmina componere. Nam insani dicuntur poëtae. *Divini opus Alcimedontis;* laus ab artifice. Cicero: *P esse dicebant. Pocula* autem *Fagina* quasi rem maxim 38. *Quibus torno facilis;* Donatus sic legit. Legitur ta *torno facili:* ad excludenda duo epitheta; quod est in la vitiosum, si sit, *lenta facilis vitis.* — 39. *Corymbos;* u derarum. — 40. *Conon;* dux fuit: cuius nomen dicit, omnium ore versatur, nam philosophi tacet, quod non potest ad rusticum pervenire. Et bene ea dicit philosoph ad rusticum pertinent, ut: Tempora quae messor, quae arator haberet. — 41. *Radio;* i. e. virga philosophoru geometrae lineas indicant. Inventa autem est haec ars te quo Nilus plus aequo crescens confudit terminos possess ad quos innovandos adhibiti sunt philosophi, qui lineis di agros: [inde] *geometrica* dicitur: cum non tantum terr et maris, et coeli, et aëris spatia metiri consueverit. Si autem aut Aratum, aut Ptolemaeum, aut Eudoxum. — 4

34) In fine B. R. V. *foemininum non praep.;* L. *foem. n. praeponunt; ponderat.*

36) Post *poëtae* al. add. [pro mendaciis scilicet, variisque, quibus vacant bus.] Haec om. Guelf. I. II. R. Vos. Dan. Steph.; al. hab. *quia su furore conciti.*

37) *Policliti* R. Vos.

40) L. *Nam nomen philos.*

41) Ad nomen *Ptolem.* Burm.: Qui potuit Virgilius Ptolemaeum, qui illum vixit, significare, nisi aliquis antiquior fuerit eo nomine? Gl Cod. Eudoxum Platonis discipulum, vel Aratum vel Ptolemaeum etiam

im *illis labra admovi;* Hypallage est, pocula enim labris ad-
emus: ut (A. 3, 61.): *Dare classibus austros.* Et tantam in
dicit venerationem, ut necdum illis usus fuerit. — 44. *Idem*
cimedon; irrisio est, facta iteratione verborum; et mire omnia
vituperationem trahit, quae ille laudavit. *Et nobis fecit;* ac
diceret: Putas te solum habere pocula: cui enim Alcimedon
fecit? tu pro reverentia ea non tangis: ego ideo, quia vilia
existimo. — 45. *Molli Acantho;* [genus est floris:] quia ille
erat, *lenta vitis.* — 46. *Silvasque sequentes;* non secutas:
quasi adhuc sequentes: [ut peritiam artificis laudet.] — 49.
nquam hodie effugies; ac si diceret: excusationes, ne conten-
s, requiris: non quia vilia aestimas pocula. *Veniam;* descen-
m. — 50. *Audiat haec tantum;* subaudis aliquis. *Tantum*
dem ideo, quia suspicatur eum victum non posse cedere, qui
etiam ante certamen est contumax. *Vel qui;* quasi requiren-
est, cum subito Palaemon adveniat. Alii distinguunt: *vel qui*
nit. Bene autem dubitat: ne eum ipse immisisse videatur, et
credibile, quod ad eius iudicet gratiam. Hoc etiam Damoetas
tiens dicit: *Nec quenquam fugio;* i. e. consentio etiam ad
ititium iudicem. Edititius autem iudex est, quem una pars ele-
. [Cicero pro Plancio (15.): *Neque enim quidquam aliud in*
lege nisi edititios iudices secutus.] — 53. *Vicine Palae-*
n; benevolum reddit ex vicinitatis commemoratione. Terenti-
(Heaut. 1, 1, 4.): *Vel virtus me tua, vel vicinitas, quod*
in propinqua parte amicitiae puto. — 56. *Et nunc omnis*
r, nunc omnis parturit arbos; ipse alibi (Georg. 2, 330.):
arturit almus ager. Sane bene subdidit: *Nunc frondent sil-*
e, referens ad arbores steriles: nam *Parturiunt* de pomiferis
cimus. Vult autem tempus exprimere, quo et deliciae sunt in
gris, et rustici minus laborant: ut sit duplex ad cantilenam in-
tatio. — 59. *Alternis dicetis;* quia quasi iratus fuerat, quod
amoetae prior locus dabatur: [idcirco] ait *alternis dicetis.* In
noebaeo enim carmine difficilior pars respondentis est: qui
n pro suo arbitrio aliquid dicit, sed aut maiorem aut contra-
m format responsionem: ut diximus supra. *Camoenae;* musae,
ibus a cantu nomen est inditum. — 60. *Ab Iove principium*
usae; vel musae meae ab Iove est principium, vel: O musae,
namus ab Iove principium. Est autem Arati, qui ait: *Ἐκ Διὸς*
ἀρχώμεσθα, τὸν οὐδέ ποτ᾽ ἄνδρες ἐῶμεν ἄῤῥητον. μεσταὶ δὲ Διὸς
σαι μὲν ἀγυιαὶ πᾶσαι δ᾽ ἀνθρώπων ἀγοραὶ, μεστὴ δὲ θάλασσα,
λιμένες πάντη δὲ διὸς πεπλήσμεθα πάντες. *Iovis omnia ple-*
; Lucanus (9, 580.): *Iuppiter est quodcunque vides, quocun-*
e moveris. Ipse alibi (Aen. 6, 716.): *Spiritus intus alit, to-*
nque infusa per artus Mens agitat molem. Ipse enim est spi-
us, sine quo nihil movetur aut regitur. — 61. *Colit terras;*
fat. Ceterum superior colitur, non colit inferiorem. Sic ali-
(Aen. 1, 15.): *Unam posthabita coluisse Samo,* i. e. amasse.

46) C. hab. *sequentes, quae motae sunt illius cantilenis, ut per.* etc.

50) Pro *Damoetas* R. V. Voss. *Menalcas.*

60) Pro *πεπλ.* al. *κεχρήμεθα.*

61) Pro *inferiorem* V. *subteriorem;* R. Vos. *superiorem.*

Nec mirum, si rusticus sumpsit ab Iove principium, quem terras constat, et habere carminum curam. — 62. *Et me bus amat;* aut simile est, quod dicit, quia ubicuique d quem colit, summus videtur: ut (Aen. 11, 785.): *Summ sancti custos Soractis Apollo:* ut Apollinem exaequaveri Aut certe ordo sit talis: Me et Phoebus amat: ut et plus nec Iovi videatur Apollinem comparare. — 63. *Sua m* ipsi grata. I. e. laurus et hyacinthus. Nam scimus, et Da Ladonis fluminis Arcadiae filiam, dilectam ab Apolli Terrae miseratione in laurum conversam, et Hyacinthun tum, tam a Borea, quam ab Apolline: qui cum magis A amore laetaretur: dum exerce[re]tur disco: ab irato Bo dem disco est interemptus, et mutatus in florem nominis 65. *Ante videri;* [a me], antequam lateat. Horatius (C 9, 21.): *Nunc et latentis proditor intimo Gratus puella ab angulo.* — 66. *Offert ultro;* iste plus dicit lege An carminis. — 67. *Delia nostris;* Deliam alii amicam p volunt: alii Dianam, quae est a Delo: et est canibus not quos venamur, quasi dea venationis. Nam si ad amica ras, hoc dicit: Sic ad me frequenter Amyntas venit, ut meis notior sit, quam amica Delia. — 68. *Parta;* pra *Meae Veneri;* meae amicae. — 69. *Aëriae;* aërii coloris *gessere;* nidificavere. — 71. *Aurea mala decem misi;* cit. Nam cum ille dixisset, se esse missurum, iste [se] i sisse confirmat. *Aurea* autem, aurei coloris. Et volunt hoc loco allegoriam esse ad Augustum de decem eclogi superfluum est. Quae enim necessitas hoc loco allego 73. *Divum referatis ad aures;* ita, inquit, mecum dulc est Galatea, ut deorum auditu eius digna sint verba. *Animo non spernis;* i. e. libentissime habes. Et est figura. Sicut (Aen. 7, 261.): *Munera non sperno.* Et mu locum allegorice accipiunt: ut videatur Augusto dicere prodest, quia me diligis, si ad capiendos hostes pergens me relinquis? Dicitur enim Virgilius sequi voluisse A contra Antonium ad Actiaca bella properantem. — 7 *servo;* quae res in venatione minus possidet voluptatis. vocativus Graecus est. Et sciendum, Graeca nomina in A tia, sive crescant, sive non crescant in genitivo, vocativu mittere: ut *Aeneas, Aeneae, o Aenea: Pallas, Pall Palla.* Ut (Aen. 11, 152.): *Non haec o Palla dederas p parenti.* — 76. *Phyllida mitte mihi;* amicam communer natalis diei: in cuius tantum sacrificio licebat voluptati ram dare. Nam in aliis sacrificiis erat castitatis observati etiam sequentia indicant, ubi dicit: *Cum faciam vitul* cum pro frugibus sacrificare coepero, tu tantum venit *Natalis* apud maiores plenum nomen erat, posteritas *dies* dicere coepit. Nam cum Horatius (Ep. 2, 2, 210.)

62) Post v. deus Burm. addit: [non solum Iuppiter, sed et Phoebus], q Ed. et Mss. aliis omnibus praeter Lugd.

76) B. L. Voss. Guelf. I. II. eam fac. et Lugd. In loco Horat. co grate numeras; et in Iuven. Guelf. I. quae nunc die & nunc die dies L.

Natalis gratae numeras: Iuvenalis (12, 1.) ait: *Natali Corvine hic mihi dulcior haec lux.* — 77. *Cum faciam vitula pro frugibus ipse venito;* cum sacrificavero. Et figurate: *faciam vitula* ut: ut *faciam thure*, ut *faciam agna.* Horatius (Carm. 1, 4, 12.): *Seu poscat agnà, sive malit hoedo.* Dicitur autem hoc sacrificium *Ambarvale:* quod arva ambiat victima. Sic ipse in Georgicis (1, 345.): *Terque novas circum felix eat hostia fruges.* Sicut *amburbale*, vel *amburbium* dicitur sacrificium, quod urbem circuit, et ambit victima. — 79. *Vale, vale, inquit Iola;* hic pastor aut habuit duo nomina, (nam supra eum Menalcam dixit) aut certe Iolam eum, quasi pastorem optimum appellavit a quodam pastore nobilissimo: sicut virum fortem plerumque *Achillem*: adulterum, *Parin* vocamus. Sane *Longum vale* ita ait, ut *torvum clamat.* Pro adverbio nomen posuit. *Vale vale inquit*, *Le* corripit sequens vocalis: ut: *Te Corydon o Alexi.* — 80. *Triste*; tristis res. — 81. *Dulce;* dulcis res. *Satis;* (seminatis) segetibus. *Depulsis;* a lacte prohibitis. Ut (Ecl. 7, 15.): *Depulsos a lacte domi quae clauderet agnos.* — 84. *Pollio amat nostram, quamvis sit rustica, musam;* blanditur iam Pollioni patrono: quem et tragoediarum et historiarum scriptorem Horatius fuisse testatur. Nam in secundo carminum (Carm. 1, 6.) dicit de historiis: *Periculosae plenum opus aleae Tractas, et incedis per ignes Suppositos cineri doloso.* Item paulo post: *Paulum severae musa tragoediae Desit theatris.* Quem, carmen suum, licet rusticum, tamen amare confirmat. — 85. *Pierides vitulam lectori pascite vestro;* i. e., pascite eius armenta, quia legit hoc carmen: vel vitulam ei nutrite pro praemio. — 86. *Pollio;* sane alii legunt *Pollio*, ut prima producatur: alii *Polio. Nova carmina;* magna, miranda. *Pascite taurum;* hic auget: nam ille *vitulam* dixerat. — 88 *Quo te quoque gaudet;* subaudis *venisse*; pervenerat autem ad consulatum post triumphum Dalmaticum. Nam vicerat Salonas, civitatem Dalmatiae. Horatius (Carm. 2, 1, 15.): *Cui laurus aeternos honores Dalmatico peperit triumpho.* — 89. *Amomum;* flos est Assyrius: ut Lucanus (10, 168.): *Vicinae messis amomum.* — 90. *Qui Bavium non odit;* pro pòena ei contingat, ut diligat Maevium peiorem poëtam. Nam Maevius et Bavius pessimi fuerunt poëtae, inimici tam Horatio quam Virgilio. Unde Horatius (Epod. 10, 1.): *Mala soluta navis exit alite, Ferens olentem Maevium.* — 91. *Mulgeat hircos*; faciat ea, quae contra naturam sunt. — 92. *Fraga;* mora, quae in herbis nascuntur. Ideo dixit *Humi nascentia.* — 93. *Latet anguis in herba;* allegoria est: nam videtur hoc ad Mantuanos dicere, qui inter milites versabantur armatos: quos, sicut angues, mortem inferre posse non dubium est. — 94. *Non bene ripae creditur, Ipse aries etiam nunc vellera siccat;* allegoria ad illud, quod supra diximus, pertinens: quia post acceptos agros, ab Arrio centurione paene est interemptus, nisi se praecipitasset in fluvium. *Parcite* autem

84) In priore Hor. loco L. *supposito;* in altero, B. *paullulum servemus a tragoediae desit*. Tum B. L. R. Vos. *licet suum.*

89) *Flos est Assyrios plenae mess. am.* Guelf. I. II. R. L. et Vos. nisi quod *Assyrius; ut est plenae Messis* V.; *ut Lucanus plenae* L.

prohibere: i. e. prohibete, servate, ne procedant. Ut (Aen. 10, 532.): *Gnatis parce tuis.* — 96. *Tityre pascentis a flumine reice capellas;* i. e., o Mantua, noli modo velle aliquid agere de repetendis agris. Nam ubi opportunum fuerit, *Ego omnes lavabo*, i. e. purgabo omnes apud Caesarem, cum de Actiaco praelio reversus fuerit. Et bene *in fonte:* ipse enim per amicos Caesaris agrum meruerat recipere, tanquam per rivulos quosdam, nunc autem Mantuanis beneficium dicit se ab ipso Imperatore meriturum. *Reice capellas; reice ca*, proceleusmaticus est pro dactylo: et sic est positus ut (Aen. 5, 432. 11, 809.): *Genua labant.* Item: *arietat in portas.* — 98. *Cogite oves;* in ovilia colligite ut (E. 3, 20.): *Tityre coge pecus. Praeceperit;* praeoccupaverit. Nam naturale est, ut lac augeatur frigore, calore minuatur. — 102. *Vix ossibus haerent;* vix ossa eorum cohaerent. — 103. *Teneros oculus mihi fascinat agnos;* dicit causam maciei, et per transitum, pulchrum se pecus habere significat, quod [utique] meruit fascinari. — 104. *Eris mihi magnus Apollo;* relicto certamine, sibi proponunt aenigmata. Bene autem ait, *Et eris mihi Apollo:* quia in rebus incertis sola opus est divinatione. — 105. *Tris pateat coeli spatium non amplius ulnas; ulna*, proprie est spatium in quantum utraque [ex]tenditur manus. Dicta ulna ἀπὸ τῶν ὠλενῶν, i. e. a brachiis; unde et λευκώλενος Ἥρη dicitur. Licet Suetonius unum cubitum velit esse tantummodo. Sane haec quaestio varia est. Nam alii dicunt, significare eum sepulcrum Caelii luxuriosi cuiusdam, qui, venditis omnibus rebus et consumptis, tantummodo sibi spatium reservavit, quod sepulcro sufficeret, et voluisse eum errorem facere ex coeli et Caeli similitudine, ut sit: Dic mihi, ubinam sepultus est Caelius, cuius tribus ulnis continetur sepulcrum? Alii vero volunt, puteum significari, qui est in Syene parte Aegypti: quem ad hoc nimiae altitudinis philosophi effoderunt, ut probarent locum illum esse solum, quem recto intuitu Sol irradiaret. Nam octavo Calend. Iul. die, quando in centro suo est Sol, lumine suo tam imam quoque illius putei, quam summam terram irradiat. [Alii dicunt clypeum Aiacis trium ulnarum, in quo expressa coeli forma fuit, alii specum in Sicilia, per quod rapta est a Dite Proserpina, alii mundum in sacro Cereris.] Sed neutrum horum convenit rustico. Unde simpliciter intelligendus est cuiuslibet loci puteus, in quem cum quis descenderit, tantum coeli conspicit spatium, quantum putei latitudo permiserit. [Asconius Pedianus dicit, se Virgilium dicentem audisse, in hoc loco se Grammaticis crucem fixisse, volens experiri, quis eorum studiosior inveniretur, volens intelligi de Caelio Mantuano, ut supra dictum est.] — 106. *Dic quibus in terris inscripti nomina regum Nascantur flores;* quia solvere non potuit, ipse aliam obiicit quaestionem: et captiose *quibus in terris* dixit. Hyacinthus enim ubique nascitur, flos qui natus primo est de Hyacinthi sanguine, postea de Aiacis, sicut (etiam) Ovidius docet. Est autem rubrum quasi lilium, designans primam Hyacinthi literam. Regum autem nomina, non quoniam ipsi

105) Suetonii locum ex eius libro *de vitiis corporalibus* esse credebat Vossius. De re cf. Philargyr. ad h. l.

ges fuerunt, sed quia regum filii, ut (Aen. 6, 28.): *Magnum reginae sed enim miseratus amorem:* cum de Ariadne diceret, Minoae reginae filia. Sane multi volunt *nomina regum* pro *nomine Regis* positum, ut sit quemadmodum illud in Terentio (Eun. 1, 1, 3.): *Non perpeti meretricum contumelias*; cum de una loqueretur. Nam flos iste Hyacinthi tantum, non et Aiacis nomen retinet. Tamen sciendum, aenigmata haec, sicut fere omnia, carere aperta solutione. — 107. *Phyllida solus habeto;* amicam communem; quod plus est, quam esse Apollinem. Nam me Apollinem impossibile est, quod ille promiserat; hic vero possibilia pollicetur. — 108. *Non;* hic distinguendum est, ut sit sensus: Officii iudicis est, ferre sententiam, non eorum, qui inter se contendunt. Unde male quidam totum iungunt: Non nostrum inter vos tantas componere lites. Nam non negat se facturum esse, quod faciet: iudicaturus enim est, eos esse pares, dicens: Et vitula tu dignus, et hic. *Componere*; finire. Ut (Aen. 1, 374.): *Ante diem clauso componet vesper Olympo*; i. e. finiet. — 109. *Et quisquis amores, aut metuet dulces, aut experietur amaros;* et tu et hic digni estis vitula, et quicunque similis vestri est. Nam supra unus dixerat, Triste lupus stabulis, maturis frugibus imbres, Arboribus venti, nobis Amaryllidis irae. Item alter, Dulce satis humor, depulsis arbutus hoedis, Lenta salix foeto pecori, mihi solus Amyntas. Ad cuius amatoris similitudinem pertinet: Aut metuet dulces. Namque hic Menalcas, et amabat, et amabatur: sed tanquam prudens timebat, ne unquam posset amor ille dissolvi. [Et] contra Damoetas amaritudinem amoris expertus fuerat ex amicae Amaryllidis iracundia. *Metuet dulces*; timebit pro dulcibus, ne eos amittat. — 111. *Sat prata biberunt*; aut intelligimus hunc exisse, ut iuberet pueris suis ut arva irrigarent, quod illis cantantibus factum est. Aut, et re vera dicit, rivos claudite. Aut certe allegorice hoc dicit: Iam cantare desinite. Satiati enim audiendo sumus.

ECLOGA IV. 1. *Sicelides Musae paulo maiora canamus;* Asinius Pollio ductor Germanici exercitus cum post captam Salonam Dalmatiae civitatem primo meruisset lauream: post etiam consulatum adeptus fuisset: eodem anno suscepit filium: quem a capta civitate Saloninum vocavit, cui nunc Virgilius genethliacon dicit: quem constat natum risisse statim: quod parentibus omen est infelicitatis, nam ipsum puerum inter ipsa primordia, [i. e., nono die] perisse manifestum est. *Sicelides Musae*; *Sicelides* autem Graecum est. Nam Latine *Sicilienses* facit, i. e. Theocritiae. Nam Theocritus Syracusanus fuit, quem in hoc opere Virgilius imitatur, ut diximus supra. *Paulo maiora canamus;* bene *paulo* dicit. Nam licet haec ecloga discedat a bucolico carmine, tamen inserit ei aliqua apta operi [ergo non *maiora*, sed *paulo maiora.*] — 2. *Myricae*; virgulta sunt humillima [et sterilia, quod vulgo tamaritium dicitur. — 3. *Si canimus sil-*

100) Guelf. I. *et amabat et cupiebat, ne unq.* etc. Guelf. II. *et amabat ne unq.* reliquis omissis.

1) Pro *omen est infel.* Burm. edidit *omen fuit infel.*: nostrum tuentur Guelf. I. R. Voss. Steph. Dan. al.; *omen est felic.* hab. B. et Guelf. II.

silvae sint c. d.; i. e. misceatur illis honos, ut dignae sint consule. i. e. filio consulis Asinii Pollionis.] — 4. *Ultima Cumaei venit iam carminis aetas*; Sibyllini, quae Cumana fuit, et secula per metalla divisit: dixit etiam, quis quo seculo imperaret: et Solem ultimum, i. e. decimum voluit. Novimus autem eundem esse Apollinem. Unde dicit: *Tuus iam regnat Apollo.* Dixit etiam, finitis omnibus seculis rursus eadem renovari: quam rem etiam philosophi hac disputatione colligunt, dicentes, completo magno anno, omnia sidera in ortus suos redire, et [re]ferri rursus eodem motu. Quod si est idem siderum motus, necesse est, ut omnia, quae fuerunt, habeant iterationem. Universa enim ex astrorum motu pendere manifestum est. Hoc secutus Virgilius dicit, reverti aurea secula, et iterari omnia, quae fuerunt. — 5. *Ab integro*; [vel] denuo [vel ab initio. *Cato* de suo consulatu: *Omnia ab integro paranda erant.*] *Seclorum*; synaeresis est pro *seculorum*, [et seculum quidam centum annorum definiunt, quidam centum decem. Horatius (Carm. Secul. 21.): *Certus undenos decies per annos.*] — 6. *Iam redit et virgo*; Iustitia quae Erigone fuit, [filia Themidis, dum inter homines versaretur, propter eorum scelera terras reliquit, quam ideo virginem dicunt, quod sit incorrupta iustitia.] Et permiscet laudes tam pueri (quam) Pollionis, quam (et) Augusti. Nam felicitas temporum ad Imperatoris pertinet laudem. [*Saturnia regna*; aurea secula, quia Saturnus aureo seculo regnasse dicitur.] — 7. *Iam nova progenies coelo demittitur alto*; ut videantur homines non ex mortalibus nati, sed ex numinibus, et quasi (e) coelo lapsi. Et hinc coniicit fore aurea secula, quod Augustus imperat: [vel] quod talis natus est puer, [vel] quod consul est Pollio, [unde est: *te consule inibit*] — 8. *Quo*; [deest] *nascente.* Nam hoc dicit: fave ei Lucina, cuius ortus secula immutabit, aureis scilicet ferrea. — 10. *Casta fave Lucina*; modo [Lucinam] Dianam accipimus. Sic Horatius (l. 1. 15.): *Sive te Lucinam probas vocari, seu te penitus Iunonem.* Terentius (Andr. 3, 1, 15.) Iunonem Lucinam dicit: ut: *Iuno Lucina fer opem*, cum tamen ambae unum sint. [Sane hic Dianam, Lucinam non immerito designat. Prior enim genita parturienti matri Apollinem, tulisse auxilium dicitur: Nigidius *De Diis* lib. IV.: *Quidam deos et eorum genera temporibus et aetatibus, inter quos et Orpheus, primum regnum Saturni, deinde Iovis, tum Neptuni, inde Plutonis, nonnulli etiam, ut magi, aiunt, Apollinis fore regnum.* In quo videndum est, ne ardorem (sive illa ecpyrosis appellanda est) dicant. Quidam hoc loco: *Casta fave Lucina, tuus iam regnat Apollo*, Octaviam sororem Augusti significari, adfirmant, ipsumque Augustum Apollinem.] *Tuus iam regnat Apollo*; et ultimum seculum ostendit, quod Sibylla Solis esse memoravit: et tangit Augustum, cui simulacrum factum est cum Apollinis cunctis in-

10) In versu Hor. pro *te* al. hab. *tu;* Steph. om. pronom. Dein *genitalem* legisse fortasse Servium suspicatus est Voss. Apud Hor. est: Sive tu Lucina probas vocari seu genitalis; *vocari*, reliquis omissis, hab. Guelf. I. II. L. R. V. Vos. Steph. Vid. Muncker. ad Alberic. c. 7. — In vv. Terent. post *opem* ita pergunt Guelf. I. et II. L. R. V. Vos. et al.: *serva me obsecro* (codd. Guelf. *S. m. o.*). *tamen a. u. sunt.* — Vv. *Sane* - - *Apollinem* om. Guelf. I. II. L. R. V. Vos. Steph. et al.

mibus. — 11. *Inibit*; inchoabit, exordium accipiet: aureum licet seculum, [et ideo *inibit*, non *iniit*, quia consul designa- erat. Quidam Saloninum, Pollionis filium, accipiunt. Alii nium Gallum, fratrem Salonini, qui prius natus est, Pollione isule designato. Asconius Pedianus a Gallo audisse se refert, hc eclogam in honorem eius factam.] — 12. *Incipient magni cedere menses;* illud tangit, quod Iulius et Augustus menses honorem Caesaris et Augusti acceperunt nomina. Nam antea intilis et Sextilis dicti sunt. Et hoc etiam trahit ad argumen- aurei seculi. [Possumus et *magni* pro *pulchri* accipere, i. aurei seculi.] — 13. *Te duce;* vel Augusto, vel Pollione, vel mino [auctore]. *Sceleris vestigia nostri*; bene nullum vult praesentium temporum vitium: sed reliquias dicit esse supe- is aetatis. Sic in Georgicis (1, 510 sqq.) cum laudaret Au- tum, et carperet tempora, dicens: *Vicinae ruptis inter se bus urbes Arma ferunt: saevit toto Mars improbus orbe;* dit: *Fertur equis auriga, neque audit currus habenas:* ut nderet, tantas esse reliquias praeteritorum malorum, ut ne optimo quidem rectore sedari posse viderentur. Vestigia au- scelerum dicit bella civilia, quae gessit Augustus contra An- um apud Mutinam: contra L. Antonium, fratrem Antonii, d Perusium: contra Sextum Pompeium, filium Pompei, reto Siciliensi: contra Brutum et Cassium in Thessalia: con- Antonium et Cleopatram in Epiro apud Actium promonto- a [iuxta Leucaten]. — 14. *Irrita;* ad nihilum deducta vesti- et non dicit: *Iam irrita solvent terras formidine:* sed: *fient ta, et solvent terras formidine.* *Perpetua* autem est *longa.* — *Ille Deûm vitam accipiet*; sicut supra artificiose laudem con- lit, ut possit esse communis, nam ad quemvis potest referri. ; vel ad Augustum, vel ad Saloninum. — 17. *Pacatumque t patriis virtutibus orbem;* vel Augustus Caesaris, vel Salo- us Pollionis virtute pacatum orbem tenebit. Et mira laus usque est, et eius qui pacavit, et qui pacatum tuetur. — 18. *tibi prima puer nullo munuscula cultu;* rhetorice digesta atio. Non enim improvide in principio universa consumpsit, paulatim fecit laudem cum aetate procedere. *Munuscula;* e in rebus minoris aetatis usus est diminutione: [ut *nullo u*, i. e. inarata, sed sua sponte nata.] — 19. *Errantes hede- passim cum baccare tellus;* passim vagantes. Unde antiqui ci dixerunt: *flexipedes hederas:* quod hac atque illac vagan- Mire autem puerum laudat ex ipsis muneribus. Nam he- a indicat futurum poëtam: ut (Ecl. 7, 25.): *Pastores hedera centem* (codd. Burm. *cresc.*) *ornate poëtam.* *Baccar* vero

3) Dan. *Vel Auguste, vel Pollio, vel Salonine, i. e. auctore.* Haec deerant Guelf. I. H. L. R. V. Vos. Steph.; Vossius: *vel A. v. P. v. Salonino duce, i. e. auctore.* Mihi, siquidem Vocativi casus bene se habent, legendum videtur: *Te: Vel Auguste vel Pollio, vel Salonine. Duce, i. e. auctore.* — In versu Virg. L. *saevit una imp. urbe;* R. B. *tota m. imp. urbe*; al. *impius.*

4) Post *longa* Burm. addita habet haec: [immo, solvent perpetua formidine, i. e. solvent formidine in perpetuum.] — quae desunt Mss. Steph. Dan. et al. — Ad vers. 16. Burm. hab.: [*Illis.* Deest *ab*, i. e. ab illis.] quae desunt Guelf. I. II. B. L. R. V. Vos. Steph. Dan.; in fine v. 17. post v. *tuetur* Dan. et al. add.: *vel certe patriis illis, deest ab, i. e. ab illis.*

herba est, quae fascinum depellit. Ut (7, 27.): *Baccare fron[te] Cingite, ne vati noceat mala lingua futuro.* Per quod pulchr[um] indicat puerum. — 20. *Ridenti acantho*; laeto, [suavi, iucun[do], fulgenti, ut [Horat. (Carm. 4, 11.): *Ridet argento domus*; quod hians et patens nascitur]: et est herba, quae in Aegy[pto] nascitur. [*Colocasia*; hanc herbam videtur in honorem Aug[usti] dixisse, quae Romae post devictam ab eo Aegyptum innotuit: [et] dicendo *fundet* abundantiam floris ostendit.] — 21. *Ipsae la[cte] domum referent*; quid enim est aptius infantibus lacte? [magna] laus in hoc est, quod ait: *Ipsae referent*, [i. e. sponte.] — 22. *Nec magna metuent armenta leones*; bona [us]est moderatione, dicens: Erunt quidem magni leones: sed mini[me] armentis nocebunt. — 23. [*Blandos*; iucundos, ut puero.] C[u]*nabula*; lectuli, in quibus infantes iacere consueverunt: vel lo[ca] in quibus nascuntur, quasi cynabula. Nam κύειν est Grae[ce] [praegnantem esse et] eniti [i. e. parere.] — 24. *Et fallax he[r]ba veneni*; non cicutam dicit, quae omnibus nota est: sed ill[am] sardonicam, quae apiastro similis homines decipit: vel aconi[tum] ut (Georg. 1, 152.): *Nec miseros fallunt aconita legentes* (co[d.] Burm. *legentis*). — 25. *Assyrium vulgo nascetur amomu[m]*; amomum herba est suavissimi odoris, quae tantum in Assy[ria] nascitur. *Vulgo*; passim, [omnibus locis.] — 26. *Heroum la[u]des et facta parentis*; epexegesis si sit, melior sensus est: Qu[ae] erunt heroum laudes, tui virtutes parentis [et bono ordine pri[mo] poëtas, deinde historicos, deinde philosophos legendos dicit. 27. *Iam legere*; i. e., cum coeperis imbui studiis liberalibu[s]. *Quae sit poteris cognoscere virtus*; accessu [enim] aetatis qua[e] sit virtus agnoscitur, et cuius gloriae. — 28. [*Molli*; fert[ili] *Flavescet*; albescet. *Arista*; seges inculta, quae a nullo colit[ur]. — 29. *Incultisque r. p. s. u.*; i. e. ubique sit uva. *Rube[ns]*; matura. *Sentibus*; spinis, et asperis frutetis. — 30. *Et d[urae] querc.* etc.; i. e. quae hodie roscida, olim quercus sudabu[nt]. *Sudabunt*; defluent. *Roscida mella*; i. e. fragrantia.] — *Suberunt vestigia*; i. e., erunt, sed latenter: et bene: *Pris[cae] fraudis*; ad suorum temporum excusationem: sicut supra di[xi]mus. [Aut fraudem pro solertia posuit.] — 32. *Quae tent[ent] Thetin ratibus, quae cingere muris Oppida*; a sequentibus ost[en]dit praecedentia: quae vitavit, quasi laudi incongrua. Nam [per] navigationem ostendit fore avaritiam, quae homines navig[are] compellit. Per *muros* bella significat; per agriculturam fa[mis] ostendit timorem. — 34. *Alter erit tum Tiphys*; [vel re ve[ra] Tiphys, vel quasi Tiphys Argonautarum gubernator. Sane] s[pe]cialia pro generalibus ponit. Nam per Tiphyn quemcunque g[u]bernatorem accipimus: per Argo, quamcunque navem: per T[ro]iam quamcunque civitatem: per Achillem quemcunque virum f[or]tem. Videtur tamen hic locus dictus per ἀποκατάστασιν, i. [e.] per omnium rerum revolubilitatem, ex siderum ratione veni[en]tem, ut diximus supra. [Sane fabula de hoc gubernatore ta[lis] est: Pelias cum accepisset responsum ab Apolline, fore ut ab

20) Vv. *Colocasia - - ostendit* om. codd. et Steph.; Vossius et Heins. maleb[ant]: Haece herba videtur in honorem Augusti crevisse, quae R. p. d. ab eo A. notuit primum.

rivaretur regno et vita, qui altero pede nudo ei sacrificanti occurrisset, forte vidit Iasonem nudo pede venisse, qui dum Iunonem, transmutatam in anus speciem, credens mortalem petenem per vadum fluminis transferret, alteram ex caligis in limo amiserat. Igitur Pelias metuens ex responsis fata, iussit eum Colchos proficisci ad petendam auream pellem arietis, qui Phrixum et Hellen Colchos pertulerat; qui fabricata navi, quam ab Argo fabricatore Argo appellavit, contractaque iuventute Graeciae, Tiphyn habuit gubernatorem. Sane quidam Argo a celeritate dictam volunt, unde verso in Latinum verbo *argutos* celeres dici. Socii vero Iasonis *Minyae* appellati sunt, vel ab agro huius nominis Colchorum (Voss. *Iolcor.*), vel quod multi ex quadam Minya nati Iasoni se coniunxerint, vel quod Minya Iasoni materna avia fuerit: qui autem cum Iasone profecti sint, apud eos, qui de fabulis scripserunt, plenius invenitur. — 35. *Heroas;* quidam a terra dictos volunt, quod terra ἔρα dicta sit, unde initio nati creduntur homines, qui nomen a matre traxerunt. — 37. *Te fecerit aetas*; aetas hoc loco modum annorum significat, ut (Georg. 3, 61.): *Aetas Lucinam iustosque pati hymenaeos:* nam subdidit: *Desinit ante decem, post quatuor incipit annos*, alias pro tempore posita, ut (Aen. 1, 284.): *Veniet lustris labentibus aetas.*] — 38. *Cedet et ipse mari vector;* necessario; siquidem *Omnis feret omnia tellus*; navigatio enim ex mercimonii (terrae) ratione descendit. [Sane *vector* tam is qui vehitur, quam qui vehit dicitur, i. e. et nauta et mercator. *Mutabit merces* quia antiqui res rebus mutabant.] — 42. *Discet mentiri lana colores*; cum enim tingitur, mentitur alienum colorem. — 43. [*Ipse sed in pratis aries* etc.; hoc in honorem vel laudem Augusti refert. Traditur enim in libris Etruscorum, si hoc animal miro et insolito colore fuerit infectum, omnium rerum felicitatem imperatori portendi. *Ipse* autem quod addidit, non vacat: nam sunt quaedam pronomina, quae addita nominibus faciunt dignitatem, ut: *ipse modo Aenea et Turnus ego.* Sane in Numae legibus cautum est, ut si quis imprudens occidisset hominem, pro capite occisi et natis eius in cautione offerret arietem. Ergo hic bene videtur arieti dignitatem dare, dicendo *ipse*, qui oblatus homicidam crimine homicidii possit exsolvere. *Iam;* significat *modo.*] — 44. *Murice*; cochlea [similis conchiliis,] unde tingitur purpura. *Mutabit;* tinget, inficiet per naturam. *Luto croceo;* colore rubicundo, et est Hypallage, pro croco luteo. Nam crocum lutei coloris est. Unde et *aluta pellis* [alba per naturam.] — 45. *Sandyx;* herba est, de qua sandycinus tingitur color. — 46. [*Talia secla suis dixerunt currite fusis;* ordo est: Talia secula currite, fusis suis Parcae dixerunt. *Currite*; volvite. Melius est *currite* imperativum esse modum: ut sit sensus: Dixerunt Parcae concordes, suis fusis, i. e. vaticinationibus, currite talia secla: hoc ordine et eventu

43) Pro *cautione* al. *comitio*, s. *contione*. Hoc probat Duker.

45) In fin. Steph. et al. add.: quam Varanam rustici dicunt.

46) Post v. *volvite* Steph.: Quidam volunt *curritas* dici vates deas, quae fusis suis, i. e. vaticinationibus, ordinent cuncta et praedicant futura, et esse Graecum nominativum. *Currite.* melius tamen est etc.

vestro estote. — 47 *Stabili*; hic immutabili et semper manenti. *Fatorum numine; fata* dicta a *fando:* quia, quae Parcae dixerunt, haec credebantur evenire mortalibus. Numine autem, i. e. potestate, divinatione, ac maiestate. *Parcae;* quae et furiae infernales; dictae Parcae κατ' ἀντίφρασιν, quia nulli parcunt.] *Concordes stabili fatorum numine Parcae;* nam et quod una dixerit, duae sequuntur: et fixa sunt statuta fatorum, Horatius (Carm. Secul. 26.): *Quod semel dictum est, stabilisque rerum Terminus servet.* — 49. *Iovis incrementum;* nutrimentum, et est vulgare, quod bucolico congruit carmini. — 50. *Nutantem mundum*; nutat, praesentibus malis [sicut post laetari illum dicit] laetus est, bonis futuris [et bene quasi renascentem describit. Sane Iovem merito puerorum dicunt incrementa curare, quia cum pueri togam virilem sumpserint, ad Capitolium eunt. Nam et in VIII. (615.) Ascanius in Numanum intendens sagittam, Iovem magis invocavit: *Iuppiter omnipotens audacibus annue coeptis.*] *Convexo*; curvo, inclinato. — 51. [*Tractus*; a magnitudine dictum accipitur et bene per haec omnia mundum divisit.] — 53. *O mihi tam longe maneat pars ultima vitae*; utinam possim frui vita longissima: et habere tantum spiritum, quantus possit sufficere ad tuae virtutis commemorationem. — 55. *Non me carminibus vincet, nec Thracius Orpheus;* genere stili se[se] Orpheo, vel Lino meliorem fore commemorat. Nam non sibi arrogat: sed hoc dicit: Tanta est materia tuae laudis, ut etiam humile ingenium in ea [re] supra omnes possit excellere. — 56. *Lino;* Linus vero cum nomen hominis dicimus, *Li* brevis est. Statius (Theb. 6, 64.): *Medio Linus intertextus acantho.* Cum [autem] linum dicimus, filum significantes, *Li* longa est, cum producatur apud Graecos. [Linus Apollinis et Psamatis filius, qui theologiam scribit. *Adsit*; pro faveat. — 57. *Calliopea;* Graeca declinatio.] — 58. *Pan etiam*; redit ad numina rustica: nam satis excesserat dicendo Linum poëtam, [et] Orphea theologum. — 59. *Arcadia iudice;* quae ei favet, ubi colitur. — 60. *Risu cognoscere matrem;* alludit ad id, quod factum est: et rem naturalem ait. Sicut enim maiores [natu] se sermone cognoscunt: ita infantes [parentes] risu se indicant agnoscere. Ergo hoc dicit: Incipe parentibus arridere: et eis spe ominis boni detrahere sollicitudinem: ut et ipsi tibi arrideant. — 61. *Tulerunt;* alii *abstulerint* legunt. ut sit: Si riseris, abstulerint decem menses matri tuae longa fastidia. Matri enim decem menses attulerunt longa fastidia. [Quia praegnantes solent fastidia pati. *Decem menses*; quia mares in decimo nascuntur mense, feminae vero in nono.] — 62. *Cui non risere parentes, Nec deus hunc mensa, dea nec dignata cubili est;* sicut Vulcano contigit: qui cum deformis esset, et Iuno ei minime arrisisset, ab Iove est praecipitatus in insulam Lemnum. Illic nutritus ab Sintiis, cum Iovi fulmina fabricasset, non est admissus ad epulas deorum. Postea cum rogaret ut vel Minervae coniugium sortiretur, spretus ab ea est. Unde divinos honores non meruit, ad quos [aut] per convivium numinum, aut per coniunctionem venitur dearum. Hinc est, quod Iunoni agit in primo Aeolus gratias, quod per

47) In versu Horat. *est* omitt. Steph. Dan.

eius beneficia divinos honores meruit, ut (Aen. 1, 79.): *Tu das epulis accumbere divûm.* [Alii dicunt, quod, cum Vulcanus parentes suos diu quaereret, nec inveniret, sedile fecit tale, ut eum (Duker. *in*) eo qui sedisset, surgere non posset, in quo cum adsedisset Iuno, nec posset exsurgere, Vulcanus negavit se soluturum omnino, nisi prius parentes suos sibi monstrasset, atque ita factum est, ut in Deorum numerum reciperetur. Sane *nec Deus hunc mensa*; alii ita intelligunt, quasi tam cito extinctus sit, ut nec Veneri nec Libero potuerit operari. Proinde nobilibus pueris editis in atrio domus Iunoni lectus, Herculi mensa ponebatur. *Non deus*, i. e. Iuppiter. *Nec dea*; i. e. Minerva.]

ECLOGA V. [Menalcas Virgilius hic intelligitur, qui obitum fratris sui Flacci deflet: vel, ut alii volunt, interfectionem Caesaris. *Mopsus* vero Aemilius Macer Veronensis Poëta, amicus Virgilii.] — 1. *Cur non Mopse, boni*; inducuntur duo amici pastores canere ad delectationem: Unde et se laudant et sibi invicem cedunt. *Boni* autem, docti. Et figurate ait, boni ambo, i. e. *Tu calamos inflare levis*; [*calamos* aut *leves versus* i. e. subtiles, sed melius est *tu calamos leves, ego dicere versus. Boni dicere* autem Graecum est; ita Graeci ἀγαθὸς πολεμίζειν. *Dicere* sane pro *canere*, ut Horat. (Carm. 1, 21.): *Dianam tenerae dicite virgines*, ponitur et pro *nominare*, ut (Aen. 1, 533.): *Italiam dixisse ducis de nomine gentem.*] — 3. *Hic corylis mixtas inter consedimus ulmos*; ordo est: Cur non Mopse hic consedimus inter ulmos mixtas corylis, scilicet, ut canamus. Sane *inter* praepositio, quia postposita est, mutavit accentum, sicut *Circum*. — 4. [*Tu maior*; i. e. vel natu, vel merito.] — 5. *Sive sub incertas Zephyris motantibus umbras*; dicit quidem verecunde, se illi obtemperare debere; ostendit tamen, quid sibi placeat. Nam ex ipsa laude antri, et ex arborum vituperatione, quarum incertas umbras [esse] dicit, ostendit suam sententiam esse meliorem. Incertae autem umbrae sunt et ex solis circuitu, et ex mobilitate ventorum, quod ipse etiam dicit: *Zephyris motantibus umbras.* [Sane *succedimus* et dativo et accusativo casibus secutus tam veterem, quam nostram consuetudinem suo more iungit, sive *umbras succedimus*, sive *antro*, cum alibi secutus tantum antiquos, dativo tantum *succedere* iunxerit (Aen. 8, 123.): *Ac nostris succede penatibus*, et (7, 501.): *Successitque gemens stabulis.* Sallustius tamen succedere accusativo iunxit, sed ubi prope significat: *Cum murum hostium successisset, poenas dederat:* hoc est, cum prope murum accessisset. *Succedere* autem idem significat, quod est subire, i. e., penitus intrare.] — 7. *Labrusca*; vitis agrestis: quae, quia in terrae marginibus nascitur, *labrusca* dicta est, a labris et extremitatibus terrae, [vel quod sapore acerbo labra laedat.] — 8. *Montibus in nostris*; ac si diceret, in hoc territorio. *Tibi certet*; usurpatum est. Nam hodie *certo tecum* dicimus. [*Amyntas*; Cornificius per ironiam dicitur.] — 9. *Quid, si idem certet Phoebum superare canendo*; offensus comparatione inferioris, hoc dixit: licet non

5) Inter fragmenta libri VI. Sallustii fragmentum retulerunt. Ex Arusiano inter fragmenta libri III. profertur: *muros successerant.*

amare Menalcas dixerit: *Solus tibi certet Amyntas:* quod ta
quia hic aspere accepit, ille paulo post curat, dicens: *Lenta*
lix quantum pallenti cedit olivae. — 10. *Phyllidis ignes;*
lis [Sitonis filia] regina Thracum fuit. Haec Demophoon
Thesei filium, regem Atheniensium, redeuntem de Troiano
lio dilexit, et in coniugium suum rogavit. Ille ait, ante se
naturum rem suam: et sic ad eius nuptias reversurum. I
ctus itaque cum tardaret: Phyllis et amoris impatientia, et
ris impulsu, quod se spretam (esse) credebat, laqueo vitam
vit, et conversa est in arborem amygdalum sine foliis. I
reversus Demophoon, cognita re, eius amplexus est trun
quae, velut sponsi sentiret adventum, folia emisit. Unde
φύλλα sunt dicta a Phyllide, quae antea πέταλα dicebantur.
Ovidius in Metamorphoseon libris. — 11. *Aut Alconis la*
hic Cretensis sagittarius fuit, [comes Herculis, ita peritu
ictus eius non falleretur. Namque positos supra capite hom
anulos traiiciebat, capillos spiculis sagittarum rumpebat, sa
sine ferro positis ex adverso gladiorum/ lancearumve/mucro
findebat.] Cuius cum filium draco invasisset, tanta arte d
sagittam, ut, ea currens in serpentis defigeretur vulnere
transiret in filium. *Iurgia Codri;* Codrus dux Atheniensium
qui orto bello, inter Laconas et Athenienses, cum respon
oraculum, illos posse vincere quorum dux [ab hostibus
occisus, et hostes scientes a Codro abstinerent,] (perisset
habitu humili profectus est ad hostium vicina tentoria: et illi
gio eos in suam caedem instigavit: et a nullo agnitus, fe
cum oraculo; [nam Athenienses eo praelio vicerunt.] —
Cortice fagi; ubi enim debuit magis rusticus scribere? —
Modulans alterna; secundum rhythmum componens. *A*
autem, varia, propter musicam: cuius sonus varius inveni
pedum dissimilitudine. Significat autem, cantaturum se epi
et epitaphion. Nam *epicedion* est quod dicitur cadavere nc
sepulto. Ut: *Extinctum nymphae crudeli funere Da*
Epitaphion autem post completam sepulturam dicitur, ut
phnis ego in silvis hinc usque ad sidera notus. — 16.
salix quantum pallenti cedit olivae; rusticis utitur comp
ribus. *Salix* autem vilissima est arbor, olivae comparatio
17. *Saliunca;* herbae genus, quam *orcitunicam* vulgo
[*Rosetis;* ubi rosae nascuntur.] — 18. *Iudicio nostro;* ac
ceret: Quid alii sentiant, videris, [et bene satisfecit, in q
prehensus est, quod Mopso Amyntam comparasset. — 1
sine; omitte, ut: *Desine Menalios.* Sallustius: *Bellum*
posset conditionibus desineret.] — 20. *Extinctum ny*
crudeli funere Daphnin; multi dicunt simpliciter hoc loco
ri Daphnin quendam pastorem, [quem mater sua compr
Mercurio, et enixa abiecit, hunc Pastores invenerunt int

10) Vv. *Sitonis filia* om. Guelf. I. II. B. L. R. V. Vos. Steph. Phyllis L
Crustumenae filia, ut ait Lutatius, sive alius, qui argumenta Ovidii co
Voss. — Post v. *arborem* Burm. addit: (*sui nominis i. e.,*) quae
Guelf. I. II. B. L. V. R. Vos. et Edd. al. (Dan.). Ante v. conversa
add. *nuf'atione* (informatione) *deorum.*

19) Steph. et al. *Cessa te excusando et alia dicendo et subauditur obten*
dicere; reliquis omissis. Sallustii fragm. v. Histor. 6, 21. Wass.

ros, Daphnin vocaverunt: quem Pan musicen docuisse dicitur, qui cum et venationis et musices peritissimus esset, adamatus a nympha est, qui etiam iureiurando adstrictus est, ne cum alia concumberet. Hic dum boves persequitur, ad regiam pervenit, et ob pulchritudinem appetitus, cum regis filia consuetudinem miscuit, hoc cum nympha rescisset, luminibus eum orbavit. Ille in auxilium patrem Mercurium invocavit, qui eum in coelum eripuit, et in eo loco fontem elicuit, qui Daphnis vocatur, apud quem quotannis Siculi sacrificant.] Alii dicunt significari per allegoriam C. Iulium Caesarem, qui in senatu a Cassio et Bruto viginti tribus vulneribus interemptus est. Unde et: *Crudeli funere* volunt dictum. [Sed si de C. Caesare dictum est. multi per matrem, Venerem accipiunt; per leones et tigres, populos, quos subegit: per thiasos, sacra, quae Pontifex instituit: per formosum pecus, populum Romanum.] Alii volunt Quintilium Varum significari cognatum Virgilii, de quo etiam Horatius (Carm. 1, 24.): *Ergo Quintilium perpetuus sopor urget.* Tamen *crudeli funere*, ad quemvis potest referri. [Quidam dicunt Virgilium fratris sui Flacci mortem deflere.] — 21. *Vos coryli testes, et flumina nymphis;* bene testimoniis utitur in rebus incredibilibus. Nam fletum facile dearum persona non recipit. Et bonis usus est gradibus: fleverunt nymphae, quibus insita est naturaliter pietas: homines, ad quos mortalis pervenit dolor: pecudes, quae licet ratione careant, tamen non carent sensu. Ferae: crudelitate gaudentes. Quam rem rursus, quia incredibilis est, testimonio comprobat, dicens: Hoc et montes loquuntur et silvae. Quod autem ait: *coryli testes, et flumina*, usurpatum est. Nam *testes flumina* non dicimus. Quae enim in *is* exeunt, neutrum in *e* mittunt, ut *agilis agile.* Sed nec *hoc teste*, nec *haec testia* possumus dicere. Unde per definitionem debemus dicere: testes mihi sunt; quae res? coryli et flumina. Sic Horatius (Carm. 4, 4. 38.): *Testis Metaurum flumen.* Propert. (2. Eleg. 9.): *Testes sunt sidera nobis.* — 22. *Cum complexa sui corpus miserabile nati;* lugentium est, ut [et] corpori inhaereant. — 23. *Atque deos atque astra vocat crudelia;* [per quae hominum fata moveri, atque impleri vel mutari putabant.] Quae acceleraverunt Daphnidis mortem. — 25. *Nulla quadrupes; hic* et *haec quadrupes* dicimus: [ut ipse] alibi (Aen. 7, 500.): *Saucius at quadrupes nota intra tecta refugit.* — 28. *Montesque feri, silvaeque loquuntur;* hyperbolice dixit. Et notandum, quod, cum diceret eius apotheosin, e contra laetitiam rebus omnibus dat, quas nunc in moerore fuisse memoravit. — 29. *Daphnis et Armenias curru subiungere tigres instituit;* hoc aperte ad Caesarem pertinet: quem constat primum sacra Liberi patris transtulisse Romam. *Curru;* pro *currui.* — 30. *Thiasos;* saltationes, choreas. *Liberi* i. e. liberalia. [Sunt enim thiasi coetus virginum atque puerorum bacchantium plangentibus Nymphis. Dicunt etiam thiasos esse hastas variis sertis indutas, quibus bacchae mulieres in sacris Liberi patris utebantur.] — 32. *Vitis ut arboribus decoris est;* [bene, ut pastores, similitudines de rebus agrestibus sumunt.] Locus Theocriti est (Id. 8, 79.). — 34. *Tuis;* sic tu es Romanis Caesar: sic pastoribus Daphnis. — 35. *Pales;* dea pabulorum, [dea pastoralis.] Apollinem autem

νόμιον dicit, i. e. pastoralem. Nam Admeto regi pavit arı Et hoc dicit: Nec pabula nascentur, nec pecora. — 36. *Gr hordea*; usurpative metri causa dixit. Nam triticum, hor vinum, mel, numeri tantum singularis sunt. Unde plur prosa uti non possumus. Vina tamen possumus dicere Cic exemplo, qui ait in Praetura (in Verr. 1, 36.): *Vina, cete quae in Asia facile comparantur.* [*Mandavimus*; commen mus vel seminavimus. Et recte dicitur *reddituris*.] — 3; *felix lolium*; inutile, infoecundum, [quia, qui lolium mandu coecitatem patiuntur.] *Steriles* autem avenas secundum Italiae dixit. Nam in Thracia fructuosae sunt. Haec autem contingere, ut ostendat terram quoque dolere Daphnidis tem. — 38. *Purpureo narcisso;* [duo ὁμοιοτέλευτα, et pur nunc specioso. — 39. *Carduus;* spinae genus.] *Paliurus;* asperrima et spinosa, [vel ut quidam volunt, spina alba. 40. *Spargite humum foliis;* i. e. implete. Ut (Aen. 11, *Spargitur et tellus lacrymis, sparguntur et arma.* Et dic nandum esse locum sepulcri ex voluntate defuncti. *Inc fontibus umbras*; facite nemora circa fontes. Et hoc ideo, ut diximus, heroum animae habitant vel in fontibus, vel i moribus. Ut (6, 673.): *Lucis habitamus opacis, Riparu toros, et prata recentia rivis Incolimus.* — 42. *Super carmen;* duos versus carmen vocavit: Nec mirum: cum de uno carmen dixerit: ut (Aen. 3, 387.): *Et rem carmi gno: Aeneas haec de Danais victoribus arma. Daphnis e silvis, hinc usque ad sidera notus;* in silvis notus, et hi que ad sidera. — 44. *Formosi pecoris custos, formosior* si ad Caesarem referas, hoc dicit: Boni populi, optimus rator. — 45. *Tale tuum carmen;* laudant se invicem, ut mus supra, [et *tale*, deest *videtur*, vel aliud quid.] — 46. *sopor;* qualis res, ut (Ecl. 3, 32.): *Dulce satis humor.* [F fatigatis labore.] — 48. *Nec calamis solum aequiparas voce magistrum*; videtur allegoria quasi ad Theocritum et lium respicere: hinc est: *Tu nunc eris alter ab illo.* [I de Calamo talis est. Veteres Zephyro vento unam ex Hori iugem adsignant, ex qua et Zephyro Carpon filium pulche corporis editum dicunt. Quem cum Calamus Meandri fluvii amaret, a Carpo mutua vice etiam ipse adamatus est. Sed pos cum in Meandrum fluvium cadens esset extinctus, Ca patrem propter hoc scelus aversatus aufugit, rogavitque I ut finem suis luctibus daret, sibique mortem praestaret, ut post obitum iungeretur; quem miseratione Iuppiter duct harundinales calamos verti iussit, qui semper circa oras num nasci solent, Carpon vero in fructus rerum omnium ut semper renasceretur. — 49. *Eris alter ab illo*; i. e., lus post illum bucolicum carmen scribis.] — 50. *Quoc modo;* prout possumus. Et dicit se Daphnidis dicturum ap

39) Paliurum esse fruticem, non herbam, ait Salmas. Exercitt. Plin. p. 37

40) In versu Virg. vv. *sparg. et arma* om. B. L. R. Vos. Steph.; *asper arma* edidit Dau. —

50 Ad hunc versum cod. L.: *Nos tamen haec. Adversativa est u loco, cum dicitur: Tale tuum carmen n. d. p. quoniam autem*

m, ut: *Daphninque tuum tollemus ad astra.* Tuum, i. e. quem tu] diligis. [Tollemus ad astra, quia ἀποθέωσιν eius dicturus st.] — 53. *An quicquam nobis tali sit munere maius*; si amicum laudaveris. — 54. *Et puer ipse*; modo Daphnin intelliginus. Nam Caesar non puer occisus, sed maioris aetatis. — 55. *Iam pridem Stimichon laudavit carmina nobis*; ac si diceret: scio esse optima, quae dicturus es: frustra ea verbis extenuas; quia ille supra verecunde dixerat: Quocunque modo tibi [nostra] vicissim. [Quidam per Stimichonem Maecenatem accipiunt, nonnulli Stimichonem patrem Theocriti dicunt.] — 56. *Candidus insuetum*; i. e. deus. Unde econtra, *nigros* mortuos dicimus. [Significat benignos et bonos, sicut econtra, *malos* nigros dicimus.] Horatius (Serm. 1, 4, 85.): *Hic niger est, hunc tu Romane caveto.* [Saepe tamen candidum pro pulchro ponit, ut (Aen. 5, 571. 8, 138.): *candida Dido*, et: *candida Maia. Insuetum miratur limen Olympi*; quasi novus Deus, et quibusdam videtur per allegoriam Caesarem dicere, qui primus divinos honores meruit, et divus appellatus est.] — 57. *Sub pedibusque videt nubes et sidera Daphnis*; meritum eius ostendit, qui summos circulos, et coeli secreta conscendit. — 58. *Ergo alacris silvas* etc.; quae superius occupaverat moeror, [quod ad sidera abiit, nam supra ait,] (ut): *Ipsa Pales agros, atque ipse reliquit Apollo.* [Antiqui autem *ergo* pro *merito* dicebant, sicut hic accipitur. Plautus in Persa (1, 1, 23.): *Satin' tu usque valuisti? haud probe: Ergo edepol palles.* Item in milite (1, 1, 61.): *Hiccine Achilles est, inquit mihi, immo eius frater inquam est: Ergo mecastor pulcher.*] — 59. *Panaque pastoresque tenet*; i. e., [habet,] moratur, amplectitur. — 60. *Nec retia cervis ulla dolum meditantur*; adeo placet simplicitas Daphnidi, ut etiam ille dolus, qui voluptati antea fuerat, conquiescat: scilicet venationis, et est Hyperbole. — 63. *Intonsi montes*; silvosi, incaedui. — 64. *Deus, deus ille Menalca*; hoc [con]sonant: *Deus deus est Daphnis*, [quasi vox Silvarum sit. Et multi sic distinguunt: Ipsa arbusta sonant Deus, et subiungunt, deus ille Menalca, ut sit sensus: si enim rupes et arbusta deum dicunt, deus est o Menalca.] — 65. *Sis bonus, o felixque tuis*; pastoribus, si Daphnin accipimus: si Caesarem, bene ait tuis. Suis enim percussoribus nocentissimus fuit. Nam Augustus eius filius omnes est persecutus. *Felix* autem propitius: ut (Aen. 1, 330.): *Sis felix, nostrumque leves quemcunque laborem.* Item e contra Iuno (7, 309.): *Quae potui infelix*, i. e. irata. Deos enim vel felices vel infelices ex rebus, quas praestant, vocamus. — 66. *En quatuor aras* etc.; feci, inquit, aras quattuor: tibi o Daphni duas, et duas aras Apollini, quae sint altaria. Novimus enim *aras* et diis esse superis et inferis consecratas: *Altaria* vero esse

carmina, i. e., deponit et humiliat. Quocunque etc. — Post v. *apotheosin*, quod Graece scriptum habet, Burm. add.: [translationem scilicet, pertinentem ad divinitatem ipsius,] cum hac annotatione: *I. e., relationem in Deos, s. pert. ad divinitatem, cum homines inter Deos commemoramus* Steph. Edd. al.; sed desunt codd.

58) Pro *et caet. rura vol.* B. L. R. Vos. *omnia tenet vol.* — In versu Plaut. pro *inquit* Vossius legebat *inqui.* Tum pro *mihi* vulgo: *tibi.*

superorum tantum deorum: quae ab altitudine constat ex- minata; quae nunc dat Apollini quasi deo: Daphnidi vero ponit. Nam licet eum dixerit deum, tamen mortalem manifestum est. Sane quaeritur, cur duo altaria Apollini siturum dicat, cum constet, supernos deos impari gaudere mero: infernos vero pari, ut (Ecl. 8, 75.): *Numero deus im- gaudet.* Quod etiam pontificales indicant libri. Sed consta cundum Porphyrii librum, quem *Solem* appellavit, triplicem Apollinis potestatem: et eundem esse Solem apud superos, Li- rum patrem in terris, Apollinem apud inferos. Unde etiam insignia circa eius simulacrum videmus; Lyram, quae nobis lestis harmoniae imaginem monstrat: Gryphen, quae eum terrenum numen ostendit: Sagittas, quibus infernalis deus et indicatur. Unde etiam Apollo dictus est ἀπὸ τοῦ ἀπολλύειν. est quod et Homerus eundem tam pestilentiae dicit quam auctorem. Et Horatius ait (Carm. Secul. 93.): *Condito mitis cidusque telo, Supplices audi pueros Apollo.* Unde Virg- rationis huius peritus, per altaria, supernum numen ostendit, parem numerum, infernam indicat potestatem. [Varro Diis ris *altaria*, terrestribus *aras*, inferis *focos* dicari adfirmat. *altaria* eminentia ararum et ipsa libamina aiunt ut (Aen. 174.): *Paterisque altaria libant.* — 67. *Novo*; vel recenti, primo tempore lactis incipiente expressum.] *Bina*; duo. *Q annis*; singulis quibusque annis. — 68. [*Duo*; vetuste dixit *ambo* (Ecl. 6, 18.): *Nam saepe senex spe carminis ambo lus* Nam hodie hoc significantius *duos* et *ambos* dicimus.] *Pin- olivi*; quod Graeci λιπέλαιον dicunt [et olivi, et olei, nam olea, et oliva dicitur.] — 69. *Hilarans*; participium est ab quod est *hilaro*. Sane sciendum nomen, unde venit, *hilarus hilaris* a Graeco descendere: nam ἱλαρὸς facit. — 70. [*Ante focum si frigus erit, si messis, in umbra*; non frigori calore opposuit, sed messem, quae est tempore caloris.] — 71. *Vi- novum fundam calathis*; ordo est, vina fundam calathis, i. calicibus, quae vina sint novum nectar, i. e. magna dulc- *Ariusia* autem *Chia*, a promontorio Chii insulae Ariusio, [s illud *vina arvisia, novum nectar calathis fundam.* Alii novum mustum intelligunt: vel merum, quale nunquam habuerit, (Ecl. 3, 86.): *Pollio et ipse facit nova carmina.*] — 72. *Lyctius Aegon*; Cretensis: ut (Aen. 3, 401.): *Lyctius Idomeneus*, [Lyctio, urbe Cretae.] — 73. *Saltantes satyros imitabitur Alphe- siboeus*; pastor quidam. Sane ut in religionibus saltaretur, hae ratio est, quod nullam maiores nostri partem corporis esse volu- runt, quae non sentiret religionem. Nam cantus ad animum saltatio ad mobilitatem pertinet corporis. — 74. [*Solemnia* vel anniversaria sacra, quae certis diebus celebrantur.] — 75.

66) Pro *Gryphen* etc. Guelf. I. *Gryphen eum q etiem terr.* Guelf. II. *Griphe quae etiam terr.* Steph. Dan. *Griphenaeum, quae* (s. *quod*) *et ter.* B. *G- in eum*; L. V. R. *Gripem*; *Gryphem aeneum* habere Ms. Sarravii testat *Le Maine.* Menag. in Diction. Etym. L. Gall. in *Griper* ibidem legit: Gr quae cum etiam. Cf. Muncker. ad Fulg. Myth. I, 16. qui *et indic* volebat.

72) Pro *Lyctio* Burm. legend. ait: *Lycto.* Vv. *a L. ur. Cr.* om. Guelf. I. II R. V. Vos. Steph. Dan.

lustrabimus agros; sic supra (3, 77.): *Cum faciam vitula* (id. *vitulam*) *pro frugibus.* [*Lustrare*, hic circuire, dicitur in ambarvale sacrificium.] — 76. *Dum iuga montis aper;* it [et] (Aen. 1, 607.): *In freta dum fluvii current semper,* [et futurum et praeteritum significat.] — 79. *Ut Baccho, Cereri*; haec enim duo sunt numina, quae et rustici maxime colunt, et quorum nomina communia sunt mortalibus cunctis. Sic Georgicis (1, 7.): *Vestro si munere tellus Chaoniam pingui glandem mutavit arista.* [Cererem propter aridos, Liberum propter humidos fructus. Itaque nunc Daphnin dicit colendum propter pecudum proventus.] — 80. *Damnabis tu quoque votis;* i. cum deus praestare aliqua hominibus coeperis, obnoxios tibi facies ad vota solvenda: quae, ante quam solvantur, obligatos et quasi damnatos homines retinent. [Alii *damnabis*, alligabis vel absolves: utrumque enim sensum habet verbum *damno;* damnabis reos voti facies.] — 81. *Reddam pro carmine* dona; ille eum supra tantum laudaverat: hic et laudat, et de munere etiam cogitat. — 82. [*Nam neque tantum*; quaedam per comparationem laudata maiorem emphasin habent, si negativa a parte orationis incipiat, ut (Aen. 2, 496.): *Non sic aggeribus ruptis cum spumeus amnis Exit*; et (5, 146.): *Nec sic immissis aurigae undantia lora.*] *Sibilus austri*; hic sibilius dicitur res ipsa. Nam (Aen. 2, 211.) *Sibila ora*, participialiter dictum est pro *sibilantia.* — 85. *Hac te nos fragili donabimus ante cicuta;* bene anticipat et offert munus, quod ille se daturum esse promiserat. [*Cicuta*; fistula, ut (Ecl. 2, 36.): *Septem compacta cicutis:* et fistulae qualitatem per principia eclogarum ostendit, ut: *haec nos, formosum Corydon ardebat Alexin.*] — 88. *Sume pedum*; virga incurva, unde retinentur pecudum pedes. — 89. *Non tulit Antigenes, et erat tum dignus amari*; aut pastorem quendam pulcherrimum dicit, aut Chorauum significat, quem legimus admodum a Virgilio fuisse dilectum; non *tulit* autem, *non impetravit; amari* pro: *qui amaretur.* — 90. *Formosum paribus nodis*; et ab arte et a natura laudavit [et] ab aere, ut si dicas pulcher est equus sella, pulcher est frenis.] *Paribus nodis*; [est] pari et aequali tumore [et intervallo] nodorum et honeste locutus est: formos. nod. atq. aere, ut si dicas: pulcher est [equus sella; pulcher] frenis. [*Formosum aere*; i. e. pulchrum aere artificium. *Menalca;* vocativus est.]

ECLOGA VI. 1. *Prima Syracosio dignata est ludere versu;* character mixtus: nam et poëta praefatur: et cantare Silenus inducitur. *Syracosio*; quia Theocritum praecipue sequitur, quamvis multi alii bucolica scripserint. *Ludere versu;* ut ipse ait (G. 4, 565.): *Carmina qui lusi pastorum.*] *Nostra;* Romana, inquit, musa non erubuit, se silvis ante committere, i. e. imitari Theocritum Syracusanum et bucolica scribere. Syracosio autem Graece ait: nam [Graece Συρακοῦσαι, Συρακούσιος, ut Ῥώμη, Ῥωμαῖος:] Latine *Syracusanus* [et *Romanus*] dicimus, [et sic] *nostra* est Romana: ut (Aen. 7, 1.): *Tu quoque litori-*

90) Dan. *Parib. nod.;* i. e. natura formosum, hoc est pulchrum aere artificium; vel *parib. nod.* i. e. pari intervallo.

bus nostris. Et *dignata est* sic dixit, quasi ex loco superiore. [Ostendit ergo se primum post Theocritum bucolica scripsisse.] — 2. *Silvas habitare;* sicut (Ecl. 2, 29.): *Atque humiles habitare casas. Thalia;* musa scilicet. et Graece ait [Θάλεια.] Nam Latine *Thalea* debuit dicere; sicut *Κυθέρεια, Cytherea:* sed propter euphoniam contempsit ius regulae: et ideo in Graecitate permansit. — 3. *Cum canerem Reges, et praelia:* cum canere vellem. Et significat aut Aeneidem, aut gesta regum Albanorum, quae coepta omisit, nominum asperitate deterritus. [Alii Scyllam eum scribere coepisse dicunt, in quo libro Nisi et Minois regis Cretensium bellum describebat. alii de tragoedia Thyestis (*Thyeste?*).] *Cynthius;* Apollo a Cyntho monte Deli, in quo natus est. *Aurem vellit;* i. e. movit; alibi (Aen. 2, 480.): *Postesque a cardine vellit aeratos. Aurem* autem ideo, quia Memoriae consecrata est, ut frons Genio, digiti Minervae, genua Misericordiae. — 4. [*Pingues;* figurate *pingues pascere,* i. e., pascere, ut pinguescant.] — 5. *Deductum dicere carmen;* tenue. Translatio a lana, quae deducitur in tenuitatem, [i. e. bucolicum. Sane, *cum canerem reges et praelia;* et: *deductum dicere carmen,* quidam volunt hoc significasse Virgilium, se quidem altiorem de bellis et regibus ante bucolicum carmen elegisse materiam, sed considerata aetatis et ingenii qualitate mutasse consilium, et arripuisse opus mollius, quatenus vires suas levioribus praeludendo ad altiora narranda praepararet.] — 6. *Nunc ego;* ordo est: Nunc ego agrestem tenui meditabor arundine musam, i. e. carmen rusticum scribam. *Namque super tibi erunt;* superabundabunt tibi, inquit, O Vare, qui ambiant tua facta describere. Hic autem Varus Germanos vicerat, et exinde maximam fuerat et gloriam et pecuniam consecutus: per quem Virgilius meruerat plurima. [Alii Varum eum dicunt, qui in Germania cum tribus legionibus interiit amissis signis, quae postea Germanicus filius Drusi recepit. Alii, fuso fugatoque Asinio Pollione ab Augusto Alfenum Varum legatum substitutum, qui transpadanae provinciae et agris dividendis praeesset, qui curavit ne ager, qui Virgilio restitutus fuerat, a veteranis auferretur.] — 7. *Tristia condere bella;* epitheton bellorum perpetuum. [*Condere;* componere, ut e contrario incondita.] — 9. *Non iniussa cano;* vel ab Apolline, vel ab Augusto, [vel a Maecenate. Sive, nihil altum meus inchoat, et hoc ideo, quia dixerat: *Aurem vellit.*] *Haec quoque;* vel licet vilia, sicut Theocriti. Et hoc dicit: Si quis, licet rustica, legere fuerit ista dignatus: tuas tamen in his laudes inveniet. Nam per myricas et nemora, bucolica significat. — 11. *Nec Phoebo gratior ulla est;* nec enim pagina ulla Apollini est gratior, quam quae Vari nomen gestat in titulo. Quod ideo dicit, quia hanc eclogam constat in honorem Vari esse perscriptam. Dicitur autem ingenti favore a Virgilio esse recitata: adeo ut, cum eam postea Cytheris meretrix cantasset in theatro, quam in fine Lycoridem vocat, stupefactus Cicero, cuius esset requireret, et cum eum tandem aliquando agnovisset, dixisse dicatur et ad suam et illius laudem: *Magnae spes altera Romae.* Quod iste postea (Aen. 12, 168.) ad Ascanium transtulit, sicut commentatores loquuntur. — 13. *Pergite Pierides;* hortatur musas ad referenda ea, quae Silenus

cantaverat pueris. Nam vult exequi sectam Epicuream, quam didicerat tam Virgilius quam Varus, docente Sirone: et quasi sub persona Sileni, Sironem inducit loquentem. Chromin autem et Mnasylum se et Varum vult accipi. Quibus ideo coniungit puellam, ut ostendat plenam sectam Epicuream, quae nihil sine voluptate vult esse perfectum. [Sane hoc de Sileno non dicitur fictum a Virgilio, sed a Theopompo translatum. Is enim apprehensum Silenum a Midae regis pastoribus dicit crapula madentem, et ex ea soporatum, illos dolo adgressos dormientem vinxisse, postea vinculis sponte labentibus liberatum de rebus naturalibus et antiquis Midae interroganti respondisse: quem alii Mercurii filium, alii Panos et nymphae, alii ex guttis cruoris Caeli natum esse dixerunt.] *Chromis et Mnasylus*; isti pueri satyri sunt. — 14. [*Pueri*; nonnulli *pueri* non absurde putant dictum, quia Sileni, priusquam senescant, satyri sunt: utrum ergo aetate pueros, an ut ministros et familiares solemus communiter pueros vocare?] — 15. *Inflatum venas*; figurate dixit; [et *Semper* bene addidit, i. e., consuetudine vini non interdum temulentum esse.] *Iaccho*; aut vino aut Libero patre, qui etiam Iacchus vocatur, [nam Bacchus a bacchatione, i. e. insania dictus, unde et comites eius Bacchae. Alii a Bacche nympha, quae cum Brome sorore sua eum nutriverat in monte Nysa a Nysa nutrice.] — 16. *Serta procul*; modo prope, [i. e., iuxta.] Nam [ideo] intulit: *Tantum capiti delapsa:* ut ostenderet non longius provolutam coronam, [ut est (Aen. 10, 836.): *Procul aerea ramo dependet.*] — 17. *Attrita ansa*; frequenti scilicet potu. [*Pendebat*, manibus non emissa (*emissam?*) significat. — 18. *Adgressi*; ordo est: Chromis et Mnasylus adgressi Silenum, nam luserant ambo spe carminis: et *spe* pollicitatione. Item alius ordo: Adgressi spe carminis iniiciunt ipsis ex vincula sertis. *Carminis ambo;* vetuste, ut alibi (G. 4, 88.): *Verum ubi ductoris acie revocaveris ambo:* et (Aen. 12, 342.): *Eminus ambo Imbrasidas:* ut (Ecl. 5, 68.): *Craterasque duo statuam:* cum hodie sub eadem significatione *ambos* et *duos* dicamus.] — 19. *Ipsis ex*; ex ipsis: ut (Aen. 5, 663.): *Transtra per et remos*, i. e., per transtra. — 20. *Timidis;* aut timentibus. Nam timidus est, qui semper timet: timens vero qui ad tempus formidat ex causa. Aut re vera *timidis:* quia pueris per aetatem naturaliter timor est insitus, [et timentibus ne, dum vincula iniicerent, expergefieret. *Videnti* pro vigilanti. — 22. *Sanguineis frontem moris et tempore pingit;* multi ob hoc dictum putant, quod rubeus (*robus?*) color deorum sit, unde et triumphantes facie miniata, et in Capitolio Iuppiter in quadriga miniata, et bene *Pingit*, non inquinat, nam iam vigilantem dixerat. Sane fabula de *moro* talis est: Piramus et Thisbe fuere ut forma pares, ita amore coniuncti, quos vicinos paries dividebat, quibus una praestabat colloquium: cum amor crevisset ad cupiditatem, placuit, ut utrique noctu extra domos procederent, locumque coeundi statuerent ad arborem, quae ante erat albis fructuosa pomis: et cum prior venisset Thisbe ad locum, vidit leam, dum mortem fugit, vestem

22) Post vv. *paulo ante* desiderari *interfectae, laceratae*, aut quid simile putabat. Burm.

reliquit, in qua veste fera exercuit iram suam, cruorisque ferae alicuius paulo ante reliquit vestigia in pallio puellae, qua veste visa Piramus cruentata, tunc ratus est interfectam esse Thisben, et ob amorum ardorem se interfecit, ex quorum cruore dicitur arbor infecta, nam quae ante gerebat poma alba, nunc sanguinea. — 23. *Ridens;* irridens. *Quo*, ad quam rem. — 24. *Solvite ,me pueri*; quia putaverant, eum corona ligari posse.] *Satis est potuisse videri;* sufficit enim, quia potui a vobis, [qui estis homines,] videri. Quod ideo dicit, quia hemidei, cum volunt tantum, videntur, ut Fauni, Nymphae, Silenus. Potest et aliter intelligi, *satis est* etc., sufficit quod talis vobis visus sum, ut etiam ligari possim. — 26. *Huic aliud mercedis erit;* Nymphae minatur stuprum latenter: quod verecunde dixit Virgilius. [Haec autem omnia de Sileno a Theopompo in eo libro qui *Thaumasia* appellatur, conscripta sunt. Ipse addidit ad commendationem.] — 27. *In numerum ludere;* i. e., saltare ad modum rhythmi et cantilenae, [vel ad certam modulationem. *Faunos;* Fauni ab effatione dicti, quod voces de sacris reddebant, quod in septimo Aeneidis (v. 47.) plene habet. — 28. *Ludere;* i. e. illo cantante.] *Motare cacumina;* [montium vel arborum] quasi hoc genus saltationis vult esse in arboribus cacuminum motum. — 29. *Parnassia rupes*; mons [est] Thessaliae Apollini consecratus. — 30. *Rhodope et Ismarus;* montes Thraciae, in quibus Orpheus consueverat canere. Et hoc dicit: Non tantum isti montes gaudent cantante Apolline vel Orpheo, quantum cantante Sileno laetatus est mundus. Namque etiam paulo post (v. 86.) dicturus est: *Et invito processit vesper Olympo.* — 31. *Namque canebat* etc.; variae sunt Philosophorum opiniones de rerum origine. Nam alii dicunt omnia ex igne procreari, ut Anaxagoras. Alii ex humore, ut Thales Milesius. Unde est (G. 4, 382.): *Oceanumque patrem rerum.* Alii ex quattuor elementis, ut Empedocles: secundum quem ait Lucretius (1, 716.): *Ex imbri, terra, atque anima nascuntur et igne.* Epicurei vero, quos nunc sequitur, nihil horum comprobant: sed dicunt, duo esse rerum principia, corpus et inane. Omne enim quod est, aut continet, aut continetur. Et corpus volunt esse atomos, i. e. quasdam minutissimas partes quae τομήν, i. e. sectionem non recipiunt. Unde et atomi dictae sunt, quas Lucretius minutiores dixit esse illis corpusculis, quae [in] infusis per fenestram radiis solis videmus. Dicit enim illas nec visum posse recipere. Inane vero dicunt spatium in quo sunt atomi. De his itaque duobus principiis volunt ista quattuor procreari, ignem, aërem, aquam, terram: et ex his cetera: ut illa duo elementa [atomi et inane] sint: haec vero quattuor synthetα, i. e. composita ex illis duobus, praestent originem aliis omnibus rebus. Hac autem ratione comprobat, ex atomis et inani esse originem rerum: quod nihil est in rerum natura, quod non et corpus habeat, et recipiat sectionem, et quia recipit sectionem, indicet etiam inanitatem. [Ergo] *Uti magnum per inane coacta semina;* canebat, inquit, mundi principium, i. e. quemadmodum collectae et coactae atomi per magnum inane fuissent origo ignis, aëris, terrarum, et maris. Nam semina atomos dicit. Dicimus autem *haec atomus*, et *hae atomi.* — 32. *Animaeque;* i. e. aëris: Unde etiam venti

— 33. *Liquidi simul ignis;* puri, i. e. aetherei, [quem pro *ignitum liquorem* dicit. Lucretius (6, 204.): *Devolet in ... liquidi color aureus ignis. Ut his exordia;* ex semini..., hoc est atomis. *Primis;* pro principiis, quae enim Graeci ...εῖα, nos *principia* appellamus.] — 34. *Omnia et ipse tener ...ndi concreverit orbis;* ante orbis: et sic omnia, quae in orbe ... Nam mutato ordine ait: primo omnia: et sic orbis. [*Te...* i. e., recens factus.] *Concreverit;* collectus et informatus — 35. *Tum durare solum, et discludere Nerea ponto;* ca...t etiam [quemadmodum se durare coeperit solum, et mixtam ... ante aquam sua contractione discludere. Sane *solum* si no...nativus est, *durare* absolute accipiemus, et omnia, quae infra ...ntur, ad solum et rerum terrestrium (Duker. supplet: *or...*) referentur. Si accusativus, ad mundi orbem cuncta perti...nt. — 36. *Et rerum paulatim sumere formas;* canebat ...am] quemadmodum terra rerum sumpserit formam. — 37. ...*que novum terrae stupeant lucescere solem;* canebat, quem...modum post haec stupeant terrae solis ortum: [Alii *terrae* ad ...mines referunt, pro qui in terra sunt.] — 38. *Altius atque ...ant summotis nubibus imbres;* quemadmodum cadant imbres ...bibus in altum levatis. Naturale enim est, ut nubes, cum ...perint soli esse vicinae, eius calore solvantur in pluvias. ...e in Georgicis ait (1, 401.) de signis serenitatis: *At* (Cod. B. ...) *nebulae magis ima petunt.* — 39. *Incipiant silvae;* bonum ...e sequutus est ordinem, ut post solis et pluviarum commemo...tionem diceret ortas silvas et animalia cuncta procreata. — ... [*Animalia;* animantia. Τὰ ἔμψυχα.] — 41. *Hinc lapides ...rrhae iactos;* quaestio est hoc loco. Nam relictis prudentibus ...bus de mundi origine, subito ad fabulas transitum fecit. Sed ...imus aut exprimere eum voluisse sectam Epicuream, quae re... seriis semper inserit, voluptates: aut fabulis plenis admira...is puerorum corda mulceri. Nam fabulae causa delectationis ...tae sunt: ut ipse etiam in Georgicis (3, 3.) docet, dicens: ...tera *quae vacuas tenuissent carmina mentes.* [Sane fabula ...lis est: Iuppiter cum perosum haberet, propter feritatem Gi...gantum, genus humanum, scilicet quod ex illorum sanguine ...diti erant mortales, diluvio inundavit terras, omnesque homines ...necavit, exceptis Pyrrha et Deucalione, qui in monte Atho libe...rati sunt. Sed hi ex responso Themidis saxis post tergum iactis, genus hominum reparaverunt. Et Pyrrha quidem reparavit feminas, Deucalio mares. Alii dicunt, Iovem Lycaoni quod ei filium suum apposuisset epulandum, ipsum quidem fulmine pere...misse, fecisse vero diluvium, quo homines perirent, exceptis Pyrrha, Epimethei filia, et Deucalione, Promethei filio, qui Par...nassi montis altitudine defensi a diluvio sunt, et hominum genus, ut supra dictum est, reparaverunt. Sunt qui dicant, non ex illis lapidibus homines factos: sed quia iacuissent, sentibus atque fruticibus vecti, lapidibus excitatos.] Quod autem dicit *Regna Saturnia*, fabularum ordinem vertit. Nam quo tempore Satur...nus regnavit, in terris non fuit diluvium: sed sub Ogyge, Rege

41) Pro *prudentib. reb.* Burm. coniecit: *Prudentium* (i. e. Philosophorum, sapientium) *sententiis*, vel: *prudentium rerum* sententiis; coll. Georg. 1, 416.

Thebanorum. Secundum autem diluvium fuit sub Deucalione Pyrrha. Sane sciendum, et per diluvium, et per ecpyrosin si- ficari temporum mutationem. [Alii Saturnia regna pro Iovis cipiunt, cuius regno diluvium factum volunt sub Deucalione Pyrrha, non aureo seculo, quo Saturnus regnavit.] — 42. Ca- caseasque refert volucres, furtumque Promethei; et hic fab- ordinem vertit, quae talis est: Prometheus, [Iapeti et Clyme- filius,] post factos a se homines dicitur auxilio Minervae cael- ascendisse: et adhibita facula ad rotam Solis ignem furatus, qu- hominibus indicavit. Ob quam causam irati dii, duo mala miserunt terris, febres et morbos: sicut et Sappho et Hesio- (Ἔργ. 100.) memorant: Ἄλλα δὲ μυρία λυγρὰ κατ' ἀνθρώ- ἀλάληται, πλείη μὲν γὰρ γαῖα κακῶν πλείη δὲ θάλασσα. Q- tangit etiam Horatius (Carm. 1, 3.) et dicit: *Post ignem aethe- domo Subductum, macies et nova febrium Terris incubuit* *cohors.* Ipsum etiam Prometheum per Mercurium in monte Cau- caso religaverunt ad saxum: et adhibita est aquila, quae ei iecur exederet. Haec autem omnia non sine ratione finguntur Nam Prometheus vir prudentissimus fuit. Unde etiam Prome- theus dictus est ἀπὸ τῆς προμηθείας, i. e. a providentia. H- primus astrologiam Assyriis indicavit: quam residens in mon- altissimo Caucaso, nimia cura et sollicitudine deprehenderat Hic autem mons positus est circa Assyrios, vicinus paene side- bus. Unde etiam maiora astra demonstrat, et diligenter eorum ortus occasusque significat. Dicitur autem aquila iecur eius exedere quod ἄχος est sollicitudo: qua ille affectus, siderum omnes depre- henderat motus. Et hoc quia per prudentiam fecit, duce Mer- curio, qui prudentiae et rationis deus est, ad saxum dicitur es- religatus. Deprehendit praeterea rationem fulminum [eliciend- rum] et hominibus indicavit: unde caelestem ignem dicitur e- furatus. Nam, quadam arte ab eodem monstrata, supernus ig- eliciebatur: qui mortalibus profuit; donec eo bene usi sunt. N- postea malo hominum usu in perniciem eorum versus est: s- in Livio (1, 31.) lectum est de Tullo Hostilio, qui eo igni - stus est cum omnibus suis: Numa vero Pompilius impune eo est (et) tantum in sacris deorum. Hinc est, quod igne rapto iratis numinibus morbi hominibus dicuntur immissi. [Ergo cundum fabulam ὑστερολογία est. Nam prius fuit, ut Promet- crimen admitteret, post pateretur supplicia, qui tamen po- praecepto Iovis occisa per Herculem aquila liberatus est. hunc ferula ignem de caelo subripuisse ferunt, et ideo a - religatum ad Caucasum, et volucri obiectum, quem postea ipso Iove resolutum, quod eum monuisset a Tethide abstin- quod de eius semine nascere.ur, qui eum regno pelleret, s- ipse Saturnum patrem, cui post sacramentum, quod eum n- quam se soluturum iuraverat annulum de ipsis vinculis claus- (al. *clauso*) de monte Caucaso lapide dedit, ad poenae praet- tae indicium.] — 43. *His adiungit Hylam;* Hylas, Thiodam- tis filius, ob speciem Herculi fuit carissimus, quem secutus n- gantem cum Argonautis, in finibus Ponti (al. *Ionii*) iuxta Moesi

42 [illegible] Deinde [illegible] Goth. 1. U. M. R. V. Voss. Steph. et al. hu hab. [illegible]

(al. *Mysiam*) apud fontem Ciaci amnis, cum aquatum isset, a nymphis raptus est, nec unquam potuit reperiri. Postea cum esset cognitum, quod perisset in fonte, ei statuta sunt sacra, in quibus mos fuerat, ut eius nomen clamaretur in montibus (al. *font.*). Ad quam imitationem nunc dicit: *Ut litus Hyla Hyla omne sonaret.* [Per transitum rem veram tetigit, tertio enim ab ephebo puerum in monte comitantibus universis nomen eius clamabatur. Sane] postremum (autem) *la* breve est, ideo quia vocalis vocalem sequitur. Nam omnis vocativus Graecus a masculino veniens, *a* terminatus, longus est, ut *Aenea*, *Hyla*, *Palla.* [Ordo tamen est: his adiungit quomodo Hylam nautae clamassent in fonte relictum.] — 46. *Fortunatam Pasiphaen;* nota fabula [est], Cretensium Reginam, Minois uxorem, quae tauri amore flagravit [et enixa Minotaurum crimen dementiae suae publicavit. *Amore* quidam pro *in amore* accipiunt.] — 47. *Ah virgo infelix;* ad hoc pertinet, quod ait *Solatur:* ut quod amat taurum, fortunae magis videatur esse, quam morum. Virgo autem, ut diximus supra (Ecl. 3, 90.), a viridiore (dicitur) aetate: nam iam mater fuerat Phaedrae, Ariadnes, [et] Androgei. [Calvus in Io: *Ah virgo infelix herbis pasceris amaris.* Quidam *virgo*, non quod virum illo tempore non haberet, sed quia talis ei poena iam virgini destinata sit, intelligunt, ob iram scilicet Veneris, quae irata Soli, quod se, ut quidam volunt, Anchisae, aut alii Marti coniunctam prodidisset, subolem eius inhonestis amoribus subiecit, ut Circen, Medeam, Pasiphaen; et hoc dicitur: In illa commiserabili dementia feliciores fuisse quae se animalia credebant, quam Pasiphaen, quae, cum sciret se hominem, taurum sectabatur. *Quae te dementia cepit*; hic obiurgari magis, quam consolari videtur, an quia consolantis et hoc officium est, ut merentem strictim et obiurget?] — 48. *Proetides implerunt falsis mugitibus agros;* Proetides, Proeti, et Stenoboeae, sive Antiopae secundum Homerum filiae fuerunt [Lysippe, Ipponoe, Cyrianassa.] Hae se cum Iunoni in pulchritudine praetulissent, [vel ut quidam volunt, cum essent antistites, ausae sunt vesti eius aurum detractum in usum suum convertere]: illa irata hunc furorem earum immisit mentibus, ut, putantes se vaccas, in saltus abirent, et plerumque mugirent, et timerent aratra. Has Melampus Amythaonis filius pacta mercede ut Cyrianassam uxorem cum parte regni acciperet, placata Iunone, infecto fonte, ubi solitae erant bibere, purgavit, et in pristinum sensum reduxit. — 50. [*Collo timuisset;* Terentius (Heant. 3, 2, 20. ubi est *timui*): *Syre tibi timuit.* — 51. *Levi*; humana scilicet. — 53. *Ille latus niveum;* quis eam amari non

43) Pro *Ponti* B. R. Vos. Steph. et al. *Ioniis;* Dan. *Ionii.* Guelf. I. et II. *Hylam; Hylam puerum comitem Herculis, quem perdidit in finibus ioniis iuxta Moes., nec usquam potuit reperire* (s. *reperiri*) etc. Pro *Ciaci* Dan. *Calci; Caici* s. *Ascanii* malebant Voss. Heins. et Muncker. ad Hygin. fab. 14. p. 45. V. Salmas. Exercitt. Plinn. p. 617.

48) Guelf. I. II. *illa irata hunc errorem earum inmisit mentibus, ut se vaccas putarent; adeo ut plerumque mugir. et tim. aratra. Has Melamp. postea purgasse perhibetur;* reliquis omissis; et sic B. R. Vos. al.

53) Burm. *amare;* et in annot.: Forte, *quia eam amare non intelligat.*

intelligat? *Fultus hyacintho;* apud veteres unusquisque eo, super quod iacebat, *fultus* dicebatur. Lucilius in tertio: *Et pulvino fultus:* Virgilius (Aen. 7, 94.): *Atque harum effultus tergo* etc.] — 54. *Ilice sub nigra;* vel umbrosa, vel re vera nigra: nam talis est. *Pallentes ruminat herbas;* revomit, et denuo consumit [*atque iterum pasto pascitur ante cibo:* sic Ovidius (Amor. 3, 2, 18.)]. *Ruminatio* autem dicta est a ruma, eminente gutturis parte: per quam demissus cibus a certis revocatur animalibus. *Pallentes* autem vel aridas: vel quae ventris calore propria viriditate caruerunt. — 55. *Aut aliquam in magno sequitur grege;* [aliquam, i. e., vaccam.] Ac si diceret: Habes aliquid spei: siquidem novit amare quem diligis. Notandum autem *gregem* eum de bubus dixisse, cum [proprie] *Armenta* dicamus. Licet grex sit quorumlibet animalium congregatio. Sic Cicero in Philippicis (3, 12.): *Fudit apothecas, cecidit greges armentorum. Claudite nymphae;* melius hoc a persona Pasiphaes dictum accipimus: ut dicat Silenus, hoc illam aliquando dixisse: [*Claudite saltus,* scilicet ne latius evagetur, eoque minus possit investigari. — 57. *Si qua;* pro *si,* vel *si quo modo. Dictaee;* Dictis mons in Creta, in quo Pasiphaë amasse taurum dicitur.] — 58. *Errabunda bovis vestigia;* illud expressit, quod uno verbo Homerus ait, εἰλίποδας βοῦς, hoc est, flexis pedibus incedentes. [Et est Participium, prope contra rationem figuratum: vel errabunda, errantia, ut ludibundus, ludens, Cicero (in Verr., 3, 67.): *Omnia ludibundus conficiens. Nostris;* et hic nostris, ut Terentius in ἑαυτὸν τιμωρουμένῳ (3, 1, 67.): *Quomodo minimo periculo id demus adulescentulo,* i. e. *des.*] — 60. *Ad Cortynia;* bene *ad Cortynia.* Nam apud Gnoson imperabat Minos, eius maritus. Unde illuc taurum non vult venire: sed ad Cortynia, [oppidum Cretae,] ubi fuerant aliquando Solis armenta. — 61. *Tum canit Hesperidum miratam mala puellam;* mala, quibus acceptis a Venere Hippomenes vicit Atalantem, puellam Sciriam, cursu potentem, quae multos sponsos superatos occiderat: quod plenius in Aeneidos tertio libro (113.) memoravimus, ubi etiam de ipsis malis fabula relata est. — 62. *Tum Phaëtontiadas;* Clymenes et Solis filias: quae dum extinctum fratrem flerent, conversae sunt in arbores, ut hoc loco dicit, in alnos: ut in decimo (190.), in populos. Ubi etiam plenius hanc diximus fabulam. Mira autem est canentis laus, ut quasi non factam rem cantare: sed ipse eam cantando facere videatur. [Sane ingeniosi hominis mentionem cum re, quae animam non habet miscuit: sorores Phaëtontis succina flevisse dicitur: Et quidam *alnos* poëtica consuetudine pro populis accipiunt.] — 63. *Amarae corticis;* alibi (Aen. 7, 741.) ait: *Raptus de subere cortex:* quod magis sequi debemus, ut masculino utamur, [et est epitheton naturale.] — 64. *Permessi ad flumina Gallum;* Helicon mons est Boeotiae: quae et Aonia dicitur. De hoc plurima cadunt flumina: inter quae etiam Permessus, iuxta quem dicit ambulantem Gallum ab una Musa ad ceteras esse deductum, et illic esse factum poëtam; [qui elegos scripsit, qui et a triumviris praepositus fuit ad exigendas pecunias ab his municipiis, quorum agri in Transpadana regione non dividebantur. Sane Aones originem ab eo loco ducunt, ubi nunc maritima Venetia est. — 65. *Duxerit;* produxerit. *Una*

sororum; una Musarum. — 66. *Viro*; Gallo. *Phoebi chorus*; i. e. musae.] *Assurrexerit*; i. e., honorem praebuerit. Ut (G. 2, 88.): *Tmolus assurgit, quibus et rex ipse Pheneus.* I. e., cedit. — 67. *Ut Linus*; Apollinis filius: quem supra memoravit. [Ordo autem est: haec illi ut Linus dixerit.] *Divino carmine*; i. e. vaticinans, [qui divina canebat. *Pastor*; quaeritur, cur *pastor* dixerit, nisi forte quod se poëta sub pastoris persona inducit. — 68. *Atque apio*; apud antiquos in agone erat species coronae de apio, sed in nemaeö agone, qui in honorem Archemori institutus est; et volunt quidam hoc coronae genus ad indicium mortis electum, aut quod humilis herba immaturum de Archemoro luctum ostendat, aut quod supra hanc herbam reptans puer a serpente extinctus sit. Sane in eo agone speciatim apio coronantur poëtae. — 69. *Calamos*; pro fistula, ut (Ecl. 5, 48.): *Nec calamis solum aequiparas.*] — 70. *Ascraeo quos ante seni*; Hesiodo, qui Ascraeus fuerat [de vico Boeotiae] quem dicuntur Musae [pascentem pecus] raptum de monte Parnasso poëtam fecisse munere calamorum. [Cui etiam bis pueritiam de senectute praestitisse dicuntur. Ideo ait, *quos ante seni.*] — 72. *Grynaei nemoris dicatur origo*; miraculum Apollinis, qui serpentem ibi interfecit. Gryneum nemus est in finibus Ioniis Apollini [a Gryno filia] consecratum: [vel a Grynia, Moesiae civitate, ubi est locus arboribus multis, iunco, gramine, floribusque variis omni tempore vestitus, abundans etiam fontibus, quae civitas nomen accepit a Gryno, Eurypyli filio, qui regnavit in Moesia, qui adversus Troianos Graecis auxilium tulit. Eurypylus namque filius Telephi, Herculis et Auges filii, ex Astyoche Laomedontis filia fuit, qui Grynum procreavit. Is cum patris occupasset imperium, et bello a finitimis temptaretur, Pergamum Neoptolemi et Andromaches filium ad auxilium de Epiro provocavit, a quo defensus, victor duas urbes condidit, unam Pergamum de nomine Pergami, alteram Grynium ex responso Apollinis. In hoc nemore Calchantem vites serentem quidam augur vicinus praeteriens dixit errare: non enim fas esse novum vinum inde gustare: At is opere absoluto, vindemiaque facta, cum ad caenam vicinos, eumque ipsum augurem invitasset, protulit vinum, et cum diis libare in focum vellet, dixit, se non solum poturum, sed etiam Diis daturum, et convivis cui ille eadem quae ante ei respondit: ob hoc deridens eum Calchas adeo ridere coepit, ut repente intercluso spiritu poculum abiiceret. Varro ait *vincla detrahi solita*, i. e. compedes catenasque et alia, qui intrarunt in Apollinis Grynei lucum et fixa arboribus], in quo [luco] aliquando Calchas et Mopsus dicuntur de peritia divinandi inter se habuisse certamina. Et cum de pomorum arboris cuiusdam contenderent numero, stetit gloria Mopso: [prae] cuius rei dolore Calchas interiit. Hoc autem Euphorionis continent carmina, quae Gallus transtulit in sermonem Latinum. Unde est illud in fine, ubi Gallus loquitur (10, 50.): *Ibo et Chalcidico quae sunt mihi condita versu Carmina.* Nam Calchis civitas est Euboeae: de qua fuerat Euphorion. [*Dicatur*; laudetur.] — 73. *Ne quis sit lucus quo se plus iactet Apollo*; sensus hic est: Si tu Gryneum laudaveris nemus, in nullo se tantum Apollo iactabit. [*Quo se plus iactet*; in quo plus glorietur Atalanta, Hippomenes, Gallus, Linus,

Permessus, Phaëtontides, Melampus, Pasiphaë, Proetides.] — 74. *Quid loquar aut Scyllam Nisi, quam fama secuta est;* Scyllae duae fuerunt, una Phorci et Cretheidos Nymphae filia, pulcherrima: quam cum amaret Glaucus deus marinus, dum ipse amaretur a Circe, et eam contemneret illa irata fontem, in quo se Scylla solebat abluere, infecit venenis: in quem cum descendisset puella, media sui parte in feras mutata est. Hanc postea Glaucus fecit deam marinam, quae classem Ulixis, et socios evertisse narratur. [Quidam Scyllam hanc a Neptuno amatam dicunt, et per Amphitritem coniugem Neptuni metuentem pellicis formam venenis Circes in monstrum marinum esse mutatam.] Altera vero Scylla fuit Nisi Megarensium Regis filia: contra quos dum devictis iam Atheniensibus pugnaret Minos, propter filii Androgei interitum, quem Athenienses et Megarenses dolo necaverant, [ad]amatus ab Scylla est, Nisi filia: quae ut hosti posset placere, comam purpuream parenti abscissam ei obtulit: quam Nisus ita habuerat consecratam, ut tamdiu regno potiretur, quamdiu illam habuisset intactam. Postea et Scylla a Minoe contempta, [vel] dolore [quod contempta esset, vel quod quasi parricida a Minoe ad puppim religata tracta sit,] in avem [Cirim] conversa est: et Nisus extinctus deorum miseratione, in aquilam Piscariam mutatus est (codd. et al. in avis mutatus est formam quae etc.), quae aves hodie, ut ipse in Georgicis docet (1, 408.), flagrant inter se magna discordia. Modo ergo Virgilius aut poëtarum more miscuit fabulas: et nomen posuit pro nomine. Ut diceret Scyllam Nisi, pro Phorci: sicut alibi (G. 3, 89.): *Domitus Pollucis habenis Cyllarus:* cum Castor, equorum domitor fuerit. Item (G. 4, 15.): *Et manibus Procne pectus signata cruentis:* cum Philomelae, non Procnes, abscissa sit lingua. Aut certe sit Hysteron proteron: ut quasi utriusque fabulae videatur facere commemorationem, ut [ita] intelligamus: Quid loquar [aut] Scyllam Nisi: aut quam fama secuta est: Candida succinctam latrantibus inguina monstris, Dulichias vexasse rates; *aut* certe ut bis accipiamus: Quid loquar aut Scyllam Nisi, aut quam fama secuta est? Ut est illud in primo (630.): *Non ignara mali, miseris succurrere disco.* — 76. *Dulichias vexasse rates;* Ithacenses a monte. [Dulichium insula est, ubi mons est Ithacus: in qua fertur habitasse Ulixes: coque et ipse Dulichius, et Dulichias habuisse rates dicitur.] *Vexasse rates* autem per Tapinosin dictum est, Nam non vexavit, sed evertit; quod Probus vult hac ratione defendere, dicens: *vexasse* venire ab eo, quod est *veho, vecto, vexo;* ut *vexasse* sit *portasse*, et sine dubio pro arbitrio suo evertisse. [Vexasse est enim vis quaedam alieni arbitrii, non enim sui potens est qui vehitur. Bene ergo inclinatum verbum est. Nam qui fertur, et raptatur et huc atque illuc distrahitur vexari proprie dicitur. Cato in oratione de Achaeis: *Cumque Annibal terram Italiam laceraret atque vexaret.* Cicero in Verrinis: *Sed ut a barbaris praedonibus vexata esset.* Item alibi *Fana vexata, direptae urbes reperiuntur.* — 77. *Ah timidos nautas;* timidos nautas nonnulli pro timentes accipiunt, et bene ah timidos, ex dolentis persona.] — 78. *Teri;* pro Terei. Nam per synaeresin dictum est: sicut supra: *Furtumque Promethi* pro Promethei. Tereus autem Rex Thracum fuit, qui cum

[Atheniensibus tulisset auxilium, ac] Pandionis Athenarum regis filiam Procnem nomine duxisset uxorem, et post aliquantum tempus ab ea rogaretur, ut sibi Philomelam sororem suam videndam accerseret, profectus Athenas dum adducit puellam, eam vitiavit in itinere, et ei linguam, ne facinus indicaret, abscidit, [inclusamque in stabulis reliquit, ementitus coniugi, eam perisse naufragio. Sed Philomela] (Illa tamen) rem in veste suo cruore descriptam misit sorori: qua re cognita Procne Itym filium interemit, et patri epulandum apposuit. [Alii Tereum finxisse socero dicunt Procnen uxorem mortuam, et petisse Philomelam in matrimonium, et hoc dolore compulsam Procnen occidisse filium, et epulandum patri apposuisse, quas cum Tereus agnito scelere insequeretur,] (et postea) omnes in aves mutati sunt, Tereus in upupam, Itys in phassam, Procne in hirundinem, Philomela in lusciniam. [Quidam tamen eos navibus effugisse periculum, et ob celeritatem fugae, aves appellatos volunt.] — 79. *Philomela dapes*; atqui hoc Procne fecit: non Philomela; sed aut abutitur nomine: aut illi imputat, propter quam factum est. [Et bene avis et hominis miscuit mentionem. *Quae dona pararit*; quod satiato Tereo caput et pedes filii uxor intulerit. — 80. *Quo cursu*; licet volatum accipere debeamus, tamen *Deserta petierit* potest ad hominem referri. — 81. *Sua tecta supervolitaverit*; hoc ad avem pertinet. — 82. *Meditante*; canente.] — 83. *Eurotas*; fluvius Laconum, qui [audita] ab Apolline suas edocet lauros, quibus eius plenae sunt ripae, [ibi namque templum Apollinis est, nam hunc fluvium Hyacinthi causa Apollo dicitur amasse. *Lauros* vero multi pro vatibus accipiunt. — 84. *Ille*; Silenus. *Referunt*; vel ferunt, vel proferunt, quo verbo aliter in sequenti versu utitur. — 85. *Cogere donec oves stabulis*; ordo est: cogere donec oves stabulis vesper iussit, et invito olympo processit. *Referre*; recensere.] — 86. *Et invito processit vesper Olympo*; et ex eo, quod dies invitus abscessit: et ex eo, quod nimio audiendi desiderio vesper exortus est, cantilenae voluptas ostenditur. [Est etiam solis laudatio, cuius lucis claritas tanta est, ut ea Olympus laetetur.] *Olympo*; i. e. caelo.

ECLOGA VII. 1. *Forte sub arguta consederat ilice Daphnis*; ecloga haec pene tota Theocriti est: nam et ipsam transtulit, et multa ad eam de aliis congessit. *Arguta* autem modo canora, stridula. Alibi *argutum*, breve significat: ut (G. 3, 80.): *Argutumque caput*. *Daphnis*; divinum hunc inducit, quippe filium Mercurii, ut diximus supra. Nam hinc est, quod paulo post dicturus est: *Caper tibi salvus et haedi*. Quasi divinus. — 2. *Compulerantque*; *compellere*, proprie est in unum locum vel diversa, vel diversorum animalia cogere. [Cicero in Pisone (36.): *Omni pecore compulso*. — 4. *Florentes aetatibus*; hoc est aetate florente.] *Arcades ambo*; non re vera Arcades: nam apud Mantuam res agitur: sed sic periti, ut eos Arcades putares. Nam et paulo post dicturus est: *Soli cantare periti Arcades*. — 5. *Et cantare pares, et respondere parati*; hoc est, qui possent etiam continuum carmen dicere. Nam hoc est cantare: ut (5, 20.): *Extinctum Nymphae crudeli funere Daphnin*. Vel (5, 56.): *Candidus insuetum miratur lumen Olympi*. Et Amoebaeum

referre, ut (3, 62.): *Et me Phoebus amat, Phoebo sua apud me Munera sunt lauri.* [*Cantare* autem *parati*, p rati ut cantarent et responderent, vel *pares parati*, quasi parati.] — 6. *Huc mihi;* scilicet circa eam partem, i Daphnis sedebat. *Dum teneras defendo a frigore myrto* varie hic locus exponitur. Nam alii simpliciter accipiunt: myrtos tego, et tueor, ne eas frigus exurat. Alii, quia a illud fuisse asserunt tempus dicunt: *Defendo a frigore*, (et contra frigus futurum. Alii dicunt: Dum defendo, i. e., mihi ad defensaculum praeparo myrtos a frigore, i. e. qua sine frigoribus. Solent enim pastores vindicare sibi loca propter frigus futurum. — 7. *Vir gregis;* abusive: nam h hominum est. Sic alibi (G. 3, 125.): *Quem legere virum.* Horatius (Carm. 1, 17, 7.): *Et olentis uxores mariti.* Ac gia est. [Quod tamen ad Theocriti imitationem dictum est aït (8, 49.): Ὦ τράγε τᾶν λευκᾶν αἰγᾶν ἄνερ. — 9. *Ades* pro imperativo accipiunt, cuius pronunciatio similis est i tivo. Terentius (Andr. 1, 1.): *Adesdum, paucis te volo.*] *tibi salvus et hoedi;* aut quia in capro est spes hoedorum intelligimus istum etiam hoedos perdidisse, sed nescire: tamen ille quasi divinus indicat. Potest tamen etiam scire levius damnum maioris contemplatione contemnere. — *si quid cessare potes;* si potes tibi vel breve otium persu Nam loquitur ad hominem amantem laboris. [*Requiesc umbra;* mecum scilicet.] — 11. *Huc ipsi potum venie prata iuvenci; ipsi*, i. e. sponte sua. Et intelligimus, praeter capellarum gregem iuvencos habuisse peculiares. certe, *ipsi* referamus ad hoedos et caprum. Ut: *Per pra venci.* — 12. [*Praetexit*; praetegit, ut (Aen. 6, 500.): *N men Anna novis praetexere funera sacris.*] *Mincius*; I Intelligamus Venetiam, quae est haud longe a Mincio. est delicias commemoraturus. Alii dicunt loca ipsa *prata i* appellari.] — 13. *Eque sacra*; et de sacra: ut (G. 4, *Eque* (cod V. et Guelf. I. *aque*) *chao densos divum enum* (codd. R. Vos. *numer.*) *amores.* I. e. a chao. [Sacra autem cus, aut ipsam quam vult intelligi, aut universum genus, et Iovis et olim fatidica.] — 14. *Neque ego Alcippen Phyllida habebam;* has duas intelligamus amicas esse cantu Nam hoc dicit: Nec Alcippen habebam, ut ille: nec Phylli alter. [Aut ut plerique putant nomen villicae. — 15. *Cla agnos*; ergo varium pecus habuit.] — 16. *Et certamen Corylon cum Thyrside, magnum*; figurate locutus est: Ma certamen, ille cum illo [erat]: ac si dicas: Magna content cum Cicerone Virgilius. [Et videtur nominativum pro ge posuisse, nam *Corydonis* facit. — 17. *Posthabui*; postp *Mea seria*; necessitatem capri inquirendi, vel hoedorum. cantilenae. Ut (Ecl. 1, 9.): *Ludere quae vellem calamo pe agresti.* — 18. *Alternis igitur contendere versibus ambo* est, quod ait supra: *Et respondere parati.* — 19. *Alterno sae meminisse volebant;* si [quidem] volebant: sensu Musae utriusque meminerant: ut (Ecl. 3, 59.): *Amant a camoenae.* Sed multi *volebam* legunt, ut sit [sensus]: Opt o Musae, meminisse alternos. I. e., omnia quae dixerunt, t

Nam et in fine dicturus est: *Haec memini.* — 20. *Referebat in ordine*; amoebaei carminis lege, ut diximus supra. — 21. *Nymphae noster amor, Libethrides*; Libethros fons est, ubi coluntur Musae: [a Libethro poëta, qui primus armoniam tradidit, et arcem Musis consecravit: Alii locum, in quo Hesiodus natus est; alii templum Libethridum musarum dicunt, quod a Pierio Apollinis filio consecratum est;] et sic ait *Libethrides*, ac si diceret *Hippocrenides* a fonte *Hippocrene.* Ut autem poëtae invocent Nymphas, sicut hoc loco: item in fine (Ecl. 10, 1.): *Extremum hunc Arethusa mihi concede laborem;* haec ratio est, quod secundum Varronem, ipsae sint Nymphae quae et Musae, [nam et in aqua consistere dicuntur, quae de fontibus manat, sicut existimaverunt, qui camaenis fontem consecrarunt: nam eis non vino, sed aqua et lacte sacrificari solet], nec immerito. Nam aquae motus musicam efficit: ut in hydraulia (vitrea) videmus. Sane sciendum, quod idem Varro tres tantum Musas esse commemorat: Unam quae ex aquae nascitur motu: alteram, quam aeris icti efficit sonus, tertiam, quae [in] mera tantum voce consistit. Et multi volunt, in hac ecloga esse allegoriam, ut Daphnis sit Caesar: Corydon Virgilius: Thyrsis vero qui vincitur, Virgilii obtrectator, scilicet aut Bavius, aut Anser, aut Maevius [pessimi] poëtae. — 22. [*Codro;* Codrus poëta eiusdem temporis fuit, ut Valgius in Elegiis suis refert.] *Proxima Phoebi;* subaudis carmina. — 23. *Aut si non possumus omnes;* secundum illud dixit (Ecl. 8, 63.): *Non omnia possumus omnes.* Nam debuit dicere: Aut si ego non possum. — 24. [*Hic arguta;* iuxta quam frequenter canitur, ac per hoc loquaci, garrula.] *Sacra pinu;* matri deum consecrata. Sic supra, *Sacra quercu,* scilicet Iovi dicata. [Et apostropham fecit, tanquam eam consecret, et intellectus pendebit, fistula malo catalysin facere quam deterior esse.] — 25. *Pastores crescentem poëtam;* verecunde locutus est, non iam poëtam dicens, sed *crescentem.* Sane hoc loco carmen exprimitur Amoebaeum. Nam cum Corydon petisset, ut esset Codri similis, hic se adeo Codrum superare dicit, ut in se eius invidiam possit movere. Hedera autem coronantur poëtae, (et) quasi Libero consecrati, qui et ut Bacchae insaniunt. Sic Horatius (Epist. 1, 19, 3.): *Ut male-sanis adscripsit Satyris Faunisque poëtas*, vel quod semper [et] vivunt, [et virent] hederae, sicut carmina aeternitatem merentur. — 26. *Rumpantur ut ilia;* sicut etiam in Aeneide diximus, *hoc ile*, et *haec ilia* facit. Unde etiam Iuvenalis ait (5, 135.): *Vis frater ab ipsis Ilibus?* Nam Marullus mimographus contempsit artem, ad iocum movendum: et parasito dixit: *Tu ut Hector ab Ilio nunquam recedis.* Est autem hoc dictum per amaritudinem rusticam. — 27. *Ultra placitum;* i. e. nimie, irrisorie. Ultra quam placeo et mereor: [quicquid autem ultra meritum laudatur, dicitur fascinari. *Baccare*; herba est ad repellendum fascinum.] — 28. *Mala lingua;* fascinatoria, nocendi scilicet studio. — 29.

25) Guelf. II. B. R. Vos. Steph. Dan. bis Guelf. I. semel *nascentem* pro *crescent.* v. ad 4, 19. — In versu Horat. pro *sanis* Guelf. II. B. L. R. V. Vos. *sanus.* Steph. et Guelf. I. *sanos.*

26) Pro *ait* V. R. Vos. Guelf. II. *aut.* L. *aut eius frat.*

[*Setosi caput apri*; multi per duas *c* scribi volunt propter m trum. Sane deest *consecrat*, ut (Aen. 3, 288.): *Aeneas haec Danais*, et si *apri*, tanquam venator, si *capri*, tanquam pas *Parvus*; vel humilis, vel pauper, vel minor aetate. — 30. R *mosa cornua*; ut (Aen. 1, 191.): *Cornibus arboreis.*] *Myc* vel eius filius, vel patronus. *Vivacis cornua cervi*; ut Plinius dicit in Naturali Historia: *Cum se cervi gravatos ae cognoverint* [*esse*], *serpentes requirunt, et eos flatu ad se t ctos, cum comederint, iuvenescunt et revertuntur rursus aetatem priorem, diu enim vivere dicuntur.* — 31. *Si propri hoc fuerit*; quod supra petierat scilicet, ut talia carmina iace qualia Codrus effecerat. [*Proprium* saue veteres perpetuu stabile, firmum, Terentius (Andr. 5, 5.): *Ego deorum vitam propter sempiternam esse arbitror, quod eorum voluptates pr priae sunt*, i. e. firmae et perpetuae. Et in Formione (5, 5 *Curavi propria ut potiretur.* Et ipse (Aen. 1, 73.): *Propria que dicabo*, et (3, 85.): *Da propriam thymbraee domum.* *proprium*, alii hunc Miconem alieni pecoris custodem volunt sic dicere, interim hoc tibi caput Delia dedico: *si proprium* h meum pecus fuerit, plus dabo, i. e. simulacrum faciam.] *Le* [*polito.*] *De marmore tota*; solent enim plerumque caput ta tum, vel thoraca facere. [Sane in libris sacrorum refertur s crum dici, quod rite sacratur, ut aedes, areae, simulacra, do Hic ergo cum dicit levi de marmore tota Puniceo stabis sur evincta cothurno. Eodem modo: et de Priapo dictum debem accipere. Hinc etiam caput apri pro dono offertur, dona aute oblata numinibus tamdiu sacra sunt, et dona possunt dici, quam diu non fuerint profanata.] — 32. *Suras evincta cothurno*; ide singulari usus est numero, quia hoc genus calceamenti utriq aptum est pedi, ut in primo Aeneidis (337.): *Purpureoque alt suras vincire cothurno.* [*Evincta*; vel simpliciter, vel valde, u (G. 4, 145.): *Eduramque pinum.*] — 33. *Sinum lactis*; sinu genus est vasis; quod cum significamus, *Si* producitur: cum vero gremium significamus, *Si* corripimus. [Varro de vita populi Romani: *aut lepestam, aut galeolam, aut sinum dicebant.* Tria enim pro quibus nunc acratoforon dicitur. Atta in Megalensi bus: *nempe ad mensam ubi sermo de sinu solet suboriri.*] San notandum, haberi considerationem divinarum personarum. Nam ille supra cum veneratione locutus est, apud numen severum consideratione, contra hic iocatur, quia alloquitur numen, quo iocis gaudere manifestum est. *Priapus* autem deus Lampsac

30) In Plinii loco v. *esse* om. Guelf. I. II. L. R. V. Vos. Steph.; tum *a se* I *ad se* hab. L.; dein vv. *iuvenesc. et* om. Guelf. I. II. L. R. Vos. Steph.; m pro *in aetatem*, Guelf. II. R. Vos. Dan. dant *in actum*, postremo vv. *diu dicuntur* om. Guelf. I. II. L. R. Vos. Steph.

32) Pro *vincire* in versu Virg. L. hab. *aptare.*

33) Vv. *Varro — suboriri* om. Guelf. I. II. L. R. Vos. Steph. al. *Vossius:* Fo hic Varronis locus confusus cum altero, qui apud Nonium exstat in *Sinum*, apud Priscianum lib. 6. p. 714. *Ubi erat vinum in mensa positum, aut pestam, aut galeolam, aut sinum dicebant: tria enim pro quibus nunc Ac taphoron dicitur.* Festus tamen *lepestam* genus vasis aquarii scribit, nisi m dosus locus sit. De *lepesta* v. Scalig. ad Varron. p. 33. In Attae loco fo leg.: *Ad mensam nempe*; nisi fortasse *ut*, aut talis particula praecesserit.

est Hellesponti, qui hortos tuetur. *Liba*; placentas. — 35. *tempore*; pro necessitate, [pro captu rei nostrae, pro viribus a sunt hoc tempore.] — 36. *Si fetura gregem suppleverit*; [...]t agnos habuero, quot oves: hoc est enim gregem suppleri [...]eturam, et Fetura est proventus: ipse fetus [vero quod na-[...]] — 37. *Nerine Galatea*; [amica Corydonis nobilis, et [...]dicit:] O amica, quae talis es, qualis fuit Galatea nympha [...]em Cyclops amavit), [quam cum Polyfemus Cyclops adamas-[...] primum concubitum eius precibus expetivit, mox vim adhi-[...] conatus est, quem illa in mare se praecipitando effugit. [...]lops autem cum eam de mari non posset evocare, Acin, [...]m nympha diligebat, ictu petrae interemit, cuius cruorem [...]latea vertit in fluvium, qui eius retinet nomen.] Nerine au-[...]a patronymicum est Graecum. Nam feminina patronymica [...] in *ias* exeunt, ut Pelias: aut in *eis*, ut Atreis: aut in *ne*, [...] ut Nerine, Adrastine. [Alii pro *Nereis* accipiunt.] *Thymo* [...]i *dulcior hyblae*; vel odore thymi hyblaei, vel mellis hyblaei: [...]a materia rem ipsam dixerit. Nam apibus, non hominibus [...]is est thymus. — 38. *Hedera formosior alba*; quia sunt et [...]ae hederae: ut (G. 2, 258): *Aut hederae pandunt vestigia* [...]*rae*. Nigra autem, vel alba hedera, non ex foliis, sed ex [...]o cognoscitur. — 39. [*Praesepia*; i. e., cum possessores novi [...]perint assignatos possidere agros.] *Tui Corydonis*; plenum [...]ctus est: ut (A. 12, 56.): *Si quis amatae Tangit honos ani-*[...]. — 41. *Sardois herbis*; in Sardinia enim nascitur quae-[...]m herba, ut Sallustius dicit, apiastri similis: haec [comesa] [...]a hominum rictus (Guelf. I. *tristi*; Guelf. II. *ictus*) dolore con-[...]hit, et quasi ridentes interimit. [Unde vulgo σαρδίνιος γέλως. [...] 42. *Horridior*; spinosior. *Rusco*; virgulta brevia acutis [...]is et pungentibus, unde et in sacris scopae fieri solent. *Alga*; [...]ba quae in mari nascitur. — 43. *Lux*; i. e. dies.] — 44. [...] *domum pasti, si quis pudor, ite iuvenci*; quia ad pascen-[...] avidissimi sunt. Ideo autem increpat tauros tarde redeun-[...] ad stabula, quia superius ille dixerat, tunc amicam suam [...]re debere, cum tauri ad praesepia fuissent reversi. — 45. [...]*scosi fontes*; lanugine viridiore cooperti. [*Somno mollior*; [...]pilius * lectus.] — 46. *Rara arbutus*; aut genus arboris fron-[...]raris, [aut quomodo dicimus rarum hominem pro egregio et [...].— 47. *Defendite*; prohibete, excludite. Horatius (Carm. 1, [...], 2): *Et igneam defendit aestatem capellis usque meis*: Duo [...] significat, nam aliter patriam dicimus defendere, aliter [...], ut (A. 10, 905.): *Hunc, oro, defende furorem*.] *Iam* [...]it *aestas torrida*; iam venit, iam appropinquat: non enim [...] aestatem esse cum adhuc turgere gemmarum palmites di-[...]. Et bene tarde frondere vites commemorat in Venetia: quae [...] provincia frigidior. — 48. [*Torrida*; calore sicca.] — 49. [...]*ic focus, et taedae pingues*; contraria iste dicit. *Pingues* [...] taedas ait desudantes picem. [Nonnulli *hinc* legunt, ut [...] intellectus, quia in domo sua semper ignis sit, ideo subiectum, [...]c tantum, ut est (G. 2, 390.): *Hinc omnis largo pubescit*

45) Vv. *Turpil. lect.* desunt omnibus praeter Dan. * forte: *delectabilior lecto.* *Burm.*

vinea fetu. Hoc est, ex hac causa. Sane *hinc* alii propter alii loci significationem accipiunt. — 50. *Semper;* quantum hiemis spatium pertinet. — 51. *Curamus;* quidam timemus [ac]cipiunt.] — 52. *Numerum lupus;* quia solam considerat [lupi] praedam, [et subauditur, vel ovium vel similium.] *Torrentia flumina ripas;* quae aucta, riparum munimina spernunt, [totum proverbialiter dictum est.] — 53. *Stant et iuniperi;* [modo] plenae sunt: alias, horrent. Ut (A. 6, 300.): *Stant lumina flam[ma].* Alias vere stant: ut (3, 63.): *Stant manibus arae.* [Verri] Flaccus *Iuniperum* iuvenem pirum dicit, vere autem *Iuniperi* est quasi aculeis praedita, baccas ad piperis speciem gerens. *Castaneae hirsutae;* adhuc intra suos echinos locatae. — [Passim;] abundanter.] — 55. *Rident;* laeta sunt: ut (E. 4, 20): *Mixtaque ridenti colocasia fundet acantho.* Horatius (Carm. 6, 13.): *Ille terrarum mihi praeter omnes Angulus ridet.* 56. [*Montibus;* e montibus.] *Flumina sicca;* ὑπερβολικῶς etiam iuges aquas et perpetuo fluentes siccari conspicias. — 57. *Aret ager;* ordo est: aret ager et sitit herba moriens vitio aëris, i. pestilentia corrupti aëris affligitur. — 58. *Liber pampinos;* sane sciendum, *pampinos* nunquam Virgilium [cum genere] [...]cere: sed Varronem frequentius feminino [genere uti. *Invidit collibus umbras;* exsiccatae sunt vites nimio aestu, et folia a[mi]serunt.] *Invidit collibus umbras;* ut (A. 11, 42.): *Tene inquit miserande puer, cum laeta veniret, Invidit fortuna mihi?* Nam *invideo tibi illam rem* dicimus, ut (A. 8, 509.): *Invidet imperium.* — 60. *Iuppiter et laeto descendet plurimus imbri;* alibi (G. 2, 326.): *Coniugis in gremium laetae descendit.* [...] enim in pluvias solvitur. — 61. [*Populus Alcidae gratissima;* quia eo velatus ab inferis rediit, quam Homerus (Il. ν, 389) Ἀχερωΐδα dicit, ab Acheronte ad superos translata, qua coro[na] usus duplici colore foliorum geminos labores superorum infe[ro]rumque testatus est. De hac sane arbore fabula talis est: Leu[ce] Oceani filia inter nymphas pulcherrima fuit: hanc Pluton adam[a]vit et ad inferos rapuit. quae postquam apud eum compl[eto] vitae suae tempore mortua est, Pluton tam in amoris, quam memoriae solatium in Elysiis piorum campis Leucen nasci arbo[rem] iussit. ex qua, sicut dictum est, Hercules se, revertens [ab] inferis, coronavit. — 62. *Formosae myrtus Veneri;* myrtum ideo dicatam Veneri volunt, quia cum a mari exisset, latuit i[n] myrto, ne nuda conspiceretur. vel quia fragilis est, ut amor i[n]constans, vel quia iucundi odoris, ut (Ecl. 2, 55.): *Sic posita quoniam suaves miscetis odores.* — 64. *Nec myrtus vincet Veneris, nec laurea Phoebi:* et ita asserit, *illas dum Phyllis amabit.* Non tam necessarium fuit dicere corylos: perinde eni[m] est, ac si diceret: Phyllis amat corylos, corylos dum Phyllis am[a]bit. — [illegible] [...] bene singulis lo[cis] [illegible] *pinus in hort[is]* [illegible] pulchrae arbores [illegible] hoc est sibi a[...] [illegible] curaveris. — [illegible] nunc prius po[...] [illegible] — 64. *Haec* [illegible] *illius rei:* (A. 11, 28.) [illegible] *malorum.* It[...]

, 9, 45.): *Numeros memini.* — 70. *Ex illo Corydon, Corydon tempore nobis;* victor, nobilis supra omnes: quam rem quasi ...icus implere non potuit.

ECLOGA VIII. 1. *Pastorum Musam Damonis*; apud Theo...tum est una ecloga, quae appellatur φαρμακεύτρια, in qua ...citur mulier quaedam sacris quibusdam pervertens mentem ...atoris, a quo spernebatur: quam Virgilius transtulit ad huius ...ogae ultimam partem. Prima enim eius pars conquestionem ...am habet amatoris decepti: quem, nubendo alteri, antiqua ...a fefellit. *Musam;* [ergo] cantilenam amorum, quos inter ... cecinerunt. — 2. *Immemor herbarum quos est mirata ...nca;* qui cantilenae suavitate coëgerunt etiam ea animalia ...visci pascuorum, quae sunt pascendi avidissima. Nam supra ... (7, 39.): *Ite domum pasti, si quis pudor, ite iuvenci.* — *Stupefactae carmine lynces;* [animalia tanquam Pantherae in ...ela Liberi, et] paulatim ad augmenta procedit, dicens: Iuven... oblitae sunt pascuorum: stupuerunt ferae: flumina etiam sen... carentia cursus proprios retardaverunt. — 4. *Requierunt ...mina cursus;* [cursus proprios retardaverunt, et] quietos esse ...erunt. Sic Sallustius (Hist. 6.): *Paululum requietis* [*militibus.*] ...iesco enim [duplicem habet significationem, et aliter dico: ...iesco] *ego:* aliter *quiesco servum*, i. e. quiescere facio. [Cal... in Io: *Sol quoque perpetuos meminit requiescere cursus.* — *Damonis Musam;* bene repetit, ne longum hyperbaton sen... confunderet, ut in Georgicis (2, 4.) repetit: *huc pater o ...aee.*] — 6. *Tu mihi, seu magni superas iam saxa Tima...;* ubi ubi es, o Auguste. sive Venetiae flumen transcendis; nam ...avus fluvius est Venetiae [vel Histriae.] — 7. *Sive oram Il...rici legis aequoris, en erit unquam Ille dies;* hoc est, sive ... Illyricum navigas mare, i. e. per Dalmatiam: putas, unquam ... tempus, quo mihi liceat tua facta describere? (Putas erit ...pus.) — 9. *En erit*; ecce iam aderit. Nam *en* unum optan...est, [ut: *en erit ille dies*] aliud confirmantis [ut: *en erit ut ...*] — 10. *Sola Sophocleo tua carmina d. c.*; ac si diceret: ...quam impar sit ingenium meum laudibus tuis. Nam tuae ...les merentur exprimi Sophocleo tantum cothurno. Sophocles ... fuit Tragoediographus altisonus. [Alii ideo hoc de Pol... dictum volunt, quod et ipse utriusque linguae Tragoedia... scriptor fuit. *Cothurnus* autem calciamentum tragicum, ... unum quidam Sophoclem primum scenae intulisse volunt.] 11. *A te principium tibi desinet*; [sic et Homerus (Il. ι, ...): Ἐν σοὶ μὲν λήξω καὶ ἄρξομαι.] Horatius (Epist. 1, 1, 1.): ...ma *dicte mihi, summa dicende camoena. Iussis carmina ...pta tuis*; supra enim dixerat (Ecl. 6, 9.): *Non iniussa cano.* 12. *Atque hanc sine tempora circum Inter victrices hederam ...serpere lauros;* ἀλληγορικῶς dicit. Debet etiam carmen ... florere inter tuos plures triumphos. Nam victores Impe...tores, lauro: hedera coronantur Poëtae. Verecunde autem ait ...pere, hoc est humiliter procedere. [Alii ideo lauri et hede... simul mentionem factam accipiunt, quoniam Apollo carmi... deus, idem Liber pater putatur. Quidam, sicut dictum est, ... Pollionem dictum trahunt, qui tunc Illyricum petebat expugna-

turus Salonas et inde ad orientem ad Antonium profe
Lauro autem triumphantes coronantur, hedera poëtae: Po
Imperator est et poëta. Cur tamen triumphantes lauro co
tur, haec ratio est, quoniam apud veteres a *laude* habn
men, nam *laudum* dicebant, vel quod hanc in manu l
Iuppiter, quando Titanas vicit, vel quod ea arbore Praefec
litum, Fidenatibus victis, se coronassent sub Romulo, vel
semper vireat. Hedera autem ideo coronantur poëtae, qui
poëtas saepe vino plurimo manifestum est uti, sicut et de
ait Horatius (Epist. 1, 19, 7.), et Lyrici omnes in suis ca
bus loquuntur, et haec herba nimium frigida est, et vini
rem temperat, nam ideo et capiti imponitur. Varro ait,
rum patrem propter calorem vini hedera coronatum.
Varro etiam Musas ait hedera coronari.] — 14. *Frigid
coelo noctis decesserat umbra*; statim, simul atque dece
Et bene ostendit, amatorem tota nocte vigilasse. Siquide
tum luciferum primus aspexit: et ad eum, quippe ut ad V
stellam, locutus est; [περιφραστικῶς autem nox aut umbr
tenebris posita.] — 15. *Cum ros gratissimus*; masculi
generis, secundum quod etiam in Aeneide (12, 339.) ait: S
rapida ungula rores Sanguineos. — 16. [*Incumbens*; p
amorem non se sustinens.] *Tereti*; teres est rotundum et
gum, ut columna, arbor. [Alii *tereti olivae*, baculum d
accipiunt.] — 17. [*Nascere praeque diem*; quia dixerat: F
vix coelo noctis decesserat umbra, i. e. priusquam nox o
Praeque diem veniens; [ordo est: nascere Lucifer praeveni
diem almum, Age,] sic alibi (A. 2, 802): *Ducebatque die*
hoc dicit: Nascere dum queror Coniugis Nisae indigno
deceptus, et moriens alloquor divos: quanquam nihil mil
fuerit, quod sum eos saepe testatus. Quam rem secundu
cureos ait, qui dicunt (Lucret. 1, 62.): *Nec bene pro*
capitur, nec tangitur ira. — 18. *Coniugis*; non qua
sed quae fore sperabatur. Sic in quarto Aeneidis (536.):
ego sum (L. R. Vos. Guelf. II. *sim*) *toties iam dedignata*
tos. [Alii *indigno deceptus amore* antique dictum accipiu
digno pro magno, ut (G. 2, 373.): *indignas hiemes*, vel i
quia plus amabat, et minus amabatur: deceptus pro
Amore, aut in amore, aut ob amorem. — 19. *Et divos*
quam nil testibus illis profeci; sic hoc dicit tanquam iu
dum inter eam et Nysam intercesserit.] — 20. *Extrema m*
tamen alloquor hora; i. e., paulo post moriturus. Sic in
(650.): *Incubuitque thoro, dixitque novissima verba*. —
Incipe Maenalios; Arcadicos. Nam Maenalus mons est Ar
Dicitur autem hic versus intercalaris, qui frequenter p
quantulos interponitur versus: sicut intercalares dies et
vocantur, qui interponuntur, ut ratio lunae solisque con
Fecit autem hunc versum ad imitationem Theocriti, qui fr
ter dicit in Pharmaceutria: *ἴυγξ ἕλκε τὺ τῆνον ἐμὸν ποτὶ*

17) *Praeveniens age diem, clarissimum sic alibi* etc. Guelf. I.

21) Versus Theocriti translationem hanc habet Burm.: *O Iynx, trahe*
meam ad domum virum. Nostram hab. Guelf. I. II. B. L. R. Vo
Dan.

ἄνδρα. O turbo maritum meum adducito. Sicut hic in se-ntibus: Ducite ab urbe domum mea carmina, ducite Da-phnin. [*Mea tibia*; mea musa.] — 22. *Maenalus*; ille fons.] *tumque nemus*; garrulum, stridulum, ut (E. 7, 1.): *Forte arguta consederat ilice Daphnis. Pinosque loquentes*; ideo ausus est dicere, quia dicturus est: *semper pastorum ille audit ores*. Sic etiam in prima ecloga: *Formosam resonare doces aryllida silvas*. Sic [et] in Aeneide (11, 458.): *Dant soni-rauci per stagna loquacia* (al. *loquentia*) *cygni*. — 24. *naque qui primus calamos non passus inertes*; Pan Arcadiae est. Ut (E. 10, 26.): *Pan deus Arcadiae venit*, qui fistula re primus invenit, quia calamos in usum cantilenae addu-s inertes esse non passus est, i. e. otiosos, sine arte: et *Non sus inertes*; deest *esse*.] — 26. *Mopso Nisa datur*; honesta ssimo, pulchra deformi. [*Quid non speremus amantes*; *mus* pro timeamus, ut (4, 419.): *Hunc ego si potui tan-sperare dolorem*; vel quid non speremus perversi accidere, n hoc mihi acciderit. Difficile esse putamus, qui aliquid ama-s, ut ea quae amamus assequi possimus.] — 27. *Iungentur gryphes equis*; [utrum idem iugum subibunt? ut dicuntur gi iumenta: an coitu iungentur? Gryphes autem] (Hoc est) us ferarum in Hyperboreis nascitur montibus. Omni parte nes sunt, alis et facie aquilis similes, equis vehementer in-sae, Apollini consecratae. *Aevoque sequenti*; accessu tempo-non solum pulchrae deformibus nubent, sed etiam contrariae turae animalia iungentur. [Notandum sane *aevum* hic pro mpore, ut ipse alibi (3, 415.): *Tantum aevi longinqua valet utare vetustas*. Sallustius VI. Histor.: *In quis longissimo aevo ura de bonis falsa in deterius composuit*. Alias aevum pro nis, ut (2, 638.): *Vos o quibus integer aevi sanguis*.] — 8. *Cum canibus timidi venient ad pocula damae*; alludit ad rsonas. Nam illum quasi canem vult, illam quasi damam vult. t *damas* masculino genere posuit, sic alibi (G. 3, 539.): *Timidi mae, cervique fugaces*. Horatius (Carm. 1, 2.) feminino ait: *periecto pavidae natarunt aequore damae*. [Et hic ne ὁμοιο-λευτον faceret, dicendum *timidi damae*.] — 29. *Mopse novas cide faces*; quae solent praeire nubentes puellas. [Corneae ne faces, quae quasi diutissimae luceant, quas rapiunt tan-am vitae praesidia. Namque his qui sunt petiti diutius ferun-r vixisse.] (Sane) Varro in Aetiis dicit [sponsas] (ideo) faces raeire, quod antea non nisi per noctem nubentes ducebantur a ponsis. Quas etiam ideo limen ait non tangere, ne a sacrilegio choarent, si depositurae virginitatem calcent rem Vestae, i. e. umini castissimo consecratam. — 30. *Sparge marite nuces*; idem Varro spargendarum nucum hanc dicit esse rationem, ut lovis omine matrimonium celebretur, ut nupta matrona sit, sicut

26) Guelf. I. *datur*: *Verecunda datur pessimo* etc.

29) Pro *his qui s. petiti* Dan.: *hii quae * s. p.*; Heins.; *iis quae s. petitae*; Vossius: *his quae s. potitae*. V. Ult. ad Grat. 484. — Dein L. *sine Varro*; unde Heins. *sive ut V.* Tum pro *Aet.* Burm. *nuptiis*; L. R. *oetiis*, V. *Moetiis*; B. *atiis*, suprascr. *nuptiis*. Guelf. I. *etidis*. Guelf. II. *athiis*. cf. ad Aen. 1, 408. Callimachi *Aetia* saepe laudantur.

Iuno. Nam nuces in tutela sunt Iovis. Unde et *iuglandes* vocantur, quasi Iovis glandes. Nam illud vulgare est, ideo spargi nuces, ut rapientibus pueris fiat strepitus, ne puellae vox virginitatem deponentis possit audiri. Modo tamen ideo ait: Sparge marite nuces, ut eum culparet infamiae. Nam meritorii pueri, i. e. catamiti, quibus licenter utebantur antiqui, recedentes a turpi servitio, nuces spargebant, i. e. ludum pueritiae: ut significarent, se puerilia cuncta iam spernere. Dicitur etiam ideo a novo marito nuces spargi debere, quod proiectae in terram tripudium solistimum faciant, quod auspicium ad rem ordiendam optimum est: vel ideo a pueris aspergendas nuces cum strepitu et convicio flagitari, ne quid nova nupta audiat adversum, quo dies nuptiarum dirimatur. Quidam putant, quod haec esca ad incitandam venerem faciat. Sane fabula de nucis origine talis est: Dion rex Laconiae fuit, qui habuit uxorem Iphiteam Prognai filiam, quae cum Apollinem summo cultu et reverentia hospitio recepisset, ille remunerari volens circa se hospitum cultum, tribus filiabus eorum, quae Orphe, Lyco, et Carya appellatae sunt, divinationem concessit, adiecto, ne proditrices numinum esse vellent, neve quaererent quod esset nefas scire. Post Liber pater adveniens a Dione vel eius uxore receptus hospitio est, qui cum amata a se Carya coitum miscuit: sed cum inde aegre Liber profectus esset, cogente amoris impatientia denuo ad hospites redit, causam praetendens dedicandi fani, quod id rex voverat, sed Lyco et Orphe, intellecto circa sororem Caryan Liberi amore, eam custodire coeperunt, ne cum Libero ei esset copia coeundi; quas cum Liber pater moneret, terreretque, ut saltim praecepta Apollinis custodientes pertinacem diligentiam compescerent, videretque ab his et sororem acrius custodiri, et suum secretum studiosius inquiri, Orphen et Lyco, immisso furore ad Taygetam montem raptas in sacra convertit. Caryam vero quam amaverat in eodem monte in arborem sui nominis vertit, quae Latine *nux* dicitur, quod postea Diana ita factum Laconas docuit. Unde templum Caryatidi Dianae a Laconibus consecratum. Unde et illud dictum est, *Tibi ducitur uxor:* i. e. sub tuo nomine aliis ducitur: ut eam non ipsi, sed aliis servituram significet: scilicet eius corruptoribus. *Tibi deserit hesperus Oetam;* montem Thessaliae: [in] quo [Hercules exustus est volens (Burm. coni. *dolens*), postquam se exuere non potuit tunica Nessi Centauri cruore tincta, et post in caelum receptus est. De hoc monte] stellae videntur occidere, sicut de Ida nasci: ut (A. 2, 801.): *Iamque iugis summae surgebat lucifer Idae.* Et hoc dicit, [tibi Hesperus deserit;] *tibi*, i. e. propter te nox advenit. [In eodem monte Hesperus coli dicitur, qui Hymenaeum speciosum puerum amasse dicitur, qui Hymenaeus fertur in nuptiis Ariadnes, et Liberi patris vocem perdidisse cantando, ex cuius nomine *nuptiae* dictae sunt.] — 32. *O digno coniuncta viro* iam insultat puellae. [Ergo sic pronunciandum, ut habeat contemptum. *Viro;* Mopso, rustico et deformi, qualem tu quaesisti. *Dum despicis omnes;* et iracunde dicit, eam omnes despicere, cum se solum despiciat. — 33. *Mea fistula;* cantilena. *Dumque capellae;* scilicet tibi sunt odio.] — 34. *Hirsutumque supercilium;* [utrum natura, an quod tibi ita videtur?] Per ir

...tum corporis ostendit fortitudinem suam. *Promissaque barba;* ...e. demissa. — 35. *Nec curare deum credis mortalia quen-...am;* superbia tua damnata est turpi marito, dum credis nul-...a deorum curare mortalia [ostendit *]. Quam rem secundum ...icos dixit. [Mortalia vero * . . .] — 37. *Roscida mala;* ma-...ini roris humore perfusa. [Sane unde Melus Graece traxerit ...men, fabula talis est: Melus quidam in Delo insula ortus, re-...ta patria fugit ad insulam Cyprum, in qua eo tempore Cinyras ...gnabat, habens filium Adonem: hic Melum sociatum Adoni ...o iussit esse, cumque eum videret esse indolis bonae, propin-...am suam dicatam et ipsam Veneri, quae Pelia dicebatur, Melo ...iunxit: Ex quibus nascitur Melus, quem propterea quod Ve-... Adonis amore teneretur, tanquam amati filium inter aras ...coepit nutriri. Sed postquam Adonis apri ictu extinctus est, ...ex Melus cum dolorem mortis Adonis ferre non posset, laqueo ...ad arborem suspendens vitam finit, ex cuius nomine Melus ...pellatus est. Pelia autem coniux eius in ea arbore se adpen-...s necata est. Venus misericordia eorum mortis ducta, Adoni ...ctum continuum praestitit. Melum in pomum sui nominis ...rtit, Peliam coniugem eius in columbam mutavit: Melum ...em puerum, qui de Cinyrae genere solus supererat, cum ...ultum vidisset collecta manu redire ad Delum praecepit. Qui ...m ad insulam pervenisset, et rerum esset ibi potitus, Melon ...ndidit civitatem: et cum primus oves tonderi, et vestem de ...nis fieri instituisset, meruit, ut eius nomine oves μῆλα voca-...ntur; Graece enim oves μῆλα appellantur.] — 38. *Dux ego ...ster eram;* aut dux [vos] praeibam, aut capellas alloquitur. ...*m matre legentem;* deest pronomen, et ideo vel *huius*, vel ...*ellae matrem* intelligere possumus.] — 39. *Alter ab undecimo ...m me iam ceperat annus;* i. e. tertius decimus. Alter enim ...e duobus dicimus: [ut unus ab undecimo sit duodecimus: alter, ...cimus tertius.] Et vult significare iam se vicinum fuisse puber-...ti, quod de duodecimo anno procedere non potest. — 40. ...*Iam fragiles poteram -- attingere;* necdum magnos et altos. Et ...oc dicit: Tantae altitudinis eram, iam ut possem attingere mi-...res, et fragiles adhuc arboris ramos.] Et bene cum annis ...iungit habitum corporis. Nam et in iure pubertas ex utro-...e colligitur. — 41. *Ut vidi, ut perii;* [Theocriti est (3, 42.): ... ἴδον, ὡς ἐμάνην.] Unum est temporis, aliud qualitatis. Nam ...hoc dicit: Mox *ut vidi*, quemadmodum vel qualiter perii. Vel ...primum *ut* postquam, duo sequentia pro admirandi significatione ...posita sint. *Malus error;* definitio amoris. [Nam amor errare ...plerumque compellit.] — 43. *Nunc scio quid sit amor;* vel ...quasi iam iuvenis, vel quasi spretus. Gravior enim amor fit [ex ...spectione, vel] ex desperatione. Terentius (Eun. 5, 9, 23.): ...*Perii: quanto minus spei est, tanto magis amo.* — 44. *Isma-...rus, aut Rhodope;* montes sunt asperrimi, Ismaros in Epiro, Rhodope in Thracia. Et perite vituperat ab origine. Item a

41) Guelf. I. *Nam hoc dicit: temporis, mox vidi, quantitatis* (qualitatis), *ad-modum perii;* reliquis omissis. Guelf. II. *Nam hoc dicit, mox ut vidi, quem-admodum perii.*

44) Guelf. I. II. *Montes sunt Thraciae asperr.; et perite.*

gestis rebus ut: *Saevus amor docuit.* Nam de exitu circa deum vituperatio non cadit. *Extremi Garamantes;* populi sunt Africae. *Extremi* autem, saevi, quasi a consortio humanitatis remoti. Ut (Aen. 8, 727.): *Extremique hominum Morini, Rhenusque bicornis.* — 45. *Nec nostri generis puerum, nec sanguinis edunt;* i. e. nihil habentem in se humanitatis. Nam non dicit, non mortalem. [*Edunt;* pariunt, ut in septimo (660.): *Sub luminis edidit oras.*] — 46. *Saevus amor docuit natorum sanguine matrem Commaculare manus;* quasi novam artem insinuavit, et infudit, et bene fabulam omnibus notam per transitum tetigit. Quis enim ignorat, Medeam ab Iasone contemptam suos filios interemisse? — 48. *Commaculare;* [polluere.] *Crudelis tu quoque mater;* utitur autem optima moderatione. Nam nec totum amori imputat, ne defendat parricidam: nec totum matri, ne amorem eximat culpa: sed et illam, quae paruit, et illum, qui coegit, incusat. [Alii hoc loco cum amore matrem Venerem culpari volunt: eam enim crudelem, quia permittit, illum autem improbum, qui supra modum noceat, ita ut ad parricidia quoque sui violentia plures impulerit.] — 50. *Improbus ille puer: crudelis tu quoque mater;* non est superflua haec verborum iteratio. Nam syllogismus est plenus, qui constat ex propositione, assumptione, [et] conclusione. [Multi sic distinguunt, quia et intentio loquentis ab initio sic fuit, ut a saevitia amoris inciperet, in secundo loco accusaret matrem, ita tamen ut criminis eius invidiam crudelitati amoris adscriberet, et ideo geminandum *ille, improbus ille puer, crudelis,* et distinguendum ita est: *crudelis tu quoque mater. Crudelis mater magis, an puer improbus?* et distingue et subiunge: *tu quoque mater.*] — 52. *Nunc et oves ultro fugiat lupus;* optat, omnia fieri contra naturam. [*Aurea* vel speciosa vel matura et aurei coloris, ut scilicet, quia illa pulcherrima turpissimo marito nupsit, quod bene contra naturam videbatur, cum esset ipsa honesta, consequens sit, ut sint et alia contra naturam, ut fugiat lupus oves, ut ferant quercus aurea mala, et reliqua, quae dicit.] — 54. *Pinguia electra;* i. e. succinae gemmae. [*Myricae;* genus arbusculae vilissimae humile, quam tamaricem vulgo dicunt.] — 55. *Certent et cycnis ululae;* aves ἀπὸ τοῦ ὀλολύζειν, i. e. a fletu, nominatae. [Quas vulgo *ulucos* vocant.] *Sit Tityrus Orpheus;* vilissimus rusticus, Orpheus putetur in silvis, Arion vero inter delphinas. Hic autem Lesbius cytharoedus optimus fuit: [qui cum a Periandro, rege Corinthiorum, petisset, ut sibi liceret peragrare alias civitates, permissu eius per multa oppida collectis beneficio cantilenae opibus, Corinthum petere coepit, in cuius necem cum nautae et servuli coniurassent, Apollo eum in somnis monuit, cytharoedi habitu accepto, canens cithara, ut vitaret insidias, auxilium ei non defuturum promittens; in quem cum

55) Pro *uluc.* Voss. ad Catull. p. 90. legit: *Alucos.* — Dein pro *Periandro rege C.* al. hab. *a Turento Corinthum pet.* V. Munck. ad Hygin. fab. 194. Dan. *Pyrantho rege C.* cf. ad Gell. N. Att. 16, 19, 1. Tzetz. Chil. 1, 17. Scholiast. Germanici. *Vossius.* Codd. et Steph.: *qui cum a* (Guelf. II. om. *a*) *Turento Corinthum cum multis opibus peteret, et videret sibi in mari tendi a nautis insidias, petit, ut cithara paululum caneret, ad cuius sonum cum delphini convenissent, excussit se supra unum, et ita imminens vitavit periculum.*

..ratorum manus involasset, petit ab eis Arion, ut sibi cithara ..re liceret, quod cum ab illis permissum esset, ad eius can..tum convenere delphines. Is ubi somnio fidem factam vidit, ..mare se praecipitavit, et exceptus ab uno delphine, ad Tae..num Laconicae promontorium provectus est, ibique ad memo..a casuum suorum in templo Apollinis delphini signo insiden..e se cum cithara posuit. Exinde Corinthum petit, et omnia narravit. In tempore autem hoc etiam navis, in qua navigaverat, cum insidiatoribus supervenit, quos cum Rex de Arione ..isisset, illique eum mortuum mentirentur, produci Arionem ..it, ipsos autem cruci adfigi, sed Apollo tam delphinum quam ..aram ob amorem Arionis inter sidera collocavit.] — 56. ..phinas; nas ideo brevis est, quia Graeca declinatio est, sicut ..10, 397.): *Arcadas accensos monitu.* Nam omnia Graeca ..ina, quae nominativo plurali *Es* terminantur, ut Arcades, ..phines, Naiades, accusativum pluralem corripiunt. — 58. ..*nia vel medium fiat mare*; aut, omnis terra operiatur fluctibus maximis, ut nihil sit nisi mare, aut medium χάος: optat ..m confusionem elementorum.] *Vivite silvae*; valete. Non ..m bene optantis est, sed renuntiantis. — 59. [*Praeceps aërii* ..*ula de montis in undas Deferat*; ordo est: Praeceps defe..r in undas de specula aërii montis. Quidam hoc ideo dictum ..ant, quod apud Leucaten soliti erant se praecipitare, qui ..suos parentes invenire cupiebant, aut amari ab his desidera..nt, quos amabant.] — 60. *Extremum hoc munus morientis* ..*beto*; i. e. moriar in invidiam tuam. Nam amare ait *Munus.* ..Mezentius (A. 10, 881.): *Et haec tibi porto Dona prius*: [vel ..tremum hoc munus meum habeto, quod morior.] — 62. ..*ec Damon*; deest *dixit*, vel *cecinit*.] — 63. *Dicite Pierides*; ..e animos erigit auditorum: dicendo: Superiora utcunque dicta ..t; sequentia, nonnisi a numinibus poterunt explanari. Sane ..a debemus accipere pastores hos referre, quod aliquando in ..rcadia audierunt. Unde et superius ait: *Incipe Maenalios me*..*um mea tibia versus*; [i. e. Arcadicos.] *Non omnia possumus* ..*mnes*; sic Cicero (pro Muraena 22.): *Unum sustinere vix pauci* ..*possunt: utrumque nemo.* — 64. [*Effer aquam*; hic inducit ..mulierem, sacris quibusdam pervertentem mentem amatoris, a ..quo spernebatur. *Molli vitta*; lanea scilicet. — 65. *Verbenas*..*que*; verbenae dicuntur virgulta quae semper virent iucundi odo..ris. Alii verbenas virgulta religioni apta. Alii proprie olivarum ramos. Nam ideo et *pingues* ait, quamvis hoc et de palma et de lauro dici possit. Alii rorem marinum dicunt, omnia tamen haec a viriditate verbenae appellantur.] *Adole*; incende, sed ..κατ' εὐφημισμὸν dicitur, nam *adole* est auge. [*Pingues*; floren..tes, virentes. *Mascula thura*; quae in modum testiculorum ..sunt. — 66. *Coniugis*; apud Theocritum non coniugis, sed alieni adulescentuli persona subest, sicut supra dictum est.] *Sa*..*nos sensus*; [qui modo sani sunt,] i. e. non amantes. Unde contra amantes insanos vocamus. [*Magicis sacris*; quibus alie..nantur animi quadam violentia ab his, qui eorum usum habent.] *Avertere* autem a sanitate mutare: aut avertere ait, pervertere, ut sit mutata praepositio, [aut certe in me convertere. — 67. *Experiar*; coner, probem, incipiam. *Sensus*; hoc est animum,

ex quo sensus nostri sunt cerebri. *Nihil hic;* figurat... *Desunt*, quia absunt. *Nihil hic nisi carmina desunt* ... omnibus, quae imperaverat, paratis carmina sola ... dicit, nam hoc sequitur: *Ducite ab urbe domum me...* — 68. *Ducite;* pro adducite. *Daphnin;* hunc Daph... rimum inter pastores, et ephebum et ab omnibus am... nis, sicut supra dictum est, multi scriptores adserunt ... tionem Virgilius peritus antiquitatis, non incassum lo... facit. Hunc igitur cum nympha Nomia amaret, et ill... neret, et Chimaeram potius sequeretur, ab irata ny... trice luminibus orbatus est, deinde in lapidem versus: ... Cephalenitanum oppidum saxum dicitur esse, quod fo... minis ostendat. Alii hunc Daphnin Pipleam amasse dic... cum a praedonibus raptam Daphnis per totum orbem q... invenissetque in Phrygia apud Lytiersem (leg. *Lityers.*) servientem, qui hac lege in advenas saeviebat, ut cum ... segetes haberet, peregrinos advenientes secum metere ... victosque (*vinct.* Heins.) iuberet occidi. Sed Hercules ... Daphnidis, venit ad regem, et audita conditione certam... cem ad metendum accepit, eaque regi caput amputav... Daphnen a periculo liberavit, et ei Pipleam, quam ali... dicunt, reddidit, quibus dotis nomine aulam quoque ... condonavit, ferali sopito metendi carmine.] — 69. *Carm... coelo possunt deducere Lunam; vel*, i. e., *etiam:* ut (A. 2, ... *Vel Priamo miseranda manus.* Est autem argumentum a... ad minus: Si haec possunt facere carmina: cur non etiam ... impleantur? quid est etiam facilius, quam ut Daphnis ... [rus] redeat, ut civitatem deserat rusticus? [Et bene pot... carminum narrat, quae pro (*per?*) ea vel fieri possint, vel ... sint.] — 71. *Frigidus;* nocens: ut (G. 1, 336.): *Frigida Sa... sese quo stella receptet. Cantando;* dum ei incantatur. ... gerundivus modus ab omni verbo similiter procreatur. ... modo *Cantando* a passivo ait: cum supra ab activo dixerit ... Cantando tu illum? Tale est illud in Sallustio (Iug. 66.): ... *ipse ad imperandum Tisidium* (L. *Titid.* V. *Tesid.* Guelf. ... *Tisiduum*) *vocaretur.* I. e., (ut) ei imperaretur. [Sane ve... *cantare* de magico carmine dicebant, unde et *excantare* ... magicis carminibus obligare: Plautus in Bacchidibus (frag... *Nam tu quidem cuivis excantare cor facile potes.* — 73. ... *na;* tria, i. e., tria alba, tria rosea, et tria nigra.] *Licia ... cumdo;* bene utitur liciis, quae ita stamen implicant, ut ... adolescentis mentem implicare contendant.— 75. *Effigiem* ... [amatoris dicit effigiem.] Sic Dido (A. 4, 504.): *Effigie... thoro locat, haud ignara futuri.* [Hoc faciunt malefici, ho... effigiem amatoris circumferunt, unam ex limo, aliam ex ... tertiam ex cera.] *Numero deus impare gaudet;* aut quemcu... superorum. [iuxta Pythagoreos, qui ternarium numerum ... fectum summo deo adsignant, a quo initium, et mediun... finis est,] aut [revera] Hecaten dicit: cuius triplex potestas ... perhibetur; unde est (A. 4, 511.): *Tria virginis ora Di...* [quamvis omnium prope deorum potestas triplici signo ost... tur, ut Iovis trifidum fulmen, Neptuni tridens, Plutonis ... triceps. Apollo idem sol, idem Liber, vel quod omnia te...

numero continentur, ut Parcae; Furiae; Hercules etiam trinoctio conceptus; Musae ternae: aut impari quemadmodumcumque: nam septem chordae, septem planetae, septem dies nominibus deorum, septem stellae in Septentrione, et multa his similia: et impar numerus immortalis, quia dividi integer non potest, par numerus mortalis, quia dividi potest, licet Varro dicat.Pythagoreos putare, imparem numerum habere finem, parem esse infinitum; ideo medendi causa multarumque rerum impares numeros servari.] *Impare* autem propter metrum ait. Nam *ab hoc impari* dicimus. — 77. *Necte;* coniunge, ut ita implicetur mens amatoris, sicut implicantur et connectuntur illi colores invicem. *Tribus nodis;* alligationibus. Ternos lanae colores. — 78. *Amarylli;* [vocativus Graecus.] Haec Amarylla eius est quam Graeci σύμμνστιν dicunt. *Veneris, dic, vincula necto;* anapaesticus est trimeter hypercatalecticus [ideo, quia una superest syllaba.] Hoc autem metrum est Cupidini consecratum. — 80. [*Limus ut hic durescit*; se de limo facit, Daphnidem de cera. Fecerat illa duas imagines, alteram ex limo, qui ex igne fit durior: alteram ex cera, quae igne solvitur: ut videlicet mens amatoris ita duresceret ad illam, quam, tunc amabat: omnesque alias, sicut ad ignem limus: et ad se ita molliretur et solveretur amore, ut cera ad ignem liquescit. — 81. *Sic nostro Daphnis amore;* subaudi *durescat et liquescat:* ut scilicet quam appetit deserens me potius amet.] — 82. *Sparge molam*; far et salem. [Hoc nomen de sacris tractum est; far enim pium, i. e. mola casta, salsa, utrumque enim idem significat, ita fit: virgines Vestales tres maximae ex nonis. Maiis ad pridie Idus Maias, alternis diebus spicas adoreas in corbibus messuariis ponunt, easque spicas ipsae virgines torrent, pinsunt, molunt, atque ita molitum condunt. Ex eo farre virgines ter in anno molam faciunt, Lupercalibus, Vestalibus, Idibus Septembribus, adiecto sale cocto, et sale duro. Igitur quod in sacris mola casta dicitur, ideo Virgilius in quinto Aeneidis *farre pio* enuntiavit: quid enim est *pium* nisi castum? quoniam *piare* est propitiare, quod accidere non potest nisi caste inservitum erit rebus sacris. Hic autem dicendo *asperge molam*, rem ipsam proprio nomine memoravit, unde in secundo Aeneidis (133.), *et salsae fruges*, et in quarto (517.) *ipsam molam.*] *Incende bitumine lauros;* i. e. lauros divino igne consume. Nam bitumen ex fulmine dicitur procreari. Unde iuxta Babyloniam, quia [ibi] frequentia cadunt fulmina, hac re lacus redundant adeo ut inde fabricasse muros Semiramis dicatur (Guelf. I. II. *adeo ut refabricent lacus*). Et bene quod conglutinat et ardet, ad veneficium adsumitur, ut glutinetur et ardeat ad amorem maritus. — 83. *In Daphnide laurum;* aut Archaismos est pro *in Daphnidem:* aut intelligamus supra Daphnidis effigiem eam laurum incendere, propter nominis similitudinem. — 86. *Bucula;* bovis est diminutio. Sane *Bos* anomalum nomen est. Nam *hic bos*, et *o bos* producitur: sicut *his bubus*, et *ab his bubus*. Nam reliqui omnes casus brevem habent syllabam primam. — 87. *Propter;* iuxta. *Perdita;* amore consumpta. — 88. [*Serae meminit decedere nocti;* i. e. tenebrae illam occupant.] — 89. *Nec sit mihi cura mederi;* aut nolim ei magicis artibus subvenire: aut nolim cum ipso concum-

here. Ab utroque enim medicina amantibus venit, [et m... pro *medendi.*] — 91. *Perfidus;* nunc scilicet perfidus. — *Limine in ipso;* in loco sacro, sicut supra diximus (s... [Vestae. Nam Terra ipsa dicitur, quae et Vesta. Venefici... autem ita administratur, ut in limine ponantur eius exuviae, ... veneficium fit. — 95. *Ponto; in Ponto*, et modo provinc... dicit hoc nomine, non mare. *Mihi lecta;* ordo est *mihi* d... non *mihi lecta.* — 97. *His ego saepe lupum fieri;* est e... opinio, quosdam homines artibus quibusdam in lupos mut... *Silvis;* pro *in silvis.*] — 99. *Atque satas alio vidi tradu... messes;* magicis quibusdam artibus hoc fiebat. Unde est in ... tabulis: *Neve alienam segetem pellexeris.* [Quod et Varro ... multi scriptores fieri deprehensum animadvertunt] — 102. ... *respexeris;* nolunt enim se videri numina. Nisi ex nimia nec... sitate. Unde pro miraculo dictum est (A. 2, 591.): *Alma par... confessa deam;* quod non faceret, nisi in periculo filii. — 1... *Nihil ille deos, nil carmina curat;* satis est, quod putat, art... magicam nihil valere. [Quidam sic intelligunt, quamvis ille h... omnia contemnat. — 105. *Aspice;* hoc ab alia dici deb... *Corripuit tremulis altaria;* [tremulis, crispantibus: altaria aut... dicuntur, et quae continent et quae continentur ab eis, n... vero ipsa quae ponuntur. — 106. *Sponte sua;* sine igne su... ex ipsis cineribus flamma emersit.] Hoc uxori Ciceronis dici... contigisse: cum post peractum sacrificium libare vellet in ci... rem, ex ipso cinere flamma surrexit (Guelf. *in cinere visa* ... *fl.*), quae flamma eodem anno Consulem futurum ostendit e... maritum: sicut Cicero in suo testatur poëmate. *Bonum sit;* id... optat, ut hoc signum bonum sit: quia ignis medius est, et q... possit etiam nocere. — 107. [*Nescio quid certe est;* hoc no... iungendum superiori, est enim aliud prodigium.] *In limine la... trat;* in loco ubi amati vestes obruerat. [Canis enim latratu prae gaudio, domini demonstrat adventum.] — 108. *Ipsi sibi somnia fingunt;* omnia, quae supra dixerat de arte magica, de-struit dicendo, haec vera desiderantibus tantum videri: quod per proverbium est locutus.

ECLOGA IX. 1. *Quo te Moeri pedes?* [haec Ecloga dra-matico charactere scripta est. Inducuntur enim duo pastores coëuntes in agro Mantuano, et] haec Ecloga continuum, [ut Servius dicit,] non habet carmen, sed [de] diversis locis Theo-criti aliqua ad eam contulit. Sane hoc continet, Virgilius post-quam paene occisus est ab Arrio centurione, Romam revertens, mandavit procuratoribus suis, ut tuerentur agros [suos], et ad praesens obsequerentur Arrio. Modo ergo Moeris procurator eius secundum praeceptum patroni portat hoedos Mantuam quos Arrio offerat. Sequitur alter pastor, et eum, quo pergat, inter-rogat: ille suas deflet miserias: et hinc iam variae praestatur occasio cantilenae. *Quo te Moeri pedes;* subaudis, ducunt, et (est) Zeugma a posterioribus. [Quidam hunc ordinem tradunt: Quo te Moeri pedes? an in urbem? quo ista via ducit. Sane alii ordinem huius Eclogae ita exponunt: Cum immunitatem agrorum Virgilius impetrasset, lis est exorta de finibus inter eum et eos, qui in proximo agros acceperant, ex quibus Clodius

quidam dixit, se omnem litem amputaturum, interfecto Virgilio, quem poëta stricto gladio se insequentem fugit in tabernam carbonariam, et beneficio institoris ex alia parte emissus, servatus est. Inducitur ergo Moeris, familiaris Virgilii, referens Lycidae periculum suum, et Menalcae, quem nunc pro Virgilio debemus accipere.] — 2. *Vivi pervenimus*; i. e. diu vivendo ad ista pervenimus. Et ostendit, plerumque obesse hominibus vitae longinquitatem, quae interdum causa est miseriarum. [Sensus autem talis est, usque eo nos vita longa produxit, ut audiremus dicentem: migrate; haec mea sunt. Interpositum sane est: quod nunquam veriti sumus. *Advena nostri*; qui advenerit in nostros agros, et aut Clodium, aut Arrium significat.] — 3. *Quod nunquam veriti sumus*; quia inopinata graviora sunt mala. Unde ait Dido (A. 4, 409.): *Hunc ego si potui tantum sperare dolorem, Et perferre, soror, potero.* — 5. *Nunc victi*; i. e. voti impotes. Nam quo modo victores dicimus voti compotes, qui, quicquid volunt, faciunt, sic victos e contrario voti impotes, qui non possunt facere, quod volunt. Ceterum quomodo victi sunt Mantuani, qui nec bella gesserunt? [Et *Tristes* ideo, quia dixit: *Nunc victi.*] *Sors omnia versat*; [i. e., quae instabilis est, et] nisi hoc ad personam rusticam redigas (Guelf. I. *pertinere dicas*), aspere contra Augustum dictum est, cuius felicitatem, sicut omnia, dicit posse mutari. — 6. *Illi*; i. e. Arrio centurioni. *Quod nec bene vertat*; quae res in perniciem eius vertatur, i. e. ut malo omine hoc munus accipiat. Tractum autem hoc est ab Hectore et Aiace. Nam Hector dedit Aiaci gladium, quo se Aiax postea interemit. Hector vero baltheum accepit ab Aiace, quo circa muros patriae tractus est postea. Inde et illud comicum natum est, *Di bene vortant quod* (L. V. *quid*, L. *quid agis*) *agas*. Plerumque enim bona in peius, mala mutantur in melius. — 7. *Subducere clivo*; [Cicero:] *Ex alto in campos dissolvi.* Alii sursum ducere intelligunt. Alii medium clivum accipiunt, ex quo superior pars subducitur in collem surgentem, inferior in subiectam planiciem molliter deprimitur: usque ad eum autem locum perticam militarem Octavius. Musa porrexerat, limitator ab Augusto datus, i. e., per quindecim millia passuum agri Mantuani, cum Cremonensis non sufficeret, offensus a Mantuanis, quod pecora eius in agro publico aliquando clausissent Alii *subducere* pro *desinere* accipiunt; nam permansit dicendo *demittere iugum*, quasi hoc colles faciant, quod illis accidit per naturam. Alii agrum suum volunt descripsisse Virgilium, ut ostenderet, ex utraque parte esse clivosum, ut cum ab una parte ad cacumen ascenderis, ab alia usque ad aquam descendas. Et quidam tales agros lapidosos dicunt, sicut ipse de suo ait (E. 1, 48.): *Et tibi magna satis quamvis lapis omnia nudus.*] — 9. *Usque ad aquam*; Mincii fluminis scilicet. — 10. *Omnia*; quae supra

7) Nomen *Ciceronis* om. Guelf. I. II. R. Voss. Frustra hoc quaeras in Cicerone; nam est Servii interpretatio *τοῦ se subd.* Sed ut doceatur Lector, unde hoc provenerit, in Mss. est: *Subducere c. i.* (Guelf. II. *col. inc.*) *ex alto*; et ex duabus illis literis *C. I.*, quibus *colles incipiunt* designantur, fecerunt *Cicero*, et sequentia Ciceronis esse putaverunt: sane in Steph. et al. est tantum: *ex alto* etc. *Burm.*

divit. Intelligamus autem, aut Virgilii tantum agrum: a Mantuae [situm] esse descriptum. [Quod alii dicunt Vi ostendere voluisse, quod Mantuanis per iniquitatem Alfe qui agros divisit, praeter palustria nihil relictum sit: s oratione Cornelii in Alfenum ostenditur: *Cum iussus ess passus a muro in diversa relinquere, ut octingentos aquae, quae circumdata est, admetireris, reliquisti. vasse; recuperasse.*] *Menalcam*; i. e. vestrum Virgilium, causa agri Mantuanis redditi sunt.] — 11. *Audieras e fuit*; benevolentiam quidem Augusti etiam fama vulgavi eam belli Actiaci necessitas impedivit. *Sed carmina t nostra valent Lycida tela inter martia*; hoc etiam Cicero Miloniana (c. 4.): *Silent enim leges inter arma.* [Sensus est: sed videlicet hoc tempore, i. e., in hoc bello, p nostra, non valde admittuntur; *carmina* autem nonnulli, sibi Pollionem intercessorem apud Augustum conciliaverat piunt, quo fugato, rursus de praediis suis fuerat Virgilius ex — 13. *Chaonias dicunt Aquila veniente columbas*; minor auguria maioribus cedunt, nec ullarum sunt virium: licet sint. *Chaonias* autem Epiroticas. [Nam] in Epiro dicitur fuisse, in quo responsa dabant columbae; quod ideo fi quia lingua Thessala Peliades et Columbae, [et] vaticin vocantur, [Herodotus hanc columbam de Aegypto venisse — 14. *Quacunque*; subaudi *ratione*. Et bene augurii periti ei, de quo supra (8, 97.) ait: *His ego saepe lupum fieri condere silvis Moerim, saepe animas imis excire sepulc Novas lites*; magnas, i. e. militaria iurgia. [*Incidere*, pr dere.] — 15. *Ante sinistra cava monuisset ab ilice c [ante sinistra* indivise legendum. Et dicendo *monuisset* o fuisse demonstrat. Sane] hoc ad auguralem pertinet discip Augures enim designant spatia lituo: et eis dant nomi prima pars dicatur antica, posterior postica: item dextra e stra. Modo ergo cornicem de nulla harum parte venisse dic ab antica ad sinistram partem volasse: et in cava ilice co se: quae res agrorum damnum significabat. Ilex enim g fera arbor est; quae quoniam vitiosa est, vitium posse ostendit fore per milites clamore gaudentes et litibus, sicu nix. Nam haec avis et clamore laetatur, et alias freq invadit. Hoc ergo nunc dicit: augurio se esse admonitu abstineret ab occursu litigiosi militis, qui retenturus fuera sessionem. — 16. *Tuus Moeris*; i. e., Tuus amicus. [*Ips nalcas*; pro Virgilio, qui, dum agros suos defendit, paene sus est.] — 17. *Heu cadit in quenquam tantum scelus*; quam audiit occidi potuisse Virgilium, quasi obstupuit, et generaliter dicit: Potest in quenquam tantum nefas venire Virgilium necare contendat? — 18. *Paene simul tecum so rapta Menalca*; cum suis enim solatiis perit poëta, qui ne editis carminibus moritur. Virgilius autem illo tempore dum aliquid scripserat. Et dicendo *Solatia* latenter tem carpit Augusti, quibus carmina non oblectamento fuerant,

10) In loco Cornelii (in fine) Burm. hab. *religuistis.* Vossius coni.: *vix* (I *exting.* — corr. est, cum adnot. *reliquisse.*

solatio: quod infelicium esse consuevit. [Vel *tua solatia*, tua carmina, quibus consolamur.] — 19. *Quis humum florentibus herbis*; sic est dictum, ut (E. 6, 62.): *Tunc Phaëtontiadas musco circumdat amarae Corticis, atque solo proceras erigit alnos.* — 20. [*Spargeret*; i. e. aspersam floribus caneret.] *Fontes induceret umbra*; tegeret, cooperiret. *Vel quae sublegi tacitus tibi carmina nuper*; [subaudiendum *nesciente te sublegi*, intercepi, et bene] rustica affectione reminisci se illorum carminum fingit, quae aliquando Virgilio, licet invito Romam eunti abstulerat. Nam *Sublegi* est furatus sum. Unde et *sacrilegus* dicitur, qui *sacra legit*, i. e. furatur. [Plautus in milite (4, 11, 8): *Quae etiam nostrum hunc sermonem sublegerat.*] — 22. *Delicias nostras*; i. e. communem amicam. — 23. *Tityre, dum redeo*; Theocriti sunt versus (verbum) ad verbum translati, sed tamen Virgilii negotium continentes. Nam ἀλληγορικῶς imperat suis, ut rem tueantur, nec tamen audeant contra Arrii praeceptum venire. [Sed hoc aut de ipso Virgilii carmine Lycidas retulit, aut, ut alii putant, conversus ad gregalem suum Tityrum dicit. Et bene, dum promittunt se cantaturos, nihilominus dicunt. Sane quaeritur, utrum in his tribus versibus perfectum carmen sit, an initium alterius carminis imperfecti. Theocritus (3, 3.): Τίτυρ', ἐμὶν τὸ καλὸν πεφιλαμένε, βόσκε τὰς αἶγας, καὶ ποτὶ τὰν κράναν ἄγε, Τίτυρε, καὶ τὸν ἐνόρχαν, τὸν Λιβυκὸν κνάκωνα φυλάσσεο, μή τυ κορύξῃ.] *Inter agendum*; dum agis. Et honesta locutio est, si dicamus inter coenandum hoc sum locutus. [Afranius: *Inter loquendum*; Ennius: *Inter ponendum*. — 25. *Occursare capro*; ordo: occursare capro caveto. — 26. *Immo*; pro *vel*.] *Nec dum perfecta*; nimiae familiaritatis est signum, quod ei recitabat carmen, nondum ad limam redactum. Dicit autem carmen, quod quasi coeperat in honorem Vari componere: et per transitum ponit diversa [figurationis] scedia. — 27. *Vare tuum nomen*; ordo est: Vare tuum nomen sublime ferent ad sidera. *Superet modo Mantua nobis*; supersit, reddatur. Et hoc dicit: Si nobis Mantua fuerit reddita, faciam, ut te celebrent omnes poëtae. [Et bene affectiose de patria, quasi dubium, an superfutura sit.] — 28. *Mantua vae miserae nimium vicina Cremonae*; bene ingemit Mantuanorum infelicitatem, quibus sola obfuit vicinitas Cremonensium. [Nam] Cassii, Bruti et Antonii copias Cremonenses susceperant: quos etiam ipsos mire excusat, dicens *miserae Cremonae*, quae etiam si vellet, minime tamen tantis copiis posset resistere. *Nimium* [autem] *vicina*; i. e. usque ad periculum. [Nam, ortis bellis civilibus inter Antonium et Augustum, Augustus victor Cremonensium agros, quia pro Antonio senserant, dedit militibus suis, qui cum non suffecissent, his addidit agros Mantuanos, non propter civium culpam, sed propter vicinitatem.] — 29. *Cantantes Cygni*; i. e. poëtae. Sic Horatius (Carm. 4, 2, 25.) de Pindaro: *Multa Dircaeum levat aura cygnum*; [sane blanditur Alfeno Varo, qui Pollione fugato, legatus Transpadanis praepositus est ab Augusto.] — 30. *Sic tua Cyrnaeas fugiant examina taxos*; taxus venenata arbor est, quae abundat in Corsica; haec autem insula Graece dicitur a Cyrno, Herculis filio (Guelf. I. II. *Graece Cyrne dicitur; unde*). Unde fecit hanc derivationem *Cyrnaeas taxos*,

i. e. Corsicanas: quibus pastae apes mel amarissimum faciunt. — 31. *Distendant ubera;* plurimum lactis reportent. — 34. *quoque dicunt vatem pastores;* magna verecundia suum meri[illegible] extenuat. Nec enim ait *probant*, sed *dicunt:* nec *docti*, [illegible] *pastores;* quibus tamen ipse non credo. — 35. *Varo vide[illegible]* Varius poëta fuit: de hoc Horatius (Serm. 1, 10, 44.): *Var[illegible] ducit molle atque facetum.* Item (Carm. 1, 6, 1.): *Scribe[illegible] Vario fortis, et hostium Victor.* Nam Varus dux fuit, cui [illegible] blanditur, [qui nonnulla carmina scripsit. Nonnulli sane [illegible] num Varum volunt, qui, licet Iuris consultus et successor Se[illegible] Sulpicii esset, etiam carmina aliqua composuisse dicitur, sed [illegible] teste Horatio falsum est, qui Varium poëtam laudat.] *Nec di[illegible] Cinna digna;* etiam Cinna poëta optimus fuit, qui scri[illegible] Smyrnam, quem libellum decem annis elimavit: [quibus ta[illegible] Poëtis negat suum ingenium comparandum.] — 36. *Sed ar[illegible] tos inter strepere anser olores;* argutos canoros: ut (E. 7, [illegible] *Forte sub arguta consederat ilice cornix.* Et alludit ad Anser[illegible] quendam Antonii Poëtam, qui eius laudes scribebat: quem [illegible] hoc per transitum carpsit. De hoc etiam Cicero in Philipp[illegible] (13, 5.) dicit: *Ex agro Falerno anseres depellantur.* Ip[illegible] enim agrum ei donarat Antonius. [Et bene illos Poëtas opti[illegible] cygnos dicit, se anserem rudem et levis ingenii, nec debere [illegible] posse se illos imitari. *Inter strepere;* sane potest et compo[illegible] et separatim proferri.] — 37. *Id quidem ago;* i. e., ut car[illegible] mihi in memoriam possit redire. — 38. *Si valeam meminis[illegible]* ut etiam in Aeneide diximus, ideo ista iunxit tempora, quia [illegible] fectivum est verbum *memini.* [*Valeam* autem, si possim, ut [illegible] Aeneide (4, 333.): quae plurima fando Enumerare vales.] — 39. *Huc ades o Galatea;* Theocriti (11, 63.) versus sunt: ἐξέλθοι[illegible] Γαλάτεια, καὶ ἐξελθοῖσα λάθοιο; quibus inducit Cyclope[illegible] usum, cum in scopulo sedens, amicam suam Galateam de fluct[illegible] bus invitaret ad terras. Cyclops enim dicitur Nympham ama[illegible] Galateam: quae cum Acin quendam pastorem amaret, et Poly[illegible] phemum sperneret: ille iratus Acin necavit: qui postea Galate[illegible] miseratione in fontem mutatus est: qui hodieque Latine Aci[illegible] lius dicitur [ab illius nominis derivatione.] *Est nam ludus in undis;* [ludus, voluptas; et] ad maiorem terrarum laudem dicit in mari nullam esse voluptatem. Nam haec est plena laus, quae etiam contrariarum rerum continet vituperationem, et suas laudes ex sequentibus rebus dicit. — 42. [*Lentae;* flexibiles. *Umbracula;* Cicero: *umbraculisque silvestribus.*] — 43. *Insani fluctus;* i. e. magni: ut (A. 2, 776.): *Quid tantum insano iuvat indulgere labori.* — 44. *Pura sub nocte;* serena. — 45. *Numeros memini;* metra vel rhythmos, [vel certe numeros versuum. *Si verba tenerem;* hoc est, carmen non teneo.] — 46.

35) Pro *Varius* Dan. Guelf. I. II. et cod. R. hab. *Varus*. Dein in versu Hor. pro *ducit* Guelf. I. II. L. V. R. Voss. Steph. al. *dicit*.

39) Pro [illegible] Dan. [illegible]; Guelf. II. *acinea acilina*, [illegible] [illegible] cod. [illegible] et Guelf. I. [illegible]; R. *Acinae Acilius*; [illegible] Heins. volebat: latex Acilius. V. Cluver. Sicil. p. 115. *Burm.*

43) In versu Virg. vv. *quid tant.* omittunt Guelf. I. II. L. R. Voss. Steph. al. et pro *labori* Guelf. I. II. L. Voss. Steph. al. hab. [illegible].

hni, quid antiquos; [pro *antiquorum.*] — 47. *Ecce Dio- i processit Caesaris astrum*; cum Augustus Caesar ludos ebres patri celebraret, die medio stella apparuit: ille eam confirmavit parentis [sui]. Unde sunt versus isti compositi. *naei* autem longe repetitum est (epitheton) a matre Veneris ae. Sane *astrum* Graece dixit: nam *stellam* debuit dicere. bius Macer circa horam octavam stellam amplissimam quasi nniscatis coronatam ortam dicit, quam quidam ad illustran- gloriam Caesaris iuvenis pertinere existimabant. Ipse ani- n patris sui esse voluit, eique in Capitolio statuam, super t auream stellam habentem, posuit. Inscriptum in basi fuit: *sari Emitheo*. Sed Vulcatius aruspex in contione dixit co- n esse, qui significaret exitum novi seculi, et ingressum de- i, sed quod invitis Diis secreta rerum pronunciaret, statim sse moriturum, et nondum finita oratione in ipsa contione cidit. Hoc etiam Augustus in libro secundo de memoria vitae complexus est; et haec Moeris non ut sua, sed Virgilii re- , in honorem Augusti composita.] — 48. *Quo segetes gau- ent frugibus*; ad mensem alludit Iulium, qui dictus est in orem Caesaris: quo et uvae et frumenta maturescunt. — [*Insere Daphni pyros*; hoc in gratiam Augusti, per cuius eficium securus de agris suis est.] *Carpent tua poma nepo- ;* ac si diceret: Nihil est, quod possis timere; nam (et) illud icit, quod supra (E. 1, 74.) invidiose ait: *Insere nunc Meli- pyros. pone ordine vites.* [*Ite meae, quondam felix pecus, capellae: Non ego vos posthac viridi proiectus in antro meta de rupe procul pendere videbo.*] — 51. *Omnia fert as*; i. e. aufert, nam intelligimus eum subito obticuisse, nec, d coeperat, implere potuisse. *Animum quoque*; etiam me- iam. — 52. *Longos soles*; i. e. aestivos dies finire: ut (Aen. 203.): *Tris adeo incertos caeca caligine soles. Condere*; re, usque ad occasum ducere. — 53. [*Nunc oblita*; aut issa, vel figurate, quorum ego oblitus sum. Et ostendit, rin nullum suum, sed omnia Menalcae carmina retulisse. r *quoque Moerin iam fugit ipsa*; his versibus ostendit vigo- n cantandi, quem prius habuerat, perdidisse, et per allego- m obsessum malis animum demonstrat.] — 54. *Lupi Moerin ere priores*; hoc etiam Physici confirmant: quod voce desera- r is, quem prior viderit lupus. Unde etiam proverbium hoc tum est: *Lupus* [*est*] *in fabula*: quotiens supervenit ille, de o loquimur, et nobis sua prudentia amputat facultatem loquen- . — 55. [*Satis referet tibi saepe Menalcas*; ordo est, satis pe.] — 56. *Causando nostros in longum ducis amores*; as nectendo differs nostra desideria. — 57. *Tibi silet ae- r*; in tuam gratiam. Et hoc dicit: Ut possis canere, cuncta erunt. [*Aequor*; spatium campi. — 58. *Aspice ventosi ceci- runt murmuris aurae*; frondes scilicet arborum, ostendens vel as auras quievisse, quibus nihil omnino moveatur. Quod qui- m ex Theocrito (6, 11.) sumptum est: τὰ δέ νιν καλὰ κύματα νου, Ἄσυχα καχλάζοντα.] — 60. *Bianoris*; hic est qui et

47) In lacunae locum Heins. supplevit *radiis*; Burm. edidit: *quasi lemniscis cor.*

54) In proverbio *Lupus* etc. v. *est* om. B. et Guelf. I. II.

Ocnus dictus est: de quo ait in decimo (199.): *Fatidicae*
et Thusci filius Amnis. Conditor Mantuae. Dictus aut
nor est: quasi animo et corpore fortissimus, ἀπὸ τῆς [illegible]
ἀνορέης. — 61. *Stringunt frondes;* amputant, decutiu
in Georgicis (1, 305.): *Sed tamen et quernas glandes tun*
gere. — 62. *Tamen veniemus in urbem;* etiamsi p
quiescentes dederimus operam cantilenae; [et deest *ho*
63. *Nox pluviam ne colligat ante, veremur;* aër enim a
ortu solis, aut cum occasu mutatur frequenter: quod in
etiam saepius indicatur. — 64. *Usque eamus;* iugiter
sed *Cantantes:* ita enim minorem itineris sentiemus labo
65. *Hoc te fasce levabo;* si cantantes ierimus, hoedo
onere ipse relevabo. Nam *fascem* ait onus. Sic in G
(3, 347.): *Iniusto sub fasce viam dum carpit.* — 66.
plura puer; ac si diceret: Nimii desiderii es. [Et *plura*
dicere, ut esset: desine plura dicere.] *Quod nunc inst*
mus; [nos] Centurionem placemus: nam canere otiosorum
67. *Cum venerit ipse;* vel Virgilius, cuius adventu spen
curitatem: vel ipse Augustus, qui Actiacis bellis fuerat oc

ECLOGA X. *Gallus;* [hic est Caius Asinius Gallus
Asinii Pollionis filius, qui] ante omnes primus Aegypti pr
fuit, poëta eximius: nam [et] Euphorionem, ut supra
transtulit in latinum sermonem, et amorum suorum de
ride scripsit libros quattuor. Hic primo in amicitiis
Caesaris fuit: postea cum venisset in suspicionem, quod
eum coniuraret, occisus est. Fuit autem amicus Virgili
ut quartus Georgicorum a medio usque ad finem eiu
teneret, quas postea iubente Augusto in Aristaei fabula
mutavit. Hic [autem] Gallus amavit Cytheridem mer
libertam Volumnii, quae, eo spreto, Antonium euntem
lias est secuta: propter quod dolorem Galli nunc videt
solari Virgilius. Nec nos debet movere, quod, cum m
partem quarti Georgicorum, hanc eclogam sic reliquit
licet consoletur in ea Gallum, tamen altius intuenti vit
est. Nam et in Gallo impatientia turpis amoris ostend
aperte hic Antonius carpitur inimicus Augusti, quem con
manem morem Cytheris est in castra comitata. — 1. *Ex*
laborem; non quod mihi laboriosum est; nam *scribe*
poetas *ludus est:* ut (E. 1, 10.): *Et ipsum Ludere quae*
calamo permisit agresti; sed rem tibi laboriosam, sci
Nympha virginitate gaudens praestet de amoribus cant
Unde et rogat dicens: *Concede.* Et verecunde pauca post
eam [illegible] etiam: *Sic tibi cum [illegible] subterlabere S*
Per Arethusam autem Musam Siculam, i. e. bucolicum T
[illegible] vocat carmen. Sane Arethusa secundum latinita
[illegible] habet accentum; secundum rationem Graec
[illegible] [illegible] sicut et Creusa. [et Ἀρέθου
[illegible] ad ceterarum eclogarum com
[illegible] sed pauca quae tamen ad Galli pertinet scripta, q
[illegible] de suo amore [illegible] quae
[illegible] licet enim poë
[illegible] pouere.] — 4. *Sic tibi cum fluctus subte*

canos; varia enim opinio est. Nam alii dicunt ad Arethusam, ympham Siciliae, Alpheum fluvium de Elide (Guelf. I. *Alpheum idis*; Guelf. II. al. *Alph. elide*) venire per maria: secundum quos libi] (A. 3, 694.) dixit: *Alpheum fama est huc Elidis amnem ccultas egisse vias subter mare.* Alii dicunt, ipsam Arethusam m in fontem mutatam Alpheum fugere, et de Elide ad Siciliam nire: quod nunc est secutus. [Sane dicitur quodam tempore tera aurea in Arethusa inventa quam Olympionices in Alheum miserat, et cum Olympiae hostiae caeduntur, cruor earum Alpheum infusus in Arethusam exit. *Sicanos*; Sicilia ante cania dicta, a Sicano terrae filio.] — 5. *Doris amara*; mater ympharum est: quam pro mari posuit, [vel Doris Oceani filia, niux Nerei.] — 6. *Sollicitos*; sollicitatos, plenos sollicitudinis st Cytheridis abscessum, quam Lycoridem vocat. Fuerunt item uno tempore nobiles meretrices tres: Cytheris, Origo, rbuscula. Horatius (Serm. 1, 10, 77.): *Explosa Arbuscula isit.* Idem (ibid. 1, 2, 55.): *Ut quondam Marseus amator riginis, ille, Qui patrium mimae donat fundumque larem- ue.* — 7. *Simae*; Graecum est nomen: i. e. pressis naribus. nde et simias dicimus: quod epitheton Theocritus (7, 80.) dat raecipue apibus: [*Ὣς τέ | νιν αἱ σιμαὶ λειμωνόθε φέρβον ἰοῖσαι έδρον ἐς ἁδεῖαν μαλακοῖς ἄνθεσσι μέλισσαι.* Et dicens simae rgulta capellae, hic poëtam quasi pastorem posuit.] — 8. *Reondent omnia silvae*; per Echo, i. e. vocis imitationem nos on]solamur: [et mira brevitate sensus huius versus explicatus t.] *Quae nemora*; [hinc carmen videtur. Est] quaedam Theoiti (1, 66.) ecloga (fuit), in qua suos amores deflere Daphnis ducitur, [vel ut alii, quidam pastor Daphnin amore mortuum flet.] Huius omnem ordinem ad hanc eclogam transtulit: *Πᾶ ἄρ' ἦσθ' ὅκα Δάφνις ἐτάκετο, πᾶ πόκα Νύμφαι, Ἢ κατὰ ειῶ καλὰ Τέμπεα, ἢ κατὰ Πίνδω.* — 9. *Saltus habuere puel- Naiades*; Nymphas simpliciter accipiamus. Nam si proprie queretur, Oreades diceret. *Naiades* enim, fontium: *Oreades* ontium, [*Dryades* arborum] Nymphae sunt. Sane quia dixis easdem esse Nymphas, quas (etiam) Musas, videtur hoc dire, quia, si cum ipso fuissent Musae, i. e., si dedissent opem scribendis carminibus, non incidisset in tantas amoris angustias: vel cur eum amantem Musae deseruerint, cum propter genium earum esset antistes. — 10. *Indigno*; vel meretricio, el magno. Nam et Ennius ait, *Indignas turres.* I. e. magnas. [Alii *indigno*, non quia Cytheris pulchra non fuerit, sed quia allus ab ea spretus sit.] — 11. *Nam neque Parnassi vobis ga nam neque Pindi*; Parnassus mons Boeotiae, Pindus Thes-

4) Pro *Olympionices* etc. Dan.: *Olympionistes - - miserant*; Fabr. Basl. et al.. *Olympionides* (Vossius: *Olympienses*) - - *miserant.* Dein Dan.: *cruorem araim * in A.*; al. *cruore mari in A.* Salmas. Exerc. Plin. p. 491. nostram dedit lectionem. Vossius: *cruorem ararum in A. infusum in Arethusam exire* (Dan. *exeat*). Cf. etiam Muncker. ad Fulgent. III. ult. *Burm.*

6) In loco Hor. posteriore *illi* pro *ille* hab. Dan.; dein L. *patriae minimae.*

10) Pro *turres* cod. Ursini: *turtures.*

11) Guelf. I. II. al. *neq. P.*; *montes Thessaliae sunt Apoll.* etc.

saliae, ambo Apollini et Musis consecrati. — 12. *Aonia nippe*; nominativi sunt singulares. Aganippe autem fon Boeotiae, quae et Aonia dicitur. Aonia autem brevis fit quia sequitur vocalis vocalem. [Callimachus Aganippem fo esse dicit Permessi fluminis.] — 14. *Sola sub rupe de* Maenalus autem et Lycaeus montes sunt Arcadiae. — 16. *et oves circum*; scilicet circa Gallum, eius amorem stup Sensus autem est: Sicut oves, [o] Galle, circum te stare non nitet, ita nec te illarum poeniteat. Nam etiam Adonis quo ovium exstitit pastor. Et quod ait *Nostri*, miscuit suam nam, ut frequenter facere consuevit: nam erat integrum nec poenitet illas. [Alii *poenitet* pudet accipiunt.] — 17 *te poeniteat pecoris divine poëta*; ἀλληγορικῶς hoc dicit: N erubescas bucolica scribere. — 18. *Adonis*; *a* habet acce quia Graecum est nomen: tamen et[iam] Latine sic di Nam *Adon* nusquam lectum est. [Et de hoc fabula tal Cypro insula regnavit Cinyras, habens filiam Myrrham no quae Solis ira in amores incidit patris, cum quo etiam mi rio nutricis concubuit. Namque nutrix Myrrhae dixit Ci esse quandam puellam, quae eius amore flagraret, et co tum nocte in tenebris propter verecundiam expeteret virgin hoc Cinyras, incitatus libidine, pollicitus est: cupiens videre vultus puellae, lumen iussit inferri, visamque filian sequi cum gladio coepit, ut interficeret, quae gravida de confugit in silvas, ibique mutata est in arborem nominis su infantem conceptum etiam in cortice retinuit, et postm dente apri excisum emisit in lucem, qui a nymphis edu Adonis cognominatus est, quem quia Venus adamavit, M aprum transfiguratus occidit. Quem multi miseratione V in rosam conversum dicunt. Est etiam alter ordo huius fal Ex Aegypto Epiviostasterius et Yon fratres ad insulam C profecti sunt, atque ibi sortiti uxores, ex quorum genere procreatus est, qui habuit Erinonam (al. Erittomam) Haec cum esset nimiae castitatis, et hoc (*ob hoc*) a Mine Diana diligeretur, Veneri esse coepit invisa: quae cum p castitati insidiaretur, in amorem eius impulit Iovem. Que lum postquam Iuno animadvertit, ut fraudem fraude sup petit a Venere, ut in amorem puellae Adonem inflam quem (*quam?*) posteaquam nulla fraude sollicitare in eius rem potuit, obiectis quibusdam nebulis, ipsum Adonem in trale Virginis produxit. Ita pudicitia puella per vim et fr caruit, sed hanc Diana irata (*miserata?*) circa Cisseum fl in pavonem mutavit. Adonis vero ubi cognovit se amatan vitiasse, metuens profugit in montis Cassii silvas, ibique i tus agrestibus versabatur, quem dolo Mercurii monte ded cum aper quem fabulae Martem loquuntur, vehementer ret, et ab Adone vinceretur, repente fulmen Iuppiter ie Adonem morti dedit: sed cum Venus illusum sibi, et m amati Adonis saepe quereretur, Mercurius miseratus ima Adonis, ut vivere crederetur, ad suos reduci fecit. Iuno a Iove petiit, ut Adonis in lucis patriis aevum degeret:

18) *Adon* apud Fulgent. Mythol. III, 2. *Voss.*

...a puellae Erinomae formam pristinam reddidit, quae tamen ...done Taleum (Vossius: *Talum* s. *Teleum*) filium procreavit, ...um viro permansit.] — 19. *Venit et upilio*; [ovium custos, ...propter metrum ait *upilio*: nam *opilio* dicimus, et Graeco ...est schemate: sicut illi dicunt οὔρεα pro eo quod est ὄρη, ...ὔνομα pro eo quod est ὄνομα.] *Tardi venere subulci*; tardi, ...stulti. Terentius in Heautontimor. (4, 5, 28.): *Tardus es, stultus*. Nam porci cito ambulant. [Alii pro *fatigati* acci...t, quidam dicunt ideo tardi, quia porci nusquam pascuntur, radicitus effodiant herbam: *Subulci* autem pastores porco...] — 20. *Uvidus hiberna venit de glande Menalcas*; uvi...r pinguis. Et *humidum* est, quod extrinsecus habet aliquid ...oris: *Uvidum* vero, quod intrinsecus. Unde et uvae dictae ..., quod tamen plerumque confundunt poëtae; [*hiberna* autem *glande*, de collectione glandis, quia per hiemem colligitur.] — *Unde amor iste*; i. e. tam impatiens, tam turpis. [Alii sic ...ligunt *unde*, quod non dignus ille atque superet fastidieba... —' 22. *Galle quid insanis*; vult spem amoris desperatione ...re.] *Tua cura Lycoris*; paene irrisorie dictum est. *Tua* ... i. e., pro qua tu ita es sollicitus, te relinquit. Et bene ... alii interrogent, quasi deus Apollo divinat. — 23. *Perque ...rida castra secuta*; [horrida semper: nunc propter bella civi... Et subtiliter] hic tangit Antonium, ut diximus supra. — *Quassans*; concutiens. — 26. *Quem vidimus ipsi*; [utrum ...' praesentia numina agrestium et ipse et Fauni, an quia] ...t (enim) numina plerumque se rusticis offerre. Unde est ...6, 24.): *Satis est potuisse videri*. Notandum sane, quod ea ...ina, quae plerumque amaverunt, dicit ad amatorem venire. ...Apollo amavit Daphnin, Pan Syringam, Sylvanus Cupres... (cod. L. *Cypariss.*). — 27. *Sanguineis ebuli baccis, minio... rubentem*; [*ebulum* genus est herbae sambuco simile. *Mi*... autem ideo quia] facie (enim) rubra pingitur Pan, propter ...eris similitudinem. Aether autem est Iuppiter. Unde etiam ...mphantes, qui habent omnia Iovis insignia, sceptrum, pal...am togam, qua utebantur illi, qui palmam merebantur. ...e ait Iuvenalis (10, 38.): *In tunica Iovis*. Faciem quoque ... rubrica illinunt instar coloris aetherei. — 28. *Amor non ta... curat*; quasi expertus [in Syringa] loquitur. — 31. *Tristis ille tamen*; alii *tamen* superioribus iungunt: sed melius, ut ... legamus: *Tamen cantabitis*: ut sit sensus: Licet ego duro ...re consumar, tamen erit solatium, quia meus amor erit ...tra cantilena quandoque. [Videtur enim neque obiurgationes, ...que consolationes recipere obstinate moriturus; nihil enim ad ...a ab eis respondit. — 33. *Arcades*; pastores, et ἀλληγορι... ostendit Virgilius quantum ei praestet, amorem eius canen...] *Ossa quiescant*; hinc confirmat se esse (Guelf. I. II. al. *nam ... dicit*) moriturum. — 34. *Olim*; futuri temporis est modo. — ...6. *Aut custos gregis*; ac si diceret: Quid mihi cum urbibus, ...bi sunt meretrices tam pulchrae quam perfidae? [*Vinitor* au...m, vel custos, vel cultor vinearum.] — 38. *Seu quicunque*

21; Burm. edidit in fine: *quod non dign. illo, a quo fastid.* et in annotatione coniecit: *illa, a qua superbe fastid.*

furor; omnis enim amor plenus furoris est. [*Quid tum, si fuscus Amyntas?* quasi ei obiectum sit, quod Amyntas fuscus esset, sic respondit, quid deinde si fuscus est? — 40. *Mecum inter salices*; videlicet, alteruter, vel quisquis ille, vel ille fuerit.] — 42. *Hic gelidi fontes, hic mollia prata Lycori*; ac si diceret: Quid te iuvat inter frigora Gallicana demorari? [et cum optasset aliud, iterum ad amatum rediit. — 43. *Hic ipso aevo*; i. e. flore aetatis.] — 44. *Nunc insanus amor*; hinc usque ad finem amatoris inconstantia exprimitur, cui electa displicent statim. — 45. *Tela inter media, atque adversos detinet hostes*; ex affectu amantis ibi se esse putat, ubi amica est, ut *me*, id est meum animum. — 46. *Nec sit mihi credere, tantum*; [tantum quidam, tam longe abest ut nolim credere te tam longe abesse: vel certe] ordo est: Tu tantum procul a civitate, quae solebas solis urbibus frui. Et per parenthesin dictum est: *nec sit mihi credere*; i. e. quod utinam non credam. [Terentius in ἑαυτὸν τιμωρουμένῳ (1, 2, 18.): *Miserumque nimis credere est.*] Hi autem omnes versus Galli sunt, de ipsius translati carminibus. — 47. *Ah dura*; quae et amatorem spernis, et Gallicana potes frigora sustinere. — 48. *Me sine sola vides*; hinc est (A. 4, 82.): *Sola domo moeret vacua.* [Nam meretrix sola esse non potest. *Ah te ne frigora laedant;* inconstantem animum expressit, miserantem et optantem. — 49. *Teneras plantas*; ostendit illam pulchram.] — 50. *Ibo et Chalcidico quae sunt mihi condita versu Carmina pastoris Siculi modulabor avena*; Euboea insula est, in qua est Chalcis civitas: de qua fuit Euphorion, quem transtulit Gallus. Et hoc dicit: Ibo, et Theocritio stylo canam carmina Euphorionis. [Alii dicunt, ideo magis per Chalcidem Theocritum significari, quod de Chalcide profecti sint, qui Naxum in Sicilia condiderunt. Alii volunt ipsum Theocritum de Sicilia ad Chalcidem postea migrasse. Circa hanc Chalcidem ille Euripus est, qui septies in uno die aestu maris fluit ac refluit: Sinus ipse in quo supradicta loca constituta sunt, Salganeus dicitur.] — 52. *Spelaea ferarum;* Graece ait pro speluncis. — 54. *Crescent illae*; quasi ei iterum displicet, ne, cum arboribus, eius crescant amores. [Sane breviter dictus iste totus sensus.] — 55. [*Mixtis lustrabo Maenala Nymphis;* ἐπιμιγεὶς, pro immixtus nymphis: multis enim unus miscetur.] — 57. *Parthenios canibus circumdare saltus*; Parthenius mons est Arcadiae, dictus a virginibus, [i. e. ἀπὸ τῶν παρθένων,] quae illic venari consueverant: [vel a Parthenio Iovis filio, Arcadis fratre, vel quod ibi virginitas Callistonis delibata sit, vel quod Partheniae, Lacedaemonii, duce Phalanto, ibi aliquamdio consedissent, priusquam in Italiam navigarent, ac Tarentum conderent. *Vesabunt frigora*; quasi amore ardens loquitur.] — 60. *Tanquam haec sit nostri*

47. [illegible] meus animus. Haec [illegible] 2. [illegible]

4. [illegible]

[illegible]

ma puellae Erinomae formam pristinam reddidit, quae tamen Adone Taleum (Vossius: *Talum* s. *Teleum*) filium procreavit, sum viro permansit.] — 19. *Venit et upilio;* [ovium custos, propter metrum ait *upilio:* nam *opilio* dicimus, et Graeco est schemate: sicut illi dicunt *οὔρεα* pro eo quod est *ὄρη*, *οὔνομα* pro eo quod est *ὄνομα.*] *Tardi venere subulci;* tardi, stulti. Terentius in Heautontimor. (4, 5, 28.): *Tardus es, stultus.* Nam porci cito ambulant. [Alii pro *fatigati* accipt, quidam dicunt ideo tardi, quia porci nusquam pascuntur, radicitus effodiant herbam: *Subulci* autem pastores porco-.] — 20. *Uvidus hiberna venit de glande Menalcas;* uvi-, pinguis. Et *humidum* est, quod extrinsecus habet aliquid moris: *Uvidum* vero, quod intrinsecus. Unde et uvae dictae, quod tamen plerumque confundunt poëtae; [*hiberna* autem *glande*, de collectione glandis, quia per hiemem colligitur.] — *Unde amor iste;* i. e. tam impatiens, tam turpis. [Alii sic ligunt *unde*, quod non dignus ille atque superet fastidieba- — 22. *Galle quid insanis;* vult spem amoris desperatione re.] *Tua cura Lycoris;* paene irrisorie dictum est. *Tua* i. e., pro qua tu ita es sollicitus, te relinquit. Et bene alii interrogent, quasi deus Apollo divinat. — 23. *Perque rida castra secuta;* [horrida semper: nunc propter bella civi- Et subtiliter] hic tangit Antonium, ut diximus supra. — *Quassans;* concutiens. — 26. *Quem vidimus ipsi;* [utrum praesentia numina agrestium et ipse et Fauni, an quia] st (enim) numina plerumque se rusticis offerre. Unde est 6, 24.): *Satis est potuisse videri.* Notandum sane, quod ea ina, quae plerumque amaverunt, dicit ad amatorem venire. Apollo amavit Daphnin, Pan Syringam, Sylvanus Cupres- (cod. L. *Cypariss.*). — 27. *Sanguineis ebuli baccis, minio rubentem;* [*ebulum* genus est herbae sambuco simile. *Mi-* autem ideo quia] facie (enim) rubra pingitur Pan, propter eris similitudinem. Aether autem est Iuppiter. Unde etiam mphantes, qui habent omnia Iovis insignia, sceptrum, palam togam, qua utebantur illi, qui palmam merebantur. le ait Iuvenalis (10, 38.): *In tunica Iovis.* Faciem quoque rubrica illinunt instar coloris aetherei. — 28. *Amor non ta- curat;* quasi expertus [in Syringa] loquitur. — 31. *Tristis ille tamen;* alii *tamen* superioribus iungunt: sed melius, ut legamus: *Tamen cantabitis:* ut sit sensus: Licet ego duro re consumar, tamen erit solatium, quia meus amor erit tra cantilena quandoque. [Videtur enim neque obiurgationes, que consolationes recipere obstinate moriturus; nihil enim ad ta ab eis respondit. — 33. *Arcades;* pastores, et *ἀλληγορι-* s ostendit Virgilius quantum ei praestet, amorem eius canen-] *Ossa quiescant;* hinc confirmat se esse (Guelf. I. II. al. *nam dicit*) moriturum. — 34. *Olim;* futuri temporis est modo. — *Aut custos gregis;* ac si diceret: Quid mihi cum urbibus, sunt meretrices tam pulchrae quam perfidae? [*Vinitor* au-, vel custos, vel cultor vinearum.] — 38. *Seu quicunque*

21) Burm. edidit in fine: *quod non dign. illo, a quo fastid.* et in annotatione coniecit: *illa, a qua superbe fastid.*

pastorem, i. e., vilissimorum animalium. Nam bucolica scribens debuit se dicere boum esse pastorem: sed, vitans arrogantiam ultimum se voluit esse, non principem in scribendis Bucolicis [quamvis alii dicant, ideo eum etiam capellarum se memorare pastorem, quod apud nonnullos de capris propter abundantiam lactis vel fetuum, maior fructus putetur, ut ipse ait (G. 3, 308): *Densior hinc soboles, hinc largi copia lactis.* Et item (319.): *Quo minor est illis curae mortalis egestas.*]

MAURI SERVII HONORATI

GRAMMATICI

VIRGILII GEORGICON

LIBR. I.

gilius in operibus suis diversos secutus est poëtas: Homerum neide: quem, licet longo intervallo, secutus est tamen; ritum in Bucolicis, a quo non longe abest; Hesiodum in bris (quattuor), quem penitus reliquit. Hic autem Hesioit de Ascra civitate (Guelf. I. II. al. *insula*), qui scripsit ad m suum Persen librum quem appellavit ἔργα καὶ ἡμέρας, pera et dies. Hic autem liber continet, quemadmodum et quibus temporibus sint colendi: cuius titulum transferre , sicut Bucolicorum transtulit: sicut Aeneiden appellavit ad ionem Odysseae: tamen eum per periphrasin primo expriersu dicens: Indicabo, quo opere, et quibus temporibus colendus sit. Ingenti autem egit arte, ut potentiam nobis dicaret ingenii, coarctando lata, et angust[ior]a dilatando. cum Homeri et Theocriti in brevitatem scripta collegerit: Hesiodi librum divisit in quattuor; quod ratione non caret. omnis terra, ut etiam Varro docet, quadrifariam dividitur. enim arvus est ager, i. e. sationalis: aut consitivus, i. e. arboribus: aut pascuus, qui herbis tantum et animalibus : aut floridus, in quo sunt horti apibus congruentes et flori- Male autem quidam Georgicorum duos tantum esse asselibros: dicentes Georgicam esse, γῆς ἔργον, i. e. terrae am: quam primi duo continent libri: nescientes tertium et tum, licet Georgicam non habeant, tamen ad utilitatem rustipertinere. Nam et pecora et apes habere, studii est rustici: possimus agriculturam etiam in his duobus sequentibus in-

venire. Nam et farrago sine cultura non nascitur: et in hortis colendis non minorem, quam circa terras, constat impendi laborem. Et hi libri didascalici sunt. Unde necesse est, ut ad aliquem scribantur, nam praeceptum et doctoris et discipuli personam requirit. Unde ad Maecenatem scribit: sicut Hesiodus ad Persen, Lucretius ad Memmium. Sane agriculturae huius praecepta non ad omnes pertinent terras, sed ad solum situm Italiae, et praecipue Venetiae, teste ipso Virgilio qui ait: *Tibi res antiquae laudis, et artis Ingredior*, cum de Italia diceret. 1. *Quid faciat laetas segetes*; [fertiles, foecundas, i. e.:] quae res terras pingues efficiat. Nam segetem modo pro terra posuit: sic alibi: *Horrescit strictis seges ensibus.* Pingues autem efficit terras, ut paulo post dicturus est, cinis, intermissio arandi, incensio stipularum, stercoratio. Unde etiam *laetas* ait. Nam fimus, qui per agros iacitur, vulgo *laetamen* vocatur. [Sane *Quid faciat* non interrogat, sed pollicetur.] *Quo sidere terram*; quo tempore. Ex sideribus enim tempora colliguntur. Et sciendum quattuor primis versibus textum sequentium quattuor librorum per ordinem contineri. [Sane sidus proprie est, quod in se plures continet stellas, sed a poëtis confuse ponitur. — 2. *Terram vertere*; περιφραστικῶς arare.] *Ulmisque adiungere vites*; [subauditur: *Quo sidere.* Et hoc] secundum Italiae situm locutus est: in qua vites altius elevantur, sic alibi (2, 89.): *Non eadem arboribus pendet vindemia nostris.* [Hoc autem rustici maritare dicunt.] — 3. *Quae cura boum, quis cultus habendo sit pecori*; aut in sequenti epexegesis est, ut hoc sit: *Qui cultus habendo sit pecori:* [quod est,] quae cura boum. Aut certe κατ' ἐξοχὴν ait boves, et postea intulit cetera [pecora]: ut maiora animalia separaret a minoribus: sicut de hominibus facit, dicens (A. 1, 30.): *Relliquias Danaum, atque immitis Achilli. Habendo* [autem.] dum habentur, ut habeantur, [ut alibi (2, 250.): *Sed picis in morem ad digitos lentescit habendo:* dativum ergo pro genitivo posuit, nam habendorum pecorum facit, sicut apium parcarum. Et *cultum* hic habitudinem corporis significat, alias ornatum. Sallustius (Hist. 6, 21.): *Cultu corporis ornata egregio.* Et (Iug. 33.): *Cultu quam maxime miserabili Romam venit.* Alias ad animum refertur. Ut (A. 8, 316.): *Queis neque mos, neque cultus erat.* Sallustius (Cat. 11.): *Indocti incultique vitam sicuti peregrinantes transegere.* — 4. *Quanta*; quam magna. *Habendo pecori*; hoc est, ut habeatur pecus.] *Experientia*; usus, natura; doctrina; [hoc est ἡ πεῖρα, vel notitia.] *Parcis* (autem) servatricibus frugum, quae mella custodiunt. — 5. [*Hinc canere incipiam*; pro: dehinc vel deinceps; non ergo ab apibus, sed

1) Cod. Leid. unus initio: *pingues terras; nam fimus vulgo laetamen dicitur*, reliquis omissis. Dein pro *terra* G. *terra arata.* v. Salmas. Exerc. Plin. p. 259. *F.* [illegible] Dein v. *strictis* om. V.; *scutibus* pro *ensibus* hab. G. L. R. Vos. Guelf. I. II.

2) G. *P* [illegible] *ulmis maritantur*, *ut ipse: Summasque sequi tabulata* [illegible] etc.

3) Vs. 3. *i* [illegible] G. L. R. Vos.; in G. vero [illegible] *animi intensione* [illegible] In hunc horum. *transiere.*

faciat laetas segetes.] *Vos o clarissima mundi lumina,* r *et alma Ceres;* Stoici dicunt non esse nisi unum deum, et n eandemque (esse) potestatem, quae pro ratione officiorum rorum variis nominibus appellatur. Unde eundem Solem, lem Liberum, eundem Apollinem vocant. Item Lunam, ean- Dianam, eandem Cererem, eandem Iunonem, eandem Pro- inam dicunt: secundum quos, pro Sole et Luna, Liberum et erem invocavit. — 6. [*Lumina;* numina fuit, sed emendavit , quia postea ait: *Et vos agrestum praesentia numina Fauni.* entem; currentem, vel cito transeuntem.] *Quae ducitis an-* s; quorum cursu tempora computantur. Nam per Lunam, isis: per Solem, annus ostenditur. [Vel certe deducitis per decim sidera, aut *ducitis* pro *finitis*, ut (A. 9, 166.): *Noctem* *dia ducit:* et alibi (G. 3, 379.): *Hic noctem ludo ducunt.*]

7. *Alma Ceres;* alma, ab alendo, Ceres a creando dicta. amvis Sabini Cererem, panem appellent, Liberum, Lebasium sius: *Sebasium*): dictum autem, quia Graece λοιβὴ dicitur divina: vel simul Liberum, et Cererem posuit, quia eis tem- simul posita sunt, et ludi simul eduntur.] *Vestro si munere;* oniam sine cibo et potione vivere non possumus, vel munere, eficio, ut (A. 5, 337.): munere victor amici.] Si [autem hic ,] siquidem. Nam *si* [modo] confirmantis est. [Terentius orm. 1, 2, 69.): *Non si rediret pater, ei veniam daret.*] — *Chaoniam pingui glandem mutavit arista;* Epiroticam. [Quae Chaonia dicta sit, in tertio Aeneidos (334.) plenius habes, hic Epiroticam] a loco, in quo abundant glandes, quibus ea homines vescebantur, [vel quod ibi Quercus Iovi Dodonaeo ta, quae hominibus responsa reddebat, ex hac cum fuisset isa, columbae, quae vaticinabantur, volasse dicuntur.] Et ado speciem pro genere posuit. Non enim aut in Epiro tan- m glandes fuerunt: aut de solo Acheloo homines potare con- verant. [Pingui autem arista, modo pro frumento posuit: et ctate ait pinguem aristam, cum proprie arista ab ariditate dicta: glandem vero mutavit arista ita ait, ut: * *coiam palu- mento mutavit.* Ut: *Poculaque inventis Acheloia miscuit* is. Achelous terrae fuisse filius dicitur, ut solet de his dici,

4) G. *sunt qui solem et lunam volunt intelligi. Stoici autem* etc.

6) G. *ostenditur. Aut per Liberum masculos deos, per Cererem feminas Deas significat;* reliquis cum Guelf. I. II. L. R. Steph. omissis.

8) Pro *coiam* cum Salmas. (ad Solin. p. 137.) Burm. edidit: *togam.* Ad vv. *Circa hanc* etc. Burm. haec annotat.: G. hic corruptis verbis ita fabulam exhibet: Ovista (Onista) enim filius Ynen (Oenei) regis pastor, cum videret caprum saepius a grege discere (discedere) et plenior (pleniorem) reverti, secutus uvam depascentem invenit; quam decerpsit ac gustavit; cuius dulcedine inductus eam expressit, et cum humorem eius bibisset, quem et suavem sensit, ac per hoc de Achilo (Acheloo) flumine, in cuius ripa uva fuerat inventa, aquam miscuit vino, atque ita cum potum optimum fecisset, speciem uvae et potum optimum obtulit regi, qui (cui) cum ille probasset, uvam inventoris nomine vocari iussit, vinum Graeco verbo Ynon (οἶνον) a suo nomine appellavit. v. Muncker. ad Hygin. fab. 129. 272. et ad Fulgent. p. 31. Dein idem G. pro *sane Achel.* etc.: *namque* (non quod) Achelonius (Achelous) solus vino sit mixtus, sed ipsum pro quavis aqua posuit; sive quoniam ex Oceano et Thetide multis genitis fluviis hic primus natus est, in honorem eius omnis Achilonia (Acheloïa) dicta est aqua.

quorum per antiquitatem latent parentes. Hic cum de M mene, vel ut quidam dicunt de Calliope Syrenas habens amisisset, et moerore conficeretur, auxilium matris orav sibi seni luctus remedium praestaret; quae miserans f patefactis antris intra se obruit; cui postea, ut perennem fa nominis daret, in Aetolica regione fluvium eiusdem vo nasci fecit, quem nonnulli de Pindo monte Thessaliae ori serunt. Circa hunc Staphylus Oenei pastor, cum animadve ex capris unam esse pinguissimam, intellexit id pabuli ub fieri; secutus itaque eandem, cum vidisset uvis vesci, admi et novitatem, et dulcedinem, decerptum fructum protulit (I *pertul.*) regi, qui cum liquorem expressisset, a suo nomine vit Oenon, ab inventore Staphylem. Sed Hercules cum pr uxorem Deianiram cum Acheloo contenderet, cornu eius fregit, quod Graece κέρας dicitur.] Sane *Acheloia* non pr rationem dixit: nam sicut Orpheus docet, [et Aristophanes cus, et Ephorus historicus tradunt, Acheloum] generaliter pter antiquitatem fluminis, omnem] aquam veteres (achel vocabant. Sed quia specialiter quidam fluvius Achelous di aut species est pro genere: aut secundum antiquitatem est tus. *Pingui arista;* aristam modo pro frumento [posuit,] e fectate ait pinguem aristam, quum proprie arista ab ari sit dicta. — 10. *Et vos agrestum praesentia numina Fa* i. e., propitia: ut (E. 1, 42.): *Nec tam praesentes alibi c scere divos*; quorum praesentia favor est. Et bene de di rebus dicturus diversa invocat numina. [Hoc enim et in fieri solebat, ut post specialia ad eam rem, de qua agebatu vocata numina, omnes dii vel deae confuse invocarentur. *sentia numina Fauni;* praesentia quoniam dicuntur usque tempora, quibus fuit Faunus, qui dictus est a fando, visa numina. Quidam *Faunos* putant dictos ab eo, quod fru faveant. Cincius et Cassius aiunt ab Euandro Faunum appellatum, ideoque aedes sacras, *Faunas* primo appel postea *fana* dicta; et ex eo, qui futura praecinerent, *Fana* dici. — 11. *Faunique pedem;* cum unus Faunus sit cur pl ter posuit? * sese. Sed Varro ad Ciceronem (de Ling. Lat. p ita ait: *Dii Latinorum ita*, ut Faunus et Fauna sit per * ex sibus quos vocant Saturnios in silvestribus locis solitos fari fu atque inde Faunos dictos.] *Ferte simul, Faunique pedem;* pedem, aut simul venite: aut date carmini meo facilitatem utique pedibus continetur: ut sit: *Ferte pedem*, metricam state rationem. [*Dryadesque puellae;* Dryades a querc quod iam supra dictum est. — 12. *Tuque o, cui prima quentem Fudit equum magno tellus percussa tridenti*; anti simi libri, *Fudit aquam*, plerique habuerunt. Quoniam N nus et fluminibus et fontibus, et omnibus aquis praeest, ut docet (G. 4, 29.): *Aut praeceps Neptuno immerserit Eurus* melius *equum*, propter armenta.] [In Cornel. *equum*, in thentico *aquam*, ipsius manu *equum*.] Fabula talis est: Neptunus et Minerva de Athenarum nomine contenderent, pl

11) Pro *ut Faunus* etc. G.. ut F. et F. dilati (Burm. dii latini) fati a Fauni sunt dicti i. e. dii silvestres.

i, ut eius nomine civitas appellaretur, qui munus melius mor-bus obtulisset. Tunc Neptunus percusso litore equum, animal llis aptum, produxit: Minerva, iacta hasta, olivam creavit: ae res est melior comprobata et [ut] pacis insigne. Ut autem do Neptunum invocet, causa eius muneris facit, quia de equis dicturus in tertio: alioquin incongruum esset, si de agricul-a locuturus numen invocet maris. Equum autem a Neptuno genitum alii Scythium, alii Schironem, alii Arionem dicunt se nominatum. Et ideo dicitur equum invenisse, quia velox t eius numen, et mobile, sicut mare. Unde etiam Castor et llux, quia eorum velocissimae stellae sunt, equos in tutela bere dicuntur. [Sane hunc equum cuiuscunque nominis alii ad Arcadiam, alii in Thessalia editum dicunt, in quo etiam ntem altissimum ostendunt, ubi primum equus visus sit, in tum ut ob hanc causam a Thessalis Neptuno equestre certa-en memorent institutum: unde, ut apud Graecos ἵππιος ποσει-ῶν, a nobis Equester Neptunus. Alii hanc eandem de equo rionem varie adserunt: nam primum equum et mox pullum inum matre editum tradunt, quidam marem magis pullum io editum volunt: nonnulli Saturno, cum suos devoraret, pro ptuno equum oblatum devorandum tradunt, unde Illyricos quot-is ritu sacrorum equum solere aquis immergere: hoc autem eo, quod Saturnus humoris totius, et frigoris deus sit. *Prima* tem multi pro *olim* accipiunt, ut (A. 1, 24.): *Prima, quod ad* *oiam pro caris gesserat Argis.* Alii *prima* ideo, quod post ythium Arionem genuit. Nonnulli vero ob hoc *cui prima* *mentem fudit aquam* legunt, quod veteres murmura aquae *mitum* dicebant: Ennius: *Ager oppletus imbrium fremitu.* Et uo: *ratibusque fremebat imber Neptuni*, Virgilius in nono l, 299.): *Vicinaeque fremunt ripae.* Ergo *prima* aut pro-rium, quia et Pegaso fontem in Boeotia icta eius ungula fudit, t *prima tellus*, i. e. litus. Ut (A. 1, 541.): *Primaque vetant* *sistere terra.*] — 14. *Et cultor nemorum, cui pinguia Caeae;* staeum invocat, i. e. Apollinis et Cyrenes filium: quem Hesio-s dicit Apollinem pastoralem. Hic, ut etiam Sallustius docet, t laniatum a canibus Actaeonem filium, matris instinctu The-s reliquit: et Caeam insulam tenuit primo, adhuc hominibus cuam: postea, ea relicta, cum Daedalo ad Sardiniam transitum cit. [Huic opinioni Pindarus refragatur, qui eum ait de Caea ula in Arcadiam migrasse, ibique vitam coluisse. Nam apud cadas pro Iove colitur, quod primus ostenderit, qualiter apes

12) G.: Quoniam ab Iove pro Neptuno equus sit suppositus Saturno, sicut lapis pro Iove, convenit huiusmodi historiam dicere, et Neptunum invocare, qui de natura equorum dictus est. — Vv. *In Corn. eq.* leguntur tantum in edit. Dan. qui fort. margini adscripserat. Burm. coniecit: in Authentico *aquam*, in correcto ipsius manu *equum*. — Pro *Scythium* Voss. de Idolol. 3, 9. et Cerda *Scyphium*; L. R. *Scrith.* Dein R. Vos. et al. *Scironem*; Steph. et al. *Syronem*. — Postea in versu Virg. Dan. *steterat* pro *gesserat*.

14) In fine G.: Caea Insula Aegaei maris est, quae prima dicitur Nymphis habitari ideoque * et id rursus dictam postea Aceon * aupaucorum Caeam appellatam, in qua Aristaeus ex Arcadia venisse fertur, et responso patris Apollinis monitus, qui ex pecoribus usum lactis invenit, et mellis studium apium solertiam (solertia) consecutus est.

debeant reparari. Ut ait poëta de hqc ipso Aristaeo (G. 2
Tempus et Arcadii memoranda inventa magistri Pandere
tor autem pro incola. Caea vero insula in Aegeo mari.
ta; frutices. — 16. *Ipse nemus linquens patrium Pan*
custos; Pindarus Pana ex Penelope filium dicit, unde mu
trium pro *paternum* accipiunt, eo quod Pan non Arcas si
Ithacesius, ut a patre non a patria vox haec videatur d
quia in Arcadia genitus.] *Saltusque Lycaei;* montis Ar
[*Pan ovium custos;* ideo Lycus Pan ovium custos, quod lu
ovium gregibus depellat.] — 17. *Si tibi*; si quidem tibi;
nala [autem] mons Arcadiae: dictus ἀπὸ τῶν μήλων, i. e. a
bus, quibus plenus est. — 18. *Tegeaee*; vocativus est, a c
tione Tegaei, oppidi Arcadiae, et Tegeum tribrachys est
geaee Paeon tertius. [*Favens;* pro *volens* et per hoc pro
Favere enim veteres etiam *velle* dixerunt. Ennius: *Ma*
moeros complent spectare faventes, nonnunquam favere c
tacere ponitur, ut idem Ennius: *ore faventes:* Et Virgili
quinto (71.): *Ore favete omnes. Oleaeque Minerva inve*
eo tempore, quo adversum Neptunum de nomine civitatis
tendit, quod iam supradictum est; cui fabulae hoc additur,
postquam Minerva inventa olea Neptunum vicerit, indigne l
Halirrhothius, Neptuni filius, oleas coepit excidere, cui,
hoc facit, ferrum de manubrio decidit, et ei caput ampu
Neptunus vero dolens filii sui obitum, Martem homicidii c
arguere: inde effectum est, ut Mars et Neptunus de hac re
cium apud Athenas experirentur; unde locus ubi Iudices sed
areopagos, Iudices Atheniensium *Areopagitae* appellantur

16) G. Pana Pindarus ex Apolline et Penelopa in Lyco monte editum scribi
a Lycone rege Arcadiae Locus (Lyceus) mons dictus. Alii ex Merc
Penelopa natum, comitem feras solitum e cubilibus excitare et ideo capr
figuratum, qua (quo) facilius densitatem cursu posset evadere. Cicero ait
Verrinarum, Liberi esse filium. Alii cum ex Aethere et Iunone. Apoll
sine parentibus cum * sinit (natum scribit) quoniam universum i. e. τὸ
huic deo sit attributum. Cornua, quae Solis Lunaeque designantur *
maculis distincta, quae variam designat imaginem siderum. Inferior pars l
ut situs terrae. Cum Fistula est, quoniam flatus ventorum * exoriuntur.
tus vero ad repentinas fugas *panicus*, pro subitaria aëris commotione (a
contactione). Eundem volunt etiam lanificii repertorem, a quo *pan*
Denique Virgilius (G. 3, 391.) ex eo: Munere sic niveo lanae si credi
gnum est, Pan deus Arcadiae, captam te, Luna, fefellit. *Tegeae* vero
vatione est, quae est Tegeaeus a Tegaeo oppido Arcadiae. Item Tegaea
diae civitas etc. — Post vv. *mont. Arcadiae* Burm. addit: *Λύκος*
dicitur *lupus;* unde in Lycaeo, sacris quibusdam degustatis, vertebantur
pos, et post decem annos revertebantur in pristinum statum, si hominu
nibus non vescerentur." Haec desunt Mss., Steph. et Dan. v. Brouc
Propert. 4, 5, 14.

18) *Eo tempore* etc. G.: Sunt qui dicant, Athenis prolatum esse olivae ra
Minerva. Sunt qui putant, olei humorem idcirco Minervae convenire
nulli poscit (possit) misceri, incorruptus et integer, comparabilis virgini
quae ex una parente dicatur esse genita, quam sapientiam interpretantur
tutem inviolabilem, ut Homerus. Cum ergo inter Minervam et Neptun
terra acta esset contentio, primum Minerva in arce Athenarum olivam ar
protulisse fertur, cum Neptunus iratus mare in civitatem misit, post
Mercurium rogatus sedavit iracundiam. Ita demum Athenae datae su
victoriam Minervae.

I. *Uncique puer monstrator aratri;* alii Triptolemum, alii Osirim volunt; quod magis verum est, [ut dicit Propertius vel Tibullus.] Nam Triptolemus frumenta divisit. [Quod munus ei Ceres dedit propter humanitatem patris Icari, qui eam, cum Proserpinam captam (*rapt.*) in coniugium a Plutone quaereret, in Attica suscepit hospitio.] Bene autem tacuit de nomine, et generaliter ait *puer;* nam non unus aratrum toto orbe monstravit, sed diversi in diversis locis. [Alii talem de hoc Triptolemo fabulam tradunt: Ceres cum Proserpinam filiam quaereret ad Eleusinum regem devenit, cuius uxor Cyntinia puerum Triptolemum pepererat, seque nutricem pueri amore ducta simulavit reginae; sed nutrix recepta cum vellet alumnum suum immortalem reddere interdiu eum lacte divino alebat, noctu in ignem clam obruebat. Itaque, praeterquam solebant mortales, crescebat. Id sic fieri cum pater admiraretur, nocturno tempore observavit, cum Ceres vellet puerum in cinere et in igne abscondere, pater exclamavit, illa irata Eleusinum exanimavit. Triptolemo alumno suo aeternum beneficium dedit. Nam ad fruges portandas (propagand.) currum draconibus iunxit, deditque ei, quibus ille vectus orbem terrarum frugibus obseruit; quem, postquam domum rediit, cum Cephalus rex interficère voluisset, per cognita iussa (Muncker. sed, re cognita, iussu) Cereris Triptolemo regnûm tradidit, qui accepto regno oppidum constituit, et ex patris nomine Eleusinum nominavit, Cererique sacra primus instituit, quae θεσμοφόρια, Graece dicuntur. Varro de scenicis originibus, vel in Scauro: *Triptolemum dicit Nigidius ferae barbaricae sub virginis signo * arator, quem Orona Aegyptii vocant; quod Oron Osiridis filium ab hoc educatum dicunt.* Ergo Osiris significatur, ut, Φιλοστέφανος περὶ εὑρημάτων, vel Epimenides, qui postea Buzyges dictus est, secundum Aristotelem.] — 20. *Et teneram ab radice ferens Sylvane cupressum;* Sylvanus deus est Silvarum. Hic amavit puerum Cyparissum nomine, qui habebat mansuetissimam cervam. Hanc cum Sylvanus nescius occidisset, puer est extinctus dolore: quem amator deus in cupressum arborem nominis eius vertit, quam pro solatio portare dicitur. [Sane in Bucolicis alium illi habitum dedit (E. 10, 24.): *Venit et agresti capitis Sylvanus honore.* Quidam Sylvanum primum instituisse plantationes dicunt. Ideo *tenera ab radice* poëtam dixisse. An *ab radice tenera*, quia caesa cupressus dicitur non renasci, item invalida, an ab radice tenens?] — 21. *Diique, deaeque omnes;* post specialem invocationem transit ad generalitatem, ne quod numen praetereat; [more Pontificum, per quos ritu veteri in omnibus sacris post speciales deos, quos ad ipsum sacrum, quod fiebat, necesse erat invocari, generaliter

19) G. Alii Tlepthо́lemum Celei filium dicunt; alii Osirim putant. Ob quam * (causam s. rem. Muncker. ad Hyg. fab. 147.) ab Aegyptiis inter deos sit relatus. Tlepthо́lemus Celei regis Heleussinae filius fuit, qui usum serendi primus mortalibus tradidit. Bene autem tacuit etc. — Vv. *ut dic. Prop. vel Tib.* omitt. Guelf. R. Vos. In Propertio nihil huius rei est; quare Burm. adscriptum *Tibullum* credebat ab aliquo qui legerat Eleg. 1, 8, 29. — In loco Varronis *Sphaerae* pro *ferae* edidit Burm. et mox *aratorem.* — In fine pro vv. *Sane* etc. G.: Hunc Sylvanum quidam funebrem deum putant et ideo cupressum tribuunt ei, quia eadem arbor apta sit funeri, ob radicum infirmitatem.

debeant reparari. Ut ait poëta de hoc ipso Aristaeo (G. 2, 283.) *Tempus et Arcadii memoranda inventa magistri Pandere. Cultor* autem pro incola. Caea vero insula in Aegeo mari. *Dumeta*; frutices. — 16. *Ipse nemus linquens patrium Pan ovium custos*; Pindarus Pana ex Penelope filium dicit, unde multi *patrium* pro *paternum* accipiunt, eo quod Pan non Arcas sit, sed Ithacesius, ut a patre non a patria vox haec videatur detorta, quia in Arcadia genitus.] *Saltusque Lycaei;* montis Arcadiae. [*Pan ovium custos;* ideo Lycus Pan ovium custos, quod lupos ab ovium gregibus depellat.] — 17. *Si tibi*; si quidem tibi; Maenala [autem] mons Arcadiae: dictus ἀπὸ τῶν μήλων, i. e. ab ovibus, quibus plenus est. — 18. *Tegeaee*; vocativus est, a derivatione Tegaei, oppidi Arcadiae, et Tegeum tribrachys est: *Tegeaee* Paeon tertius. [*Favens;* pro *volens* et per hoc propitius; *Favere* enim veteres etiam *velle* dixerunt. Ennius: *Matronae moeros complent spectare faventes*, nonnunquam favere et pro tacere ponitur, ut idem Ennius: *ore faventes:* Et Virgilius in quinto (71.): *Ore favete omnes. Oleaeque Minerva inventrix*; eo tempore, quo adversum Neptunum de nomine civitatis contendit, quod iam supradictum est; cui fabulae hoc additur, quod postquam Minerva inventa olea Neptunum vicerit, indigne ferens Halirrhothius, Neptuni filius, oleas coepit excidere, cui, dum hoc facit, ferrum de manubrio decidit, et ei caput amputavit: Neptunus vero dolens filii sui obitum, Martem homicidii coepit arguere: inde effectum est, ut Mars et Neptunus de hac re iudicium apud Athenas experirentur; unde locus ubi Iudices sederunt *areopagos*, Iudices Atheniensium *Areopagitae* appellantur.] —

16) G. Pana Pindarus ex Apolline et Penelopa in Lyco monte editum scribit, qui a Lycone rege Arcadiae Locus (Lyceus) mons dictus. Alii ex Mercurio et Penelopa natum, comitem feras solitum e cubilibus excitare et ideo capripedem figuratum, qua (quo) facilius densitatem cursu posset evadere. Cicero ait in IV. Verrinarum, Liberi esse filium. Alii cum ex Aethere et Iunone. Apollodorus sine parentibus cum * sinit (natum scribit) quoniam universum i. e. τὸ Πᾶν huic deo sit attributum. Cornua, quae Solis Lunaeque designantur * pellis maculis distincta, quae variam designat imaginem siderum. Inferior pars hirsuta, ut situs terrae. Cum Fistula est, quoniam flatus ventorum * exoriuntur. Motus vero ad repentinas fugas *panicus*, pro subitaria aëris commotione (a m. sec. contactione). Eundem volunt etiam lanificii repertorem, a quo *panicula*. Denique Virgilius (G. 3, 391.) ex eo: Munere sic niveo lanae si credere dignum est, Pan deus Arcadiae, captam te, Luna, fefellit. *Tegeae* vero a derivatione est, quae est Tegeaeus a Tegaeo oppido Arcadiae. Item Tegaea Arcadiae civitas etc. — Post vv. *mont. Arcadiae* Burm. addit: Λύκος Graece dicitur *lupus;* unde in Lycaeo, sacris quibusdam degustatis, vertebantur in lupos, et post decem annos revertebantur in pristinum statum, si hominum carnibus non vescerentur." Haec desunt Mss., Steph. et Dan. v. Brouckh. ad Propert. 4, 5, 14.

18) *Eo tempore* etc. G.: Sunt qui dicant, Athenis prolatum esse olivae ramum a Minerva. Sunt qui putant, olei humorem idcirco Minervae convenire, quia nulli poscit (possit) misceri, incorruptus et integer, comparabilis virgini deae, quae ex una parente dicatur esse genita, quam sapientiam interpretantur, virtutem inviolabilem, ut Homerus. Cum ergo inter Minervam et Neptunum de terra acta esset contentio, primum Minerva in arce Athenarum olivam arborem protulisse fertur, cum Neptunus iratus mare in civitatem misit, postea per Mercurium rogatus sedavit iracundiam. Ita demum Athenae datae sunt ob victoriam Minervae.

l. *Uncique puer monstrator aratri;* alii Triptolemum, alii sirim volunt; quod magis verum est, [ut dicit Propertius vel ibullus.] Nam Triptolemus frumenta divisit. [Quod munus ei eres dedit propter humanitatem patris Icari, qui eam, cum roserpinam captam (*rapt.*) in coniugium a Plutone quaereret, a Attica suscepit hospitio.] Bene autem tacuit de nomine, et eneraliter ait *puer;* nam non unus aratrum toto orbe monstra-it, sed diversi in diversis locis. [Alii talem de hoc Triptolemo abulam tradunt: Ceres cum Proserpinam filiam quaereret ad leusinum regem devenit, cuius uxor Cyntinia puerum Triptole-mum pepererat, seque nutricem pueri amore ducta simulavit reginae; sed nutrix recepta cum vellet alumnum suum immorta-lem reddere interdiu eum lacte divino alebat, noctu in ignem clam obruebat. Itaque, praeterquam solebant mortales, cresce-bat. Id sic fieri cum pater admiraretur, nocturno tempore ob-servavit, cum Ceres vellet puerum in cinere et in igne abscon-dere, pater exclamavit, illa irata Eleusinum exanimavit. Tripto-lemo alumno suo aeternum beneficium dedit. Nam ad fruges portandas (propagand.) currum draconibus iunxit, deditque ei, quibus ille vectus orbem terrarum frugibus obseruit; quem, post-quam domum rediit, cum Cephalus rex interficère voluisset, per cognita iussa (Muncker. sed, re cognita, iussu) Cereris Tripto-lemo regnum tradidit, qui accepto regno oppidum constituit, et patris nomine Eleusinum nominavit, Cererique sacra primus instituit, quae θεσμοφόρια, Graece dicuntur. Varro de scenicis iginibus, vel in Scauro: *Triptolemum dicit Nigidius ferae rbaricae sub virginis signo * arator, quem Orona Aegyptii cant; quod Oron Osiridis filium ab hoc educatum dicunt.* rgo Osiris significatur, ut, Φιλοστέφανος περὶ εὑρημάτων, vel pimenides, qui postea Buzyges dictus est, secundum Aristote-m.] — 20. *Et teneram ab radice ferens Sylvane cupressum;* lvanus deus est Silvarum. Hic amavit puerum Cyparissum no-ine, qui habebat mansuetissimam cervam. Hanc cum Sylvanus scius occidisset, puer est extinctus dolore: quem amator deus cupressum arborem nominis eius vertit, quam pro solatio por-re dicitur. [Sane in Bucolicis alium illi habitum dedit (E. 10, l.): *Venit et agresti capitis Sylvanus honore.* Quidam Sylva-um primum instituisse plantationes dicunt. Ideo *tenera ab ra-ice* poëtam dixisse. An *ab radice tenera*, quia caesa cupressus citur non renasci, item invalida, an ab radice tenens?] — l. *Diique, deaeque omnes;* post specialem invocationem transit l generalitatem, ne quod numen praetereat; [more Pontificum, er quos ritu veteri in omnibus sacris post speciales deos, quos l ipsum sacrum; quod fiebat, necesse erat invocari, generaliter

19) G. Alii Tleptholemum Celei filium dicunt; alii Osirim putant. Ob quam * (causam s. rem. Muncker. ad Hyg. fab. 147.) ab Aegyptiis inter deos sit relatus. Tleptholemus Celei regis Heleussinae filius fuit, qui usum serendi primus mortalibus tradidit. Bene autem tacuit etc. — Vv. *ut dic. Prop. vel Tib.* omitt. Guelf. R. Vos. In Propertio nihil huius rei est; quare Burm. adscriptum *Tibullum* credebat ab aliquo qui legerat Eleg. 1, 8, 29. — In loco Varronis *Sphaerae* pro *ferae* edidit Burm. et mox *aratorem.* — In fine pro vv. *Sane* etc. G.: Hunc Sylvanum quidam funebrem deum putant et ideo cupressum tribuunt ei, quia eadem arbor apta sit funeri, ob radicum infirmitatem.

omnia numina invocabantur.] (Quod autem dicit) *Studium quibus arva tueri*; nomina haec numinum in Indigitamentis inveniuntur, i. e. in libris pontificalibus: qui et nomina deorum et rationes ipsorum nominum continent: quae etiam Varro dicit. Nam, ut supra diximus, nomina numinibus ex officiis constat imposita. Verbi causa, ut ab occatione, deus Occator dicatur, a sarritione, deus Sarritor: a stercoratione, Sterculinius: a satione, Sator. [Fabius Pictor hos deos enumerat, quos invocat Flamen, sacrum Cereale faciens Telluri et Cereri: Vervactorem, Reparatorem, Inporcitorem, Insitorem, Obaratorem, Occatorem, Sarritorem, Subruncinatorem, Messorem, Convectorem, Conditorem, Promitorem. *Tueri*; pro *tuendi*, aut *tuendorum*.] 22. *Quique novas alitis*; i. e. omnes qui hoc potestis.] *Nonnullo semine*; i. e. aliquo, et hoc dicit: Qui a nobis iacta semina vestris seminibus alitis. Semina autem dicit deorum caeli temperiem, pluvias, terrae rorem. [Vel *Nonnullo semine*; ab hominibus scilicet iacto, ut (G. 2, 49.): *Quippe solo natura subest*. Seu rorem.] *Satis*; segetibus. Ut (infr. 325.): *Sata laeta, boumque labores*. [*Largum* autem *coelo demittitis imbrem*; per hoc aquam et terram significari vult.] — 24. *Tuque adeo* etc.; [adeo hic praecipue: quidam *adeo* abundare putant antiqua figura, ut (3, 242.): *Omne adeo genus in terris*. Et iam] adulatur Augusto, quem inter deos invocat. Nec totum tamen dandum est adulationi, sed et veritati. Nam cum omnes Imperatores post mortem sunt inter deos relati, Augustus vivus divinos honores emeruit, quod etiam Horatius testatur dicens (Epist. 2, 1, 15.): *Praesenti tibi maturos largimur honores: Iurandasque tuum per nomen ponimus aras*. Unde male quidam culpant Virgilium, dicentes, eum aviditate laudandi citum interitum Augusto optasse: cum eum constet ad rem, quae tunc fiebat, respexisse. Possumus tamen *Mox*, pro *post* accipere: Horatius (Carm. 3, 6, 48.): *Mox datura Progeniem vitiosiorem*. I. e. postea. Potest et *Mox* ad vitae humanae brevitatem referri. Nam ipsa ait in decimo (861.): *Rhoebe diu (res si qua diu mortalibus ulla est) Viximus*. Sane sciendum, mire eum laudasse, quod ait: Quem mox quae sint habitura deorum Concilia incertum est, i. e., nondum scimus, quis deus esse velis. Nam deum fieri maximum est. In potestate [autem] habere, quis deus velis fieri, plus esse quam maximum constat. — 25. *Urbisne invisere Caesar*; utrum velis terrarum, an maris, an caeli imperium possidere. — 26. [*Et te maximus orbis*; utrumne te pro Iove coli velis. — 27. *Auctorem frugum*; qui frugibus et ceteris rebus originem praestes.] *Tempestatumque potentem*; aut bonarum tempestatum: ut (9, 19.): *Unde haec tam clara repente Tempestas?* Aut *tempestatum* ait temporum: sicut ubique Sallustius. — 28. *Materna myrto*; quae in honorem est Veneris, a qua Augustus originem

24) In v. priore Horat. G. *iocundumque tuum post*; B. et Guelf. II. *per numen*; in altero L. Steph. *daturus*; Guelf. I. II. B. V. et edd. nonnullae: *daturos*.

26) G. *maximus*, i. e. totus, ut ipse (infra 329.): *quo maxima motu terra tremit*.

27) G. *auctor*, ob augendo dictus, ut (A. 7, 49.): *Tu sanguinis ultimus auctor*.

28) G. *maternam myrtum* pro Iulia gente dixit, quae a Venere traditur oriunda. Veneris autem in honorem et tutelam fuit myrtus.

[per Caium Caesarem.] — 29. [*An deus immensi venias*; i. e., an pro Neptuno coli te velis: et *immensi maris*, mensura non potest comprehendi. *Venias* autem aliqui *is* accipiunt, ac si Graece diceret οὖσα sive ὑπάρχουσα, *ire* :s pro *esse* dicebant.] — 30. *Numina sola colant*; *sola*, a, [praecipua, i. e., supra alios deos marinos], quasi melior turus et Neptuno et ceteris diis marinis. *Thule*; insula est ni inter septemtrionalem et occidentalem plagam, ultra nniam, iuxta Orcadas et Hiberniam; in hac Thule cum sol ancro est, perpetui dies sine noctibus esse dicuntur. [Prae- ı miracula de hac insula feruntur, sicut apud Graecos Ctesias .ogenes, apud Latinos Sammonicus dicit.] — 31. *Tethys emat ibus undis*; Tethys est uxor Oceani, nympharum mater. l autem ait *emat*, ad antiquum nuptiarum pertinet ritum, se maritus et uxor invicem coëmebant, sicut habemus in [Tribus enim modis apud veteres nuptiae fiebant, *usu*, verbi gratia, mulier anno uno cum viro, licet sine legibus, et: farre, cum per Pontificem Maximum et Dialem Flami- . per fruges et molam salsam coniungebantur, unde *confar- ie* appellabatur, ex quibus nuptiis patrimi et matrimi nasce- tur; coëmptione vero atque in manum conventione, cum illa iliae locum, maritus in patris veniebat, ut si quis prior fuis- defunctus locum hereditatis iustum alteri faceret, et bene, ·iat, quia quandocunque in manum convenerat, omnia proti- quae doti * dicebantur, marito serviebant *. Hanc Tethyn ·ro in Timaeo Salaciam dicit; *generum* vero pro marito po- n multi accipiunt, iuxta Saffo quae in libro qui inscribitur ·θαλάμια, ait, χαῖρε νύμφα, χαῖρε τίμιε γαμβρὲ πολλά· ἀντὶ νυμφίε. Sic et Pindarus ἐν τοῖς ἰσθμίους.] — 32. *Tardis si- te mensibus addas*; i. e. aestivis. [Vel quia optat ut diu t, vel quia Virgo et Libra δυσαναφορά, i. e. tarde orientia ıntur. Et *Tardis*, an quia aureo saeculo longiores dies di- tur fuisse, an post multos tardosque menses ut deus fiat, an E. 4, 12): *Aut incipient magni procedere menses*, per hunc

) G. *Venias* autem magis quam *fias*, ut propriae magis sit, quam alienae potestatis.

) Pro *iuxta Orc.* etc. cod. Ursin. et Guelf. I. *inter Hiberniam et Orcad.* Guelf. II. *viberna in orchadas.* R. V. *ultra Britanniam, Hiberniam, Orcadas.* Vos. *et Orcadas, quae insula in Oceano est ultima, in quam cum sol* etc. Steph. *Orcadas, est autem insula* etc. G. *Insula in Oceano vix paucis nota, quam idcirco nominavit, ut longum et magnum ei tribueret imperium. Alii putant civitatem in ultimis Hispaniae.* Guelf. I. post *orcadus* ita pergit: *et aliter insula in Oceano ultima, in qua cum sol* etc.

) Pro *dicebantur* al. *dabantur.* Heins. *addiceb.* v. ad Ovid. Fast. 4, 394. Deia Dan. *serviant.* Schedae Brisson. *mariti erant.* In fine G. ut solet, dixit in honorem immortalitatis * Deam uxorem adiungit (adiungi), ut Aeolo Deiopeiam offerri facit. Inconsiderate, dt (dicit, dicunt) quoniam haberet Libiam (Liviam) uxorem Caesar, ipsam divam futuram. Quomodo autem alteram offert? nec attendunt ad illud, offerri quidem, sed ab eo non accipi; non enim semper id, quod offertur, accipitur.

2) G. Significat libram in XII. signa, quia in (ea) aequinoctium autumnale facit, et eleganter *tardis* ait, quasi futurum sit, ut Caesar abierit in coelum, hominis vita tendatur, ut in Bucolicis *Et incip.* etc.

magni?] — 33. *Qua locus* etc.; Aegyptii duodecim es runt signa. Chaldaei vero undecim. Nam scorpium et unum signum accipiunt. Chelae enim scorpii libram Iidem Chaldaei nolunt (al. *vol.*) aequales esse partes in o signis, sed pro qualitate sui, aliud signum XX. aliud XL. l cum Aegyptii tricenas esse partes in omnibus velint. Mo secundum Chaldaeos locutus est, dicens, posse eum habere inter scorpium et virginem. Nam Erigone ipsa est virgo. dum deinde est, voluisse maiores in his signis [XII.] esse d domicilia: ut Solis est Leo, Lunae vero Cancer. Cet vero quinque planetarum bina sunt signa: prout se ratio s sequitur. Nam primus circulus a terra, Lunae est, se Mercurii, tertius Veneris, quartus Solis, quintus Martis, Iovis, Saturni ultimus. Sed remotis Sole et Luna, quoru domicilia Leo et Cancer, hi quinque ordine, quo eoru circuli, bina possident signa, unum a sequentibus, et u superioribus: ut Mercurii sint Virgo et Gemini: Veneris, et Taurus: Martis, Scorpius et Aries: Iovis, Sagittarius et Saturni, Capricornus et Aquarius. Unde per haec loca si Augustum et fortem propter Scorpium, i. e. Martis domi Et iustum propter Libram: et prudentem propter [vicina ginem, i. e.] Mercurii domicilium fore significat. [Ve ideo inter Scorpionis brachia, quae sunt Libra, et Ery quae est Virgo, quia Libra aequitas, Virgo Iustitia. San Erygone Icari (Vossius: *Icarii*) filia fuit, tantae pietatis trem, ut cum eum vidisset mortuum, omni se luctu ac n conficeret, ob quam rem misericordia deorum inter signa Virginis sub Iustitiae vocabulo iussa est obtinere. *Chelas sequentes* ideo ait, quia, sicut dictum est, ipsae sunt Bene autem Augusto inter Virginem et Scorpium, i. e iustitiam et virtutem, locum tribuit. Nam Chelae, (Guelf. 1. *cheles scorpionis*) brachia sunt, quae sexaginta in coelo sunt: solum fore significat. — 34. *Panditur ip* ordo est: Qua locus ipse tibi panditur. Tibi autem, in honorem et gratiam. [*Ipse* autem *ultro*, *sua sponte*. *Ip*

33) Ad. vv. *Bene autem* etc. Burm. ex cod. G. annotat: Erudite et Virgilius Scorpionis locum Augusto tradidit. Ut enim astrologi dicunt, in Zodiaco duorum locum tenet. Nam Celeae (Chelae) eius intra br tensa *TOKeΛeNO* possident. Ita si scorpius contrahat brachi relinquat locum, quem improbe occupavit, sine iniuria cuiusquam (regionem coeli * vocant (vacantem?) recipiatur. Nam in hanc partem (signiferi) *ΓΗΝΑΝΚΑΙ*, libram appellant. Bene ergo Augusto (nem iustitiae. Modo ergo secundum Kaldaicos locutus, dicens eum p bere locum inter scorpionem et virginem; nam e regione (Erigone) ips virgo, quae inter XII. signa dicitur esse, Iacari (Icari) Atheniensis fil Liber pater Iacaro vinum, Iacarus pastoribus dedit, et pastores opp somno, quorum parentes existimantes veneno necatos, eum occideru puteum proiecerunt et plaustra eius et instrumenta et reliqua, * Ca eius quodammodo significare coepit domini mortem. Filia eius Erigo est canem ad puteum et cadaver patris sepelivit, optavitque, ut misti A ses ulti. ent * (ut, nisi Ath. ulti essent) mortem Iacari, eadem morte et illi occiderunt pastores. Liber autem memor, quia sua caus (perierat) Iacarus, filiam eius inter astra locavit, quae est virgo, C qui quoties oritur vites adurit, Siriusque appellatur.

sic distinguitur, nisi dixeris: Ipse tibi tum brachia contrahit ardens Scorpius, bene optantis, ne verba maledictum comprehendisse videantur. *Iam brachia c. a. S.*; ideo Augusto merito iuxta Scorpium locum adsignat, quia sidus hoc supra Romam positum creditur. Varro tamen ait se legisse Empedotim (Empedocli) cuidam Syracusano a quadam potestate divina mortalem aspectum detersum, eumque inter cetera tres portas vidisse, tresque vias. Unam ad signum Scorpionis, qua Hercules ad deos isse diceretur: alteram per limitem, qui est inter Leonem et Cancrum: tertiam esse inter Aquarium et Pisces: Argute itaque eam viam et sedem tribuit Augusto, forti Imperatori, quam habuit deus fortis.] — 35. *Ardens Scorpius*; ardens ad illud refertur, quia Martis est domicilium: nam Scorpii tempus frigidum est, quippe cuius November est mensis. [Vel *ardens* ad virus eius, vel ad cupiditatem Augusti recipiendi.] *Iusta plus parte*; secundum Chaldaeos, qui Scorpium dicunt spatium duorum signorum tenere. [Ergo et loci spatio te invitat.] — 36. *Quicquid eris*; ordo est: Quicquid eris, da facilem cursum. Cetera enim per parenthesin dicta sunt. *Nec sperent tartara regem*; [*nec sperent* dixit, quasi beneficium de (Burm. coni. *det*) quocunque venerit. — 37. Nec tibi regnandi veniat tam dira cupido.] *Ἀλληγορι*-κῶς dicit illum nec debere mori velle, nec posse. [*Dira* autem pro magna vel vehemens.] — 38. *Quamvis Elysios miretur Graecia campos*; licet praeferantur inferi a Graecis Poëtis. — 39. *Nec repetita sequi curet Proserpina matrem*; Ceres cum raptam a Plutone Proserpinam filiam diu quaesisset, tandem aliquando eam esse apud inferos comperit: pro qua re cum Iovis implorasset auxilium, ille respondit, posse eam reverti, si nihil apud inferos gustavisset. Illa autem iam Punici mali in Elysio grana gustaverat: quam rem Ascalaphus, Stygis filius, prodidit. Unde Proserpina ad superos remeare non potuit. Hinc ait Lucanus (6, 740.): *Quae te detineant Aetnaea dapes.* Quam necessitatem modo Virgilius Proserpinae tribuit voluntati. Sane Ceres a Iove postea meruisse dicitur, ut Proserpina sex esset cum matre mensibus, sex cum marito: quod ideo fingitur, quia Proserpina ipsa est, quae et Luna, quae toto anno sex mensibus crescit, et sex deficit, scilicet per singulos menses quindenis diebus: ut crescens apud superos, deficiens apud inferos esse videatur. [Et *Nec sequi curet Proserpina matrem* ad admirationem Elysiorum posuit, quod matri praelati sunt.] — 40. *Da facilem cursum*; meo scilicet poëmati. *Atque audacibus a. c.*; verecunde

35) G. Hoc commune omnibus sideribus coeli; aut *ardens*, festinans parare locum Augusto; item *ard. scorpios* Graecus nominativus est, et *ard.* ut dixi, ad illud refertur etc. *Scorpios* hab. etiam L.

38) G. Quaerendum an ad auctores Graecos, an ad solum Homerum retulerit, qui in Odyssea campos laudat Elysios, et adeo amoenos locos (lucos), quos praetulerit amori matris Proserpina, nec accepta facultate eam voluerit sequi, i. e. Cererem. Proserpina Iovis et Cereris filia, quae per specum Siciliae a Dite patre rapta est. In infernum descendit Ceres, ut filiam perciperet (recip.), illa matrem sequi noluit. Specus per quam descenderat, mundus est appellatus. Item rex Molossorum Proserpinam rapuit, et Ceres hostia cum cantatoribus multis pulsavit, nec veniebat ad eam filia pro (prae) loci amore.

39) In versu Lucani B. L. V. *Ennea*, R. *Enaea* pro *Aetn.* Guelf. I. II. *et cera.*

suas vires extenuat, [et commendat operis difficultatem *Audacibus.*] — 41. *Ignarosque viae mecum miseratus Ingredere;* aut mecum viae, i. e. rationis. aut artis igni seratus rusticos iuva, aut *mecum ignaros* intelligas: aut ignaris fave mecum, i. e. quibus etiam ego his scriptis pl [opem] collaturus sum: aut mecum ignaros agricolas m aut eis mecum fave. *Et votis iam nunc assuesce vocai* adhuc vivus. Nam, ut diximus, Augustus vivus divinos emeruit. — 43. *Vere novo, gelidus canis cum montibus Liquitur;* [*novum* multa significat, nam et recens aliq *vum* dicitur, ut ipse ait (E. 2, 22.): *Lac mihi non aestate* i. e. recens: *novum* dicitur et magnum, ut (E. 3, 86.): *I ipse facit nova carmina;* modo autem] *Novum Ver* i quia anni initium mensis est Martius. Et sciendum, dec tum menses fuisse apud maiores. Martium autem anni pium habere voluerunt, propter Martem, suae gentis au [quod multis firmatur auctoribus. Nigidius in Sphaera (nica, novum annum aequinoctium Vernale memorat. Va stolicarum Quaestionum: *Inter mensem Februarium qu esset extremus, et inter calendas Martias quae tunc era mae.* Atta: *annum novum voluerunt esse primum r Martium.* Et alibi: *Maiores Martium primum habu* Aprilis [vero] dictus est, quasi terras tepore aperiens, M Maia, Iunius a Iunone; quamquam alii a maioribus et bus hos duos menses velint esse nominatos. Nam ante Romanus in centurias iuniorum et seniorum divisus fuera qui iam a numero nominabantur, Quintilis, Sextilis, Sept October, November, December, et hi erant tantum dece ses. Duo vero, propter rationem signorum anni, interc tur, qui postea a Iano et a Februo nominati sunt: Febr tem est Ditis pater: cui eo mense sacrificabatur. Quin Sextilis mutati sunt postea in honorem Iulii Caesaris et Unde sunt Iulius et Augustus. Sic Ovidius in Fastis. Erg *novo*, et anni initio accipimus, et prima parte Veris. Na quattuor sunt tempora divisa in ternos menses: qui i temporum talem faciunt discretionem: ut primo mens novum dicatur Ver: secundo adultum: tertio, praeceps. etiam Sallustius dicit ubique: *nova aestas, adulta, p* Sic Auctumnus novus, adultus, praeceps. Item Hiems adulta, praeceps vel extrema. Unde est (340.): *Extrem casum hiemis.* Sane sciendum Xenophontem scripsisse librum Oeconomicum: cuius pars ultima agriculturam c de qua parte multa ad [suum] hoc opus Virgilius transtuli etiam de Georgicis Magonis Afri, Catonis, Varronis, C quoque libro tertio Oeconomicorum, qui agriculturam c Nam primus praecepta habet, quemadmodum debeat mat lias domi agere; secundus, quemadmodum foris pater Illud quoque sciendum est, in his libris non esse obscurit quaestionibus, sicut in Aeneide, nisi in paucis admodu Sed in hoc tantum esse difficultatem, ut res positas intelli i. e. τὸ κείμενον, sicut haec prima quoque eius praecept ficant. Nam hoc dicit, agrum fertilem, i. e. pinguem et sum, bis debere arari: semel verno tempore, ut et herbae

rae et sine semine avellantur: et aestatis calore; ut superhumor siccetur, vel glebarum putrefiat durities: et semel umnali [arandum] cum seminibus. Agrum vero tenuem et lem Auctumnali tantum tempore arandum: ne si etiam Verno ris, exiguus eius humor siccetur aestate. *Canis montibus;* ex nive. — 44. *Liquitur;* liquor cum nomen est *Li* brevis cum ad verbum venerit, producitur: ut *liquor, liqueris,* itur: nam mutavit naturam: sicut *humus, hu,* brevis est: nus producitur. Item *itur, i* producitur: *iturus* corripitur. itur [autem], defluit [resolvitur.] *Et zephyro putris se s resolvit;* quo tempore Favonii flatu arva laxantur, quae unt praeclusa frigoribus. Ipse alibi (G. 2, 317.): *Rura gelu s claudit hiems.* Putris [autem] gleba, solubilis, [quam teefficit et aratrum.] — 45. *Depresso incipiat iam tum mihi rus aratro Ingemere;* aliud pendet ex alio: nam altius imum aratrum boves cogit in gemitum: quod genus arationis, ui convenit terrae: nam econtra paulo post (68.) de infea terra dicturus est: *Tenui sat erit suspendere sulco. Mihi* m, aut vacat: Cicero: *Qui mihi accubantes in conviviis.* *mihi*, i. e. rustico amanti terras. Et *taurum* bovem fortissia accipimus; nam tauri difficile ad aratra iunguntur. — 46. *ritus splendescere vomer;* Lucretius: *Occulto decrescit vomer arvo;* [quod evenire frequenti aratione novimus, ut et splenor fiat et teratur. Cato in oratione ad filium: *Vir bonus Mi fili, colendi peritus, cuius ferramenta splendent.*] Dius autem et *hic vomer,* et *hic vomis:* sed ab utroque *huius eris* facit. — 47. *Illa seges demum;* seges modo terra, [ut 4, 29.): *Nec pecori opportuna seges.*] *Demum* (autem) nome, Vere specialiter. *Votis respondet;* immane est, quod ait t. Nam plerumque plus optamus quam speramus posse conere. *Respondet,* [aut satisfaciet aut] (autem) consentiet: ut 1, 585.): *Dictis respondent cetera matris.* [*Avari,* i. e., avis avari, et plus est, quam si dixisset *parci.* Nigidius: is *qui parcior est, suo contentus est, quod avarus non* it.] — 48. *Bis quae solem, bis frigora sensit;* quae bis et um calorem, et noctium senserit frigora. Per quod duplicem dit arationem, Vernalem et Auctumnalem. Nec enim ad pora aestatis vel hiemis referre possumus quod ait: Bis solem, frigora: quia non sunt in Italia in uno anno duae aestates, duae hiemes: sicut geometrae dicunt esse in quadam parte e, in insula Taprobane. [Aut sicut quidam dicunt, ideo bis, semel cum fructibus, semel vacua, solem et frigus perpessa

45) In Ciceronis loco (Cat. 2, 5.) R. et Vos. *quid;* dein vulg. *accumbentes;* nostrum hab. Guelf. I. II. B. Steph. Dan. Ceterum *ut* pro *Cicero* hab. Guelf. I. II. — Mox pro *amanti* Heins. malebat *aranti.*

46) Lucret. 1, 315. Cod. L. *occulte.* In loco Catonis G. *splendent vomendo terram.* Idem mox: *vomes et ab utr.*

47) G. Seges et cum fructibus et sine fructibus intelligitur; ut (infra 112.): Luxuriam segetum tenera depascit in herba.

48) Pro *sensit* L. B. V. Vos. *sentit.* G. i. e. quae dierum calorem et solis, frigoris noctis et hyemis; aut bis aratur, i. e. scinditur, in transversum sulcum ducitur.

accipiamus. — 49. *Immensae*; infinitae.] *Ruperunt* i plus est, quam si diceret impleverunt, [hoc est, ut non ubi reponat.] — 50. *At prius ignotum ferro quam sci aequor*; i. e. ante quam faciamus vervactum. [Si aute *immensum*, sed *ignotum* legeris, *nobis ignotum* sig Aequor autem modo terram accipe, ab aequalitate dicta (A. 5, 456.): *Praecipitemque Daren ardens agit aequor* Unde et maria *aequora* dicuntur. — 51. *Ventos*; quia locis diversi praevalent venti. Et hoc dicit: Debes scire cui vento subiaceat. *Varium caeli praedicere morem*; i. e Lucretius (4, 133.): *In hoc caelo qui dicitur aër.* Et ho Debemus etiam caeli qualitatem nosse, utrum pluviis g an tepore, vel frigore. — 52. *Patrios cultusque, habi locorum*; duas res dicit: Sciendum est, ager et quemadı a maioribus cultus sit, et quid melius ferre consueverit. *habitus* locorum possibilitates [vel naturas] accipimus. Graeci τὰς ἕξεις dicunt. Alii *patrios* naturales exponu 54. *Veniunt*; crescunt. Ut (A. 5, 244.): *Et pulchro veni corpore virtus*, vel proveniunt. — 55. *Arborei foetus alib* poma. [Et *arboreum* aliqui duobus modis . . . . accipiun ter enim in Aeneide (12, 888.) de telo: *ingens arboreum.* nificius: *ut folia quae frugibus arboreis tegmina gign Iniussa virescunt gramina*; bene *iniussa:* nam frument dio] iussa nascuntur. Unde est (v. 99.): *Atque imperat* [Et nunc hic unum *alibi* deest, ut fiat: Atque alibi iniu scunt gramina.] — 56. *Nonne vides*; [aut Maecenati dic rustico; et] argumentatur, quasi hoc dicens: Si una pr ferre non potest omnia: quanto magis unus ager? *Ut T* mons est Ciliciae, in quo nascitur crocum praecipue: na commemorat, ubi plus provenit et melius aliquid. Nam c et in Africa nascitur, sed non tale, nec tantum, quantu quale in Cilicia. [Sed Tmolus est mons etiam Lydiae, ci pidum Sardis (Heins. Sardes), qui diversis floribus al Unde multi de Tmolo *croceos odores* similes croco acc alii non dixisse eum crocum apud Tmolum nasci, sed Tmolicum (Burm. Tmoleticum) crocei odoris. Nam et cro Cilicia apud Corycum nasci Sallustius meminit] — 57. *Ind tit ebur*; et in Africa fuerunt elephanti, sed meliores in Hinc est quod ait Terentius (Eun. 3, 1, 23.): *Elephantis Indicis praefecerat*; i. e. maximis. [Et *India mittit* qua

50) Pro *ignotum* Guelf. I. II. L. R. V. Vos. *immensum*; omissis mox v *tem* — — *significat*. Dein Dan. *dictum* . . . *tam. at* etc. Burm.: u ex repetita ultima syllaba, cum librarius superscripserat *tam*, ut ter aequori responderet. Vossius *dictum ita*. Barth. ad Stat. 4, 379. *campum*.

57) Lucan. 8, 565. Guelf. I. II. *quicquid ad eos tractu* (II. *tractus*) *tepore* (II. *teporem*) *ibitur et mollicentis el. c* (II. *ibi tire a mollit' gen Ibitur* pro *Labitur* dant etiam B. L. R. V. Vos. — Mox *displicu* interpretatur: a Grammaticis reiectum est. ut *placuit*, probatum et illud v. Burm. add.; vel ἀπὸ θύω (ἀποθύω) quod est sacrifico; h Guelf. I. II. R. Vos. Steph. Dan. Guelf. I. II. hab. ἀπὸ τοῦ θεῖο Burm. legit: Arabes dicunt, colonos Aeg. et *ac* pro *ab*.

dit.] *Molles sua tura Sabaei;* Sabaei populi sunt iuxta Syriam et Arabiam: dicti Sabaei ἀπὸ τοῦ σέβεσθαι, quod apud eos tus nascitur, quo deos placamus. *Molles* autem ideo ait, vel quod sub aëre clementiore sunt. Nam ut ait Lucanus: *Quidquid ad Eoos tractus mundique teporem Labitur, emollit gentes clementia coeli;* aut certe quia Alexander Macedo dicitur obscoenos omnes de exercitu suo segregatos illic condidisse. Sane *tus* modo sine aspiratione dicimus: nam antiqui *thus* dicebant ἀπὸ τῶν θεῶν, quod displicuit: *tura* enim a tundendo dicta esse voluerunt, a glebis tunsis: cum quibus dicitur fluens de arboribus coalescere. [Alii Sabaeos Arabas . . . cl. onos Aegyptiorum ex effeminatis collectos ab . . . . . de Arabia illuc deductos; vel ideo *molles*, quod femineos cultus vestesque gerunt.] — 58. *At Chalybes nudi ferrum;* [subauditur ubique *mittunt*. Chalybes] populi sunt, apud quos nascitur ferrum. Unde abusive dicitur chalybs ipsa materies: ut (A. 8, 446.): *Vulnificusque chalybs. Nudi* autem, aut apud quos arbores non sunt: aut vere nudi, propter ferri caedendi (*cudendi?*) studium. Nam legimus (8, 425.): *Brontesque Steropesque et nudus membra Pyracmon. Virosaque pontus castorea;* fibri, canes sunt Pontici: quorum testes apti sunt medicaminibus; propter quos ubi se senserunt requiri, eos secant. De his Cicero pro Scauro: *Redimunt se ea parte corporis propter quam maxime expetuntur.* Iuvenalis (12, 34.): *Qui se eunuchum ipse facit, cupiens evadere damno Testiculi;* castores autem a castrando dicti sunt. *Virosa* autem aut fortia, aut certe venenata. Nam licet sint multis remedio, tamen praegnantes eorum odore abiiciunt et egerunt partum. Et *virosa* dicta ab eo quod est virus. Alii *fortia* accipiunt, a viribus. — 59. *Eliadum palmas Epiros equarum;* hypallage est: nam haec dicit: Epiros creat equas optimas, quae apud Elidem palmas merentur in Iovis Olympici curuli certamine. Sane *Epiros* Graece profertur: unde etiam *e* habet accentum. Nam si Latinum esset, *Epirus*, [*Epiri*,] *Pi* haberet [accentum], quia longa est. Nec mireris equas currere. Nam, ut dicit Plinius (8, 42.): *Velociores sunt ideo, quod in cursu urinam faciunt.* — 60. *Continuo has leges;* iugiter (in continuum), in aeternum, ad perpetuum: sicut sequentia indicant. Nam dicturus est Aeternaque foedera mundi. — 62. *Deucalion;* iam transit ad fabulam: et poëtice dicit: Ista tum primum statuta, quae ab initio mundi constat fuisse. — 63. *Unde homines nati durum genus;* expres-

58) G. Chalybes gens in Ponto, inventrix ferri, dicti a Calybeo, Euboeae vico, quia hic Coloni sunt. Deinde idem: Castores dicuntur Silvestres canes, quos Latine Fibros (cod. L. *Fribri*) dicunt. Virus, quod in testiculis habent, aptum medicis, *Castorium* appellatur; hoc adeunt (aiunt) cum sciant quam ob causam * ultro eos sibi demere. Quod ait et Cic. pro Sc., cum quam ob causam in periculo redimant se a morte ea parte corporis, propter quam expetunt avulsa et relicta. Guelf. I. II. B. L. R. V. Vos. *testones* pro *testes.* — *Fortia* Salmas. explicat *gravi odore.* Dein Guelf. I. *et egerunt partus suos.*

59) G. Iov. Ol. cursu. Elis autem urbs est Peloponnesi, a Tolotae filio Elo. Epiros aut m in Europa est. In Pinii loco post *sunt* Burm. add. *masculis* quod omitt. B. L. R. Vos. Guelf. I. H. Steph. Dan. al.

63) G. *Durum genus;* quod ex lapidibus constat, iuxta historiam Deucalionis et Pyrrhae.

sit τὸ αἴτιον i. e. causativum. Nam et Graece populi λαοὶ tur a lapidibus; [λᾶοι enim lapides dicuntur.] *Ergo age pingue solum;* iam redit ad causam. — 64. *Primis extre mensibus anni;* hoc est quod dixit: Vere novo: [Extempl duxit, et reposuit.] — 66. *Pulverulenta coquat maturis s aestas;* quae glebas solvit in puluerem. Et reddit causam hoc debeat fieri. *Maturis* autem *solibus* est, vehementibu vidis, magnis. [Ipsius manu adiectum *maturis solibus.*] — *Sub ipsum Arcturum;* i. e. auctumnali tempore, quo Ar oritur. Et sciendum quod *sub* praepositio, quando tempus ficat, accusativo gaudet: ut hoc loco Sub arcturum, i. e. arcturum. Item (144.): *Aut ubi sub lucem densa inter sese.* Et (A. 1, 66.): *Sub noctem cura recursat.* Et item 402.): *Sub lucem exportant calathis.* [Hoc autem est tum iam pluere com. . . . (compertum). Arcturus enim pluviar tempestatum sidus est. Arcturus autem idem arctofylax, post ursae caudam locatus sit; (ἄρκτος enim ursa, et οὐρὰ idem Bootes, quod boves cum plaustro agat: alii Arcadem filium Callisthonis et Iovis dicunt: qui cum matrem in fi ursae ira Iunonis transfiguratam vellet occidere, ambos a I caelum esse translatos, ille Arcturus, illa Helice dicta. Alii Icarum volunt esse: qui a pastoribus, quos vino tunc pr reperto ebrios fecerat, veluti dato veneno occisus esse. * adiecti sunt deletis duobus, quorum alter totus legi . . . .] Illic officiant segetes ne frugibus illis: ex altero hoc tantu deserat humor arenam. — 68. *Tenui suspendere;* pro te suspendere. *Sulco;* i. e. aratione.] — 69. *Illic;* in terra pingui. [*Officiant;* noceant, obsteant. *Herbae* quae inte segetem laedunt.] *Hic,* in [sterili, et] tenui, et infoe [Quia si pressius aratur terra tenuior, humor ad inferior det, et sapor. . . . bunt:] et [hoc est] ut supra diximus, praecepta quae commemorat, ad illud pertinent quod ait faciat laetas segetes. — 70. [*Sterilem;* pro ociosum, ut in lentus. . . . cessans, ut (A. 8, 549.): *Segnisque secundo amne.* *Arenam;* aridam terram, quae est sicut arena. — *Alternis;* i. e. alternatim. *Iners* scilicet agricola.] *Tons*

[illegible] (2. 448.): [illegible]

[illegible] XV. Cal. Oct. [illegible]

[illegible]

es; agros messos. Dicimus autem *et has novales* et *haec novalia*. Proprie (autem) novales sunt (tunc) primum arva proscissa, [et primum segetem ferentia. — 72. *Patiere*; patieris.] *durescere campum*; segnem, cessantem. Et *situ*, pro otio, redeat in vires priores. Sane sciendum, et Ciceronem in dialogis, et ceteros philosophos tractare, non quid debeat fieri, sed quid potissimum fieri. Quam rem Virgilius nunc sequitur. Nam dicat multa remedia agrorum recreandorum, praeponit omnibus intermissionem. Unde eam rem frequenter iterat. — *Aut ibi flava seres mutato sidere farra*; si te terrarum cogit angustia, [et non habes, ubi intermisso agro rursus seras]: ibi frumenta seres, unde legumina sustulisti. Aut si tibi est opus fomento, stercora terram, sparge et cinerem: vel incende stipulam. *Sidere*; modo anno. — 74. *Laetum legumen*; fertile. Et *laetus*, prout res fuerit, accipimus: ut *laetus homo*, i. e. hilaris, *laetum pecus*, i. e. pingue. *Laetum legumen*: ut diximus, fertile [et sic in reliquis. *Siliqua*; theca leguminis. *Quassante*; quassa quae sonet cum quassatur. Caecilius: *Si quassante capite tristes incedunt*. Plautus (Bacch. 2, 3, 71.): *Capitibus quassantibus*. Far enim proprie genus est frumenti optimi. Dicitur frumentum a *frumine*, quod est gulae prominens pars.] *Legumen*; legumen dicitur quod manu legatur, nec sectionem desiderat. Frumenta vero sunt omnia quae ex se emittunt aristas. Unde quod ait supra *Farra*, frumenta accipimus: species est pro genere. [*Siliqua*; folliculo intra quem legumina nascuntur. — 75. *Aut tenues foetus viciae*; mire ait *tenues*: nam haec vix ad triplicem pervenit fructum, cum alia legumina prorsum habeant felicissimum et fertilem. [Faetus vero gi (Burm. ...] . . . vel fructus ut inseritur vero et foetum. . . .] *Tristisque lupini*; amari, [cum in gustu sit amarum triste.] Nam incoctus amarus est. [Ennius: *Neque ill . . triste quaeritat sinapi*. Nonnulli proprie calamos lupinorum, alas dici putant, ut Aelius: *Alae ex lupino, surculi sire foliis*. Cato in Originibus: *Alae e lupino lugiun. . .* tamen Varro de Lingua Latina *alam* culmum fabae dicere (Burm. dicit). . . .] — 77. *Urit enim lini campum seges*; bene excerpsit [haec tria] linum, avenas, papaver: et dicit post haec, frumenta serenda non esse. Nam licet manu legantur, et sint inter legumina: viribus tamen frumentis aequantur. [Coelius libro tertio seri avenam ostendit, sed videtur poëta velut interrogatus, cur linum et quae sequuntur dicat non seri debere, respondisse, urit enim: quia *enim* causalis coniunctio est.] — 78. *Lethaeo perfusa papavera somno*;

73) G. Sensus est: Si angustiam (angustiae) agri non patientur novales (ut nov.) habeas, fructus commutabis; nam ipsa commutatio adiciet requiem. Idem: sydere, i. e. principio veris, alterius anni.

74) G. foliis vel semen leguminis, reliqui omissis. Burm. Theca, folliculo, intra quem legumina nascuntur. — Deinde pro *Caecil.* Dan. *Carlius*.

75) G. *Trist. lup.*, quod gustu suo amaros tristes faciat. Dein Burm. *Neque ille*: ex Macrobii Saturn. 6. 5. legendum est: Ennius in libris Sabinarum (Saturarum) quarto. Neque triste quaeritat sinapi, neque cepe moestum. v. Scalig. ad Varr. de Re R. p. 205.

78) G. Somniculosa esse papavera vulgatum est, ut ipse ait (A. 4, 486.): Sopori

plena oblivionis. Nam Ceres, Iove admonente, dicitur cib veris, orbitatis oblita, et re vera papaver gignit soporem iam Proserpinam raptam a Plutone ex inferno recipere n tuisset.] — 79. *Alternis facilis labor*; redit rursus ad ptum quod scit esse praecipuum, i. e., ad intermissionem. *nis*; intermissis: subaudi agris. *Facilis*; utilis. — 80. N non. *Saturare*; recreare et reparare.] *Pingui fimo*; vel do, vel fertili. [*Sola*; terras.] — 81. *Effoetos per agros* tinua fertilitate lassatos: sicut etiam frequenti partu *effoet* tur mulier. *Cinerem immundum*; [dicit] ad discretionem quo utuntur puellae [de quibus cineribus in Bucolicis (8, *Fer cineres Amarylli foras.* — 82. *Mutatis foetibus*; ut anno proferant, sed diversa: nam eadem ferre semper no sunt, nisi intermittant.] *Requiescunt foetibus arva*; non roborantur: quod intermissio efficit arationis: quam rem repetit dicendo. — 83. *Nec nulla interea est inaratae terrae*; i. e., maxima. Nam Liptotes figura est, [maxi praecipua:] ut (A. 7, 261.): *Munera nec sperno.* [*Inaratae* satae. Unde est illud (v. 71.): *Alternis idem tonsas cessa vales.* Alii inaratae accipiunt, quae est pabulo pecoribu 84. *Incendere profuit agros*; non agros, sed ea, quae in sunt, i. e. stipulas vel quisquilias: i. e. purgamenta terraru alia inutilia concremare.] Nam ut videmus, si in agris q cendendi sunt, desint stipulae, aliunde illuc nutrimenta p tur incendii. [Alii non saepe profuit, sed saepe incendere piunt.] — 85. *Atque levem stipulam*; ἔκβασις poëtica, [vel flua verbi repetitio. Nam stipula per se levitatem sig Unde leves stipulas vocamus. *Crepitantibus* vero, sonan — 86. *Sive inde occultas vires*; inde, i. e. ex igni: oc autem, arcana quadam ratione celatas. In hoc autem sen quitur Heracliti opinionem, qui dicit omnia ex igne proc quem nunc terris alimenta praebere commemorat. — 88 *tium*; quod fecunditatem impedit.] *Exudat inutilis h* nove locutus est. Nam non ipse humor, sed terra desudat, *exudat* pro *exudatur* accipimus. [Potest ergo *exudare* et emittitur, et quod emittit, accipi.] — 89. *Caeca relaxat menta*; breves cavernas, per quas sudor emanat, quae ten sui non possunt videri: [ergo occulta et latentia. *Novas*, ante non fuerant. *Relaxat*; aperit. *Qua*; pro per qu 91. *Durat*; activum est hic. Dicimus enim et *duro* et *d duro* neutraliter, et *dureo*. *Hiantes*; apertas et patente 92. *Ne tenues pluviae*; aut lentae et penetrabiles: aut epit est aquarum. [Aquae enim naturaliter tenues sunt.] Sic (G. 4, 410.): *Aut in aquas tenues delapsus abibit.* [Alii te inutiles, ieiunae, macrae, quibus contrarium pingues; ut et

ferumque papaver. Et ad dolorem obliviscendum in potionibus datur. Ceres mater, Proserpina admonente, dicitur cibo papaveris orbitatis oblita. enim papavera manducat, cito somno premitur. *Lethaeo* Graeco verbo est, quod est oblivione; somnus enim oblivionem facit. Sed Lethaeus ill lis fluvius dicitur, de quo qui bibunt, laboriosa huius vitae obliviscuntur.

88) G. *Exudat*, per breves cavernas, per quas sudorem parat fructibus, sed ipse humor etc.

80.): *Tenuis ubi argilla.* [*Rapidi*; fervidi et ardentis. — *Acrior*, validior;] pro *acris*, ut (A. 6, 304.): *Iam senior.*] tae; venti Aquilonis. *Penetrabile frigus*; [quod omnia pene-.] *Adurat*; *adurat* et ad solem et ad frigus pertinet: nam sermone duo diversa conclusit, quae tamen unum effectum ent. Nam et frigoris finis est caloris initium: et summus it frigoris est principium. Unde quasi unus effectus est et oris et caloris, [hoc est, quod Graeci dicunt ἀκρότητος ἰσότη- — 94. *Multum adeo*; ordo: multum adeo iuvat arva.] *Ra-s*; et *hos rastros* dicimus, et *haec rastra*. Legimus enim: *istos rastros interea depone*: in Terentio (Heaut. 1, 1, 36.). m: *Rastraque et incurvi saevum rubuere ligones.* Et *rastra* ta, quod terram radant. *Glebas inertes*; pigras, nihil crean-. Et transit ad aliud praeceptum. — 95. *Vimineasque trahit tes*; instrumenta rustica. Ad agrorum scilicet exaequationem, am rustici Hyrpicem vocant. *Iuvat*; vel adiuvat, vel quasi de-tat. Et hic transit ad aliud praeceptum.] — 96. *Flava Ceres*; a dicitur propter aristarum colorem in maturitate. [*Alto em Olympo*, aut poëtice dictum de caelo, illi favere Cererem, t, vere altam segetem esse, non paleis tantum inanem, sed em frumento, nam ideo *flava Ceres*.] Et *Ceres* nomen est, ed in polysyllabis in nominativo singulari producit ultimam, in obliquis corripit. [*Alto*; de alto.] *Nequicquam*; i. e., sine causa. Nam semper duae negativae unam confirmationem faciunt. Unde male quidam locum illum legunt in Terentio dr. 2, 3, 25.): *Pater adest, cave ne te tristem sentiat.* Si m hoc est, dicit: vide ut te tristem esse sentiat. Quod proce-re minime potest; sed ita legendum est: *Cave te tristem esse tiat.* Nam et *ne* et *cave* prohibentis est. [*Spectat*; respicit.

97. *Proscisso*; propria voce usus est, cum enim primo agri ntur, quando duri sunt, *proscindi* dicuntur, cum iterantur, *fringi*, cum tertiantur, *lirari*.] *Quae suscitat aequore terga*; e. vertit, et proprie suscitat, quia iacent inexerciti, terga autem perficiem, ut Homerus, νῶτα θαλάσσης.] *Terga* i. e. terram, am araverit. — 98. *Rursus in obliquum verso prorumpit stro*; scilicet auctumnali tempore, quo iam cum seminibus tur. Nam hoc praecipit, ut, cum denuo aramus, tunc per liquum aratra ducamus; nemo enim uno tempore bis arat. — [*Exercetque frequens*; quidam *exercet* pro tractat accipiunt, (A. 8, 424.): *Ferrum exercebant.* *Frequens* autem pro fre-enter.] *Atque imperat arvis*; i. e., ut tantum ferant, quantum

93) G. *acrior* pro duobus accipi potest. An etiam pro uno, quasi sol tunc obsit, cum pluviae tenues fuerint.

94) In Statii (Theb. 3, 589.) locq Guelf. I. II. Ursin. Steph. et al.: *incurvis aevum tribuere.* V. Vos. (et etiam) *tribuere leones.* L. R. *legiones.*

95) De Hyrpice Urp.; Dan. *Lypicem*) v. Salmas. Exerc. Plin. p. 513.

96) G. *Alto Ol.* quasi semper in caelo sedeat laborantibus favens.

98) In fine G. *Perrumpit* de obliqua aratione, i. e. contra sulcum, ut rustici loquuntur.

99) Pro *liberius* Muncker. ad Hygin. fab. 125. *uberius*; Burm. *liber* explicat: sua sponte, et iniussa et similia, quae opponuntur imperio colentis.

ipse desiderat. Et hoc est, quod ait supra (47.): *Illa seg mum votis respondet avari Agricolae.* [Alii ne liberius i quae volunt, sed quod fuerit satum, tradant.] — 100. *Hi solstitia, atque hiemes optate serenas Agricolae;* [bene ad ' transtulit, neque enim rusticus aliud potest hic facere nisi re: nam] duo sunt solstitia. Unum (est) aestivum, octavo l darum Iuliarum die, quo tempore remeare sol ad inferio cipit circulos. Et aliud hiemale, octavo kalend. Ianuariarum quo tempore sol altiores incipit circulos petere. Unde hie solstitii dies minimus, sicut aestivi maximus invenitur. Vi ergo contrarium esse quod dicit: Optate pluvias per solstit per hiemem serenitatem: cum, ut diximus, unum aestivum et aliud hiemale solstitium. Sed sciendum modo, annu quattuor partes esse divisum: in duo solstitia, et duo aeq ctia: unum vernale, et aliud auctumnale, quae Graeci ἰσημ vocant. Sunt autem haec octavo kalendarum Aprilium, et o Kalendarum Octobrium die, quia annus olim in duas ta partes dividebatur, hoc est in aestivum, et in hiemale solsti et in duo hemisphaeria; ut intelligamus, omnia eum ten voluisse complecti. Nam hoc dicit: Optandum rusticis, ut a mnali et hiemali tempore sit serenitas, quae duo tempora pro habebantur secundum hemicycli rationem, ut diximus. Ve vero, et aestivo tempore ut sint pluviae: quae et ipsa duo pora pro uno erant. Tamen si diligenter attendamus, p licentia est usus, ut pluralem numerum pro singulari po nam *solstitia* pro solstitio, et *hiemes* pro hieme posuit. autem: Optanda haec, quae per naturam non sunt, quo utriusque temporis asperitas mitigari: et aestatis calor pluvi frigus hiemis serenitatis tepore. [Sane quidam *humida sol atque hiemes orate serenas*, pro hiemali tantum solstitio piunt, hoc est ea solstitia, quae humida hiberni temporis ra esse necesse est: nam aestatis solstitia humida esse non po ut sub una significatione dictum sit *humida solstitia atque mes*, quod ostendunt subsequentia, hiberno laetissima pu farra. Neque enim aliquid de aestatis solstitio vel tempore m ravit. Sed verior expositio hoc habet: *humida solstitia hiemes orate serenas Agricolae,* non quod *humida* esse del sed *humida solstitia* epitheton hiemis est, et modo hoc solstitia illa quae humida sunt naturaliter, i. e. hiberna, o colae, et hiemes serenas orate, nisi enim serenum caelum f nec seri poterit, nec arari, ut ipse dixit in sequenti: *hi laetissima pulvere farra.* Nisi enim serenum fuerit, pulvis e levari non poterit. Ergo hoc dicit, solstitia hiberna, et no lum solstitia, i. e. solstitiorum sola tempora, sed omnes hi serenas optandas.] — 101. *Hiberno pulvere;* hiberna seren eo quod nimia serenitas pulverem creat. [Et est carmen ru rum antiquum: *Hiberno pulvere, verno luto grandia farra mille metes.* * Camillus adulescens est.] — 102. *Laetus* hiberno scilicet sereno. [Quia ubi hoc contigerit, ne haec

100) Guelf. I. pro *octavo* semper hab. *XII.*

101) G. creat, et serenum per hyemem coelum significat.

loca, quae fertilia sunt, i. e. Moesia, et Gargara, quae rus est in sequentibus, certent cum illo proventu.] *Nullo tm se Moesia cultu iactat*; constat quidem Moesiam (al. am) circa culturam esse diligentem: sed non ei cultus suus um prodest, quantum hiberna serenitas [et humidum solsti-L.] Moesia autem provincia est [Thraciarum vicina Scythiae.] ia vero civitas Phrygiae, haud longe a Troia: quam magis emus accipere propter Gargara, montes Phrygios. [Unde aret et in Asia esse regionem quae Moesia dicatur. Sane *gara* multi auctores Graeci, sicut Serenus Sammonicus tra-altitudinem Idae montis, et per hoc abusive omnes summi-s montium *Gargara* appellant, esse etiam *Gargara* civitatem radicibus Idae montis in provincia Moesia Asiae, * quam con-naturaliter uliginosam, et ob hoc frugum feracem, in tan-t ut multi poëtae Graeci *Gargara* abusive pro cuiusvis rei titudine vel copia posuerint. Ergo potest et hic sensus esse, sit: (cum ea sit anni temperies, ut hiems serena sit, et titium humidum, fructus optime provenire, haec autem adeo is esse necessaria, ut sine his, ne illi quidem fecundissimi esiae agri responsuri sint opinioni fertilitatis, quae de his tetur. *Moesia cultu*; *cultu* autem ideo addidit, tanquam dice-: omnis seges, quae tempestivos humores habuerit, aequabit nditati arvorum Moesiorum, quae propterea, quod non quae-t solstitiales imbres, sed naturali et proprio humore laetentur, timum et praecipuum cultum habeant, et ita uberes ibi fru-s proveniant, ut fecunditatem agrorum suorum etiam Gargara t mirentur.] — 103. *Et mirantur Gargara messes*; phantasia poëtica, rei inanimatae sensum dare: sic alibi (G. 2, 82.): *raturque novas frondes, et non sua poma.* [Sane Rubellius ndus, et Quadrigarius historici dicunt, Gargarum flumen ari in finibus Thurinis * fuisset (Burm. Thurinis. Ad illud te) oppidum mediocre, quod *Garga* nunc vicus est, quem tes obscuri centum quinquaginta ignoto et incerto duce inse-unt, scilicet nomine a vertice Idaeo translato, a quo civitas m in finibus Troicis *Gargara* appellatur. — 104. *Quid di-t*; oratorium schema, quaedam recusare, quasi non sufficiat eriae, deinde referre, et quid dicam, quemadmodum iuvat t, qui insequitur.] *Comminus*; i. e. statim, sine intermis-te. [Non est ergo ex propinquo, qui significatus frequentissi-s est in Cisalpina Gallia; vulgo enim dicunt: *vade ad eum, comminus*: unde Virgilius magis patriam consuetudinem vi-ar secutus. Veteres enim non in tempore, sed in loco *commi-* ponebant, i. e. iuxta, ut est (G. 3, 374.): *Comminus ob-ncant ferro*; cui contrarium est *eminus*, i. e. longe. — 105. *equitur*; prosequitur, et non sinit quiescere.] *Ruit*; evertit, ipat. Nam modo agentis est. Ut (A. 1, 85): *Una, Eurusque, tusque ruunt.* Nam aliter dictum est (2, 290.): *Ruit alto a* omitt. L. V. Vos.) *culmine Troia. Male pinguis*; non pin-

105) Guelf. I. post *sterilis* ita pergit: *male pro non; et ita saepe fecit.* Deinceps cum Guelf. II. haec add.: *Ruit* autem evertit, dissipat. nam modo agentis est, ut: *una eurusque nothusque ruunt.* nam aliter dictum est: *ruit alto culmine troia.*

guis, i. e. sterilis, [nam *male* apud Virgilium saepe pro *non* sign ficat, ut (4, 8.): *Male sana sororem.*] — 106. *Deinde satis* etc post commemoratam generalem agriculturam, transit ad speci et culturas venientes ex tempore. Nam arare, cinerem iacer incendere aeternum est: irrigare autem nonnisi nimias siccitat est; sicut [et] siccare etiam, aut ex magnis pluviis, aut ex flum nis eruptione compellimur. *Satis*; segetibus, agris satis, [i. e seminatis] nam participium est. *Rivosque sequentes*; i. e. iuge [aut secuturos,] aut certe rivorum est epitheton, [quia, qu duxeris, sequuntur.] — 107. *Exustus ager*; scilicet aestatis calore *Morientibus herbis*; secundum Pythagoricos, qui dicunt omne quod crescit, animam habere; Unde est (G. 4, 330.): *Atque interfice messes.* — 108. *Ecce*; i. e. ex improviso. *Supercilii* autem, altitudine, summitate terrarum. [Alii supercilia loca in obliquum delineata, quae superne habeant alia fastigia. Ex accidenti dicit tramitis: tramites autem sunt convalles, quae de lateribus utrinque perviae limitant montes, quae solent etiam *saltus* nuncupari. Sed hic tramitem nunc pro valle ac saltu accipere debemus, et pro supercilio, simpliciter edito loco, ut (Homer. Il. χ, 411.): Ἴλιος ὀφρυόεσσα, nam ideo ait *clivosi.* — 109. *Elicit*; ab eliciendo, et apud antiquos, hodieque in aliquibus provinciis Elices appellantur sulci ampliores, ad siccandos agros ducti, unde Poëta ipso verbo uti voluit, nam et scrutatores vel repertores aquarum aquilices dicuntur, barinulas dixerunt.] *Raucum per levia murmur saxa ciet*; non solum utilitati hanc rem dicit fore, sed etiam voluptati: [*murmur* autem sonum aquae.] *Levia* [vero] lubrica, nitida, detrita. — 110. *Scatebris*; ebullitionibus, quae fiunt, cum aqua in aliquas rimas defluxerit. Unde etiam vasa aestuantia (a calore) scaturire dicuntur; [unde vulgo vasa, ubi calida solent fieri, *scutrae* appellantur. *Temperat*; rusticus scilicet.] — 111. *Quid* [; subaudi: de illo dicendum est? Aut: Quantum illi prodest?] *Gravidas aristas* periphrastice pro spicis posuit. Dicimus autem et *hic spicus*, et *hoc spicum.* Cicero in Arato: *Spicum illustre ferens insigni corpore virgo.* Sed scire debemus in usu esse a masculino utrumque numerum: a neutro vero raro, et tantum singularem inveniri. Nam pluralis nusquam lectus est. [Et *quid* i. e., quid dicam, quantum iuvet arva. *Culmus*; iunctio spicarum.] — 112. *Luxuriem segetum*; bene *luxuriem*, ut ostendat rem superfluam, et nocituram, nisi amputetur, [officere, et bene luxuriem pascit non segetem. * Sane *luxuriem* iuxta antiquos multi dictum putant, cum *luxuria* dicatur.] — 113. *Cum primum sulcos aequant sata*; [seminata, hoc est,] cum adhuc herbae sunt tenerae, i. e. [cum cooperiunt sulcos herbae, hoc est] antequam cogantur in culmos, et per ista tempus ostendit. Et est Virgilii hoc hemistychium unum de invictis. [*Quique paludis*; et hic *iuvat arva* subaudiendum.] — 114. *Deducit*; siccat, detrahit. Sic paulo post (269.): *Rivos deducere nulla Relligio vetuit*, i. e. siccare. [Bi-

111) In Ciceronis loco al. *insigne* pro *illustre.* Dein G. *tenens*, et a m. sec. V. post *virgo* etiam *tenens* L. Vos. R. V. Davis. ad Cic. N. D. 2, 42. *Burm.*

113) Invictis i. e. tam egregiis, ut nemo possit vincere, sive melius facere; ut Ecl. 5, 55. et Serv. ad A. 10, 190. *Burm.*

arena; quia omnis arena bibula est.] — 115. *Incertis men-*
s; inopportunis: incerti autem menses sunt veris vel au-
mni. Nam et hiemis certum est frigus, et aestatis certus est
r: [Veris vero et auctumni nunc frigus nunc calor est. Qui-
a *incertos menses* pro quibuscunque, qui adferant variam
pestatem, accipiunt. — 116. *Exit*; exire proprie dicuntur
mina; cum abundant extra ripas, ut (A. 2, 496.): cum spu-
us amnis Exit.] *Obducto*; superlito, superfuso. [*Late*; valde
multum i. e. per plurimum spatium. *Tenet*, occupat, et
rit. — 117. *Unde*; ex quo, vel ob quam rem.] *Tepido hu-*
re; stanti, noxio, inutili. [Vel hoc est incertis mensibus; vide-
enim de aestate dicere *tepido humore*.] *Lacunae* autem sunt
ae in quibus [collecta] aqua stare consuevit, [i. e. quasi lacus
nores.] — 118. *Nec tamen* etc.; ordo est: Nec tamen nihil
probus anser, Strymoniaeque grues et amaris intiba fibris offi-
unt, aut umbra nocet. Et hoc dicit: Licet haec omnia, quae
ta, arando sint experti et hominum et boum labores, tamen
at adhuc aliqua, quae obsunt, nisi provideris; ut aves absint,
t umbrae arborum. — 119. *Improbus*; insatiabilis, nulli pro-
ndus. Et dicit anseres agrestes. — 120. *Strymoniaeque grues*;
racìae, a fluvio [vel lacu] Strymone, [qui fuit circa Amphipo-
a civitatem.] *Et amaris intyba fibris*; ut etiam Donatus dicit,
ale quidam *intybam* avem quandam amari iecoris accipiunt.
m *intybas* dicit *cicoreas*, quarum radices multae et tenues
abiunt segetes et necant. *Fibris* autem abusive ait, quod radi-
s *intyborum* hac atque illac decurrant, ut fibrae per iecur,
e. venae quaedam ac nervi. [Alii fibras proprie dicunt rei
iusque extremitates, sicut Cicero in Gabinium: *Fibrae cincin-*
rum madentes: Et in Tusculanis: *Non solum ramos amputare*
iseriarum, sed omnes radicum fibras evellere. Unde et ioci-
ris extremae partes fibrae a nonnullis appellantur. Bene ergo
rgilius intyborum vel radicum vel foliorum extremitates *fibras*
rit. Alii herbas adserunt. ut Nigidius commentario grammati-
li: φορβή, herba. *Sed antea f i b r a dicta est, ut nunc etiam*
stici dicunt; potest ergo hic *fibris* pro herbis accipi, quando
a intybus herbae species est.] *Amaris*, nocentibus: Ut (A.
, 900.): *Hostis amare.* — 122. *Aut umbra nocet*; ut (E. 10,
.): *Nocent et frugibus umbrae.* [*Viam*; rationem et artem
lendi; μέθοδον.] — 123. *Movit* etc.; dicturus est Iovem fecisse
ulta, quae possunt in vituperationem venire: et ea hoc colore
fendit, quod dicat, voluisse eum ingenium mortalibus ex neces-
tate praestare, ne torperent otio, quod ex rerum abundantia
rocreatur. [Et *movit agros*, tanquam ipse colat agros, ut (E.
, 61.): *Ille colit terras*; vel *movit*, i. e. iussit coli, ut est ter-
am vertere, *curis* vero, sollicitudinibus. *Acuens*; exercens.] —
24. *Veterno*; pigritia, [otio, quia plerumque otiosos solet hic

120) G. ac nervi. *Intyba* pluralis, generis neutrius, singularis vero masculini, ut Lucius (f. Lucilius) in V. *Intybus herbas* practerea pedibus pressus equinis. Item *Intyba* vena quaedam pessima, et nervi amari terrae. *Amaris fibris* metaphorice, amaro succo; fibras enim animalia habent, i. e. summae pecorum (f. iecoris) partes. G. Vid. Salm. Exerc. Pliu. p. 583. *Burm.* — Locus Ciceronis prior legitur in Orat. in Pison. 11.; posterior Tuscul. 3, 6.

morbus incessere, Plautus in Addicto: *Opus facere nimio dormire mavolo, Veternum metuo.*] *Veternus* autem morbus intercus i. e. ὕδρωψ, qui homines efficit pigros, [e mus hic *Intercus*, huius *Intercutis*. — 125. *Ante Iovem*; regnum Iovis. *Nulli*; vetuste pro *non* significat, Terent Hecyra (1, 2, 4.): *Si non quaerit, nullus dixeris*; ut ipse (G. 4, 516.): *Nulla Venus non ulli animum flexere.* Ta (E. 6, 6.): *Et nil mea carmina curas*, pro *non curas*. *Su bant*; domabant, mollibant, ac per hoc suo labore coleba 126. *Limite*; termino, ut (12, 898.): *Limes agro positus*. *signare quidem*; signare, notare, propterea quod cum agri nis dividerentur, fossa ducebatur ab Oriente ad Occide quae *cardo* nuncupabatur, et alia de Septentrione ad Meri qui *decimanus limes* vocabatur: et alii minores erant in quum discreti, qui *lineares* appellabantur, et agros per c rias sive per iugera divisos coërcebant. — 127. *Ipsa tellus*; ultro, sponte sua, ut (E. 4, 21.): *Ipsae lacte domum*. *Aut tiri*; dividere et designare. *Fas*; i. e., lex.] *In medium*; in commune, [i. e., in publicum, ut ipse alibi (A. 11, consulite in medium.] — 128. *Omnia liberius*; quia (99) ait: *Atque imperat arvis*. [Alii *liberius* pro liberali cipiunt, bene; tunc enim libere cuncta sponte ferebant: autem imperante alio per laborem culturae serviunt. — *Ille*; Iuppiter scilicet, adeptus imperium.] *Malum virus*; ad discretionem epitheton addidit *malum*. Nam *virus* et b et malum est, sicut venenum: nam idem est. Venit aut Graeco: nam et illi φάρμακον medium habent, i. e. bonu malum. Sane *Virus*, hodie tres tantum habet casus: *hoc hoc virus*, *o virus*. Antiqui, *huius viri* dicebant. Luc (2, 475.): *Tetri primordia viri*. [Nonnunquam pro foetore tur *virus*, ut apud Lucilium: *Anseris herbilis virus*. A aut abundat, aut addidit, quia habebant ante nonnihil v *Atris*, modo noxiis, i. e. ad tenebras et mortem mittentib 130. *Praedarique lupos iussit*; utrum ut ipsi praedas facia ut ipsi capiantur? *Pontumque moveri*; ventis scilicet. C *Mare movetur ventis, ne putescat*. — 131. *Mellaque de foliis*; quia est opinio, fluxisse arboribus mella.] *Ignemqu movit*; non [penitus] sustulit, [non extinxit], sed occuluit est (A. 6, 7.): *Quaerit pars semina flammae, Abstrusa, in silicis*. — 132. [*Passim*; abundanter; ubique. *Rivis*; flu bus. — 133. *Ut varios usus*; usus ἡ πεῖρα, ut cum opus esset, excogitarentur artes, per quas invenirentur. *Medi* ab agente est, i. e. dum meditatur.] *Extunderet*; studiose riret et coleret. — 134. [*Paulatim*; epitheton artium est.] *menti herbam*; periphrasis segetis, [ut (E. 5, 26.): *Nec g nis attigit herbam*. *Quaereret*; i. e. ipse usus, et quae quasi adhuc quod non esset, i. e. quasi intus in sulcis quae — 135. *Ut silicis venis*; proprie dictum, Quadrigarius qu

126) G. Inter limitem et terminum hoc interest. *Limes* consecratus est, quoniam * Turnus eum commovit sit autem *terminus* limes agrorum.

129) G. idem est sub Saturno fuere serpentes, sed sine veneno.

ır, *venas saxi. Abstrusum;* latentem et quasi divinitus absditum: Et hoc est quod dixit, ignemque removit. Sane absditum dicitur non absconsum, quia conditum facit, non con-i. — 136. *Alnos;* arboris species et per hoc lintres fluviales ıidit. *Fluvii;* i. e. qui in fluviis navigant. *Sensere cavatas;* est quod ait *paulatim.*] — 137. *Navita;* pro *nauta:* sicut *vors* pro *Mars. Numeros et nomina fecit;* numeros aut cur-li modos, i. e. ortus et occasus: quod si est, quasi rem phi-ophorum praetermisit (Guelf. I. *quasi phil. pr. sectam*): nam um de nominibus dicit, ut *pleiadas, hyadas.* Aut certe re ait *numeros:* nam Hipparchus scripsit de Signis: et comme-avit etiam, unumquodque signum quot claras, quot secun-lucis, quot obscuras stellas habeat, secundum quod bene memoratis signis, quasi notum, stellarum numerum praeter-it. [Aut *numeros,* quia Septentrionem dicimus: *Nomina fecit* so, notamina; Plautus in Menechmis (2, 1.): *Iuventus fecit men paeniculo mihi.* Et in eo, quod dicit, nautam stellis meros et nomina fecisse: significat necessitate quaerendarum um, quae ante sponte sua cunctis proveniebant, homines gandi peritiam et studium reperisse: et ex eo quod sequitur, quod praecedit ostendit. Navigandi quippe peritiam sequitur ium motus, et rationes siderum cognoscendi, propter tempe-m maris, et ventorum motus.] — 138. *Pleiadas;* signum ante genua Tauri, quod [Graeci ὕβον dicunt i. e. petimen. dam autem non omnium boum ὕβον, sed eorum tantum, qui ıd, ita ut Cyprii, gibberes; sicut Aristoteles quoque refert, sed gibber ipsum ὕβον nominat, sed *Pleiades*] ortu suo primae igationis tempus ostendunt. (Guelf. I. II. *ostendit*). Unde ecce *Pleiades* dicuntur ἀπὸ τοῦ πλέειν: Latine Vergiliae, a ui temporis significatione, quo oriuntur: [vel quod Pliones et antis filiae sint. Sunt autem septem: Taygete, Alcyone, Ce-no, Sterope, Merope, Maia, Electra, quae excisum Ilium lens, lucere desiit: quidam Meropen volunt non apparere, velut ubescentem, quod sola e sororibus cum Sisypho mortali con-ibuerit. *Hyadas;*] *Hyades* (autem) signum est [et] in fronte

138) G. Pleiades sunt stellae in cauda Tauri, quae verno ortu Vergiliae appellantur. Has a matre Pelione (Pleione) quidam nominatas existimant; sicut etiam Atlantidas a matre (patre) Atlante. Pleides, quae navigantibus ortu suo primae navigationis tempus ostendunt, initium *ΑΠΟ ΤΟ ΠΛΕΙΝ* (ἀπὸ τοῦ πλείονες) i. e. plures, quae in uno loco esse videntur. — Deinde idem G. Hyadae sunt stellae in fronte Tauri, ut Chaldaei tradunt, nutrices Liberi patris, ut Musaeus, ab Hya fratre, quem in venatione interemptum fleverunt, unde dictae. Alii etc. cf. ad A. 1, 748. — *Lycum enim* etc. G. Altera ursarum est; in quantum (quam, in quam tum) transfigurata est Calisto Lycaonis filia, Dianae in venatione comes, quam Iuppiter adamavit, et in Dianam versus cum ea concubuit; quae cum pinguis apparuisset, de suo * (comitatu Diana) eam removit, quae Arcadem puerum edidit. Sed Iuno odio pellicata (pellicatus) in ursam eam transfiguravit, et venanti filio obtulit; cumque ille feram putasset * (et) insequi coepisset, Iuppiter eos iisdem figurans astris consecravit. Et illa velut ursa fugiens, ille velut impetum faciens in eam * quod sidus septentrion dicitur, sive a numero stellarum, sive quod in parte poli septentrionalis sit, hoc est * Arcton appellatur, illum autem Actolilium (Arctophylacem) eo quod iuxta locatus custos esse videatur. *Claram* autem dicit, quia semper apparet.

Tauri, quod ortu suo efficit pluvias: unde stellae ipsae I vocantur, ἀπὸ τοῦ ὑετοῦ quas Latini [exinde] Suculas apı runt. [Alii *hyadas* a porcis, quas Graeci ὗς dicunt, a sues appellantur, non a pluviis, quas ὑετοὺς vocant, dicta piunt. Nam ideo et *suculas* dici a suibus. Hae sunt in tauri, in formam Y literae. Unde etiam *Yadas* dici volunt alii septem, alii quinque dicunt his nominibus, Pytho, Sy Baccho, Cardie, Niseis.] *Claramque Lycaonis Arcton*; I dicit, i. e. maiorem Septentrionem: nam minor Cynosur tur, Lycaonis autem, subaudis filiam, ut (A. 6, 36.): *De Glauci*. Lycaon enim rex Arcadiae habuit filiam Calisto, cum vitiasset Iuppiter, Iuno in ursam convertit: et postea ter miseratus in signum [Septentrionis coeleste] tra [*Claram* ergo, notam, ut (5, 495.): *tuus o clarissime Pandare*, vel quia non vel nunquam occidit, ideo claraı quia illic alia obscurior est. — 139. *Tum laqueis captare et fallere visco Inventum*; [captare, occupare velle; et] sensus est divisus interpositione alterius. Nam *Laqueis c feras* ad venationem pertinet, i. e. illaqueare feras inc arboribus: *Fallere visco*, ad aucupium. Item ad venati *Et magnos canibus circumdare saltus.* Male autem de a quidam [hoc] respuunt, totum referentes ad venationem: cunt, *Fallere visco* pro visceratione positum. Constat enim rios carnibus tinctis veneno lupos necare; quod ideo non dit, quia *hoc viscum*, *huius visci*, facit, sicut *templum* Unde est (et) *Fallere visco*. *Viscus* vero, i. e. caro, v facit, ut *pecus*, *pecoris*. Et si de carne loquebatur, debuit dicere. Lucretius: *Permixtus viscere sanguis*. Ite (1, 837.): *Viscus gigni*, *sanguenque* (L. R. Vos. sanguine *creari*. [Primo de nautis, et navigio invento: postea de tione dixit: nunc de piscatoribus loquitur. Cuncta enim necessitas invenit.] — 141. *Atque alius latum funda iam rat*; [ordo est iam alius et funda.] Genus [est] retis di fundendo, i. e. reticulum, quod dicitur βόλος. — 142. *petens*; nonnulli *alta petens* ad maris piscationem applica prima pars: *funda iam verberat amnem*, fluminis piscatio tur: *Alta petens pelagoque alius trahit humida lina*, d dixerit.] *Trahit humida lina*; everriculum significat. [Et recte, quia hoc genus retis *tragum* vocatur.] — 143. *Fe gor*; durities [ferri, unde enses rigidi fierent. Unde et homo dicitur.] *Argutae serrae*; stridulae, sonorae, [ut (inf. *arguto pectine*.] Et dicitur Perdix, sororis Daedali filius nisse circinum et serram: [cui magister invidens, quod ne hoc fuisset inventus, ne plura inveniendo laudem ei infri apud Athenas ex arce Minervae eum praecipitavit. Lam tem serrae, definitio. — 144. *Scindebant fissile lignum* findi potest, aut scindendo fissile faciebant, aut ibi scin ubi fissile erat. — 145. *Tum variae venere artes*; ex nec

143) G. Perdix discipulus Daedali serrae usum primus invenit, cui etc. P *cipitavit* additur: Hic est sororis eius filius, vel propter quem Mir Min.) fugit. a Minerva avem Perdicem amolatus (in ev. P. transmu quia praecipitatus esset, in altum non potest volare.

cet diversarum rerum, quibus homines repressa spontanea :starum rerum origine, et terrarum fructificatione coeperunt re.] *Labor improbus;* vel magnus, vel nulli probabilis: nulenim est amator laboris [vel indefessus, adsiduus, sine modeiine.] — 146. *Et duris urgens* etc.; [*urgens*, cogens, et usi importune insistens. *Egestas*, indigentia rerum. Prior ior) est egestas, quam paupertas; paupertas enim honesta esse est. Egestas autem turpis est.] Persius (Prol. 10.): *Magister is ingeniique largitor Venter, negatas artifex sequi voces.* — 7. *Prima* etc.; prima Ceres omne agriculturae genus hominis indicavit. Superfluo enim quaestionem movent [quidam] mmentarii, dicentes Osirim vel Triptolemum aratrum invene. Nam aliud est, unam rem invenire, et aliud, omnem riculturam docere: quod fecit Ceres. Nam *ferrum* dicendo ncta generaliter rusticorum arma complectitur. [Sane solum c nomen est in polysyllabis, quod ultimam producat in nomitivo, et eam in obliquis corripiat, ut Ceres Cereris.] — 148. crae *deficerent silvae;* (*Sacrae silvae* ait,) emphasis est, i. e. am sacrae, quarum sterilitas ceterarum quoque significat inecunditatem. *Arbuta* autem sunt rubra poma silvarum, quae inius unedones vocat: quod asperitate sua plura edi non posat. [Silvae autem si nominativus pluralis est, figurata declina› est, si singularis genitivus est, possessiva.] — 149. *Victum odona negaret;* Dodona civitas Epiri est, iuxta quam nemus t Iovi sacratum, et abundans glandibus semper, [de cuius neoris arboribus columbae oracula penitentibus dare consueveut.] Unde et κατ' ἐξοχὴν Dodonae efficit mentionem. [Quia xit (sup. 8.): *Chaoniam pingui glandem mutavit arista:* sunt im Chaones in Epiro perinde ut Dodona. Et totum quod dicit o, hoc est, Prius homines ut legimus pasti glandibus sunt, nec ind ad victum quaerebant. Cum igitur iam deficerent glandes, non solum quaelibet silvae, sed etiam sacrae victum hominis negarent; et cum aliis silvis ipsa quoque Dodona civitas, ue iuxta se nemus Iovi consecratum habebat, glandes usibus manis subtraheret, Ceres prima omne genus agriculturae minibus indicavit.] — 150. *Labor additus;* aut datus: ut nihil ali ante habuerint: aut re vera additus: quia ante erat quidem bor, sed tantum herbarum, intyborum: postea accessit rubigis, carduorum. [Labor autem quem Graeci κοπίαν dicunt.] — i1. *Esset;* [comesset,] consumeret: ut (A. 4, 66.): *Est mollis mma medullas. Robigo* autem genus est vitii, quo culmi reunt. [Quod a rusticanis *calamitas* dicitur. Hoc autem genus tii ex nebula nasci solet, cum nigrescunt et consumunt fruenta. Inde et Robigus deus, et sacra eius septimo kalend. laias Robigalia appellantur.] Sed [haec res] abusive robigo icitur. Nam proprie robigo est, ut Varro dicit, vitium obscoe-

147) G. docere. Ceres cum filiam quaereret, Lilybaeam (Lilybaeum) et in Atticam adveniret, ad Caelium (Celeum) hospitaliter ab ipso suscepta, reddidit gratiam. Nam filio eius Tlepolemo (Triptol.) arandi ac serendi usum, ut ille hominibus ostenderet, demonstravit. — Vv. uncis seiuncta omitt. Guelf. I. II. L. R. Vos. Steph. et al. cf. ad 96.

151) Pro *septimo Kal.* Dan. *decimo Kal.*

nae libidinis, quod ulcus vocatur; [id autem abundantia et super fluitate humoris solet nasci, quae Graece σατυρίασις, dicitur. *Segnis carduus;* inutilis, infoecundus. *Horreret;* abundaret, u totum agrum impleret. *Subit;* succedit loco intereuntium *Aspera silva;* notandum, etiam de herbis silvam dictam. — 153. [*Lappaeque;* species herbae hirsutae. *Tribulique;* genus spinae, quod donec viret mollia folia habet, ubi inaruerit asperantur in spinas. Hos *tribulos* sparsisse pugnaturus cum Romanis Hannibal dicitur, fugamque simulasse, quem cum Romani insequerentur ignorantes, et fugere credentes, in hoc genus fraudis incurrerunt, et ab hostibus in praelium recurrentibus caesi sunt. *Interque nitentia culta;* quae ideo coluntur ut niteant, aut quae per cultum nitere debeant.] — 154. *Infelix lolium;* infecundum; et contra (G. 2, 188.): *Felicemque trahit limum.* *Steriles avenae;* ad discretionem earum, quae seruntur. [Nam in multis provinciis etiam inter fructuum genera numerantur: *dominantur* vero, eminent, quia et validiores et altiores sunt.] — 155. *Quod nisi et assiduis terram insectabere rastris;* iam concludit, et hoc dicit: Nisi saepe sarrieris: propter illud: *Et amaris intyba fibris Officiunt:* Nisi aves fugaveris: propter illud: *Improbus anser, Strymoniaeque grues:* Nisi falce amputaveris ramos: propter illud: *Aut umbra nocet:* Nisi votis invocaveris pluvias: propter: *Humida solstitia, atque hiemes orate serenas:* sine causa ingentes frumenti alieni acervos aspicies. Per quod ostendit rusticum sua inertia famem, non anni vitio, sustinere. [Sane ad illud rettulit, quod supra (127.) ait, *in medium quaerebant;* at nunc sibi quisque, nec ad nos pertinet acervus alienus. *Insectabere;* pro insectatus fueris. Futurum indicativi pro futuro subiunctivi. *Rastris;* sarculis. — 156. *Terrebis;* pro terrueris.] — 157. *Premes umbras;* coartabis, [et] imminues, [compesces.] [*Votis;* sacrificiis, precibus. *Umbras;* i. e. ramos arborum incumbentes segetibus amputans. *Votisque vocaveris imbrem;* ut invoces fore tibi pluviam. *Alterius acervum;* qui haec accurate egerit. *Frustra spectabis;* in alio (alieno) cernens, quod ipse non habeas.] — 159. *Famem solabere;* ac si diceret: Ne glandibus quidem satiaberis: [sed tantum famem produces]: quia dixerat (149.): *Et victum Dodona negaret.* — 160. [*Dicendum et quae sint duris agrestibus arma;* quasi magnum opus aggredior, ut (G. 3, 294.): *Nunc veneranda Pales. Duris agrestibus;* quia in labore durant.] *Arma;* i. e., instrumenta: ut [alibi] (A. 1, 177.): *Cerealiaque arma.* — 161. [*Queis sine;* sine quibus. *Seri;* seminari. *Surgere;* crescere.] — 162. *Vomis;* et ab eo quod est *vomer*, et ab eo quod est *vomis*, *vomeris* facit, sed rationis est *vomer*. Nam *vomis* usurpatum est. Rarum enim est, ut in *is* exeuntia, *R* in obliquis recipiant: ut *cinis*, *pulvis*. Talis est et in Graecis ratio: nam *actin* et *actis* dicunt, *delphin* et *delphis*, *Eleusin* et *Eleusis:* sed verius in n

155) Post vv. *aut umbra nocet* Guelf. I. add.: et aliter, quia et arbusta ser solent et premes pro compesces Imbrem. Nisi votis etc.

157) *Premes umbram* L. R. V. Vos.

162) G. *vomis* dicitur, quod trudendo vomat terram.

munt: quod in obliquis habent, et *Actinos*, *Eleusinos*, *Delvos*. *Inflexi primum grave robur aratri*; [periphrasticos trum, nam] *inflexi* pro *flexi* posuit; nam *In* abundat: *grave tem robur* propter sulcos altius imprimendos, et *grave robur* , cui vomer accommodatur. — 163. *Tardaque Eleusinae tris volventia plaustra*; Eleusin civitas est Atticae provinciae, longe ab Athenis; in qua cum regnaret Celeus, et Cere-, quaerentem filiam, liberalissime suscepisset hospitio, illa remuneratione ostendit ei omne genus agriculturae: filium eius Triptolemum recens natum per noctem igne fovit, diem divino lacte nutrivit: et eum alatis serpentibus super-tum, per totum orbem misit ad usum frumentorum homini-indicandum. (Ergo hoc dicit) [*volventia* autem] *plaustra*, ,] volubilia: Eleusinae matris, i. e., qualia ostendit Ceres Eleusina. Aut certe, qualibus mater deum colitur. Nam est etiam Ceres, [Romae quoque sacra huius de (deae) tris vehi consueverant: volventia autem quae volvuntur, venit a *volvo*, non *volvor*.] — 164. *Tribulaque*; genus li [omni parte dentatum,] quo (Guelf. I. II. et al. *unde*) tur (frumenta) [in area fruges maturae. Quo maxime in ca utebantur:] *Traheaeque*: [vel tabula est: ut quidam dicunt, trahentibus bubus solet areae induci ad pabulum colligen-, vel vehicula sine rotis, quas vulgo *trahas* dicunt; et causa ri in hoc nomine epenthesin fecit, ut *navita*, et *Mavors*, *nauta*, et *Mars*. *Iniquo pondere rastri*; [pro *iniqui pon-ris*, i. e.] magni: scilicet ut sine labore rustici glebas possint ingere. — 165. *Virgea praeterea Celei vilisque supellex*; . vasa de vimine [facta]; qualia Ceres Celeo aliquando mon-vit: ut *qualos*, *corbes*, et cetera. [*Vilis* autem *supellex* niam de genistis, vel iunco, vel alba vite solent fieri.] Et *haec corbis* dicendum est [feminino genere], secundum llium, qui ait, [in Sestiana] (38.): *Messoria se corbe contexit*. *pellex* autem usurpatum est. Nam artis est, *haec supellectilis*. nitivus enim aut par debet esse nominativo, aut una syllaba ior, ut *musa*, *musae*: *doctor doctoris*. Si duabus maiorem venerimus, contra artem id esse manifestum est: ut *anceps*, *céps* et pauca alia. — 166. [*Arbuteae crates*; ex arbuto tae.] *Et mystica vannus Iacchi*; i. e. cribrum areale. Legi-s tamen et vallus, secundum Varronem: [*hanc fisticula Pollio rsta vallus*]; quod idem nihilominus significat. *Mystica* autem cchi ideo ait, quod Liberi patris sacra ad purgationem ani-e pertinebant: et sic homines eius mysteriis purgabantur, ut vannis frumenta purgantur. Hinc est quod dicitur Osiridis embra a Typhone dilaniata Isis cribro superposuisse. Nam idem t Liber pater, in cuius mysteriis vannus est: quia ut diximus

163) *Matris Eleus*. G. matrem autem Eleusinam quaerere dicit, nam ut patres deos dicebant veteres, ita Deas matres vocabant.

164) Guelf. I. II. et al. apud Burm.: Traheaeque, Epenthesin fecit causa metri, ut navita. Traha autem vehiculum est a trahendo dictum; nam non habet rotas.

165) Sane sup. usurpativum est, hab. etiam Guelf. II. et B. L. R. V. Vos. Steph. al.

animas purgat. Unde *Liber* ab eo quod *liberet* est dictus, Orpheus a gigantibus dicit esse discerptum. [Nonnulli Li patrem apud Graecos λικνίτην dici adserunt; vannus auten eos λικνὸν nuncupatur; ubi de more positus esse dicitur, quam est utero matris editus: Alii mysticam sic accipiu vannum vas vimineum latum dicant, in quod ipsi optiti (p * capacitatem congerere rustici primitias frugum solea Libero et Liberae sacrum facere. Inde mystica. — 167. (*quae* etc.; bene non vult rusticum tunc quaerere quae Dicturusve est cum iam opus sint. *Ante memor provisa nes*; antequam agriculturam exerceas, ante praeparabis omnia, quae in illius rei sunt usum necessaria. *Provisa* praeparata. *Repones*; recondes, et salva custodies. — 1 *te digna manet divini gloria ruris*; i. e., si te capit d ruris vel agri colendi gloria.] *Manet*; expectat. *Divini ruris*; i. e., si tu gloriam divini ruris vis adipisci: aut si concessum est caelitus, ut gloriam ruris habeas. *Divini* a diis conditi: vel quia terra *dea* dicitur. — 169. *Cont* principio statim, aut priusquam agriculturam coeperis. virtute. *Domatur*; usui servire cogitur. *Formam*; modu 170. *In burim*; in curvaturam; nam *buris* est curvamentun tri, dictum quasi βοὸς οὐρά, quod sit in similitudinem bovis. [Alii *burim* curvaturam temonis quae supra est, et est infra * *urvum* dicunt; buris enim ut curvetur, ant domatur, * (et) *amburitur*, unde et quae naturaliter inven curvae, ita dicuntur. Varro ait: *Totum burim indici ab u* 171. *Huic*; aratro scilicet. *A stirpe*: i. e. arboris, hoc est 53.): *Nec non et sterilis quae stirpibus exit ab imis*. Ali ipsa arbore (A. 12, 770.): *Sed stirpem Teucri* etc. Vel al citur ab initio, a radice vel ima summitate. *Temo*; ad ligantur, vel iunguntur boves. *Pedes protentus in octo*; s aptatur.] — 172. *Binae*; duae, quibus latior sulcus ei *Dentalia*; dentale est lignum in quod vomer inducitur. D autem *dorso*, aut lato, ut (G. 3, 87.): *At duplex agit lumbos spina*. Aut re vera *Duplici*, cuius utrumque latus. Nam fere huiusmodi sunt [omnes] vomeres in Ita 173. *Iugo*; i. e. ad iugum. *Levis*; ideo levis; ne boves lal — 174. *Stiva*; manica aratri, qua regitur [gubernac Cicero in Scauriana: *Ab stiva ipsa mecum homines con bantur*. *Currus imos*; *currus* autem dixit propter morem vinciae suae, in qua aratra habent rotas, quibus iuvantu *tergo*; post tergum. *Torqueat*; vertat.] — 175. *Suspens* probatae enim soliditatis sunt [ligna], si in fumo minime effecerint. [Namque ad exudandum fumum adhibita si faciunt et scissuras, mala sunt et infirma.] Totus autem locus de aratro Hesiodi est (Ἔργ. 422.): [Τῆμος ἄρ' ὕλο μεμνημένος ὥριον ἔργον, ὅλμον μὲν τριπόδην τάμνειν, ὕπε τρίπηχυν, ἄξονα δ' ἑπταπόδην.] — 176. [*Possum mult*

173) G. *Tilia*, genus arboris levissimae.

174) In Ciceronis loco *ab* omitt. Guelf. II. L. R. V. Vos.; dein iidem atque Guelf. I. al. hab. simplex *loqueb*.

rum etc.; doctrinam suam commendat; *veterum* autem aut iodi, qui primus de agricultura scripsit, aut aliorum antirum: *tibi* autem, i. e., o Maecenas, inquit, vel o agricola, est enim *tibi*. — 177. *Ni refugis;* quia alibi ait (E. 2,): *Sordida rura*, vel quia post dicturus est de minoribus anibus. *Tenuesque*; *tenues*, modicas; et potest hoc ex affectu rius dictum accipi. Nisi grave tibi sit. *Tenues*, leves. *Pi*- pigrum est. — 178. *Area cum primis;* in primis. *Ingenti* haec per] Hysteron proteron posuit; prius enim est, ut iu terra vertatur: dein[de] solidetur glarea: postremo aeque- *Cylindro*, i. e. lapide tereti, in modum columnae, qui a bilitate nomen accepit; [κυλινδεῖν enim est *vertere*. Sane area est vacuus, aut natura, aut studio factus; ne quid inde edi ive possit, quasi qui exaruerit.] *Cum primis* autem, [i. e. rea, quod maxime necessarium est; vel] inter prima [opera officia. — 180. *Subeant;* succedant, enascantur.] *Neu pul- victa fatiscat*; hypallage est, pro *ne victa fatiscat in pulvem:* [i. e., dissolvatur; *fatiscat* autem significat affatim hiscat. 181. *Tum;* i. e., etiam.] *Illudunt*; per ludum nocent, asi ludendo et sine labore saeviant.] *Saepe exiguus mus;* ela [mus agrestis robeus:] cuius Cicero meminit in Sestiana). Et quia [hic Virgilius] vilium animalium facit mentionem: praemisit; Ni refugis tenuesque piget cognoscere curas. endo autem *exiguus mus*, multum ex ipsa deminutione nois et numeri singularis enunciatione addidit dignitatis: risus im est quidam poëta, qui ait (Quinctil. 8, 3.): *Praetextam in ta mures rosere Camilli.* — 182. *Posuitque domos atque rrea fecit;* ultra meritum rei locutus est. — 183. *Aut oculis pti;* hoc est debiles oculis [et muti. Cum enim talpae caeci scantur, quomodo *capti oculis?* illi enim *capti* dicuntur, qui quando viderunt.] Et mutavit genus; nam *haec talpa* dicitur. cut et[iam] de damis fecit: ut (E. 8, 28.): *Et timidi venient ad cula damae.* — 184. [*Inventusque cavis bufo; inventus*, pro i invenitur. Et *Cavis* hic pro principali positum. Aliter enim .2, 53.): *Insonuere cavae* etc. *Cavis;* cavernis, et locis cavatis.] *fo;* rana terrestris, nimiae magnitudinis. *Monstra*; i. e., et a purgamenta terrarum. [*Populatque;* veteres *populo*, *muro*, *aucupo*, *lucto* dicebant, nos addita *r* litera pronunciamus. *runt*; gignunt. *Farris;* frumenti. Et hic speciale posuit pro nerali. Nam non solum *far*, sed etiam alias fruges et segetes ec monstra vel vermes populantur.] — 186. *Curculio;* Varro t hoc nomen per Antistoichon dictum, quasi *gurgulio*, quoniam ene nihil est (Guelf. I. II. al. *sunt*) nisi guttur. *Inopi metuens rmica senectae;* [senectus] (quae) semper alienum requirit auxi-

178) G. *Area* ex ariditate dicta, quia caret succo. Idem: columnae, quo ereta coaequatur, ne solvatur in pulverem. Deinde V. accepit, ut *donant aream Chylindros.*

183) Virgil. vers. ita laudat Guelf. II. L. V. Basil.: *cum canibus tim.* etc. *cum* om. Guelf. I.; R. V. *veniunt;* L. *veniant.* Post hunc versum Guelf. I.: et aliter, cum talpe ceci nascantur, quomodo capti oculis. illi enim vere capti dicuntur, qui aliquando viderant. Haec Philargyriana esse videntur, sed nusquam in edd. conspiciuntur.

lium: nam *inopi*, non tantum ad formicam pertinet: sed generale est epitheton senectutis: [vel ne inops in senectute sit, et hoc iuxta opinionem poëticam dixit.] — 187. *Contemplator item*; prognosticon est anni futuri fertilis, vel infoecundi. *Contemplator* autem imperativi modi tempus est: futurum pro praesenti *Contemplare*, ut alibi (4, 61.): Contemplator aquas dulces. Terentius (Heaut. 4, 6, ult.): *Loquitor paucula*, pro loquere, et contemplare. *Nux plurima*; i. e. longa. Significat autem amygdalum: sed hoc Graecum est τὸ ἀμύγδαλον, καὶ τὰ ἀμύγδαλα. [Et *plurima*, sicut (3, 52.): *plurima cervix*, et (A. 1, 419.): *qui plurimus urbi Imminet*. *Silvis*, quidam pro arboribus accipiunt, ut (G. 2, 87.): *pomaque et Alcinoi silvae*, et alibi (2, 26.): *Silvarumque aliae pressos propaginis arcus*. *Silvis*, in silvis.] — 188. *Induet in florem*; [i. e., cum flos induet nucem, i. e., vestiet,] se effundet in florem. [Figurate hoc dixit.] Et bene eligit arborem, quae foliis prima vestitur. [*Ramos curvabit*; multitudine et densitate foliorum. *Olentes* autem odoriferos.] — 189. *Si superant foetus*; i. e. si [flores in fructus vertuntur, et si ipsi crescant et abundent, nam proprie *Superant*] abundant [est]. *Pariter frumenta sequentur*; [et frumenta copiosa provenient.] *Pariter* hic pro similiter [antique dixit], ut Plautus [in Aulularia] (Prol. 22.): *Pariter moratus, ut pater, avusque* (al. atque avos) *eius fuit*; [hoc est, ὁμοίως.] — 190. *Magnaque* etc.; aut aestus nimios fore significat, [cum abundantia frugum]: aut *calorem* dixit festinationem [operis]: ut alibi (A. 1, 436.): *Fervet opus*. — 191. [*Umbra*, pro fronde, ut alibi (2, 292.): *ingentem sustinet umbram*: ut ostendat eo anno, pro copia frugum, festinatam et studiosam trituram futuram. *Luxuria foliorum exuberat*; superabundat, et amplior est.] — 192. *Nequicquam pingues* etc.; non pingues, i. e. sine frugibus: ut alibi (1, 443.): *Nequicquam seros exercet noctua cantus*, i. e., non. [*Palea*; ablativus est, quasi *ex palea*. Et hoc dicit: si in amygdali floribus folia semper abundaverint, et in frugibus paleae granis erunt copiosiores, et in area amplius paleae quam grana teruntur.] Et notandum, *paleam* dictam numero singulari, contra artem. Nam ea, quae ex pluribus constant, numeri sunt tantum pluralis, [secundum artem], ut *cancelli*, *scopae*, *bigae*: licet abutantur poëtae. [*Pinguis* sane, et quamvis pinguis potest accipi; *area* vero pro in area.] — 193. *Semina* etc.; incipit dicere de medicandis leguminibus, quemadmodum et maiora fiant, et modico igne solvantur. Bene autem ait: *Equidem*, [quod multi pro ego accipiunt, i. e. ego quidem], ut a praeiudicio inchoaret. Nam hoc dicit: Equidem haec vidi fieri, sed sic quoque legumina degenerant (Guelf. I. *sed quociens seruntur, tociens legum. degen.*), nisi singulis quibusque annis hoc fiat. Inde enim est (199.): *Sic omnia fatis In peius ruere ac retro sublapsa referri*. *Medicare* antique [dixit], nam maiores *medico* et *medicor* dicebant: ut *populo* et *populor*: quae verba modo ab utraque significatione [tantum] passivae sunt de-

192) G. Non pingues, tunc enim plena sunt, quando frumenta non habent; vel incassum pinguis, quae sine fructu erit.

rationis. Sed ut *medicare* diceret pro *medicari*, metri necessitas fecit. Sane *medicor* accusativum regit, ut *medicor illam* rem; *medeor* vero *illi rei* dicimus: nam *medeor illam rem* figuratum est. [*Serentes*, aut saturos, aut serere volentes, ut (A. 2, 11.): *Et terruit Auster eunteis*, vel *Serentes* serere incipientes. — 194. *Nitro*; nitrum ex aqua in modum salis coalescit, et ad usum liquescit: quod aptum est ad lavandum.] *Amurca*; olei sordibus, sed his quae praecedunt. Nam sordes, quae sequuntur oleum, *feces* vocantur. Et amurca per *c* scribitur, et per *g* pronuntiatur, ut *C. Gaius*, *Cn. Gneus.* [Et *perfundere vidi*, pro *vidi perfundentes.* — 195. *Grandior ut foetus*; i. e., maiora grana.] *Siliquis fallacibus*; quae fallere plerumque consueverunt. Interdum enim [leguminum] folliculi, cum inanes sint, pleniores videntur. — 196. [*Exiguo*; modico.] *Properata*; festinata coquerentur. [*Maderent* vero antique pro cocta essent, et cetera. — 197. *Lecta*; i. e. cum labore electa.] *Spectata*; probata: ut (8, 151.): *Et rebus spectata iuventus.* — 198. [*Degenerare tamen*; cum ex bonis fuerint seminibus, mala effici et pravari; tamen in nascendo degenerare, ut sequatur, si lecta et probata degenerant; quid, si non legas? *Degenerare tamen*, ἀναλογικόν. Nam cum non proposuerit *quam lecta et spectata*, *quamquam*, vel *licet*, intulit *tamen*.] *Ni vis humana*; possibilitas. Sallustius (Catil. 1.): *Sed nostra omnis vis in animo et corpore sita est.* Aut certe multitudo. Tamen verius est, [et melius quod ait], (ut) *vis*, quasi violentia sit in rebus, quae contra naturam vertuntur in melius. Sic enim [et] Donatus sensit, dicens: Nisi violentia fiat naturae, omnia in deterius cadunt; violentiam fieri naturae, omnia in deterius commutantis. Et hoc est, quod ait (145.), Labor omnia vincit Improbus.] — 199. *Manu legeret*; hinc quidam volunt dictum *legumen.* — 200. [*Sic omnia fatis In peius ruere*; ab argumento, adeo omnia in peius quotidie recidunt. *Ruere* autem figurate pro *ruunt.*] *Ac retro sublapsa referri*; τὸ αὐτό; bis idem dixit; (v. infr. 358.) pro *sublabi et referri.* — 201. *Non aliter* etc.; ostendere vult usque ad perfectionem laborari debere. Nec tantum . . . procedere quantum levem remissionem in deterius cuncta deducere. *Adverso flumine*; contra vim et cursum fluminis.] *Lembum*; naviculam admodum brevem. — 202. *Subigit*; aut rursum (surs.) agitat: ut (12, 287.): *Et corpora saltu Subiiciunt in equos.* Aut certe *Subigit* est, urget, impellit. — 203. [*Atque illum*; *atque*, i. e., statim. Alii quidam superfluam coniunctionem volunt. Et hoc dicit: Ita omnia, quae terra profert, nisi continuum in eis studium agricola exerceat, licet medicentur et grandia plerumque nascantur, in peius ruunt: et sic feruntur, sicut qui contra cursum fluminis et vim navim agere vult, si aliquantulum manus et brachia remiserit, et fessus vel modice ab opere cessaverit, statim agente vi fluminis et naturali cursu relabitur, nec potest sursum ire, sed in praeceps vadit. Nam proprie *Praeceps* id significat. *Praeceps prono rapit alveus amni*; sensus comparatione finitus.] — 204. *Praeterea*; iam dicit, astrologiam rusti-

201) In lacunae locum cum Vossio Burm. supplevit: *laborem*; al. *quidem*.

cum, ita ut navigantem, nosse debere: [ut sicut navigandi tempus et ventorum atque tempestatum motus ille ex siderum compositione cognoscit: ita et iste terram colendi congrua tempora, et casus diversos, vel caloris scilicet, vel frigoris, aut pluviarum ex stellis agnoscat.] *Arcturus* autem stella est in signo Boote post Septemtrionem, cuius ortus et occasus tempestates gravissimas faci[un]t. Unde ait *Sidera*, i. e. tempestates: ut [alibi] (11, 259.): *Scit triste Minervae Sidus.* — 205. *Hoedorumque dies*; [bene autem hoedos Arcturo iunxit, qui et ipsi pluvias faciunt; et alibi (9, 668.): *Pluvialibus hoedis. Servandi*; observandi.] Aurigae signum est haud longe a Septemtrione, cuius pedem cum cornu tauri una stella coniungit: [quem Aurigam pater Mercurius inter sidera locavit.] Hic in manu sinistra fert hoedos, in humeris capram [Amaltheam], quae aluisse dicitur Iovem. [Hoedorum matrem, quos quidam Iovis conlactaneos dicunt. Sane nonnulli hunc Aurigam, Myrtilum, quem Pelops occidit, accipiunt, vel certe Erichthonium, qui natus est ex semine Vulcani, quod, dum stuprum Minervae inferre conaretur, fudit in terram.] Hoc quoque signum tam ortu quam occasu suo efficit tempestates. Bene autem ait *Dies*, quia et magnitudine sui multis diebus oritur: et tempestas aut praecedit signum, aut sequitur, aut cum eo est. Sane sciendum, omnes astrologos, pro ratione climatum, dissentire in ortu siderum; sed ipsa dissensio ultra septem dies non procedit; septem enim etiam sunt ipsa climata. Hinc est, quod solem ad unumquodque signum alii quinto decimo kalend. die dicunt venire: alii quarto decimo; alii infra usque ad octavum; nec quisquam procedit ulterius. *Lucidus anguis*; tres sunt angues in coelo; unus, qui in septemtrione est: alter Ophiuchi: tertius Australis, in quo sunt Crater et Corvus, de quo nunc proprie ait *anguis*: nam ὕδρα dicitur Graece. Et scimus, angues esse aquarum, serpentes terrarum. Haec autem signa generaliter posuit; non enim haec tria tantum, sed omnia praecipit observanda. — 206. [*Quibus* etc.; sic ab agricolis observanda signa esse dicit, sicut ab his qui in periculosissimis maris locis navigant. *Ventosa aequora*; in quibus venti dominantur.] *Vectis*; his, qui vehuntur, cuius significationis participium Latinitas non habet. — 207. *Pontus* etc.; Sestos et Abydos civitates sunt Hellesponti, quae angusto et periculoso mari segregantur. [In his angustiis Leander ad Ero natare consueverat. Nam illa Sestias, hic de Abydo fuit; qui cum frequenter ad amatricem amator nataret, tempestate obrutus interiit; cuius cum cadaver exanime ad litus, in quo Ero de turre expectare solebat, esset adpulsum, puella se praecipitavit in mare, et ita vitam finivit.] Unde elegit locum periculosiorem, quem pro omni poneret pelago. Sane secundum artem *haec* [ostra,] *ostrea*, et *hae ostreae* dicimus. Nullum enim habet Latinitas nomen [proprium] animalis, quod neutri sit generis, sicut Graece τὸ κῆτος, καὶ τὰ κήτη. Licet et Horatius (Serm. 2, 4, 33.) dixerit: *Ostrea Circeis* (B. *Cirreis*; Guelf. I. *circei*), *Miseno oriuntur echini*, et Iuvenalis (6, 302.): *Grandia quae mediis iam noctibus ostrea mordet.* Quos tamen possumus Graece locutos accipere: ita enim dicunt τὸ ὄστρεον καὶ τὰ ὄστρεα. *Ostriferi* autem, quod ibi plurimum ostreorum sit. *Fauces* vero, angustiae. —

8. [*Libra die*; hic iam incipit disputare de cognitione temporum ex sideribus.] *Die*; non est Apocope, pro *diei*: sed [secundum antiquos] regularis genitivus est. Nam, ut saepe diximus, liqui casus numeri singularis nominativo plurali maiores esse ... debent: quod verum esse Sallustius probat, qui in prosa ait ist. 1.): *Dubitavit acie pars*. Hinc est et illud (A. 12, 511.): ... *rruque abscissa duorum Suspendit capita*. [Plautus in Amfitrone (1, 1, 120.): *Neque nox quoquam concedit die*, pro diei. ... modo dies diei dicimus. Unde iuxta praesentem usum die ... suit pro diei.] *Somnique*; i. e. noctis. Nam ab officio [temporis, ipsum] tempus ostendit. Dicit autem aequinoctium auctumnale, quod fit Sole in Libra posito. Vernale enim aequinoctium ... in ariete [positus] efficit: hoc autem dicit, frumenta serenda ... auctumnali tempore: legumina vero usque ad veris initium.

209. [*Et medium luci*; diei. *Atque umbris*; nocti. Quomodo Zodiacus circulus, qui aequinoctia duo facit, orbem divi... t, et *luci* dixit partem coeli Septemtrionalis, de quo ait (242.): ... *ic vertex nobis coeli sublimis*: *umbris* vero Australem circu... m, qui dicitur esse infimus et demersus, de quo ait (243.): *At ... lum sub pedibus Styx atra videt, manesque profundi. Dividit ... bem*; ut orbem videlicet coeli medium teneat Sol, medium ... ma. — 210. *Exercete viri tauros*; i. e. ad aratra iungite, ... gite laborare. *Tauros* autem, boves fortes accipe. *Serite ... rdea campis*; hordeum ostendit in campestribus locis serendum, et] *hordea* usurpative [ait]: (et) sciendum [tamen] in his ... s tantum casus usurpari, *haec hordea*, *haec hordea*, *o hordea*: ... ut *vina*, *vina*, *vina*: et *mella*, *mella*, *mella*. [Sane reprehensus Virgilius dicitur a Bavio et Maevio hoc versu: *Hordea ... i dixit*, *superest*, *ut tritica dicat*.] — 211. *Usque sub extre... m brumae*; i. e. non usque ad Brumae finem, sed circa. ... m bruma finitur VIII. kalend. Ianuariar. die: et iste non usque ... ipsum diem dicit serendum. [*Intractabilis* autem, propter ... gus durae et asperae, et *bruma* dicta a brevioribus diebus. — ... 2. *Necnon et lini segetem*; atqui supra (77.) ait: *Urit enim ... i campum seges*; quid igitur? suo tempore, non eo anno, ... o cessare debet.] *Cereale papaver*; vel quod est esui, sicut ... mentum: vel quod Ceres usa est eo ad oblivionem doloris. ... am ob raptum Proserpinae vigiliis gustato eo acta est in soporem, vel quia Myconem Atheniensem dilexerit Ceres, et trans... uratum in papaverem tutelae suae iusserit reservari, vel quia ... ni aspergatur. — 213. *Tempus*; tunc scilicet est.] *Iam du... m*; quamprimum. (Et) hoc dicit: serendum [esse] eo tem... re, non quo (iam) pluit, sed quo imminent pluviae. [*Incum... re aratris*; insistere arationi. — 214. *Dum sicca tellure li... t*; dum adhuc nondum pluit, sed iam est vicinum. *Dum nu... la pendent*; dum paene iam videntur nubila pendere, et ex-

208) G. in fine: initium. item haedorum signum in autumno fit. Haedi autem inter sidera sunt in humero sinistro aurigae stellae figuratae, quarum occasu tempestates concitantur. Item *libra* die. Varro scribit ab aequinoctio non observandum, usque ad diem nonagesimum primum post libram.

211) G. *Bruma* videtur dicta a breviori meatu solis, non usque etc.

pectare, ut effundant pluvias. — 215. *Vere*; tempore veris. [illegible] *bis*; contra rationem dictum, qui fruges omnes numeri singul[illegible] sunt.] *Satio*; sementis. Et declinatur sicut navis. *Tunc te q[illegible] que medica putres Accipiunt sulci*; ad ipsam herbam Apost[illegible] pham fecit. Haec autem a Medis translata est in Graeciam, q[illegible] tempore eam Xerxes invaserat. Huius plena Venetia est: et, [illegible] dicit Dionysius, trium foliorum est, semper[que] virens. Qu[illegible] autem ait *Putres sulci*, naturam ipsius herbae respicit; nam [illegible] anno frequenter seritur. Et [sexies aut amplius secatur,] post[illegible] aliquot annis sponte procreatur. Quod etiam sequens indicat v[illegible] sus: nam dicendo: *Et milio venit annua cura*, ostendit Medic[illegible] curam non esse annuam. Haec autem herba vulgo dicitur Syl[illegible] [*Putres* subacti, vel initio anni, i. e. vere, vel post annum: q[illegible] dam enim medicam post decennium seri dicunt. *Venit annu[illegible] cura*; vere scilicet.] — 217. *Candidus auratis aperit cum co[illegible] nibus annum Taurus*; quo tempore annum aperit [candid[illegible] Taurus, qui est auratis cornibus. Nam aperit cornibus, n[illegible] procedit. Non enim a capite [aut a fronte,] sed a dorso oritu[illegible] i. e. a medio sui: unde incipit apparere, nam ea parte, q[illegible] mutilatus est, oritur, non a fronte. *Aperit* autem ideo ait, [illegible] quia Aprili mense Sol in Tauro est, quo cuncta aperiuntur: [illegible] [hoc melius. Sed] aliud est aperire annum, (et) aliud inchoare[illegible] nam nullus dubitat Martio mense, ut supra (ad v. 43.) diximu[illegible] annum inchoare. Aut certe [*aperit annum* dixit,] quia pote[illegible] unumquodque signum et inchoare annum, et finire, ut *aperi[illegible] annum* dixerit, scilicet suum: nam et a Tauro usque ad Tau[illegible] rum, et a Geminis usque ad Geminos, annus est. — 218. *Averso* autem *astro*, duplex lectio est: nam alii adverso legunt; cum Cane enim nascitur Syrius, qui est terris adversus, de quo legimus (Aen. 10, 275.): *Ille sitim morbosque ferens mortalibus aegris Nascitur:* ut *Adverso* sit pestifero, et contrario mortalibus. Si autem *Averso* legerimus, *Cum* subaudiamus necesse est, ut (G. 4, 484.): *Atque Ixionii vento rota constitit orbis:* i. e. cum vento; ut sit sensus, quo tempore etiam canis cedens, occidit cum averso astro: i. e. cum Argo: quae et ipsa media est, sicut Taurus: et a puppi oritur. Cui Canem constat esse coniunctum. *Et* [*cedens*, aut locum dans, ut et Argo occidat. Nam Canis occasum et navis occasus sequitur, aut certe] *Cedens* Canis: non recedens, sed incedens accipimus et se movens. Tempore enim, quo Taurus cum sole est, etiam Canis ad ortum

215) Guelf. I. II. et al. apud Burm. *quo tempore eam invaserunt.* Pro *Sylla* L. et Fabr. *Scylla.* v. Salm. Exercitt. Plin. p. 173. *Burm.* Ad v. 216. G. *milio*, semen nigrum simile lolio, quod ad pabulum boum seritur.

218) G. Alii dicant Sidonium ab Europa raptum (Burm. *ob Europae r.*) consecratum taurum. Alii vaccam, in quam Io transfigurata est, et ideo melius incertus habetur ex XII. et consecratur, qui Aprilis mense oritur, et inde Aprilis de aperiendo: nam ortus eius primus in Aprili est XIII. Kal. Mai. in quo signo multa signa sunt. — Deinde idem: *Et cedens.* Supinus canis occidit, idem, qui Orionis astrum sequitur. Et *averso astro*, quidam male accipiunt, secundum illud: Aut Sirius ardor ille sitim morbosque ferens. Sed magis intelligere nos convenit, *averso astro* taurum dici, cum canis occidit: denique Nigidius ait taurum aversum, vel sidera locatum, vel adversum astris. *Sirius* dicitur, qui est terris adversus.

inat. Quod autem ait *Occidit*, ad aspectum nostrum rettulit. n ortus et occasus duo sunt. Unus ἡλιακός, i. e. Sol[ar]is: lter κοσμικός i. e. mundanus. Unde fit ut ea signa, quae cum : oriuntur, a nobis non possint videri, et ea quae videmus, ntum ad solis rationem pertinet, videantur occidere: secun- n quod nunc ait *Occidit canis*. Nam canis paranatellon est icri: i. e. cum eo oritur. Cancer autem quo tempore Sol in uro est, post horam quartam diei oritur. Nam Taurus et mini binas horas tenent. [Nigidius commentario *Sphaerae anecanicae*: oritur enim Canicula cum Cancro, in columen venit m Geminis, occidit cum Tauro:] sic ergo fit, ut Canis nobis idat. Quantum autem ad Solis pertinet cursum, in ortu esse eatur. Secundum hanc rationem etiam paulo post dicturus : Ante tibi Eoae Atlantides abscondantur. Nam Eoas ait in m Heliaco positas: unde et Tibi abscondantur intulit. [Hunc nem alii Icari putant patris Erigonae, qui mortem patris filiae ntiavit: Alii hunc esse quondam custodem Europae, quem nulla a potuit effugere, quique a vulpibus quondam liberavit The- s. — 219. *Triticeam in Messem*; ad messem tritici, vel sege- :] *Robustaque farra*; frumenta, quae plus habent virium, am legumina: quo tempore nobis Atlantides occidunt, sunt enda. Atlantides autem, licet septem fuisse dicantur, sex ta- m [sicut supra (138.) dictum est,] videntur in coelo, quae vembri mense nobis incipiunt non videri. [Cum enim Sol in orpione fuerit, oriente Scorpione, occidit Taurus, in quo Ver- iae sunt, i. e. sexto Idus Novembris: Ergo Eoae mane abscon- ntur, non est enim Atlantidum epitheton Eoae, sed Eoae, ma- tinae. Modo enim vespera, modo media nocte, modo mane untur, unde et tibi abscondantur, i. e. spectando nec occident. ii ita exponunt, Eoas appellatas quasi quae semper mane ori- tur. Ergo ante occidere Vergiliae debent quam sero sit, quae rgiliae alioquin sunt Eoae cum oriuntur, non cum occidunt.] e autem ut alii volunt, Iovis, ut alii, Liberi nutrices fuerunt, ii [vero] ipsas fuisse asserunt Hesperidas. — 220. [*Exercebis*; o exercueris. *Solisque instabis aristis*; non leguminibus, sed lis segetibus. *Instdbis*; pro institeris. *Aristis*; et hic, sicut

219) G. Atlantides — aliquando sex videntur, aliquando septem in coelo, quae Nov. mense incipiunt non videri a nobis; *si tritic. in mess.* etc. hoc autem V. die Novembrium, quando occidit taurus cum Sirio. *Adversus* ideo, quoniam et canis, cuius posteriores pedes in australi circulo brevitate ea, quia cum extremi procedunt, ante occidunt. nam cum Canis Sirius adversus per pedes occidit, cum capite oriatur, cum in culmen venerit, cum Geminis occidit cum tauro. Adamans (Athamas) Aeoli filius ex Nympha Phryxum et Helcon (Hellen) filios procreavit. Inocam (Ino) Dionis filiam coniugem duxit, quae ad perniciem pignorum sata igni vitiata intercedebat (f. interserebat). At sic cum famis increvisset, subornavit eos, qui responsum ab Apolline petebant, ut dicerent Phryxum et Hellen immolandos. Ergo Adamans (Athamas) cum filios immolare vellet, Nympha mater arietem aurei velleris iuvenibus immisit, cui insidentes, cum per maria ferrentur, Heles (Helle) in fretum decidit, quod Helispontum dicitur. Phryxus Colchos ad regem etiam (Aeetam) pervenit, qui arietem immolavit, et in luco matris (Martis) pellem consecravit, quam Draco pervigil custodisse dicitur. — Idem postea: unde et tibi absconduntur, i. e. matutinum occasum faciunt, cum Sol in Scorpione est XV. Kal. Maias Vergiliae occidunt, alii ita etc.

supra (v. 8.), per *aristas* frumenta significat] — 222. *Gn*
que ardentis stella coronae; [et hoc ad superiora pertinet.
enim coronae pars oritur occidit Taurus in quo Vergiliae
Decedat autem non pro occasu dixit, sed Soli cedat, q
Scorpione posito cum ortu ipsius oritur. Fabula vero de C
talis est.] Cum Liber pater Ariadnen Minois Cretae regis
uxorem duceret: Vulcanus ei coronam obtulit, quam i
uxoris insigne inter sidera collocavit. Et stellam per poi
licentiam dixit. Ceterum sex sunt, quibus in coelo decl
corona. [Alii hanc fabulam ita adserunt, Theseum cum i
terimendum Minotaurum Cretam venisset, miseratam eius
dnen auxilium ei ad occidendum filo ducto, Minotaurum p
tisse, Theseum vero Ariadnen utpote salutis auctorem
avexisse, qui cum ad Naxum insulam delati essent, Ariadn
vel consulto, vel necessitate, vel monitu Mercurii a Thes
relictam; quam cum Liber pater adamasset, coronam ei d
pudoris, sicut supra dictum est, dicitur obtulisse, quam
inter sidera postea collocavit. *Gnosia* autem Cretica ab
Cretae, quae Gnosis (*Gnosus*) dicitur. Et stella dicitur C
quia ad laudem illius, quae Cretici regis filia fuit in coe
posita ipsa corona. — 223. *Sulcis*; arationibus.] *Comi*
semina; quasi custodibus fidis. — 224. [*Invitae terrae*;
quasi coacta rusticorum labore, et non sponte, fructus pr
alii, si non suo tempore seratur. *Anni spem*; unde tu a
speres posse deducere.] — 225. *Ante occasum maiae*; i. e
occasum Atlantidum. [Et hoc est quod ait, quam Atlantide
condantur.] Nam Maia una est de ipsis Atlantidibus. —
[*Vanis*; vacuis. *Elusit*; decepit. — 227. *Si vero vici*
seres; in quodam adespoto Graeco sic positum est, φα
(Vossius: φάκους δὲ) καὶ φάσηλον ὄροβον, ὁμοίως δὲ μετὰ ἀ(
ρον δύοντα ἅμα μέχρι δὲ τροπῶν.] *Vilemque faselum*; pluri
abundantem. Nam omne quod abundat vile est: ut (v.
Vilibus aut onerat pomis. — 228. *Pelusiacae lentis*; Pel
unum est de septem ostiis Nili, [ubi primum lens inventa d
vel] ubi optima lens nascitur. Unde κατ' ἐξοχὴν locutu
[*Aspernabere* autem, i. e., contemnes. *Lentis*; ac si
Etiam inter alia lentem seras. — 229. *Haud obscura*; no
scura. Hoc est clara. *Mittet tibi signa Bootes*; si vicia
fasellum, et lentem serere volueris, occidente Boote debes
pere.] *Cadens Bootes*; [occidens,] Verno scilicet tempore.
enim Bootes occidit. Quod autem subdidit: — 230. *Inci*
ad medias sementem extende pruinas; omnia complexu

222) G. *Gnosia*: Ariadnam scil. dicit consecratam Libero patri, cuius occ
bores et vites vinea deprehendit stellae coronae XII. stellae signis proxis
quas Ariadna Liberi uxor translata est: cum enim Liber pater Ar
Minois filiam uxorem duceret, Vulcanus ei coronam obtulit, quam ad ux
signo et inter sidera collocavit. Item *Gnosiaque ardens*. Ariadna a
patre adamata cum in Naxo insula [illegible] a Theseo, fuisset relicta
coronam munere dedit, cum qua astris consecrata est.

225) G. Tempus est synecdoche; grata varietas; nam illum significat tam
nominibus significavit, modo *astrum aversum*, modo *Atlantidas*, modo I
dicens.

mpora: et Vernum [scilicet,] quo legumen seritur: et Auctumnale, quo frumentum. Et multi volunt, ita hanc partem astrologiae librasse Virgilium, ut in omnibus utrumque tempus significet, vernale et auctumnale. Unde et supra bina signa memorat: Taurum cum Cane: Atlantidas cum Corona. Tamen nos, quantum ad necessitatem [huius] loci pertinet, haec dixisse sufficit: nam maioris prudentiae est, ad subtilem harum rerum notitiam pervenire: adeo ut sequentem rationem zonarum Meliodorus philosophus vix quinque expresserit libris, insertis tam Astronomiae quam Geometricae partibus, sine cuius lineis haud facile zonarum deprehenditur ratio. Idem etiam Metrodorus scripsit, frustra culpari a plerisque Virgilium, quasi ignarum astrologiae: cum eum constet operis lege compulsum, ut quaedam excerperet, quae obscura videntur ideo, quia a naturali ordine sunt remota. Ut autem universa non diceret, rusticarum personarum habuit considerationem, et ipsius operis est brevitate astrictus. [*Ad medias pruinas;* hoc est quod supra (211.) ait: *usque sub extremum brumae.* Medias autem pruinas abusive has hiemes posuit, medium enim pro legitimo dixit.] — 231. *Dimensum partibus orbem;* annum divisum in quattuor tempora. (Guelf. add.: Brumalis, Australis. Zonae VI. i. e. Septemtrionalis, Solstitialis, Aequinoctialis.) Et per duodecim signa, duodecim menses accipimus. — 232. [*Per duodena;* multi pro *duodecim* accipiunt, ut (12, 165.): *bina manu* etc. et (329.): *septenaque tela.* Alii quia sol annis per eadem ineat (Burm. *meat*): duodena ergo saepius duodecim signa. * — 233. *Zonae;* i. e. plagae vel circuli, quorum primus Septentrionalis, vel, ut quidam volunt, Aquilonius. Zonae, Circuli, qui coelum ac terram, veluti Zonae cingunt. Translative, nam proprie Zonae in terris, sed pro parallelis, i. e. circulis posuit. Septentrionalis, Aestivalis, Aequinoctialis, Brumalis, Australis. — 234. *Corusco Semper sole rubens;* corusco ardenti, hoc est aequinoctiali, et bene a media coepit ut necessario extremas et habitabiles concessas mortalibus diceret. *Torrida;* accensa; sicca; quod numquam sol inde discedat.] — 235. *Quam circum extremae;* bene *extremae* addidit, [i. e. Borios et Notios,] ne eas, quae circa igneam sunt, intelligeremus, quas constat esse temperatas vicinitate caloris et frigoris. Quarum unam nos habitamus, alteram antipodes: ad quos hinc torrente zona, hinc frigidis ire prohibemur. Antipodes autem dicuntur, quod contra nos positi sunt contrariis vestigiis. Terram enim dicunt undique coelo et aëre cingi. Per has autem duas Zonas in obliquum tenditur signifer circulus, qui solis continet cursum. Inde etiam fit, ut duae Zonae frigidissimae sint, ad quas numquam accedit: una fervens, a qua paene numquam recedit: duae temperatae, ad quas vicissim venit. [*Trahuntur;* pro extenduntur, aut sine intermissione vertuntur. — 236. *Caerulea;* frigore scilicet, quia ipse color convenit frigori. — 237. *Duae mortali-*

234) Corusco; Guelf. I. Circuli, quas Greci parallelos vocant, quarum una corusco equinocialem dicit.

235) Post v. *venit* Guelf. I. add.: has inter media (medias) que due mortalibus egris. estiva et brumalis. obliquus q (quo) se signorum verteret ordo, qui a grecis sodiacus, a nobis signifer dicitur.

bus aegris; sicut dictum est temperatae ex calido medio, (
gidis extremis circulis. — 238. *Per ambas;* cum vitet utra
temperatam, ipsa praeposito *Per* pro *Inter* accipienda e
239. *Qua;* per quam,] — 240. *Mundus ut ad Scythiam*
[hic] definitio est nostri climatis, i. e. nostrae habitationis:
a Septentrione incipiens, in Australi desinit plaga. Rip
autem arces, Scythiam dicit: cuius sunt montes Riphaei.
niam Borius circulus totus supra terram est, ideoque ab
hic apparens, ille item Australis vocatur obscurus. Sane
mundum pro coelo accipiunt hoc loco, qui mundum nomen
esse universae naturae. — 241. *Consurgit premitur;* dee
ut sit ad Scythiam consurgit, ita premitur in Austros, * *Pr*
contra devexus in Indos, ut fuerat supra Afros. *Libyae d*
in Austros; quoniam Notius circulus totus infra terram
premitur, quasi deprimitur. *Arduus;* excelsus, et summ
tice arctatus.] — 242. *Hic vertex nobis semper sublimis*
haec pars mundi a nobis semper videtur, [hoc est Scythiae
Septentrioni subiacet.] — 243. *At illum sub pedibus Sty*
videt; i. e., axem notion, i. e., australem, qui a nobis nu
videtur: sicut Boreus, i. e. Septemtrionalis [a nobis] sempe
tur. Et sicut variae philosophorum opiniones sunt: ita
varie loquitur. Nam alii dicunt a nobis abscedentem sole
ad Antipodas, alii negant, et volunt illic tenebras esse perp
Mire autem ait [Styx] quasi de inferis: *Styx atra videt: n*
que profundi, ut ostenderet illud quod dicunt Philosophi,
dentes hinc animas [et] illic alia corpora sortiri. Unde et
nus ait (1, 456.): *Regit idem spiritus artus Orbe alio.*
verisimile est, quia dicuntur animae, aut igni, aut vent
aqua purgari: quod ut fiat necesse est, dum aut per fr
plagas, aut igneam transeunt. Et licet alii hoc a Virgilio d
per poëticam licentiam velint: tamen sciendum est, eum
cae licentiae inseruisse philosophiam. — 244. *Maximus an*
[vel] quia ipse ceteris est maior, [vel quia ad Scythiam, ve
inter duas arctos. Sane hunc draconem quidam occisum,
ter sidera conlocatum a Minerva dicunt: Alii hunc esse
Hercules custodientem mala aurea Hesperidum occidit. *Hi*
illic.] — 245. *Circum perque duas;* et circum enim est, e
nam (et) per utramque labitur, [i. e., inter duas] ma
cauda tangens, alvo complectens minorem. *In morem flu*
arctos; Hesiodus ποταμῷ ῥέοντι ἐοικώς. — 246. *Oceani m*
tes aequora tingi; hoc refertur ad fabulam: Nam hae dua
lices Iunonis fuisse dicuntur: quas postquam Iuppiter in sid
rettulit numerum, Iuno rogavit Tethin suam nutricem, n
quam eas pateretur occidere. Unde nunc *metuentes* dixit.
cet nutricem Iunonis. [Sunt autem hae Helice, et Cynosur
Helice Lycaonis filia amata a Iove et a Iunone in ursam n

240) G. Mundus pro coelo accipitur: nam mundi nomine quatuor element
nentur, quemadmodum erigitur mundus in septentrionalem plagam, ita
tur in Australem. Iam hic etc.

242) G. Septemtriona Arctos, ut Aratus dicit, quam secundum clima nos
arcticus circulus contra orientem invenit, et contra Arcticus supra non
rit. quapropter partem illam elfera Astrologii nulla pictura designant.

(138.) dictum est. Cynosura quod caudam caninam habeat, Foenicem vocitatam quidem ferunt, Dianae comitem, iranius, quod gravida esset inventa, in ursam esse mutatam, eiusdem rursus misericordia sideribus insertam. Quidam dere has nymphas fuisse Cretenses, Iovis nutrices, et ob um consecratas, quae ideo non occidunt, quia secundum nostri coeli Arctous circulus, in quo cardo convertitur, horizontem non venit. Nam reliqua signa dicuntur omni s. *omnia*) nocte in Oceano tingi. — 247. *Illic*; in Australi, obscuro axe. Scilicet] poëtae. Nam in rebus dubiis suam gat fidem. *Intempesta*; [inactuosa], alta, [densa], crassa, s est intempesta. Posse autem hoc fieri in aliqua parte li, ut paene sibi totum vindicet nox, probat Britannia: quae dives, vix quoddam spatium noctibus cedit. [Aut *intempesilet*, quia Epicurei dicunt non ire Solem per alterum hehaerium, sed semper his ab ortu colligi scintillas et fieri m solis. — 248. *Obtenta*; obducta. Et *obtenta* sicut ostenb eo enim, quod est *ostendor*, veteres participium *ostentus*, *ostensus* dicebant; ipse alibi (A. 6, 60.): *praetentaque Syrr arva*. Terentius in Eunucho (3, 5, 57.): *An ego occasiomihi ostentatam tam brevem*. Similiter et illud in Formio5, 4, 7.): *Neque me nunc domum reciperem, ni mihi esset ostentata huiusce habendae*. — 249. *Redit a nobis*; i. e. ad et hoc secundum Stoicos, qui dicunt Solem vicissim per mque hemisphaerium ire, et alternis noctem facere. *Sera* sero, ut Seramque dedit per membra quietem. *Accendit ina vesper*; bene accendit lumina vesper, poëtice, ut ipse r accendat, non homines, et saepe hac figura utitur: Iam m arbusta reponunt. *Diemque reducit*; ut quando discedit bis, et dies clauditur: tunc illic sit Aurora. — 250. *Afflaanhelis*; cursu anhelantibus. — 251. *Sera* pro *sero*, ut (A. 10.): Seramque dedit per membra quietem. Vel *sera*, nocti a. Bene accend. lumina vesp., poëtice, ut ipse vesper aclat, non homines, et saepe hac figura utitur (Georg. 2, 416.): falcem arbusta reponunt. *Vesper*; stella, quae et Venus et ifer dicitur. Nam Vesper eo quod quibusdam mensibus ere: Lucifer autem dicitur, quod quibusdam mane oriatur.] 252. *Hinc tempestates*; i. e. ex [hac causa, ex hac] ratione logiae. [Ex hac temporum scientia vel siderum observatio- Et hoc contra Epicureos, qui dicunt acervum stellarum sine a esse.] Et iam conclusio est: Nam hoc dicit, Non sine a intuemur siderum ortus et occasus: hinc enim universa untur. *Dubio coelo*; i. e., etiam dubio coelo: [Et bene io, nam idem alibi coeli fraudem dixit, quod nunc prospera, c adversa ingerit. *Praedicere*; praevidere. — 253. *Messisdiem*; pro tempore i. e. quando sit metendi tempus opporm. *Tempusque serendi*; i. e. auctumnale. *Infidum*; cui us potest, aut debet committere fidem. Nam subito fallit inem. *Marmor*; mare. — 255. *Quando armatas deducere*

) G. *dub. coelo*, etiam dubii erimus coeli, sive quando dubium coelum in tempestatibus et serenitatis indicium discernitur hac ratione.

classes; i. e. quando sit tempus ad agendum navale pra *Armatas deducere classes;* aut quia in puppibus infigebant navigantes, ut (280.): *Praefigere puppibus arma;* aut *inst armamentis suis.* — 256. *Tempestivam pinum;* opport nam tempore importuno [hae] caesae arbores cito *termiu.* unt, ita enim ligni vermes vocantur. [Nam hac re etiam Lunae cursum observare dicuntur, melius enim arbores decrescente caeduntur. — 257. *Nec frustra signorum* *speculamur et ortus;* perseveravit contra Epicureos. *Obit* tem Occasus.] — 258. *Temporibusque parem diversis qu annum;* de rebus contrariis fecit declamationem, dicendo ex diversis, [vel semper sibi convenientem.] Re vera enim est tam contrarium inter se, quam aestas et hiems, et tam his annus efficitur. — 259. [*Frigidus agricolam;* non ge ter frigidus, sed quando frigidus fuerit, et quasi titul Agricolam nunquam vacuum esse debere. *Continet;* ut no sit propter frigus et imbrem, agriculturam exercere. *Co* autem, detinet et impedit.] — 260. *Multa forent quae coelo properanda sereno, Maturare datur;* ordo est, Mult turare datur, quae forent in serenitate properanda [seren lo.] Nam male quidam *Forent*, esse praesentis temporis ut sit sensus, Multa sunt properanda, quae maturare datur coelo sereno, [i. e.,] in usum caeli sereni. Quod non e neum, licet re vera *Fore* tantum [semper] futuri sit ten Nam *foret* et praeteritum et praesens et futurum comple Sallustius (Catil. 20.): *Ni virtus fidesque vestra spectata* Vos. *exspect.*) *mihi foret*; i. e. esset. [Et] ordo est: Mult turare datur, et celeriter facere: quae si velis coelo seren peranter facere, non diligenter poteris facere, dum festin tardius ad laborem redibis. Oportet ergo ut dum domi r ea quae tibi praeparare potes, et necessaria vides, parar deas: ut cum fuerit serenitas data, statim ad laborem pr Sane *maturare* duas res significat, aut in otio, et suo te facta maturata dicuntur, aut accelerata et ante tempus quod hic significat. Cato *properare* dicit eos, qui prima que ordine suo maturare (Vossius: *maturate*) transigunt, fes autem illos, qui multa incipiunt; eaque adnectendo, nec nando praepediant. Aulus Gellius (10, 11, 5. 6.): *Mature celeriter dicimus.* Nigidius: *mature fieri quod neque cito que tarde fiat, quod hinc debet intelligi, quia poma, qu que acerba sunt, neque putrida, matura dicuntur.*] — *Procudit;* cudendo extenuat. [I. e. producit tundendo, et quia praeposuerat multa, enumerat singula.] — 262. *Ve*

254) Post *hominem* G. add.: ut Lucretius (2, 557.): Infidi maris insidias que doloque.

256) In fine Steph. add.: Sylvis, in sylvis. Evertere, excidere.

258) G. *Parem*, i. e. verno, aestivo, autumno, hybernoque, i. e. aequ mensium in unoquoque anni tempore, i. e. de calore et frigore.

259) G. Monet agricolam debere aliqua opera agere, quibus minime no bres, et quae in sereno coelo facienda esse sibi necessaria, quae tame ter oparraretur, propter agriculturae petitionem.

i.; [hebetis, et obtusum est quicquid sine acumine est vel ;, ut (A. 1, 567.): *Non obtusa adeo gestamus* etc. et] Antiamen] *n* [literam] addebant, quod nos propter euphoniam quibus detraximus, ut *obtusus*: in aliquibus (enim) remanet *tunsus*. [Obtusi autem, reverberati et acumine carentis. im; acumen. *Arbore;* de arbore.] *Lintres;* fluvia[ti]les alat. [Sane non sine ratione lintrium meminit, quia pleraars Venetiarum fluminibus abundans, lintribus exercet omne iercium, ut Ravenna, Altinum. Ubi et venatio, et aucupia, rorum cultura lintribus exercetur. Alii lintres, in quibus ortatur, accipiunt.] — 263. *Aut pecori signum, aut numempressit acervis;* i. e. facit aut characteres, quibus pecora ntur: aut tesseras, quibus frumentorum numerus designatur. numeros pro literis posuit, quibus numeri continentur. hoc non de aestate, qua signari vel fruges vel animalia t, sed de hieme, qua imber frigidus esse potest. Loquitur n hoc, secundum ea quae aliter dicuntur, aliter audiuntur, ctum est.] — 264. *Exacuunt;* repurgant et reformant in dinem pristinam. *Vallos;* fossas, et muros de terra factos ebis, qui fiunt in circuitu cohortium et vinearum: aut quiquae ducuntur de locis aquosis. Vallos, quos aliqui *palos*, i χάρακας, Homerus (Il. μ, 63.) σκόλοπας. Aelius Gallus bis ad ius civile pertinentibus, vallos tegulas grandes, quae collicias infimae ponuntur appellat. Alii vallos hic quadri- dicunt. Nam vallos qui *scolopes* dicuntur ante muros , ut (A. 9, 524.): *Rescindit vallum, et scalas ad moenia it. Bicornes*; duorum cornuum. — 265. *Amerina retina-;* virgas de quibus vites [re]ligantur, quae virgae abundant Amerinum, oppidum Italiae, cuius crebram in Rosciana Cicero mentionem. [Alii genus salicis dicunt, dispari colore tera salice: nam est rubra, et ad connectendum aptior, quia ter morem lenta est, quae nunc quoque Amerina a rusticis ur. *Lentae* autem flexuosae. Hic computat ea quae quilibet i potest facere, dum ab agricultura pluviis impeditur, aut um frigus terram constringit, cuncta enim utilia sunt huo usui quae hic dicit, et quovis tempore possunt fieri. — *Facilis;* de qua facile aliquid fiat. Unde faciles homines hac et illac cito ducuntur. Ergo *Facilis* quae cito legitur m. coni. *ligetur*), vel solvatur.] *Rubea virga;* quae abundat Rubos Italiae oppidum. Horatius (Serm. 1, 5, 94.): *Inde os fessi pervenimus.* I. e. ea virga quae apud Rubos plurinascitur. [An a rubo cuius meminit (Ecl. 3, 89.): *Ferat et s asper amomum.*] *Fiscina* [genus est vasis, i. e.] corbulae is, [quas perferunt qui arbusta vindemiant. Lucilius in

) G. *Lintres*, duas significationes habet, nam intelligitur hoc nomine, et pro navibus et pro vase concavo ubi uva portatur (v. Brouckh. ad Tibul. 1, 5, 23. *Burm.*).

) G. *Vallos*, palos, paxilla diminutive. Furcas, i. e. quibus fulciuntur vites et spinae coacervantur.

) G. *Rubeas* i. e. ex arbore rubi facta, vel *Rubea*, Rubi oppidum in Apulia vel in Thessalia, quae hoc genere viminis abundat. — Deinde: *Fiscina*, genus virgae, ubi caseum premitur, dein: *fiscilla*.

quinto, *Fiscina fallaci cumulo.* Naevius in Andromacha: *Quae tu mi Gnate, quaeso ut in pectus tuum demittas, tamquam ce demiator in fiscinam.* Plautus in Mercatore (5, 4, 28): *Vos cum habete cum porcis, cum fiscina.*] — 267. *Nunc torrete igni fruges* etc.; praeparate panem, quo utamini in serenitate, ne ea res impedimento sit postea: [multi tamen de certo frugum genere dictum volunt. Nam far, milium, panicum, moli, nisi ante fuerint tosta, non possunt. Nam quod ait *saxo frangite*, potest accipi et *pinsere*, quod significat pilo tundere, quia et vulgo cavatum saxum pilum dicimus, quae omnia fieri oportet, propter facilitatem molendi. Multi yhsterologiam putant, quia ante est molere, quam coquere. Nonnulli tradunt rusticos solitos, si quando ad excudendas fruges essent imbribus impediti, spicas integras condere, et prout indiguisset usus, hieme torrere, quo facilius a gluma sua separatum triticum molerent. Alii non accipiunt Hysteron proteron, sed modo hoc, modo illud facito, ut diversa dixisse videatur.] — 268. *Quippe etiam* etc.; non mirum est, rusticum aliqua facere debere per pluvias, cum sint quaedam quae facere possit etiam festis diebus. [Sunt enim aliqua quae si festis diebus fiant, ferias polluant: quapropter et Pontifices sacrificaturi, praemittere calatores suos solent, ut sicubi viderint opifices adsidentes opus suum prohibeant, ne pro negotio suo, et ipsorum oculos, et cerimonias deum attaminent, feriae enim operae deorum creditae sunt. Sane feriis terram ferro tangi nefas est, quia feriae deorum causa instituuntur, festi dies hominum quoque.] — 269. *Fas et iura sinunt;* i. e., divina humanaque iura permittunt. Nam ad religionem fas, ad homines iura pertinent. [Et non sine causa hoc dictum a Virgilio gnaro totius sacrorum ritus ponitur. Religiosi enim esse dicuntur, qui faciendarum praemittendarumque (Burm. coni. *praeterm.*) rerum divinarum secundum morem civitatis delectum habent, nec se superstitionibus implicant. Cum ergo hic dicit, festis quaedam exercere diebus Fas et iura sinunt, et nulla religio vetuit, ostendit multa quae ad rem divinam pertinent ex praecepto et posse fieri, et vitari, ab his scilicet, qui religiosi, ut supra dictum est. appellantur, quem morem Poëta agendo aliud, subtiliter docuit.] *Rivos deducere;* i. e., siccare. Nam irrigare inducere est. Ut (106.): *Deinde satis fluvium inducit.* Sane sciendum secundum Varronem contra religionem esse, si vel irrigentur agri, vel laventur animalia festis diebus. Nymphae enim sine piaculo non possunt moveri. Sed scimus, necessitati religionem cedere: Unde perite Virgilius ait: *Rivos dedu.* etc. — 270. [*Vetuit*; prohibuit. *Praetendere sepem;* circumdare et opponere; et subaudi, nulla religio vetuit. — 271. *Insidias*

267) Pro vv. *praeparate - - postea*, quae sunt in codd. Guelf. I. II. L. R. Voss. Burm. edidit: Hysteron proteron, tanquam dicat, torrete igni, coquite panes; et postea dicat, frangite saxo, cum prius sit frumentum molere, et deinde factos panes coquere: sed recte et ordinate dixit: nam *torrete fruges*, non de coquendis panibus, sed de siccandis frugibus dixit; quod fit primum, et postea siccatae fruges moluntur: et praecipit parandum esse panem, quo utendum sit, sereno coelo, ne ea res tunc sit impedimento. Multi etc. — G. praeparate panem in serenitate, ut prius torreatur, i. e. siccatur, dein immolatur. *Frangite saxo* est ordo perversus, quia frangere saxo antecedit.

s moliri; i. e. aucupia facere. *Incendere vepres*; hoc etiam, et priora, licet festis diebus agere.] — 272. *Balantumque m fluvio mersare salubri*; i. e., salutifero. Nam dicturus i tertio scabie tentari, nisi laventur animalia. De irrigatione nihil ad hunc pertinet locum, quia *Deducere*, ut diximus 'e significat. [Sed qui disciplinas Pontificum interius agnoit, ea die festo sine piaculo dicunt posse fieri, quae supra m sunt, vel quae omissa, nocent, vel quae ad honorem m pertinent, et quidquid fieri sine institutione novi operis t, ut rivorum inductionem sic accipiamus, per fossam vel m purgatum deducere, i. e. emittere, quoniam cautum in sacris est, feriis denicalibus aquam in pratum ducere, nisi mam, non licet, ceteris feriis omnes aquas licet deducere. hic, ut aliquibus videtur, deducere purgare est, et sordes ere, quae praecludant aquam, ideoque a Pontificibus, ut n fieri non permittitur feriis, ita vetus purgari permittitur. oc secundum augurale * cuius (Burm. *aug. ius*) dictum tra, quod etiam in bello observetur, ne novum negotium incir. Ergo rivos deducere, non est novum negotium, et potest llc referri (113.): *Quique paludis collectum humorem, bi deducit arena.* Sane quae feriae, a quo genere hominum, uibus diebus observentur, vel quae festis diebus fieri per. sint, si quis scire desiderat, libros pontificales legat. *Bamque gregem*; i. e. ovium. *Mersare*; frequenter mergere, er scabiem. *Fluvio salubri*; non est epitheton amnis, sed ctum refertur. — 273. *Saepe oleo*; et hic *aut* coniunctio lebuit, ut est (A. 5, 512.): *Illa Notos atque atra volans in la fugit*, pro et in Notos, ut esset, Saepe aut oleo aut vilinerat pomis, et bene rusticorum laudat industriam.] *Costas*; aut re vera costas, aut clitellas. [Ut] Horatius (Serm. 1, .): *Hinc muli Capuae clitellas tempore ponunt* *Agitator*; rator. Ab agendo dictus, [ac per hoc asinarius dicitur.] — *Vilibus pomis*; abundantibus, [quia vulgo nascuntur:] ut : *Vilemque faselum*. *Lapidemque revertens Incusum*; m manualem cudendo asperatam, [et bene verbum vulgare t.] — 275. *Massam picis urbe reportat*; aut qui oleum oma portaverat [ad urbem;] aut certe ideo ait *Reportat*, pix in agris nascitur, et in urbe distracta, in agrum a ple reportatur: [Varro dicit antiquos nundinas feriatis diebus instituisse, quo facilius commercii causa ad urbem rustici learent, et bene per haec omnia quae superius dixit, ostenrias non pollui.] — 276. *Ipsa dies alios alio dedit ordine* plenissime de lunae diebus omnibus expressit Hesiodus . et D. 765.): [Ἤματα δ' ἐκδιάθεν πεφυλαγμένος εὖ κατὰ ν Πεφραδέμεν δμώεσσι τριηκάδα μηνὸς ἀρίστην ἔργα τ' εύειν ἠδ' ἁρμαλιὴν δατέασθαι.] Quam rem breviter iste bat. [Sed est ita, quoque luna omnes dies felices dedit, sed

G. *Insid. av.* non de aucupatione loquitur, sed aves iubet a satis prohiberi, referens ad illud: *nihil improbus anser*. *Vepres* spinosum virgulti genus masculini generis ut (A. 8, 645.): *Sparsi rorabant sanguine vepres.*

G. pro vv. *in urbe distr.* dat: in urbem retracta a pler. rep. Nansius volebat: *in urbe non distr.* *Burm.*

alios aliis rebus aptos. Inde ait felices, et hoc est ad opera sumenda, aptos felicibus operis. Alii felices pro fecundis accipiunt, ut (2, 188.): *Felicemque trahit limum*. *Alio ordine;* hoc est, non omnes dies facit aequales: sed diversi ordinis et modi, cum ipsa sit una et eadem.] — 277. *Felices operum;* [quibus feliciter possunt opera exerceri, vel] ad opera sumenda: [vel certe *Felices*], aptos felicibus operibus. *Quintam fuge;* [ut quinta luna nullius operis initium sumas.] Dicitur enim hic numerus Minervae esse consecratus, quam sterilem esse constat. Unde etiam omnia sterilia quinta luna nata esse dicuntur: ut, Orcus, Furiae, (et) Gigantes. *Pallidus orcus;* quia pallidos facit. [Nam ipse niger est. Probus, orchus legit. Cornutus vetat aspirationem addendam. Hesiod. orcum quinta luna dicit natum. Celsus, ut Iurisiurandi deum pallidum dictum, quia iurantes trepidatione pallescunt. Nam apud Orcum defunctae animae iurare dicuntur, ne quid suos, quos in vita reliquerunt contra fata adiuvent. - *Orcus;* Pluton, deus inferni.] — 278. *Eumenides satae;* [i. e. natae. Et,] ut saepe diximus, κατ' εὐφημισμὸν Eumenides vocantur. [Quod non habent bonam voluntatem, i. e. mentem, sicut Parcae. Quia nulli parcant.] *Nefando;* sacrilego. — 279. [*Coeum;* nomina sunt Gigantum.] Per *Coeum* autem [et] Typhoea, et Iapetum, omnes gigantes intelligimus: [quos quinta luna dicit esse natos.] — 280. *Et coniuratos coelum rescindere fratres;* Othum et Ephialtem dicit, [qui fuerunt filii Neptuni, et novem digitis singulis crescebant mensibus: qua freti altitudine coelum voluerunt evertere: sed confixi sunt sagittis Apollinis et Dianae.] — 281. *Pelio ossam;* [monti Thessaliae.] *Pelio* o longa est: sed fit brevis, sequente *o* vocali: ut (A. 5, 261.): *Sub Ilio alto*. *Ossam;* alium (Burm. coni. *alterum*. Al. *altum*) montem Thraciae. — 282. *Olympum;* tertium montem Macedoniae: et (bene) tertium quasi maiorem involvere ait. — 283. [*Pater*; Iuppiter. *Disiecit;* deiecit.] — 284. *Septima post decimam felix;* aut septimam decimam dicit, aut hoc dicit: Felix quidem est septima, sed felicior decima: ut primum locum decimae (de)relinquat, [quae sit valde felix, secundum septimae; quae post decimae felicitatem sit secunda: ut ea nulla sit felicior, excepta decima. Aut certe, sicut quidam volunt;] alii quartam decimam accipiunt ut sit felix; est septima duplicata: i. e., cuius numerus post decimam invenitur: quo die re vera vites melius ponimus. — 285. [*Domitare boves;* instruere, quomodo possint ferre laborem arandi: et sciant ad iugum pariter incedere.] — 286. *Nova fuge melior, contraria furtis;* non ut stultis videtur, Virgilius aut fugam servis suadet, aut eis indicat dies quibus se a rapinis abstineant. Nam et fugam de profectione et cursu legimus: ut (G. 3, 202.): *Simul arva fuga, simul aequora verrunt* (Al. *verrit*, *vertit*, *verrens*), unde etiam velocem equum fugacem dicimus: et fuga potest etiam honesta esse, ut si quis hostem, si quis imminentem tyrannum, si quis saevum iudicem fugiat. *Contraria* autem *Furtis* illuc spectat, ut domino sit spes inveniendi quod amiserit, et rapere aliquid servus formidet aufugiens. — 287. *Adeo*; i. e. valde. Terentius (Eun. 1, 2, 124.): *Adolescentem adeo nobilem*. *Melius se nocte dedere;* i. e. [per noctem] melius nostro obsequuntur labori.

Nocte [autem non est adverbium, sed] nomen (est) ablativique casus. Adeo ut ei Horatius iunxerit praepositionem: ut (Epist. 1, 2, 32.): *Ut iugulent homines surgunt* (V. Guelf. I. II. *vigilant*) *de nocte latrones.* Nam adverbium *Noctu* facit, sicut *Diu*, Sallustius (Iug. 38.): *Diu noctuque laborare, festinare.* — 288. [*Sole novo*; oriente die, et sole adhuc recenti, necdum ferventi. *Irrorat*; illustrat. Aut simpliciter *irrorat.* Matutino enim tempore ros cadit. Et dicit hoc loco, et die et noctu insistendum labori.] *Eous*; i. e. lucifer, de quo etiam Cinna in Smyrna sic ait: *Te matrimonium flentem conspexit Eous, Et flentem paulo vidit post Hesperus idem.* — 289. [*Arida prata*; iam matura. — 290. *Tondentur*; secantur. *Nocteis*; accusativus pluralis.] *Non deficit*; non deserit. Unde et qui deserunt exercitum ad hostes transeuntes, *defectores* (Guelf. I. II. R. Vos. *desert.*) vocantur. — 291. [*Seros ignes*; nocturnos.] — 292. *Faces inspicat*; incidit ad spici (Burm. *spicae*) et aristarum imaginem. — 294. [*Arguto*; sonoro, stridulo.] — 295. *Aut dulcis musti Vulcano decoquit humorem*; hypermetrus versus est: unde et sequens a vocali inchoat. Bene autem ait, *Decoquit humorem*, i. e. rem superfluam: sic[ut] supra posuit (112.): *Luxuriem segetum tenera depascit in herba.* [*Aheni*; vasis in quo coquitur vinum. Et *trepidum* dicitur: quia quod bullit, quasi tremere videtur. — 296. *Aheni*; ex aere facti. — 297. *Ceres*; frumentum. *Medio aestu*; i. e. per diem, quando aestus est.] — 299 *Nudus ara, sere nudus*; [sic Hesiodus (Op. et D. 391.): *Γυμνὸν σπείρειν, γυμνὸν δὲ βοωτεῖν, γυμνὸν δὲ ἀμᾶσθαι.* I. e.,] adeo sereno coelo ut vestimentis non egeas. Sane quidam post hoc hemistichium dicit subsecutus: Habebis frigore febres. [Nam non dicit nudum esse debere, quasi aliter non oporteat aut possit: sed sub tanta serenitate dicit haec agenda, ut et amictus possit contemni.] *Hiems ignava colono*; quia ignavum reddit colonum. — 300. [*Parto*; parato. *Agricolae plerumque fruuntur*; dicit agricolas per hiemem his frui quae aestate paraverint.] *Plerumque* [autem dicit,] quia dicturus est, esse aliqua, quae rusticus etiam hiemis tempore possit efficere. — 302. *Genialis hiems*; voluptuosa, convivalis. Nam quotiens voluptati operam damus, indulgere dicimur Genio. Unde e contrario habemus in Terentio (Phorm. 1, 1, 10.): *Suum defraudans Genium.* [Genium autem dicebant antiqui naturalem deum uniuscuiusque loci, vel rei, aut hominis. *Curasque resolvit*; quiescere facit a labore et curis.] — 303. *Pressae carinae*; onustae. [*Cum iam portum tetigere*; dat comparationem de navigantibus: quod sicut illi expleta

287) G. *adeo*; valde diligens divisio temporum: primo enim quatuor partes executus est, deinde dies lunares, modo horas, in quas dies et nox dividitur.

288) G. *Eous*, stella Veneris, alii Iunonis interpretantur: alii Cephei (Cephali) et Aurorae filium Hesperum tradunt, qui cum Venere de pulchritudine contendit sed magis Veneris est; *quem Venus ante alios astrorum diligit ignes* (A. 8, 590.). Item Eous Lucifer, alii Hesperum putant. — Pro *matrim.* al. *matutinus.*

299) Guelf. I. II. L. R. V. Vos. al.: adeo ser. coelo, ut amictum possis contemnere. Sane q. etc. — Ad v. 301. Burm. add.: *Convivia*, aut mittere sibi invicem; vicissim parare; quae omitt. Guelf. I. II. L. R. V. Vos. Steph. Dan. al.

iam navigatione, et positis in sicco navibus laetantur, et ep vacant: sic etiam rustici finitis completisque aestivis labori hieme convivia celebrant, et a curis solvuntur.] — 304. *Imposuere coronas*; aut re vera coronas: aut spiras funium acci mus. — 305. *Sed tamen et quernas glandes*; sunt aliquae de vationes ex usu magis quam ex ratione venientes: ut quer ficulnus, ilignus, colurnus, a corylo, ilice, fico, quercu. *Cruenta*; matura. — 306. [*Cruenta* autem ideo, quia] ma (enim) cruoris imitantur colorem. — 307. *Pedicas*; laqu quibus pedes illaqueantur. — 308. *Auritos lepores*; mai habentes aures. Horatius aliter ait, *Doctum et auritas fidi canoris Ducere quercus*. Sensum audiendi habentes. — *Balearis fundae*; Hispanicae: ab insulis Balearibus [Hispani ubi inventa est funda. — 311. *Quid tempestates auctumni*; ve et auctumnali tempore fiunt tempestates, quando nec p aestas est, nec plena hiems. Unde medium et confine utriu temporis ex coniunctione rerum contrariarum efficit tempest Sane sciendum ultimas eum partes tam auctumni quam veris gnificare, quibus fiunt procellae (et) quod de auctumno, hic dicat versus, Atque ubi iam breviorque dies, et mollior ae de vere hic, Spicea iam campis cum messis inhorruit. De ait *Ruit*; i. e. praecipitatur, in fine est. [Et in hoc talis sensus, Quid dicam quantum oporteat sollicitum et studio esse agricolam tempore auctumni et veris?] — 313. *Vigilanda viris*; providenda vigilanter. — 314. *Spicea messis*; spicos maturis frugibus abusive dicimus. Nam proprie spicus est, c per cumi folliculum, i. e. extremum tumorem, aristae a tenues in modum spiculi eminent. *Inhorruit*; intremiscit. — 315. *Frumenta lactentia*; adhuc tenuia, et lactis plena. Sane Varro in libris divinarum [rerum] dicit, deum esse Lactantem qui se infundit segetibus, et eas facit lactescere. Et sciendum inter lactantem et lactentem hoc interesse: quod Lactans est quae lac praebet: Lactens cui [lac] praebetur. Stipula; stipulae nomine pro culmo abutitur. — 316. [*Flavis*; maturis.] *Arvis* pro segetibus. *Et fragili culmo*; i. e., quae (iam) in fragili culmo erant. *Stringeret*; secaret. Ut (Ecl. 9, 60.): *Hic ubi densas Agricolae stringunt frondes*. — 318. *Omnia ventorum concurrere*; inter se, ut (A. 5, 14.): *Mutati transversa fremunt*. — 320. *Sublime expulsam eruerent*; per sublime portarent eruta segetem. *Turbine nigro*; tempestate noxia. Horatius (Serm. 1, 4, 85.): *Hic niger est, hunc tu Romane caveto*. — 321. Cal-

304) G. accipimus. sive post evasum mare imponant navibus insignia victoriae.

305) Idem: *Sed tamen* etc. Id est, quamvis tibi dixi, cura resolvitur hyems, quaedam tamen opera hiemalia sunt, exercenda in agricultura, ut quaedam domi in noctibus ad hiberni luminis seros ignes. — Idem: quercu. hinc fructum quercus putamus esse quernam.

306) Idem: cruenta, vel de sanguine Adonis, vel quae succum cruoris similem habeant, vel quia belli tempore inde hastilia fiant.

308) In loco Horatii (Carm. 1, 12, 11.) Guelf. I. II. *doct. et aurifunda et auritas* etc. R. Vos. *aurifundi et*. V. *aurifundum et*; dein V. *dicere*.

311) G. post *efficit* add.: quod hic proponit, ut praecaveat unusquisque sidera frigora (frigida).

numque levem; culmus est ipse calamus: stipulae vero sunt folia quae ambiunt culmum. — 322. *Agmen aquarum*; impetus: ut (A. 2, 782.): *Leni fluit agmine Tybris.* Est autem hoc loco Ecbasis poëtica ad describendam tempestatem. — 324. *Collectae ex alto nubes*; ab Aquilone, qui utique de alto flat, i. e. a septentrione: et tempestates gravissimas facit. Nam Auster est humilis. Ut (240.): *Mundus, ut ad Scythiam, Riphaeasque arduus arces Consurgit, premitur Libyae devexus in Austros. Ruit arduus aether*; tonitribus percrepat. Ut (A. 1, 129): *Coelique ruina.* — 326. *Cava flumina*; [profunda et] alta. Lucanus (2, 423.): *Rutubamque cavum. Fretis spirantibus*; in motu positis. Alibi (A. 10, 191.): *Qua vada non spirant, nec fracta remurmurat unda.* — 328. *Corusca fulmina*; coruscantia, ut (A. 2, 211.): *Sibila lambebant linguis vibrantibus ora.* [*Molitur*; agitat, et iacit. — 330. *Terra tremit*; terrae motus efficitur. Vel tremit terra, Tremere videtur: et pavent hi qui terram colunt.] — 331. *Humilis pavor*; qui humiles reddit, ut (277.): *Pallidus Orcus* (al. *morbus*). — 332. *Ille flagranti aut Atho, aut Rhodopen*; per transitum secundum Epicureos loquitur, qui dicunt fulmina non iudicio deorum, sed ex nubibus fieri. Nam montes quid necesse fuerat fulminari? *Athon* autem mons est Graeciae, *Rhodope* mons Thraciae. *Aut altā Ceraunia*; montes [sunt] Epiri, a crebris dicta fulminibus; [κεραυνὸς enim fulmen est. Unum enim fulmen quod colorat, aliud quod transfigit, aliud quod afflat: ut est (A. 2, 648.): *Ex quo me divum pater, atque hominum rex fulminis afflavit ventis.* — 333. *Ingeminant Austri*; repetunt suos flatus venti. — 334. *Plangit*; (i. e. plangere vel) resonare facit. Alii *Plangunt* legunt: ut sit, nemora et litora plangunt, i. e. resonant. — 335. *Hoc metuens, coeli menses, et sidera serva*; i. e. duodecim signa quibus menses agnoscimus. Et *sidera serva* vel tempestates, vel planetarum motus. Sciendum autem, ut diximus, de planetis quinque, duos esse noxios, Martem et Saturnum: duos bonos, Iovem et Venerem: Mercurius vero talis est, qualis ille cui iungitur. Unde etiam fingitur minister [esse] deorum: quod [d]eorum obtemperat potestati. Hinc est quod dicit, *Quos ignis coeli Cyllenius erret in orbes.* I. e. utrum in Australem, an in septentrionalem partem inclinetur: aut cui planetarum cohaereat, ut qualitatem Mercurii ex illo possis agnoscere. *Cyllenius* autem *ignis* propter stellam Mercurialem dicitur (Guelf. I. II. *ignis est stella Mercurialis; nam in C.*), quia in Cyllene monte Arcadiae dicitur natus esse Mercurius. — 336. *Frigida Saturni sese quo stella receptet*; i. e. nocens. Ut (E. 8, 71.): *Frigidus, o pueri, fugite hinc, latet anguis in herba.* Ideo autem hoc dicit, quia Saturnus deus pluviarum est, Unde etiam (primus) senex fingitur: nam senes semper novimus esse gelidos. Hic autem in Capri-

332) G. Ordo est, crescente numero syllabarum per aucta montium nomina; quia (quod?) genus apud Homerum industria invenitur factum, cum idem versus ab una syllaba incipiens usque ad quinque syllabas decurrit.

336) G. I. e., satis cognitum est, Saturni stellam frigidam esse, et ideo apud Iudaeos Saturni die frigidos cibos esse. *Frigida* autem stella dicitur, quia sit glacialis grandinosa, noxia, permutabilis.

corno facit gravissimas pluvias, et praecipue in Italia. U
Horatius (Carm. 2, 17, 20.) ait: *Seu tyrannus Hesperiae cornus undae.* Ut in Scorpio grandines: item in alio fu
in alio ventos. Unde praecipit nos scire debere, in quod
gnum recipiat sidus Saturni. Sane perire ait *Receptet:*
frequentativo verbo nobis ostenderet, Saturnum bis ad
quodque signum reverti: quod alii planetae minime f
Solus enim est qui et longius a sole discedat, et bis ad
quodque signum recurrat. — 337. *Quos ignis coeli, Cyl*
erret in orbes; [ordo est, in quos orbes coeli erret Cy
ignis. Et] bene *Erret*, nam planetae vocantur *ἀπὸ τῆς* π
i. e. ab errore. Nam interdum in austrum, interdum in s
trionem, plerumque contra mundum, nonnumquam cum ı
feruntur. — 338. *In primis venerare deos;* post haec c
da praecipue operam sacrificiis, quibus tempestates, et p
possint repelli. Et mire hoc statim subiunxit: quia occu
quid prodest tempestates futuras videre? Et bene [ait] *I*
mis; i. e. praecipue, [et] ante omnia. Nam alia neglecta p
habere emendationem: tempestas (vero) adveniens, nisi
praevideris (codd. *prov.*), universa subvertet. — 339. *A*
sacra refer Cereri; anniversaria magna, sic[ut] in Aenei
8, 173.): *Annua quae differre nefas:* [Et Ambarvale sacri
dicit.] *Laetis operatus in herbis;* aut dans operam con
aut quum opera cuncta compleveris. — 340. [*Extremae s*
sum hiemis; circa finem hiemis, antequam ver incipiat.
vere sereno; ver, pluviale tempus est: sed circa finem
esse serenum. Dicit ergo *Vere sereno*, ut sit iam tunc et
serenum. — 341. *Tunc agni pingues;* subaudi sunt: q
epulis, aut sacrificiis sunt apti.] *Mollissima vina;* de
[et] asperitate carentia. — 342. [*Densae in montibus u*
quia tunc incipiunt arbores frondescere.] — 343. *Tibi;*
norem tuum, [et] in tuam gratiam. — 344. *Cui tu lacte*
et miti dilue Baccho; i. e., cui tu liba de lacte, melle, [e
(fac). Nam superfluum est quod quidam dicunt, contra r
nem dixisse Virgilium, [licere] Cereri de vino sacrificari; I
cales namque hoc non vetant libri. Quod autem ait Plau
Aulularia 2, 6, 5.), cuius illi utuntur exemplo, *Cererine n*
facturi estis? qui? quia temeti nihil allatum intelligo.
est huic loco contrarium. Nam aliud est sacr[ifici]um,
nuptias Cereris celebrare: in quibus re vera vinum adhib
fas fuerat, quae Orci nuptiae dicebantur, quas praesent
pontifices ingenti sollemnitate celebrabant. Alii hunc loc
ter accipiunt, ut *Miti Baccho*, non sit septimus [casus], s
tivus: et duo numina intelligamus, Liberi et Cereris: nam
quoque ait: In primis venerare deos. Ut sit sensus, cui
et miti Baccho (i. e. Libero patri) favos lacte dilue: i.
sacrifica melle et lacte permixtis. — 345. *Felix hostia*

340) G. I. Extr. sub casum, pro: *occasum* i. e. finem.

344) In loco Plauti L. *Cerere*, V. *Cereris hic*, R. Vos. *Cererina*, Gu *Cereri.* cf. Macrob. 3, 11. Mox *qui* omitt. R. Vos. al.; *qui sine te advenistis* Guelf. I. II. L. V. R. Vos. et Urs. cod. reliquis omissis (II. *advenitis*). Postremo pro intelligo al. *video*.

secunda. Dicit autem Ambarvale sacrificium: quod de porca et saepe fecunda et gravida fieri consueverat. [Vel felicem dicit, cuius sacrificio et immolatione fecunditas agrorum merebatur.] — 346. *Omnis quam chorus;* chorus proprie est coaevorum cantus atque saltatio. — 347. *Cererem clamore vocent;* invocent [dari] copiam frumentorum. — 349. *Torta redimitus tempora quercu;* i. e. habens in memoria victum priorem, a quo Cereris revocatus es benignitate. Nam olim homines glandibus vescebantur. — 350. *Det motus incompositos;* i. e. saltationem aptam religioni, nec ex ulla arte venientem. Sallustius (Catil. 25.): *Saltare elegantius, quam necesse est probae* (R. *probate*). *Carmina dicat;* hymnos. — 353. *Menstrua luna;* unde et μήνη dicitur. — 354. *Caderent Austri;* venti desinerent. Etiam hoc loco prognostica sunt translata de Arato, pauca de multis. — 355. [*Propius stabulis* etc.; scil. propter repentinos casus tempestatis aut grandinis vel terrae motus, aliorumve. Et dicit, quod videntes agricolae possint haec ventura praescire.] — 356. *Ventis surgentibus;* flare incipientibus. Unde est e contrario (A. 7, 27.): *Cum venti posuere*, i. e. flare desierunt. *Aut freta ponti;* litora pelagi, quae feriuntur fluctibus. Duo autem dicit naturalia. Futura enim tempestate, et ante ventum, fluctus movetur: et fragor auditur ex silvis, arcana quadam ratione naturae. — 357. *Aridus fragor;* sonitus, qualis solet fieri ex aridis, cum franguntur, arboribus. Ergo *Aridus* nimius. Omne enim quod aridum est, cum frangi coeperit, nimium efficit sonum. Fragor etiam a fractarum rerum nominatus est sonitu. — 358. *Aut resonantia longe Litora misceri;* δὶς τὸ αὐτὸ, i. e. idem bis dixit. — 359. *Misceri* autem, perturbari. Ut (A. 1, 191.): *Miscet agens telis.* — 360. *Iam sibi tum curvis male temperat unda carinis;* scias, inquit, iam in pelago esse gravissimam tempestatem cum ad litora mergi confugiunt. Poëtice autem ait, Iam sibi tum unda male temperat (a) curvis carinis, i. e. sibi non parcit, sed crescit in perniciem suam. Nam in carinam scindendam consurgit. — 362. *Clamoremque ferunt;* i. e., si cum clamore revertuntur. Nam plerumque plura dicit signa e quibus unum non sufficit, sed omnia sunt animadvertenda: ut (388.): *Tum cornix plena pluviam vocat improba voce, Et sola in sicca secum spatiatur arena.* — 363. *Marinae fulicae;* ad discretionem fluvialium. — 364. *Altam supra volat ardea nubem;* ardea dicta [est] quasi ardua: quae cum altius volaverit,

359) In fine Burm. add.: *Increb. murmur*, saepe et crebros fieri sonitus; quae omitt. Guelf. I. II. L. R, V. Vos. Steph. Dan.

360) Post v. *confug.* idem add.: mergi autem sunt, quos nonnulli corvos aquaticos vocant; haec omitt. iidem libb.; G. mergi corvi marini. — Post v. *consurgit* Burm. add.: et navigantum perniciem. *Temperat* autem absolute posuit; nam certe subauditur *male;* temperat se ipsam sibi; quae om. Guelf. I. II. L. V. Steph. Dan.

363) Burm. add.: *Fulicae* autem sunt aves aquaticae, anatibus paullo minores, sed corporis forma consimiles. Haec omitt. Guelf. I. II. L. R. V. Vos. Steph. Dan.

364) Post *tempestat.* G.: item Ardea avis, quam vulgo sarpam vocant, dicta ab q̄ (ab eo quod), cum vocem emittit, oculi ei ardescunt, vel quod ardua crura

significat tempestatem. Lucanus (5, 553.): *Aut siccum Mergus amat: quodque ausa volare Ardea sublimis p[...] confisa natanti.* — 366. *Praecipites coelo labi;* sequitur opinionem. Non enim omnia prudenter a poëta dicenda Quod autem videmus e coelo stellas quasi labi, *ἀπόῤῥοιαι* ignes aetherii, qui fiunt [ex igne aethereo] cum veheme[...] ventus altiora conscenderit: et trahere exinde aliquas parti[...] coeperit, quae simulant casum stellarum. Nam stellae ca[...] non possunt: quarum natura est ut stent semper. Unde et [...]lae vocantur. Sane sciendum est, ut ait Aratus, ab illa p[...] ventum flaturum, in quam ille ignis ceciderit. — 369. [Na[...] natantes.] *Colludere plumas;* moveri. Terentius (Adelph 4, 13.): *Congrum istum maximum in aqua sinito lud[...]* I. e., moveri. Virgilius (8, 632.); *Ludere pendentes pueros.* 370. *At Boreae de parte trucis cum fulminat;* hoc vult dic[...] Ubique ingentes efficit pluvias ab istis ventis mota tempesta[...] 373. *Nunquam imprudentibus imber obfuit;* alii *in* vacare [...]lunt, alii augentis habere significationem: ut sit, Nunquam im[...] obfuit valde prudentibus. Quae res non valde sunt idon[...] Unde melius est ita intelligere: Nunquam imber obfuit [i[...] ante provisus; tam sui clara dat signa: ut *Imprudentibus,* i[...]ris accipiamus. Nam hoc dicit, Nunquam nescienti nocet im[...] quia se designat ante venturum. Et scimus leviora esse m[...] quae ex opinione contingunt. — 375. *Aëriae fugere gr[...]* (aut) aërii coloris, aut altum volantes. Dicit autem grues vallibus fugere, non pluviam de vallibus surgere. *Aut bu[...] coelum suspiciens patulis;* hic locus omnis de Varrone est. [...] enim sic:

Tum liceat pelagi volucres, tardaeque paludis
Cernere inexpleto studio certare lavandi:
Et velut insolitum pennis infundere rorem:
Aut arguta lacus circumvolitavit hirundo,
Et bos suspiciens coelum (miserabile visu)
Naribus aërium patulis decerpsit odorem,
Nec tenuis formica cavis non evehit ova:

[Eodem modo Aratus (209. 222.): *Πολλάκι λιμναῖαι ἢ εἰνά[...] ὄρνιθες, Ἄπληστον κλύζονται ἐνιέμεναι ὑδάτεσσιν, Ἢ λίμνην*

habeat, i. e. alta. — In versu Lucani vv. *aut* - *amat* et *subl.* - *nat.* Guelf. I. II. L. R. V. Vos. et hab.: *quodque signum ausa v. Ardea.* — v. 368. Burm.: *Saepe levem;* dat aliud signum, quod fit, quando futuro[...] torum motu sponte sua levis palea volat. *Et frondes;* arborum mino[...] leviores.

369) G. *Plumas,* i. e. pennae avium volantium in litore volitant in undi[...] plumas quascunque, nisi forte papos, i. e. cardui florem. — Ad v. [...] Burm.: *Omnia plenis* etc. Operiuntur terrae aquis, et fossae, ubicumque [...]rint, implentur. Et est hic *μεταφορά;* dicit enim natare rura, cum immobilis sit. 373) *Legit,* i. e. colligit. Haec omitt. Guelf. I. II. L. V. [...] Dan.

373) G. *imprudentibus,* i. e. valde prudentibus, aut pro nescientibus posuit, nunquam scientibus obfuit imber, tot signis praecedentibus.

375) In loco Varronis (quem omitt. Guelf. II.) Guelf. I. exhibet: *pelago vol.* daeque paludes cern. inexpletas st. cert. ludendi et velut insolitum et[...] *mirabile* pro *miser,* ut edidit etiam Burm.

χελιδόνες ἀΐσσονται. Καὶ βόες ἤδη τοι πάρος ὕδατος ἐνδίοιο νὸν εἰσανιδόντες ἀπ' αἰθέρος ὠσφρήσαντο, Καὶ κοίλης μύρμη-]κης ἐξ ὤεα πάντα θᾶσσον ἀνηνέγκαντο. Nam et Varro et lius Aratum secuti sunt.] — 378. *Et veterem in limo ra-cecinere querelam*; fabula duplex est. Nam ut Ovidius dicit, s cum Proserpinam quaereret, ad relevandam sitim accessit uendam fontem. Tunc eam Lycii rustici a potu prohibere ierunt: et conturbantes pedibus fontem, cum contra eam terent turpem naribus sonum, illa irata eos convertit in ra-quae nunc quoque ad illius soni imitationem coaxant. Sed non est valde aptum. Nam illa (Burm. *illud*) magis insul-fuerat, quam querela: et poenam sacrilegii iuste pertule-t. Unde magis Aesopus est sequendus, qui hoc dicit: Cum piter reges omnibus animalibus daret: et ranis, [ni fallor,] isset colendum brevissimum lignum, illae questae et asper-ae sunt [(Guelf. I. eius regnum et ni fallor baculum, tunc) eum, et tunc] eis hydrum iratus (Iuppiter) dedit, qui vesci-ranis. — 380. *Bibit ingens arcus*; sequitur iterum vulgi uionem. — 382. *Corvorum exercitus*; multitudo. [*Increpuit*; muit.] — 383. [*Iam varias pelagi volucres, et quae Asia cum, Dulcibus in stagnis rimantur prata Caystri*; haec est a lectio: et sensus talis est, Iam varias pelagi volucres, et eas le circum Asia prata rimantur in dulcibus stagnis Caystri, as certatim largos humeris infundere rores etc. Nam si *Iam* ias legeris, sensus nulla ratione procedit: Caystrus autem iae] fluvius est. Asia vero, palus; Unde fecit prata Asia. Et palude Asia, *A* longa est. Nam de provincia corripit[ur]. Ut 1, 385.): *Europa atque Asia pulsus*, et est Homericus versus β, 461.): Ἀσίῳ ἐν λειμῶνι Καϋστρίου ἀμφὶ ῥέεθρα. — 384. *mantur prata*; pascuntur in pratis, cibum per terrae rimas uirentes. Nam *rimari* hinc tractum est a porcis, qui glandes iantur de rimis terrarum. — 387. *Et studio gestire lavandi*; tire [est] laetitiam suam corporis habitu significare, nam ut

78) G. Multi ambigunt, quae sit Ranarum vetus querela. Modestus ait, Latonam, cum ageretur a Iunone, in Liciam venisse, et sitientem accessisse ad fontem pastoribus prohibitam. Memorem autem iniuriae suae post editum partum rediisse in Liciam, et pastores in ranas convertisse, ut perpetuam huius fontis haberent custodiam, cuius potum Latonae denegassent. Ovidius dicit etc. — Deinde idem: quae nunc ad ill. s. imit. conclamant. Alii dicunt, ranas per abundantiam aquae extra paludes pelli et serpentibus cibos esse, aut alioqui interire; inde igitur tempestatis adventus eas querelas excipere. querela est vox mutua, ut ipse ait (8, 215.): omne querelis implevere nemus. — Tum alii: lignum: inde *exquetae* appellatae sunt ranae. Iuppiter etc. — Ad v. 379. G. *Extulit ova*, de foraminibus portans ad domum suam, ne pluvia prehendat eum. — Ad v. 381. Burm. *A pastu* etc., dicit etiam corvos propter futuram inundationem a pastu fugere. Haec omitt. Guelf. I. II. L. R. V. Vos. Steph. Dan.

83) Post v. *fecit* Burm. add.: per derivationem possessivum; quod possessivum, quantum ad literam, simile est primitivo suo; nam de provincia prata Asiatica diceret, non Asia prata etc. Haec om. Guelf. I. II. B. L. R. Vos. Steph. Dan. — Ad vv. 385. 86. Burm. add.: Humeris etc., perfundere humeros largis aquis, et quasi se irrigare. *Nunc caput* etc., mergere sub aquis caput. *Currere in u.*, se in aquam mittere et natare. Haec omitt. Guelf. I. II. R. Vos. Steph. Dan.

homines verbis laetitiam suam exprimunt, ita aves corporis culatione. *Incassum* autem ideo ait, quia plumarum com aquam minime admittit ad corpus. — 388. *Rauca pluviam improba voce;* rauca contra naturam suam. *Et vocat;* p ait: non enim vocat, sed denuntiat pluviam. Et notandum nicem, et rauca voce, et solam, pluviam praedicere: (vero [serenum], et plures et voce tenui ac purissima contra ram suam: ut (v. 410.): *Tum liquidas corvi presso ter g voces.* — 391. *Testa cum ardente viderent;* propter vili lucernam noluit dicere, nec iterum lychnum; sicut in h carmine. Ut (A. 1, 726.): *Dependent lychni.* Medius en his libris est stylus, sicut diximus supra. — 392. *Putres crescere fungos;* nam ut dicit Plinius (18, cap. ult.), cu humidus (G. *aëris frigus*) esse coeperit, favilla quae cum solet egredi, prohibita aëris crassitate in lucernis (G. *luc* residet, et quasdam velut fungorum (G. *frigoris*) imitatur gines. — 393. *Nec minus ex imbri soles;* i. e. serenitate versa vice dat prognostica, quibus agnoscamus ex tempe caelo serenitatem futuram. Et *aperta serena;* aër enim tur nubilo, et rarescit sereno. Ut (419.): *Denset, erant rara modo: et quae densa, relaxat.* — 396. *Nec fratris obnoxia surgere Luna;* obtusa subaudis a superioribus: nam dicit, Nec tamen luna videtur obtusa, quae est radiis Sol noxia. Nam ut dicunt Physici ab eo accipit lumen. — *Tenuia;* proceleusmaticus est pro dactylo, quam rem quo cunque facit Virgilius, servat locum Synizesi: ut tenuia. [et,] (A. 5, 432.): *Genua labant:* nubes tenues pro vell accipiendae. — 399. *Dilectae Tethidi Halcyones;* Ceyx Luciferi habuit uxorem Halcyonem: a qua cum prohibitus

387) In fine G. Sive incassum i. e. frustra: humor enim pennarum dens suspenditur.

388) In fine Burm.: Altius autem cornices aliis avibus sonant; sed cum denuntiant, tenues formant voces. 389) *Spatiatur*, discurrit. 390) *N quid.*, Dicit nec puellas quidem, carpentes lanam nocte, ignorare v tempestatem; si sciant hoc, quod nunc dicit. *Pensa*, lana quae ad datur puellis intra constitutos dies paranda. Haec omitt. Guelf. I. II. L Vos. Steph. Dan.

393) In fine G. *Aperta serena;* serena in eo, quod *serat* (*reserat*) coelum aperuit; eleganter epitheton nominis et etymologiam ostendit. *serenum* dictum a *serendo* (*reserando*) i. e. aperiendo; sic alibi Virgilius (A. 1 et vastas aperit Syrtes, i. e. *reserat.*

396) Idem in fine: *Obnoxiam lunam* dicit pro eo, quod obstet et noceat; surde hic videtur tempora dixisse nocturnum et diurnum. sic *nam ne* tam hoc versu: *nec fratris* etc. ut sit sensus: nec sic sol subito deficit detur radiis eius obnoxia fuisse Luna eclipsi demoratus dicit.

397) Idem: *Tenuia* nebula dicuntur, quae imminente tempestate ob nimiam tem in aëre vento iactantur; item *vellera* nubes dixit tenuia arenarum imminente tempestate per aëra raptantur. Varro in Epimenide; *nubes lunae stabant.* Sic et Aratus.

399) Idem post vocantur: Item, Ceyx, rex Thracum, Iovem se vocari, e nem uxorem suam Iunonem coli iussit, peregre profectus est, naufragio Coniux impatienter ferens luctum in avem sui nominis mutata, cui hoc datum est, ut VII. diebus, quibus foetus in mari facit, nulla aura n ventus exsurgat.

t ad consulendum Apollinem de statu regni sui, naufragio Cuius corpus cum ad uxorem [Halcyonem] delatum fuis- lla se praecipitavit in pelagus. Postea miseratione Thetidis ciferi conversi sunt ambo in aves marinas, quae *halcyones* tur. Sane sciendum est, quod, cum de muliere dicimus, *Halcyone* facit: Cum de avibus, *hic et haec halcyon, hi et alcyones.* Istae autem aves nidos faciunt in mari media e. Quibus diebus tanta est tranquillitas, ut penitus nihil in possit moveri. Inde etiam dies ipsi *Halcyonia* nominantur. *ore solutos;* scilicet manipulos. Alii *soluto ore* accipiunt, nimium patenti. — 400. *Immundi* autem, luto gaudentes. tius (Epist. 1, 2, 26.): *Et amica luto sus.* — 401. *Magis petunt*; deprimuntur ad valles. — 403. *Nequicquam seros et noctua cantus*; i. e. non. Persius (2, 51): *Nequicquam o suspiret nummus in imo.* Item Virgilius (A. 2, 546.): *Et mo clypei nequicquam umbone pependit.*] *Noctua* autem est lucifuga: quae significat pluviam si cecinerit post solis sum. De hac autem talis est fabula. Nyctimene (codd. *timone*) postquam cum patre concubuit, et agnovit facinus : in silvis se abdidit: et lucem refugit: ubi deorum voluntate versa est in avem: quae pro tanto facinore omnibus avibus admirationi (Dorvill. *abominat.*). — 404. *Sublimis in aëre us;* Nisus rex Megarensium, pater Scyllae [in avem mutatus,] quo plenius in Bucolicis (6, 74.) diximus. — 405. [*Po nas* ; adversante sibi patre. Scylla eiusdem Nisi filia, quae patri abscissam comam purpuream Minoi obtulit contra patrem nanti, et inde in avem conversa est: quas aves dicit nunc ordes nimis esse inter se. — 406. *Fugiens;* patrem scilicet. *hera*; aërem. — 407. *Atrox*; crudelis et immitis. *Stridore;* itu alarum.] — 410. *Tum liquidas corvi presso ter gutture es, Aut quater ingeminant;* de corvis Plinius in naturali oria hoc dicit, eos esse obliviosos, et plerumque minime ad ni- suos reverti. Sed quadam ratione naturae haec ad suos con- unt nidos, quae vermes possint creare: ex quibus relicti um pulli aluntur interdum. Horum oblivionem probat etiam rebus, quas cum absconderint, derelinquunt: quod etiam

M) G. solis occasum. Probus ait, si in tectis vel arboribus altis canat, serenitatem significat, si in foraminibus vel ramusculis ...... (*tempestatem significat*) de hac etc.

33) In fine G.: Nyctimon Epoti filia a Cornubo hospite compressa iram patris metuens in silvam profugit, quae misericordia Minervae in noctuam mutata est.

34) Idem: Nisus, pater Scyllae. Duae Scyllae fuerunt, una Forci et Cretidae (*Crethaeidae*) Nymphae filia fuit, altera Nisi regis filia, contra quem quum devictis Atheniensibus pugnaret Minos propter filii Androgei interitum, quem Athenienses et Megarenses circumventum dolo necaverunt, amatus a Scylla, Nisi filia, quae ut hosti placeret comam patris purpuream abscissam ei abstulit (*obtulit*): quam Nisus ita habuerat consecratam, ut tamdiu regnaret, quamdiu illam habuisset intactam; postea illa a Minoë condemnatur (*contempta*), dolore in avem conversa est, et Nisus exstinctus, (*deorum*) miseratione in avis permutatus (*avis Piscaries mutatus*) est formam, quae aves inter se flagrant hodie magna discordia. *Apparet neq.;* quia haec avis Scylla significat tempestatem, ut noctua. sive illo sensu *apparet* intelligitur, avis significans tempestatem, quia pluat de coelo, et non adiungitur *nequicquam*.

mustelae dicuntur efficere [et mures.] — 411. [*Voces i* repetunt voces praeter consuetudinem, laeti ex ventura quitate serenitatis. — 413. *Iuvat*; delectat. — 415. *Haud dem credo*; proponit sibi quaestionem acerrimam, et de philosophia: quam tamen tota[m] facilitate dissolvit. Nam rit, cur homines, quos constat esse prudentiores animalibu se non sentiant qualitatem aëris futuri, sed eam magis e animalibus colligant. Et hoc dicit, homines prudentiam h naturalem, et suo iudicio posse vel laetos esse, vel tristes. res in haec animalia cadere minime possunt, quae nihil habentia (codd. *habentes*, an *habent et?*), naturam aëris se tur: et pro eius qualitate aut laeta videntur aut tristia: nec dicere aëris naturam videntur, sed eam vel prosperam v versam venientem sequuntur. Nos vero et laeti esse inter possumus, et in serenitate solliciti. — 416. *Aut rerum fato dentia maior*; i. e. non est illis divinitus concessum inge nec prudentia, quae est maior rerum fato. Alibi (G. 2, *Metus omnes, et inexorabile fatum Subiecit pedibus strep que acherontis avari.* — 418. *Iuppiter*; aër: ut [Hor (Carm. 1, 1.): *Manet sub Iove frigido Venator.* — 422. *A concentus*; [com]mixtus cantus, i. e. symphonia. — 423. *L pecudes*; aëris serenitate gaudentes. — 424. *Solem ad rapi* velocem. Et notandum, haec signa magis fida esse et subti quae ex luna vel sole colligimus. — 425. *Lunasque sequ Ordine respicies*; non ordinem respicies, sed *Ordine*, i. e. nabiliter solem sequentes. Luna enim solis circulum seq licet ipsa inferior sit. Donatus dicit: *Lunas*, noctes accipie sed male. Non enim signa quae dicturus est, ex nocte, se luna colligimus. — 426. *Numquam te crastina fallet h* hyperbole est: ne hora quidem te decipiet. *Capiere*; pro decip Nam Aphaeresis est, et plerumque scimus nos decipi seren — 427. *Revertentes cum primum colligit ignes*; cum in renasci. — 428. *Obscuro cornu*; non clare lucenti. — *Maximus agricolis pelagoque parabitur imber*; i. e. si habuerit pura cornua, et intra eam nigrum aërem videris, ubique pluvia: sic[ut] supra (372.): *Omnia plenis Rura na fossis, atque omnis navita ponto.* — 430. *Si virgineum s*

415) G. colligant. Quare, cum in sexto (728.): Inde hominum pecudumque vitaeque volantum, hic aliter dicit? Ideo, quia ibi Anchises apud loquitur, hic vero Poëta vivus hoc dixit. maior prudentia Iovis, aut fato maior prudentia i. e. divinitus illis concessum ingenium etc. (416.) —

418) Burm.: *Mutavere vias*; dicit, quia animalia et aves animos cum c aëris qualitate commutant, ut quae serenitate gaudeant, tempestate turl Haec om. Guelf. I. II. L. R. V. Vos. Steph. Dan. — Iidem omitt. qua Burm. ad vv. 420. 21.: *Vertuntur spec. anim.*; Species animorum mutant laetitia in tristitiam, aut tristitia in laetitiam. 21. *Nunc*, i. e. in sere *Dum* etc. dum essent imbres et pluviae.

425) In fine Burm. Ergo lunas poëtice dixit pluraliter, pro varietate eius h et augmenti et temporum. Haec desunt in iisdem.

426) Burm. pro vv. *et plerumque – serenit.* hab.: Etiamsi sit serena nox et immineat tempestas, non tamen te poterit noctis serenitas decipere, quia praevidere futuros imbres ex Lunae qualitate revertentes. Omitt. Guelf B. L. R. Vos. Steph. Dan.

ore ruborem; [si] forinsecus habuerit [ruborem.] Nam de ori parte, *Infuderit* diceret. — 431. *Aurea*; i. e., pulchra,), 16.): *At non Venus aurea contra.* *Phoebe* autem venit quod est Phoebus. Et sciendum [quaedam] propria nomiemininum ex se tantum, non etiam neutrum facere: ut hus, Phoebe: Iulius, Iulia: Tullius, Tullia. Non ut appella, doctus, docta, doctum. — 432. *Sin ortu quarto*; Aratus um dicit animadvertendam [esse] lunam: hic quartam, non improbans, sed hoc magis probans. Nam ad hoc pertinet: *que is certissimus auctor.* — 435. *Exactum ad mensem*; a ad mensis ultimam partem. Unde et exacti menses dicunqui circa partum sunt. Ipse in seqq. (3, 139.): *Exactis idae cum mensibus errant.* — 437. *Glauco*; hic piscator de Anthedone civitate: qui cum captos pisces super herbam isset in litore: et illi recepto spiritu maria rursus petissent, it qua[ru]ndam herbarum potentiam, quibus esis conversus in numen marinum. Panopaea autem nympha est marina. [autem] patronymicum est a matre Ino (codd. *Inus*, *Inos*). icerta proprium numinis. Sane Ino et Melicerta [filius], tquam sunt in numina commutati, Graece Palaemon et Leuoe (codd. *Leucothea*, *Leucotea*) sunt appellati: Latine Portu, et Mater matuta. [His ergo numinibus dicit mox sacrificae nautas in litore his diebus quibus praedicta serenitas affue: eo quod sint in mari servati. — 438. *Sol quoque et exori, et cum se condet in undas*; dicitur enim occidens sol se mare tingere. — 439. *Signa dabit*; pluviarum, vel serenita*Certissima signa*; de quibus nemini sit necesse dubitare. — *Et quae mane refert*; ortu diei. *Surgentibus astris*; superiente nocte. — 441. *Maculis variaverit ortum*; non clara et a luce resplendens in ortu suo.] — 442. *Conditus in nubem*; ., si orbis eius quasi concavus fuerit, quod ipse exprimit di: *Medioque refugerit orbe*; [i. e. non fuerit plenus in sui dio.] — 443. [*Urget*, imminet, et insistit. *Satis*; segetibus.

32) G. Aratus ait, si cornu aquilonium sit erectius, Aquilonem imminere, et per eum serenum fieri. Nigidius de Ventis IV. si summum corniculum maculas nigras habuerit, in primis partibus imbres ait fore; si in imo cornu, serenitatem. rubens luna ventum denuntiat. fit enim ventus ex aëris densitate; densitas aërid inducto splendore Lunae erubescit. — Ad v. 433. Burm. *Obtusis cornibus*; verba Arati sunt (785.): παχίων δὲ καὶ ἀμβλείῃσι κεραίαις. Omitt. Guelf. I. II. L. R. V. Vos. Steph. Dan.

37) G. Glaucus Antiodonis filius. Hic etc. Idem mox: sensit quandam herbam potentiam habere. Glaucus dolens amisisse praedam, i. e. pisces, praecipitavit se in mare, et deus maris est factus. Item Glaucus, Poliphei, vel Polimbae et Terrae filius, herba quadam gustata, immortalitatem adeptus est, quam piscibus marcescentibus imposuerat, et revixerunt. haec autem herba dicitur in fortunatis insulis nasci. — Panopea, ut Hesiodus dicit, Nerei filia, coniux Glauci, et nympha marina. Melicertes vero Inoos filius et Athamantis, quem Palaemonem Corinthii in Isthmo colunt. nostri Portunum dicunt, quia portubus praesit. unam clavem tenens pingi solet. Item Melicertes patronymicum est a matre Melicerte. Sane Ino etc.

42) G. Soloecismus est, nam dicere debuerat, *conditus in nube*; sed non hic vitium, quoniam in et per praepositiones multa significat *de*, *pro*. exemplo: *pro turribus altis stant moesti*, hoc est, ante turres. Et hic *in*; non in nubem conditus, ut sit vitium, sed *in* pro *infra* significat i. e. infra nubem conditus.

Notus; ventus.] *Sinister*; noxius. — 445. [*Sub lucem*; (die. *Densa inter nubila*; operto sole nubibus. — 446. *I erumpent radii*; abscondito sole et operto diversi radii p bem erumpent. — 447. *Tithoni croceum linquens aure bile*; Tithonus frater Laomedontis regis, adamatus est (rora. Cumque optasset prolixiorem vitam, conversus est ii dam.] — 448. *Male defendet*; i. e., non defendet. Na cussis pampinis etiam uva vim grandinis patitur. — 449. *multa* etc.; dicit, quod, si oriente sole pallida aurora sicut saepe videmus diluculo sub eius ortu pallidam lucem signum hoc fit tempestatis indubitanter. — 450. *Emenso* (*po*; percurso et perlustrato coelo, cum iam descendet ad sum.] — 451. *Profuerit meminisse magis*; ideo *Magis*, (sole venientia vespertina signa, meliora sunt. — 453. *Cae pluviam denunciat*; breviter collecta conclusio. — 455. [(*tum pariter vento*; i. e., ubique et pluviae et venti erunt. *vere*; aestuare et impleri. Cuncta haec erunt in occasu c(randa.] *Me nocte*; gratiosiorem sensum fecit, interpositi personae commemoratione. Nam hoc dicit, nulli se suade nocte navigare. — 458. *At si, cum referetque diem, con relatum*; hoc ad futurae serenitatis pertinet signum: nam ipso die dicas, [de quo praemisit,] stultissimum est. — *Claro Aquilone*; serenifico: quia est et nubilus, sicut fere (venti. Horatius (Carm. 1, 7, 15.): *Albus ut obscuro deter(detergit) nubila coelo, Saepe Notus, neque parturit imbre petuos*. — 461. *Denique quid vesper serus vehat*; conclu quae hoc continet, Signa quae possumus ex stellis vel ex colligere, melius ex Sole colligimus. *Quid cogitet hu Auster*; i. e. in quam se partem inflectat, utrum ad sereni an ad pluvias, ut diximus supra. — 463. *Falsum*; i. e. fall Sallustius (Catil. 9.): *Ambitio multos mortales falsos fieri* (*Caecos tumultus*; coniurationes, [et] latentes insidias. — *Ille etiam extincto miseratus Caesare Romam*; bonum (repperit locum: ut in Augusti gratiam defleat Caesaris m(Constat autem occiso Caesare in senatu, pridie Iduum Mart Solis fuisse defectum, ab hora sexta usque ad noctem. quia multis [pro]tractum horis est, dicit [in sequentibus]: (nam timuerunt secula noctem. *Ferrugine texit*; alibi (9, *Et ferrugine clarus Hibera*. Ferrugo autem est purpura or, Hispana. — 468. *Impia secula*; quibus fuerat Caesar sus. [*Aeternam timuerunt secula noctem*; propter diutinu(prolixum Solis defectum. I. e., timuerunt, ne semper ill fectus maneret. — 469. *Tempore quamquam illo tellus*; diceret, quamquam illo tempore non solum sol defecerit etiam diversae res, et elementa quasi fleverint Caesaris m(et inaudita portenta fuerint: ut ex reliquorum comparation(minus mirum videatur solem defecisse.] *Aequora ponti*; sine causa addidit *Ponti*, quia sunt et campi aequora. Ut *Ac prius ignotum ferro quam scindimus aequor*. — 47(

461) G. Vesper, stella Martis. Conclusio etc. Mox: Item, Vesperum p(posuit; tropus Synecdoche, a parte totum.

aeque volucres; in alienum tempus ruentes: ut strygcs, bubones nocte gaudentes per diem possent videri. — 472. *us undantem ruptis fornacibus Aetnam;* malum enim est, quando, [Aetna, mons Siciliae,] non fumum sed flammae egerit globos. Et ut dicit Livius, *Tanta flamma ante m Caesaris ex Aetna monte defluxit, ut non tantum vici- urbes, sed etiam Rhegi[n]a civitas,* [quae multo spatio ab istat] *afflaretur. Undantem* autem, undae modo flammas rentem. — 473. *Liquefacta saxa;* igne soluta. *Sonitum Germania coelo Audiit;* bene *Germania,* quam vicerat ar, ut, eo occiso, in rebellionem videretur exurgere. — *Insolitis tremuerunt motibus Alpes;* aut novis, i. e. nun- n antea in Alpibus factis, aut magnis et maioribus solito. — *Sub obscurum noctis;* circa noctis obscurum. *Pecudesque tae Infandum;* aut infanda verba protulerunt, aut hoc ipsum ndum fuit, quod sunt contra naturam locutae. — 480. *Illa- bat templis ebur;* scilicet simulacrorum. *Aeraque sudant;* a sunt laboris futuri. — 481. *Insano;* magno. Ut (2, 776.): *d tantum insano iuvat indulgere labori* (B. *dolori*)? Et dum flumina, cum supra modum crescunt, non tantum ad ens inferre damna, sed etiam alia futura significare. — *Fluviorum rex Eridanus;* Padum dicit. *Fluviorum* autem (est), per Italiam. Aut certe per totum orbem, secundum d dicit Lucanus, qui ait cum de isto flumine loqueretur, *minor hic Nilo, si non per plana iacentis Aegypti Liby- Nilus stagnaret harenas. Non minor hic Istro, nisi quod permeat orbem Ister, casuros in quaelibet aequora fontes pit, et Scythicas exit non solus in undas.* [Dicit ergo tan- tunc Excrevisse Eridanum, ut etiam silvas moveret, et erue- arbores. — 483. *Cum stabulis* etc.; et ipsa stabula subversa m trahit et armenta simul. — 484. *Tristibus extis;* visceri- pecorum tristia portendentibus. *Fibrae minaces;* fibras dicit as aliquas, quae si forte apparerent in visceribus, malum m erat, quae nunc apparuere. — 485. *Aut puteis manare or;* nec cessaverunt eodem tempore aut fibrae minaces ap- are, aut puteis manare cruor. *Altae urbes;* magnae.] — *Non alias coelo ceciderunt plura sereno;* omen est in eo, et coelo sereno missa sunt fulgura, et [quod] plura sunt a. — 488. *Diri cometae;* criniti, [et] pessimi: quia sunt et

10) G. Obsceeni, qui canunt obscaenum, quod obsit augurio, *Importunae,* quae ad domum accidunt, et significant malum in alienum etc.

12) G. Ubi sit Eridanus multi errant; ipsum esse Rhodanum putant propter multitudinem. Thesias (Ctesias) hunc in Media esse, Chaerilus in Germania, in quo flumine Edion exstinctus est, Ion in Achaia; sed Virgilium credibile est Padum significare, cuius exundantia semper prodigiosa est existimata, quem *Fluviorum Regem* dixit, sive quod multa in se flumina currentia ex Alpibus recipit, sive quia ipsius simulacrum in coelum sit receptum inter astra. — In versu Lucani (2, 416.) Guelf. I. B. L. R. V. Vos. pro *si non* hab. *nisi quod.* Guelf. II. *non minor hic nisi Nilo quod.* Dein Guelf. I. *iacentes.* Dein Dan. *solum.*

14) G. Fibrae minaces videbantur currere in fluvios pro signo effusionis sanguinis.

17) Codd. plurimi: *crinitae, pessimae* — *bonae, factae.*

boni, ut docuimus in Aeneide (10, 272.), facti ex Iove, v nere, quam rem plenissime Avienus exequitur. — 489. P *concurrere telis*; [quia in civili bello Romani contra Ro eisdem et similibus telis armisque pugnaverunt.] Lucanus *Pares aquilas, et pila minantia pilis.* — 490. *Iterum Philippi*; civitas [est] Thessaliae: in qua primo Caesar et peius, postea Augustus et Brutus cum Cassio dimicavert 491. *Nec fuit indignum superis*; quasi exclamatio est ad — 492. *Emathiam*; Thessaliam, dictam ab Emathie Aemus autem mons est Thessaliae. *Pinguescere* vero aut f dos fieri ex humano cruore. Aut *Pinguescere* dixit poëtice: humana corpora terra devorans pinguis effici potuerit, si carnium commixtione frequenter humana caro pinguesci 494. *Incurvo*; una pars orationis est. *Scabra rubigine*; Unde et scabies dicitur a corporis asperitate. — 496. *inanes*; concavas: ut (A. 5, 673.): *Galeam ante pedes p inanem. Grandia ossa*; aut multa, aut ingentia: quasi (a *lia*) antiquorum heroum. — 498. *Dii Patrii Indigetes, mule, Vestaque mater*; patrii dii sunt qui praesunt singul tatibus: ut Minerva Athenis, Iuno Carthagini. *Indigetes* [a proprie sunt dii ex hominibus facti, quasi in diis agentes. sive [autem] omnes [dii] generaliter possunt dici (Guelf. I *mus*) [Indigetes,] quasi nullius rei egentes. [Romulum ideo invocat, quia ipse iam inter deos colebatur. Et rect ad Augusti salutem invocat, quasi ex eo descendentis, illius sit urbis imperator, quam Romulus condiderat.] *Ve mater quae Thuscum Tiberim, et Romana palatia* poëtice. Nam verum nomen eius numinis, quod urbi praeesset, sciri, sacrorum lege prohibetur. Quod ausus q tribunus plebis enuntiare, in crucem levatus est. — 502 *medonteae luimus periuria Troiae*; excusat Augusti temp

490) G. In Macedonia Romani victi sunt a Philippo rege, ubi Caesar et adversus Brutum et Cassium dimicaverunt. Aemathia autem pars Ma dicta ab Aemathone, Iovis et Electrae filio. Bis autem inundatos sanguine Aemathiae campos dixit, quia Caesar et Pompeius ad se Brutus et Cassius contra Caesarem Augustum, et Antonius contra B Cassium. semel Pompeius et Caesar, iterum Brutus et Cassius contra hiemi in Macedonia.

498) Idem: egentes. Alii *indigetes* proprie interpretantur, quorum propriu ut indigetes, ut Dii Penates, item Lares, qui Dii contra sonantes, singula nomina nesciuntur. — Idem in fine: Item haec (ex) qua Virgilianis est, cur dicit a Vesta Palatium et Tiberim servata, cum url sicut multis videtur, in tutela sit Martis. seu idcirco dicitur subtra proprium nomen a Virgilio, ne scirent hostes, cui deo contra Rom susciperent: quanquam erudite Virgilius nimium praesidem Tiberis dixit: hanc physici putant Terram. —

Ad v. 500. Burm. add.: *Hunc saltem* etc. Orat, ut possit sedare tant et bella civilia: et malis finem imponere, et pene iam ruenti mund nire. *Saltem*; ut Augustum dii conservent: cuius temporibus pax orbe erat. Haec omitt. Guelf. I. II. L. R. Vos. Steph. Dan. — G. bene iuvenem, ut ostendat clarum, qui hac aetate tamen (tantum) p occurrat seclo. — Ad v. 501. Burm.: *Ne prohibete*, i. e. ne pr *Iam pridem*; olim. *nostro*; Romanorum. Omitt. iidem libb.

502) G. Tam longe bellorum causas, semel adversus Herculem gesta, sem

dicit suis viribus [non] compensare tanta damna reipublicae ex maiorum vitiis descendisse confirmat Horatius (Carm. 1, 30.): *Negligis immeritis nocituram postmodo natis, Te lem committere.* — 504. *Atque hominum queritur;* cum stea possis mereri. — 505. *Ubi fas versum, atque nefas;* homines scilicet, qui spernunt licita, appetentes illicita. — *Squalent abductis arva colonis;* ad bella scilicet. Ut (A. 8, Et *latos vastant cultoribus agros.* — 509. *Hinc movet Eu-ies illinc Germania bellum;* undique bellum movetur. *frates* namque orientis est fluvius: Germania [autem] Occi-s provincia. — 510. *Vicinae ruptis inter se legibus urbes ferunt;* et externa et civilia bella desaeviunt. — 512. *Ut carceribus;* hoc vult dicere, Res publica quidem habet num imperatorem: sed tanta sunt vitia temporum praeteri-m, quae in dies singulos aucta sunt, quemadmodum in pro-equorum cursus augetur, ut ea, licet optimus rector, re-are non possit: sicut et auriga a ferventi cursu equos non t plerumque revocare. — 513. *Addunt in spatia;* i. e. cur-o plus eorum cursus augetur. — 514. *Neque audit currus nas;* currus, i. e. equi. Sane sciendum translationem hanc non comparationem: quae si ponatur in fine, vitiosum est.

sus Apollinem et Neptunum docet, ut Callimachus propter pollicitam Hesionem, Apollini et Neptuno propter muros constructos. — In v. Horat. Guelf. I. II. B. L. *nec legis* (Guelf. I. *legem*). Dein Guelf. II. B. L. R. *postmodo te natis fr.* (B. *fraude*) *comm.* Guelf. I. *postmodo tenaci fraude comm.* — Ad v. 508. Burm.: Rigidum etc. Ita orbem bella turbant, ut hi, qui prius agriculturae insistebant, cogantur, deficientibus iam armis, instrumenta colendorum agrorum, et metendarum segetum in arma convertere. Omitt. Guelf. I. II. L. V. Steph. Dan.

MAURI SERVII HONORATI
GRAMMATICI
IN VIRGILII GEORGIC(
LIBR. II.

1. *Hactenus* etc.; mire iteravit illum versum: *Quid j laetas segetes, quo sidere terram.* In hoc autem libro ex tur culturam agri consiti, qui omnium arborum continet ge Et sciendum est Virgilium vites quoque arbores dicere. Ut (1 *Nec secius omnis in unguem arboribus positis secto via l quadret.* Et *Hactenus*, ut multi volunt, una pars orationi et est adverbium significans huc usque. Alii duas partes w pronomen et adverbium: ut sit tenus hac: sicut, Et Crurui nus a mento palearia pendent. Sed melius est unam parten cipere orationis *Hactenus. Sidera coeli*; pleonasmos est; enim alibi, nisi in coelo sunt sidera. — 2. *Bacche*; invent pro vitibus posuit, de quibus κατ' ἐξοχὴν in hoc libro loq nam vites praecipuae sunt, licet et aliarum arborum faciat memorationem. *Nec non silvestria tecum Virgulta*; i. e. i cundas arbores, quibus praecipue in Italia vites cohaeren 3. *Tarde crescentis olivae*; res enim diu duratura tardius scit. — 4. *Huc pater o Lenaee*; pater, licet generale sit om deorum, tamen proprie Libero semper cohaeret: nam pater vocatur. *Lenaeus* autem ἀπὸ τοῦ (codd. *TEC.* τῆς) dicitur i. e. a lacu. Nam quod Donatus dicit ab eo, quod tem deleniat, non procedit: nec enim potest Graecum n

1) Post *quadret* G. Quidam quaestionem opponunt, quare, cum de vitibus debuit dicere, ab arboribus coepit, quia in Italia in arboribus pendent et non possunt esse vites, nisi prius arbores fuerint. —

[illegible]am etymologiam recipere. [*Tuis hic omnia plena Mune*[illegible]*s*; tuis muneribus hic sunt omnia plena: et ea ubique requi[illegible]tur. — 5. *Pampineo auctumno*; cuius tempore vites foliis et [illegible]tibus plenae sunt: et sub quo maturae fiunt. Et] *Pampineo* [illegible] pampinoso [dixit,] ut (A. 1, 191.): *Nemus frondeum* pro [illegible]*dosum*. *Tibi floret ager*; in honorem tuum exultat et lae[illegible]est. Nam auctumnali tempore re vera florere non potest [illegible] — 6. *Vindemia*; cum vindemiam numero singulari dici[illegible], unius anni significamus: cum plurali, multorum: ut mes[illegible] et messes: hiemem et hiemes. Haec enim semel tantum [illegible] quibusque contingunt. Multi tamen volunt *Vindemiam* [illegible] totius orbis generaliter, *Vindemias* singularum partium: ut [illegible] significet singularis numerus quam pluralis. Sicut plus est [illegible] dicimus, *per terram pluit*, quam *per terras pluit*. Tunc [illegible] omne elementum [per singularem numerum,] non terras [illegible]uas significamus. — 7. *Musto*; *mustum* numero tantum sin[illegible]ri dicimus, sicut [et] vinum: licet Ovidius (Amor. 1, 16, 11.) [illegible]ive dixerit *Musta*. Sed hoc ille plus fecit, quod et *Mustis* [illegible]t: cum, ut diximus (G. 1, 210.), de his nominibus tres casus [illegible] usurpari consueverint. — 9. *Principio arboribus*; cre[illegible]arum arborum naturaliter tria sunt genera. Aut enim sua [illegible]nte nascuntur: aut ex seminibus fortuito iacentibus surgunt: [illegible] ex radicibus pullulant. Nam cetera usus invenit favente [illegible]ura. — 11. *Sponte sua*; *sponte* modo nomen est: quia iun[illegible] est ei genus, quo caret semper adverbium. *Veniunt* (au[illegible]) crescunt: ut [alibi] (G. 1, 54.): *Illic veniunt felicius uvae.* [illegible]*posque et flumina late Curva tenent*; per transitum osten[illegible] in quibus locis arbores sponte nascantur, scilicet in humidis. [illegible] terra mater est rerum omnium, et seminum cunctorum [illegible]trix. — 12. *Ut molle siler*; arboris genus est [*Siler*]. Et [illegible]ndum genus neutrum de arbore: quod est admodum rarum. [illegible] 13. *Glauca canentia fonde salicta*; locum salicum pro ipsis [illegible]ribus posuit. Bene autem ait et *Glauca* et *Canentia*: nam [illegible] ab una parte alba est, ab altera viridis. Sane Cacephaton [illegible], *Glauca canentia*. — 14. *Posito* etc.; quacunque ratione [illegible]iecto, vel ab avibus, vel ab hominibus: ne incipiat esse in[illegible]stuiae. [Dicit quippe, plerasque arbores ex semine nasci non [illegible]dio hominum iacto, sed quocunque modo et eventu: *Pars* [illegible]*rgunt*; pro surgit.] — 15. *Nemorumque Iovi, quae maxima* [illegible]*ndet Aesculus*; ordo est, Nemorumque maxima aesculus, quae [illegible]vi frondet, i. e., quae crescit in Dodonaeo nemore, quod erat [illegible]vi consecratum. — 16. *Atque habitae Graiis oracula quercus*; [illegible]am in Dodonaeo nemore arbores dantes responsa fuisse dicun[illegible]tur. *Habitae* autem *Graiis*: vel quasi non credens dixit, vel

Ad v. 8. Burm: *Tingue* etc. Pulchre invocat Liberum patrem adesse sibi canenti de ratione vinearum, et venire in auxilium: et poëtice dicit: hoc Liberum Patrem secum agere, quod ipse ab agricolis debere fieri carmine demonstraturus est, cum dicit: Tingue mecum. *Direptis cothurnis*, i. e. ablatis (Burm. coni. *altis*, ut ad *coth.* pertineat) quod est genus calceamenti poëtici: nam hoc vindemiae tempore fieri debere, ipse demonstraturus est. Haec omitt. Guelf. I. II. L. R. V. Vos. Steph. Dan.

16) G. dicuntur. Columbae enim semper super quercum fata cecinerunt.

quasi Italus, qui loca illa nesciret. Vel re vera quondam P*tae*, quia illo iam tempore silebant. — 17. *Pullulat ab ra*mira in singulis proprietas. Nam ait: sponte sua veniunt, gunt de semine, pullulant ab radicibus. — 18. *Ut cerasis misque*; *haec cerasus his cerasis* facit. Sane *Cerasus* civita Ponti, quam cum delesset Lucullus, genus hoc pomi inde ad et a civitate *Cerasum* (codd. ter *cerasium*) appellavit. arbor *cerasus*: pomum *cerasum* dicitur. Hoc autem etiam Lucullum erat in Italia, sed durum: et *cornum* appellabat quod postea mixto nomine, *cornocerasum* dictum est. *Parnas laurus*; a Parnaso monte Apollini consecrato. — 20. *Hos natu modos primum dedit*; bene primum. Nam ut etiam supra di mus, favor naturae fuit etiam ad alios inveniendos usus. Con naturam enim nihil hominum inventum valeret. — 22. *Via repperit usus*; ratione. Ut (A. 4, 478.): *Inveni, germana, vi* — 23. *Hic plantas tenero*; inter plantas et plantaria, hoc terest, quod (codd. *nam*) plantae sunt raptae de arboribus, Pl taria vero, quae ex seminibus nata cum radicibus et terra pria transferuntur: ut, Et viva sua plantaria terra. — 24. *cis*; fossis, ut (289.): *Ausim vel tenui vitem committere su Hic stirpes obruit arvo*; altius deponit validiores cum radici plantas. — 25. *Quadrifidasque sudes*; ita robustas ut possin quattuor partes dividi. *Et acuto robore*; pro acuti roboris acc mus. Et est bis idem dictum. Nam et valli, et sudes i sunt. — 26. *Silvarumque aliae pressos propaginis arcus pectant*; propago praecipue vitibus congruit. Unde apparet, *vas* eum etiam de vitibus dicere. — 27. *Et viva sua plant terra*; et aliae silvarum expectant plantaria cum sua terra i. e. naturali. Ut (A. 1, 167.): *Vivoque sedilia saxo*, [i. e. turali.] Inde est (infr. 268.): *Mutata ignorent subito ne se na matrem*. — 30. *Quin et caudicibus sectis*; [caudici posuit] pro codicibus: sicut *caulem*, pro *cole*: *sauricem*, *sorice* dicimus. Fit autem hoc de oliva et myrto: quarum stipites secantur usque ad medullam, et terrae infossi ex se bores creant; quod sine dubio est mirandum. — 31. *Trudit* urgente natura procreatur. *E sicco ligno*; ex arido. *Ra oleagina*; derivativum ab olea. — 32. *Impune videmus*; damno sui. Et loquitur de insitione. Sane *insitas* arbores

17) Idem: *Radice*; eleganter per numeros adfectat varietas (*varietates* s. *affe varietas*), ne enumeratione simili offenderet auditorem. —

Ad v. 19. Burm. *Parva sub ingenti*; i. e. radice maioris minor crescit et sicut videtur in lauris. Omitt. Guelf. I. II. L. R. V. Vos. Steph. Dan.

22) Post *viam* Burm. add.: *Repperit*; adinvenit: et dicit illa, quae prius dix ex ipsa natura omnem originem ducere; haec autem, quae sequuntur, u studio adinventa sunt, non obsistente tamen in his etiam natura. O iidem.

23) G. interest, quod *plantae* sunt, quae de suis arboribus nascuntur, plant quae de suis sem. nata etc.

26) In fine Burm. add.: *Arcus* autem bene ait: nam ita reflectuntur propag vitium, cum in terra ponuntur, ut in medio sui in terra iaceant, et utrim capita terra excedant. Omitt. iidem, quos ad v. 19. nominavi.

31) G. Derivatum ab olea, ut *terrigena* a terra et generando.

mus: *incertas* vero causas aut fabulas. — 34. *Lapidosa corna;* dura. Alibi (A. 3, 649.): *Lapidosaque corna Dant rami.* — 35. *Proprios generatim;* i. e., per singula genera. *Generaliter* autem est simul omnia. *Γενικῶς καὶ κατὰ γένος.* — 37. *Segnes terrae;* pigrae, infoecundae. Et docet posse industria etiam loca asperrima ad fertilitatem perduci. *Ismara;* mons est Thraciae. — 38. [*Olea magnum vestire Taburnum;* per hos montes significat etiam montuosa et aspera loca tentanda esse.] *Taburnus* [autem] mons Campaniae. *Vestire* vero, implere significat. — 39. *Tuque ades Maecenas;* adesto, et incoeptum favorem omnibus libris impendito. Nam ubique eum invocat. — 40. *O decus, o famae merito pars maxima nostrae;* Horatius, *O et praesidium et dulce decus meum.* — 41. *Pelagoque volans da vela patenti;* simplici generi carminis praesta favorem: ut *Vela* favorem accipiamus. *Patens pelagus;* carminis facilitatem. Hoc autem carmen facile esse ipse significat dicens, et *In manibus terrae:* hoc est in facili et in promptu res posita est: — 42. Et *Non ego cuncta meis amplecti versibus opto;* i. e., Non sum universa dicturus: nec enim possum. Quare et suam verecunde extenuat possibilitatem, et Maecenatis auribus ex sui carminis brevitate blanditur. Alii aliter accipiunt. Constat Maecenatem fuisse literarum peritum, et plura composuisse carmina. Nam etiam Augusti Caesaris gesta descripsit, quod testatur Horatius dicens (Carm. 2, 12, 9.): *Tuque pedestribus Dicis historiis praelia Caesaris Maecenas melius, ductaque per vias Regum colla minacium.* Ut hoc nunc dicat, *Inceptumque una decurre laborem.* I. e., adesto, et simul scribamus. Licet enim, quae tu scribis, esse constet ingentia: meum autem carmen et breve sit, et totum id explicare non possim, debes tamen favere minoribus: ut, *Pelagoque volans da vela patenti*, sit ingentia scribe. — 44. *Et primi lege litoris oram;* fave minora scribenti. *Non ego cuncta meis;* Lucretii versus. Sed ille aenea vox ait, non ferrea. *Primi lege litoris oram; lege* nauticus sermo est, qui nunc et ad navigandum (codd. *navigium*), et ad lectionem potest referri. Nam hoc dicit, faveto principio, vel humilitati carminis mei. — 45. *In manibus terrae;* i. e. in facili [et] in promptu est terrarum descriptio. Quod Graeci *πρόχειρον* dicunt. *Non hic te carmine ficto, Atque per ambages, et longa*

34) G. Dura sunt a qualitatibus baccarum. *Corna* genus arboris, de qua hastilia fiunt et non *cornus* (*quae*) habet fructum. —

Ad v. 36. Burm. add.: *Feros*, qui non sunt apti humanis usibus: sive *feros*, sylvestres et incultos. *Mollite*, aptos facite. *Colendo*, vel cultu. Omitt. Guelf. I. II. B. L. R. V. Vos. Steph. Dan.

37) Guelf. I. II. B. R. Vos. *perducere*. Fort. legend. *industriam*.

38) G. Campaniae, vel Sabinorum, vel Apuliae.

41) Idem: facilitatem. Ac si aperte dicat, mihi auxilium da in hoc labore, quia Poëta es tu, sive placeant, quomodo curae fuerint tibi quaecumque pono. —

Ad v. 43. idem: *Linguae centum*, Homericus sensus Graeci poëtae.

44) In fine G. Transit festinationem, ut vada dura lego (A 3, 706.).

45) G. dicunt. ut in manibus terram habeam non proelia; deinde: Ambages, circuitus ab ambiendo dicti.

exorsa tenebo; i. e. simpliciter universa describam: nec ut in Aeneide, aliquibus figmentis, aut ullis utar ambagibus. — 46. *Longa* autem *exorsa*, dicit prooemia longe repetita: quae constat esse vitiosa. — 47. *Sponte sua* etc., ad illud quod omiserat redit, et exsequitur qualitatem trium generum, quae supra memoraverat: arborum scilicet sponte natarum, procreatarum e semine, et earum quae de radicibus pullulant. — 48. *Infoecunda quidem;* fructu carentia. Et per transitum rem physicam tetigit. Nam semen salicis esum, dicitur infoecunditatem mulieribus gignere. Et supra (13.) ait, *Et Glauca canentia fronde salicta. Laeta et fortia;* quasi hoc in ipsis [arboribus] genus est foecunditatis. — 49. *Quippe solo natura subest;* quia ut supra diximus, naturaliter rerum omnium mater est terra, quae universa intra se continet semina. Hinc est, Quippe solo natura subest. Nam natura dicta est ab eo quod nasci aliquid faciat. Mire autem ait *Subest;* i. e., inest latenter: nam non apparet. Unde Epicurei dicunt nihil esse, quod non habeat originem suam. Nam hoc est, *Gigni de nihilo nihilum, in nihilum nil posse reverti.* — 50. *Scrobibus mandet mutata subactis;* nos scrobes genere dicimus masculino, licet Lucanus (8, 756.) dixerit contra artem: *Exigua posuit scorbe.* — 51. *Exuerint silvestrem animum;* naturalem asperitatem et infoecunditatem. — 52. *Artes;* foecunditates ex arte venientes. — 54. *Hoc faciet;* i. e., erit foecunda, si fuerit inde translata (in alium locum). — 56. *Ferentem;* quae ferre potest: si ei umbra non noceat. — 59. *Pomaque degenerant;* modo *degenerant*, vertuntur in peius. Alias in melius. Poma autem arborum ex semine procreatarum dicit: quas constat, nisi translatae aut insitae fuerint, non respondere qualitati seminis sui. *Fert uva racemos;* uvam pro vite posuit, i. e. fructum pro arbore. Sane racemus est botryonis pars, et botryo Graecum est, et sic hic uvam pro vite posuit. Sicut Horatius pro vino: nam sic ait (Carm. 1, 20, 9.): *Caecubum et praelo domitam Caleno, Tu bibes uvam.* — 62. *Cogendae in sulcum;* in ordinem componendae: aut certe arandae. *Multa*

46) G. Exorsa, prooemia longe petita, vel locutiones. hoc dicit, ipsam rem tibi indicabo.

49) In fine Burm. add. *Haec quoque;* scil. infoecunda sed fortia. Omitt. Guelf. I. II. L. R. V. Vos. Steph. Dan.

50) Burm. *inserat;* si quis eis fructiferarum arborum surculos inserat. Et in fine: Duas autem hic res dicit, videlicet, ut aut inserantur infoecundae arbores foecundis et fructiferis, aut certe mutentur de suis locis, et fossis immittantur; utrumque enim eis infoecunditatem aufert. Omitt. iidem.

54) In fine Fabr. et al. add.: *Digesta* posita et plantata, i. e. si liberum spatium habeat. Ad v. 55. iidem: *Frondes*, hoc est, frondes et rami arborum, ex quibus oriantur, nocent his, et suis umbris foecunditatem avertunt, et prohibent. —

Ad v. 57 et 58. Burm.: *Quae semin.*, i. e. quae ex semine quocumque modo iacto orta est. *Iam* particula hic pro praeterea ponitur et tempus quidem significat, ut (A. 5, 638.): Iam tempus agi res. *Nepotibus*, arbusculis, quae ex ea oriuntur. *Umbram*, sui magnitudine et opacitate. Haec omitt. iidem, quos ad v. 49. nominavi.

59) G. *Turpes racemos* labruscas dicit. In versu Horatii L. V. *Ex praelo;* L. R. Vos. *Calano.* Guelf. II. *dominante Caeleno.* L. R. V. Vos. *bibis.*

rcede; multo labore. A sequenti, quod praecedit intellige. — *Sed truncis oleae melius;* quia supra ait: Truditur e sicco lix oleagina ligno; [Et] iam redit ad eos modos quos invenit ustria. Dicendo autem *Melius*, ostendit, etiam, alias arbores truncis posse procreari. Sane *olea* est arbor ipsa: unde deatio est *oleum*. *Oliva* vero fructus ipse unde *olivum* dicitur. gimus tamen *olivam* et de arbore. Ut (E. 8, 16.): *Incumbens ati Damon sic coepit olivae.* — 64. *Solido Paphiae de robore rtus;* sicut et olea. *Paphiae* autem Veneriae, a Papho insula, qua Venus colitur. Huic autem myrtus consecrata est, vel od haec arbor gaudet litoribus, et Venus de mari dicitur prota: vel quod, ut medicorum indicant libri, haec arbor apta mulierum necessitatibus plurimis. — 65. *Plantis et durae ryli nascuntur; duras* dixit, non ad lignum, sed ad fructum dd. *fetum*) ipsarum referens. Alii *Edurae* legunt, quasi *non rae.* Ut paulo post: Enodes trunci: i. e. sine nodis. Ut *E* do minuentis non augentis habeat significationem. Sane *coryli* oprie dicuntur. Nam *avellanae* ab Avellano (codd. *Avellino*, *Vellino*) Campaniae oppido, ubi abundant, nominatae sunt. — *Herculeaeque arbos umbrosa coronae;* ipse alibi (A. 8, 276.): *rculea bicolor cum populus umbra.* — 67. *Chaoniique patris;* is Epirotici. *Ardua palma;* aut alta, aut ad quam difficile venitur. — 68. *Casus abies visura marinos;* est enim abiespecies apta navibus, quam Sappinum (Burm. *Sapin.*) vulgo ant. — 69. *Foetu nucis arbutus horrida;* versus dactylicus. m male quidam *horrens* legunt. *Horrida* autem hispida. Et a transit ad insitionem, quae duplex est. Nam aut *insitio* itur, cum, fisso trunco, surculus foecundae arboris sterili initur: aut *oculorum impositio*, cum, inciso cortice, libro colatur alieno, et arboris germen inserimus. — 70. *Et steriles tani malos;* dicit quid in quam arborem debeamus inserere. arbuto nucem, in platano malum, in fago castaneam, in no pyrum. Sed castaneae fagos eget expositione: non enim in stanea fertili infoecunda fagus inseritur. Unde aut hypallage , ut Castaneae fagos, sit pro fagi castaneas [gessere.] Aut est tanda distinctio, ut sit: Et steriles platani malos gessere valen-Castaneae. Hoc est infoecundae arbores platani fortes ramos staneae portaverunt. *Fagos ornusque incanuit albo flore pyri;* cundum quam distinctionem fagos, licet brevis sit *Gos*, finalis tamen ratione producitur. *Fagos* enim incipit Graecus esse minativus [casus] singularis, non pluralis, noster Accusativus. ii neutrum probant: et ita accipiunt, Castaneae flore fagos

66) G. Populum significat arborem, quia de populo fuit corona, quam portavit Hercules circa suum caput in infernum. Ipse alibi: *Herculea bicolor.* Arnepolis civitas a Babyloniis Herculem pro tempore colere dicitur. Ideirco hanc arborem ei dedicatam populum dicunt. Huius folia noctis et lucis imaginem declarant, nec alia causa clavam ei adsignant, quanquam (quam quod) sit inaequalibus vulneribus, per quam dierum inaequalitas intelligitur.

68). G. Duo genera abietis sunt, aliud pro fabricis datur, ad faciendas naves, *sapinum* vulgo dicunt, vel *pinum* vulgo vocant.

69) G. in fine: germen imponimus. Est etiam arbor, cuius pomum unedon dicitur quod si [in] unum edatur, tam iucundum est, ut et aliud exposcas.

incanuit: Pyri flore ornus incanuit: ut similiter fagos nominativus sit Graecus. — 73. *Nec modus inserere, atque oculos imponere simplex;* aut, non est simplex et fortuita ratio, sed ea quae ingenti labore colligitur. Aut hoc dicit, Non est idem *inserere*, quod et *oculos imponere:* quarum rerum discretionem hoc loco commemorat, sicut nos diximus supra. — 74. *Trudunt;* propellunt, eiiciunt. *Tunicas;* i. e. interiores arborum libros (dicit fieri debere). — 76. *Huc includunt;* quia ait aliena ex arbore: et est mutatio. Ideo non ait *hic includunt*, [sed *Huc*.] Sic (et) Cicero (Verr. V. 45.): *Includuntur in carcerem condemnati.* Utique qui illuc fuerant aliunde deducti. — 77. *Inolescere;* concrescere, συμφυεῖν. — 82. *Mirata estque novas frondes, et non sua poma;* ingens phantasia. Et sane *Mirata estque* legendum est, ut stet versus. — 83. *Praeterea genus haud unum;* docet nunc etiam in singulis arborum speciebus esse aliquam varietatem. — 84. *Lotoque;* Lotos Nympha quaedam fuit, quam cum amatam Priapus persequeretur, illa deorum miseratione in arborem [con]versa est, quae vulgo faba syriaca (G. *serica*) dicitur. — 85. *Unam in faciem;* in eandem similitudinem. — 86. *Orchites;* [genus olivae] a Graeca etymologia, sed obscoena, i. e. a testiculis [qui ὄρχεις dicuntur.] *Radii;* olivae, [ita] a longinquitate nominatae. *Amara pausia baccha;* oliva a paviendo dicta, i. e. tundendo. Aliter enim ex se oleum non facit. *Amara* autem *Bacca* viridi, ut [alibi] (E. 6, 68.): *Floribus atque apio crines ornatus amaro.* [I. e. viridi.] Nam de pausia viride oleum fit. Unde contra dulce dicitur non viride. — 87. *Pomaque;* subaudis a superioribus non unam nascun-

Ad v. 72. Burm. *Glandemque* etc., i. e. ulmi insertis sibi surculis quercuum glandes tulerunt. Omitt. Guelf. I. II. L. R. V. Vos. Steph. Dan.

73) In fine G. *Ineerere* dixit pro *inserendo*. *Oculi* sunt nodi arborum, e quibus frondes exeunt, vel gemmae.

74) Idem: libros. Graece cortices arborum κιτάνας (χιτῶνας) dicunt. *librum* dicunt inferiorem corticem. *plantae* a pangendo, quasi *pangae* dicuntur.

76) Burm. add.: *Libro;* Liber dicitur pars corticis interior. Omitt. iidem, qui ad v. 72. nominati sunt; item, quae habet Burman. ad vv. 78–82.: *Enodes*, sine nodis; *resecantur*, absciduntur; *alte*, profunde. *In solidum*, ut solida sit ipsa fissio, et non habeat rimas, aut aliquas fissuras; *feraces*, fertiles et fructiferae. *Plantae*, scil. immittuntur surculi. Nam abutitur plantis pro surculis arborum fertilium; *nec longum tempus*, nec multa mora. *Exiit* etc., nam hoc genere insitae arbores citissime crescunt; *felicibus*, fructiferis et fertilibus.

77) Guelf. I. *Inolescere*, inhaerere, increscere, συμφ.

82) Guelf. I. II. B. L. V. *miratasque* pro *mirata estque*. Fort. *mirata 'stque* dare voluerunt.

84) G. in fine: *Idaeis*, ab Ida monte Cretae. *Cyparissi* sunt arbores, quae nascuntur in Creta.

86) Idem: *Orcades* (B. etiam et Guelf. I. *Oreades*, V. et Guelf. II. *Orchades*) insulae iuxta Graecam etymologiam, sed obscenam, dictae in modum testiculorum: nam Graece *OPKONIC*, i. e. testiculi dicuntur. — Idem mox: *Pausia* genus olivarum viride: ideo amaris adscripsit baccis. item *radii*, qui sunt longiores olivae. *Pausiae* autem a pendendo dictae, i. e. undendo, vel paviendo, (tundendo vel paviendo) quia plus humoris habet bacca. vel *bacca* nomen aromatis est agrestis.

re in faciem. *Alcinoi silvae;* i. e. pomiferae arbores. Nam Alcinous, rex Phaeacum fuit diligens cultor hortorum. Unde per has silvas, arbores pomiferas intelligimus: de quo Homerus ait, quod haberet καὶ ὄγχνη ἐπ᾽ ὄγχνῃ γηράσκει, μῆλον δ᾽ ἐπὶ μήλῳ, αὐτὰρ ἐπὶ σταφυλῇ, σῦκον δ᾽ ἐπὶ σύκῳ. — 88. *Crustumiis;* Crustumia sunt pyra ex parte rubentia ab oppido Crustumio nominata. *Syriisque* (Guelf. I. *pro syriatices.*) *pyris, gravibusque volemis;* i. e. magnis. Nam et volema ab eo quod volam impleant dicta sunt. Unde et involare dicimus. — 89. *Non eadem arboribus pendet vindemia nostris*; i. e. vites quoque diversae sunt: *Nostris* autem, Italis. Et bene *Pendet* dixit, Nulla enim vitis in Italia est (in arboribus posita), quae non pendeat. — 90. *Quam Methymnaeo carpit de palmite Lesbos*; Lesbos insula est [in Aegaeo mari], cuius civitas (est) Methymna, habens preciosissimum vinum. — 91. *Thasiae vites*; a Thaso insula nominatae. *Mareotides albae;* Aegyptiae: Mareotis enim pars est Aegypti. Et dicendo *Albae* ostendit esse etiam (nigras et) purpureas, vel alterius coloris. — 92. *Pinguibus hae terris habiles, levioribus illae;* pinguibus Thasiae, Levioribus Mareotides. Item ordinem positum sequimur, cum aperte aliquid non commemoratur. — 93. *Passo Psithia utilior*; bene *Utilior*, ut ostendat etiam de alia uva posse passum fieri, sed melius de Psithia. *Passum* autem dicitur a patiendo. Nam decoquitur mustum, et inde fit passum. Hinc *Defrutum* dictum est, quod defraudatur, et quasi fraudem patitur. *Tenuisque Lageos;* [Lageos est] quae Latine leporaria dicitur [nam λαγὼς Graece lepus dicitur.] Tenuis autem, penetrabilis. Quae cito descendit ad venas. — 94. *Tentatura pedes*; Terentius (Eun. 4, 5, 3.): *Neque pes neque mens suum satis officium facit. Olim* autem adverbium est cuiuslibet temporis. — 95. *Purpureae;* purpurei coloris. *Preciaeque*; hae cito maturescunt. Unde et praeciae dictae sunt. Quasi praecoquae: quod ante alias coquantur. *Quo te carmine dicam Rhetica;* hanc uvam Cato praecipue laudat in libris, quos scripsit ad filium: contra Catullus eam vituperat, et dicit nulli rei esse aptam, miraturque cur eam laudaverit Cato. Sciens ergo utrumque Virgilius, medium tenuit, dicens, Quo te carmine dicam Rhetica. — 96. *Nec cellis ideo contende Falernis;* licet sis a Catone laudata, tamen vino te Campano praeferre non debes. *Cellis* autem Apothecis dicit. Nam cellas vi-

87) Guelf. I. in fine: Et aliter, Alcinous rex feacum fuit, cuius hortos omerus carminibus suis nobilitavit.

88) G. *stiris*, i. e. nigris. vel genus arboris. item *Piris*, pomiferae arbores. Idem mox: eo quod manum implent, vel implicant quia anterior pars palmae *vola* appellatur, nam *volema* etc. Burm.: dicta sunt. [Vola autem est medietas palmae vel pedis,] unde et involare dicimus. [*Volema* autem, Gallica lingua, bona et grandia dicuntur: sed magis dicta sunt ab eo, quod volam impleant.] Verba uncis seiuncta omitt. Guelf. I. II. B. L. R. V. Vos. Steph. Dan. Verba tamen *Volema aut. - - dic.* habet Guelf. I.

93) G. Psithia in Creta insula. *utilior*, ad maturitatem cito currit, et gracile vinum facit.

94) In versu Terentii al. *pedes* pro *pes;* dein Guelf. II. *satis suum of. f.* L. R. V. Vos. omitt. *satis*.

narias dicimus. Et *Falernus* mons Campaniae est, in quo optima vina nascuntur. — 97. *Sunt et Amineae vites firmissima vina;* *Amineum* vinum dictum est, quasi sine minio, i. e. rubore, nam album est. Sane *Amineum* dici versus probat, qui stare non potest, si *aminnaeum* dixerimus. — 98. *Tmolius assurgit quibus et rex ipse Phanaeus;* assurgit, Duplex est hoc loco expositio. Nam alii volunt sine vitio (al. *dubio*) in subauditione esse posita, quae aperte dicere non possumus, ut sit quibus vinis assurgit, i. e. cedit vinus Tmolius et Phanaeus. Quod si aperte dicatur, est utrumque vitiosum, tamen *Vinus* de Graeco traxit: nam οἶνος dicunt. Pleraque autem subaudiuntur quae aperte non possumus dicere, et ipse alibi docet dicens, de Alecto (7, 498.); *Nec dextrae erranti deus abfuit* [quod penitus dicere non possumus, cum Alecto femininum sit.] Et Sallustius qui ait, *Quis a Sertorio triplices insidiae, per idoneos saltus positae erant* (al. *errant*) *prima*, et subaudiendum reliquit, *insidia:* quod penitus dicere non possumus. Alii (autem) ad superiora referunt, ut *Quibus*, non ad vina referamus, sed ad vites, ut sit, quibus vitibus cedit Tmolius et Phanaeus, montes vitibus consiti. Et est figura: qualis illa in Aeneide (4, 354.): *Me puer Ascanius capitisque iniuria cari: Quem regno Hesperiae fraudo:* scilicet Ascanium, non quem caput. Et Tmolius mons est Ciliciae: Phanaeus mons [est] in promontorio Chii: dictus a Phanaeo rege. Ut autem *Assurgit*, cedit sit, tractum est a sedentibus, qui in honorem alicuius, [as]surgere consueverunt. *Rex ipse Phanaeus;* de Lucilio hoc tractum est, qui ait χῖος τε δυνάστης, i. e. οἶνος. — 99. *Argitisque minor;* quantum ad solam pertinet speciem. — 101. *Mensis et diis accepta secundis;* grata [et] sacrificiis et mensis secundis. Pomorum scilicet. [Rhodos insula est, cuius nunc vinum laudat.] — 102. *Bumaste;* uva in mammae bovis similitudinem. [*Tumidis;* turgentibus.] — 103. *Sed neque quam multae species, nec nomina quae sint Est numerus;* scit apud diversos lecta esse innumerabilia vitium genera, quibus offensus ait, Colligere tanta vitium genera nec utile est nec possibile. Qui enim conatur universa cognoscere, debet etiam impossibilia scire, ut est arenarum vel fluctuum numerus. — 105. [*Libyci;* i. e. Africani. Ipse alibi (Aen. 4, 257.): *Litus Arenosum Libyae.*] — 109. *Nec vero terrae ferre omnes omnia possunt;* aut generale est, sicut ait in primo, Et quid quaeque ferat regio: aut ad superiora pertinet, ut talis sit sensus, Non prodest nosse cuncta vitium genera: nec omnia procreantur in omnibus (locis vel) terris. — 110. *Crassis paludibus;* lutosis

97) G. in fine: Item *Amineas* ab agro Amineo, unde vitem hanc translatam dicunt.

98) Sub finem G.: Phanaeus promontorium Siciliae, ubi Apollinis templum est. Tmoleum et Paneum dicunt. Item Tmoleus a monte Libyae (Lydiae) Tmolo, Tmolium vinum. Phanaeus promontorium Chii, unde et Chium vinum. Tmoleum et Panaeum dicendo Tmolium et Chium vinum ostendit.

99) Burm. add.: *cui non* etc., i. e. nulla se ei in his, quae sequuntur, comparare contendat. 100) *Fluere*, i. e. tam abundans esse. Haec omitt. libb. quos supra ad v. 88. nominavi.

uraliter. — 112. *Litora myrtetis laetissima*; locum posuit ipsis arboribus, sicut salictum pro salicibus (posuit). Nam myrtetum est locus: arbor [vero] ipsa myrtus vocatur. *Denique apertos Bacchus amat colles;* hinc est quod vites amant montes laxiora. — 114. *Aspice et extremis;* intuere etiam extremum orbem cum suis cultoribus domitum: nam subaudimus *cum.* per transitum maiestatem Romani laudat imperii. — 115. *usque domos Arabum;* Arabia, Panchaia, et Sabaeorum gens idem est, apud quam tus nascitur. Ut: *Solis est turea virga Sabaeis.* Item (138.): *Totaque turiferis Panchaia pinguis arenis.* Plautus (Mil. 5, 2.): *Arabico ture. Pictosque Gelonos;* stigmata habentes: populi Scythiae. Ut (A. 4, 14.): *Pictique Agathyrsi.* — 116. *Divisae arboribus patriae*; regiones, ut (A. 360.): *Italiam quaero patriam. Sola India nigrum Fert hebenum;* atqui et in Aegypto nascitur, sed Indiam, omnem plagam Aethiopiae accipiamus. Sane et *haec hebenus*, et *hoc hebenum* dicitur: hic neutro usus est, Lucanus vero ait (10, 117.): *Ebenus Mareotica vastos Non operit postes;* hebenus autem arbor est, quae caesa durescit in lapidem. — 119. *Balsamaque;* modo) que vacat. Ut est (A. 5, 468.): *Dixitque, et praelia voce diremit.* Sane *Balsamum* est arbor ipsa: Opobalsamum, succus collectus ex arbore: nam ὀπὸς dicitur succus, [τὸ]ξύλον lignum unde Xylobalsamum lignum ipsius arboris.] Probatio autem opobalsami, ut dicit Plinius, haec est, *Si contra solem feratur corruptum non sit, manum ferentis exurit. Semper frondentis acanthi*; acanthus arbor [est] in Aegypto semper frondens, ut oliva, laurus. Acanthos dicta, quia spinis [est] plena. Abundat hac etiam Circina insula. — 121. *Velleraque ut foliis depectant tenuia Seres;* apud Aethiopiam, Indos, et Seres sunt quidam in

Ad v. 111. Burm.: *Steriles* etc. Non solum in omnibus terris minime nascuntur, sed etiam ea, quae propria sunt singulis regionibus, non ubique in eis proveniunt; sed distinctis propriisque locis nascuntur: ut quaedam iuxta flumina, quaedam in montibus, nonnulla in locis palustribus oriantur. Si ergo una regio arbores sibi naturaliter insitas non in quibuscumque locis, sed distinctis et certis profert, multo magis una provincia vel regio non potest universas arbores diversi generis continere. Haec omitt. iidem.

112) Guelf. I. *amant montium scapulas;* cod. Urs. scopulas. Burm. addidit: mont. laxiora, [vel scopulos: nam dicit, Bacchum colles amare, ut significet vineas in montibus plerumque fertiliores existere, licet etiam planities plurimae vino sint fertiles. 113. *Taxi;* Taxus est arbor venenata; et *Taxi* hic pluralis est numerus. Et hoc dicit: Bacchus amat colles, i. e. vites uberiores sunt in montibus. Taxi amant Aquilonem, qui est ventus frigidus.] Haec omitt. Guelf. I. II. B. L. R. Vos. Steph. Dan.

114) G. In istó loco omnes regiones laudat, sed opposito crimine, ut ad panegyricum Italiae maior iam esse videatur.

116) G. Geloni Thraces sunt a Gelone Herculis et Chaniae nymphae filio dicti. et ideo quia stigmata compunctionem habent. Hi in Africa sunt, non longe a pennis (Poenis), qui aquose (aeque se) dicunt *pictos*.

Ad v. 117. 118. Burm. *Solis est* etc. Apud Sabaeos tus nascitur, qui ut supra dictum est, iidem sunt et Arabici et Panchaici. *sudantia* i. e. quorum ligna odoriferum succum referunt. Omitt. Guelf. I. II. B. L. R. V. Vos. Steph. Dan.

119) G. In India quaedam arbores sunt, e quibus lacrymae emanant, quod balsamum vocant. Dein: Item *Acanthi*, de quo Gnifo scripsit, quod in eius flore [tincta] vestis *Acanthia* dicitur.

arboribus vermes, et bombyces appellantur, qui in aranearum morem tenuissima fila deducunt. Unde est sericum: nam ... arboream non possumus accipere, quae ubique procreatur. — 122. *Oceano propior gerit India lucos*; haec enim habet arbores magnas, quae est iuxta Oceanum. Hinc est, Extremi sinus orbis. *Depectant*; decerpant. Sed alii *Depectat* legunt. Quod si ... *Seres* posuit pro *Ser*: sicut *trabes* pro *trabs*. Sic Lucanus ... 19.): *Sub iuga iam Seres, iam barbarus isset Araxes.* — ... *Non tarda*; i. e. strenuissima. Nam Litotes figura est. — ... *Media fert tristes succos*; *di*, sine sibilo proferenda est: ... cum enim nomen est, et Media provincia est, (et) *Tristes* ... amaros. Ut (G. 1, 75.): *Tristesque lupini. Tardumque saporem* ... *Felicis mali*; apud Medos nascitur quaedam arbor ferens mala quae *medica* vocantur: quam per Periphrasin ostendit, eius ... primens nomen. Hanc plerique citrum volunt, quod ... Apuleius in libris quos de arboribus scripsit: et docet longe aliud esse genus arboris. *Tardum* autem *saporem* dicit, vix intelligibilem quod illi ad carnem mediam citri referunt. Nam prima ... interior facile suum ostendit saporem. — 127. *Felicis mali*; ... cundum eos qui dicunt citrum foecundum: nam haec arbor, i. ... citri, omni paene tempore plena est pomis, quae in ea partim matura, partim acerba, partim adhuc in flore sunt posita. ... certe *Felicis*, salubris. Nulla enim efficacior res est ad venena pellenda. — 128. *Saevae novercae*; aut hae quae saevae sunt, aut epitheton est omnium novercarum. — 129. *Non innoxia verba*; litotes [figura est]. I. e. nocéntissima. Et est augmentum, quasi parum putent venena miscere, nisi etiam magicos cantus addiderint. — 130. *Membris agit atra venena*; radices, ... lupini, citrum, apium prosunt contra futurum, non contra iam acceptum venenum. Unde etiam [antiquitus] ante ullas alias epulas, haec solebant mensis apponere. Apparet ergo non eum de citro loqui [in praesenti,] cum dicit *Membris agit atra venena*. Iam data. — 131. *Faciemque simillima lauro*; figura Ciceronis, qui ait in Caesarianis, *Sed simillimum deo iudico*. Sane etiam haec probant citrum non esse: nam citri arbor et multum non potest crescere, et multo habet folia maiora quam laurus. — 132. *Alium late iactaret odorem*; et infinitum emittit suum odorem, et [longe] alium [quam laurus.] — 134. *Flos apprima tenax*; apprima, i. e. maxime. Et est nomen pro adverbio. Sicut (G. 3, 499.): *Et pede terram Crebra ferit*, pro crebro. *Animas*; δύσπνοιαν, i. e. plumonis vitiosum anhelitum, quod exprimit subdens, Senibus medicantur anhelis. *Olentia ora*; putentia, i. e. δυσωδίαν oris: Notandum sane [huic] uni tantum arbori incubuisse Virgilium et expressisse ubi [sit], qualis sit, cuius potestatis sit, sicut in quarto de herba amello, quod qui de arboribus aut herbis dicunt, in omnibus exsequuntur. — 136. *Sed neque Medorum silvae*; iam incipit laus Italiae, quam exsequitur secundum praecepta Rhetorica. Nam dicit eam et habere bona omnia, et carere malis universis. — 137. *Ganges*;

126) G. in fine: ut facilis suum ost. sap.; vel *tardum*, diu inhaerentem ori.

137) G. Ganges Indiae fluvius meigens (*emerg.*) de latere Caucasi ad meridiem, et

s fluvius, per quem provincia significatur. *Hermus*; Lydiae s, arenas aureas trahens. — 138. *Laudibus Italiae certent*; ite. Nam *certo tecum* dicimus. *Bactra*; regio iuxta Assy- unde et populi Bactriani [dicuntur]. — 139. *Panchaia*; a, ut diximus supra (115.). — 140. *Non tauri spirantes* us *ignem*; quales fuerunt in Colchide, civitate Scythiae. hoc habet fabula: Iason Colchos profectus ad tollendum aureum quod dicaverat Marti Phryxus, [fretus] Medeae io, et pervigilem draconem occidit, et eius dentes sevit is tauris ignem efflantibus, unde nati armati sunt, qui pri- fecerunt impetum in Iasonem frustra: postea mutuis se ribus conciderunt. Has autem ei conditiones Aeetes rex nuerat, cui Apollo responderat: tamdiu eum fuisse regnatu- , quamdiu illud vellus fuisset in templo. — 142. *Seges hor-* ; non placuit. Seges autem (dixit), quia de semine. — 143. *vidae fruges*; largae, abundantes. *Massicus humor*; vinum panum a Massico monte Campaniae. — 145. [*Arduus*; cel- it eminens.] — 146. *Hinc albi Clitumne greges*; vocativus Clitumne, Clitumnus autem fluvius est in Mevania, quae pars Umbriae partis Tusciae, de quo fluvio, ut dicit Plinius in ria naturali, animalia quae potaverint, albos [foetus] creant.

ad orientis frontem inclinatus dividit Indiam. eo quod inter flumina indicatur India, et in qua aurum et gemmae nascuntur. — *Turbidum* dicit, quod copia auri viriditatem aquae perdat.

8) Idem: Bactra, regio iuxta Syriam, vel civitas in Oriente, quam Alexander cepit. urbs Persarum est.

9) Burm. add.: Arabia autem est regio, ubi et templum Triphyllii Iovis habent: ut scribit Euemerus. Ipse alibi (G. 4, 379.): Panchaeis adolescent ignibus arae. Haec omitt. Guelf. I. II. B. L. R. V. Vos. Dan. cf. Philarg. — G. Arabia, ubi thus nascitur. Panchaiam dixit haec loca Italiae, scilic. propter suavitatem.

0) G. Iason Colchos profectus petit pellem auream arietis. Eta pater Medeae, Rex Colchae, hanc oblationem dedit, quod non posset eam accipere, nisi prius tauros, quos ei Vulcanus dono dederat, ignem naribus spirantes, iungeret, et dentes draconis, quem occiderat Cadmus. Quae difficultas per Medeae amorem et Aetae filiae artem effecta est. Nam cum Iasonem adamasset Medea, carminibus suis obtinuit, ac veneuis et medicaminibus permiscuit omnia, ut quamvis tauri ignem spirarent, nocere non possent, et feritas eorum compesceretur, et serpentium [*dentibus*] iactis per sulcum cum armati homines exstitissent, depugnantes interierunt. Quibus rebus Iason victor effectus pellem, quam petierat, sustulit, et Medeam secum avexit. Item, Iason, Thessalus vir, qui Colchos propter pellem auream navigabat, quae in tutela Liberi patris erat, et ad conditionem a Medea advitus (*adiutus*), cui iniunctum fuerat, ut tauros ignem flantes domaret, quos delenitos ita veneficiis subegit, ut ararent: pro seminibus autem Draconis dentes accepit, quibus natus est exercitus armatus. adeo poëta laudat Italiam istis malis viduatam.

1 v. 141. Burm. *Satis*, seminatis. *Hydri*, serpentes. Hic est anguis, quem Cadmus in Boeotia occidisse fertur, cuius dentes ipse partim ibidem sevit, partim Aeetas in Colchide: ex quibus utrimque (utrisque) seges armatorum hominum enata est. Tauri autem hi sunt, quos ignem flantes Aeetae imperio Iason iunxit, unguento usus, quod ei Medea dederat. Omitt. libb. quos ad v. 139. laudavi.

5) G. *Bellator*, bellicosi equi in Italia nasci adsueverunt.

6) G. Tusciae, ubi optimi (opimi) boves nascuntur. Idem in fine: Item Clitumnus in Umbria Deus, quo nomine ibi est fluvius in Tiberim fluens, ad quem nunc loquitur.

Maxima taurus Victima; quia triumphantes de albis tauris sacrificabant. — 147. *Perfusi flumine sacro;* fluento. Perfusi autem tauri qui ante triumphantes usque ad templa ducebantur. Aut certe *Perfusi greges* intelligamus: quod ad equos triumphales potest referri. — 148. *Duxere triumphos;* si equi, duxerunt: si boves, deduxerunt. — 149. *Hic ver assiduum;* verna temperies: nam ver [proprie] assiduum esse non potest seu longum. Horatius (Carm. 2, 6, 17.): *Ver ubi longum tepidasque praebet Iuppiter umbras.* [*Alienis* etc.; i. e. quando alibi hiems, in Italia paene aestas videtur.] — 150. *Bis gravidae pecudes;* verum est. Inde enim in Bucolicis (2, 22.): *Lac mihi non aestate novum, non frigore defit. Bis pomis utilis arbos;* biferae sunt arbores. — 151. *At rabidae tigres;* malum Armeniae. *Et saeva leonum Semina;* malum Libyae. — 152. *Semina* (autem), genera. Et est Lucretii sermo. Nam quod ait *Saeva,* aut cruenta accipimus, aut re vera saeva semina. Ut enim dicit Plinius: *Animalia haec quae sunt cum acutis unguibus, frequenter parere non possunt: vitiantur enim intrinsecus se moventibus pullis. Nec miseros fallunt aconita legentes;* mira arte usus est, ut excusaret rem, quam negare non poterat. Nam aconita nascuntur in Italia: sed non ea obesse dicit, quia sunt omnibus nota [, unde dicit: *nec fall. leg;* vel quia ea scientes renuunt et reiiciunt, quod omnes scire significat.] Haec autem herba nata dicitur de spumis Cerberi, quo tempore eum Hercules ab inferis traxit. Quae quia in saxis et cotibus nascitur, *aconitum* dicitur, ἀπὸ τῆς ἀκόνης i. e. a cote: et dicimus τὸ ἀκόνιτον καὶ τὰ ἀκόνιτα. — 153. *Neque tanto squameus;* sunt quidem serpentes in Italia, sed non tales, quales in Aegypto, aut in Africa. *In spiram* autem, in collectionem volubilitatis: quod est a funibus tractum. — 155. *Adde tot egregias urbes;* laudat Italiam a civitatibus, quas et plures habet et maximas, et opportunissime collocatas. — 157. *Fluminaque antiquos subter labentia muros;* quod laudat etiam Cicero in libris de republica. — 158. *An mare quod supra;* i. e. Adriaticum. *Quodque alluit infra;* i. e. Tyrrhenum. — 159. *Te Lari maxime;* Larius lacus

148) Post v. *duxerunt* Guelf. I. add.: i. e. minavere ante se. quod admodum enim militum victoria equis reputatur. Ergo dum milites ducebant captivos et triumphos, ita et equi eorum. Si boves etc.

151) G. Bestiae Armeniae tigres, quae vitro raptis falluntur catulis.

152) Idem: *Aconitum* letalis herba est, quae crescit in petris. dicendo *aconita* autem herbae quaedam in Ponto sed (sine) terra in saxis nata. sive aconita gemmae in capitibus Draconum nascentes, similes pretiosis lapidibus, non nocent in Italia. dicendo *aconita* ad innocentiam Italorum respicit, execrans venena peregrina. *Aconita* enim herbae quaedam Sidone (sine) terra in saxis natae.

153) G. *In spiram,* quando se glomerat in modum (nodum) *tractu se colligit anguis.*

155) Burm. add.: *Operumque laborem,* quae sunt in muris et moenibus urbium, aliisque aedificiis et templis. 156) *Congesta manu,* aedificata et constructa. Et hic ipsas urbes non solum ex sua magnitudine, sed etiam ex opere nobili laudat. *Praeruptis,* excelsis et magnis. Et subaudi *adde;* scil. ad laudem Italiae. Omitt. libb. quos laudavi ad v. 139. Post v. 157. Guelf. I. add. Et aliter. *Subter* pro *sub; sub* autem *apud* significat.

159) G. in fine: Item, Larius fluvius Italiae est sub urbe Como

(G. add. *in Gallia*) vicinus Alpibus, qui iuxta Catonem in iginibus, per sexaginta (Cod. Urs. et Guelf. I. *quadrag.*) [ex-]ditur milia. Et *Larius Lari* [vocativum] facit, sicut *Iulius* li, *Mercurius Mercuri.* — 160. *Fluctibus et fremitu assur-*s *Benace marino*; Benacus lacus est Italiae, qui magnitudine tempestates imitatur marinas. *Assurgens* autem vocativus est nus, [ut sit,] Memorem et te, o Benace assurgens, i. e. tumens fremitu marino. Aut certe Antiptosis est, [i. e. casus pro m,] pro *assurgentem.* — 161. *An memorem portus, Lucri-que addita claustra*; in Baiano sinu Campaniae contra Puteoiam civitatem lacus sunt duo, Avernus et Lucrinus: qui olim opter copiam piscium vectigalia magna praestabant. Sed cum ris impetus plerumque irrumpens exinde pisces excluderet, et demptores gravia damna paterentur, supplicaverunt senatui uelf. I. *senatum*): et profectus C. Iulius Caesar, ductis brachiis clusit partem maris: quae antea infesta esse consueverat, reliitque breve spatium per Avernum, qua et piscium copia posset trare, et fluctus non essent molesti, quod opus, *Iulium* dictum t. Sed hic ambitiose *undam Iuliam* appellavit frementem ntra moles a Iulio oppositas. — 162. *Indignatum magnis ridoribus aequor*; a solita exclusum licentia, et indignationem am stridoribus prodens. — 166. *Auro plurima fluxit*; copior fuit, in rem pretiosiorem. — 168. *Assuetumque malo igurem*; i. e. labori. Inculta Alpium postrema possident. *As-stum* igitur, nunc contentum: sic alibi (A. 9, 607.): *Parvoque sueta iuventus. Volscosque verutos*; Italiae populi sunt. — 9. *Extulit*; creavit. Decii autem duo fuerunt, quorum unus bello

160) Idem: Benacus inter Biriem (Brixiam) et Veronam, quae sunt civitates Venatioae (Veneticae).

161) G. Lacus proximus Baiis. in Baiano enim sinu etc. Idem post: Item *lucrino*, cui Campano lacui Caesar unum brachium muro adiecit, ut ibi tutior esset navibus statio.

162) Burm. add.: Indignatum ideo dixit, quia, quo tempore in Lucrinum lacum mare immissum est, inde terra effossa, contigit inter ipsum Lucrinum et Avernum, ut duo lacus miscerentur; et tanta tempestas orta est, ut prodigii loco habita sit; ac nuntiatum, simulacrum Averni sudasse, propter quod Pontifices ibi piacularia sacra fecerunt. *Iulia* autem *unda* Puteolanum portum significat. 164) *Aestus* quidem dixit Averni, quoniam per Lucrinum lacum mare Tyrrhenum influit in Avernum. Haec omitt. libb. quos ad 139. nominavi. G. *Tyrrhenusque*, i. e. de Tyrsco Latrone occiso in eo, vel de populo Tyrreo. Quidam vero, quasi Tyrannicum, i. e. fluctuosum esse putant. nonnulli quod omnes terras medasque interluit. *Avernis*, per lacum Avernum Augustus ratem, qua fuerat adversus Pompeium ausus (usus) Lucrino immisit lacui. Sed idcirco hanc rationem (*stat.*) laudat poëta, quod nondum erat portus Augusti. 165) *Aerisque metalla*, Senatusconsultum esse dicitur, quo prohibetur in Italia metalla exercere, ut si quid domesticis opus fuerit, integra sufficiant.

168) G. *malo*, inopiae victus, vel malum pro labore. Vv. *inculta* - - *iuvent.* omitt. Guelf. II. B. L. R. V. Vos. Steph. Dan.; sed. hab. cod Ursin. et Guelf. I. hic quidem pro *postr. p.*: *extrema possederit*; et mox: *non contempta* pro *nunc* c. — In fine post v. *sunt* Burm. add.: iaculo utentes in modum veru, vel quia verutis pugnant. Omitt. iidem libb. cum Guelf. I. — G. Ligures sunt latrones confines, ut Varro ait, Ligures montani piratae, qui Alpium asperrima colunt. *Volscosque*, qui in Alpibus sunt.

169) Gaius Marius Arpis natus, qui de Iugurtha Numidarum rege triumphavit, et

Italico (Burm. *Latine*), alter Gallico se devovere pro rep
Marios; Marii multi fuerunt: quorum unus fuit septies
Camillos; abusive [pluralem numerum pro singulari.]
unus fuit qui a Gallis sublata signa revocavit. — 170. *Scip*
pro Scipionibus dixit: ut (A. 1, 490.): *Ducit Amazonidu*
Amazonum. Scipiones autem duo fuerunt, avus et nepos
rum unus leges victae Carthagini imposuit, alter eamdem
Haec autem omnia plenius in sexto (844.) memoravir
172. *Imbellem avertis*; i. e. avertendo reddis imbellem. R
autem *Arcibus*, a Romanis urbibus, a Romano impe
174. *Magna virum*; virorum fortium. Et iam concludit, l
[eam] a viris, a fertilitate rerum, a Saturni imperio. T
tuam utilitatem scribo carmen Georgicum. *Antiquae* aute
dis, vel magnae, vel quod apud maiores in ingenti hono
rat agricultura. — 176. *Ascraeum carmen*; Hesiodicum.
Hesiodus de civitate Ascra fuit. — 177. *Nunc locus a*
ingeniis; naturis. [Nunc] tempus est inquit naturam a
describere. Et multi hoc loco culpant Virgilium, quod in
coegit quattuor librorum propositionem. Nam et de ar
de consito, et de pascuo, et de floreo (florido) isto in loc
memorat. Quod ideo non est reprehendendum: quod non
exsequitur; sed carptim (codd. *capitatim*) et breviter transi
latius explanat in singulis. *Quae robora cuique*; quae sit
cuiusque possibilitas. — 178. *Quis color*; quae species.
modo dicimus, quo colore ille recitavit [i. e. specie]: licet
ter dicturus sit etiam de colore terrarum. — 179. *Di*
primum; paene steriles, parum creantes. *Maligni*; info
quia malignum veteres infecundum (Guelf. I. *exiguum*) di
ut ipse alibi (6, 270.): *Quale per incertam lunam, su*
maligna, Est iter in silvis. — 180. *Tenuis ubi argill*
humore, quia est et pinguis. *Calculus*; lapis brevis terr
mixtus, dictus calculus, quod sine molestia sui brevitate
tur. — 181. *Vivacis olivae*; diu viventis. Hinc supra:

de Centonibus (Teuton.) et Cymbris. Idem cum Cinna collega adve
Syllam bellum civile gessit, in (is) septimum consulatum cepit. mu
Marii fuerunt. *Camillos* abusive dixit, quod qui a Gallis sublata sign
vit, [unus fuit]. item Camillus captam urbem a Gallis Senonibus mense
bre revertens ab Ardea de exilio liberavit, aurumque, quod per pac
Romanis acceperant, sustulit, omnesque prorsus interemit.

172) G. *Imbellem*, inertem, qui resistere non potest, avertis cum ceteris
Orientis. vel ideo *imbelles*, quia hos Caesar condemnando (contemne
belles vocavit.

Ad v. 173. Burm. *Salve*; posteaquam eam diutius laudavit, vertit se ad
bene dicit, eam laudans: *Saturnia tellus*, nam in Italia Saturnus
Omitt. Guelf. I. II. B. L. R. V. Vos. Steph. Dan.

174) G. *Antiquae*, est sensus, haec dico, quae iam olim dicere debueram

176) Idem: *Ascr.*, Hesiodum dicit, de civitate Graeciae Ascraea, ubi
Hesiodus, ubi sunt natae musae, unde sumsit Hesiodus poëma, ind
sumsi; sed ille Graecis cecinit, ego Romanis.

177) G. *Ing.*, naturis, ut Sallustius *ingenium* pro natura posuit. Nunc et

180) *Dumosis*, spinosis et vepribus plenis. Fabr. al. G. in fine, item calc
pillus candidus.

crescentis olivae. Res enim diu duratura tarde crescat necesse est. — 182. *Tractu*; plaga, regione. [*Oleaster*, olea sylvestris.] — 184. *Dulcique uligine laeta*; uligo proprie est naturalis terrae humor, ex ea nunquam recedens. Bene autem *Dulci* addidit, ad discretionem amarae. Uliginosus ergo ager est, semper umidus; nam uvidus dicitur, qui aliquando siccatur. — 187. *Huc*; pro illuc. — 188. *Felicem limum*; terrarum scilicet, i. e. fertilem. Nam fluminum limus est noxius. — 189. *Et filicem curvis invisam*; radices enim eius sibi invicem sunt nexae, et evulsae renascuntur. — 190. *Olim*; quovis tempore. — 192. *Pateris et auro*; pro pateris aureis. *Ἓν διὰ δυο.* Ut, Molemque et montes. — 193. *Pinguis Tyrrhenus*; victimarum scilicet carnibus *Ebur* autem tibiarum dicit quibus in aurem sacerdotis canere solebant. — 194. *Lancibus pandis*; aut patulis, aut extorum pondere incurvatis. *Fumantia reddimus exta*; sacerdotum usus est verbo. *Reddi* enim dicebantur *exta*, cum probata et elixa arae superponebantur. — 196. *Aut urenteis culta capellas*; omne enim quod momorderint, urunt [et exsiccant]. Unde est G. 2, 379.): *Et admorso signata in stirpe cicatrix.* — 197. *Saturi Tarenti*; aut foecundi, aut quod est iuxta oppidum Saturum. Tarentum enim et Saturum vicinae sunt sibi Calabriae civitates. Horatius (Serm. 1, 6, 59.): *Me Satureiano vectari* (Guelf. I. *vect. libet*) *rura caballo.* — 200. *Liquidi fontes*; puri, sine pestilentia. — 201. *Et quantum longis*; ut in Aeneide diximus, hoc dicit Varro [tantam ubertatem] fuisse in Rosulano,

181) G. *Palladia*, quia Pallas, hoc est Minerva, inventrix oleae dicitur.

182) G. *Oleaster*, arbor, in qua peiores oleae crescunt. Post v. *regione* Guelf. I. add. *ubi fertile sit.* — Ad. v. 183. Burm. *Plurimus*, abundans. *Strati*, operti. *Baccis s.*, olivis ex oleastro natis. Omitt. libb. ad 172. laud.

190) G. *Praevalidas*, permansuras in laude; parvum dixerat, nisi dixisset *olim*, i. e. multo tempore. *olim* i. e. cuiuslibet temporis.

193) Post *carnibus* Burm. add.: Ut Plautus in Aulul. (2, 5, 6.): *Tibi dabitur pinguior fidicina:* quia propter assidua sacrificia pingues fiunt. Omitt. libb. laud. cf. Philarg. Dein G. *Ebur* ostendit elephantinum, de quo tibiae ornantur. *ebur* ergo pro tibia posuit.

194) G. *Lances* vasa lata, in quibus fercula efficiuntur.

197) Idem in fine: Item *Saturi* locus Tarenti * quem Caelius in V libro Historiarum dicit, nomen accepisse aratura (a Satura) puella, quam Neptunus compressit. Longa (longinqua), potiora, ut apud Sallustium in prima traditur, *fugam inociam* (in etiam) *longinqua agitasse.* Tarentus civitas in Italia, ubi foenum satis nascitur, et lana Tarentina; unde Hercules fuit.

Ad vv. 198. 199. Burm. *Et qualem* etc. Quando scil. Augustus agros Mantuanos cum agris Cremonensium militibus suis dedit. Dicit autem campum aptum ad pascenda animalia. *Niveos*, candidos. *Herboso*, pratis iuxta flumen positis. Haec omitt. libb. laud.

Ad vv. 203-206. Burm. *Nigra fere*, non per omnia nigra, sed paene. *Putre* solubile. *Imitamur arando*, haec arando inspicimus et videre solemus. (G. studemus hoc quidem modo, nullum imitemur.) *Optima*, subaudi, est huiusmodi terra. *Aequore*, i. e. agro vel campo. *Plura* comparativum est. Nam dicit, huiusmodi terram tantae fertilitatis esse, ut ex nullo agro amplius agricola aliquis frumentum colligat, quam ex ea, quae huiuscemodi est. *Domum deced.*, i. e. ad domum redire. *Tardis* autem, gravatis pondere ex copia frumenti. Omitt. iidem.

Maxima taurus Victima; quia triumphantes de albis tauri crificabant. — 147. *Perfusi flumine sacro;* fluento. Pi autem tauri qui ante triumphantes usque ad templa ducebi Aut certe *Perfusi greges* intelligamus: quod ad equos triun les potest referri. — 148. *Duxere triumphos;* si equi, t runt: si boves, deduxerunt. — 149. *Hic ver assiduum;* v temperies: nam ver [proprie] assiduum esse non potest seu gum. Horatius (Carm. 2, 6, 17.): *Ver ubi longum tepida praebet Iuppiter umbras.* [*Alienis* etc.; i. e. quando alibi hi in Italia paene aestas videtur.] — 150. *Bis gravidae pecu* verum est. Inde enim in Bucolicis (2, 22.): *Lac mihi aestate novum, non frigore defit. Bis pomis utilis arbos;* rae sunt arbores. — 151. *At rabidae tigres;* malum Arme *Et saeva leonum Semina;* malum Libyae. — 152. *Se* (autem), genera. Et est Lucretii sermo. Nam quod ait *S* aut cruenta accipimus, aut re vera saeva semina. Ut enim Plinius: *Animalia haec quae sunt cum acutis unguibus, quenter parere non possunt: vitiantur enim intrinsecus ve ventibus pullis. Nec miseros fallunt aconita legentes;* arte usus est, ut excusaret rem, quam negare non poterat. *aconita* nascuntur in Italia: sed non ea obesse dicit, quia omnibus nota [, unde dicit: *nec fall. leg;* vel quia ea sci renuunt et reiiciunt, quod omnes scire significat.] Haec a herba nata dicitur de spumis Cerberi, quo tempore eum H les ab inferis traxit. Quae quia in saxis et cotibus nascitur, *nitum* dicitur, ἀπὸ τῆς ἀκόνης i. e. a cote: et dicimus τὸ ἀ *τον καὶ τὰ ἀκόνιτα.* — 153. *Neque tanto squameus;* sunt dem serpentes in Italia, sed non tales, quales in Aegypto, in Africa. *In spiram* autem, in collectionem volubilitatis: est a funibus tractum. — 155. *Adde tot egregias urbes;* la Italiam a civitatibus, quas et plures habet et maximas, e portunissime collocatas. — 157. *Fluminaque antiquos su labentia muros;* quod laudat etiam Cicero in libris de repul — 158. *An mare quod supra;* i. e. Adriaticum. *Quodque a infra;* i. e. Tyrrhenum. — 159. *Te Lari maxime;* Larius

148) Post v. *duxerunt* Guelf. I. add.: i. e. minavere ante se. quod ade enim militum victoria equis reputatur. Ergo dum milites ducebant capti triumphos, ita et equi eorum. Si boves etc.

151) G. Bestiae Armeniae tigres, quae vitro raptis falluntur catulis.

152) Idem: *Aconitum* letalis herba est, quae crescit in petris. dicendo a autem herbae quaedam in Ponto sed (sine) terra in saxis nata. sive i gemmae in capitibus Draconum nascentes, similes pretiosis lapidibus, non in Italia. dicendo *aconita* ad innocentiam Italorum respicit, execrans v peregrina. *Aconita* enim herbae quaedam Sidone (sine) terra in saxis nat

153) G. *In spiram,* quando se glomerat in modum (nodum) *tractu se c anguis.*

155) Burm. add.: *Operumque laborem,* quae sunt in muris et moenibus u aliisque aedificiis et templis. 156) *Congesta manu,* aedificata et con Et hic ipsas urbes non solum ex sua magnitudine, sed etiam ex opere laudat. *Praeruptis,* excelsis et magnis. Et subaudi *adde;* scil. ad la Italiae. Omitt. libb. quos laudavi ad v. 139. Post v. 157. Guelf. I. add aliter. *Subter* pro *sub;* *sub* autem *apud* significat.

159) G. in fine: Item, Larius fluvius Italiae est sub urbe Como

G. add. *in Gallia*) vicinus Alpibus, qui iuxta Catonem in [...]ibus, per sexaginta (Cod. Urs. et Guelf. I. *quadrag.*) [ex-]tur milia. Et *Larius Lari* [vocativum] facit, sicut *Iulius* [...] *Mercurius Mercuri.* — 160. *Fluctibus et fremitu assur-* [...] *Benace marino;* Benacus lacus est Italiae, qui magnitudine [te]mpestates imitatur marinas. *Assurgens* autem vocativus est [...], [ut sit,] Memorem et te, o Benace assurgens, i. e. tume- [...] fremitu marino. Aut certe Antiptosis est, [i. e. casus pro [...]] pro *assurgentem.* — 161. *An memorem portus, Lucri-* [...] *addita claustra*; in Baiano sinu Campaniae contra Puteo- [...] civitatem lacus sunt duo, Avernus et Lucrinus: qui olim [...] copiam piscium vectigalia magna praestabant. Sed cum [...] impetus plerumque irrumpens exinde pisces excluderet, et [...]ptores gravia damna paterentur, supplicaverunt senatui [...]. I. *senatum*): et profectus C. Iulius Caesar, ductis brachiis [...] partem maris: quae antea infesta esse consueverat, reli- [...] breve spatium per Avernum, qua et piscium copia posset [...]re, et fluctus non essent molesti, quod opus, *Iulium* dictum [...] Sed hic ambitiose *undam Iuliam* appellavit frementem [...] moles a Iulio oppositas. — 162. *Indignatum magnis* [...]*ribus aequor*; a solita exclusum licentia, et indignationem [...] stridoribus prodens. — 166. *Auro plurima fluxit;* copio- [...] fuit, in rem pretiosiorem. — 168. *Assuetumque malo* [...]*rem*; i. e. labori. Inculta Alpium postrema possident. *As-* [...] igitur, nunc contentum: sic alibi (A. 9, 607.): *Parvoque* [...] *iuventus. Volscosque verutos*; Italiae populi sunt. — *Extulit;* creavit. Decii autem duo fuerunt, quorum unus bello

[...]) Idem: Benacus inter Biriem (Brixiam) et Veronam, quae sunt civitates Venatiene (Veneticae).

[...]) G. Lacus proximus Baiis. in Baiano enim sinu etc. Idem post: Item *lucrino*, cui Campano lacui Caesar unum brachium muro adiecit, ut ibi tutior esset navibus statio.

[...]) Burm. add.: Indignatum ideo dixit, quia, quo tempore in Lucrinum lacum mare immissum est, inde terra effossa, contigit inter ipsum Lucrinum et Avernum, ut duo lacus miscerentur; et tanta tempestas orta est, ut prodigii loco habita sit; ac nuntiatum, simulacrum Averni sudasse, propter quod Pontifices ibi piacularia sacra fecerunt. *Iulia* autem *unda* Puteolanum portum significat. 164) *Aestus* quidem dixit Averni, quoniam per Lucrinum lacum mare Tyrrhenum influit in Avernum. Haec omitt. libb. quos ad 139. nominavi. G. *Tyrrhenusque*, i. e. de Tyrseo Latrone occiso in eo, vel de populo Tyrreo. Quidam vero, quasi Tyrannicum, i. e. fluctuosum esse putant. nonnulli quod omnes terras medasque interluit. *Avernis*, per lacum Avernum Augustus ratem, qua fuerat adversus Pompeium ausus (usus) Lucrino inmisit lacui. Sed idcirco hanc rationem (*stat.*) laudat poëta, quod nondum erat portus Augusti. 165) *Aerisque metalla*, Senatusconsultum esse dicitur, quo prohibetur in Italia metalla exercere, ut si quid domesticis opus fuerit, integra sufficiant.

[...]) G. *malo*, inopiae victus, vel malum pro labore. Vv. *inculta* - - *iuvent.* omitt. Guelf. II. B. L. R. V. Vos. Steph. Dan.; sed. hab. cod Ursin. et Guelf. I. hic quidem pro *postr. p.: extrema possederit*; et mox: *non contempta* pro nunc c. — In fine post v. *sunt* Burm. add.: iaculo utentes in modum veru, vel quia verutis pugnant. Omitt. iidem libb. cum Guelf. I. — G. Ligures sunt latrones confines, ut Varro ait, Ligures montani piratae, qui Alpium asperrima colunt. *Volscosque*, qui in Alpibus sunt.

[...]) Gaius Marius Arpis natus, qui de Iugurtha Numidarum rege triumphavit, et

Italico (Burm. *Latino*), alter Gallico se devovere pro re;
Marios; Marii multi fuerunt: quorum unus fuit septies
Camillos; abusive [pluralem numerum pro singulari.]
unus fuit qui a Gallis sublata signa revocavit. — 170. *Scip*
pro Scipionibus dixit: ut (A. 1, 490.): *Ducit Amazonidu*
Amazonum. Scipiones autem duo fuerunt, avus et nepos
rum unus leges victae Carthagini imposuit, alter eandem
Haec autem omnia plenius in sexto (844.) memoravim
172. *Imbellem avertis*; i. e. avertendo reddis imbellem. *Re*
autem *Arcibus*, a Romanis urbibus, a Romano impe
174. *Magna virum*; virorum fortium. Et iam concludit, l
[eam] a viris, a fertilitate rerum, a Saturni imperio. *Ti*
tuam utilitatem scribo carmen Georgicum. *Antiquae* aute
dis, vel magnae, vel quod apud maiores in ingenti hono
rat agricultura. — 176. *Ascraeum carmen*; Hesiodicum.
Hesiodus de civitate Ascra fuit. — 177. *Nunc locus ar*
ingeniis; naturis. [Nunc] tempus est inquit naturam ag
describere. Et multi hoc loco culpant Virgilium, quod in
coegit quattuor librorum propositionem. Nam et de ar
de consito, et de pascuo, et de floreo (florido) isto in loc
memorat. Quod ideo non est reprehendendum: quod non
exsequitur; sed carptim (codd. *capitatim*) et breviter transi
latius explanat in singulis. *Quae robora cuique*; quae sit
cuiusque possibilitas. — 178. *Quis color*; quae species.
modo dicimus, quo colore ille recitavit [i. e. specie]: licet
ter dicturus sit etiam de colore terrarum. — 179. *Di*
primum; paene steriles, parum creantes. *Maligni*; info
quia malignum veteres infecundum (Guelf. I. *exiguum*) di
ut ipse alibi (6, 270.): *Quale per incertam lunam, su*
maligna, Est iter in silvis. — 180. *Tenuis ubi argilla*
humore, quia est et pinguis. *Calculus*; lapis brevis terr
mixtus, dictus calculus, quod sine molestia sui brevitate
tur. — 181. *Vivacis olivae*; diu viventis. Hinc supra:

de Centonibus (Tenton.) et Cymbris. Idem cum Cinna collega adve
Syllam bellum civile gessit, in (is) septimum consulatum cepit. mu
Marii fuerunt. *Camillos* abusive dixit, quod qui a Gallis sublata signa
vit, [unus fuit]. item Camillus captam urbem a Gallis Senonibus mense
bre revertens ab Ardea de exilio liberavit, aurumque, quod per pac
Romanis acceperant, sustulit, omnesque prorsus interemit.

172) G. *Imbellem*, inertem, qui resistere non potest, avertis cum ceteris
Orientis. vel ideo *imbelles*, quia hos Caesar condemnando (contemne
belles vocavit.

Ad v. 173. Burm. *Salve*; posteaquam eam diutius laudavit, vertit se ad
bene dicit, eam laudans: *Saturnia tellus*, nam in Italia Saturnus
Omitt. Guelf. I. II. B. L. R. V. Vos. Steph. Dan.

174) G. *Antiquae*, est sensus, haec dico, quae iam olim dicere debueram

176) Idem: *Ascr.*, Hesiodum dicit, de civitate Graeciae Ascraea, ubi
Hesiodus, ubi sunt natae musae, unde sumsit Hesiodus poëma, ind
sumsi; sed ille Graecis cecinit, ego Romanis.

177) G. *Ing.*, naturis, ut Sallustius *ingenium* pro natura posuit. Nunc e

180) *Dumosis*, spinosis et vepribus plenis. Fabr. al. G. in fine. item cal
pillus candidus.

scentis *olivae*. Res enim diu duratura tarde crescat necesse — 182. *Tractu*; plaga, regione. [*Oleaster*, olea sylvestris.] 184. *Dulcique uligine laeta*; uligo proprie est naturalis ter- humor, ex ea nunquam recedens. Bene autem *Dulci* addi- ad discretionem amarae. Uliginosus ergo ager est, semper idus; nam uvidus dicitur, qui aliquando siccatur. — 187. c; pro illuc. — 188. *Felicem limum*; terrarum scilicet, i. e. lem. Nam fluminum limus est noxius. — 189. *Et filicem vis invisam*; radices enim eius sibi invicem sunt nexae, et lsae renascuntur. — 190. *Olim*; quovis tempore. — 192. *ris et auro*; pro pateris aureis. Ἐν διὰ δύο. Ut, Molemque montes. — 193. *Pinguis Tyrrhenus*; victimarum scilicet car- *Ebur* autem tibiarum dicit quibus in aurem sacerdotis re solebant. — 194. *Lancibus pandis*; aut patulis, aut ex- pondere incurvatis. *Fumantia reddimus exta*; sacerdotum est verbo. *Reddi* enim dicebantur *exta*, cum probata et arae superponebantur. — 196. *Aut urenteis culta capellas*; e enim quod momorderint, urunt [et exsiccant]. Unde est 2, 379.): *Et admorso signata in stirpe cicatrix*. — 197. *ri Tarenti*; aut foecundi, aut quod est iuxta oppidum Satu- Tarentum enim et Saturum vicinae sunt sibi Calabriae tates. Horatius (Serm. 1, 6, 59.): *Me Satureiano vectari* elf. I. *vect. libet*) *rura caballo*. — 200. *Liquidi fontes*; , sine pestilentia. — 201. *Et quantum longis*; ut in Aeneide mus, hoc dicit Varro [tantam ubertatem] fuisse in Rosulano,

181) G. *Palladia*, quia Pallas, hoc est Minerva, inventrix oleae dicitur.

182) G. *Oleaster*, arbor, in qua peiores oleae crescunt. Post v. *regione* Guelf. I. add. *ubi fertile sit*. — Ad. v. 183. Burm. *Plurimus*, abundans. *Strati*, operti. *Baccis s.*, olivis ex oleastro natis. Omitt. libb. ad 172. laud.

190) G. *Praevalidas*, permansuras in laude; parvum dixerat, nisi dixisset *olim*, i. e. multo tempore. *olim* i. e. cuiuslibet temporis.

193) Post *carnibus* Burm. add.: Ut Plautus in Aulul. (2, 5, 6.): *Tibi dabitur pinguior fidicina*: quia propter assidua sacrificia pingues fiunt. Omitt. libb. laud. cf. Philarg. Dein G. *Ebur* ostendit elephantinum, de quo tibiae ornantur. *ebur* ergo pro tibia posuit.

194) G. *Lances* vasa lata, in quibus fercula efficiuntur.

197) Idem in fine: Item *Saturi* locus Tarenti * quem Caelius in V libro Historiarum dicit, nomen accepisse aratura (a Satura) puella, quam Neptunus compressit. Longa (longinqua), potiora, ut apud Sallustium in prima traditur, *fugam inociam* (in etiam) *longinqua agitasse*. Tarentus civitas in Italia, ubi foenum satis nascitur, et lana Tarentina; unde Hercules fuit.

Ad vv. 198. 199. Burm. *Et qualem* etc. Quando scil. Augustus agros Mantuanos cum agris Cremonensium militibus suis dedit. Dicit autem campum aptum ad pascenda animalia. *Niveos*, candidos. *Herboso*, pratis iuxta flumen positis. Haec omitt. libb. laud.

Ad vv. 203–206. Burm. *Nigra fere*, non per omnia nigra, sed paene. *Patre* solubile. *Imitamur arando*, haec arando inspicimus et videre solemus. (G. studemus hoc quidem modo, nullum imitemur.) *Optima*, subaudi, est huiusmodi terra. *Aequore*, i. e. agro vel campo. *Plura* comparativum est. Nam dicit, huiusmodi terram tantae fertilitatis esse, ut ex nullo agro amplius agricola aliquis frumentum colligat, quam ex ea, quae huiuscemodi est. *Domum deced.*, i. e. ad domum redire. *Tardis* autem, gravatis pondere ex copia frumenti. Omitt. iidem.

agro, postquam Velinus siccatus est lacus: ubi [ut ibi] l perticam magnitudo superabat [*superaret*] herbarum. — *Aut unde iratus*; infoecunditati diuturnae. — 209. *Ant que domos*; aut re vera antiquas, aut caras. Sallustius, T *antiquitatis curaeque maioribus pro Italica gente fuit* autem ecbasis in ista descriptione. — 212. *Ieiuna glarea*; et sterilis terra. — 213. *Casia* autem et *Rosmarinus* aptae sunt herbae. — 214. *Tophus scaber*; lapis asper Unde et scabies dicitur ab asperitate. *Nigris*; nocentibu xiis). — 215. *Negant*; [scil.] Solinus et Nicander, qui de l bus scripserunt. — 217. *Quae tenuem exhalat nebulam*; dicit agrum .omnium rerum feracem. Quattuor enim agrorum imitatur, qui solus potest quod illi quattuor: si quentia indicant. *Fumosque volucres*; quasi fumos: scili humore. — 219. *Suo gramine*; naturali scilicet, non coa 220. *Nec scabie et salsa laedit rubigine ferrum*; proprie. *rubigo* quasi scabies ferri est. — 224. *Dives Capua*; id ves, quia talem arat. *Vesevo*; Vesevus mons est Liguriae Alpibus positus. Nam Campaniae [mons quidem] *Vesuviu* tur: pro quo multi *Vesevum* [esse] positum volunt. — 2 *vacuis Clanius non aequus Acerris*; *Acerrae* civitas est C niae, haud longe a Neapoli: quam Clanius praeterfluit f cuius frequens inundatio eam exhaurit. Unde ait *vacuis*, infrequentibus. — 227. *Supra morem*; abundanter, plus Illi autem versus incomparabiles sunt: tantam habent sine perissologia repetitionem. — 229. *Densa magis Cereri*; addidit magis: nam hoc vult ostendere, quid ubi melius tur. Potest enim et frumentum in rara, et vinum in dens non feliciter nasci. — 230. *Capies*; eliges. Ut (A. 1, 396. *capere, aut captas iam despectare videntur.* — 231. *In s* ne ager sit concavus. — 234. *Aptius uber erit*; aptior u et fertilitas. — 236. *Glebas cunctantes*; validas, magnas ves: ut (6, 210.): *Avidusque refringit Cunctantem.* — 23

207) G. infoecunditate, quia nullos ex his fructus habet. Guelf. I. p add.: et aliter, quod tamdiu locus cessavit. Quae Philargyrii esse sed nihil huiuscemodi exstat inter Philargyriana.

Ad vv. 210. 211. Burm. *Enituit*, fertilitate iucundus exstitit. *Impulso*, aratro, scil. ab agricolis. Omitt. libb. laud.

217) G. Nebulam aliquando pro nube. Sed est ros turbidissimus in ae pruina in hyeme. *fumosque* quasi fumus.

219) Burm. add. Nam cum ager alia, quam ei natura dederit, aut amp fert, per studium culturae cogi videtur. Hic autem de eo dicit, q naturaliter abundat. *Viridi* etc. i. e. herbis semper est plena, non p acceptis, sed naturaliter prolatis. Omitt. libb. laud.

225) G. in fine: desertis. Pauci enim Acerram incolunt, quia in palud ex parte versa est. Idem ad v. 232. *Humum*, *humus* est interior pa *terra* superior. — Guelf. I. in fine addit: et aliter. acerre est civitas ex parte a campanis ex parte a Psidicinis condicta. *clanius* autem a cum increvit, agros paludes facit. Interdum ingressus oppidum, reced cipes cogit. et ideo *vacue acerre*. Alibi sic. constat acerranos ab au cundo bello punico captos et necatos, unde ait *vacuas acerras*. Haec largyriana pertinere videntur.

236) G. *cunctantes*, i. e. dubitantes, utrum Baccho an Cereri conveniat.

...; proba. Ut (A. 8, 151.): *Et rebus spectata* (codd. exsp.) *...entus.* — 239. *Nec mansuescit arando;* dum aratur. Alibi ...arboribus ita (51.): *Exuerint silvestrem animum.* — 240. *Sua ...mina;* propriam generositatem. Ut (A. 2, 89.): *Et nos ali... nomenque decusque Gessimus.* — 241. *Specimen*; dignam ...bationem. *Spisso vimine*; spissi viminis.' — 242. *Qualos ...que praelorum;* qualos, per quos vinum defluit: qui et ipsi ...lando dicti sunt. Praela autem sunt trabes, quibus uva cal... iam premitur. — 244. *Eluctabitur;* cum mora egredietur. 247. *Amaror;* amaritudo. Et est sermo Lucretii: et vera ...o ipsa est. Nam multi *amaro* legunt: ut sit, Sensu amaro. — ... *Habendo*; dum habetur. *Lentescit*, i. e. cohaeret. — 251. *...mida;* quae humore abundat et aqua.] *Iusto laetior;* ultra ...dum, plus quam oportet. — 252. *Ah nimium ne sit mihi ...lis illa*; scil. ne herbae plus aequo crescentes spem adimant ...mentorum. Unde ait in primo (112.): *Luxuriem segetum tene... depascit in herba.* — 253. *Primis aristis*; herbis surgenti..., quarum luxuries futuris frugibus nocet: quas culmi tenues ... non possunt. — 256. *Et quisquis color;* vera lectio haec ... Nam male quidam: *Et quis cuique* legunt, excludentes *At: ...*, Et quis cuique color, sceleratum exquirere frigus, Diffi... est. Alii *colos* legunt, ut excluso s fiat Synaloepha: et scan... [ita]: Et quis cuique col', at sceleratum: ut sic sit, quem...odum (A. 12, 709.): *Inter se coiisse viros et decernere ferro.* ... non procedit. Tunc enim *r* in *s* mutatur, cum longa ... est syllaba, ut *color*, *colos*, *labor*, *labos*, [honor et honos.] ... autem non solum longam non facit syllabam, sed etiam ex...ditur *s* cum superiore vocali. Unde (ut diximus) legendum est ...isquis color*, quod nec obscuritatem affert, nec fidem derogat ...tioni. *Sceleratum*; nocens, omnia exurens. [*Frigus*; i. e. ter...m, cui frigus dominatur, exquirere difficile est.] — 258. *He...ras pandunt vestigia nigrae;* hederae indicant frigus. Nam *...stigia* appellavit indicia. *Nigrae* autem ad albarum discretio...m, ut (Ecl. 7, 38.): *Hedera formosior alba.* — 259. *His ...nimadversis*; i. e., agri qualitate deprehensa. *Terram multo ...ate memento Excoquere;* et hoc dicit, non esse eo anno ponen...s vites, quo fodiuntur scrobes: sed post annum; ut calore,

240) G. *sua nomina*, id (i. e.) suas naturas et nomina amittunt.

242) G. *Cola* instrumentum, quo vinum premitur, *praela* quibus exprimuntur et torquentur uvae. docet Virgilius, agricolam ad vitem praela congregare, ut colis dulce vinum exprimeret. Idem ad v. 243. *dulcesque*, dulces fiunt fontes, terra tamen salsa fit.

244) G. *Ad plenum*, i. e. desuper humantur fontes, ut lympha eorum expurget terrae amaritudinem tacitam.

247) G. in fine: bene in superioribus divisit terrarum speciem, separatim salsam, separatim amaram. alia enim salsa, alia amara, nec unum saporem utraque retinet. et hic de sola loquitur amara.

Ad v. 254. Burm. *Prodit*, i. e. si manu teneatur eius aliqua pars, statim sciri potest ex pondere, gravem et validam esse terram. Omitt. libb. laud. —

Ad v. 257. G. *Piceae*, ligna, in quibus nascitur pix. *Taxi*, arbores, quae in frigido loco melius crescunt. Idem ad 260. *Excoquere*, Ad illud refer (G. 1, 88.): *Sive quod illis omne per ignem excoquitur vitium.*

frigere, et labore rustici possit terra putrefieri. — 262. *Infodias*; obruas. — 264. *Et labefacta movens*; hypallage movens et labefaciens. *Ante locum similem exquirunt*; dicit, in translatione arborum similem terram esse requirendam. — 267. *Arboribus seges*; quia de seminario loquitur arborum, bene *segetem* appellavit. *Digesta*; i. e., ordinata. Ut (A. 3, 446.): *Digerit in numerum, atque antro seclusa relinquit.* — 268. *Matrem*; terram. Ut (A. 3, 96.): *Antiquam exquirite matrem.* — 269. *In cortice*; plantae scil. — 270. *Qua terga obverterit axi*; Septemtrioni. Nam Graece ἄμαξα dicitur. — 272. *Collibus*, an *plano melius sit ponere vitem*, *Quaere*; atqui supra (113) ait: *Denique apertos Bacchus amat colles*: sed etiam in vallibus poni posse vites superius indicavit. Ut (190.): *Hic tibi praevalidas olim multoque fluentes Sufficiet Baccho vites.* Unde modo utrumque complectitur, et dicit: quemadmodum in plano, quemadmodum (et) in collibus vites ponere debemus. — 274. *Metabere*; eliges. Et longe alia significatio est *Metor metaris*; unde Lucanus (1, 382.): *Hesperios audax veniam metator in agros*: et alia *Metor meteris*. Illud enim *metatus sum*: hoc *messus sum* facit, ut (11, 68.): *Messum de pollice florem.* — 275. *Densa*; pro dense. Ut (G. 3, 500.): *Et pede terram Crebra ferit*, [pro crebro.] — 277. *Indulge ordinibus*; da operam: ut (A. 11, 165.): *Indulgent vino*: et eos (Burm. ordines) effice largiores. Nam de plano ait: *Densa fere*. *In unguem*; ad perfectionem. Et est translatio a marmorariis, qui iuncturas unguibus probant. Horatius (Serm. 1, 5, 32.): *Ad unguem Factus homo.* — 278. *Arboribus positis*; vitibus ordinatis. *Secto limite*; ducto. Unde et *sectae philosophorum* dicuntur, i. e. ductus. *Quadret*; (dixit) consentiat, congruat. Translatio a quadris lapidibus, qui sibi invicem [bene] conveniunt. — 281. *Fluctuat*; splendet. *Numeris*; ordinationibus. — 285. *Pascat prospectus*; delectet: ut (A. 1, 464.): *Atque animum pictura pascit inani.* — 288. *Forsitan et scrobibus*; ut etiam supra (50.) diximus, scrobes masculini sunt generis. Nam Cicero in Oeconomicis sic dicit: et Plautus ait *Sexagenos (in dies) scrobes*. Minor (Guelf. I. non

262) Burm. add. *Vitis genus*, i. e. ita fac scrobes, ut eodem anno, quo factae fuerint, hieme contegantur, et anno sequenti vites ponas. *Optima putri*, i. e. optima, si solum putrescit; et quia rem difficilem videbatur praecepisse, addit: Id venti curant etc., per quod docuit nos, oportere, ut solibus et pruinis coquatur. Item alibi (204.): Ut cui putre solum. Omitt. libb. laud.

267) Burm. *Ut prima* etc., i. e. ubi arbores antehac fructuosae, vel etiam agrestes, degeneres effectae, fructuosae et saporis congrui existere possint. Et bene quia etc. Omitt. libb. laud. — G. *seges* a *secando* appellatur.

271) G. *Axi* cum sine additamento imponit, septemtrionem vult tibi ostendere.

Ad v. 272. G. *Restituant*, ut in eadem translatione partem observent, quam ante arbor translata tenebat.

Ad v. 276. Guelf. I: *collesque sup.*, et hic subaudiendum *metaberis*.

277) G. post *sere*: in denso. vel fac ordines, vel indulge, i. e. da inter vites intervallum, cuius humus cumuli prosit in tenui colle.

Ad v. 286. 287. Burm. *vires aequas*, i. e. fertilitatem aequalem omnibus viribus. *In vacuum*, in apertum et patulum. *Extendere*, excrescere. Omitt. lib. laud.

m.) autem est [Lucani, et] Gracchi auctoritas. Nam Lucanus (, 756.): ait: *Exigua posuit scrobe.* Gracchus, *Abunde fossa tabis est*, quod exemplum in Terentiano est. *Quae sint fasti-s quaeras*; fastigium et summae et imae partis possumus di-re: sicut (et) *altum* et mare et caelum dicimus. Hinc est , 4, 51.): *Caelumque profundum.* Cum et puteus sit profun-. — 289. *Ausim*; ausus sim, audebo. *Sulco*; [i. e.] fossae add. *fossa*). — 291. *Aesculus in primis*; arbor est glandifera, ae licet ab esu dicta sit, tamen per *ae* (Guelf. I. *tamen a e s r diphthongon*) scribitur (G. *tamen aspera est*), sicut et caela-m, licet a celo, [celas] habeat derivationem. — 293. *Non bre*; hoc nomen tantum pluralem recipit numerum. Ab eo ro, quod est *flamina*, *flamen* possumus dicere: licet sit vitan-m propter aliam significationem. Nam dicitur *flamen Dialis*, men *Martialis*. — 299. *Neve inter vites corylum sere*; radi-s enim eius nocent vitibus. *Neve flagella*; *flagella* dicuntur mmae arborum partes, ab eo quod crebros ventorum susti-nt flatus. — 301. *Tantus amor terrae*; sic diligenter a rustico r colendus est. *Ferro laede retuso*; retuso, obtuso, quo vites santur potius quam putantur. — 302. *Neve oleae silvestres sere truncos*; non quod non prosit, sed ut etiam ipse dicit, opter casum (futuri) incendii. — 303. *Incautis pastoribus*; gligentibus, circa alia occupatis. — 308. *Ruit*; egerit, emittit, ruere facit. Nam modo [*ruit*] agentis est. — 310. *A vertice*; Aquilone. Ut (1, 242.): *Hic vertex nobis semper subli-s.* — 311. *Ferens*; flans; ut (A. 3, 473.): *Fieret vento mora qua ferenti.* — 312. *Hoc ubi*; subaudis, *contigerit.* — 314. [*In-lix*; infecundus et sterilis.] *Superat*; superest. Ut (A. 3, 339.):

288) G. quia supra diximus, ut modum habeant profunditates, necesse est. — Postea: partes *fastigia* nominantur et hic pro imis dicitur.

289) G. *Vel tenui*, i. e. facilitate agriculturae: blanditur agricolae, ut ostendat, diligentia magis vites, quam labore prosurgere.

291) Burm. in fine add.: tamen alterius est sensus, nam caelum dicimus, quod videmus, et omnibus videntibus patet; *celatum* autem dicitur, quod a visu abs-conditur. — Idem ad v. 292. Tantum etc., i. e. quantum altior summitate sui consurgit, tantum etiam radicibus ima terrae profundius penetrat. Omitt. libb. laud.

Ad v. 295. Guelf. I. *durando*, diu vivendo.

Ad v. 300. Burm. *Aut summa* etc., dicit, non esse summitatem vitium amputan-dam, ut tantum plantae fiant. Omitt. libb. laud. — G. non de summa arbore plantam ponito, neque de summo vitem ponito.

301) G. *tantus* etc., ut statim germinant semina plantas vitium. aliter, tantus amor terrae, si cum radice deponas. — Guelf. I. *Semina neve ol.*, etenim quae propinqua terrae sunt, praecipue comprehendit et vallida fiunt; et *semina* hic pro plantis posuit. Silvestres etc.

302) G. Non quo prosit, ut etiam ipse dicit, sed propter causam incendii, i. e. non inseras truncis silvestribus oleas. pro pastoribus incautis i. e. negligentibus occupati enim sunt cura pecorum suorum. Idem ad 305. *Robora*, sparsa radi-cibus tendens ad ramos: in omni arbore *robor* nominatur.

303) Guelf. I. in fine add.: *Ruit*. nubem fert. ipse alibi (A. 1, 85.); *totumque a sedibus imis una eurusque nothusque ruant*; et nouit (moverit) ad celum dixit.

312) G. *reverti*, non valuerit reverti, dum fixas in terra non habeat radices, quasi et incensa habeant radices arborum, non revocatur a virgultis suis. —

Quid, puer Ascanius, superatne? — 315. *Nec tibi tam prudens quisquam*; dicit quo tempore ponendae sint vites: et probat tolerabilius auctumno, melius verno. Nam dicturus est: Ver adeo frondi nemorum, ver utile silvis (Guelf. I. add. *i. e. valde*). — 318. *Concretam radicem*; ante enim quasi gutta quaedam est, ex humore et terra procreata, quae postea tenditur in radicem. *Vere rubenti*; floribus splendido. — 320. *Candida venit avis*; Iuvenalis (14, 74.): *Serpente ciconia pullos Nutrit.* — 324. *Vere tument terrae*; Asper simpliciter accipit, ut *terrae* nominativus pluralis sit. Donatus vero *terrae* genitivum vult esse singularem: ut sit sensus mutata distinctione, Vere tument silvae, scilicet a superioribus; terrae et genitalia semina poscunt. I. e. tument silvae et genitalia semina terrarum requirunt. Sed melius Asprum sequimur: ut *Genitalia semina*, quae nos iacimus intelligamus, non quae ex terra silvae suscipiunt. Genitalia autem dicimus semina, quibus aliquid procreatur et gignitur. *Tument*; suspenduntur. — 325. *Pater omnipotens fecundis*; interdum pro aëre Iuno [et] pro aethere Iuppiter ponitur. Aliquoties et pro aëre et pro aethere Iuppiter. Iuno vero pro terra et aqua: sicut hoc loco intelligimus. Nam aether non habet pluvias, unde aetherem pro Iove accipimus: cui tribuuntur aër et aether: quae duo mixta terrae et humori [pro quibus Iuno ponitur] universa procreant. Dicit autem verno tempore esse pluvias. quibus cuncta nascuntur. Unde fecundis imbribus dixit: quibus terra fecundatur. — 327. *Magno commixtus corpore fetus*; pro *corpori*. Ut (A. 10, 361.): *Haeret pede pes.* Item alibi (A. 6, 727.): *Et magno se corpore miscet.* Licet possimus accipere: Commixtus terrae magno suo corpore, i. e. aetherio. — 329. *Certis diebus*; statutis, legitimis, a natura arcana quadam ratione dispositis: ut tractat Lucretius, qui dicit rationem hanc ex aetherio calore descendere. — 330. *Almus* ager: ab eo quod nos alat. *Zephyri*; Favonii: alibi (1, 44.): *Et Zephyro putris se gleba resol-*

320) Burm. *avis*, i. e. ciconia. *invisa*, i. e. odiosa eis. nam interficit illos et comedit. Iuvenalis etc. Illa omitt. libb. laud. — G. Candida, i. e. vineta, Iuvenalis dicit, sed candida a visco cuius * quam manducant serpentes, quaeque prope Cygni magnitudinem esse dicitur. *Autumni*, i. e. in fine, et principio hyemis. *Candida* i. e. Ciconia, i. e. Antigona, filia Laomedontis, regis Troiae, quae habuit comam magnam, ut diceret se similem Iunoni, cui displicuit similitudo eius, quam contra se, et mutavit comam Antigonae in serpentes nocentes ei, et postea miseratione deorum versa est in avem, quae veris tempore ab Africa venit. *invisa colubris*, quod eorum causa versa est in avem. *Rapidus sol*, ad vulgi opinionem tulit se.

325) G. ponitur. vel Iuppiter interdum superior aër, Inno aër inferior accipitur, qui est humidus.

Ad v. 326. Burm. *Coniugis in gr.*, in terram, quae intelligitur per Iunonem, in gremium suum. *Alit*, nutrit, fovet. Omitt. libb. laud. — G. *Coniugis*, Iunonis, quae, ut diximus, aër humidus, i. e. inferior. Aliter (aiii) terram arbitrantur. Iuppiter enim Aether esse dicitur, et eius coniux terra; cum cubuerint (concub.), tunc terra fructus mortalibus profert. Terra autem frigida, aether calidus. Caeli uxor est Terra.

Ad v. 328. Burm. *Avia*, in quibus non est via; vel deserta. *Tum*, vere scil. *Resonant*, rem dicit naturalem: quod veris tempore amplius solent aves cantus edere, tam ex serenitate temporis, quam ex herbarum frondiumque innovatione et naturalis voluptatis. Omitt. libb. laud.

Horatius (Carm. 1, 4.): *Solvitur acris hiems grata vice ... et Favoni. Novos soles*; dies vernales. — 333. *Nec me... surgentes pampinus austros*; varie. Nam supra ait, *Audent ... gramina tuto* (Guelf. I. *campo*). — 335. *Trudit*; propellit, ...dit in folia. — 336. *Non alios prima*; hoc secundum licen... poëticam dixit. Nam falsum est. Constat enim post factum ...dum ex qualitate cursus solis tempora esse divisa. — 337. ...orem; ductum, hic continuationem. — 338. *Ver illud erat*; ...luta elocutio: quicquid illud fuerit, ver fuit. — 339. *Hiber... flatibus*; asperis, saevis. — 341. *Virumque Ferrea proge...*; procreata ex lapidibus ad laborem. Alibi (G. 1,63.): *Unde ...ines nati durum genus.* — 342. *Immissaeque* etc.; hunc ...inem propter Arcadas tenuit, qui se Proselenos esse asserunt, ... ante lunam natos: quod et Cicero in Fundaniana comme...rat: et Statius (Theb. 4, 275.) qui ait, *Arcades astris, luna... priores.* — 343. *Hunc laborem*; vel frigoris, vel caloris ...cendi scil.). — 344. *Quies*; tranquillitas. Et est veris defi... — 346. *Quod superest*; non quod deest, sed quod sequi... *Premes*; demerges, infodies. *Quaecunque virgulta*; sive ... plantariis, sive de arboribus. — 348. *Lapidem bibulum*; qui ...narius vocatur. *Conchae* autem propter admittenda spiramina ...diuntur. *Lapis* vero arenarius, et propter spiramina. et ...pter hauriendum humorem, si forte nimius fuerit. *Squalen...*; sordidas. — 350. *Animos tollent*; sument ab his rebus ...gnanimitatem. *Iamque reperti*; scilicet diligentiores. — 352. *...sos munimen, ad imbres*; contra nimias pluvias. — 353. *...ulca*; nimiis caloribus fissa. — 355. *Ad capita*; positarum ...cet vitium. *Iactare* autem *bidentes*; [hoc] ad comminuendas ...rtinet glebas. Dicit autem circumfodiendum esse: et ad ipsa ...pita plantarum terram adducendam, et saepius ideo, quia et

Ad v. 334. Burm. *Aut* etc., i. e. nullos calores aut etiam pluvias tunc vites timent: quippe temperie. Omitt. iidem.

337) G. eandem similitudinem.

338) Idem in fine add. versum Lucretii (5, 815.): At novitas mundi, nec frigora dura sciebat, Nec minus aestu, sed nec magnis viribus curas. — Burm. add. *Ver magnus* etc., i. e. magnus orbis tunc vernale tempus ducebat, in sui scil. primordio. Potest et magnum orbem zodiacum circulum dicere, qui temporum divisionem facit. Quod si est, *agebat* pro *circumagebat* accipiendum erit. Omitt. iidem libb.

344) Burm. add. *Frigusque* etc., dicit oriente vere idcirco temperamentum fuisse, ut res novae tunc orientes, et adhuc tenerae, nec hyemis frigora, nec aestatis calores fere sufficerent.

345) *Exciperet*, acciperet. *Caeli indulgentia*, i. e. serenitas et temperatio (G. aëris temperies). Omitt. iidem.

346) Guelf. I. *premes* pro presseris. et aliter demerges, infodies; quasi haec Philargyriana sint.

348) G. *Scalentes*, scatebrosas.

350) G. *Halitus*. adeo etiam animum, quibus etiam halitum dat, non aërem sumunt.

353) G. nimiis cal. scissa. nam *hiulcus* dicitur, qui *hiat*, *petulcus*, qui petit.

355) G. *Bidentes*, ferramenta bidentes habentia ad comm. gl. pertinent.

vento et imbribus a capite terra descendit. — 357. *Flectere luctantes;* cum quadam moderatione ducere, ne tenera adhuc virgulta concutiantur. — 358. *Leves calamos;* nitidos. Dicit autem et cannas et virgas radendas, ne ex corticibus rubigo adversa vitibus possit creari. — 361. *Sequi tabulata;* tabulata sunt rami effusiores et in plana tendentes, non in altiora crescentes. — 362. *Adolescit;* crescit. Per *purum;* per aërem, quasi inanem. — 365. *Ipsa acie falcis nondum tentanda;* si *acies*, sensus hic est, Teneris adhuc vitibus, non est falcis acies necessaria. Si *acie*, subaudimus virgulta: ut sit, Ipsa virgulta nondum falcis acie tentanda sunt. — 367. *Stirpibus;* solidioribus palmitibus, i. e. truncis. — 371. *Texenda sepes etiam;* alii hic distinguunt: alii separant: *texendae sepes, et iam [et] pecus omne tenendum.* — 372. *Frons tenera; frondis* est vera lectio (et antiqua). Lucretius (1, 19.): *Frondiferasque domos avium.* [Apud antiquiores enim singularis nominativus erat frondis:] hodie vero et a fronte et a fronde unus est nominativus *frons*, sicut etiam *lens* a *lente*, et a *lende* capitis breviore pediculo. — 373. *Solemque potentem;* intolerabilem, gravem. *Indignas* autem *Hiemes;* saevas. — 374. *Silvestres uri;* i. e. boves *agrestes*, qui in Pirenaeo monte nascuntur, inter Gallias et Hispanias posito. Sunt autem exceptis elephantis, maiores animalibus ceteris. Dicti uri ἀπὸ τῶν ὀρέων. I. e. a montibus (*uri*, quos vulgo *bobalos* appellant. G.). *Capreaeque sequaces;* i. e. persecutrices, seu quod vites avidius persequantur, ut (A. 5, 193.): *Maleaeque sequacibus undis.* — 377. *Incumbens scopulis;* etiam saxa caloribus penetrans. — 379. *Admorso;* participium est, ac si diceret abroso. — 380. *Non aliam ob culpam;* victimae numinibus aut per similitudinem, aut per contrarietatem immolabantur. Per similitudinem, ut nigrum pecus Plutoni. Per contrarietatem, ut porca, quae obest frugibus, Cereri: et caper qui obest vitibus Libero. Item et Aesculapio capra qui est deus salutis, cum capra nunquam sine febre sit. *Aris* autem *omnibus* non sine causa dixit. Nam cum numinibus ceteris varie pro qualitate regionum sacrificetur, ut Veneri Paphiae tantum de ture (Guelf. I. *tantum insula detur*): unde est (A. 1, 335.): *Haud equidem tali me dignor honore.* Genitrici vero, i. e., Romanae, etiam de victimis: Libero ubique caper immolatur, quia vites, quae in honore ipsius fuerant, ab eo comestae sunt. Iratus Liber pater eum occidi fecit, et ei tolli utrem, in quo mitti vinum fecit pro eius

358) B. G. *calamos,* nodos et cannas virgas tondendas. *Rasae* pro planissimae virgae.

Ad v. 359. G. *Sudes,* quibus texuntur sepes. 360. *Eniti,* adminiculo vitium est.

361) G. *Tabulata;* spatium quod interest ramis arborum, *tabulatum* dicitur. item *tabul.*, rami, qui in plana crescentes, non altiora petentes. *Per ulmos,* inter ramos.

Ad 363. G. *Parcendum teneris,* ut radices robora accipiant, initia non inquietanda.

Ad 370. Burm. *Dura,* aut laboriosa; aut quasi durum sit ipsis vitibus, ferro amputari. Omitt. libb. laud.

371) G. *Tenendum,* arcendum, ne morsibus laedant.

379) G. *Cicatrix,* vulnus ignium arboris rapto cortice dixit.

icta. — 381. *Veteres ineunt proscenia ludi*; primi ludi thea-es ex liberalibus nati sunt: Ideo ait, *veteres ludi. Proscenia* em sunt pulpita ante scenam, in quibus ludicra exercentur. — . *Pagos et compita circum*; i. e., per quadrivia, quae com- appellantur, ab eo quod multae viae in unum confluant, et s, quae *pagi ἀπὸ τῶν πηγῶν* appellantur, i. e. a fontibus a quos villae consueverant condi. Unde et *pagani* dicti sunt, ui ex uno fonte potantes. *Compita* autem sunt unde ludi npitalitii [vocantur]. — 383. *Thesidae*; Athenienses, qui primi os instituere Liberalia. — 384. *Mollibus in pratis unctos luere per utres*; perunctos vel oleo vel lixivia. *In pratis* tem ideo ne laederentur cadentes. *Utres* vero fiebant ad in-lationem etiam mortuorum caprorum, ne quid ex his esset od non sentiret iniuriam. *Saluere*; secundum artem locutus . Nam [antiqui] *Salio salui* dicebant [nunc autem et salivi]: de et Cicero ait, in Miloniana (10.): *Cum hic de rheda retecta nula desiluisset.* Sic etiam ab eo quod est *Cano*, non *cecini*, l *canui* dicebant, unde Sallustius, *Cornua occanuerunt.* — 5. *Nec non Ausonii Troia gens*; hoc est etiam Romani haec ra celebrant et canunt. Nam hoc est *Versibus incomptis dunt.* I. e. carminibus Saturnio metro compositis. Quod ad ythmum solum (Guelf. *ad rithmi usum*) vulgares componere ueverunt. Horatius (Epist. 2, 1, 147.): *Libertasque recur-tes accepta per annos Lusit amabiliter.* — 386. *Risuque uto*; i. e. cachinno. — 387. *Oraque corticibus sumunt*; quia esse erat pro ratione sacrorum aliqua ludicra et turpia fieri bus posset populo risus moveri: qui (vero) ea exercebant, pter verecundiam remedium hoc adhibuerunt, ne agnosce-tur, ut personas factas de arborum corticibus sumerent. — . *Et te bacche vocant*; hymnos in tuum canunt honorem. — . *Tibique oscilla mollia*; pensilia. Ut (A. 8, 666.): *Pilentis tres* (codd. matris) *in mollibus. Oscillorum* autem variae t. opiniones. Nam alii hanc asserunt fabulam: Icarus Athe-nsis, pater Erigones, cum acceptum a Libero patre vinum

81) G. *Proscenium* dicitur locus, in quo concurrunt in scena ludentes. item inter *scenam* et *prosc.* hoc interest, quod *scena*, dispositio columnarum et erectio ipsius ornatus; ut in primo (428.): Columnas rupibus excidunt, scenis decora alba futuris. *Prosc.* i. e. ipsum spatium. — In vv. Philarg. ad v. 382. Guelf. I. pro *relatio* hab. *reglatio* (reprol.) quod fort. ad genuinam lectionem ducat. Dein exhibet: *ex se vias atque itinera.*

84) G. iniuriam. Romulus cum aedificaret Iovis, pelles iunctas (unctas) stravit, et sic ludos edidit, ut et caelestibus (caestib.) dimicarent, et cursu contenderent, quam rem Ennius in Annalibus testatur. — In loco Ciceronis V. L. Vos. desilisset. Guelf. I. *cum hic de redure lecta penula resaluisset.* Guelf. II. *reiecta pen.* In loco Sall. L. V. Vos. Guelf. I. *hoc canuerunt.*

89) In fine G. Item, Icarus cum a Libero patre pro munere accepisset vinum, quod domum secum ad civitatem adferret, a latronibus comprehensus est; et cum is ultro munere obtulisset poculum vini, atque illi ebrii venenum sibi datum putaverunt, atque eum interfecerunt. Et postmodum cum filia eius Erigone mortem (mortuum) quaereret, quae cum reperisset corpus eius, laqueo vitam finivit. Inde Athenienses filias suas laqueis integebant. post cuius interitum cum multi (multae) Atheniensium tali morte interirent, consuluerunt oraculum, qui (quod) respondit, Erigones mortem expediendam (expiandam) esse, eandem placandam. Tunc instituerunt ludos et dies festos, et arboris (arbori-

mortalibus indicaret, occisus est a rusticis: qui cum plus aequo potassent, inebriati (codd. *debriati*) se venenum accepisse crediderunt; huius canis est reversus ad Erigonem filiam (eius). Quae cum eius comitata vestigia pervenisset ad patris cadaver, laqueo vitam finivit. Haec deorum voluntate inter astra relata est, quam *virginem* vocant. Canis quoque ille est inter sidera collocatus. Sed post aliquantum tempus Atheniensibus morbus immissus est talis. ut eorum virgines furore quodam compellerentur ad laqueum, responditque oraculum, sedari posse illam pestilentiam, si Erigonis, et Icari cadavera requirerentur: quae cum diu quaesita nusquam invenirentur, ad ostendendam suam devotionem Athenienses, ut etiam in alieno ea quaerere viderentur elemento, suspenderunt de arboribus funem: ad quem se tenentes homines hac atque illac agitabantur, ut quasi etiam per aërem illorum cadavera quaerere viderentur. Sed cum inde plerique caderent, inventum est, ut formas ad oris sui similitudinem facerent, et eas pro se suspensas moverent. Unde et *oscilla* dicta sunt ab eo, quod in his (oribus) *cillerentur*, i. e. moverentur ora. Nam *cillere* est movere: unde et *furcillae* dictae sunt, quibus frumenta cillentur. Alii dicunt, *oscilla* esse membra virilia de floribus facta, quae suspendebantur, per intercolumnia: ita ut in ea homines acceptis clausis personis impingerent, et ea ore *cillerent*, i. e. moverent ad risum populo commovendum. Et hoc in Orpheo lectum est. Prudentioribus tamen aliud placet, qui dicunt sacra Liberi patris ad purgationem animae pertinere. Omnis autem purgatio aut per aquam fit, aut per ignem, aut per aërem: sicut et in sexto (741.) ait: *Aliae panduntur inanes Suspensae ad ventos, aliis sub gurgite vasto, Infestum* (codd. infectum) *eluitur scelus: aut exuritur igni.* Ut nunc per oscilla genus purgationis, [videlicet aëris] quod est maximum intelligimus: Nam primum est aquae, secundum [est] ignis, tertium aëris. — 390. *Hinc omnis largo pubescit vinea foetu;* post haec sacra celebrata. — 393. *Ergo rite suum Baccho dicemus honorem;* iuste igitur Liberi celebrabimus sacra. *Honestum;* pulchrum. — 394. *Carminibus patriis;* i. e. Romana lingua; pleraque enim sacra, pro gentium qualitate: pleraque secundum suum ritum coluntur. Nam hymni Libero apud Graecos Graeca, apud Latinos Latina voce dicuntur. Hymni vero matris deum ubique propriam, i. e. Graecam linguam requirunt. — 395. *Stabit sacer;* placebit. Tunc est enim aptum sacrificium, cum dedicatum animal victimae patiens invenitur; unde et alibi sic ait (9, 627.): *Et statuam ante aras aurata fronte iuvencum.*

bus) laqueos pensiles illigare, in quibus se huc illuc ferrent, quos laqueos *oscilla* vocaverunt. Alii dicunt, post mortem Latini regis, quaesiverunt eum in terra et in mari, et nunquam (nusq.) inventum est corpus eius; quaesiverunt eum in aëre, et suspendisse [se] laqueo inventum est. Hinc initiaverunt hoc genus mortis.

395) G. *Ductus*, iuxta aruspicinam dicit. Quoniam tum festa victima, quoties patientiam praebet, ut alio loco: *Est autem* (*et statuam*) *ante aras aurata fronte iuvencum.* Quotiescunque in sudibus devota victa (victima) reperitur et fugit, magnum exitium significat. — In versu Lucani V. pro *ara* hab. *aura*; L. Vos. *hara*.

placere faciam. Contra Lucanus (7, 165.): *Discussa fugit ara Taurus*. *Sacer* autem (est) execrabilis. Ut (A. 3, 57.): ri *sacra fames*. — 396. *In verubus torrebimus exta colur*- quia sicut etiam caper inimicus est vitibus, ita eis nocet et ylus. Unde et ait supra, Neve inter vites corylum sere. — *Est etiam ille labor*; iam paulatim tendit ad vitium vitupe-ionem, dicens et infinitum esse earum laborem, ut, Cui nun-m exhausti satis est. Et incertum fructum, ut (419.): *Et maturis metuendus Iuppiter uvis*. Et ipsum etiam fructum iciosum: ut (455.): *Bacchus et ad culpam causas dedit*. — *Exhausti satis est*; exhaustionis, finitionis. Quod quia rum visum est, se ad figuram transtulit, et ait *Exhausti*. (A. 2, 427.): *Servantissimus aequi*: pro aequitatis. *Omne um*; continens, scilicet vites. — 400. *Aeternum*; semper, petuo. Et absolute locutus est. *Levandum fronde nemus*; vandum, spoliandum. Omne autem nemus dicit et arborum itium. Unde paulo post dicturus est, Bis vitibus ingruit um-. — 401. *Labor actus in orbem*; i. e. in anni circuitum la-se invicem consequitur rusticorum. — 403. *Olim*; quando-. Significat autem finale tempus auctumni. *Seras frondes*; o cadentes. Tarde enim spoliantur frondibus vites. — 404. *gidus et silvis aquilo decussit honorem*; Varronis hic versus. — 405. *Acer*; non quilibet: sed acer et diligens. *Curas ientem extendit in annum*; quasi in tempore alieno praeme-tur futurum laborem. — 406. *Et curvo Saturni dente*; i. e. , quae est in eius tutela. Nam Saturnus dicitur patri Coelo falce amputasse, quae in mare cadentia Venerem creave-: quod ideo fingitur, quia nisi humor de coelo in terram enderit, nihil creatur. Alii Saturnum deum esse temporum t, quae, sicut falx, in se recurrunt. Alii vero dicunt Sa-um in progressu (Guelf. I. *Sat. recto incessu*) nihil nocere, retrogradus est, esse periculosum. Ideoque eum habere em in tutela, quod et ipsa protenta nihil valet: retro acta ro, quicquid ei occurrerit secat. *Relictam*; scilicet a se paulo te desertam. — 407. *Fingitque putando*; componit. Ut (A. 80.): *Fingitque premendo*. — 408. *Primus humum fodito*; e est ad laborem primum te esse convenit, ultimum ad fructus endos. Vinum enim factum de uvis immaturis cito acescit: hoc loco inest vitium vituperatio, quarum fructus aut imma-ri collecti depereunt: aut si earum (codd. *eorum*) fuerit ex-ctata maturitas, nihilominus pereunt. Nam dicturus est (419.): iam *maturis metuendus Iuppiter uvis*. — 409. *Et vallos imus sub tecta referto*; vitium sustentacula, quae [in] nonnullis is, in tecta portantur, ne imbribus cito depereant. — 410. itito; vindemiato. Et per hoc dicit maturam uvam debere

403) G. vel *seras*, pristinas, ut Sallustius.

410) G. *metito* a verbo *meto*, *postremo metito* i. e. legito; perseverat enim in translatione, ut quantum vindemiae segetem dixerat metendam, eandem vindemiam diceret, pro colligendam. postremo autem maturius iussit, quam quanto maturior fuerit lecta vindemia, tanto dulcius dabit vinum. sic hic *metere* dixit pro eligere, ut ibi ait (4, 231.): tempora messis, cum de melle colligendo loqueretur.

colligi. *Bis vitibus ingruit umbra*; vitis et arboris, [qua putanda est,] ut dempta folia solem admittant, quo possin maturescere. — 411. *Bis*; semel auctumnali, (et) semel tempore. — 412. *Uterque labor*; et evellendarum herbar frondium secandarum. *Laudato ingentia rura, Exiguum* hoc etiam Cato ait in libris ad filium de agricultura: quo dictum est, vel quia maiores agros incultos *rura* dicebant silvas, et pascua: *agrum* vero, qui colebatur: ut intelleg Laudato ingentes silvas, colito agrum minorem. Vel, quo lius est, quia ait in primo (71.): *Alternis idem tonsas novales, Et segnem patiere situ durescere campum*: quo non potest, nisi fuerint spatia maiora terrarum. Nam et ut diximus, et Cicero in Oeconomicis ob hoc laudant p latifundia, vel quod, ut dicit Donatus, etiam non culta pra aliquid domino. — 413. *Rusci*; [ruscum] virgultum est, vites ligantur. Et commemorat labores qui licet circa ali men pro vitibus exercentur. — 415. *Incultique exercet cu licti*; quasi cum indignatione ait: Causa vitium, cura nos sponte nascentium rerum fatigat. — 416. *Falcem arb. nunt*; putatae sunt, nec falcem requirunt. — 417. *Iam* etc.; melius est *effetus* legere, quam *effetos*: ut quidam l Et *antes* alii extremos vinearum ordines accipiunt: alii ma quibus vineta clauduntur: quae maceriae fiunt de assis, i. cis lapidibus. Unde (et) *assae tibiae* dicuntur, quibus c sine chori voce. Dicuntur autem *antes* a lapidibus eminer bus, qui interponuntur ad maceriam sustentandam: nam p *antes* sunt eminentes lapides, vel columnae ultimae, q fabrica sustinetur. Et appellantur antes ἀπὸ τοῦ ἀντεστηκ quam etymologiam etiam extremos ordines vinearum pos trahere qui ante stant. Hoc autem dicit: Iam cantat ru labore finito: tamen deesse non potest quod exercere circ turam vitium debeat. — 418. *Pulvisque movendus*; genus i culturae pulveratio vocatur: quo imminutae glebae vitibus cantur. — 419. *Maturis metuendus Iuppiter uvis*; aër, suo, cuius varietas plerumque laborem decipit rusticorum tacite videtur admonere, quod [in primo] aperte dixit: In venerare deos: (et) sacrificiis tempestates esse pellendas. — *Non ulla*; i. e. nulla, (non aliqua); alii *Nonnulla* legunt, h aliqua: non ut in vitibus nimia. — 421. *Procurvam exp falcem*; ut putentur: quod tamen ad curam refertur anni riam. Nam necesse est, licet tarde, olivam putari. *Rastr tenaces*; ad fodiendum scilicet. Quia cum trahitur rastrum agros, omnem spurcitiam secum colligere videtur. Neglige autem ferunt oleae, quum iam coeperint esse valentiores:

415) G. in fine: *cura*, hoc est pro vitium ligatura.

417) V. *effectos* leg. q. *effeotus*. L. *effectus*, quae leg. *effectos*. Guelf. l *effectus* quam *effectos*. — In fine Burm. add.: Et, quod dicit, *Iam ex tremos antes*, ita sentiendum, quasi dicat: Iam, quod ultimum et finit videtur in vineis, cultor rusticus complevit: nam et ultimam partem vin columnas et macerias struxit: ultimum enim videtur esse: et inde, qu securus sui laboris, canit et gaudet; tamen adhuc debet esse sollicit nunquam in omnibus esse securus. Haec omitt. B. L. R. V. Vos. Steph.

...nc parvae nimiam curam requirunt. — 422. *Aurasque tule*...; *ferre auras* proprie est assuescere aëris varietati, quae ...t rebus teneris nimium. — 423. *Ipsa satis tellus*; hoc di... Aratum olivetum et oleis prodest, et exinde frumento gignun... — 424. *Sufficit humorem*; scilicet subministrat arboribus. ...itas *cum vomere fruges*; *cum* abundat: nam hoc dicit, ...inistrat fruges vomere, i. e. per vomerem. Ennius, *Effudit* ...m. *effundit) voces proprio cum pectore sancto*, i. e. proprio ...ore. Nam *cum* vacat. Urbanus tamen sic accipit, *Gravidas vomere*, i. e. statim post arationem. — 425. *Hoc*; hac re. ...*ritor* autem pro *nutri*; nam pro activi imperativo praesenti, ...ivi futurum posuit. — 427. *Et vires habuere suas*; quia ...ra virgulta solent religari fustibus validioribus, sicut supra ...): ait de vitibus: *viribus eniti quarum et contemnere ven*... — 429. *Fetu nemus omne gravescit*; *fetu*, i. e. utilitate: ... omnis utilitas fetus est. Illuc autem tendit laus ista silva..., ut et probet non mirum esse si et poma et olivae sine cultura praebeantur, et crescat vitium vituperatio circa quas ... impenditur labor. — 430. *Aviaria*; secreta nemorum, ... aves frequentant. *Baccas* autem *sanguineas*, accipimus ... silvestria. — 431. *Tondentur cythisi*; virgulta a Cytho ..., ubi abundant, nominata. — 435. *Aut illae*; i. e. salices genistae. Multi autem *tiliae* legunt, ut tria dixerit, Salices, ..., et genistas. — 437. *Cytorum*; montem Macedoniae, in ... abundat buxus: quae vento mota, aestus imitatur undarum. ... 438. *Mariciaeque picis*; a loco in quo abundant piceae. — ... *Non ulli obnoxia curae*; non debitricia, nihil labori nostro ...ntia. — 440. *Ipsae Caucaseo*; Caucasus mons Scythiae est, ...tus [hic] pro quibuslibet asperrimis montibus. Steriles autem silvas comparatione pomiferarum arborum. — 444. *Hinc*; de ... scilicet: nam nullus de cupresso [aut de cedro unquam] ...it rotas aut radios. *Trivere*; tornavere, composuere de tor-

...) G. *Paci*; quia oleae rami pro pacis indicio ab hostibus offeruntur. — Idem ad 426. *Poma*, arbores, in quibus et fructus eiusdem nominis crescunt.

...) G. *inculta*, ab avibus pasta. *aviaria*, a via longe posita.

Ad vv. 433. 34. Burm. *Et dubitant* etc., i. e. non est necesse hominibus, his arboribus et silvis curam impendere; quippe sua sponte proveniunt. Et hoc dicit, ut ex obliquo vitium vituperatio subaudiatur. *Quid maiora sequor?* Quid de maioribus multum dicam arboribus? cum minora quaeque virgulta humanis usibus multam commoditatem praestent, sine ullo cultu provenientia. Omitt. libb. laud.

436) G. add.: Genistae, humiles, infructuosae: nam quemadmodum sunt humiles sic umbras pastoribus faciunt.

437) G. *Undantem*, abundantem. Ennius lib. IX. *praeda exercitus undat. Buxo*; buxum, lignum pulcherrimi coloris. *Cithorum*, mons Macedoniae, ubi abundant buxi, quae vento actą vel mutata imitatur undarum (fluctus undarum); sive mons Papiliconiae (Paphlagoniae) buxi ferax *Citoris* dicitur.

438) G. picea, vel *nuritiae*, Brutiae, quae in similitudinem picis arborum corticibus fluunt. Item *nariciae* Brutiae, quae in silva fiunt (A. 3, 399.): *Hic et in naricis posuerunt moenia Locris*.

444) G. *Tympana*, in quibus fiunt radii, subtecta vehiculorum. Item *tympana* ait rotas ingentes.

no. *Tympana*: tecta vehiculorum. — 445. *Pandas*; incur 446. *Viminibus salices fecundae*, legitur et *Fecundae fro* ulmi. *At myrtus validis hastilibus*; alibi (7, 817.): *Et pa lem praefixa cuspide myrtum.* — 447. *Et bona bello C* apta est enim etiam cornus hastilibus. — 448. *Ityreos tax vantur in arcus*; Ityreos, hoc est in Ityreorum arcuum si dinem. *Ityreos* autem dicit *Parthicos*. — 449. *Nec tilia aut torno rasile buxum*; ordo est, Nec non [tiliae leves a sile buxum, torno formam accipiunt. *Nec non* dicit;] h etiam. — 452. *Missa Pado*, pro in Padum. Species e genere. — 453. *Vitiosaeque ilicis alvo*; cariosae. Vult probare etiam putres arbores habere aliquam utilitatem. pro alveo per Synaeresim alvo dicimus. — 454. *Quid mem dum aeque*; quid similiter laudandum. *Tulerunt*; dona l sicut silvae multa sponte procreantes. Alii legunt *Et qu* sit sensus, Quid dicendum est quae tulerunt, i. e. attul ipsa etiam dona Baccheia. Ut hoc dicat, Parum est quod tantum laborem requirunt, etiam munere earum causas pra furoris. — 455. *Ille furentes Centauros*; atqui in Aenei 304.) ait: *Mars perdere gentem Immanem Lapithum valuit* hoc solvit Horatius (Carm. 1, 17, 23.) dicens: *Nec se melius cum Marte confundet Thyoneus.* Nam re vera lic rum causas Mars habuerit, Lapithae tamen et Centauri rorem sunt ebrietate compulsi. Deinde hoc loco Centau in furorem actos a Libero, non Lapithas. — 457. *Magn laeum Lapithis cratere minantem*; bonum schema, ita pinguntur, quasi poculis bella tractantes. — 458. *O Fort nimium* etc.; non est abruptus transitus ad laudem vitae cae: nam ad superiora pertinet. Post vituperationem enin ista quasi consolatio est: per quam ostenditur, quantas volu rusticis natura praestiterit. Quod autem ait *Fortunatos ni* non ad fortunam, sed ad fortunae pertinet quantitatem: na dicit, Quantum in re est, maximas eis natura praestitit v tes: quas si nossent, essent non fortunati sicut nunc sun nimium fortunati. — 459. *Procul discordibus armis*; lo civitatibus, plenis iurgio et rapinis. — 460. *Iustissima* proprie. Nam si iustus est qui quod acceperit reddit, ter que iustissima (res) est, quae maiore fenore semina a restituit. — 461. *Si non ingentem foribus domus alta sup*

445. G. *Pandas*, [illegible] curvas, extentas.

446. G. [illegible] et [illegible] frondis umbraculis ulmi.

448. G. [illegible] gens orientalis, colens I [illegible]

449. G. [illegible] Torno fiunt vasa.

455. [illegible] *M.* [illegible] V. sed [illegible] G. [illegible] *Centauri*, [illegible] capiam repete v. [illegible]

461. G. [illegible] domum [illegible] est.

...iam in laudem fecit Italiae, non solum vitam laudat rusti... sed etiam contrariam, i. e., urbanam, vituperat. Nam quae de urbibus dicit, opinabilia sunt bona: non vera, sicut ... Multum enim interest inter verum et opinatum malum, bonum. Unde Iuvenalis (10, 2.): *Pauci dignoscere* (codd. ...) *possunt Vera bona.* — 463. *Inhiant*; habere desiderant. ...imus *inhio illam rem.* *Pulchra testudine*; i. e. Indica: postes ornabantur vel lectuli. Lucanus (10, 120.): *Foribus ...nis Indae Terga sedent fulvo maculas distincta smara...* — 464. *Illusasque auro vestes*; in quibus artifex auro lu... aliqua depinxerat. Male autem quidam *inclusas* legunt. *...raeaque aera*; Corinthia, quae laudat etiam Cicero. Nam ...e est Corinthus. — 465. *Alba, nec Assyrio fucatur lana ...o*; Assyrii populi sunt adiacentes Syriae, apud quos primum inventus est purpurae. *Veneno*; colore. — 466. *Nec casia*; est herba, de qua fit unguentum. Mire autem ait: *Usus corrumpitur.* Nam oleum generalem usum habet, quod ...a unguentum fuerit corruptum, uni rei tantum aptum esse ... — 467. *Et nescia fallere vita*; aut quia innocentes sunt, quoniam immobilis est status vitae eorum. Urbanorum enim ...a, aut insidiis, aut proscriptione variatur. — 468. *Latis fundis*; *fundus* dicitur ab eo quod sit rerum omnium fun...tum. — 469. *Speluncae vivique lacus*; i. e. bona natu..., non sicut in urbibus labore quaesita. Unde Iuvenalis (3, ...): *Et speluncas* (Guelf. II. B. in sp.) *dissimiles veris.* *Frigida ...e*, *Tempe* proprie sunt loca amoena Thessaliae. Abusive ...is loci amoenitas. — 470. *Mollesque sub arbore somni*; ...ὶ δὲ ὑπὸ δένδρεσιν ὕπνοι. — 471. *Illic saltus*; venationes penitus in urbibus non sunt. *Lustra ferarum*; bene fera... addidit, quoniam sunt in urbibus lustra meretricum. *Par... assueta*; i. e. non ut urbana, quae est segnis et prodiga. 473. *Sacra deum, sanctique patres*; duo dicit, Sacra deo... sancta apud illos sunt, sancti etiam parentes. — 474. *Ex... per illos Iustitia excedens terris vestigia fecit*; hoc Ara... (122.) dicit, Iustitiam primo et in urbibus, postea tantum in ...fuisse: ubi eam inducit loquentem, cur abscedat e terris. — *Me vero*; diu quaesitum est, utrum philosophiae, an rusti...is esset vita felicior, unde nunc dicit, primam esse philo...iam: post ipsam rusticam vitam. Suam autem personam

...) v. 462. Burm. *Mane salutantum.* Hoc est, si non patiuntur advenientem multitudinem, sicut faciunt hi, qui in urbibus consistentes, frequentiam multorum quotidie patiuntur. Omitt. libb. laud.

...) G. colore, veneno, medicamento. unde antiqui *venenatas* vestes dicebant, aliquo colore tinctas, et omnia medicamenta *venena* appellabant. Sicut Sallustius: *neque enim venenum malum gignitur.*

...) G. in fine: sed proprie vasis dicitur *fundam.*

...3) G. in fine: *sancit* (sancti) quod urbana vita sanciti sunt, ac per hoc intelligi vult, apud solos rusticos reliquias iustitiae remanere.

...4) Graeca Arati in fine addit Burm. Οὐδ᾽ ἔτ᾽ εἰσωπὸς ἐλεύσεσθαι καλεούσιν. Οἵην χρύσειοι πατέρες γενεὴν ἐλίποντο Χειροτέρην. Omitt. libb. laud.

pro quocunque ponit. Sic paulo post, Rura mihi placeant cuilibet. Sic in primo (456.): Non illa quisquam me noc altum Ire moneat. In tertio (435.): Ne mihi tunc molles sul carpere somnos. Et hoc est quod dicit Horatius in arte p (45.): Hoc amet, hoc spernat promissi carminis aucto 476. Quarum sacra fero; poëta enim quasi musarum sa est. — 477. Caelique vias; aut artes: ut (A. 4, 478.): I germana viam. Aut certe circulos quibus sidera continent 478. Defectus solis varios; atqui uno modo tantum sol de nobis videtur, tunc scilicet cum luna plena e regione eius terit radiis et eos nobis fecerit non videri. Unde varios a mus defectus, non quia varia ratione contingunt; nam rati est, ut diximus; sed quia vel variis temporibus fiunt, vel interdum enim duobus, interdum quattuor, interdum pl deficit digitis. Lunaeque labores; vel errores quia non rec cedit: vel defectus, qui contingunt Lunae, quotiens terrae tudo interveniens radiis solis, eam illuminari non patit quibus dicitur lumen accipere. — 479. Unde tremor t variae sunt opiniones. Alii dicunt ventum esse in concavi rae, qui motus etiam terram movet. Sallustius: Venti per terrae citati. Lucanus (3, 460.): Quaerentem erumpere ve Credidit. Alii aquam dicunt genitalem sub terris moveri, simul concutere, sicut vas aquae: ut dicit Lucretius. Alii γοειδῆ terram volunt, cuius plerumque Latentes ruinae, posita cuncta concutiunt. — 480. Qua vi maria alta tume Obicibus ruptis; alii sic accipiunt, quod ruptis obicibus, Calpe (codd. Burm. Calpa) et Atlante, montibus Hispani Mauritaniae, Oceanus eruperit, et ista fecerit maria: quo procedit. Si enim hoc esset, non diceret tumescant, sed t rint, quum eruperunt Oceani maria. Unde aestuaria C accipimus, qui per Hispanias et Gallias in infinitum er contempta lege riparum, ad quas rursus recurrit. Cui opiniones Lucanus in primo (412.) commemorat dicens: V ab extremo pelagus sic axe volutet, Destituatque ferens e dere mota secundo Tethyos, unda vagae lunaribus a horis: Flammiger an Titan ut alentes hauriat undas: E Oceanum, fluctusque ad sidera tollat. — 481. Quid quam causam.] tantum oceano etc.; circulorum hoc efficit ut etiam in Aeneide (1, 745.) diximus. — 482. Tardis noctibus; tarde venientibus, i. e. aestivis; dixisse videtur, u unum tempus significaret. — 483. Naturae accedere p

479) G. qui motus ventus per concava terrae concitantur (concitatus) terr vet. — Fragmentum Sallustii ex incerto est libro. cf. Isidor. Origg. 14 libro de rerum natura et fragm. Sall. Histor. lib. VI. Pro citati R. V citatis, Steph. Dan. citari. Guelf. I. om. v. venti et hab. citatu. G venti per concava terrae citatu. In versu Lucani G. quaer. aërem per

480) In fine pro tollat L. R. V. Vos. ducat. V. et Vos. add.: Quaerite qu tat mundi labor.

481) G. Soles hiberni, hiberni nobis cum sint soles, antipodis nostris aestiv qui veram (Sphaeram) scripserant, diversa nos ab illis uno tempore pati Cum enim sol sive eiusmodi, sive illius excedit regiones, mutantur div cardinis.

...cae philosophiae [partes], unde sunt illa quae dixit. — *Frigidus obstiterit circum praecordia sanguis*; secundum ...eos, qui dicunt, stultos homines esse frigidioris sanguinis: ...rudentes, calidi[oris]. Unde et senes, in quibus iam friget, ...eri in quibus necdum calet, minus sapiunt. — 485. [*Mihi*, cuilibet.] — 486. *Inglorius*; comparatione philosophiae. ...n Aeneide (12, 597.): *Et mutas agitare inglorius artes*. quod nulla gloria medicinae est, sed quod minor, quam ...tatis et augurandi, quae ei Apollo obtulerat munera. Ut ...394.): *Augurium cytharamque dedit, celeresque sagittas*. — *Sperchiusque*; fluvius Thessaliae. — 488. *Taygeta*; mons ...num Libero et Baccho sacratus. *Haemi*; montis Thessaliae: ...o (codd. *qua*) [etiam] sunt Tempe. — 490. *Felix qui po*... *rerum cognoscere causas*; repetitio est superioris coloris: hoc dicit, Et rustici felices sunt, et qui tribuunt operam ...sophiae. *Rerum causas*; i. e. physicam philosophiam. — *Inexorabile fatum*; alibi (A. 8, 334.): *Fortuna omnipotens* ...*eluctabile fatum*. — 492. *Subiecit pedibus*; calcavit. *Fa*... (mala) fato venientia. *Acherontis avari*; omnem mun... in mortem trahentis. — 493. *Deos qui novit agrestes*; qui ...net civicis malis, et aut rura habitat, aut cum suis numini... ...rura describit. — 494. *Nymphasque sorores*; non Panis vel ...i: sed inter se sorores: ut (A. 3, 678.): *Aetnaeos fratres*: ...se scilicet. — 495. *Populi fasces*; honores qui a populo ...stabantur. Proprie autem locutus est, ut fasces populi, ...m purpuram diceret. — 496. *Infidos agitans discordia* ...*tres*; discordiam posuit pro avaritia. Ab eo, quod praecedit, quod sequitur. Infidos autem fratres ideo ait quod avaritiae ...a dissentiunt. — 497. *Aut coniurato descendens Dacus ab* ...; i. e. non eum sollicitat coniuratio Barbarorum. *Ister* au..., fluvius est Scythiae. — 498. *Non res Romanae, peritura*... *regna*; regna scilicet Barbarorum. Nam duo dicit, Rusti... nec Romanum imperium movet, i. e. ad ambitum cogit: barbarorum regna peritura. Non enim Romano maledixit ...erio, licet alii dictum hoc velint ex generali venire sententia:

483) G. Physice scimus: unde occurrunt, quem (quae) dixit tardis noctibus, tarde venientibus in hieme.

487) G. *Bacchata*, Figura elegans. hoc est, in quibus virgines Bacchatae sunt. *Bacchantes* dicuntur in Baccho (Bacchico s. Bacchi) convivio ludentes.

488) Guelf. 1. hemi, montes thesaliae, in quibus sunt tempe.

491) G. *metus omnis*, qui ex fato veniunt: calcavit pedibus fatum, quoniam Virgilius epicureus est, hoc ait. quia Stoici dicunt fatum, sed inexorabile; nemo ultra fatum vivere potest. qui sub pedibus habuit fatum rerum, i. e. malarum, quae in urbibus per ambitionem et avaritiam.

492) G. *Acher*. palus infernalis, quae numquam potest satiari.

496) G. Fratres Ethcocles et Polynices, Oedipi et Iocastae filii, cum regnum Thebanum alternis vicibus tenerent, Ethcocles adeptum regnum retinuit, nec fratri restitueret, abiit. ad quod petendum Polynices, cum Adrasti et Graecorum petisset auxilium, bellum Thebis movit, in quo bello pugnantes inter se fratres Etheocles et Polynices mutuis vulneribus interierunt.

497) G. in fine: convenerunt enim iureiurando, ultra fluvium Istrum, et coeperunt Romanos pellere, sed iussu Augusti ab Agrippa sunt proiecti.

quod omnis magnitudo imperii periculis subiaceat. Unde Iuvenalis ait (10, 112.): *Ad generum Cereris sine caede et guine pauci Descendunt reges, et sicca morte tyranni.* — *Aut doluit miserans inopem: aut invidit habenti*; Cice Tusculanarum quinto (codd. Guelf. *secundo*) libro hoc t [dicens], in quem cadit una mentis perturbatio, posse in omnes cadere: sicut potest omni virtute pollere, cui virtu contigerit. Unde nunc Virgilius noluit rustico assignare i cordiam, ne ei daret etiam ceteras animi passiones, quas mus et a bonis, et a malis rebus venire. A bonis opinatis unam praesentis temporis, ut gaudium: et unam futuri, ut A malis similiter duas: unam praesentis, ut dolorem: et futuri, ut metum. Quas (omnes) passiones esse animi n bium est. Unde etiam ipse ait in sexto (733.): *Hinc m cupiuntque, dolent, gaudentque.* Sallustius etiam in Ca bello (c. 50.) ait, *Omnes homines qui de rebus dubiis c tant, ab odio, amicitia, ira, atque misericordia vacu decet. Nam animus haud facile verum providet ubi ill ciunt* (Guelf. I. et Vos. *officiant*). Ergo aut secundum Ci tractatum hoc dixit: aut quod absolutius est, intellegamu rusticum paupertatem non dolere, quod eam malam es credit, sed munus deorum. Lucanus de paupertate (5, *Et munera nondum Intellecta deum.* Est et aliud quod mus accipere, ideo rusticum nec bonis nec malis alienis quia eius (codd. *eis*) non interest, quippe qui ab urbibus motus. — 501. *Ferrea iura*; dura, inexorabilia, immutab 502. *Insanumque forum*; litigiosum. *Populi tabulari* actus publici continentur. Significat autem templum Satu quo et aerarium fuerat, et [ubi] reponebantur acta quae ptis liberis faciebant parentes. Iuvenalis (9, 84.): *Tollis e titulis actorum aspergere* (B. Guelf. I. II. *sparg.*) *gaudes menta viri.* — 503. *Caeca freta*; subito in tempestatem tia. — 504. *Penetrant aulas et limina regum*; ut ami i. e. profitentur satellitium. Limina autem ait interiore liaritatem. Turnus sic (7, 579.): Stirpem admisceri Ph se limine pelli. *Petit excidiis urbem*; incertum alien suam. — 506. *Gemma bibat*; gemmeo poculo, non ge *Sarrano dormiat ostro*; Tyria purpura. Quae enim nunc dicitur, olim Sarra vocabatur, a pisce quodam, qui illic dat: quem lingua sua sar appellant. Iuvenalis (10, 37.) *pictae sarrana ferentem Ex humeris aulaea togae.* — *Hic stupet attonitus rostris*; scilicet ut contionetur. — 5(*cuneos* etc.; [ordo est,] Corripuit enim hunc geminat cuneos plausus et plebis et patrum. — 511. *Exilioque*

499) G. in fine: non tantum dicunt (dicit) rusticum, ut inopi non misere inopem in re rustica neminem esse dicit, quoniam agricolae naturalib abundant.

502) G. add.: Item tabulata, quae fiunt in summitatibus murorum.

508) G. concionaretur, de Cicerone videtur dicere. hi *attoniti* dicuntu quos flumen decedit (fulmen decidit), qui timore stupeant.

509) G. in fine: de Pompeio videtur ludi (dici).

…tario scilicet propter avaritiam. — 512. *Alio sub sole;* alio climate. — 514. *Hinc anni labor;* ex agricultura habet … anni substantiam. *Hinc patriam;* Donatus villam intelle… non revera patriam. — 515. *Meritosque iuvencos;* sui con… laboris. — 516. *Nec requies;* i. e. nunquam potest rusti… omni parte destitui. — 517. *Cerealis mergite culmi;* mani… spicarum (codd. Burm. *spicorum*) mergites dicimus. — … *Sicyonia bacca trapetis;* oliva, a civitate Laconiae Sicyone, … abundat olea. *Trapetis* autem, molis mobilibus olivaribus. … declinatur *trapetum* sicut templum (templi). Terentianus, … *super insidens trapetos signa gyris temperat.* Quod me… aptum est olivam terentibus. — 520. *Arbuta;* poma silve… — 523. *Dulces circum oscula nati;* contra illud (511.): … *lieque domos et dulcia limina mutant.* [I. e. non solum … rebus sed etiam filiorum adspectu et frequentia gaudent.] — … *Casta pudicitiam servat domus;* non ut in urbibus impu… — 527. *Ipse dies agitat;* suspendendum. Et sic inferen… festos. Nam hoc dicit, omnes dies sic habet ut festos pu… Alii dicunt, festos dies cum religione concelebra[n]t. — … *Agresti palaestra;* rustica luctatione. Palaestra autem dicta … vel ἀπὸ τῆς πάλης, i. e. a luctatione: vel ἀπὸ τοῦ πάλλειν, … est a motu urnae, nam ducti sorte luctantur. — 533. *Sic* … *Hetruria crevit;* secundum historiam. Nam constat, Tu… usque ad fretum Siculum omnia possedisse. — 536. *Ante* … *sceptrum Dictaei regis;* antequam regnaret Iuppiter, qui … in Dictaeo, Cretae monte, nutritus. — 537. *Impia quam*

511) G. add.: ad luxuriam, non ad necessitatem retulit, et propter homicidia dulcia. sicut ibi (Ecl. 1, 3.): *dulcia linquimus arva.*

512) G. Hyperbolice *alio sub sole* dixit durus nimis et barbaris imperatoribus (barbaros imperatores) describit.

517) G. add. a mergendo mergites, ab abundantia spicarum.

519) Codd. *mol's olivariis.* Guelf. II. *molis olivaribus.* Guelf. I. *mole olivarum dicuntur, et decl.* et G. molis olivariis. nominativus *trapetum.* *Trapeta* autem sunt saxa a trahendo dicta, quibus frangitur oliva. Idem ad v. 522. Apricis, soli oppositis; unde et senes solem obrigen. (orientem) amantes *apricos* dicimus.

530) G. Eleganter Italiam Hetruriae iunxit, quoniam de primo loquitur Romuli imperio. Titum collegam eius intelligi vult. sive quod Hetrusci bellicosissimi et gens magna fuit. secundum historias, Tuscos usque Siculum [fretum] omnia possedisse. Etrusci enim bellicosissimi, apud quos primum Romuli fuit imperium.

536) G. Occulte Iuppiter in Creta nutritus est lacte Dianae * Caprae Coritis et Corybantibus, qui ex eo Dictaeus appellatur, quod regio Cretensis dicta a monte Dictaeo. Brutone matris filia cum persequentis Minois amatoris sui vim fugiens ex hoc monte in subiectum praecipitem deiecit, et excepta retibus incolumis evasit, qua dicitur greia decima. ideo et mons Dictaeus, non regio Dictaea appellatur, in qua honestum Dianae ipsa etiam opem detulit, *Dictinna* appellata est.

537) Burm. in fine add. Graeca Arati (132.): Πρῶτοι δὲ βοῶν ἐπάσαντ' ἀροτήρων. G. mire rusticos impios dixit, quia iuvencos in epulas fuderunt, servandos magis ruri. *Aureus*, non Aureus Saturnus, sed quia in aureo seculo regnabat.

caesis gens est epulata iuvencis; Arati est hoc, qui dicit, q maiores bovem comesse (Guelf. I. *bov. si comedissent*) nefas p tabant. — 539. *Nec dum impositos duris*; Iuvenalis, *Nescier primi gladios excudere fabri.* — 541. *Et iam tempus equ fumantia solvere colla*; allegorice hoc dicit, Debemus fatig ingenio parcere, et facere finem carminis. Sane non est co paratio, sed translatio: sicut etiam in primi fine diximus. I plerique volunt, ideo eum dixisse hoc loco carmini Georgi finem se esse facturum, quod duo sequentes libri, pastorali sunt, non Georgici, ut etiam in prima huius carminis par memoravimus.

539) In versu Iuven. (5, 168.) codd. *nescirent*, dein *extundere*. R. *gladius*.

MAURI SERVII HONORATI

GRAMMATICI

IN VIRGILII GEORGICON

LIBR. III.

1. *Te quoque magna Pales;* invocat deam pabuli, dicturus in animalibus: sicut de frumentis dicturus et vitibus, Cererem invocavit et Liberum. Sane non est mirandum esse usum eum prooemio, sicut (et) usus est in primo; nam (et) aliud quodammodo inchoaturus est carmen, pastorale scilicet, post completum Georgicum. Deinde etiamsi unum sit, scimus concessum esse scribentibus, ut iteratione prooemii legentium reficiant interdum laborem. Nam et Livius frequenter innovat principia. Ut, *Incensa a Gallis urbe*, et (codd. *ut*) *Completis consulibus.* Et Cicero in Verrinis, qui in frumentaria conciliavit auditorum animos, iteratione principii. Ut, *Omnes qui alterum iudicant.* *Pales* autem, ut diximus, dea est pabuli: quam alii Vestam, alii Matrem deûm vocant. Hanc Virgilius genere feminino appellat, Alii, inter quos Varro, masculino [genere], ut, *hic Pales.* Huic sacra solvuntur XI. Kalendar. Maiar. die, quae Palilia vocantur. — 2. *Pastor ab Amphryso;* Amphrysus fluvius (est) Thessaliae, circa quem Apollo spoliatus divinitate, ob occisos Cyclopas, Admeti regis pavisse armenta dicitur. Unde eum nunc invocat, qui Nomius vocatur, vel ἀπὸ τῆς νομῆς i. e. a pascuis: vel ἀπὸ τῶν

1) In Cic. loco (Verr. 3, 1.) L. Vos. *omnis quidem iudices.* R. *omnes qui alterum i. u. d.* B. et Guelf. II. *o. q. alterum vid.* Vos. *qui alt. iudices.* Guelf. I. *omnes qui alterum, iudices, nullis impulsus inimicitiis.* Fabr. *qui alterum iudicant.*

νόμων, i. e. [a] lege chordarum. *Silvae Amnesque Lycaei;* ἐξοχὴν montem Arcadiae posuit: vel quia pecorosa (est), vel Pan illic est rusticum numen. — 3. *Cetera quae vacuas te sent carmina mentes;* hoc est fabulae quae delectationi ess terant, et occupare mentes curis solutas (Guelf. I. *sollic* iam descriptae a multis in omnium ore versantur. — 4. *aut Eurysthea durum;* Eurystheus rex fuit Graeciae, Perse nus, qui Iunonis instinctu imperabat Herculi, ut varia mo superaret, quibus posset perire. Unde eum *durum* appe qui potuit ad complendum odium novercale sufficere. — 5 *illaudati nescit Busiridis aras;* Busiris rex fuit Aegypti: cum susceptos hospites immolaret, ab Hercule interemptu cum etiam eum voluisset occidere. Huius laudem scripsit Is tes: unde *illaudati* participium est pro nomine: ut sit *illa bilis*, non quia laudatus non sit, sed quia laudari non mer ut est illud in septimo [Aeneidos] (11.): *Dives inaccesso solis filia lucos.* Pro inaccessibiles: non ad quos nullus acc sed ad quos nullus accedere debeat. [*Aras;* in quibus ille h tes immolabat.] — 6. *Cui non dictus Hylas puer;* i. e. a Horatius (Carm. 1, 6, 1.): *Scriberis Vario fortis et hos* Pro a Vario. Hylas autem socius Herculis fuit, qui aquatum fectus, raptus est a Nymphis in Mysia. *Latonia Delos;* in Latona enixa est Apollinem et Dianam, quam insulam vagam Apollo, ut in tertio (76.) legimus, *Mycone* (codd. *M noe*) *celsa Gyaroque revinxit:* ubi fabulam plenius diximus bilem fecit. — 7. *Hippodameque;* Graeca quae in η ex plerumque ipsum in *ia* solvunt: ut, Hippodame Hippoda Penelope Penelopia. Fabula talis est, Hippodame filia fuit (mai regis Elidis et Pisarum: hic equos habuit velocissimos pote ventorum flatu creatos, qui procos filiae multos nec sub hac conditione provocatos ad curule certamen, ut aut v traderet filiam, aut victor (Burm. *victos*) necaret. Postea Pelopem amasset Hippodamia, corrupit Myrtilum aurigam p primi coitus pactione: qui factis aereis (cereis) axibus quum ctore Pelope a puella promissum posceret praemium, ab marito praecipitatus in mare est, cui nomen imposuit. Nar eo Myrteum (Burm. *Myrtoum*) dicitur pelagus. *Humeroque lops insignis eburno;* Tantalus pater Pelopis, volens deo tentare divinitatem, invitatis eis filium suum epulandum a suit: a quo omnes dii abstinuerunt, excepta Cerere, quae chium eius consumpsit. Postea dii punito Tantalo cum vo sent eius filium revocare ab inferis, Ceres ei eburneum brach restituit. Quod ideo fingitur, quia Ceres ipsa est terra, c corpora universa consumit, ossa tantum reservans. — 8. *equis;* (fortis) victor etiam Oenomai. *Via;* ratio ineunda. *quoque possim;* sicut se alii sustulerunt carminis merito. — *Victor;* effector propositi: Sic paulo post, Illi victor ego. [*V tare per ora;* ab omnibus laudari.] — 10. *Primus ego in triam;* [ideo primus] quia ante illum nullus Mantuanus fuit po

2) Guelf. I. in fine (cum cod. Uss.) add. *Lycaei* genitivus est singularis.

4) Guelf. I. in fine add. *durum*, dura imperantem.

[n]el quia nullus exinde talis emersit. *Modo*; tantummodo. — 11. *Aonio vertice*; Boeotio. Eliconia ipsa est (dicta) Boeotia, in [qua] est Elicon mons Musis dicatus. — 12. *Idumaeas palmas*; [abu]ndantes, quantae sunt apud Idumen civitatem Phoenicis. [Lu]canus (3, 216.): *Et arbusto palmarum dives Idume.* — 13. *Campo*; hic est campus, de quo ait (G. 2, 198.): *Et qualem infelix amisit campum.* — 14. *Propter*; i. e. iuxta aquam.] — 16. *In medio mihi Caesar erit, templumque tenebit*; i. e. ipsi [te]mplum dabo. Et verbo usus est pontificali. Nam qui templum [dedi]cabat postem tenens, dare se dicebat numini, quod ab alio (codd. *illo*) necesse fuerat iam teneri, et ab humano iure disce[de]re. Quod autem dicit, *In medio*, eius templum fore significat. [N]am ei semper sacratus numini locus est, cuius simulacrum in [m]edio collocatur: alia enim tantum ad ornatum pertinent. — 17. *Tyrio conspectus in ostro*; in habitu pontificis: cuius se offi[ci]um dicit in templi consecratione sumpturum. — 18. *Centum [q]uadriiugos agitabo ad flumina*; i. e. unius diei exhibebo Cir[cen]ses: quia ut Varro dicit in libris de gente populi Romani, [cu]m XXV. missus fiebant (missi exhibeb. Guelf. I.), sed vicesimus [qu]intus dicebatur aerarius, eo quod de collatione populi exhibe[ba]tur. Qui desiit esse, postquam conferendae pecuniae est con[su]etudo sublata: unde hodieque permansit, ut ultimus missus, [a]ppelletur aerarius. Ergo centum currus secundum antiquitatem [d]icit, sicut etiam ad flumina. Olim enim in litore fluminis Cir[c]enses agitabantur: in altero latere positis gladiis, ut ab utraque parte esset ignaviae praesens periculum. Unde et Circenses dicti [s]unt, quia exhibebantur in circuitu ensibus positis: licet alii a circumeundo dicant Circenses vocari. — 19. *Cuncta mihi*; in honorem meum. Et hoc dicit: Ex aliis agonibus ad me certatorum [Graecorum] multitudo conveniet. Per Alpheum autem, Iovis Olympici agonem significat. Nam Alpheus fluvius est Elidis, quae civitas iuxta Pisas est, in qua colitur Olympicus Iuppiter. *Lucosque Molorchi*; i. e. silvam Nemeam, in qua celebra[tu]r Agon in honorem Archemori [cuiusdam pastoris]. Molorchus autem pastor fuit qui Herculem venientem ad occidendum Nemeum leonem, suscepit hospitio. — 20. *Crudo caestu*; duro. Ut (A. 5, 69.): *Seu crudo fidit pugnam committere caestu.* *Tonsae olivae*; minutis foliis compositae. Ut (A. 1, 702.): *Tonsisque ferunt mantilia* (Guelf. I. B. *mantelia*) *villis.* Habiturum se autem coronam tonsilem dicit. — 24. *Vel scena ut versis*; apud maiores, theatri gradus tantum fuerunt. Nam scena de lignis [tantum] ad tempus fiebat, unde hodieque permansit consuetudo, ut componantur pegmata a ludorum theatralium editoribus. Scena autem quae fiebat, aut versilis erat aut ductilis. Versilis tunc erat, cum subito tota machinis quibusdam convertebatur, et aliam picturae faciem ostendebat. Ductilis tunc, cum tractis tabulatis hac atque illac species picturae nudabatur interior. Unde perite utrumque tetigit, dicens, *Versis discedat*

19) Burm. in fine add. Eos autem ludos accipimus per Alpheum, qui Olympici dicuntur: per *ludos Molorchi* eos, qui Nemea vocantur. Omitt. Guelf. I. II. B. L. R. V. Vos. Calph. Steph. Dan. — Ad v. 23. Idem add. *delubra*, deorum templa. *iuvat*, delectat. *caesos*, immolatos in sacrificium. Omitt. iidem.

frontibus: singula singulis complectens sermonibus. Quod Varro, et Suetonius commemorant. — 25. *Purpurea intexti tollant aulaea Britanni;* hoc secundum historiam est locutus. Nam Augustus postquam vicit Britanniam, plurimos de captivis, quos abduxerat, donavit ad officia theatralia: dedit etiam aulaea, i. e. velamina, in quibus depinxerat victorias suas, et quemadmodum Britanni ab eo donati, eadem vela portarent: quae re vera portare consueverant. Quam rem mira expressit ambiguitate, dicens: *intexti tollant.* Nam in velis ipsi erant picti, qui eadem vela portabant. *Aulaea* autem dicta sunt ab aula Attali, in qua primum inventa sunt vela ingentia, postquam is populum Romanum scripsit heredem. — 26. *Solido elephanto;* [ex] ebore integro, non sectili. *Gangaridum;* Gangaridae populi sunt inter Indos et Assyrios, habitantes circa Gangem fluvium, unde etiam Gangaridae dicti sunt. Hos (etiam) [de]vicit Augustus. Unde est (G. 2, 172.): *Imbellem avertis Romanis arcibus Indum. Gangaridum* vero pro *Gangaridarum* posuit, quia *hic Gangarida* facit. Quod autem ait — 27. *Victorisque arma Quirini;* non est contrarium, nam ut etiam in primo Aeneidis (292.) diximus, Suetonius Tranquillus hoc de Augusto commemorat: *Quodam tempore tres partes populi consentiente senatu obtulisse ei tria nomina: Quirini, Augusti, Caesaris: Ille ne unum eligendo, alias offenderet partes, primo Quirinus est dictus: inde Caesar: post in nomine permansit Augusti.* Unde eum Virgilius omnibus istis appellat nominibus. Nam Quirinum, Romulum accipere non possumus, quia Gangaridas penitus ignoravit. — 28. *Undantem bello;* quasi non undas, sed bella portantem: propter Antonii et Cleopatrae gravissimum praelium. *Magnumque fluentem;* magne [nomen pro adverbio,] ut (A. 7, 399.): *Torvumque repente Clamat.* — 29. *Ac navali surgentes aere columnas;* Augustus victor totius Aegypti quam Caesar pro parte superaverat, multa de navali certamine sustulit rostra, quibus conflatis quattuor effecit columnas, quae postea a Domitiano in Capitolio sunt locatae: quas hodieque conspicimus. Unde ait: *Navali surgentes aere columnas.* Nam rostratas C. Duillius Cos. posuit, victis Poenis navali certamine: e quibus unam in rostris, alteram ante circum videmus a parte ianuarum. — 30. *Niphatem;* Niphates et fluvius est et mons: ut (A. 7, 697.): *Et Cimini cum monte lacum.* Per Niphatem autem, populos iuxta habitantes accipimus. Nam nec fluvius unquam nec mons potest pelli. — 31. *Fidentemque fuga Parthum;* tunc enim melius iaculantur sagittas. — 32. *Rapta tropaea;* raptim et sine labore quaesita. *Diverso* autem *Ex hoste,* Orientis et Occidentis accipimus. Unde et ait: *Utroque ab litore:* Orientis propter Gangaridarum; Occidentis, propter Britannorum triumphum. — 34. *Stabunt et Parii lapides spirantia signa;* in templo Caesaris maiorum eius statuas dicit [se] esse positurum, quas commendat et a pretioso marmore, et ab arte, dicens, Spirantia signa. Sic

29) Pro *C. Duill. cos.* Guelf. I. *duas iulius.* Guelf. II. B. R. Vos. hab. *Iulius.* Steph. Fabr. Dan. al. *Iulius Caesar.* Cod. Urs. *Vilius,* pro quo ille malebat *Bilius,* antique pro Duillius. v. Burm.

alibi (A. 6, 849.): *Vivos ducent de marmore vultus.* Item (A. 1, 593.): *Pariusve lapis circumdatur auro.* — 35. *Assaraci proles, demissaeque ab Iove gentis Nomina;* ponam, inquit, eorum statuas, qui a Iove usque ad Assaracum, et ab Assaraco usque ad Augustum originem ducunt. Assaracus autem avus Anchisae, pater Capis fuit. — 36. *Trosque parens;* Troianorum rex, Ganymedis pater, a quo Troia nominata est. *Troiae Cynthius auctor;* vel Apollinem dicit propter muros: vel Cynthium regem Troiae, quem in Troicis suis Nero commemorat. — 37. *Invidia infelix;* quae invidentes efficit infelices. Dicit autem se talia scripturum vel facturum, ut magnitudine sui mereantur invidiam: ipsam tamen invidiam nihil esse nocituram timore poenarum. *Amnemque severum;* tristem. Contra Terentius (Andr. 5, 2, 16.): *Tristis severitas inest in vultu, atque in verbis fides.* — 38. *Tortosque Ixionis angues;* quibus religatus ad rotam est, postquam illicitos Iunonis petivit amplexus. — 39. *Et non exuperabile saxum;* quod contra montem Sisyphus volvit. *Non exuperabile* dixit, non quod superari non potest, sed quod exuperare non valet summum montis cacumen. — 40. *Interea Dryadum silvas;* donec laudandi Caesaris tempus adveniat, interim georgica scribo; (*sequamur* pro persequamur.) *Intactos* autem ait *saltus*, quod ante ipsum nullus Latine carmen georgicum scripsit. — 42. *Te sine nil altum mens inchoat;* ac si diceret, Non meo ingenio, sed tuo fretus imperio, ad hoc carmen accessi. — 43. *Vocat ingenti clamore Cithaeron;* hortantur nos ad scribendum illi montes, qui animalibus sunt referti. Cithaeron autem pars Parnassi. — 44. *Taygetique canes;* i. e. Laconici: nam Taygeta civitas est Laconiae. Et hoc ideo quia dictumus est (404.): *Nec tibi cura canum fuerit postrema. Domitrixque Epidaurus equorum;* Epiri civitas [est] equis nobilis. — 45. *Vox ingeminata remugit;* duplicata per Echo. Alibi (E. 10, 8.): *Non canimus surdis, respondent omnia silvae.* — 46. *Mox tamen;* i. e. postquam georgica [con]scripsero. Et *ardentes pugnas* legendum est: nam male quidam *ardentis Caesaris* accipiunt: ut *is* communis sit syllaba. — 48. *Tithoni prima quot abest ab origine Caesar;* i. e. tua facta tot annis celebrabuntur, quot anni sunt a te usque ad mundi principium. Et modo Tithonum pro sole posuit, i. e. pro Titane. Nam Tithonus frater Laomedontis fuit, quem praeliantem Aurora dilexit, et rapuit, a quo usque ad Caesarem non valde multum tempus est. — 49. *Seu quis Olympiacae;* dicturus est de armentis et gregibus. Armenta autem sunt equorum et boum, quod haec animalia apta sunt armis: ut scutis boum coria, equi praelio. Greges vero capellarum et ovium sunt. Ipse paulo post (286.): *Haec* (codd. *hoc*) *satis armentis, superat pars altera curae, Lanigeros agitare greges hirtasque capellas.* [Haec tamen, *armenta et greges*,] sciendum (vero), quia haec plerumque confundit auctoritas. *Olympiacae miratus praemia palmae;* studiosus cu-

37) In versu Terent. *est* pro *inest* hab. Guelf. I. Dein *vultu* hab. Steph. Guelf. II. omisso *in*. Dein Guelf. I. II. *vultu atque in facie*, reliquis omissis. —

Ad v. 41. Burm. *haud mollia*, non levia, sed quae felicitatem habere possint, aut debeant: et subaudi *Sequamur*, a praecedente versu, i. e. prosequamur.

rulis certaminis, quod geritur apud Pisas in honorem Iovi Olympici. — 61. *Corpora praecipue matrum legat*; magis ma trum, per quod ostenditur etiam patrum corpora esse requirenda *Torvae forma bovis*; paulo post, *et faciem tauro propior*, i. e tauro similis. *Torvae*; terribilis. — 52. *Turpe caput*; magnum Ut (G. 4, 345.): *Turpes pascit sub gurgite phocas*. *Plurima cervix*; longa. Ut (G. 1, 187.): *Quum se nux plurima silvis induet in florem*. — 53. *Crurum tenus*; usque ad crura. Et modo *tenus* adverbium est: nam si esset praepositio, ablativo cohaereret. *Palearia* autem sunt pelles dependentes ex guttura. — 55. *Et camuris hirtae sub cornibus aures*; i. e. curvis. Unde et camerae appellantur. Praecipit autem aures et magnas et hirsutas esse debere. — 56. *Nec mihi displiceat*; litotes figura [est,] i. e. valde placeat. Ut (A. 7, 261.): *Munera nec sperno*. — 58. *Faciem tauro propior*; imaginem, similitudinem totam. — 60. *Lucinam iustosque pati hymenaeos*; Hysteron proteron [est]. Ante enim est Hymenaeus, post Lucina consequitur. Item Hysteron proteron est: *Desinit ante decem, post quattuor incipit annos*. Ante enim incipit, sic desinit. — 62. *Cetera*; aetas scilicet, quae est vel ante quartum, vel post decimum annum. Et bene ostendit per haec tempora posse quidem armentis sed inutilem provenire feturam. — 63. *Superat gregibus dum laeta iuventus*; dum suppetit. Et dicit iuvenili (codd. *iuvenali*) aetate eas debere concumbere, quia cito deficiunt, et quia tempora meliora depereunt. — 64. *Pecuaria*; ab eo quod est *pecuaris* venit: nam *pecua*, ut ait in Pompeiana Cicero (pro leg. Man. 6), ab eo quod est *pecu* venit: ut *genu genua*. — 65. *Suffice prolem*; subministra. Unde etiam suffectos consules dicimus. — 66. *Miseris mortalibus aevi Prima fugit*; ista sententia non solum ad animalia pertinet, sed generaliter ad omnia. — 67. *Subeunt morbi, tristisque senectus*; naturalem ordinem tenuit, dicens, advenire morbum, senectutem, mortem. — 68. *Inclementia*; inexorabilitas et duritia. — 70. *Semper enim refice*; vacat *enim*. Sane dicit ante subveniendum esse, ut antequam pereant reparentur armenta. — 71. *Sobolem armento sortire quotannis*; subministra, substitue. Et est (hoc) verbum iudiciorum: nam *subsortiri* dicuntur iudices, qui occupatorum funguntur officio. — 72. *Est idem delectus equino*; ut habeant matres optimas. *In spem statues summittere gentis*; i. e. quos vis admissarios fieri. Notanda sane exquisita varietas: nam in bubus matres ante descripsit: in equis admissarios ante commemorat. —

Ad v. 54. Burm. *Nullus lateri modus*, i. e. habet latus grande et longum: et non dicit, illum habere modum; ut ostendat, quo maior fuerit, eo bovem maiorem. *Omnia magna*, omnia eius membra magna sunt. *Pes etiam*, subaudi *magnus*.

55) Idem add.: *Camuri* enim boum sunt, qui conversa introrsum cornua habent: quibus contrarii *patuli*, qui cornua diversa habent, quorumque cornua (lum ex Philarg. laevi, quorum cornua) terram spectant: his contrarii *licini*, qui cornua sursum habent.

Ad v. 74. 75. Burm. *Praecipuum*, maximum. [illegible] [illegible], scil. ut ab ipsa primum aetate eligas. [illegible] deest in [illegible]. *Continuo*, in primordio, ut ambulare incipit. *Pecoris generosi pullus*, i. e. qui ex optimo genere descendit.

ltius ingreditur; cum exultatione quadam incedit. *Mollia* *s reponit*; Ennius de gruibus dicit, *Perque fabam repunt; ollia crura reponunt.* — 77. *Primus et ire viam*; matris ire vestigia. — 78. *Ignoto ponti*; per quem nunquam trans-. — 80. *Argutum*; breve. — 81. *Luxuriatque toris animum pecus*; nodosum (Burm. torosum) et eminens pulpis. — *Spadices*; quos phoeniciatos vocant, pressos, myrteos; [ipsi badii.] *Glauci* autem sunt felineis oculis, i. e. quodam lore perfusis. *Color deterrimus albis*; atqui alibi (12, 84.) *Qui candore nives anteirent.* Sed aliud est candidum esse, quadam nitenti luce perfusum: aliud album, quod pallori stat esse vicinum. *Gilvus* autem est melinus color. Multi em] ita legunt, *Albis et gilvo:* ut non album vel gilvum: sed i- gilvum vituperet. quod falsum est. Quod si singuli colores perandi sunt, quanto magis mixtus uterque? i. e. albo-gil- — 84. *Tremit artus*; figurate. Pro artubus tremit. — *Volvit sub naribus ignem*; flatu indicat magnanimitatem m. — 87. *Duplex spina*; aut re vera duplex, aut lata, ut 1, 655.): *Duplicem gemmis auroque coronam.* Item (G. 1,): *Et duplici aptantur dentalia dorso.* — 89. *Amyclaei litus Pollucis habenis Cyllarus*; atqui Castor equorum domifuit: sed fratrem pro fratre posuit poëtica licentia. Ut (E. 79.): *Quas illi Philomela dapes*, pro Progne. Item (A. 1, .): *Revocato a sanguine Teucri*, pro Dardani. Aut certe Pollucem pro Castore posuit, quia ambo licenter, et Polluet Castores vocantur. Nam et ludi et templum et stellae torum nominantur. — 91. *Martis equi; Δεῖμος* et *Φόβος*. *Et gni currus Achillis*; (dixit) pro equis: hi sunt Baliarchus rm. cum Fabr. *Balius*) et Xanthus. — 93. *Coniugis adventu nix Saturnus*; dum cum amata Phylira Saturnus coiret, Ops elf. I. et Urs. cod. ubique *opis*) eius uxor advenit: cuius praetiam veritus, se in equum convertit, qualem potuit numen tari. Exinde natus est Chiron dimidia parte homo, dimidia us. Sane *ops* cum de uxore Saturni dicimus, *o* corripitur, Ops opis. Cum vero de Nympha dicimus, *opis* longa est [*p.*] (A. 9, 867.): *Opis ad aethereum pennis aufertur Olympum.* *nix* autem ad equum refertur: nam Saturni stella tardissima — 94. *Pelion*; montem Thessaliae, in quo Chiron habita- — 95. *Hunc quoque*; licet bonum et tot signis probatum. *rbo gravis aut iam segnior*; duo sunt quibus minuuntur coris vires: senectus, et morbus. Unde mire utrumque comxus est. — 96. *Abde domo*; in domo. Nam si adverbialiter let loqui, *domi* diceret. Tale est illud in quarto (36.): *Non*

6) In versu Ennii Guelf. I. omitt. v. *Perque.* Guelf. II. hab. *de gregibus. famam rapiant et m.*

8) Burm. add. *Committere sese*, credere se, et ingredi. Et bis idem dixit: nam fluvios tentare minaces, hoc est, ignoto sese committere ponti. 79) *nec horret*, i. e. non facile pavescit. *ardua*, alta.

93) Burm. add. Quidam Philyram in florem conversam dicunt, vel in arborem: unde liber Philyrinus dicitur, quo coronae alligantur. (cf. Philarg.) — Idem ad v. 97. *Frigidus*, iam per senectutem. Adhuc quidem vult concumbere, sed impeditur, defectu virium. *Frustraque laborem*, difficilem et irritum.

Lybiae, non ante Tyro. Nec turpi ignosce senectae; Cicero Catone maiore et laudat et vituperat senectutem: unde dupliciter hunc locum intellegimus: aut, Nec ignosce turpi senectae: aut Non turpi senectae ignosce. I. e. abde et ignosce senectae, quae turpis non est: quia per naturam venit. — 98. *Ad praelia;* (ad coitum.) Alibi (A. 11, 736.): *Nocturnaque bella.* — 100. *Animos aevumque notabis;* praecipue ante omnia aetatem et magnanimitatem requires (considera). *Post cetera;* i. e. parentes et studium. — 102. *Et quis cuique dolor victo: quae gloria palmae;* vult probare moveri equos vel amissione, vel acquisitione victoriae. Nam eo tendit sequens iste decursus. Unde est paulo post: *Tantus amor laudum, tantae* (codd. *tanta*) *est victoriae curae.* Lucanus (1, 293.): *Quantum clamore iuvatur Eleus sonipes.* — 104. *Effusi carcere currus;* usurpative pro carceribus, qui ab arcendo dicti sunt (Guelf. I. *a cohercendo*). Nam carcer est custodia noxiorum. — 105. *Iuvenum;* aurigarum, vel spectantium. *Haurit;* ferit, ut (A. 10, 314.): *Latus haurit apertum.* — 106. *Verbere torto;* frequenti scilicet iteratione. — 107. *Fervidus axis;* alibi (A. 11, 195.): *Frenaque* (Guelf. I. et B. frenosque) *ferventesque rotas.* Nam tam rotae quam axis cursu calescunt. — 113. *Primus Erichthonius;* Vulcanus impetrato a Iove Minervae coniugio, illa reluctante, effectum libidinis proiecit in terram: inde natus est puer draconteis pedibus, qui appellatus est Erichthonius, quasi de terra et lite procreatus. Nam ἔρις est lis, et χθών terra. Hic ad tegendam pedum foeditatem, iunctis equis, usus est curru, quo tegeret sui corporis turpitudinem. — 114. *Rapidus;* velox. *Victor;* propositi sui effector. — 115. *Frena Pelethronii;* Pelethronium oppidum est Thessaliae, ubi primum domandorum equorum repertus est usus. Nam cum quidam Thessalus rex bubus oestro exagitatis satellites suos ad eos revocandos ire iussisset, illique cursu non sufficerent, ascenderunt equos, et eorum velocitate boves secuti, eos stimulis ad tecta revocarunt. Sed hi visi, aut (Cod. Urs. et Guelf. I. *sed divisi autem*) cum irent velociter, aut cum eorum equi circa flumen Peneon (Guelf. I. *Peleon*) potarent, capitibus inclinatis locum fabulae dederunt: ut Centauri esse crederentur. Qui dicti sunt centauri ἀπὸ τοῦ κεντᾶν τοὺς ταύρους. Alii dicunt Centaurorum fabulam esse confictam, ad exprimendam humanae vitae velocitatem, quia equum constat esse velocissimum. Bene autem *Pelethronii* addidit: quia sunt et alii Lapithae. — 116. *Equitem;* equum, pro equo rectorem posuit. — 117. *Gressus glomerare superbos;* ut cum disciplina incedat. *Quamvis saepe fuga versos;* ordo est, Quamvis sit saepe victor, quamvis nobili genere procreatus, tamen a magistris aetas est magnanimitasque requirenda: quae si non fuerint, illa nihil prosunt. — 122. *Neptunique ipsa deducat origine gentem;* [i. e. si sit procreatus] ab equo Neptuni, qui natus est tridentis percussione. — 123. *His*

113) Burm. add. De hoc Varro in libro, qui Mirabilium inscribitur: Erichthonium primum quattuor iunxisse equos ludis, qui Panathenaica appellantur. (cf. Philarg.) — Idem ad v. 118. *Uterque labor,* et sub iugum mittere, et subvertere frenum; ad v. 121. *Epirum,* quia in Epiro sunt aquae optimae, quibus exercetur curule certamen Iovis Olympici.

adversis; moribus et aetate deprehensis. Instant sub tem-
coeundi scilicet: quo eis cura maior adhibe[a]tur. — 124.
re distendere pingui; non laxo. Quod quibusdam potioni-
per fraudem agasones facere consue[ve]runt. Unde ait, Den-
ingui: i. e. viribus pleno. Sane Pingue generis est neutri:
a in omnibus idoneis invenitur. Nam nec pinguedo nec
etudo Latinum est. — 126. Pubentesque secant herbas;
as, maturiores: quibus robur acquiritur. Blando labori;
hrasis [est] coitus. — 128. Ieiunia; infirmitatem venientem
edia. — 130. Iam nota voluptas Sollicitat; dicendo nota,
transitum tetigit rem ab aliis diligenter expressam. Nam
e pullae (codd. puellae) cum primum coeunt, si macrae
et debilitantur, et debiles creant: post primum autem par-
tenues esse debent. — 131. Frondesque negant, et fonti-
arcent; contra illud, Florentesque secant herbas, fluviosque
strant. — 133. Cum graviter; hoc est die medio. Hoc au-
ad exprimendum diei tempus est positum: non quod equae
tis tempore coeant. — 135. Nimio ne luxu; nimio, pingui.
ene rem turpem aperte a Lucretio tractatam vitavit trans-
ibus, quas omnes ab agricultura traxit. Luxu; propter
tiem segetum. — 136. Genitali arvo; pro muliebri folli-
, quem [scilicet] vulvam vocant, ut etiam Plinius docet: nam
folliculus dicebatur. Sulcos oblimet inertes; claudit meatus.
hoc similiter per translationem dixit. Nam legimus supra,
obducto late tenet omnia limo. — 139. Exactis gravidae
mensibus errant; vicinis partui. Tunc enim diligentius
tandae sunt ne abigant [fetus]. — 141. Saltu superare viam;
l solet fieri cum pascunt pedibus impeditis. — 143. Vacuis;
pis. Plena flumina; ne inclinentur ad potum. — 146. Est
s Silari circa, ilicibusque virentem Plurimus Alburnum
ans; ordo talis est, Circa lucos Silari fluminis Lucaniae et
rnum eius montem, est plurimus volitans: ac si diceret, est
ta musca. Volitans autem modo nomen est, non partici-
. — 148. Oestrum Graii vertere vocantes; vertere ex soni
itudine, Onomatopoeiam fecere. Non enim possumus acci-
, ex latina lingua mutavere, cum constet Graecam primam
e. Oestrum (codd. oestros) autem Graecum est: Latine asy-
vulgo tabanus vocatur. Cui nomen asilo; ut (A. 9, 593.):
Remulo cognomen erat. — 151. Sicci Tanagri; non mul-
valentis. Tanager autem fluvius est Lucaniae: et sicci ad
pus aestatis relatum est. Est enim torrens hieme. Et hoc
, armentorum mugitu cuncta resonare. — 152. Hoc quon-
m monstro; argumentatur ab exemplo, dicens, oestro (Guelf.
cum oestro) contra pellicem se defendisse Iunonem. Nota
em est fabula: Io Inachi filiam a Iove Iunonis adventu con-

v. 125. Burm. *Dixere*, pro designavere. Cicero de Republica: *Sic de accusatore lege quinta dicta*, i. e. designata. Et Horatius (Carm. 2, 7, 25.): *Quem Venus arbitrum dicit bibendi*, pro designat. (cf. Philarg.)

) Burm. add. Fontibus arcent, i. e. a potu etiam prohibent. — 132. *cursu quatiunt*, currere faciunt. sole fatigant, calore faciunt laborare. — Idem ad vv. 137. 38. *Interiusque*, i. e. intra naturalia, secreta, et loca, quibus foetus conditur. *Rursus*, non pro *iterum*, sed *contra* ponitur.

versam sese in vaccam, cui Iuno immisit oestrum: quo II. *quae*) toto orbe fatigata tandem aliquando venit ad Aeg et illic in Isim conversa est. Transiit autem per mare stum, quod Bosporon appellatum est, nunc Hellespontum (*Hellespontus*) nominatur. — 153. *Pestem meditata iu* vel quam pestem ante excogitaverat: vel meditata, infer exercens accipiamus; Horatius (Carm. 4, 14, 28.): *Horrend cultis Diluviem* (Al. *diluvium*, an *diluviam?*) *meditatur* i. e., infert, exercet. Nam et in ipsa meditatione exer est. — 154. *Hunc quoque*; i. e. etiam hoc malum r *Fervoribus acrior instat*; tunc est acrior. Et dicendo t ostendit quemadmodum possit evitari. — 155. *Gravido p* i. e. a gravido pecore. Nam *arceo a te* dicimus. *Sole orto*; *statim*, (ut) Sallustius, *Coria recens detracta veluti g* (codd. *glutino*) *adolescebant*. — 157. *In vitulos*; modo g liter et de equis et de bubus accipimus. — 158. *Notas*; c res. — 159. *Pecori habendo submittere*; admissarios face 161. *Et campum horrentem fractis invertere glebis*; ecbas tica. Suffecerat enim: Aut scindere terram. — 162. *pascuntur*; per hoc intellegimus illa omnia, quae dixit an domi esse servanda. — 163. *Tu quos ad studium*; lo bubus domandis. — 164. *Viamque insiste domandi*; i artem domandi. — 166. *Circlos*; *circus* est principale, u *circulus*, et per syncopam *circlus*: sicut *periculum* et *per seculum* et *seclum*. — 169. *Gradum conferre*; pariter dere. — 170. *Rotae inanes*; sine pondere. — 173. *Te reus*; fortis: sic in quinto (274.): *Aerea quem obliquus transiit*. Item Horatius (Carm. 3, 16.): *Inclusam Danae ris aënea*. — 174. *Pubi indomitae*; hoc ad iuvencos t pertinet. Nam de equis contra dicturus est. Ut (206.): *N ante domandum Ingentes tollent* (codd. *tollunt*) *anim* 175. *Vescas frondes*; siccas et teneras. Nam *vescum* h proprie, unde et telae aranearum vescae nominantur. — *Frumenta manu*; eis etiam farragineim dabis. — 180. *Pr flumina Pisae*; quia ut supra (18.) diximus, circa ripas num agitabatur curule certamen. — 188. *Inque vicem*; rum scilicet, ne adhuc tenera ora laedantur. — 189. *Etia seius aevi*; nondum habens ab annis fiduciam. — 19 *quarta accesserit aetas*; quartus annus. Nam aetatem pl que generaliter dicimus pro anno et pro triginta; et pro ce et pro quovis tempore. *Sitque laboranti similis*; praepare futurum laborem. — 196. *Qualis Hyperboreis*; Hype montes sunt Scythiae: [sic] dicti quod supra, i. e. ultra e Boreas. Dicit autem, sic currat equus, ut ventus. — 197

159) Burm. edd. *Habendo*, ut habeatur, ut Lucilius in trigesimo: Noun dabit ipsa aetas, quod possit, habendo. — Idem ad 165. *Mobilis* i. e. Hic est sensus: antequam magnitudo vicium, et perfecta aetas eis sit, cipe domare.

Ad v. 183. Burm. *Lituosque pati*. Buccinas sonantes audire. *Lituus* est vi galis, quasi litea disterminans: nam et virga Mercurii appellatur *litu* potest hic intelligi virga, qua domantur equi: ut virgae sonitum, tanqua eutientis, frequenter audiat.

tem *Nubila*, sine pluviis. *Differt*; dissipat. — 199. *Horrent*; contremiscunt. Persius, *Scis comitem horridulum trita lacerna*; i. e. trementem. — 201. *Ille volat*; scilicet [*Aequora*, campum planum aequor appellat.] *Verrens*; — 202. *Ad Elei metas*; scil. fines Circi. Elis autem Arcadiae, in qua agebatur curule certamen. Et est spe-ro genere. — 203. *Spumas aget ore cruentas*; quod est equi fortissimi, si velut rubras egerit spumas. — 204. *Esseda*; Gallicana vehicula. Nam Belgae (Guelf. I. II. *Belgi*) civitas est Galliae in qua huius[cemodi] vehiculi est usus. *Molli collo*; domito. Ut (A. 11, 622.): *Molla reflectunt*. — 208. *Duris parere lupatis*; frenis asper-! Dicta autem lupata a lupinis dentibus qui inaequales sunt etiam eorum morsus vehementer obest. — 210. *Caeci*; latentis Cupidinis. — 212. *Relegant*; removent. — *Flumina lata*; ne natatus sit facilis. — 215. *Videndo*; dum. Gerundi modus a passivo. — 219. *In magna silva*; legunt: ut sit mons Lucaniae, quod modo nulla necessi-it: ut in Aeneide (A. 12, 715.): *Ac velut ingenti Sila sub* (Guelf. I. II. *summove*) *Taburno*. Ubi utrumque speciale. 223. *Reboant silvae*; resultant, remugiunt. Est autem verbum. Nam apud Latinos nullum verbum est quod finalem, o habeat: excepto *Inchoo*: quod tamen maiores scribebant, aspirationem interponentes duabus vocalibus, ebant *incoho*. Tria enim tantum habebant nomina, in qui-literam sequeretur aspiratio, sepulchrum, orchus, pulcher: us pulcher tantum hodie recipit aspirationem. — 225. extra solum suum habitat. — 228. *Aspectans*; Cicero tilina (2, 1.): *Retorquet oculos profecto saepe ad hanc quam e suis faucibus ereptam esset luget*. — 229. *Viercet*; ab incultu robur (Guelf. I. *vires vel rob.*) acquirit. — *Pernix*; modo perseverans. Horatius (Epod. 2, 42.): *Pernisor Apuli*. Pernix autem perseverans a pernitendo tractum 231. *Carice acuta*; herba durissima. *Oblitum*; iam se-ex ante acta victoria. — 239. *Immane*; adverbium est Pro immaniter: nomen pro adverbio.). *Fluctus ut in*; sic paulatim taurus movetur ad praelium (Vulg. *praelia*. I. *mov. in bellum*). — 244. *Amor omnibus*; i. e. in uno genere unus est amor, i. e. similis, ut puta in lupis unus or, i. e. similis. Item in equis, et aliis omnibus pro qua-generis sui. Sicut alibi ait (G. 4, 190.): *Sopor suus occurtus*. I. e. ipsis aptus. Nam in omnibus animalibus non or unus atque idem, sed in singulis generibus, pro quali-

) In loco Persii Guelf. II. R. V. Vos. *Scit*, L. *scito*. B. omittit hoc v. Dein L. Vos. *Lucerna*.

) Guelf. I. addit: et aliter. lupatum freni genus est quo temperantur ora quae dictui repugnant; quae Philargyriana esse videntur.

v. 227. Guelf. I. et cod. Urs. *inultus amores*, nunc iuvencam et stabula.

) In loco Cic. cod. Urs. omitt. *saepe*. Dein pro *fauc.* Steph. al. *manibus*; dein ecce pro *esse* B. L. R.: omitt. V.; Guelf. II. *quam e suis f. e. ecce luget*. Cod. Urs. et Guelf. I. addit: *excessit*, pro excedit (s. excidit). Guelf. I. ad 235. *viresque refectae*, deest *est* et *sunt*.

litate naturae (est). — 245. *Catulorum oblita*; vi scilicet amoris. *Leaena* autem Graecum est, sicut dracaena. Na hic et haec leo dicimus; lea namque usurpatum est; qui exeuntia masculina, feminina ex se non faciunt. Ut fullo, leo. — 247. *Informes ursi*; vel magni: vel qui tempor nascuntur, forma carent. Dicitur enim quaedam caro quam mater lambendo in membra componit. — 249. deserlis. *Libyae* autem *in agris* (codd. *arvis*); Serpentib nis. — 250. *Tota tremor pertentet equorum Corpora*; s sermonibus utitur ad vim amoris exaggerandam, dicens corpora, et pertentet, i. e. penitus tentet: cum dicat leve rem equarum. — 251. *Notas odor attulit auras*; hypalli pro aurae odorem apportaverint notum. — 252. *Frena* pro virorum fortium. — 253. *Rupesque cavae, atque* *retardant*; ad illud superius (212.) respexit: *Post montem* *tum, et trans flumina lata.* — 255. *Sabellicus exacu* Sabinus: et est species pro genere. Dicit autem suem d cum, quem cicurem vocant. Nam de apris supra ait, Tu vus aper: hoc enim vult probare non tantum feras, sed e sueta animalia amore in furorem moveri. — 256. *Pros* fodit, et pedibus impellit alternis. Quod pugnaturi sues consueverunt ad acquirendum robur. Unde etiam latera stas terentes, durant ea in futura certamina. — 257. *H* *que illinc*; et a pedum motu et ab attritione costarum. — *Quid iuvenis*; ne forte occurreret (G. I. *ne f. diceretur* t illa animalia carere ratione, dicit etiam homines grav amore moveri. Fabula talis est: Leander Abydenus et Sestias fuerunt invicem se amantes. Sed Leander natatu a (Guelf. I. II. *eroem.* Dan. *Heronem*) ire consueverat per Hellesponticum, quod Seston et Abydon civitates interfluit. igitur iuvenis oppressi tempestate cadaver ad puellam d fuisset, illa se praecipitavit e turre. — 261. *Porta tonat* aër nubibus plenus, per quem iter in caelum est. — 26 *miseri possunt revocare parentes*; hoc est amor parent 265. *Imbelles;* licet imbelles, tamen moventur in pugna 266. *Furor insignis;* notabilis, [et] praecipuus. — 268. *Potniades* etc.; Potnia (Burm. *Potniae*) civitas est, de q Glaucus: qui cum sacra Veneris sperneret, illa irata, e eius immisit furorem, quibus utebatur ad currum, et eun sibus dilaceraverunt. Ordo autem talis est: Quo tempore membra malis (Guelf. I. *maxillis*) absumpserunt Potniade drigae. Hoc autem ideo fingitur, quod eis furorem Venus serit, quia dilaniatus est Glaucus effrenatis nimia cupiditate bus, quum eas cohiberet a coitu, ut essent velociores. — *Trans Gargara transque sonantem Ascanium*; Gargara p buslibet montibus, sicut Ascanium pro quibuslibet flun posuit: quod et sequentia indicant (quod dixit:) *Superant* *tes, et flumina tranant.* — 273. *Ore* etc.; Varro dicit, *spania ulteriore verno tempore equas nimio ardore com* *contra frigidiores ventos ora patefacere ad sedandum ca*

273) In loco Varr. V. dat. *edereque pullos veloces.* Guelf. II. B. L. R. V *reque pullos licet veloces.* Vulgatum tuetur Guelf. I. Mox L. *duratores*

... exinde concipere et edere pullos, licet veloces diu, tamen ... duraturos. Nam brevis admodum vitae sunt. — 274. *...ant*; frequenter excipiunt. — 278. *Chaurum*; pro *Cho-...* sicut *saurex* pro *sorex*, *caulis* pro *colis*. — 280. *Hinc ... Hippomanes*; scit lectum esse apud Hesiodum (Burm. *...ritum*), herbam esse quandam quae hippomanes vocatur, *ἵππου μανία*, si enim eam comederint equi, furorem pa-...r. Unde nunc adiecit: *Vero quod nomine dicunt.* Nam ...lam herbam abusive *hippomanes* dictam, quod possint equi ... et alia quacunque ratione. Re vera autem hippomanes ... esse virus defluens ex equarum inguinibus, quo tempore ...tur amoris furore. Ut sit hippomanes virus natum *ἀπὸ ...ίας τῆς ἵππου*. — 281. *Lentum virus*; quod dixit, i. e. ...um. — 283. *Miscueruntque herbas, et non innoxia verba*; ...nit augmenta malitiae novercarum, quae virus herbis [et] tamen) ...antibus herbarum armant (Guelf. I. et al. *augmen-...* venena. — 285. *Singula dum capti circumvectamur amo-...* ...um speciatim cuncta describimus. — 286. *Superat*; pro ...est. — 287. *Lanigeros agitare greges*; Lucretius contra ...1.): *Buceriaeque greges.* Agitare, aut curare, aut pascere. *...que capellas*; i. e. setosas: ut (E. 8, 34.): *Hirsutumque ...ilium.* — 288. *Hic labor, hinc laudem*; ad tuenda im-...ora animalia. — 290. *Et angustis hunc addere rebus ho-...*; humilem materiam alto sermone decorare. Sic illud in ...o est (6.): *In tenui labor, at tenuis non gloria.* — 291. *... Parnassi deserta per ardua*; per *Parnassi ardua*, Heli-... et Citheronem montes musis dicatos [significat] Et hoc ... Scribendi amor rapit me ad opus arduum, et a nullo ante ...ptum. Quod per periphrasin et allegoriam poëticam indi-... — 292. *Iugis*; per iuga. *Qua nulla priorum*; dispono ire ...ntem Castalinam, per eam viam, per quam nullus ante ...orbitam suam. Ordo autem est, Qua nulla priorum orbita ...liam (Guelf. I. et Cod. Urs. *Castalium fontem delforum*) ...titur. — 293. *Molli clivo*; i. e. facili itinere et descen-... Hic autem locus totus de Lucretio translatus est. — 294. *... veneranda Pales*; i. e. Dea pabuli invocanda nunc maxime. 295. *Stabulis in mollibus*; clementioribus. et aëris tempe-... Vel propter plagam australem, vel propter suppositas her-... animalibus. — 296. *Frondosa reducitur aestas*; donec ver-... tempus adveniat. Nam, ut etiam in primo (43.) diximus, ...et aestas, sicut etiam hiems et auctumnus, unum fuerunt se-...um rationem hemisphaerii. — 299. *Turpesque podagras*; ...it ad curam, quae sine pannis et medicaminibus sordidis ... fit. — 300. *Post hinc*; cum hoc feceris; et *Post hinc*, unum

...) Burm. add. glutine. Theocritus autem herbam dicit nasci in Arcadia, qua gustata equae in libidinem ardescunt: et Theophrastus, carunculam in fronte equi.

...) Guelf. I. add. *Colonos* pro *pastoribus* posuit.

...) Versus Lucretii 1, 921 sqq. add. Burm.: Nec me animi fallit, quam sint obscura; sed acri Percussit thyrso laudis spes magna meum cor. Et simul incussit suavem mi in pectus amorem Musarum: quo nunc instinctus, mente vigenti Avia Pieridum peragro loca, nullius ante Trita solo.

vacat: sicut (A. 2, 48.): *Primus ibi ante* (codd. Burm. po ante) *omnes.* — 301. *Fluvios praebere recentes*; i. e. statim haustam. Nam si pigram potaverint, statim morbu trahunt. — 302. *Stabula a ventis*; figurate, scilicet vent perferentia. *Hiberno soli*; contra plagam meridianam, pe sol currit per hiemem: quod explanat dicens: Ad mediu versa diem. — 304. *Extremo anno*; mense Ianuario, penultimus. Nam ut etiam in primo (64.) diximus: Ut extemplo a mensibus anni: [a] Martio mense inchoabat apud maiores. Ergo *Extremo anno*, Extrema parte a 305. *Haec quoque non cura*; cum de capellis loquitur, neutro usus est genere. Nam integrum erat: *Hae quoq cura nobis leviore tuendae.* Sane perite: quoniam scit (Guelf. I. *plenam*) esse ovium utilitatem, eam praeterit, gerat meritum capellarum, ut dictis in lucem promat, se minus patentem. — 306. *Milesia vellera*; lanae pr mae. Nam Miletos civitas est Asiae, ubi tinguntur lan mae. Ipse in quarto (334.): *Milesia vellera nymphae bant.* Cicero in Verrem, *Quid a Milesiis lanae su* *Magno* autem *mutentur*; ingenti pretio comparentur. Na maiores omne mercimonium in permutatione constabat: Caius Homerico confirmat exemplo. — 307. *Tyrios inc bores*, figurate: quae coquendo Tyrium traxit rubore migravit in purpuram. — 308. *Densior hinc soboles* enim pariunt capellae plerumque. — 311. *Barbas*; sic drupedibus. Nam hominum *barbam* vocamus. *Incana* dixit nimium cana. — 312. *Cinyphii hirci*; Libyes a flu nyphe. — 313. *Miseris nautis*; qui frequenter patiuntu cula. *In usum* autem *castrorum* ideo dixit, quia de ci poliuntur loricae, et teguntur tabulata turrium, ne iactis ignis possit adhaerere. Et bene laudat capellas, dicens rum usum et in mari, et in terra prodesse mortalibus: in duobus elementis, concessis hominibus. — 314. *Pa* [illegible] et [illegible] *rem* dicimus, et *pascun* [illegible]. [illegible] montis Arcadiae. Et est pro genere. — 317. [illegible] pro educunt (Burm [illegible]) [illegible]. Unde et educatos dicir 319. [illegible] est. Igitur omni studio ab e[illegible], et [illegible] egestas mortalis, i. e. ne mortalitatis [illegible] est [illegible]: hoc est minus ad i

[illegible]

...et curam. Nam hoc dicit, Quanto illae sibi adesse non ...nt, tanto eis a te est maior impendenda diligentia. — 322. ...ero Zephyris cum laeta vocantibus aestas; subaudis adve... Dicit autem ver quo flaverit [Zephyrus] incipit: ut in ... (43.): *Et Zephyro putris se gleba resolvit.* — 324. *Fri... rura Carpamus*; i. e. carpere cogamus animalia. Et mane ... pasci praecipit, secundum morem suae provinciae. Nam in ...ibus locis morbum contrahunt, nisi iam siccato rore pascan... *Dum gramina canent*; Turnus: *et matutinis lucentes ro... herbae.* — 328. *Querulae cicadae*; canorae. Horatius ...m. 3, 7.): *Sub cantum querulae despice tibiae.* Aut certe ...*rulae* [dicitur] propter illam fabulam, quod Tithonus mari... Aurorae post optatam longissimam vitam, diu vivendo in ...dam dicitur esse conversus. *Rumpent arbusta*; nimio cla... Iuvenalis (1, 13.): *Et assiduo ruptae lectore columnae.* ...ius (3, 9.): *Findor, ut Arcadiae pecuaria rudere dicas.* — *Ilignis canalibus*; factis ex ilice. Sane *canalis* melius ge... feminino quam masculino proferimus. — 332. *Sicubi ...na Iovis antiquo robore quercus*; quia omnis quercus Iovi consecrata. Quod autem dicit Iovis quercus, et Ilicibus cre... sacra nemus accubat (codd. *accubet*) umbra: non revera ...ecratos lucos nos dicit petere debere: sed ita densos quales ... illi; quos religio defendit. Unde apparet, quercum Iovis, et ...am umbram, generalia esse non specialia epitheta: nam ut ...ús, et omnis quercus Iovi est consecrata, et omnis lucus ...ae. — 335. *Tenues aquas*; epitheton aquarum est. Alibi ...4, 410.): *Aut in aquas tenues dilapsus abibit.* — 336. *Aëra ...r Temperat*; refrigerat aestatis calorem. *Reficit*; recreat. ...; nox. — 338. *Litoraque* etc.; quo tempore resonat per ... Halcyon avis, cuius fabulam in primo (399.) memoravi... Per *Dumos* vero Acalanthis, quam alii lusciniam esse ...t, alii vero carduelem (codd. *carduelum*), quae spinis et ...duis pascitur. Ut inde etiam apud Graecos ἀκάλανθις dicta ... ἀπὸ τῶν ἀκανθῶν, i. e. spinis quibus pascitur. — 339. *Quid ... pastores Libyae*; dicit pro qualitate provinciarum diversa ... genera pastionum. — 342. *Sine ullis hospitiis*; sine [ullis] ...bulis. — 344. *Armentarius*; abusive [armentarium posuit.] ...m [nunc] de gregibus loquitur. *Tectumque laremque*; tento... militum more: ac si casam diceret. — 345. *Amyclaeumque ...nem*; Laconicum. Et est species pro genere. Amycla autem ...itas est Laconiae: unde est (89.): Talis Amyclaei domitus Pol... habenis Cyllarus. — 346. *Patriis acer Romanus in armis*; ...neraliter sibi concessis: ac si diceret Martiis. — 347. *Iniusto*

326) *Turnus* habent B. L. R. V. Voss. et Guelf. I. Vulg. *Nocturnis* (Guelf. I. *noturnis*). De poëta *Turno* v. Burm. ad h. l.

335) Burm. add. Cui contrarium est illud (9, 31.): *At pingui flumine Nilus.*

345) Burm. add. *Cressamque*, Creticam; dicit autem, pastorem gregum etiam arma habere debere, quibus et gregem defendat, et aliquid etiam venetur. Aliter his reprehenditur Virgilius; quod Gaetulis praeter morem sagittas, non autem lanceas dederit. — Idem ad v. 359. *Lavit*, hic praes. ntis temporis est, pro *lavat*; nam si esset praeteritum, *la* non corripuisset. Dicit autem, illic solem nec ortu suo nubes resolvere, nec occasu, sed continue ibi nubium umbras esse.

sub fasce; sub magno onere. Ut (E. 9, 65.): *Ego hoc te fa*- *levabo*. . Magnum autem onus dicit propter arma, alim- vestitum. — 348. *Ante expectatum*; dicto citius, antequam expectetur adventus. Et est una pars orationis: hoc est adv-bium. *Stat*; obstat. Nam Aphaeresis est. — 349. *At non* *Scythiae gentes*; subaudis talis est pastio. *Maeoticaque*; Mae- palus est Scythiae frigore congelascens. — 350. *Ister*; flu- Scythiae, qui et Danubius nominatur. — 351. *Quaque redit* qua Rhodope mons Thraciae protentus in orientalem plag- Gammaides (codd. *Gammoides*, i. e. Literae Γ simil.) in sep- trion[al]em reflectitur. Nam ideo ait *Redit sub axem*; n- axis est septentrio: qui Graece ἅμαξα nominatur. — 354. *formis*; nivis superfusione, carens varietate formarum, nulli- agnoscenda limitibus, illimitata. — 355. *Septem assurgit in*- *nas*; crescit in septem ulnas. *Ulna* autem, ut diximus (E. 3, secundum alios, utriusque manus extensio est, secundum al- cubitus: quod magis verum est, quia Graece ὠλένη (codd. non- ὄλενος) dicitur cubitus: unde est λευκώλενος ἥρη. — 357. *P*- *lentes haud unquam*; nunquam nubes resolvit. Nam *pallent*- *umbrae*, sunt, non ex nocte sed ex nubibus factae. — 360. *Co*- *crescunt subitae currenti in flumine crustae*; aquae cong- scunt fluentes. Notandum sane, quia cum *haec crusta* dicim- feminino genere, lapidis, aut ligni, aut gelu partem significam- Cum vero *crustum* dicimus, edulium aliquod significamus, p- tem panis vel placentae. Ipse in septimo (114.): *Orbem fatal*- *crusti*. Horatius (Serm. 1, 1, 25.): *Dant crustula blandi Doct*- *res*. Iuvenalis (9, 5.): *Nos colaphum incutimus lambenti cru*- *stula servo*. — 362. *Hospita plaustris*; facilis. Unde et hosp- talis homo dicitur, hospiti apte serviens (codd. *hospita*; i. e. apta, serviens.). — 363. *Aeraque dissiliunt vulgo*; passim cre- pant. Nam tam nimio frigore, quam calore, aera rumpuntur. Persius (Potius Horat. Serm. 2, 5, 139.): *Findit infantes sta*- *tuas*. *Vestesque rigescunt*; durantur, ut frangi potius, quam scindi posse videantur. — 364. *Caeduntque securibus humida* *vina*; etiam vinum naturaliter calidum illic gelatur. Intellegi- mus autem peregrinum: nam illic non nascitur [vinum, propter nimium frigus et continuum:] sicut paulo post ipse docet, di- cens: *Fermenta atque acidis imitantur vitea sorbis*. Sane volunt physici vinum non gelari (codd. *gelare*): unde hoc loco aut Hy- perbole est: Aut quia dixit *Humida*, aquae mixta intellegamus: Ita enim gelari (*gelare*) dicuntur. — 365. *Totae solidam in* *glaciem vertere lacunae*; fossae ad siccandos agros paratae, cum alibi tantum incrustentur, illic usque ad imum [con]gelantur. — 366. *Stiriaque impexis*; *stiria*, i. e. gutta: inde fit diminutivum, ut dicamus *stilla*. Unde est (et) destillat, [et] stillicidium. Sen- sus autem duplex est. Nam aut hoc dicit, De impexis barbis pecudum pendens gutta duratur. Aut certe de tectis vel arbori- bus gutta horrida induruit in modum barbarum. — 367. *Nec* *secius*; non segnius quam inchoaverat. — 368. *Pruinis*; ab- sive nivibus. Nam pruina est matutini temporis frigus. — 369. *Conferto agmine cervi*; coniuncto. Cervi enim congregatione gratulantur. — 370. *Mole nova*; nivium magnitudine. — 371. *Cassibus*; i. e. retibus. Hinc est quod et *incassum* dicimus, i.

sine causa, quasi sine cassibus: sine quibus venatio est inutilis. — 372. [*Pennae*; sagittae, quibus pennae inseruntur.] — 374. *Graviterque rudentes; ru* [enim] more suo corripuit. Ut in septimo (116.): *Et sera sub nocte rudentum.* Persius (3, 9.) produxit: *Findor ut Arcadiae pecuaria rudere dicas.* — 376. *Specubus*; artis fuerat *specibus* [dicere]: quia quarta declinatio in dativo et ablativo pluralibus,] *u* in *i* vertit: et ita facit dativum pluralem ut ab hoc *fluctu*, his *fluctibus*. Sed quia pinguius sonat et melius, *specubus* dicimus. Unum tamen nomen est, quod aliter non dicimus, ut *tribubus*. Nam *tribibus* nemo dicit. — 379. *Hic noctem ludo ducunt*; quasi perpetuitatem noctis quippe sub terris locati, ludo concelebrant. — 380. *Fermento atque acidis imitantur vitea sorbis*; potionis genus est quod cervisia (codd. *cervesia*) nominatur. Et consequens est, quod dicit vinum per naturam calidum in provincia frigida non posse creari. — 381. *Septem subiecta Trioni*; Tmesis, pro *septentrioni*. — 382. *Gens effrena virum*; saeva, rectorem renuens. *Rhiphaeo Euro*; vento Scythico. Rhiphaei autem montes sunt Scythiae, ut diximus, a perpetuo ventorum flatu nominati. Nam ῥιφή, Graece ἀπὸ τοῦ ῥίπτειν et ὁρμή impetus dicitur. — 383. *Pecudum fulvis velantur corpora setis*; Renonibus. Nam ut Sallustius dicit in historiis: *Vestes de pellibus Renones vocantur.* — 384. *Si tibi lanicium curae*; et *haec lana* dicimus, et *hoc lanicium*: sicut *fuga* et *effugium*. Quod autem dicit, oves lanae causa non debere pinguescere, physicum est. Omne enim pingue animal caret pilis: quod hirsutum efficit macies. — 385. *Lappaeque tribulique*; [a] quibus rebus lana decerpitur. *Continuo*; hic pro perpetuo: semper hoc enim fieri debet. — 386. *Villis lege mollibus albos*; lana enim alba pretiosior est, quippe susceptura alium quemlibet colorem. Quod autem hic per transitum tangit, in aliis plenius legitur, maritum pecoris, et cornu et ungulis, et palato album esse debere. Alioquin licet [aries] sit candidus lanis, constat ex eo pullos i. e. nigros creari. — 387. *Aries sit candidus ipse*; bene *Ipse* addidit, quasi qui aut dominus gregis est, aut qui antea pro domino capital dari consueverat. Nam apud maiores homicidii poenam noxius arietis damno luebat: quod in Regum legibus legitur. [*Pullis*; nigris.] — 388. *Udo palato*; semper humido. Alibi, *Et udae vocis iter.* — 389. *Reiice; re* (codd. praeter R. *rei* s. *reii*) auxit quasi monosyllabum produxit licenter: aut ut diximus supra (A. 10, 473.), quia cum faciat *reieci* (al. *reiice*) *i* pro duplici habetur, et *Re* efficit longam. Ideo et in aliis modis praesumit sibi productionem. *Pullis*, nigris. — 391. *Munere sic niveo Lanae*; mutat fabulam. Nam non Pan, sed Endymion amasse dicitur Lunam: qui spretus pavit pecora candidissima, et sic eam in suos illexit amplexus: cuius rei mysticae (al. Burm. *Mystica*.) volunt quandam secretam esse rationem. *Si credere dignum est*; tantum de Luna sacrilegium. — 395. *Salsasque ferat praesepibus herbas*; ut et multum potantes reddant plurimum lactis: et ipsum lac non sit fatuum, sed habeat salis occultum, i. e. vix intelligibilem [et] non statim apparentem saporem. — 398. *Excretos*; validiores. *Ferratis capistris*; i. e. duris. — 401. *Nocte premunt*; cogunt in caseos. — 402. *Calathis*; vasis

aereis: in quibus lac vel recens caseus in urbe distrahitur. — 403. *Aut parco sale*; aut modico [sale]: aut re vera parco, i. servatore (codd. *servatori*; Steph. et Guelf. I. *servatorio*): q[uod] omne in quod mittitur servat. Nam et homo frugi, *parcus* [vo]catur. Aut certe *parco* dixit pro *parce*, ut sit nomen pro [ad]verbio. — 404. *Nec tibi cura canum fuerit*; litotes, pro ma[gna] tibi cura sit canum. *Postrema*; vilis. *Una*; h. e. cum pecore. — 405. *Veloces Spartae catulos*; pro Spartanos. In Laconicis (c[odd.] praeter Guelf. I. *in illis*) velocitas, in Molossis fortitudo laud[atur]. Sparta autem Laconicae est civitas, Molossia civitas Epiri. — [406.] *Pasce sero pingui*; aqua lactis, quae pingues efficit canes. — 407. *Nocturnum furem*; captantem noctis opportunitatem. F[ur] autem a *furvo* dictus est, i. e. nigro. Nam noctis utitur temp[ore]. Horatius (Carm. 2, 13, 21.): *Quam paene vidimus* (Hoc v. o[m.] codd. et al.) *furvae regna Proserpinae*; aut certe a Graeco [ve]nit; nam fur φώρ vocatur. *Iberos*; abactores. Fere enim H[i]spani omnes acerrimi abactores sunt. — 409. *Onagros*; agr[e]stes asinos. Et est laus canum. — 411. *Saepe volutabris silve*[*stribus*]; volutabra loca sunt in quibus se apri volvunt. *Silvestri*[*bus*] autem ideo, quia et circa casas esse, et in civitatibus p[ossi]sunt. — 414. *Odoratam stabulis*; hic pro odoriferam. Et [se]quitur de serpentum remediis, qui ingressi tecta, animali[bus] nocent. — 415 *Agitare*; persequi. *Gravi nidore*; serpenti[bus] scilicet noxio. *Galbanum* autem species est multis apta medic[a]minibus. *Chelydros*; Chelydri dicti sunt, quasi chersydri: q[ui] et in aquis et in terris morantur. Nam χέρσον dicimus terram, aquam vero ὕδωρ. — 416. *Aut mala tactu*; quae et tacta n[o]cet, et est perniciosa dum tangit. *Vipera* autem species serpen[]tis est, quae vi parit. Nam corrosis eius lateribus exeunt pu[lli] cum matris interitu. Lucanus (6, 490.): *Viperei coeunt abrupto* (V. Vos. abruto) *corpore nodi*. — 417. *Coelum exterrita fugit*; gaudet tectis, ut sunt ἀγαθοὶ δαίμονες, quos Latini *genios* vo[]cant. — 420. *Fovit humum*; amplexa terram est, in qua posset latere. — 422. *Timidúm caput abdidit alte*; bene dixit *tim. cap.*, cui timet. Nam ut dicit Plinius, *Serpentis caput etiam si cum duobus evaserit digitis nihilominus vivit*. — 423. *Agmina caudae*; motus, Et hoc dicit Caede serpentem donec caudae volubilitas conquiescat. — 426. *Squamea convolvens sublato pectore terga*; i. e. erectus: quod ad expressionem generis serpentis posuit: Alii (al. (Burm. Guelf. II. al.) utroque loco: *aliae*) enim repunt toto corpore. Alii eriguntur corporis parte. Lucanus (9, 721.): *Et contentus iter cauda sulcare parias*. — 429. *Udo vere*, alibi (G. 1, 313.): *Cum ruit imbriferum ver*. — 431. *Improbus*; insatiabilis. *Ingluviem*; ventris capacitatem. *Ranis loquacibus*; clamosis. Et *loquacibus* ideo, quia ex hominibus factae sunt, ut dicit Ovidius. — 434. *Asperque siti*; Sallustius: *Quod genus, siti magis quam alia re accenditur*. —

426) In v. Lucani Fabr. al. *iit* pro *iter*; dein R. Vos. *Perius*, V. *peritus*, al. *pareus*. Guelf. I. *patrias*.

434) In loco Sallustii (Iugurth. 94.) L. *accidatur*, R. *acciditur* vel *acrungitur*, B. Guelf. II. *acciditur*.

Mihi; cuicunque. Ut (G. 1, 451.): *Non illa quisquam me* *e per altum ire.* — 437. *Nitidusque iuventa*; pelle enim)sita redit in aetatem priorem. — 438. *Catulos*; abusive ;. Nam catuli proprie canum sunt. — 440. *Morborum quo-te causas, et signa docebo*; tria dicit, signa, morborum (as, et remedia: sed non servat legitimum ordinem. Nam : remedia morborum, signa (et causas) commemorat. — . *Turpis scabies*; quae asperum et turpe efficit corpus. *Et us ad vivum persedit*; medullas et ossa penetravit. — 443. *tus adhaesit sudor; lotus* (vel lavatus) vel *lautus* dicimus. : est et *lautum eo.* Nam illud ab Horatio (Serm. 1, 6, 125.) s licenter dictum est: *Ast ubi me fessum sol acrior ire la-tum Admonuit.* — 445. *Dulcibus fluviis*; salsa enim aqua gis pruriginem creat. — 446. *Udisque aries in gurgite vil-Mersatur*; Musimonem dicit ducem gregis, quem ita et Varro ımemorat. Huic autem partem aliquam lanae pastores solent nquere. Unde ait *udis villis.* Nam semper oves tonsae la-tur. — 447. *Secundo amni*; defluenti, cum aqua scilicet. — . *Tristi amurca*; amaris olei sordibus. Hoc autem remedium contra sordes, scabiem, et [contra] laesum vepribus corpus. — . *Vivaque sulphura*; dactylicus versus, quod in fine dactylum ieat. — 450. *Idaeasque pices*; liquidas, quae in Ida Phrygiae nte nascuntur. — 451. *Scyllamque, helleboros*; genera her-um sunt. — 452. *Praesens fortuna*; efficax (vel) utilis (et) futura. Et dicit incidendum (codd. *incendend.*) esse vulnus, medicaminibus emolliri minime potuerit. — 454. *Summum eris os*; ergo tunc secandum est cum os habuerit. [*Tegendo,* n tegitur.] — 456. *Et meliora deos sedet omina*; maiores m expugnantes religionem, totum in experientia collocabant. ustius (Cat. 52.): *Non votis neque suppliciis muliebribus rum auxilia comparantur: vigilando, laborando, prospere nia cedunt: ubi socordiae tete* (Guelf. I. te; Guelf. II. omitt. nom.) *atque* (L. aut) *ignaviae tradideris, nequicquam deos ılores, irati* (om. L. R.) *infestique sunt.* — 458. *Artus de-citur*; et *pasco* et *pascor illam rem* dicimus. *Arida febris*;)d arida efficit corpora. Tamen sciendum, febrem, licet a vore dicta sit, esse etiam frigidam. Unde modo ad diastolen *aridam.* — 459. *Incensos aestus*; i. e. febrem. *Inter ima ire pedis salientem*; i. e. (sanguine venam) mobilem. Dicit em illam venam esse feriendam quae supra (codd. *super*) un-am est animalis, tam lata quam mobilis. — 461. *Bisaltae* *more*; populi Scytharum: qui fugientes equorum sanguine ntur lacte permixto. — 462. *Cum fugit*; vel re vera fugit: pergit celeriter. — 465. *Carpentem ignavius*; negligentius, s aviditate. — 468. *Culpam ferro compesce*; atqui habere

10) Guelf. I. add. quibus signa ferunt et quibus intelliguntur.

d v. 444. Burm. *Et Hirsuti* etc. Duas res dicit, unde scabies ovium nascitur: aut nimium frigus, et humorem aëris: aut etiam cum post tonsionem non lavantur. Ex validiore enim aestu sudor eis adhaeret: ac propterea lavari frequenter praecipit.

16) L. Vos. *Simonem*, R. V. *Symonem.* Steph. Fabr. Dan. *Musomonem.* B. Guelf. I. II. *Musmonem.*

morbum, culpa non est. Sed hoc dicit, occidendo eam, [...] culpam compesce, i. e. vita crimen, in quod potes incidere, dum uni parcis, fuerit totus grex eius contagione corruptus. 469. *Incautum vulgus*; (bene dixit *Inc. v.*) quod se (a) [...] pecoris contagione abstinere non novit. [Sallustius: *[...] agros incautos invasit*, i. e. securos et quibus praecautum [...] erat. Et ut (3, 332.): *Excipit incautum.* — 472. *Tota [...]* loca posuit pro animalibus. *Aestiva* autem sunt loca [...] in quibus per aestatem pecora vitant solis calorem. [...] (Theb. 1, 363.): *Et umbrosi patuere aestiva Lycaei. [...] gregemque simul*; agnos cum matribus pariter. — 474. *[...] sciat, aërias alpes et Norica siquis*; sensus hic est: Si quis [...] qui sciat ista loca qualia tunc fuerant, cum pecoribus erant [...] ferta, nunc quoque ea vacantia videat: licet plurimum a [...] lentia fluxerit tempus. *Aërias Alpes*; i. e. Galliam. [Et [...] aërias, verbum expressit de verbo. Nam Gallorum lingua [...] montes *Alpes* vocantur.] *Norica*; Noricum pars est Illyrici. 475. *Et Iapidis arva Timavi*; i. e. Venetiam. Nam Iapidia pars est Venetiae dicta ab Iapidio oppido. Sallustius: *Pri[...] modo Iapidiam ingressus.* Huius fluvius est Timavus. [...] male quidam Iapigis legunt, cum Iapigia sit Apulia. *Misera[...]da tempestas*; pessima, ferens rem dignam miseratione. 478. *Hic quondam morbo caeli, miseranda coorta est*; describit pestilentiam Venetiae, Galliae, Illyrici. Nam quodam tempore cum Nilus plus aequo excrevisset, et diu permansisset in campis, ex aqua fluminis et calore provinciae diversa, et plurima in [...] animalia sunt creata, quae recedente in alveos suos Nilo, et in[...]tegra et quae semiplena fuerant, putrefacta sunt: exinde corrupto aëre nata pestilentia est, quam Auster flans primo ex Aegypto in Atticam provinciam pepulit. Mox inde in tractum Venetiae et Illyrici, usque quaque universa vastavit. Hanc autem pestilentiam ordine quo diximus plenissime est Lucretius (codd. *Lucanus.* v. Lucr. 6, 1095 sqq.) executus. — 479. *Totoque auctumni incanduit aestu*; exarsit prima auctumni parte, quae semper gravem efficit pestilentiam. Ut autem auctumnus abundet morbis, facit (hoc) confinium frigoris et caloris: quod licet etiam vernum tempus habeat, caret morbo: quia tunc corpora praecedenti durata sunt frigore, quae auctumnus corrumpit, laxiora inveniens post aestatis calorem. — 481. *Corrupitque lacus, infecit pabula tabo*; ordinem secutus est quem et Lucretius tenuit et Sallustius, Primo aërem, inde aquam, post pabula esse corrupta. — 482. *Nec via mortis erat simplex*; nec moriebatur ex usu, i. e. secundum naturalem ordinem, non tantum fuga animae, sed etiam corporis resolutione. Est autem (hoc) Sallustii, qui ait, *Ne simplici quidem morte moriebantur.* — 483. *Ignea venis Omnibus acta sitis*; fervidus calor: ab eo quod praecedit, id quod sequitur. — 484. *Fluidus liquor*; humor sordidus. *Ossa*; etiam ossa. [Et] per Hyperbolem totum hominem significat. — 486. *In honore deûm medio*; in sacrificiis. Ut (A. 1, 335.): *Haud equidem tali me dignor honore.* — 487. *Lanea*; i. e. infula. Nam non stat versus, si *lanea vitta* dixeris. — 489. *Mactaverat ante sacerdos*; eius scilicet mortem praeveniens. — 490. *Ardent altaria fibris*; quia ut dicit Plinius Secundus, *Morbosa caro non*

ëtur. *Inde*, ab hac causa quia morbus universa confude-
— 491. *Nec responsa potest consultus reddere vates;* colligi
ı nisi ex sana victima, futura non possunt. — 492. *Suppo-*
singuntur sanguine cultri; sic [et] in sexto (248.): *Suppo-*
: *alii cultros*, i. e. iugulant hostias. Dicendo autem *Suppo-*
feriendi genus ostendit. Nam interdum ab inferiori parte,
dum desuper feriebantur. — 493. *Summaque ieiuna sanie*
scatur arena; signatis usus est verbis, nimisque libratis. —
Vulgo; ubique, passim et catervatim. *In laetis* autem *her-*
ideo, ne eos fame perisse putaremus. — 496. *Hinc cani-*
blandis; blandis canibus etiam rabies ex pestilentia nascitur.
tit *aegros Tussis anhela sues;* proprie. Nam tussis com-
et corpora. — 497. *Et* *) *faucibus angit obesis*; tumentibus.
it autem, bene ait. Nam angina dicitur porcorum morbus
occupat fauces. Plautus (Mostel. 1, 3, 61.): *Vellem me in*
nam verti, ut huic aniculae fauces praeoccuparem. —
Crebra ferit; crebro: nomen pro adverbio. *Incertus ibidem*
r; irrationabilis, sine labore, cuius causa non apparet. —
Morituris, frigidus; frigidus sudor, mortis futurae signum
. et moriturus frigore plenus est (Guelf. I. et Cod. Urs. *et*
it. frigidus pleonasmos est. Guelf. II. R. B. *m. frigidus*
a est.). — 503. *Tractanti dura resistit*; [f]rigida est, nec
ieret digitis. — 504. *Coepit crudescere morbus;* validior
, ut (A. 11, 833.): *Deiecta crudescit pugna Camilla:* et iam
signa morbi validioris. — 508. *Obsessas fauces*; i. e. clau-
Aspera lingua; scilicet ex nimia siccitate. — 509. *Profuit*
rto latices infundere cornu; non semper, sed aliquando.
ı hoc solum est quod aut a morbo liberat, aut commovet in
rem. — 511. *Mox erat hoc ipsum exitio;* quod saluti esse
batur. Et hoc est quod paulo post (559.) dicturus est, *Quae-*
ique nocent artes. Furiisque refecti; quia languentia corpo-
n vires quodammodo excitat furor, et facit ea in exitium
alescere. — 513. *Dii meliora piis;* per parenthesin in ex-
tionem hostium hanc retorquet insaniam. — 515. *Fumans*
vomere taurus; per hoc ostendit, etiam fortes tauros re-
e morbo concidere. Nemo enim pestilentem ad aratra ducit
icum. — 517. *Extremosque ciet gemitus;* ultimum gemit.
Ciet modo *Dat* significat, sicut in tertio (5.) de Andro-
he, *Lachrymasque ciebat:* cum *ciere* proprie sit, alteri ali-
commovere. — 518. *Fraterna morte iuvencum;* consortis
itu. Et ex affectu dictum est rustici. — 521. *Movere ani-*
ı; in suum (Burm. *sui*) desiderium illicere. — 522. *Purior*
ro campum petit amnis; nam sicut electrum defaecatius est
illis omnibus, ita et currens aqua ceteris (Guelf. I. *e petris*)

*) In loco Plauti, qui aliter apud Plaut. legitur, V. *caniculae f. prooce.* — Ad v. 498. Burm. *Herbae*, pro *herbarum*, ut ipse (E. 8, 2.): Immemor herbarum, quas est mirata iuvenca: ut occupatione morbi oblivionem cibi factam esse dicat. Quidam vero volunt, quod *immemor* sit *studiorum et herbae*; quoniam antiqui in pratis certamina exhibere consuerant; unde congrue iunxit utrumque: *studior. et herb.* (cf. Philarg.).

†) Guelf. I. add.: et aliter, figuratum est, (*dura*) *resistit hanc rem* pro *huic rei.*

purior. — 524. *Ad terramque fluit;* Lucanus (6, 97.): *Fessumque* (al. lass.) *caput se ferre* (Guelf. I. referre) *recusat.* — 525. *Quid labor, aut benefacta iuvant;* si neutrum mortem repellit, nec corporis exercitium, nec mentis religio. Nam si generalis est sententia, secundum Epicureos contra religionem est: si autem tantum ad bovem refertur, hoc dicit: Quid ei prodest, labore suo aluisse mortales? — 526. *Atqui non Massica Bacchi Munera;* vina pretiosa a Massico monte Campaniae. Et per transitum tangit illa, quae dicunt physici, morbos venire ex cibi et potus nimietate, vel mutatione, ex nimiis vigiliis et multa sollicitudine. Dicitque, etiam sine his nasci aegritudinem. Nam in animalibus cum nihil horum sit, tamen aegritudines cernimus. — 527. *Epulae repostae;* (saepius appostae) aut abundantes, aut variae. — 528. *Simplicis herbae;* propter varietates epularum dixit *simplicis herbae.* — 530. *Nec somnos abrumpit cura salubres;* ex cura enim nimia, vigiliae procreantur. — 532. *Et uris Imparibus ductos alta;* bubus agrestibus et ipsis inaequalibus. Nam uri, agrestes boves sunt, ut diximus supra (2, 374.). Et hoc poëtice dicit. Ceterum veritas haec est, Quum mos esset, sacerdotem Argivam iunctis bubus ire ad templa Iunonis, et sollemni die boves non invenirentur; pestilentia enim, quae per Atticam, ut diximus, transierat, universa consumpserat; duo sacerdotis filii Cleobis et Bito, matrem, subeuntes iugum, ad templa duxere. Tum Iuno probans eorum religionem, obtulit matri, ut, quod vellet, posceret filiis: illa pia responsione ait, ut, quod sciret dea utile mortalibus, ipsa praestaret. Altero itaque die sacerdotis [filii] iuvenes reperti sunt mortui. Ex quo probatum est, nihil esse morte praestantius. Quod Herodotus apud Graecos plenissime commemorat in prima historia (c. 31.). — 533. *Donaria; donaria* proprie loca sunt in quibus dona reponuntur deorum. Abusive templa. Nam ita et *pulvinaria* pro templis ponimus, quum sint proprie lectuli, qui sterni in templis, supervenientibus (Dorvill. coni. *super eventibus.* Guelf. II. *plerisq. superv.*) plerisque, consuerunt. — 534. *Aegre;* difficulter. *Rimantur;* in rimas agunt. — 535. *Ipsis unguibus;* ὑπερβολικῶς, i. e. (Burm. pro) manibus. *Nocturnus obambulat;* insidiatur. Quod autem ait *nocturnus*, figurate rem temporis, ad personam transtulit. — 539. *Cura domat;* i. e. pestilentiae. *Timidi damae;* mutavit genus, ut vitaret ὁμοιοτέλευτον. Horatius (Carm. 1, 2, 11.): *Et superiecto* (Guelf. I. subiecto) *pavidae natarunt aequore damae* (codd. *damnae* s. *dammae*). Dicendo autem damas et cervos errare cum canibus, duo ostendit, et hos timoris, et illos ferocitatis [esse] oblitos. — 543. *Fugiunt in flumina phocae;* quasi timentes marinam pestilentiam. — 546. *Ipsis avibus;* suis quodammodo quae alarum velocitate supergredi aërem poterant pestilentem. — 548. [*Refert;* prodest.] *Phillyrides Chiron;* medicinae inventor, Saturni et Philyrae filius. — 550. *Amythaoniusque Melampus;* Amythaonis filius, καθαρτής, i. e. purgator. Nam Proetidas ipse purgavit lustrationibus quas invenerat. Hoc autem dicit, invalescente morbo nec medicinam prodesse, nec religionem. — 555. *Arentesque sonant ripae;* vult pestilentiam etiam elementa sentire. Sic in tertio (142.): *Arebant herbae, et victum seges aegra negabat.*

getem pro terra posuit. — 559. *Nam neque erat coriis* quippe morbo putrefactis. *Nec viscera quisquam Aut* bolere potest; nec lavari nec coqui poterant. Caro enim morbo, quendam habet mucorem (R. cod. Urs. et *humor.*) qui non potest ablui: quoniam omne possidet Item igni superposita, aut putrescit (Guelf. I. II. *putre-* t durescit: nam non coquitur. — 564. *Ardentes papu-* e. carbunculi. *Immundus sudor;* dicitur morbus pedi- qui est φθειρίασις. — 566. *Sacer ignis;* quem Graeci σον vocant.

MAURI SERVII HONORATI

GRAMMATICI

IN VIRGILII GEORGICO[N]

LIBR. IV.

1. *Protinus aërii mellis coelestia dona Exequar*; rhetori[ce] dicturus de minoribus rebus magna promittit, ut et levem mat[e]riam sublevet, et attentum faciat auditorem. Sane perite, qu[o]niam scit, breve esse opus hoc de apibus, et intra paucos ver[sus] posse consumi: usus est translationibus ad dilatandam mate[riam], dicens, apes habere reges, praetoria, urbes, et popul[os]. Sane sciendum, ut supra diximus, ultimam partem huius libr[i] esse mutatam. Nam laudes Galli habuit locus ille, qui nun[c] Orphei (Vos. *Aristaei Orph.*) continet fabulam, quae inserta est, postquam irato Augusto Gallus occisus est. *Protinus*; deinceps, exinde, etiam floreum (codd. florum) agrum *Exsequar*, sicut sum ceteros exsecutus. *Aërii mellis*; nam mel ex rore colligi[tur], qui utique defluit ex aëre. Unde est, *Coelestia dona*. La munus deorum. Ante enim mel inveniebatur in foliis. Ut (G. 1, 131.): *Mellaque decussit foliis.* — 2. *Hanc etiam*; sicut superiores. — 3. *Admiranda tibi levium spectacula rerum*; audies ex levibus rebus digna stupore esse in apibus, proceres et tanta certamina. — 5. *Mores*; quia castae sunt, ut: *Illum adeo placuisse apibus mirabere morem.* Et *studia* ait, ut: *Tantus amor florum et generandi gloria mellis.* Et *populos*; ut: *binae regum facies. Ita corpora plebis.* *Praelia dicam*; ut: *Erumpunt portis, concurritur aethere in alto.* — 6. *In tenui labor*: at tenuis non gloria: compensatio est laboris, quod magnam dat gloriam, si fuerit materia exilis ornata. — 7. *Numine*

…a; prospera. Ut [alibi] (A. 2, 693.): *Intonuit laevum.* *Au-* …*ue vocatus Apollo*; aut quasi poëta Apollinem invocat: aut …si deum pastoralem. Nam Apollo νόμιος dicitur [ἀπὸ τῶν …ν, i. e. a pascuis.] — 8. *Principio sedes;* dicit ubi alvearia …enda sint: in qua re satis perite et ea quae abesse debeant, …noceant apibus: et ea, quae adesse, ut possint prodesse, com- …morat. Sane quoniam supra ait: *Magnanimosque duces:* …intulit modo: *Sedes, statioque*, quam translationem diligen- … reservat. — 10. *Haedique petulci;* (luxuriosi,) lascivi, ex- …ntes. Et *petulci* dicti ab *appetendo*. Unde et meretrices …lcas vocamus. — 13. *Picti terga;* picta terga habentes. …*guibus a stabulis*; plenis: sicut inanes res, tenues nomina- … e contrario. — 14. *Meropesque aliaeque volucres*; dicendo: …*eque volucres*, ostendit aves esse etiam meropes. Sunt au- … virides (earum pennae), et vocantur apiastrae: quia apes …edunt. — 15. *Et manibus Progne pectus signata cruentis*; …en posuit pro nomine. Nam Philomela in hirundinem versa … pro qua Prognem vel quasi sororem posuit, vel quasi eam, … fuerat illius sceleris causa. Nam ipsa Tereum miserat ad …cendam sororem. — 17. *Dulcem nidis immitibus escam;* …e. crudelibus pullis qui apum (codd. *apium*) morte nutriuntur. … 19. *Et tenuis fugiens per gramina rivus*; suspendendum est …*uis*, ne incipiant esse duo epitheta, quod apud Latinos con- …esse vitiosum. — 22. *Vere suo*; sibi grato et aptissimo. — … *Decedere ripa calori*; ut aestus possint aquarum vicinitate …re. — 25. *In medium*; ordo est, in medium transversas sali- …, et grandia coniice saxa. — 27. *Pontibus ut crebris*; veluti …tibus: nam non sunt pontes. — 28. *Si forte morantes*; tarde …eantes ex pascuis. *Neptuno immerserit;* deum pro aquis …it. — 31. *Graviter spirantis copia tymbrae;* herbae genus … abundantis in Phrygia. *Graviter* autem modo bene, et *mul-* … significat: alias *male:* ut (49.): *Aut ubi odor coeni gravis.* …a (A. 6, 201.): *Grave olentis Averni.* — 32. [*Irriguum*; hic, … irrigat; alias, qui irrigatur.] *Violaria*; loca, ubi nascuntur …ae. — 37. *Utraque vis apibus pariter metuenda*; tam calo- … quam frigoris. Quod licet utrumque aequali modo metuen- …m sit, tamen dissimiliter nocet. Nam calore liquefacta de- …nt mella. Quae si fuerint frigore condurata, constrictas apes …rimunt. — 39. *Spiramenta*; exitus. Alibi (A. 7, 568.): *Saevi* …*racula Ditis.* *Fucoque;* genus est herbae, unde tinguntur …tes. Fucum autem et flores pro cera posuit quam ex his col- …unt rebus. — 40. *Haec ipsa ad munera;* ad officia coangu- …ndarum cavernarum. — 41. *Et visco et Phrygiae servant* …*e lentius Idae*; ordo est, Servant gluten, quod est lentius et …co, et Phrygiae Idae pice. *Servant* autem mire ait: nam pilas

7) Post *laevum* Burm. add. Alibi autem hoc in malum ponit, ut cum dicit (E. 1, 16.): Saepe malum hoc nobis, si mens non laeva fuisset, De coelo tactas memini praedicere quercus.

23) Guelf. I. add.: Et aliter, i. e. vitare calorem, et frigida loca appetere. ergo *decedere* composite dixit, pro simpliciter *cedere*, ut in Bucolicis (E. 8, 88.): *Nec serae meminit decedere nocti.*

31) Idem add. *Thimbre* est quam cunealam vocamus.

quasdam in alvearibus faciunt, de quibus postea ceras componunt. — 42. *Si vera est fama*; si credendum est posse terras effodere. — 45. *E levi rimosa cubilia limo* Et *levi* legunt. Unus tamen sensus est. Nam hoc dicit: illae nimio labore perficiunt, tu e levi ungue rimosa circumfovens limo, etiam raras frondes superiniice. Quo fit ne vel limus crepet, vel cavernae aut sole penetrent frigore. — 47. *Taxum sine*; venenatam arborem. Ipse colicis (E. 9, 30.): *Sic tua cyrneas fugiant examina taxos* enim exinde pessimum gignitur. — 48. *Rubentes cancros*; enim ipso pereunt. *Rubentes* autem cum uruntur: non qu naturam sint huius coloris. *Altae neu crede paludi*; ne mergantur. — 50. *Vocisque offensa*; resonat Echo repe quam apes vehementer horrere manifestum est. — 51. hiemem *sol aureus egit*; secundum Physicos: qui dicu tempore hic hiems est, aestatem esse sub terris: et vers cum hic aestas, illic hiemem. Quod etiam Lucretius exse et trahit in argumentum putealem aquam, quae aestate f sima (Codd. Burm. et Guelf. II. *tepidior*) est: hieme ver dissima. — 54. *Metunt flores*; secant. Unde et *messore* sunt. Sane *meto*, *metis*, praeteritum perfectum facit *mes* 55. *Hinc*; ex floribus scilicet, ex quibus primo mel, mox efficiunt. *Nescio qua dulcedine laetae*; quadam arcana naturae. — 57. *Mella tenacia figunt*; quia cum invers favi, mel tamen inde non funditur. Unde ait *Tenacia*. Q resupinatis favis cohaerent. — 58. *Caveis*; alvearibus (; e pro dehinc). — 59. *Aestatem liquidam suspexeris agmen* ver serenum (V. *purum*, *serenum*. B. *puram*, *serenam*). - *Contemplator*; pro intuere (imperative). Nam tempus fu pro praesenti posuit ab imperativo modo. *Aquas dulc frondea semper*; propter hoc ait supra (19.): *Et tenuis fu per gramina rivus* etc. — 63. *Trita melisphylla*; Varro herbam apiastrum dicit in primo (immo tertio, c. 16.) Operis Rustici. *Cerinthae ignobile gramen*; vile, ubiqu scens. — 64. *Matris cymbala*; quae in eius tutela sunt, quod similia sunt hemicyclis (codd. *hemicicliis*) caeli, quibu gitur terra, quae est mater deorum. — 66. *More suo*; na ratione, cuius causa non redditur. Quis enim novit cur aeris redeant in alvearia? licet [ipse] paulo post (151.) dicat, *Crepitu que* (Guelf. I. Corybant.) *aera secutae*, *Dictaeo caeli regem p sub antro*. Sed hoc poëticum est. — 68. *Incessit*; ingruit, in Alibi (A. 12, 596.): *Incessi muros*, *ignes ad tecta volare*. Et: *i sit regibus*, figuratum est: nam *incessit reges* dicimus. — 69 *pidantia bello Corda*; alacritate pugnandi: non timore. (G. 3, 105.): *Exultantiaque haurit Corda pavor pulsans*. — *Morantes*; tarde incedentes. *Fractos*; collisos. — 73 *T coeunt*; festinant inter se in alvearibus. *Pennisque corus* quemadmodum scuta milites commovent. — 76. *Vocant c ribus hostem*; provocant. — 77. *Ver nactae sudum*; ser post pluvias. Ut (8, 529.): *Per sudum rutilare vident*. *Ca que patentes*; [i. e. per] aërem purum et liquidum, non nu clausum: et ita *aër*, campus est apum, ut mare navium, [l num] solum. Ipse in quinto (199.): *Subtrahiturque solu*

...*merentur in orbem*; more bellantium. *Non densior aëre* ... in aliis enim bellis victi tantum pereunt: in certamine ...pum etiam victrices. Nam dicturus est (238.): *Animas* ... *vulnere ponunt.* — 81. *Nec pluit ilice glandis*; (hoc ... tantum glandis et) erit nominativus *haec glans.* — 83. ... *animos*; Statius (Theb. 1, 417.): *Maior in exiguo re-* ... *corpore virtus.* Homerus (Il. ε, 801.): Μικρὸς μὲν ἔην ... μαχητής. — 87. *Pulveris exigui iactu*; quia cum ... viderint, sperant tempestatem futuram, quae eis pluri- ...ecet. — 89. *Deterior qui visus*; peior a malo dicitur: ... a meliore. *Prodigus*; non mella conficiens, sed mella ... Ideo autem regem solum praecipit occidendum, ... amisso suus dissipatur exercitus. Nam (95.): *Ut binae* ... *facies, lita* [*et*] *corpora plebis.* — 91. *Squalentibus*; ...tibus: quod a squamis venit. Ut (A. 3, 467.): *Squamis* ... *trilicem.* Nam si a squalore est, sordidum significat, ..., 277.): *Squalentem barbam.* — 97. *Terram sicco spuit* ...*or*; aut in terram: aut re vera terram, propter pulve- ... 99. *Paribus lita corpora guttis*; similibus, i. e. aureis ... habentes distincta corpora. Nam *lita* est *illita*, *distin-* ... 100. *Potior soboles*; scilicet ad mella procreanda. *Coeli* ... *certo*; et cum oriuntur Pliades, et cum occidunt: i. e. ...[tem]pore] et auctumno. — 101. *Dulcia mella*; non est ...um epitheton. Nam ideo ait *dulcia*, quia sunt etiam ... ut Corsicana, sicut in bucolicis (E. 9, 30.) diximus. — ...*quida*; defaecata, sine sordibus: non quae fluunt, nam ...sunt. *Durum Bacchi domitura saporem*; apta mulso. ...autem ait *durum saporem*: quia maiores vina asperrima ... dulcedine temperabant. — 104. *Frigida tecta*; h. e. melle ... inoperosa; contra, *Fervet opus.* E contra Terentius ..., 2, 37.): *Nimirum hic homines frigent.* — 105. *In-* ... *animos*; suadentes inanem vagandi licentiam. — 107. ...*uam*; subaudis militum: aut certe quisquam de exercitu. — ...*ltum ire iter*; aut ludendo [in] altum volare, aut in bella ...re, [alias non audebit. Et trahit translationem a militi- ... qui in bellum processuri ducum praecepto signa tollunt: ...pes haec signa non habent, sed signa dicit ipsum motum ...i inter se.] — 109. *Croceis floribus horti*; tam odoris ... quam coloris: non enim dicit illic crocum solum esse ...e. — 110. *Falce saligna*; facta in (al. *de*) salice: quasi in simu- ... ligneo. — 111. *Hellespontiaci servet tutela Priapi*; non ... Priapum illic esse debere, sed praecipit tales esse hortos: ...reantur deum habere custodem. Hic autem Priapus fuit ...ampsaco civitate Hellesponti: de qua pulsus est et propter ... membri magnitudinem, post in numerum deorum rece- ..., meruit esse numen hortorum. De hoc Horatius (Serm. 1, ...): *Nam fures dextra coercet, Obscoenoque ruber porrectus* ...*inguine palus: Ast importunas volucres in vertice arundo* ... *fixa.* Dicitur autem praeesse hortis propter eorum foe- ...itatem. Nam cum alia terra semel aliquid creet, horti nun- ... sine fructu sunt. — 112. *Ipse thymum*; [scil.] diligens ...cus, et cultor hortorum. — 115. *Irriget imbres*; i. e. aquas. ...alis (3, 227.): *In tenues plantas facili diffunditur haustu.* —

117. *Vela traham et terris festinem advertere proram* allegoriam respicit, qua est usus in primo (G. 2, 44.): *A primi lege litoris oram.* Item (41.): *Pelagoque volans* patenti. — 118. *Pingues hortos;* foecundos. *Biferique Paesti;* Paestum oppidum Calabriae est, in quo uno anno scitur rosa. — 122. *Cresceret in ventrem cucumis;* in ram. Ideo autem sic, quia per herbam. [Nam] rectu si pendeat. Sane *hic cucumis huius cucumis* declinatu *agilis*, secundum idoneos. Nam neoterici [*hic cucumer cucumeris* dixerunt: sicut *pulvis pulveris*. *Nec sera co Narcissum;* sero flores habentem. — 125. *Oebaliae t altis;* Oebalia ipsa est Laconia: unde de Castore et Pol Statius (Silv. 3, 2, 10.): *Oebalidae* (Guelf. I. *Oebalie*) *fra* 126. *Galesus* vero fluvius est Calabriae, qui iuxta ci labitur Tarentinam, in qua se hortos optimos vidisse com rat. *Oebaliae* autem *turres* ait, quas condiderant hi Oebalia venerant. Nam ut etiam in tertio Aeneidis (55 mus, Lacones diu bello attriti ab Atheniensibus (cod. *Messeniis*), et inopiam timentes virorum, praeceperunt, gines eorum cum quibuscunque concumberent. Quo fac post victoriam iuvenes de incertis parentibus nati erub originem suam; nam et Partheni[at]ae (Gu. I. spartheniatu de virginibus nati,] appellabantur; duce Phalanto, oct Hercule, navigiis profecti venerunt ad oppidum Calabria Taras Neptuni filius condiderat: et id auctum habitave 127. *Corycium vidisse senem;* a Cilicia. Corycos enim est Ciliciae, in qua antrum illud famosum est paene ab c celebratum. Et per transitum tangit historiam memor Suetonio. Pompeius enim victis piratis Cilicibus, partim [partim] in Graecia, partim in Calabria agros dedit. L canus (1, 346.): *An melius fient* (cod. Urs. Guelf. I. *fian* Steph. Dan. *figent.* cf. A. 12. 359.) *piratae magne coloni* autem quidem *Corycium* proprium esse asserunt nome sit appellativum eius, qui more Corycio hortos excoluit. etiam Plinii testimonio comprobatur. *Vidisse senem;* o Memini vidisse. Dicimus autem et memini videre. T (Andr. 2, 5, 18.): *Memini videre, quo aequior sim Pc si se illum in somnis [amplecti maluit.]* *Relicti;* desert contempti. Quis enim agrum non sperneret nulli rei non vitibus, non frumentis vel pascuis? — 130. *Rarum* i. e. panctile (Cod. Urs. Guelf. I. *planctatile.* Fabr. al. pla *Vescumque papaver;* quo vescimur. Nam est aliud let quo non utimur. Nam (3. 175.): *Vescas salicum fronde* dictum est. — 132. *Regum aequabat opes animis;* bene non potestate: quia regum more cibis non comparatis tur. — 135. *Frigore saxa rumperet;* unus enim est, ut c

Ad v. 124 [illegible] ... scriptura [illegible]

127. [illegible]

), effectus et caloris et frigoris. *Glacie cursus frenaret* *rum*; mira varietas. Nam supra (3, 360.) ait: *Concrescunt* *e currenti in flumine crustae.* — 138. *Aestatem increpi-* *seram*; tarde venientem, cum ille iam eius carperet fru- — 139. *Ergo apibus fetis idem, atque examine multo*; e causa hortos descripsisse videretur. — 141. *Illi tiliae* *uberrima pinus*; illi, uberrima scilicet: Nam per naturam iae et pinus steriles esse dicuntur. — 142. [*Flore novo*; verno tempore, cum primum florere incipit.] — 144. *Se-* maiores: quod nimiae difficultatis est. *In versum*; in ordi- Ut (A. 5, 119.): *Triplici pubes quam Dardana versu Im-* *Distulit*; transtulit. Nam mutavit praepositionem. — *Eduram*; nimium duram, validam. *Et spinos iam pruna* *s*; prunorum arbor spinus vocatur, genere masculino. sentes, has spinas dicimus. — 147. *Spatiis iniquis*; angu- Ut (A. 5, 203.): *Spatioque subit Sergestus iniquo.* Et dicit minis brevitate constrictum hortos plenius non posse descri- — 148. *Aliis*; Gargilium (Guelf. I. R. V. Steph. *Gargel.* gil. Mortulem. Guelf. II. Virgil. Mortal.) Martialem signifi- — 149. *Naturas apibus quas Iuppiter ipse Addidit*; natu- o moribus posuit. *Addidit* autem, aut dedit: aut re vera it. Necesse enim est, eas etiam ante habuisse mores ali- proprios. — 150. *Pro qua mercede canoros*; ordo est: iam naturas apum (codd. *apium*): quae canoros Curetum crepitantiaque aera secutae, Dictaeum coeli regem pavere stro. *Pro qua mercede*; i. e. gratia vel labore. — 153. *communes natos, consortia tecta Urbis habent*; nam ut Donatus dicit, tragicum est, et ultra carmen Georgicum, cipiamus, pro qua mercede, exclamationem esse: ut sit, pro hoc mercede fecerunt? scilicet ut Iovem alerent: quem Saturni uxor Curetibus, Coribantibus, et Idaeis dactylis cu- ndum dedit, in monte Cretae Dictaeo: ne eum Saturnus meret, ut filios omnes solebat. Quod ideo fingitur, quia us, ut diximus (A. 3, 104.), temporum deus est, quae in evolvuntur in aeternum. Tunc itaque apes aeris sonum se- , Iovem melle aluisse dicuntur: pro qua re eis postea prae- Iuppiter, ut haberent liberos sine ullo concubitu. *Solae* *unes natos*; Plato in libris quos περὶ πολιτείας scripsit, di- amori reipublicae esse nihil praeponendum. Omnes praeter- et uxores et liberos, ita nos tanquam communes habere re: ut caritas sit non libido confusa. Quod praeceptum nul- [animal] dicit praeter apes servare potuisse. — 154. *Magnis* *bus*; i. e. aeternis, nunquam mutabilibus. Iisdem enim legi- semper utuntur: nec eas, ut homines, saepe commutant. — 5. *Novere penates*; carissima (Guelf. II. *carissimos*) ha ent. (E. 1, 52.): *Hic inter flumina nota*; i. e. cara — 157. *In* *dium quaesita reponunt*; quaesita et parta (Guelf. I. et V. *pa-*) in commune conservant (Guelf. I. *reserv.*). Ipse alibi (1, 7.): *In medium quaerebant.* — 158. *Victu*; [pro] victui

Ad v. 152. Guelf. I. *Regem*, Iovem dicit: ordo est: pro mercede, qua pav.; neque enim potuit Iuppiter naturas addere, et ne nutriri. cetera de hoc incepta dicuntur.

(Guelf. I. et cod. Urs. *propter victum*). *Foedere*; pacto, u sim in alvearibus, vel in agris laborent. — 160. *Narcissi mam*; Narcissi humorem. Quod autem ait *Narcissi lac* (Guelf. I. II. R. *lacrimas*), allusit ad fabulam: quia, ut (E. 2, 48.), de puero est conversus in florem. — 161. *favis ponunt fundamina*; Graece πρόπολιν vocant, cera, quae ferro vix potest frangi, quam colligunt de arborum, et rasis lapidibus. Unde paulo post (203.) dicit *etiam duris errando in cotibus alas Attrivere. Tenaces* mella retinentes. — 162. *Adultos educunt foetus*; ed adultos faciunt. — 165. *Cecidit custodia sorti*; ex sorte adverbium est, quod traxit a militia. Legimus enim (A. 1 *Partibus aequabat iustis, aut sorte trahebat.* — 170. *A lentis Cyclopes fulmina*; comparatio ad festinationem p solam. — 177. *Cecropias*; i. e. Athenienses a rege Cecro cae, ubi optima mella nascuntur. *Innatus*: insitus. *Urg* mit. — 178. *Grandaevis oppida curae*; sicut senes mun tur, nec in bella prorumpunt. — 179. *Daedala tecta*; in Ut (A. 7, 282.): *Daedala Circe.* — 182. *Crocumque ru* Sallustius in historiis ait, *In qua crocum gignitur*, gene tro secundum artem usus est: hic poëtice masculino, refe puerum, qui in hunc florem dicitur esse conversus. — *Ferrugineos hyacinthos*; ferrugineos dicit, i. e. nigri — 187. *Corpora curant*; se reficiunt. Ut (A. 8, 607.): *que et equos et corpora curant.* Sane *curare corpus*, si minibus dicamus, et cibo et lavacro intelligimus, vel al si de apibus, tantum cibo accipimus. — 190. *Sopor suu*. aptus. Nam ideo *suus*, quia altum desinunt (dormiunt) tura mellis, ut ipse alibi (A. 6, 420.): *Melle soporatam, catis frugibus offam.* Sed melius, *suus*, pro exiguitate culi sui. — 192. *Aut credunt coelo*; scilicet suos vol 193. *Aquantur*; aquam hauriunt ex vicino. — 195. *Ins* fluctuantes. *Fluctu iact.*; i. e. iactante fluctu, stabiles ne 198. *Concubitu*; pro concubitui. Nam *indulgeo illi* d (Pro his cod. Guelf. I. *Nec c. ind.*, in libidinem non re tur; v. mox.) *Nec corpora segnes In venerem solvunt*; i.

161) Guelf. I. *fundamina*, i. e, grece propolim, collocant. latine duriore quae etc. Guelf. II. et B. i. e. propolinco vocant duriorem ceram. R i. e. propolin invocat duriorem cetera, (s. *sera*). Steph. Dan. Graece πρ vocant. cf. Philargyr. ad v. 39.

Ad vv. 166. 67. 68. Burm. *Inque vicem*, divisit et tmesin fecit: nam *invicem*, i. e. vicibus succedentes. *Aquas*, hic pro pluvias. *Agmine*, *Ignavum*, inutile, non aptum industriae: nam industrios gnavos *Pecus* vetuste dixit, cum omnia animalia pecus dicantur. *Fucos*, Fi secundum Aemylium (Plinium), maior ape, crabrone minor, dictus sit apibus noceus: quod, cum ipse nihil gignat, aliena consumit. *A bus arcent*, ab alveariis pellunt. — Idem ad 171. 75. 76. *Properat* properatione festinant; ipsi enim dicuntur Iovis fulmina facere. *Pr* vetuste, ut Plautus (Fragm.): *Properat prandium.* Et Ennius: *Follibus Taurinis follibus*, Plautus (Fragm.): *Quam folles taurini habent, cu ebunt petrae: ferrum ibi fit.* *In numerum*, in ordinem. *Forcipe*, co ex *forvo* et *capio*; forvum enim veteres calidum dicebant. *Forcep forviceps.* *Si Parva* etc., si congruum est, res parvas magnis seq Philarg.).

...inem non resolvuntur. Persius (5, 57.): *Ille in Venerem* ...*is.* — 199. *Nixibus*; pro partubus, a nitendo. Unde et ...s dicimus. — 202. *Refigunt*; figunt. — 204. *Sub fasce*; ...onere. Ut, *Iniusto sub fasce viam, dum carpit.* — 205. ...*is amor florum*; et supra (3, 112.) de equis, *Tantus amor* ...*um, tantae* (codd. *tanta*; mox *curae* omitt. Guelf. I. II.) *est* ...*ia curae.* — 208. *At genus immortale manet*; genus ma... scilicet per successionem. — 209. *Domus*; familia. Ut ..., 85.): *Da propriam Tymbraee domum.* — 211. *Medus* ...*spes*; fluvius Mediae. De his autem gentibus Sallustius ...: *Adeo illis ingenita est sanctitas regii nominis.* Quas ...es] tamen apes dicit amore circa regem superare Virgilius. 212. *Observant*; venerantur. Alias *observare* est callide ad...re. Terentius (Andr. 1, 1, 142.): *Observes, filium, quid agat,* ... *cum illo consilii captet.* [*Mens omnibus una est*; i. e. ...ordanter operantur et vivunt.] — 214. *Diripuere ipsae*; ... etiam ipsae animam (Guelf. I. *animas* h. l. et in vers. ...) colligendo melli impendere consueverunt. Ut (204.): *Ul*...*s animam sub fasce dederunt* (ipsae diripiunt eadem mel... — 216. *Stipantque frequentes*; quasi quodam satellitio am... — 217. *Saepe attollunt humeris*; aetate scilicet fessum. — ... *Pulchram mortem*; gloriosam: quippe quae pro rege susci.... Traxit autem hoc de Celtiberorum more, qui, ut in Sal...o legimus, se regibus devovent, et (V. ut) post eos vitam ...ant (V. refutent). — 219. *His quidam signis atque haec* ...*pla secuti*; locum hunc plenius est exsecutus in sexto, quem ... loco breviter colligit, ut probet etiam apes partem habere ...itatis. Namque omnia animalia ex quattuor elementis et ...o spiritu constare manifestum est. Trahunt enim a terra ...um, ab aqua humorem, ab aëre anhelitum, ab igne fervo...: a divino spiritu ingenium. Quod quia est in apibus sicut ...a in hominibus; namque metuunt, cupiunt[que], dolent, ...antque: quae probantur ex his quae faciunt: dimicant enim, ...unt flores, provident pluvias; fateamur necesse est, etiam ... partem habere divinitatis. Ut autem hoc exemplis, i. e. ...s similibus comprobaret, Lucretium secutus est: qui dicit ea ...e inter (Burm. *per*) se probare non possumus, a similibus ...probanda: ventum namque docet esse corporalem, non quod ...a tenere vel cernere possumus, sed quod eius similis [atque] ...ae effectus est, quam corporalem esse manifestum est. — ... *Haustus aethereos*; divinos spiritus. — 221. *Deum namque* ...*per omnes*; ipse in sexto (724.): *Coelum ac terras campos*... *liquentes Spiritus intus alit.* Lucanus (9, 580.): *Iuppiter* ...*quodcunque vides, quocunque* (codd. *quodc.* V. *quic.*) *moveris.* 223. *Hinc pecudes*; hinc, i. e. ex deo, et divino spiritu su...it omnia: cum nasci coeperint, ad vitam: ceterum corpus ex ...attuor elementis est, ut diximus. — 225. *Scilicet huc reddi*; ... dubio etiam cuncta dissolvi et redire rursus in originem ...m necesse est. *Morti*; i. e. perditioni. Nihil enim est quod ...ire funditus possit, cum sit τὸ πᾶν, i. e. omne in quod rede...t universa resoluta. Res autem haec quae mors vocatur, non ... mors: quippe quae nihil perire facit, sed resolutio. Unde ...re (Burm. *mors*) a plerisque [bene] interitus dicta est, quasi

interveniens, et mistarum rerum connexionem resolvens. tius (1, 673.): *Continuo hoc mors est illius quod fuit ant nexio.*] (Burm. connexum). — 228. *Si quando sedem aug* i. e. alvearia. Et proprie Augustum est tectum augurio cratum. Abusive nobile, quasi maiestatis plenum. — 22 *sauris*; i. e. repositionibus: ac si diceret apothecis. *Sp* pro spargens. Participium est pro participio. — 230. *Or* ipsos haustus scilicet. Et hoc dicit, Spargendo aquam pluviam. Alii *Ore fave* legunt, ut sit tace. Etiam ipse in (71.): *Ore favete omnes.* Horatius (Carm. 3, 1.): *Favete l* *Fumosque manu praetende*; fumum etiam praefer. Qui bus cum territae illae discesserint, impune poteris mel gere. *Fumos sequaces*; quippe apum (apium) persecutor (A. 5, 193.): *Maleaeque sequacibus undis.* — 231. *Bis dos cogunt foetus*; gemina est fecunditas mellis. *Duo t messis*; i. e. fructus. Iuvenalis (7, 112.): *Veram* (codd. *melam.* Guelf. II. *mellam*; dein *missam.* Vulgat. utrumque Guelf. I.) *deprendere messem Si libet.* — 232. *Taygete as*; Taygete una est de Pliadibus septem (R. V. Vos. VII autem etiam supra diximus, bis mel praecipit colligendu entibus Pliadibus, i. e. verno: item quum occidunt, auc scilicet tempore. — 233. *Oceani amnes*; Homeri est (197.): *Παρ' ὠκεανοῖο ῥοάων.* *Amnes* autem bene ait, morem fluminis eius fluenta reditura prorumpunt. — 2 *eadem sidus*; australem piscem significat, qui aquarii m suscipit. Unde etiam *Aquosi* addidit. Tunc enim hic pi tur, quo tempore Pliades occidunt (Cod. Urs. et Guelf *temp. tendere in occasum pliades coeperunt*); nam ideo *giens.* — 235. *Tristior*; vel propter occasum, vel prop pinquantem iam hiemis asperitatem. — 236. *Illis ira supra est*: excedunt modum. Nam cum suo irascuntur — 237. *Spicula caeca*; brevia, quae possunt latere. - *In vulnere ponunt*; non suo sed a se illato. Et ἀμφ dictum est, ut [alibi] (9, 108.): *Cum Turni iniuria mat monuit*, quam inferebat scil., non quam patiebatur. [It lustius: *Iniuria validiorum.* Scilicet quam inferebant va — 239. [*Parces futuro*; scilicet tempore. — 240. (*animos*; confractos.] *Res miserabere fractas*; i. e. affl 241. *Suffire thymo*; i. e. fumigare: ut exinde inimica malia fugiant. *Cerasque recidere inanes*; dum sine me cerae. Hoc dicit, si nihil habuerint in alvearibus, vel te vel exedentibus (Guelf. I. II. *exced.*) pravis animalibus minutatim incisam ceram ministra. Stelliones (codd. *s stelion.*) vero et cetera, thymi fumo ab eis repelle. — 24 *tus*; ignobilis, vel ex improviso veniens. *Adedit*; consu 243. *Lucifugis blattis*; per noctem vagantibus (Bene c 344. *Immunisque fucus*; a labore scilicet: ventri tantur gens. — 345. *Imparibus armis*; inaequali consilio. Nam apes laborant, iste consumit. Alibi (A. 2, 99.): *Et quaer scius arma.* I. e. consilium. — 247. *Foribus suspendit casses*; Virgilius quidem confundit: tamen sciendum, animal ipsum masculino genere appellasse, *hic araneu* vero quae faciunt, feminino [genere]. Ideo autem ait A

ra, quod ab ea in hoc animal puella Lydia commutata est, deam lanificio (Guelf. I. et Cod. Urs. *Lanificii*) provocasinferior. — 252. *Vita tulit*; vitae longitudo, morborum trix. Sic in Bucolicis (E. 9, 2.): *O Lycida, vivi perveni-*... — 254. *Alius color*; i. e. pallidus. Quia dixit supra (99.): *ntes* [*auro*], *et paribus lita corpora guttis.* — 256. *Funera* unt; cum exequiali scilicet pompa. Et ducere, proprie funeest. Persius: *Nereo iam tertia ducitur uxor.* — 257. *Pe-s connexae*; hinc multi apes dictas volunt, quod se pedibus em tenent: licet crebrior sit illa opinio, quod sine pedibus io esse dicuntur. Ut (310.): *Trunca pedum primo.* — 260. *tim*; sine intermissione, iugiter. — 261. *Frigidus ut quon-silvis immurmurat Auster*; tres comparationes singulis inter versiculis de Homero translatae sunt, quas ille binis versiposuit. — 264. *Hic iam Galbaneos*; i. e. cum [iam] hic esserit morbus, galbanus incendenda est, non, ut supra dixit, nus. Mel etiam in alvearia, medicatum tamen (est) inferen-i: non ut supra cerae inanes. — 267. *Gallae saporem*; multi s cyparissi accipiunt florem. — 271. *Est etiam flos in pra-etc.*; plene hanc herbam, ut etiam supra, arborem felicis i exsequitur. Nam dicit ubi creetur, qualis sit, quid possit. — .. *Aureus ipse*; flos scilicet. — 275. *Violae sublucet purpura rae*; mire ait *sublucet*: ut ostendat purpurei coloris folia quo-a virore (Burm. *nitore*) esse perfusa. — 277. *Tonsis in val-s illum*; non silvosis. Unde contra est (E. 5, 63.): *Intonsi ntes.* — 278. *Prope flumina Mellae*; Mella fluvius Galliae iuxta quem herba haec plurima nascitur. Unde et *Amello* R. Guelf. II. *Amella*) dicitur, sicut etiam populi habitantes a Lemannum fluvium *Alemanni* dicuntur. Lucanus (1, 396.): *seruere cavo* (Vos. cave. V. cava) *tentoria fixa Lemanno.* — . *Sed si quem proles subito defecerit omnis*; miro usus est ine. Nam primo ait, quemadmodum animalia apibus inimica lenda sint: deinde quibus medicaminibus morbo possint care-nunc dicit penitus amissae qua possint ratione reparari. — . [*Tempus*; subaudi *est nunc.*] *Arcadii magistri*; Aristaei rm. *Aristaeum*). — 284. *Caesis iuvencis*; verberibus occisis. io autem sermone usus est: nam *caedi* interdum *occidi*, in-lum *verberari* significat. — 285. *Insincerus cruor*; vitiatus, ruptus. Nam ideo verberantur, ut ex putrefacto cruore ver-s creentur, unde apes sunt. — 286. *Altius omnem Expe-m*; contra in Aeneide (1, 342.): *Sed* (Guelf. I. *est: Et*) *sequar tigia rerum.* Sane sciendum Plinium, (11, 20.) dicere de bu-apes, de equis crabrones (codd. *scabrones*; Guelf. I. *scrabon.*),

6) In versu Persii (2, 14.) V. *Nero*; Guelf. I. II. et unus cod. Burm. *Nerio.* Dein B. R. Guelf. II. *testi adducitur.* Guelf. I. *tertio duc.* In Guelf. II. secunda manus superscripsit *tertio.* —

d vv. 269. 270. Burm. *Defruta*, vina decocta, et defraudata proprio sapore. *Graveolentia centaurea*, herbae hoc genus est, a Chirone Centauro repertum, a qua et curatus dicitur, cum Herculis, excepti hospitio, pertrectanti arma, telum excidisset in pedem. quare aliqui *Chironium* appellant. Folia sunt lata et oblonga, serrata, ambitu densa a radice, caule circumgeniculato, trium cubitorum.

de mulis fucos, de asinis vespas [sicut in Aeneide (1, 435 mus, pro]creari. — 287. *Pellaei Canopi;* *Canopus* civit iuxta Alexandriam, quam Alexander condidit instar chl suae: qui fuit de civitate Macedoniae quae Pella (Steph. Dan. et codd. nonnulli *Appella*) nominatur. *Canopus* dicta est quasi *canobus*, a *Canobo*, Menelai gubernatore sepulto. — 289. *Faselis;* brevibus naviculis, quibus t cum stagnaverit Nilus. — 291. *Nigra fecundat arena;* enim semper limum trahit, qui efficit fecunditatem. [L (4, 135.): *Sic, cum tenet omnia Nilus, Conseritur bibula phitis cymba papyro.*] Unde et Nilus dictus est quasi *via* (Guelf. I. *in elea maxit*), i. e. [novum limum] trahens. antea Nilus (Guelf. I. *Indus*) Latine Melo dicebatur. — 2 *cit salutem: iacit* pro habet, et ponit apum (apium) repa rum salutem. Cicero (pro Mur. 6.): *Iacta sunt fundamen fensionis meae.* — 295. *Ipsos contractus;* ad sustinendum tum et coartandum bovis cadaver. — 296. *Angustique i tecti;* licet et *hic imbrex* (Guelf. I. bis *imbrix*) lectum sit lius tamen secundum Plautum *haec imbrex* dicimus: N ait (Mil. gl. 2, 6, 24.): *Fregisti imbrices meas Dum te d sectaris simiam.* — 298. *Obliqua luce fenestras;* quae e quo lumen infundunt, ut in horreis cernimus. — 301. *reluctanti;* pro *Multum*, nomen est pro adverbio. — 30 *vuntur viscera pellem;* liquescunt et putrefiunt. — 303. *fragmenta;* fracta de ramis, i. e. ramorum fragmina. L autem et *hic ramus* et *hoc ramale.* Persius (1, 3.): *Ut ramale vetus. Casiasque recentes;* statim captas. — 30 *phyris primum impellentibus undas;* [incipiente unda hoc sub occasum hiemis fieri. — 308. *Teneris tepefactus sibus humor;* utpote bimi vituli, in quo plurimum ferve sanguinis. — 309. *Visenda modis animalia miris;* e ex cadavere nascuntur animalia, et quod apes ex vermib creantur. — 310. *Trunca pedum;* i. e. sine pedibus. I addidit *primo.* Nam postea tam pennas quam pedes ac *Pennis miscentur;* inter se pennarum levitate conveni 315. *Excudit;* studiose repperit. — 316. *Ingressus;* (Codd. Burm. et Guelf. II. Ingressum, exordium.) [Nam cusat. plur.] *Nova experientia;* nullo docente, ars per u perta. — 317. *Pastor;* Aristaeus. Filius fuit Apollinis e nes, filiae Penei, fluminis Thessaliae: qui cum Eurydice pham uxorem Orphei vitiare voluisset, et illa fugiens a s fuisset occisa, Nympharum iracundia cunctis animalibus funditus et cunctis apibus, matris imploravit auxilium. - *Extremi amnis;* i. e. summi, unde nascitur, et sic dicimu *supreme Iuppiter*, i. e. summe. — 321. *Mater Cyrene*, invidiosum est nomine parentes (codd. Burm. *parentis*) Unde est paulo post: *Et te crudelem nomine dicit.* Sic

296) Burm. *Imbricem* quidam volunt *tectum*, quidam canalem, qua repe via. *Imbrex* tamen dicitur, quod imbrem arceat: licet etc. — In ve codd. Burm. et Guelf. II. *dictam* pro *dignam* et V. *simia* pro *simiam* v. 299. Burm. *Bina* etc., aetatis biennii: bimus namque (trimusque) trienniisque dicitur.

mo (652.) in desperatione ait: *Ruitque* (B. Vos. *Irruitq.*, R. *implorans nomine Turnum. Gurgitis huius*; i. e. Penei inis. — 324. *Invisum fatis genuisti*; [si] natus ex diis, in- est fatis. Sic in primo Aeneidis (251.): *Nos, tua proge-*, *coeli quibus annuis arcem.* Item (615.): *Quis te nate*, *per tanta pericula casus Insequitur?* — 326. *Vitae mor- honorem*; [bene *honorem* ait, quia] bene arare, [animalia] pascere, apes etiam habere, [erat honor.] Nam in ingenti ore fuit rusticitas (Guelf. I. et Urs. cod. habere, ingens or fuit rusticis. Ita alibi etc.). Alibi (1, 507.): *Non ullus* elf. I. II. *nonnullus*) *Aratro Dignus honos.* — 327. *Custodia ers*; diligens et perita industria. — 328. *Te matre relinquo*; i. diceret. Sub ea perdo usum laboris, sub qua augere de- ram. — 329. *Felices*; fertiles. *Fer*; infer. *Interfice messes*; ndum Pythagoram, qui animam habere dicit cuncta crescen- Unde [et] alibi (E. 7, 57.): *Aret ager vitio moriens.* — [*In vites*; contra vites. *Molire bipennem*; ut eas succidas.] — *Taedia laudis*; taedium est angor mentis et animi, non oris [in]valetudo. — 333. *Sonitum thalamo sub fluminis*; cur non etiam vocem audivit? Scilicet quia in ima flumi- parte erat, lanificiis occupata. — 334. *Milesia vellera nym-*; pretiosa. Cicero, *Iam quid a Milesiis lanae publicae tulerit?* — 335. *Hyali saturo fucata colore*; vitreo, viridi, phis apto. *Saturo* autem largo, abundanti: aut certe Taren-, a Satureio oppido (Guelf. I. et cod. Urs. *a Satyro* (s. *Sa-*) *iani opp.* Ursin. a Saturo Tarenti opp.). Iuxta Tarentum m sunt baphia (Guelf. I. Vasa), in quibus tingitur lana. — *Drymoque Xanthoque*; hae sunt, ut multi volunt, de qui- ait Iuno (A. 1, 71.): *Sunt mihi bis septem praestanti cor- e nymphae.* Sed magis poëtice conficta nomina accipiamus. e mira varietate usus est: nam ne continuatio nominum pos- creare fastidium, in aliis habitum, in aliis commemorat vir- itatem, in aliis pulchritudinem. — 342. *Pictis incinctae pel- is ambae*; nebridas habentes. Sed hic venatricum est habi- : quem ideo Nymphis dat (Guelf. I. *damus*), quia multas eas rm. coni. *lanificas*. Guelf. I. hab. *deas*. Probo. Fabr. al. *ex*) legimus ex venatricibus factas. Ut: *Et tandem positis velox thusa sagittis.* Notanda autem [est] figura honestissima facta repetitione sermonis. Ut: *Oceanitides ambae, Ambae auro is incincta pellibus ambae.* — 345. *Curam inanem*; defi- o est amoris. — 346. *Vulcani Martisque dolos*; secundum iatum hic distinguendum est: ut *Dolos* ad Vulcanum: *Furta cia*, i. e. adulterium, referamus ad Martem: Scimus enim, d Sole indicante, Mars cum Venere deprehensus est, et per m. Vulcani est religatus catenis. — 347. *Atque Chao*; et a io narrabat crebros amores deorum. — 352. *Summa flavum* id. Burm. et Guelf. II. *placidum*) *caput extulit unda*; mire itatem per transitum tetigit. Namque Arethusae fons dulcia enta inter medios habet (codd. Burm. et Guelf. II. *se hab.*

34) In Cic. loco (in Verr. 1, 34. cf. supr. 3, 306.) Dan. Steph. *nam q.* Guelf. I. Nam quidam M.; B. R. Guelf. II. Iam quidam Mil. Dein R. *abstruerit*.

Burm. *servat.* Guelf. I. *dulcia aquas fl. per medios emittit fl.*) fluctus. — 354. *Cyrene soror;* propter similitudinem potestatis ait *soror.* Nam Cyrene, Thessaliae (Guelf. I. *Thessala*): Arethusa vero de Elide. *Tua maxima cura;* quem plurimum diligis. — 355. *Penei genitoris ad undam;* aut tui [genitoris], aut honoris est. Ut (A. 8, 540.): *Tibri pater.* — 357. *Nova formidine mater;* magna. Ut (E. 3, 86.): *Pollo et ipse facit nova carmina.* — 358. *Fas illi limina divum Tangere;* utroque enim parente deo nascebatur. Ideo *fas tangere* ait. — 363. *Speluncisque lacus clausos;* mirans, per omnia subaudimus. Lacus autem dicit fontium et fluviorum receptacula. Haec autem non sunt per poëticam licentiam dicta, sed ex Aegyptiis tracta sunt sacris: nam certis diebus in sacris Nili, pueri de sacris parentibus nati, a sacerdotibus nymphis dabantur: qui cum adolevissent, redditi narrabant, lucos esse sub terris, et immensam aquam omnia continentem, ex qua cuncta procreantur. Unde est illud secundum Thaleta (382.): *Oceanumque, patrem rerum.* — 367. *Phasimque;* fluvius Colchidis. *Lycumque;* fluvius Asiae. — 368. *Enipeus;* Thessaliae fluvius. *Pater Tyberinus;* Tyberis et Anio Italiae sunt fluvii. — 370. *Saxosumque sonans Hypanis;* Ponti fluvius. Et *saxosum* legendum [est], non *saxosus*, ne sint duo epitheta: quod apud Latinos vitiosum est. *Mysusque Caicus;* qui per Mysiam labitur. — 372. *Eridanus;* fluvius Italiae, qui et Padus vocatur. — 373. *Purpureum* autem, nigrum ex altitudine accipimus. Nam Padus non in Rubrum mare, sed iuxta Ravennam in Adriaticum cadit. Et purpureum Graecum est epitheton: [mare rubrum etiam dixit] Homerus, εἰς ἅλα πορφυρόεσσαν. Unde apparet Victorinum hoc loco errasse, qui *purpureum mare* rubrum esse dixit, quod est iuxta Indiam. — 375. *Fletus inanes;* his enim movebatur rebus, quarum erat facilis reparatio; [ideo *inanes* dixit.] — 376. *Dant ordine fontes;* rite secundum morem (Guelf. I. Dan. al. *ordinem*) epularum. *Mantilia;* quibus manus terguntur. *Plena reponunt Pocula;* iterant, (vel) saepe offerunt. — 379. *Panchaeis adolescunt ignibus arae;* i. e. ture, Arabicis odoribus. *Adolescunt* autem pro incenduntur. Κατ' εὐφημισμὸν ponitur. — 380. *Maeonii Bacchi;* Lydii vini. *Carchesia* autem poculorum sunt genera. — 381. *Oceano libemus, ait;* quasi Nympha Oceano sacrificat. — 382. *Oceanumque patrem;* [quod ex eo omnia gignantur, et originem ducant] secundum Thaleta, ut supra diximus. — 383. *Centum quae silvas, centum quae flumina servant;* aut ducen-

355) Guelf. I. Penei genitoris. ait qui t' (tibi) tuique genitoris. et ut honoris esset, ut thibri p. Guelf. II. qui tui aut honor. est. *Genitoris* omitt. B. R. Vos. Fabr. al.

363) Guelf. I. *humida regna*, aequora; *genitricis*, matris. Mirans etc.

367) Idem: *Plasim*, fluvius est apud Colchidos, *fusin*, fluvius sestie, lieus asie fluvius.

376) Post *terguntur* (B. R. Vos. Guelf. II. *tergunt*) Burm. add. Varro appellat *mantelia*, quasi *manutenia*. Ceterum Plautus huius singulare *mantellum* posuit in Captivis (3, 3, 6.): *Nec hi sycophantiis, nec fucis ullum mantellum obuciam.* Lucilius autem *mantella* dicit: Mappas, mantella, merumque, quae Graeci μάνδυα vocant.

esse dicit: aut finitus est [numerus] pro infinito. — 384. *udit nectare vestem*; i. e. in ignem vinum purissimum fudit: quod quia magis flamma convaluit, bonum omen ostendit. — *Est in Carpathio Neptuni gurgite vates*; Carpathos, insula ra (Guelf. I. cod. Urs. *iuxta*) Aegyptum, a qua vicinum pe.a- Carpathium appellatum est. Hic aliquando regnavit Proteus :ta Pallene civitate Thessaliae, ad quam tamen reversus est ea: quod ostendit hoc loco, dicens, Patriamque revisit Palle- . — 388. *Magnum qui piscibus aequor*; equi enim marini na parte equi sunt, postrema resolvuntur in pisces. — 393. *se sint, quae fuerint*; ut Homerus (Il. α, 70.): Ὃς ᾔδη τά τ' :α τά τ' ἐσσόμενα, πρό τ' ἐόντα. — 394. *Ita Neptuno*; ubi it ratio (Guelf. I. ubi detractio est. Guelf. II. *ubi destracio.*), loquitur. Nam ita et in tertio (2.) dixit: *Sic* (Guelf. II. omitt. Guelf. I. hab. *dum*) *visum superis*; quum praemisisset *im- itam*. — 395. *Armenta et turpes phocas*; magnas. Ut (G. 3, : *Cui turpe caput.* Phocae sunt boves marini. — 397. *Expe- t morbi causam: eventusque secundet*; duo enim ista requi- tur in oraculis, causa mali, et remedium. — 398. *Sine vi* . *ulla dabit praecepta*; ne eum sperare posset precibus ti. — 400. *Doli circum haec demum*; circa vincula novissi- eius desinent doli, i. e. formarum varieta[te]s: cuius figmen- physicam volunt esse rationem: nam homo habet in se libi- em, stultitiam, ferocitatem, dolum: quae dum in eo (Guelf. B. R. V. *in uno*; Guelf. I. et cod. Urs. *invicem*. Fabr. *invi- s in uno*) vigent, pars illa quae vicina divinitati, i. e. pruden- non apparet: quae tunc potest suas vires tenere, cum fuerint religata, i. e. cum quis caruerit omnibus vitiis. Unde sacer- em hunc dicit tunc (codd. Burm. *hunc*) posse vaticinari, et :ipere divinitatem (Vos. *dei vicinitat.* B. R. Guelf. II. *vicinit.*), a religata in eo fuerint ignea cupiditas, silvestris asperitas, ius[que] animi aquarum mobilitati similis. — 401. *Medios s sol accenderit aestus*; fere enim numina tunc videntur. :anus (3, 423.): *Medio cum Phoebus in axe est, Aut coelum : atra tenet: tunc ipse* (V. ipsa) *sacerdos Accessum dominum-* (R. V. Vos. dominamque) *timet deprendere luci*. (Guelf. I. .: *Cum sitiunt herbae*, quando siccantur.) — 403. *In secreta is ducam*; fere omnes dii marini senes sunt. Albent enim um capita spumis aquarum. — 407. *Atra tigris*; i. e. saeva. 412. *Tanto nate magis*; alii legunt, Tantum nate magis. — . *Liquidum ambrosiae diffudit odorem*; unxit eum, quo pos- esse videndi numinis capax (et habere licentiam). — 418. *bilis*; vegetabilis. *Specus ingens*; in singulari numero *hoc cus*, in plurali *hi specus* dicimus. (Guelf. I. *exesi*, vacui.) — . *Deprensis*; periclitantibus. [Verbum nauticum est, cum npestate occupantur. Sic alibi (A. 5, 52.): *Argolicove mari rensus.*] — 422. *Tegit*; tegere consuevit. Nam tunc illic

37) Burm. in fine add. Hoc ideo dicit, quia Proteus, antequam in Aegyptum commigraret, Thraciae fuit incola, ubi habuit uxorem, ex qua filios Telegonum et Polygonum, qui, cum advenas secum luctari adigerent, et excruciarent, ad postremum ab Hercule victi et interempti, patris animum perculerant: quapropter taedio praesentium rerum solum vertere coactus, Aegyptum petiit.

non erat. *Obice*; obiectione. Et melius *hic obex*, quam *haec obex* dicimus. (Guelf. I. *Iuvenem*, *Aristaeum*.) — 423. *Aversum a* (codd. omitt. *a*) *lumine*; paululum obliquum a lumine. Et sciendum Proteum temporalem suscipere divinitatem, alioquin potuit Aristaeum cognoscere latitantem. — 425. *Iam rapidus*; hic distinguendum propter duo epitheta. *Sirius* autem stella est in ore Canis, per quam nimios aestus accipimus. *Sitientes Indos*; populos subsolanos. — 427. *Cava flumina*; alta. Lucanus (1, 396.): *Deseruere cavo tentoria fixa Lemanno.* — 438. *Vix defessa senem passus componere membra*; aviditatem exprimit tenere cupientis. Unde eum contra matris praeceptum cito in Proteum fecisse impetum dicit, per quod incontinentes animos hominum docet poëta. — 444. *Hominis ore*; humana scilicet voce. — 445. *Nam quis te iuvenum confidentissime nostras*; i. e. quisnam. Hodie enim *Nam* particula postponitur, antea praeponebatur. Terentius in Phormione (3, 1, 5.): *Nam quae est haec anus a fratre egressa meo?* — 447. *Proteu*; vocativus Graecus est, ut Orpheu. *Fallere cuiquam* (Guelf. I. *quisq.*); alii quicquam legunt. Hoc autem dicit: Quum omnia noveris, desine adventus mei causam velle cognoscere (Guelf. I. *fallere.*) — 448. *Deum praecepta*; propter matrem hoc posuit nomen (Guelf. I. *hoc dicit*). — 452. *Graviter frendens*; cum ingenti tumultu. — 453. *Non te nullius*; i. e. non humilis, sed magni. — 454. *Magna lues commissa tibi*; i. e. magnorum scelerum est ista persolutio. Et alii ita distinguunt, ut sit, a te commissa. Alii *Tibi has miserabilis Orpheus*; non humile autem numen dicit Tisiphonem, i. e. mortis ultricem. Nam ideo Tisiphone dicta est, quasi cui cura est τίσις φόνου, i. e. mortis ultio. — 455. *Haud quaquam ob meritum*; i. e. non tales quales mereris. Nam eius uxori (Guelf. I. II. R. *uxoris*) causa mortis fuisti. Inferret autem digna supplicia, nisi fata prohiberent: quibus faventibus ita numinum minora infert, licet maiora non possit. — 458. *Moritura puella*; merito non vidit: quippe moritura (serpentem). — 459. *Servantem ripas*; tenentem. Ut (A. 7, 52.): *Tantas servabat filia sedes.* — 460. *At chorus aequalis Dryadum*; ergo et Eurydice Dryas: et bono compendio eius praetermisit interitum. *Supremos montes*; summos. Ut (Terent. Adelph. 2, 1, 42.): *Pro suppreme Iuppiter.* — 461. *Rhodopeiae arcas*, *Altaque Pangaea*; Rhodope mons [est] Thraciae, sicut Pangaea (codd. *Panchea*). — 462. *Rhesi Mavortia tellus*; quam postea Rhesus tenuit. Et est Prolepsis ex persona poëtae. Quo enim tempore Orpheus fuit, Rhesus necdum regnabat in Thracia. — 463. *Hebrus*; fluvius Thraciae gelidissimus. *Actias Orithyia*; Atheniensis Nympha, quam Boreas in suum matrimonium rapuit. — 464. [*Ipse*; Orpheus.] *Cava testudine*; periphrasis citharae, cuius usus repertus est hoc modo. Quum regrediens Nilus in suos meatus varia in terris reliquisset animalia, relicta

423) B. R. Guelf. II. pro *cognosc.* hab. *irescare*, s. *irascare*. Vos. cum iraescare Cyrene deprehendit scire Latinitatem. V. cum irascare timere deprehendit scire Latinitatem. Guelf. I. potuit praescire etiam Arist. latit.

460) Guelf. I. *Supr. m.*, hic *supremos* longe positos. Implerunt et supr. m., bene dixit *supr.*, ut etc.

ı, testudo est: quae cum putrefacta esset, et nervi eius re-
issent extenti intra corium, percussa a Mercurio sonitum
: ex cuius imitatione cithara est composita. *Aegrum amo-*
moestum, deceptum. — 465. *Solo in litore*; deserto, in
sine uxore morabatur. — 467. *Taenarias etiam fauces*;
arus Laconicae promontorium est circa finem Maleae, ubi
orum dicitur esse descensus. — 469. *Manesque adiit, re-*
ue tremendum; haec omnia ad laudem pertinent citharae,
fretus ista superavit. — 470. *Nesciaque humanis*; ad exitum
ae rei respexit, non ad principium. Nam primo meruit
dicen. — 471. *Erebi de sedibus imis*; de interioribus tene-
inferorum. — 482. *Implexae*; involutae, implicitae, ἐμπε-
σὲναι. — 484. *Ixionei vento rota constitit*; deest *Cum*. Et
licit, cum vento suo rota constitit: i. e. cum causa volubili-
quievit. — 488. *Incautum amantem*; epitheton amantis est. —
Ignoscenda quidem scirent si ignoscere manes; participium
verbi origine. Non enim facit *ignoscor*, sicut nec *triumphor*
) *regnor*. — 490. *Eurydicemque suam iam*; alii legunt:
luce sub ipsa. — 491. *Victusque animi*; sic hoc loco
ut (E. 12, 19.): *O praestans animi iuvenis*. *Respexit*; i. e.
misit in legem, sibi datam. — 492. [*Ibi omnis effusus*; i.
uctus et frustratus. *Tyranni*; i. e. Plutonis.] — 493. *Ter-*
fragor stagnis auditus avernis; quasi exultarent umbrae
u Eurydices. Lucanus in Orphea dicit factum strepitum
ante Eurydice ob hoc, quia *gaudent a Luce relictam* (Burm.
reductam) *Eurydicem, iterum sperantes Orphea manes*. —
Iterum crudelia retro Fata vocant; Ovidius: *Bis rapitur,*
que semel (Guelf. I. *vixitq. t'* (*ter. s. tibi*) *semel*). — 496.
ntia lumina; in mortem reducta. — 498. *Invalidas pal-*
; in umbrae tenuitatem redactas. *Heu non tua*; quia supra
, Eurydicemque suam iam. — 500. *Fugit diversa*; i. e. per
sa. — 502. *Praeterea*; postea. Ut (A. 1, 408.): *Et quisquam*
en Iunonis adoret Praeterea? — 503. *Amplius obiectam*
us transire paludem; mysticum est. Dicitur enim bis ean-
umbram evocari non licere. — 507. *Ex ordine*; sine inter-
ione. — 508. *Deserti*; asperi, inculti. *Strymon* autem flu-
est Thraciae, circa quem ad extinguendum amoris moraba-
calorem. *Haec*, i. e., talia qualia ipse commemorat. —
[*Agentem*; i. e. moventem.] — 513. *Philomela*; pro quavis
Nam species est pro genere. — 514. *Flet noctem*; iugi
s, continuo fletu. — 517. *Tanaimque nivalem*; fluvium Scy-
. *Nunquam viduata pruinis*; semper nivibus plena. —
Quo munere matres; nuptiali scilicet. — 520. *Cicones* au-
Thraces mulieres sunt, quae, ab Orpheo spretae, discer-
s (codd. *carps.*) eum per Liberi sacra simulata. — 523. *Mar-*

) Guelf. I. add. Et aliter, *ignoscenda* participium passivum sine ab'a (substantia) verbi. Terentius: culpam const̃am non ego sed ea quae sit ignoscenda.

d

) B. R. continua flere diupete. Vos. continua flet odii. V. petendii. *continua* hab. etiam cod. Urs.; Guelf. II. iuge noctem continua fleto clipete. Probe Guelf. I. Iugiter noctem continua flet.

morea caput a cervice revulsum; i. e. pulchra. Sane alludit ad id quod dicit Ovidius (Metam. 11, 56.) quia cum caput eius delatum serpens ad ripam mordere voluisset, est conversus in lapidem. — 524. *Oeagrius Hebrus*; Oeagrus fluvius est, pater Orphei: de quo Hebrus nascitur, unde eum appellavit Oeagrium. — 528. *Haec Proteus*; subaudi dixit. — 530. *At non Cyrene*; deest territa est: quod ex sequentibus datur intelligi. — 535. *Pacem petens*; beneficium, benevolentiam. *Faciles Napaeas*; exorabiles nymphas, [et] ad ignoscendum paratas. Sane sciendum. easdem esse Napaeas, quae et Dryades sunt. Nam supra ait (460.): *At chorus aequalis Dryadum.* — 540. *Intacta cervice;* indomita. Et dicit [ita] animalium sacrificium esse faciendum, ut non tantum occidantur hostiae [, sed caedantur.] — 545. *Orphei*; dativus est Graecus. *Lethaea papavera mittes*; agrestia. — 546. *Placatam Eurydicem vitula venerabere caesa*; hypallage, pro veneratam placabis (R. Vos. Guelf. II. *placabilis.* Guelf. I. pro ven.; et *placatam* pro placabilem.) — 548. *Praecepta facessit*; facit: frequentativum est pro principali. Aut certe ideo *Facessit*, quia plures hostias immolavit. — 554. *Subitum, ac dictu mirabile, monstrum*; res enim haec ex improviso venit, ut apes ex bubus erumperent. Nam (al. *quia*) praecepta Cyrenes, tantum ad placandum numina pertinebant. Notandum sane, quia ex hoc eventu illa ars inventa est, quam supra memoravit: et melior facta per industriam. — 556. *Stridere apes utero et ruptis effervere costis*; haec verba et secundae sunt coniugationis et tertiae: nunc tamen tertiae. — 558. *Uvam demittere ramis*; in morem uvae, i. e. botryonis, defluere: quod Graeci βοτρυδὸν dicunt. — 559. *Haec super arvorum cultu*; primum librum per hoc significat: per *pecora* autem, tertium et quartum, quia et apes pecora sunt. Per *arbores* secundum. Et hoc dicit: Haec ego, i. e. Georgica scripsi, dum Caesar in oriente pugnaret. — 561. *Euphratem*; Orientis fluvium. *Fulminat*; fortiter facit. *Victorque volentes Per populos*; unum virtutis est, aliud (Burm. *alterum*) iustitiae. Nam vincere, virtutis est: iustitiae vero, non invitis, sed volentibus imperare. — 562. *Viamque affectat Olympo*; praeparat sibi divinos honores. *Parthenope*; i. e. Neapolis, quae primo ex corpore unius Syrenis illic sepultae Parthenope est appellata. — 564. *Studiis florentem ignobilis oci*; i. e. artis poëticae, quam ocium ignobile appellavit, ne quid de se videretur arrogans dicere. — 565. *Carmina qui lusi pastorum*; qui etiam Bucolica scripsi. *Audaxque iuventa*; aetate iuvenili (codd. *iuvenali*). Nam ut diximus supra, viginti octo annorum Bucolica scripsit. Et bene breviter a se scriptarum rerum exsecutus est titulum.

523) Post *pulchra* Burm. add. Constat enim caput Orphei in Hebrum proiectum, et id fluctus in Lesbum insulam detulisse. Hebrus autem fluvius in Thracia est, qui ex fontibus Rhodopae montis prolabitur: dictus ab Hebro, Boreae fratre, quem Oeagrium ab Oeagro patre dicunt. Sane etc.

530) Guelf. I. add.: et aliter, scil. discessit.

VIRGILII MARONIS

NTERPRETES VETERES

ASPER CORNUTUS HATERIANUS LONGUS NISUS PROBUS SCAURUS SULPICIUS ET ANONYMUS

EDENTE (EX COD. VERONENSI PALIMPSESTO)

ANGELO MAIO.

Ecl. 3, 27. *Stridenti* etc.; significanter illud Theocriti (5, 7.) nslatum locavit: *Ἀρκεῖ σοι καλάμας αὐλὸν ποππύσδεν ἔχοντι.* *sperdere;* eleganter ex loco, quod in triviis; re, quod *stipula;* io, quod *stridenti.* — 29. Vitulam; M. . . operis auditor pa- . . . apud veteres . . . bantur . . . ut comici *adipiscerentur* *emii loco* arietes at tragici hirquos; heroici . . . lyrici tau- n. — 30. *Bis venit ad mulctram;* adnotandum, quod hic ulctram feminino genere posuerit, cum alibi neutro (G. 3, 177.): *plebunt mulctralia vaccae.* Hoc autem est ex illo Theocriti , 14.): *Μόσχον ἐγὼ θήσω, σὺ δὲ θὲς ἰσομάρτυρα ἄμνον.* et reli- n. *Binos* etc.; suo more binos pro duobus, ut alibi (A. 1, 313.): ina manu lato crispans hastilia ferro. Praedicatio vitulae est uae duo . . . — 31. *Quo pignore certes;* quo opere confligas, d quod praemium ad certamen exhibeas. — 34. *Bisque die* *umerant; Ambo ineuntes* numerum non sinunt quicquam de rege imminuere. *Alter et haedos;* alteruter etiam haedos, ut ura propensior indicetur, cum etiam haedorum numerus requi- atur. — 37. *Alcimedontis;* fictum nomen artificis, nusquam nim laus huius operis invenitur. Et voluit obscuriorem sensum eddere . . . faedera . . . orum pignus futurae concertationis ad- avit. — 38. *Torno facili* . . . scalptura . . . — 39. Corymbi unt hed. . . fructus granis h . . . inter se coëunt. — 40. *In*

medio; Cornutus sic aestimat: Dicit *in medio sicut il* medio mihi Caesar erit, pro eminebit. *Duo signa*; duo putatur ostendere, quos nondum publicaverit. *Et quis ter?* . . . ta de pluribus sit. Alii namque Endoxum (*Eu* dunt; plerique Aratum . . . ae nomen ascribserit; nonnull meden; quidam Hippasychum (*Hipparchum?*), vel etiam monem. De Hesiodo . . . ritis convenit. Aliqui Eupliden astrologum significari putant. — 50. *Venit ecce Palaem* laemonem Augustum intelligit, qui iudexsit poëtarum......

Ecl. 5, 88. At tu sume pedum; . . . praemiis alax he (*pr. alacer uterque*) discedunt. Pedum autem est baculum vum, quo pastores utuntur ut adminiculum pedum sit. Ennius in Ifigenia: Gradum proferre pedum nitere. C fid . . . *Porro est recurvum quia eo* pastores pedes ov trahere soleant. Ut autem imputaret munus suum, ait: q cum saepe rogaret non tulit Antigenes. Additque: et e dignus amari. Cetera etiam ad laudandum pedum dicun

Ecl. 6, 1. *Prima Syracusio*; aut (*haud?*) nostra e bus, quasi primus latine bucolicon Vergilius scribserit . . ensi, i. e. Theocriti. Est autem ὑπέρβατον. Nam ordo Prima nostra Thalea dignata est . . . γοριχῶς, quasi pr Romanis bucolicon *condiderit* . . . *Syracusio*; versu Tl Ideo dictum, quia Syracusae metropolis Siciliae civitas, Theocritus . . . *Dignata est;* Adroganter dictum, quas rit maiora scribere *quam bucolicon*, quod ex facili comp . . . . Nec sicut olim lusit Anacreon vel veronensis Catull dono lepidum novum libellum, Arido modo pumice exp Corneli, tibi; namque tu solebas Meas esse aliquid putar Item Horatius (Serm. 1, 9.): Ibam forte via sacra, sicu est mos, Nescio quid meditans nugarum. — 2. *Silvas h* antiqua consuetudine, sicut (E. 2, 29.): Adque humiles l casas . . . magnas, ut Graeci dicunt πλέει τὴν θάλασσ alibi Vergilius (A. 3, 191.): Cava trabe currimus aequor *per aequor*. — 3. *Cynthius;* i. e. Augustus aurem. . sicut iis solemus facere, quos admonemus. — 4. *Vellit*; p (*praeteriti*) temporis, ut admonuit. — 5. *Deductum* c tenue, gracile, subtile, quale bucolicis . . . origo ab em . . . quia hae deductiores sunt, i. e. tenuiores. — 6. *ego*; ordo hic est: Nunc ego, Vare, agrestem tenui musa dulor harundine, supersunt autem qui laudes tuas dicant rant κατ' ἐξοχὴν legendum: dicere cupiant, sed inplere ne sint. — 7. *Tristia condere bella;* aut epitheton est o bellorum tristia, aut specialiter ad civilia respicit, *quae f* tristia, sed illis, contra quos gesta sunt. Condere pro c nere. Sic Horatius (Epist. 1, 1, 12.): Condo et compono mox depromere possim. — 9. *Non iniussa cano; Cornut* tat hoc ad Musas pertinere; sed illud magis accipiendum, thius aurem vellit et admonuit: *nempe quod nutu* Augusti nitus sit, ut bucolicas scriberet. Si quis tamen haec quoq quis; iucunda ἐπανάληψις . . . et c . . . ticis. — 10. Ti strae, Vare, myricae; hoc est, te etiam humilia canent. pastor alibi (E. 9, 10.): Carminibus vestrum servasse Men . . . . nuninibus (*nemoribus*) nostris caneris. Varum

...quitur hoc epicedio, cui etiam conloquia creditur nec non ...sermonis inpendere. Duobus tamen illis pastoralia nomina ...it. Silenum vero Sirona philosophum intelligit. Nam Si... Vergilius audivit. Hic tamen Siron epicureus traditur. .. ...cl. 7, 22. Quale meo Codro; Codrum plerique Vergilium ...unt, alii Cornificium, nonnulli Helvium. Quod s . . . Cin...putant, de quo bene sentit. Similiter autem hunc Codrum ...gris Valgius honore et laude . . . Cornific(i) appetat. Et ...m in ecloga (elegia?) de eo ait . . .: Ille canit quali tu ...ca . . . . . . solet numeros dicere, Cinna, tuos. Dulcior ...nquam pylio profluxerit ore Nestoris . . . aut . . . pectore ... . credis mihi . . . Noctem non hilarum posset . . . ...is in . . . quantum si gurgite rautae (raucae) Criseae quae...mina castaliae . . . qui accipiendus est φυσικῶς. — 24. Hic ...r etc.; arguta, sonora, ut est (A. 7, 14.): Arguto percur...pectine telam. — 30. Vivacis cornua cervi; ἔλλειψις; non ...addidit: aut consecravit aut posuit, sicut illic (A. 3, 288.): ...s haec de Danais victoribus arma. Homerus (Hesiodus) Ἐννέα μὲν ζώει γενεὰς λακέρυζα κορώνη Ἀνδρῶν ἡβώντων, ...ς δέ τε τετρακόρωνος· Τρεῖς δ' ἐλάφους ὁ κόραξ γηράσκεται· ... δ φοῖνιξ Ἐννέα τοὺς κόρακας· δέκα δ' ἡμεῖς τοὺς φοίνικας ...ι εὐπλόκαμοι κοῦραι Διὸς αἰγιόχοιο. (cf. Plin. Hist. Nat. 7, ...) 33. Sinum lactis; Asper. Sinum est vas vinarium, ut ...s significat, non, ut quidam, lactarium. Plautus in Cur...e (1, 1, 75.): Cedo, puere, sinum. Et respondetur: Quasi ...ynam dicas in qua Chium vinum solet esse. Sinum ergo ...hum . . . e sinus vocitatum. Hic autem sinum lactis vas ...unque lacte onustum. Varro de vita .PR. (Populi Romani) ... Lepestam vas dicebant ubi erat vinum in mensa positum, ...leolam aut sinum. Tria enim haec similia sunt, pro qui...unc acratoforon ponitur. Atta in Megarensibus: „Nempe ...inus apud mensam, ubi sermo solet suboriri seditiosus." — ...erine Galatea . . . m, oceanina. Galatea Nerei filia a Po...mo cyclopo (cyclope) adamata conplexum eius evitans in ...se praecipitat . . . Alii Corneli epitheton. Dicit Nerine ...cla)raret (sicu)lam esse Galateam. . . . .

...cl. 8, 21. Incipe etc.; antiquorum more hanc clausulam ...epodon repetit Theocritum (1, 64.) secutus: Ἄρχετε βου...ς μοῦσαι φίλαι ἄρχετ' ἀοιδᾶς. — 22. Maenalus etc.; mons ...iae. Argutum nemus . . . ut illud (A. 7, 14.): Arguto per...s pectine telas. — 29. (Mopse); . . . c . . . vel de mori...onnullas culpas . . . (s)ubitas pleraeque ap . . . in reatum ...e sint. Et (ait) quod mulier in publico osculum offerre ...rit nec obtulerit plexibil . . . Ob id enim institutum hoc ...veteres habebatur, ut probaret se temulentam in publico ...uisse . . . nuptias . . . intulisse. — 30. Sparge marite nu... nuptiali festo nuces dividi vel in solum abici solent. Sic ...orum colligentium strepitu vox puellae non auditur. Vel ne ...sta verba ad aures ferantur. Est et illa opinio, quod qui ...as contrahunt lusus incaviti (incauti? inviti?) relinquunt, ... Terentio (Andr. 1, 2, 19.): Nunc hic dies aliam vitam alios ...res postulat. Tibi deserit etc.; hoc est, tibi hesperus ab Oeta ...te consurgit. Inde etiam raptus ille ritus. . . — 32. O digne

coniuncta viro; vindictae loco degeneris viri carpit societ 35. Dumque tibi est odio mea fist.; *ἐρωτικῶς*, quasi non *oderit*, *sed* genus vitae. An omnia apud eum posita od ipse despicabilis sit? — 34. *Hirsutumque supercilium*; gravitas luxum refutans. *Promissaque barba*; annis pasta. . . . .

Georgicor. 2, 91. *Sunt Thasiae vites, sunt et Ma albae*; indiscretim locavit, ut quas quisque voluerit, pr rum situ eligat. — 93. *Et passo Psythia utilior* . . . s expandi solent *ΠΑΝΣΑΟΙΟΝΕΙ*. *Lageos*; uva leporin unde et vocabulum *sumitur*. Vel quia lepores ultra alias s sive quod langou (*languon*) est iuxta dialecticos pedibus . . . ac per ebrietatem ruere; unde et pigros vel otio languonas vocarunt . . . *poëta* evidenter notavit: Te pedes olim vincturaque linguam. — 98. Phanaeus pr rium in Chio insula, ubi Liber et Apollo maximo *hono* tur . . . nes. — 99. Argitis graeca quasi argeotis. Mi haec melior quam i(ll)a maior. — *Rhodia*; de Rhod *Dis accepta*; quod ex ea maxime numinibus sacrificatur culis vel pomis parantur. — 105. . . . maxime harenos i. e. litus harenosum ac Libyae. — 113. *Bacchus* etc patentes sine umbra amat Bacchus, vites bene proveniu arbores floribus venenatis . . . *frigidis* locis abundant, t bus denegantur. — 115. *Eoasque domos Arabum*; Arab tus regio abundantissima. *Pictosque Gelonos*; Thracas, bus interlitis inlustri . . . membra. Sic et alibi (A. *Pictique Agathyrsi* . . . de versicoloribus eorum vestibu putant dictos. — 116. Nigrum hebenum; . . . materiam et levem. Observandumque quod masculino genere di forte . . . num (*per neutrum?*) locutus sit. . . . . — 289. Tenui vitem committere sulco, parum p fossae; et fructuosior habetur vinea, quae non in profu mium *in*foditur. — 291. Aesculus arbos glandifera, p men bacas ferens. — 298. *Vergant*; declinent, spe *Neve* etc.; . . . arboris fructus . . . assandas in sacra Etiam verua ex ea faciunt, sicut ipse alibi (395.): E cornu stabit sacer hircus ad aram, Pinguiaque in verub binus exta colurnis . . . . vitibus pecudem caprum lant Libero . . . ede plectantur, ut hanc arborem Deo crificalibus flammis . . . a dicuntur vitium sine fructibus tates de flagri similitudine quae ante bimatum . . . poste tes . . . naturali humanae palmae simili . . . quod i multifidas dividitur ut digiti. . . . . — *gerent*; premerent. — 353. *Findit canis aestifer arv* signum illud formatum putetur. Est enim in lingua ext niculae stella ardentissima quae solet germina male ope rere. — 368. . . . tibus sumant intellegi . . . *creverint* *comas*; attonde luxuriantem. — 373. *Cui super indig emes*. . . . pecus supra elementorum vim nociturum in nisi caverit. . . . . — 533. *Septem arc* ptem (montes) . . . etiam dies sacer septimontii constitutu 536. *Dictaeus*; Graeci . . . — 538. *Aureus Saturnus*

i auctor, cuius in Italia latentis regnum iustissimum . . .

eorg. 3, 1. *Te quoque, magna Pales;* . . . Palem invocat corum studiis proventibusque dicturus *quibus praesidet* Εὔπορος quidem se parat . . . (ha)esitant, quod a Deo verit. Sed in eo (*libro I.*) Maecenatem ad vicem numinis ecatus. *Magna Pales;* potest communi . . . et magnis . . . onem . . . coli statuit, et cuius die Romam condidit, i. e. us. Sic et alibi poëta (G. 3, 294.): Nunc veneranda Pales . Pales Matuta, cuius templum Atilius Romulus vovit. 'Απ- όλλων unde magn . . . — 2. *Pastor ab Amphryso;* . . . i pecus traditus est, qui iuxta Amphrysum Thessaliae flu- huic subiacuit. *Lycaei;* Lycaeus mons Arcadiae, circa Pan Deus colitur, Arcadia abundat his etiamnum religio- unde et idem Pan Lupercus colitur. — 3. *Cetera quae tenuissent mentes;* vacuas mentes scribentium intellegen- Sic Lucretius (4, 910.): Vacuas aures animumque sagacem. tur et vacuas, otiosas. — 4. *Omnia iam vulgata;* in vul- data ac per hoc relinquenda . . . (s)ensui libentius tra . . . tiones persequi . . . dure Herculi imperitantem . . . circa exercentem. Unde illud est (G. 1, 63.): Homines nati du- genus . . . Stheneli filius rex Argivorum Herculi athlas .XII. avit. — 6. *Hylas puer;* . . . filius inter Argonautas comes lis, in Mysia raptus a Nymphis et *sonitu proditus* rivi est. *tonia Delos;* Apolline et Diana Latona gravida insequen- draconem Delo invecta vitavit *in coturnicem* avem, quae ὄρτυξ dicitur, versa . . . poëta. — 7. *Hippodameque;* mai filia . . . velocit . . . certamine exsuperavit, quae per em . . . ercori filio . . . oum. *Umerique Pelops* . . . My- tradiderunt, Tantalum Iovis filium . . . antem Pelopis . . . m . . . et ut lautissimis dapibus (adpositis), furiarum ag- prohibeatur attingere . . . pulae genus . . . pellatum. S. . . lianus historiarum scribtor . . . verit eburnum appellatum dit. Minerva . . . ex ebore . . . cetera (lucu)brare paras- — 11. *Aonio vertice;* Helicone Boeotiae monte musis sacro, Vergilium ad romanam linguam sequantur. — 12. *Idymeas as;* (palmas) Idymeorum. Regio Iudeae Musarum numini . Eleganter autem regionum conla . . . q . . . dixerit idy- specialiter palmas, quia illic et plures et *proceriores pro- unt.* — . . . . 351. *Rhodope porrecta sub axem;* . ad septentrionem porrecta. Longissime autem hic mons sua extendens . . . mons hic in declinab. . . — 364. *Umida d;* non per se umida, sed aquae admixtione . . . o, et ideo stricta. Purum enim numquam gelatur. — 376. *Secura t;* nihil laboris habitura, eum latibulo . . . — 382. *Rhiphaeo ro;* Scythico. Sed nunc Eurum non suo nomine significavit, a ab oriente flatus illius est. Sed per metalemsim quemcum- ventum dixit. Attamen Aquilonem proprie accipiemus cui . — 391. *Munera sic niveo;* . . . traditur speciosi arietis nere lunam a Pane delusam fuisse . . . *vellera* quaedam. Ni- annos (*Ita Panos*) et Paniculas vocaverunt. — 402. *Calathis;* e vulgo panaria vocant. . . . .

Georg. 4, 444. *Hominis ore*; De . . . quia vaticinatu os hominis traditur induisse, ut loquens responsorum serie Aristeo pos(sit) intellegi. — 445. *Nam quis te*; pro qu poëtica usurpatio, ut reversione syllabarum loquendi .. nondum se divinatio tota collegerat. Et minaciter co irascitur. — 451. *Ardentes oculos*; divinaturi imagine aspectu commotiore designat. — 463. *Actias Orithyia*; quae Acte aliquando vocata est, ut Callimachus et alii t runt. Orithyia Erichthaei filia. Haec a Borea rapta (et a in Thraciam edidit ex se Zethum et Calain. Per Orithyi tem ultimam Thraciae partem significat ad septentrione tae. — . . . . 524. *Oeagrius Hebrus*; ep flumini de regis nomine qui a patria Oeagr(iu)s aut ((*Orphei*) patris. — 535. *Faciles Napaeas*; quia Graeci napе vocant. Faciles Nap., fluctuantes, natura *flexibiles*.

Aeneid. 1, 1. *Arma virumque cano*; . . . ad litora Arma (partim) ponuntur pro *instrumentis rusticis*, ut 160.): *Dicendum et quae sint duris agrestibus arma*. P pro caestibus (A. 5, 425.): Paribus palmas amborum i armis. Ponuntur pro pistor(um) *instrumentis* (A. 1, 177. aliaque arma expediunt. Ponuntur proprie suo nomin cum telis (2, 668.): Arma viri ferte . . . parte orationis. tur pro fulgore (3, 517.): Armatumque auro circumspicit Signific . . . (9, 773.): Ferrumque armare veneno. A (*accipiuntur*) et pro bello, ut hic: Arma vir.q. c. — Arn per plurali numero enuntianda. Sed hic *per μετωνυμίαν* intellegetur. *Μετωνυμία* est per id quod continet id quo netur, ut dicitur Ceres pro frugibus, arma pro bello. tribus modis ad intellegentiam datur. Ponitur enim natu tute, adfinitate. Natura (7, 444.): *Bella viri pacem*que Accipitur pro virtute (10, 361.): Haeret pede pes, densusq vir. Adfinitate (E. 8, 32.): O digno *coniuncta* viro. — quatuor significationes habet. Ponitur pro cantare (1, Hic canit errantem lunam. Ponitur pro pl*orare* (2, 124.) crudele canebant exitium. Ponitur pro vaticinari (6, 76 canas, oro. Pro carmine hic accipi*tur*. — *Troiae ab or* perifrasin circumlocutus est ab oris Troiae pro a Troia. cantur autem *litora*, ut est (1, 538.): Pauci vestris adn oris. Significantur fines (3, 396.): Italique hanc litoris Significantur clipei partes (10, 588.): Subit oras hasta pe Significantur et regiones, ut hic: Troiae qui pr. ab or. . . bimus. — 3. *Iactatus et alto*; altum significat mare, Significat et caelum (1, 297.): Maia genitum demittit a Significat *profundum*, ut (6, 237.): Spelunca alta fuit v immanis hiatu. Significat amplum, ut (G. 4, 462.): Pangea. Significat *magnum ut* (10, 875.): Sic pater ille faciat, sic altus Apollo. — 10. Insignis ponitur pro adn ut hic: Insignem pietate virum. Ponitur pro pretioso, (8, 166.): Insignem pharetram. Ponitur pro decoro (9, Insignis facie, genitor quem miserat Arcens. — 11. *Inp* hic coëgerit; alibi significat inpingere (1, 82.): Inpulit i Significat et temptare (2, 55.): Inpulerat ferro. Significat

I.): Impulit ipsa manu portas. — 12. *Urbs antiqua fuit;* io. *Tyrii coloni;* hi qui a Tyro *profecti Carthaginem* erunt. . . contra (punicas) . . . regiones posita, sed quo- . . . qui itali nu . . . — 16. *Hic illius arma; Iunoni* n, hastam et cassidem tradunt. Venus etiam armata per- r. Est autem . . . à currus . . . matris Deum vehitur, it Iunoni potest hoc vehiculum deputari, sicuti ipse poëta 3, 532.): Quaesitas ad sacra boves Iunonis, et uris Inpa- luctor alta ad donaria currus. — 21. *Belloq. superbum;* suit superbum, ut in tertio (326.): Iuvenem superbum. tellegitur et . . . *gloriosum.* Accipitur clarum: Ultroque um. Intellegitur et imperiosum (12, 236.): Nos patria dominis parere superbis cogemur. — . . . . *uae te, genitor;* genitor melius quam pater, quia pater fit ptione, genitor nonnisi qui genuerit. *Vertit;* . . . vel im- t, i. e. de proposito retraxit; ut alieno instinctu, non sua mutatus est. — 240. *Fortuna ponitur* interdum pro statu , ut illud (1, 454.): Dum quae fortuna sit urbi. Saepe pro adversa, ut hic: Nunc eadem fortuna viros. Ali- pro prospera (11, 413.): Nec habet fortuna recessum. ur pro occasione (9, 240.): Si fortuna permittitis uti. *ur et pro* successu (12, 920.): Sortitus fortunam oculis. im pro necessitate (9, 41.): Siqua interea fortuna fuisset. — *ntenor potuit;* Antenor Troianorum primatibus mixtus de la Helena saepe auctor fuit, Menelaumque et Ulixen ne insidiis sternerentur admonuit, et, ut ab aliquibus tradi- is defendit; ob quod meritum, capto Ilio, incolumis eva- c iuxta fontem Timavi . . . urbem statuit, quam Patavium vit. — 243. *Illyricos sinus;* Cadmus, Agenoris filius, Thebis, comite Harmonia coniuge, fortunae iniurias ns) fines Macedoniae supergressus, parvulum filium, qui lyricum fluvium ab Harmonia editus fuerat, dereliquit. erpens spiris suis innexuit, et donec ad adultos veniret mplexu corporis fovit, imbuitque viribus, quibus omnem gionem sibi subdidit. (Hic) ex vocabulo suo Illyrium *de-* vit. — 247. . . . quas aves Antenor secutus traditur ex o. Sunt qui Patavium a Patena palude dictum putant, *prope civitatem fuisse dicitur. Alii a* Pado flumine vo- volunt, ut littera una sit mutata postea ex Padavio. Ante- tem traditur *Henetos*, qui ex gente Paphlagonum secuti amisso duce Poelemene (*Pylem.* v. Liv. 1, 1.), adposito nate (*digam.*) Venetos appellasse . . . Homerus ita ait 851.): *Παφλαγόνων δ' ἡγεῖτο Πυλαιμένεος λάσιον κῆρ.* — *nti nomen dedit;* potest pro *progenie accipi*, ut est (5, Cui genus et nomen quondam natique fuissent. Et alibi : Et nos aliquod nomenque decusque gessimus. *Hinc di-* *stavini* gentiles se Romanorum. Sed haec intempestiva etatio (*interpret.*) est. — 249. . . . Antenoris . . . Aponi . tus. Apollo dictus . . . dolores fuget. — 260. *Magna-* *Aenean;* Aeneas uxore et regno potitus, Latino mortuo, s certamine premens, in conflictu bellico *requisitus nus-* omparuit, et Numici fluminis gurgite haustus putatur, cui s, hostibus devictis, in loco quo . . . r apparuerat, Aeneae

indigeti templum dicavit (cf. Liv. 1, 2. Dionys. Hal. 1, 64. 2, 5, 43.), ad quod pontifices quotannis cum consulibus sacrificaturi. . . . .

Aeneid. 2, 81. *Fando*; . . . et Pacuvius in Teucro: l a Troia adportat fando? Lucilius in .IL: Fandam adque a iter ab ima fl . . . *Hic ergo* patiendi vim non agendi Supra vero (2, 6.): Quis talia fando Myrmidonum, activ enuntiavit. — 82. *Belidae nomen Palamedis*; Nauplii filius Palamedes, sed longius repetit ab origine Belidis ep *nempe ad Belum usque* refert. Origo autem eius talis tr Epaphus Iovis et Ius filius de Euxia Elidis amnis filia Mem ex qua et Neptuno Belus et (Agenor) nati sunt; ex Belo l et Aegyptus; ex Danao a Mymene soror . . . Neptunius l um. Huius Protaeus (*Proetus*); et Proeti Laernus; cuius i lus filius; et inde Clytius; *tum ex hoc Nauplius*; et ex e medes, de quo nunc Sinon loquitur. Varro (*Atacinus*) Ar tarum primo: Ecce venit Dana(i) multis . . . Namque sati tio Laerni quem Naubolus ex se, Laernum Naupliades, l sed Nauplion edit, *Filius huic Palamedes quem* Danai *ne dunt*. — 83. *Falsa sub proditione*; Filaetia est (qua . . rcum) per Palameden. Nam qui genus trahebat a Be potuisset a commilitio vacare Graecorum; proditusque simulatione furoris . . . corrupto satellite eius (noctu aliqui in tabernaculo illius obruit fictasque de proditione mox litteras Agamemnoni dedit; quod cum penitus adseveratum innocens Palamedes damnatione *occiditur*. — 90. *Pellaci* cumventoris, vel etiam corruptoris, a verbo qu(idem) i. e. circumvenio sollicito tra . . . Lucretius (5, 1002.): . placidi pellacia ponti. — 101 . . . tea quidem ad alias p pertinentia proferuntur. Ceterum ad ipsius Sinonis actus — *Iamdudum sumite poenas*; iamdudum (hic) *est qu mum*; ut (1, 580.): Iamdudum erumpere nubem ardeban rique tamen sic distinguunt: Idque audire sat est iamdudu sequatur postea quasi ex fiducia . . . — 104. *Hoc Ithac et magno mercentur Atridae*; elegans fraudium color, quid suppliciorum Sinoni fuerit inlatum, Graeci sint vin — 155. *Vos arae ensesque nefandi quos fugi* . . . m texitur. Nam neque ullis adpetitus insidiis est, neque hostiae, neque fugiendi . . . denique sic de omnibus i per ea quae non fuerunt dans sacramentum careat obiu — 163. Impius Tydides genere; inde impius nomine. *Scelerumque inventor Ulixes* . . . suae potestatis . . . no sis arcis custodibus Diomedes et Ulixes in castra Palladi Ac tunc Diomeden Ulixes, ut tantae laudis titulum ad temptavit occidere. — 165. *Fatale Palladium*; in qu Troianorum constabat. Alibi (2, 237.): Scandit fatalis muros. Fata quatuor modis (sum)untur. Aut enim ab . . . edem et Parca . . . quae et responsorum significat telleguntur, ut est (2, 13.): *Fracti bello fatisque repu* univers . . . constituta, ut (2, 554.): Haec finis Priami Aut (6, 147.): Quo te . . . ac . . . fata vocant. I. e. q . . . (adiuvante) Deo aguntur . . . *Et quo quemque mod* feratque laborem (6, 893.). Traduntur etiam . . . fatal

qua significatione hic dicitur fatale Palladium. — De Palladio ne (haec pauca). Duo Palladia traduntur extitisse, (alterum) Attices regione, alterum in Troade. Adque illud quod Athe- repertum est, videbatur ponti inlabsum: unde apud illos tu . . . ηλτις Ἀθηνᾶ. Alii sic existimant, quod hoc ex Samo hracia Troiam Dardanus transtuli(t) (cf. Dionys. Halic. 2, 66.) . . . galos vocant; cui responsum fuit, tamdiu mansuram Troiam, ndiu id mansisset incolume — . . . . 170. rsa Deae mens . . . Iunone (1, 482.): Diva solo fixos oculos rsa tenebat. — 171. Tritonia; . . . alii in Libya esse confir- nt. Quidam etiam paludem interpraetantur, ut Santra Anti- tum libris . . . ϑρεῖν sit φοβεῖσθαι, et Minerva hominibus proeliis metum iniciat. — 173. Salsus sudor iit; hoc epithe- demonstrativum, quo totius corporis sucus etiam gustu potu- it agnosci. Namque laborando manat de corpore sudor. Pro- malo epitheto putat usum poëtam. Critici vero naturalia itheta nusquam inhoneste putant locari. — 178. Omina ni petant Argis, Numenque reducant . . . relligionem. Omina icie repetuntur . . . o unde progredi . . . am proficiscitur, de saucius nulla re gesta memoriae mandanda, obiecta relli- one Numinum rediit . . . amque repetiit . . . si forte quispiam nceps senex recipiebat (sortisque) adque auspicium repetebat nuo. — . . . . 288. Graviter gemitus imo de pe- ore ducens . . . . prior versus (videlicet: Ille nihil; nec me aerentem vana moratur) adstruxit cum dicitur gemitus imo pect. duc. Summa autem celeritate enuntianda sunt omnia ae debent urgere fugiturum. — 293. Sacra suosque tibi com- endat Troia; eleganter ait, Troiam (Troia) commendat, po- us quam ipse commendare se dicat. Cuncta enim sic Aeneas git, ut videatur patriae praestitisse quod fugit. Sunt autem in versibus, quae cum ἐκτάσει pronuntianda sunt, Sacra quae tendo . . . quae sola habet, tibi commendat, qui solus de civi- us remansisti. — 295. Pererrato statues quae denique ponto; ticinii more somnii monita clauduntur, ut sit securitas prae . . cum . . . postremitat(em) . . . magna. Ita dictum et illud , 159.): Tu moenia magnis magna para. — 299. Quamquam creta parentis Anchisae domus; e . . . saevire incipie(ns) . . . eoque remotam patris domum fuisse confirmat, cum Metrodo- us referat, Anchisae aedes in loco . . . troianae urbis fuisse. — 02. Excutior somno . . . tis solemus expelli, sic incusso torpore bito horrore quassamur. — 305. Rapidus montano flumine rrens; Asper. Montano, magno; aut quod monte decurrat. apidus et torrens dicitur, qui aestate arescens, hieme attollitur, uem Graeci χοαμάῤῥουν (χειμάῤ.) vocant. Sed nos ei nomen ab estate posuimus, Graeci ex hieme. — 310. Iam Deiphobi dedit mpla ruinam; observandum quam sapienter primam Deiphobi omum arsisse confirmet, de quo in .VI. (494 sqq.) additur, quod icet post interitum Paridis Helena ei tradita sit, et ob d in ius domum primam Graecorum incursionem nunc dicit fu isse). — 311. Iam proximus ardet Uc.; pro domo Ucalegontis nomen sius posuit, sicuti dicimus ei ad cuius domum ierimus, (ad t)e ri. Ita supra (193.): Ultro Asiam magnam Pelopea ad moenia ello venturam. Nam per Asiam incolae Asiae intelleguntur. —

Clamorq. virum clangorq. tubarum; Homerus nullum tubarum usum in nocte constituit. *Immutatum ordinem* rerum omnium etiam ex hoc confirmat Aeneas, quod ad convocandos socios non solum ignis indicio *verum etiam* tubarum sonitu Graecorum multitudo commota sit. — . . . . 472. *Sub terra* etc.; conveniens comparatio, ut sicut serpens sub terra latuerit, et in auras subito eruperit; ita et Pyrrhus in equo clausus tali specie in bella processerit. — 473. *Positis exuviis;* quaeritur ab aliquibus, utrum bene positum sit exuviis in significatione pellis. Dialectici enim tradunt, inde bene dici exsuvias, unde dici et induviae recte possint. — 479. *Correpta dura bipenni;* .. acutum vocarunt, unde et bipennis dicitur ex utraque parte acuta. — 496. *Spumeus amnis;* plus est spumeus quam spumosus, ut est (1, 191.): Nemora inter frondea, pro frondibus onusta. — . . . . 623. *Numina magna;* vel primae inter caelestes potentiae; vel magna intoleranda; cum in excidium Ilii saevitiam etiam multitudo cumulaverit. — 632. *Descendo ac ducente Dea;* alii legunt Deo; fatum volunt dictum. Sallustius quoque auctor est, occultam potentiam Deum vocari (f)*atum:* Ut tanta repente mutatio non sine Deo videretur. Ipse etiam poëta alibi (4, 576.): Sequimur te, sancte Deorum, quisquis es. Qui vero legunt Dea, matri adtribuunt Aeneae liberationem. — 633. *Flammaeque recedunt;* ad id refertur quod .. (2, 505.): Danai qua deficit ignis. . Sed cum (epichi)remate hoc dictum est, ut Veneri obtempe(rent) flammae obsequentes. Et ita antea spopondit filio securitatem (2, 620.): Nusquam abero . . . flammis opprimatur incendii. Tale est etiam illud quod praestitit Aristeo cum dixit poëta (G. 4, 361.): Curvata in montis faciem circumstetit unda. — 649. *Fulminis adflavit ventis et contigit igni;* . . . cuius rei Vergilius sciens, voluit seriem facti huius evolvere. Epicuri (*Epicurii*, *Epicurei*) autem ita tractant, ut poëta elocutus *est*, ventumque igneum fulmen vocant, ac nubibus excuti aiunt, sicut et Lucretius (6, 294 sqq.) tradit. — 657. Men' efferre pedem genitor; non sine te, neque . . . et amans . . . fatalis sed tertio . . . (in)probetur eventus . . . et (il)lud de Aeneae pietate, ut nollet etiam ipse discedere, si pater detrectet evadere. — 664. *Hoc erat, alma Parens;* scandendi difficultatem primae syllabae brevitas facit, nisi .o. vocalem, aut finis partis orationis . . . . et, aut .c. consonantis literae, aut (g)em . . . dum in utraque syllaba sonum praestat pro duabus posita, ut illud (11, 16.): Mezentius hic est. — 665. *Eripis;* pro eripiebas, aut ereptura eras. — 668. *Arma viri ferte citi;* . . . potius instiget, subdendum est armet. Adque id ita duplicis causae ratio deposcit, ut et pro consuetudine hominum . . . eorum qui morantur tarditas increpetur, et ad invidiam pertinet Anchisae, qui filium conpulerit periclitari. — *Quaerunt aliqui, cur arma petat, cum Graecorum* armatus Aeneas ante arma fefellerit? sed Graecorum habebat (2, 389.). — 670. *Numquam omnes hodie;* sic in Bucolicis (3, 49.): Numquam hodie effugies. Plautus in Colace: Si me hodie invitaverit, numquam quicquam . . . Titinius in Iurisperita: Numquamne mihi licebit hodie dicere? Cato in contione: Apirensium (*Epir.*) bellum fecimus . . . tris missi ad(versus . . . quos . . . censorem habuistis, neque) . .

i pectore adsecutus. — 673. *Conplexa pedes*; σχῆμα διανοίας. ec enim omnia non tam narrationem quam . . . spectaculum . ante nuntiantur. — 674. *Parvumque patri tendebat Iulum*; s est quam si dixisset: Mihi ut ad retinendum . . . tis vis aftionis esset (hoc omine). — 678. Et coniunx *quondam tua inquor*; feminei doloris obiectio, qua nec decus ea (*decore a*) rito uxor relinquenda proponat . . . prius personas ad suffraum retentionis obiciat; tamen ubi ad suum pervenit nomen, tivionem *sui* accusat. — *At pater Anchises*; peritum multam disciplinarum Anchisen fuisse . . . ssunt. Naevius . . . qui deo (de eo) ait: Doctus Anchisa, quem Venus pulcherrima (rum) fata docet, divinum ut pectus haberet. Plu . . . po(ëta x) serenum erat. — 693. *Intonuit laevum*; sinistrum i. e. bom, ab eo quod . . . ideo dictum sit . . . quod in posticis, i. e. tum. Sed fulmen unde exoritur, id servari oportet, et tonitru i desinit . . . sinist(r)a tonat, optimum fit auspicium, si modo n posticis sed anticis evenit. — 694. *Stella facem ducens*; . . qui ait, Troianos stellam ducem discessionis habuisse . . . n exactius. Quid si facem ducens? Omnes enim qui de progiis aliqua scribserunt, aiunt, quod si . . . o exciderit . . . rudas. Atqui Anchises velut bonum auspicium esse laetatus est . . a peritis magis acceptum est, quod in re . . . dolosis adversa gnis prodigia casibus expe . . . — 703. *Vestrum hoc augurum*; discessionis et (vaticinii . . . reparandae gentis interpre . . ut non perisse Troiam signorum praesentium maiestate doatur; qui numinum favor a *seren*itate reseretur. — 714. *Ceres desertae*; quasi a filia derelictae, perpetuumque epithetum ciunt propter raptum Proserpinae, vel . . . m quem postea ut inferos vidit Aeneas (cf. 6, 484.). Imitatione sane huius itheti, et inde tracta existimatur . . . „Ara est Isidis desertae ic appellatae propter huiusmodi causam: quia quondam ex litris . . . et per inprudentiam agnae hostia consecrata, quod ictimae genus adeo a cultu Deae eius alienum est, *ut qui acra* eius celebrant, agmina carne penitus semet abstineant." — 17. *Cape sacra manu*; Varro secundo historiarum (*annalium?* . Charis. p. 81, 17 ed. Putsch.) refert, Aenean, capta Troia, cem cum plurimis occupasse, magnaque hostium . . . *obtinuisse* eundi potestatem. Ita . . . auferre. Cumque circa (arma) esque alias ceteri morarentur, Aenean patrem suum collo *exlisse*; *mirantibus*que Achivis hanc pietatem, redeundi Ilium piam datam, ac Deos Penates ligneis sigillis vel lapideis, terres quoque Aenean . . . quam rem Graecos stupentes omnia sua fferendi potestatem dedisse, eaque . . . — *Atticus* de patre nsentit, de Penatibus negat, sed ex Samothracia in Italiam vectos. Contra quam opinionem refertur . . . a Vestae, incens Deae eius aris, ex ruinis troicis liberata. Additur etiam a . Cassio Censorio (*Hemina?*), miraculo magis Aenean patris . . rem inter hostes intactum properavisse. Item (*Varro?*) istoriarum libro I. ait: Ilio capto . . . *Pen*atibus umeris inposis erupisse, duosque filios Ascanium et Eurybaten bracchio eius mixos ante ora hostium prae . . . s etiam ei naves, concessumue, ut quas vellet de navibus securus veheret. — 719. *Flumine ivo*; *solent quid*am calumniari quid dixerit vivo. Sed est et

consuetudo ut dicatur aqua viva quae suo tantum rivo meat ... semper means in eo paludis portu nec mori torpescens. — 721. *Latos umeros; iure* dictum est latos, nec notanda iactantia est in veritate, sicut illud in primo (378.): Sum pius Aeneas. — 723. *Succedoque oneri* . . . sustollo validis umeris . . . genitorem Elisio na . . . sacra contactu (vetat). *Dextra se parvus Iulus inplicuit;* et dictum inplicuit propter pueri trepidationem . . . .

Aeneid. 3, 691. *Comes infelicis Ulixi;* Cornutus. Num indecore hoc dicitur, qum sit Ulixes hostis Aeneae? Asper. Non indecore sed patic (*pathetice*) . . . magnifice, quoniam eadem erroribus et periculis patiebatur Aeneas. — 693. *Plemyrium undosum;* Longus Plemurium fuit emendatum Plemyrium promuntorium Siciliae. Dictum autem ἀπὸ πλημμύρειν ideo est, quod undique fluctibus undisque adluatur. Nassos prius appellata Ortygia . . . apposita . . . esse dicta ab eo quod Latona fugiens draconem Pythonem in coturnicem mutata, quae graece ὄρτυξ dicitur, in eam evolaverit. — 696. Duo ora habere hic fluvius (*Alphaeus*) dicitur; quorum alterum στόμα Ἀλφαίου, alterum στόμα Ἀρεθούσης. — 699. *Sasa Pachyni;* Pachynum promuntorium dictum quod (ibi) propter . . . luus . . . densior sit aër. — 701. *Apparet Camerina procul;* Asper. Camerina Siciliae oppidum . . . r . . . teret pestem . . . ensibus (in ca) . . . e exhaurire eam instituerunt; quae cum attingeretur, tetrum odorem reddebat. Tum consilio capto ad oraculum Apollinis abierunt. Ibi *responsum est: Μὴ κίνει Καμερίναν· ἀκίνητος γὰρ ἀμείνων.* — 705. *Palmosa Selinus;* Longus. Quasi Opuns, Amathus, unde et Selinuntii, quasi Opuntii et Amathuntii dicuntur. Selynas . . . olympionicas multo (*multos*) fuisse adnotat Milestos (*Milesios? Melissus?*) — 707. *Hinc Drepani me portus;* . . . cum X (*Χρόνος, Κρόνος?*) castraret patrem suum Caelum (aliis) . . . tudine quod ad bracchia X . . . falcis imagine. .C. Fannius in .VIII. Annali Drepanum modo, modo Drepana appellat.

Aeneid. 4, 146. *Pictique Agathyrsi;* Asper. Pictos stigmosos, ut (G. 2, 115.): Pictosque Gelonos. In prothesi Laodamiae ac Papyrin . . . „haec terga habeant stigmata." Scaurus. *Cretes;* quia responso accepto ex insula Creta profecti . . . et ducem secuti Delphum Phocidam tenuisse dicuntur, adque ab eo se Delphos nominasse, ut Phalarc . . (*Phalarchus; Philarchus? Alexarchus?*) — 149. *Haud illo segnior;* Longus. Segnior deformior accipiendum, siquidem segnis est sine igne, i. e. frigidus . . . nam et formonsum non aliunde dicimus quam a calido. Formum enim dicebant antiqui calidum. Unde . . . segnem pro deformi . . . dicit Vergilius. — 158. *Votis optata parum* (*optat aprum*); Longus. Indolem pueri vult ostendere, ut merito in .VIIII. (633.) Numanum occidisse videatur. — 176. *Parva metu primo;* primo propter metum parva; mox ubi valere iam cepit (*coepit*), sublimitate procera famosum v(oce) *caput* sideribus audet inserere. — 178. *Illam terra parens ira inritata;* Cornutus . . . (quid) . . . e posset. Asper. Ait . . . in Deos saevire. Famam creavit, per quam quia introducuntur invicem certantes et adulter . . . et belligerasse haec nobis innotescerent. Famam Vergilius singulariter aut Sallustius . . . plurali numero, ut in

·imo historiarum: At per omnem provinciam magnae atroces-*se famae*, qum ex suo quisque terrore quinquaginta aut amplius ostium milia, novas immanes f (*formas?*) . . . ocean(i) acc(it)os orporibus hominum vesci contenderent. — 179. *Extremam*; trum pessimam? An eruditius sensit, ut legimus apud Medicos egenerare *extremos* partus? — 184. *Nocte volat*; haq mora istinguendum; ut sit eius sententia et ordo talis: Nocte quidem olat, ad lucem custos omnis eventus sedet summo tecti culmi-e. . . . .

Aeneid. 5, 78. *Duo lacte novo*; ut (7, 554.): Quae sors prima alit sanguis novus imbuit arma. — 80. *Salve sancte parens*; atullus (63, 23.): Salvete Deum gens, o bona matrum proge-ies salvete iterum . . . Sancte parens iterum quia . . . salutave-at qum ad sepulturam mitteret, ut facit in .XI. (97.) Pallanti: alve aeternum *mihi maxume Palla*, aeternumque vale . . . ssu icitur. Sallustius in (di) . . . (*in XI.? in declamatione? Ductus iterarum in cod. ambigui et obliterati.*): Eo redeunte domum alutaretur aput aedem Bellonae. Homerus . . . (Il. 23, 179.?) — 1. *Nequicquam* etc.; in tria hominem dividit, animam quae in aelum abit, umbram quae ad inferos, corpus quod *traditur* se-ulturae. — Nequicquam inquiunt quod ha . . . habent solacium liquod ad dolorem; non adferunt tamen remedium aliquod oste . . . : Non licuit fines italos fataliaque arva, nec tecum usonium q. c. q. t. (*quicumque est, quaerere Tibrin*). — 84. dyta dicuntur proprie Deorum in templis; sed de Anchisae tu-nulo dixit, qui fuit sanctus. — 93. *Altaria*; limina, ut (12, 74.): Paterisque altaria libant. Et (E. 8, 105.): Aspice corripuit remulis altaria *flammis*. Pacuvius in (Medio) (*Medis? Medea?*): Vitam propagans ex ar(is et) altaribus. — 95. *Incertus Genium-ne loci*; Scaurus. Erudite; nam ait ex medull(is) corporum an-guis nasci, (ut) equorum . . . et vitulorum apes *e visceribus effervescunt* . . . danti, qui eos in monumentis defodibant. San-tra (*Santra*) de antiquitate verborum libro .III. ait: . . . draco-nes genu . . . accipi pro locorum geniis, ideoque loc . . . go bene accipere pii . . . Unde etiam Persius (1, 112.): Veto quis-quam faxit oletum., Pinge duos angues; pueri, sacer est locus . . apud Ciceronem de natura Deorum .IT. (*item?* s. LT. *libro tertio?*) ubi de Cleomene lacedaemonio. . . . .
— 241. *Et pater ipse manu magna* etc. Ennius: Atque manu magna Romanos inpulit omnes (*amnis?*). Portunus, ut Varro ait, Deus port*uum* port*a*rumque praeses. Quare huius dies fe-stus Portunalia (Varr. de L. L. 5, 3.), qua (*quo*) aput veteres claves in focum add. . . mare institutum. Hunc Graeci Palae-mona vocant. — 251. *Meliboea*; Lucretius in .II. (499.): Iam tibi barbaricae vestes meliboeaque fulgens purpura. Coelius: Mean . . . factum meandro duplici . . . lana est qualis a Meli-bea . . . ut velum . . . Sic alius e(u)m errantem, alius ludentem dicit. An potius duo opera meandri in chlamy . . . hoc magis. — 252. *Intextusque puer*; poëtice, ut illud . . . in pictura. — 255. *Iovis armiger*; Cicero in Mario: Hic Iovis altisoni subito pin-nata satelles. — . . . . 463. *Fessumque Dareta*; fessum nunc (*non*) modo lassum, verum etiam deficientem accipi vult. Id etiam sequentia indicant. — 467. *Cede deo*; *fato*, ut

(2, 632.): Descendo ac ducente Deo. An secundum illum (*illam*) consuetudinem athletarum qua hodieque victores hoc honore nominant? Et forsitan sic supra (391.) Eryx deus dictus. — 473. *Hic victor superans animis tauroque superbis*; d . . . esse, cui superes . . . animus pugnandi vires . . . (G. 1, 189.): Si superant fetus pariter frumenta sequentur. Ennius in .VI.: Aut animos (*animis*) superant atque asperrima . . . era (*vulnera?*) belli spernunt. Quod tamen Dem(ocritus) . . . cuius ex gloria est . . . reficiat probat anim(o)s (si)bi post pugnam superesse. Et ferunt Pollucem victo Amyco Bacchia . . . dominus . . . appareret long . . . esse victoria. — 487. *Malum*; malus quando arborem navis significat, generis masculini est; quando arborem pomorum, feminini. — 488. *Volucrem* etc. Longus. Adnotat Cornutus, quod indecenter sacram matri suae avem sagittis figendam constituerit. Sed videlicet Homerum (Il. 23, 853.) secutus est. Sed et eodem modo quamcumque aliam avem expositam quaeri (*queri*) potuit, quia singula genera avitum Diis quibuscumque sacrata sunt. Praeterea columbae in tutela sunt . . . a . . . er . . . ati magna quae . . . (quia) . . . ratae . . . quod leones Matris magnae; contra Deam faciet qui leonem occiderit, nisi qui forte fuerit sacratus. — 495. *O clarissime*; clarissimum dixit facto insignem. — 496. *Pandare*; Pandarus, Minerva auctore foedus quod inter Graecos et Troianos factum erat confudit, icto sagitta Menelao in femore (cf. Il. δ, 86 sqq.) — . . . .

(Aeneid. 6, 179. (Ex antiquo cod. apud Maurinos de Diplomatibus T. 3. p. 152.) Asper. (G. 2, 12.) Lentaeq. g. p. et. g. c. f. s. Et ut (A. 6, 179-182.): Itur in antiquam silvam st. a. f. p. p. s. i. s. i. f. t. c. e. f. r. s. a. i. m. o. (11, 135.): ferro sonat alta bip. f. e. a. a. s. r. n. c. e. o. s. c. n. p. c. v. g. Hoc inter σχήματα λόγου suo loco referemus item ad notandum σχῆμα quod alkmanicon vocatur, ubi proposito singulari adsumitur non suo loco plurales (*pluralis*).)

Aeneid. 7, 260. *Auguriumque suum*; et hic augurium pro responso posuit, ut in .III. (89.): Da pater augurium adque in animis inlabere nostris. — 266. *Dextram tetigisse*; . . . tinat (*festinat?*) ad implendam fidem responsi (et) . . . dum quod vates praedixit. Sed populo magnum porten . . . llum, et sperat non superfuturas causas belli, (si) maturato filiam conlocaverit. Et quia eum (*cum*) Ilio natus sit . . . erat (7, 235.): Sive fide seu quis bello est expertus et armis. Quae equidem res redolet antiquitatem. Illi enim ium . . . ti dextra(m) et pro tabulis signatis cedebat. Et haec fides aput gentem Saturni maxima fuisse debet ex . . . ni. — 269. *Non patrio ex adyto*; hoc ad illud (7, 82.): Lucosque sub alta consulit Albunea. *Sortes*; (7, 96.): Ne pete conubiis natam sociare Latinis. *Non plurima caelo*; hoc ad illud (7, 74.): Atque omnem ornatum flamma crepitante cremari. — 271. *Hoc canunt Latio*; vaticinantur; (7, 68.): Externum cernimus, inquit, adventare virum. — . . . . 327. *Pater Pluton*; non quia pater eius sit; Eumenidum enim mater est nox, (*Mai addit: pater Acheron*); sed quia Ditem patrem dicimus. — 331. *Virgo*; virgines furias ideo putant Physici videri, quia nullam voluptatem capiant. *Hunc mihi da proprium*; . . . locutus proprie dicebantur quae non ἐκ παρέργου, sed

-e necessaria et sine intervallo agebant . . . Contraria sunt aiciva. Qui studendi propositum habet, et huic rei attendit prium studium: ex *contrario* . . . r . . . at aut aliquid tale, siciva opera dicitur. Nunc hoc dicit: Hoc tantum agas ex mo. — 337. *Tibi nomina mille*; Haterianus. Nomen hic facie positum, ut in .II. (557.): Iacet ingens litore truncus u. c. et. s. n. c. pro . . . *Sensus* est talis: Tibi mille facies, lle ad nocendum artes, i. e. in nullam non faciem nocendi tsa . . . Huc illud quoque suffragatur (12, 891.): Verte omnes e in facies. — 341. Exin etc.; Asper. Statim. Haec sine ulla tionis intercapedine pronuntianda sunt, quia νωφοπροσωπον ποπρόσωπον) *in*duxit hoc ex nocendi festinatione, ideoque illam fecto officio induxit loquentem (7, 545.). Sic et primo (689.) pido matri non respondit. Et gorgoneis venenis infectam usive, non quon*ia*m Gorgonis angues habeat, sed quoniam et rgos serpentibus armata fuisset. — . . . . 406. *stquam* etc.; qua(*quae*) reginam primum incendit, deinde Turm, mox canes Iuli. — 412. *Et nunc* etc.; hoc dicit referens sua tempora; retinet quidem nomen adhuc, sed fortunam imam extin*xit aetas*. — 419. *Fit Chalybe*; . . . similis illi. le est illud (5, 620.): Fit Beroe Tmari coniunx longaeva Docli. — . . . . 485. Tyrrhusque pater; Asper. omen Tyrrhi (cf. Aurel. Vict. Orig. g. R. 16. Dionys. Halic. 1, .) ab Historicis traxit. Tyrrhum enim aiunt fuisse pastorem ut quem *Lavinia* delituit tum qum Ascanium timens fugit in vas. Hic Latini vilicus traditur fuisse. — 489. *Pectebatque rum*; Longus . . . n . . . admodum in consuetudine intellegir. Neque enim poterat esse ferus, de quo *supra dixit:* adsuem imperiis; et herum communiter a . . . oportet figuratum cipere . . . ranam iam *non ad naturam* refert animalis, sed morum qualitatem, si tamen dicendi sunt in feris mores, et c . . . non est . . . si fera ci*bum* . . . ferum quomodo et de uo in .II. (51.): Inque feri curvam compagibus alvum contor- . — 506. *Hic torre armatus*; *cur* ita armati veniunt, anteam sciant quid propter armentur? quia auxilium Silvia vocat, circo *intell*exerunt se armari debere? — . . . . 1. *Caecum*; temerarium inprobum. — 605. *Hyrcanisve; gens* Scythiae. Artificio enumerat hostes, ut veniat ad Parthos. *Indos*; Indos enim Au*gustus* . . . avit (*superavit?*) — 606. *rthosque reposcere signa*; quae Licinio Crasso interfecto inceperant Parthi. Haec . . . Augustus. Huius facti nitae (*no-?*) repraesentantur in arcu qui est iuxta aedem divi Iulii. — 7. *Sunt geminae belli portae*; . . . *Numa Pompil*ius in imo gileto . . . ino indicem pacis et belli. Hunc *Phaliscis* captis nstulerunt Romani. Dicit ergo verum et Laurento fuisse hanc isuetudinem . . . Numa Pompilius d . . . hunc . . . fuit in ce. Secundus Manlius Torquatus . . . mensibus octo in pace t. Tertius Augustus relligione non hostiis caesis sed observa . ena tutum est. — . . . . 665. *Et tereti pu-ant mucrone*; dolonem significat. Dolo igitur gladius acutissimi tenu*issimi ferri* . . . per verum sabellum pila. Quid ita autem illos amavit (*armav.*), nisi si vult illum Samnitibus *esse* . . . lones nam ligneis capulis. . . . — 681. *Caeculus*; Cato in

Originibus ait, Caeculum virgines aquam petentes in foc nisse, ideoque Vulcani *filium* existimasse; et quod oculos haberet, Caeculum appellatum. Hic colle(ctitiis) pastoribu neste fundavit. Hunc Varro ab Depidiis pastoribus edu ipsique Depidio nomen fuisse, *et cognomentum* Caeculo libro qui inscribitur Marius aut de fortuna. — 683. *Gelic Anienem;* Asper. Ani(o) . . . et . . . ad tertium miliari 684. *Hernica saxa colunt;* audiendum est, quod sic Marsi lingua sua *saxa* hernas vocant . . . hernica . . . sunt . . . Anagniam habitant Marsorum coloni. Hernic quasi Marsica. — 698. *Galeros;* . . . *Fronto et Andr*oni Sueton. de Ill. Gramm. 8.) neutro genere (diota) (s. *dicit*) . . . ta . . . (dictas) putant, qu(o)rum prior. . . . .

Aeneid. 8, 25. *Laquearia;* lacuaria . . . pluribus . . n . . . Lucilius . . . arcusq. . . — 28. *Sub aetheris a*x deo (*dio*). Accius in Philocteta: Sub axe positum, unde h aquilonis stridor gelidas molitur nives. — 30. *Seramqu*e *per membra quietem;* . . . uti dictum est (Hom. Il. 2, 2 χρὴ παννύχιον εὕδειν βουληφόρον ἄνδρα. Quod duci con(v *vigilare*. — 34. Carbasus et masculino et feminino gen ctus est. (Cat)ullus: Cann(ub)iae . . . carbasus . . . ros u c . . . an . . . . — *Aeternaque Pergama;* in Italiam do effecisti aeterna. Bene ex persona ominatur Roma . . . . 104. *Ante urbem in luco;* in eo loc qui nunc Velabrum dicitur. Id enim est lucus Herculis ac in quo) postea Hercul . . . *aram* maximam consecr . . . —

Pauperque senatus; Ñ (*Nisus*). Quod senatum *L* (R.? num; *vel?*) cum Romulus primitus legit (centum) ex nuncupaverit. — 106. *Tura dabant; Lucinius*: Absterge mas et Divos ture precemur. *Tepidusq. cruor;* Asper. proprie *dicitur*. *Nam* quamdiu in corpore est, sanguis est fluit, cruor; qum exiit, tabus est. — . . . .

Aeneid. 9, 360. *Remulo;* Asper. De quaestionibus vel ma Remulus, inquit, dat; nec addit nomen *accipienti* (quod ῥῆμα. Illud nobis proficit, quod Vergilius quand alicui datum, nec dicit nomen . . . videtur ostendere cogn fuisse. Haterianus hic (Tiburti) Remulo sc . . . 361. *Qua tit dona hospitio cum iungeret*; malluit sic figurare, qu ob hospitium. Et in .VII. (263.): Nostri si tanta cupido, si hospit*io properat* sociusve vocari. — 363. *Post mortem* Asper. Et hoc obscurum. Sed hoc modo fiet lucidum. Pr Rutulos accipere debemus Rhamn . . . ex eodem schemat dictum, si ita vis intellegere (G. 1, 38.): Quamvis Elisios tur Graecia saltu*s* . . . δάρδανος ἀνὴρ *dixit* Homerus (Il. 2 16, 807.) Certe forsitam (*forsitan*) et illud sic dictum (4, Hauriat hunc oculis ignem crudelis ab alto Dardanus. *Dar* enim pro Dardanio, et sic (*sit?*) Aeneas; ubi genus posit*u* specie. Erit ergo talis sensus: Pon . . . Remuli nepotis occiderit Hamnes (*Rhamn.*), potiti sunt Rutuli. Hic R Rhamnes est. — 369. *Ibant* etc.; *a*lio loco ostendit illos a missos. Hoc loco adnotant Probus et Sulpicius contrariu esse (7, 600.): Sepsit se tectis rerumque reliquit habena

Sublustri noctis in umbra; Asper. Utrum non (nubila) rique? Nam sub pro pa(rum) ponitur. Lucilius: Facti sub- t (tu di . . .) inlustri positum, Vergilius (1, 454.): Namque agenti lustrat dum singula templo r. o. (*reginam opperiens.*) as hic posuit aptissimum exemplum ex Horatio (Carm. 3, Nocte sublustri nihil astra praeter vidit et undas. — 379. *ivortia nota;* . . . in Annalibus belli gallici: Hic qua duce- vastae divortia fossae. — 380. *Omnemque adytum* (*abitum*) (*custode coronant*); sic abitum, non aditum. Neque enim circumdant ne quis adeat, sed ne quis poss(it) *abire.* — *Iamque inprudens;* .IN. (*Iunior? Interpres?*) Asp. (*Asper.*) inprudens et ignorans se evasisse. An quod supra (384.) . . . : *Euryalum* tenebrae ramorum onerosaque praeda iu- unt. Ergo inprudens morari Euryalum hoc pot . . . me in- dat sensus calor. — 387. *Quo post Albae de nomine dicti;* genus elocutiones con . . . πϱολήμψει. In Iugurthino bello . Iug. 5.): Scipio cui postea Africano ex virtute nomen inditum s (*fuit*). — 390. *Infelix;* melior Ha(teriani) dis(tinctio) *ita ut Visus potius infelicem* dicat, quam *Euryalum.* Maior enim — 397. Haterianus. Fraude loci potest per se legi: deinde ingi: et noctis subito turbante tumultu; ut duplex terror it et ex loci fraude et ex noctis tumultu repentino. Sed et modo haut absurde distinctio: Fraude loci et noctis. Dein- subito turbante tumultu. Nam . . . terror quem incutiebat nox et locus ignotus et tumultus obvallantis comitatus. — . *Ocius adducto;* Asper. Adnotandum . . . quam metro . . . i . . . facit. Ergo adnotemus adfectatam structuram qua ad . . ora . . . *dis*par orationis adqu(iri), ut (2, 369.): Luctus que pavor et plurima mortis imago. Et (6, 254.): Pingue erque oleum fundens ardentibus extis. — 404. *Tu Dea; de* Ino et proximo deriguntur opportune invocationes, ut (12, .): Faune, precor, miserere inquit; tuque optima ferrum terra e. Et (3, 34.): Nymphas venerabar agrestes, Gradivumque rem geticis *qui praesidet armis. Et ali*bi (1, 731.): Iuppiter, pitibus nam te dare iura locuntur. — . . . .

Aeneid. 10, 1. *Domus Olympi;* Longus. Utrum sic domum it aperiri, quomodo et Homerus (Il. 5, 749. 8, 393.): Χαλκό- ται δὲ πύλαι μύκον οὐϱανοῦ ἃς ἔχον ὧϱαι. Et Ennius non tan- n domum, sed etiam cenaculum caeli. Per hoc diem signifi- t; facto *enim die* omnia reserantur. — 4. *Castraque Dard. spectat* etc.; ut opportune de illis loquatur. In quo videtur merum secutus, cum induceret (Il. 4, 4.) Deos de Troia locu- tes: *Τϱώων πόλιν εἰσοϱόωντες.* — 6. *Quia nam;* Asper. ἀϱχαϊ- ς. Iam in quinto (13.) notatur, ubi dixit: Heu quia nam tanti erunt aethera nimbi! . . . — 8. *Abnueram; Ennius* Anna- . . . Haec abnu . . . — 10. Notabilis figura: Aut hos . . . 18. *Potestas;* pro eo penes quem et hominum et Deorum testas est. Aut quomodo potestas in consuetudine pro rege urpari *vel imp*erio vel magistratu solet. — 63. *Quid me alta ntia;* . . . (*Asper?*) Adnotandum . . . silentium tam . . . npere et vocem. — 67. *Italiam fatis petiit auctoribus;* . . . letur fatis significare responsis, quia subiecta congruunt, quae ien ipsa elevat *subiungendo* (68.): Cassandrae inpulsus fu-

riis. — 76. *Venilia*; . . . m alii Venerem quod in mari sit. Alii nympham quam Graeci *Βουνηνη* (*Βουνηνη*) v *Varro rerum* divinarum .XIIII.: De Dis certis (cf. August civ. D. 6, 3. 4. 7, 22.) spes cum conciliata non frustra ess evenisset . . . bantur, quam Deam cum Neptuno coniungun — . . . . 183. *Qui Caerete domo*; Varro putat, oppidum Etruriae (a) Pelasgis cum sitientes inventum f proximum . . . salutassent *χαῖρε*, atque ea causa id vocal oppido datum. Ante enim Agyllam vocitat(a)m *Vergilius* est, qui ait (8, 479.): Urbis Agyllinae sedes. (*Verrius*) F primo Etruscarum: Agylla inquit, ab Etruscis . . . *videlic* minata est Cisra, quod esset Tiberis Etruscis primus agri iectus. Omnem enim p . . . *conplexa* oppidum est Caere tum. — 184. . . . inclytae me . . . regio Asiae opipara minibus . . . — 198. *Ocnus fatidicae* etc.; . . . idem Ve ut Ocnus Mantus filius Mantuam condiderit, et a matri nomine appellaverit . . . *Flaccus* Etruscarum .I.: In Appenn inquid, transgressus Archon (*Tarchon?*) Mantuam co Item Caecina . . . Archon, inquit, cum exercitu Appen transgressus primum oppidum constituit, quod tum *Ma* nominavit, voca*tumque* tusca lingua *a* Dite patre est n Deinde undecim dedicavit Diti patri . . . Ibi constituit annu item locum consecravit, quod duodecim oppida condere . . nem. Vergilius ait (10, 201.): Mantua dives avis sed non omnibus unum; gens illi triplex, populi sub gente quatern Darchonte (*Tarch.?*) enim in *gente Etrus*corum palam est tuam conditam, et alia undecim oppida. Describtio tame qua loqui*tur in vet*ere Etruria invenitur. Sed Vergilius duas Etrurias veterem et inferiorem, ut utriusque princi Etruriae suae adsignet; cum alioqui Mantua ad haec auxili pertineat. — 207. *Aulestes arbore centena*; *ἔμφασις*, re i narranda, ne comminuatur. Adnotandum vero, quod non *unde* sit hic Aulestes, nec quae secum ducat auxilia. — . . . . 241. Sabidius Commentar. XII. (vers.) sa(lior.: (*is apud quem*) in exercitu *auspicium* imp*erium*que erat i bernaculo in sella *sed*ens auspicabatur coram exercitu, p cavea libertatis (*liberatis*) . . . cum circum sellam suam *ob*nuntiato a . . . (p)ullum . . . mum quisqu*is* . . . tripudi ntia. Silentio deinde facto, residebat et dicebat: Equites e dites nomenque latin*um* . . . le(s) cincti armati paludati *ad*estis secuti . . . dum sinistrum solistimum quisquis ve vider*it* . . . Deinde . . . *ob*nuntiato dicebat . . . uti pla legionibus invocarentur, faciantque quod (ipse) sperabit r (*ipsis imperabitur?*) . . . e (imp). fidemque m . . . ducat tareque. Si et viro suo caproelium ineant. (*salutareque viros voca proel. in.?*) Deinde exercitu in aciem educto, rum . . . tur. Interim ea mora utebantur qui testament procinctu facere volebant 1)." — 242. *Quem dedit igne* manus fecit *ipse*); Haterianus. I. e. enim igni. Separa

1) Supplementa loci Sabidiani plurimam partem non a Maio, sed ab Hug Bluhmio VV. DD. Cell. Ictis, qui in margine adscripserant, profecta sunt

ut intellegas etiam igni invictum, i. e. adversus ignem. enim ablativus casus . . . (ig)ni invictum, i. e. . . . m . . . tum. — . . . . 551. Fauno Dryope quem nympha rat; Longus. Quaerunt quidam, quomodo, si ex Fauno et pha creatus sit, mortalis esse potuerit? Tamquam non Eryx imi et Veneris filius, quia (*qui*) tamen ab Hercule sit occi- aut tamquam constet, nymphas inmortales Deas esse. — Longus. Istic pro hic, ut Plautus in Rudente (1, 2, 43.): hercule adulescens iam istos dies compluscu1os quenquam vidi sacrificare. Et infra (2, 7, 14.): Istic ubi vis condor- e, nemo prohibet, publicum est. — 559. *Alitibus* etc.; r. Hoc quidem apud Homerum (Il. 21, 120 sqq.) de eo, in flumine trahebatur, recte positum est; at de eo, *cuius* in campo corpus, (si flumine) . . . dictum ratione. Sic in dam dum nimio stu*dio Vergilius ad* Homerum trahitur, te temporis neque loci habet curam. — 564. *Tacitis* (cod.) *regnavit Amyclis;* adnotandum quod in catalogo huius non init. Amyclis ex proverbio. . . . *sum*ptum est, cuius Afra- meminit in Prodito: Deliberatum est non tacere amplius; clas tacen*do perisse* audio. — 565. *Aegaeon* . . . Homerus 1, 402 sqq.) amicum Aegaeona dicit Iovis. Sed Antimachus III. Thebaidos d. (*dicit*) adversum eum armacm (*armatum*). — . . . . *Exig*ua hic distinctio. Potest enim sic legi: Quinqua- a oribus ignem pectoribusque arsisse Iovis, ut ποιητικῶς m Iovis dixerit fulmen, ut (1, 42.): Ipsa Iovis rapidum iacu- e nubibus ignem. Potest et sic distingui: Quinq. orib. m pect.que arsisse, ut hic sit mora. Deind*e* . . . ratur: Iovis fulmina contra tot paribus streperet clypeis. — . . . . 738. *Laetum Paeana;* Zenodotus (*iunior*) in eo quem ribit πεπονίην (*Παιανίην*) . . . (riam) sub nomine Naucratis t. disserere Aristarchios, qui putant alium Paetona (*Paeana*) , alium Apollinem. Ipse eundem nec diversum multis do- — . . . .

Aeneid. 12, 458. *Gravem Thymbraeus Osirim;* utrum aeta- an magnitudine corporis? an fort*itudine? ut* non facile pel- (tur), hostibus gravem. — 460. *Ufentemque Gyas;* Asper . quod . . . honore . . . sacris (sedibus) . . . insigne . . . t. — 468. *Iuturna virago;* utrum (pariens), an virum agens, d pro . . . Et quaerendum, an virgo possit dici quae virili- s officiis fungatur, licet virgo non sit vir(o) . . . nondum nu- i aetate, si nec virum experta. At virago quae in (virtu)te et virgin*itate* . . . Minerva et Diana; ita tamen ut non apte dixe- virginem Vestalem viraginem, *quae* virginitate quidem per- ta est, sed femina . . . has viragines dic*imus* . . . qualis in agoediis Atalanta traditur. — 470. . . . t in Corn. (*interpre- tis Cornuti?*) et . . . uit. Ego reli . . . — 494. *Tum vero surgunt irae;* diu laboravit (ut εὐπρεπῶς) religiosi viri perso- m pugnantem induceret post ictum foe*dus*. — 495. *Diversos bi sensit equos*; ut diversarum partium (fugitu . . .) — 504. *aeterna gentes in pace futuras*; quasi nulla bella civilia posteris tura essent, sed quantum ad ipsas gentes pertinet, aeternam

concordiam haberent. — . . . . 680. . . . ique plius; i. e. diutius, ulterius. Lucilius: Quo populum adque pacto servare potisset. *Furere ante furorem;* ut servire ser tem, et vitam vivere. Hunc furorem ex virtute venientem 684. *Praeceps;* abrupta enim (bella) dicuntur, quae non . . . clivia sunt. — . . . . 707. *Armaque deposuere* um nimium solute, cum exemplo rupti foederis (12, 266.) sollic res esse debuerint. — 712. *Invadunt* etc.; alia ambiguitas. aut colligendum est: Invadunt Martem clypeis adque aere so post con(i)ectas . . . aut dividendum illo modo est, aut: Inv Mart. sonoro . . . utem . . . sonoro, ut inf(erius) referatur ntur in fraudem clipeis et sonoro aere tellus daret gemitum 718. *Stat pecus omne mutum* . . . Muta metu terram ge summis appetivit. — . . . .

IUNIUS PHILARGYRIUS

IN

COLICA ET GEORGICA

VIRGILII, AD VALENTINIANUM.

1, 20. *Urbem quam dicunt Romam;* Roma et ante Ro-
ı fuit, et ab ea sibi Romulum nomen adquisivisse Marianus
aliorum poëta sic ostendit: *Sed de flavo et cano ita Roma*
apii filia novum nomen Latio facit: quod conditricis
e ab ipso omnes Romam vocant. — 50. *Non insueta*
; *gravis* accusativus pluralis, quasi graves.
:l. 2, 32. *Pan primus calamos;* Pan, i. e., Natura omni-
rum, inventor est fistulae. Pan pastoralis deus; per cornu,
significat, et lunam: per fistulam, septem planetas stellas:
llem maculosam, coeli sidera: per cannam, ventos: per
s caprinas, soliditatem terrae. Villosus est, quia vestitis
stitu) gaudet terra. Hic autem natus est Mercurio in arie-
nverso, et Penelope uxore Ulyssis. — 63. *Torva leaena;*
men licet veteres Latinum negent, auctoritate tamen va-
icebant enim leonem masculum et feminam, ut Plautus
ularia: *Nam audivi feminam ego leonem semel parire.*
de Gloria lib. II. sic ait: *Statuerunt gloria leaena* (al.
eam leaenam; al. *statua erat Gloriae Leaena.*) Leam
arro ad Ciceronem dicit lib. III. *Sicut nocet panthera et*
- 69. *Semiputata* etc.; frondosa vitis, i. e., de qua si quis
:, insanit. Sic Varus: *Et frondosam,* inquit, *semiputatam*
ur vitem. Asper: *Traditatem queritur,* inquit, *quia statim*
indemiam putant vites. Vel *frondosa vitis,* quia aiunt
sanos non haberi, qui ex semiputata vite bibunt vinum.

Ecl. 3, 8. *Transversa tuentibus hircis*; legitur et hi i. e., oculis, ac humilibus et languentibus oculis (*acumi languentibus ac udis*), non ignorante populo (*non rotants la?*). Iuvenalis: *oculosque in fine trementes*; Persius: *Pa fractus ocello.* — 30. *Binos alit ubere fetus*; si vitula est quare *binos alit ubere fetus?* sed ut apud Terentium vir citur quae peperit, ut in Adelphis (4, 8, 10.): *Puer natu habet virgo*; sic virgo, quae parit, ideo ad secundum virgo dicitur, postmodum mulier. Hic post partum vital tur pro vacca. — 39. *Diffus. hedera*; legitur et *aedei* aerendo arboribus, et sine aspiratione dici debet. — 62. *Phoebus amat*; i. e., Caesar: aut originem geniturae versu comprehendit: nam mater Virgilii fertur Maia, cu dem paritura gravis esset, somniasse lauri fructum variis ornatum genuisse. — 90. *Qui Bavium* etc.; duos sui te poëtas dicit pessimos, quorum carmina ob humilitatem sunt. Vult ergo notare qui sunt inimici Virgilii, qui V i. e., pessimum poëtam, et Maevium, i. e., peiorem poë duplum habeant malum. Ex quibus Vavius curator fuit, Domitius in Cicuta refert: *Omnia cum Vavio communia habebat, Unanimi fratres sicut habere solent; Rura, d nummos, et denique omnia; ut aiunt, Corporibus gemin ritus unus erat. Sed postquam alterius mulier communi que, Novit, deposuit alter amicitiam.* — 106. *Tris pate* apud antiquos fuit altissimus puteus, in quem descendeb sacra celebranda: cuius putei orbis, i. e., summus circulu cognoscerent anni proventus, non amplius quam trium ul habebat: cumque descendissent, non ampliorem coeli p quam puteus habuit, poterant videre; vel specus apud A in Sicilia angusto ore, profunda latitudine, per quem rapt serpina a Dite patre; vel *coelum*, pro toto mundo. Ali *spatium* clypeum Achillis dicunt trium ulnarum, in quo e coeli forma fuerat. Aliter: in Sicilia ianua speluncae, i Orcus Liberam rapuit. Aliter: dicit Cornificius ab ipso V audisse, quod Coelium Mantuanum quendam tetigit, qui co ptis omnibus facultatibus, nihil sibi reliquit nisi locum ulnarum ad sepulturam. Item Oledius Nasso torificium (al. tantum coelum patere videtur, quantum torificium patet. Asconius Pedianus ait, se audisse Virgilium dicentem in h se Grammaticis crucem fixisse, quaesituros eos, si quid stu occultaretur. Dicit autem poëta Coelium Mantuanum.

Ecl. 4, 63. *Dea nec dignata cubili est*; pueris nobilib tis, in atrio Iunoni Lucinae lectus ponebatur, Herculi me

Ecl. 5, 20. *Extinctum* etc.; alii luctum Salonini, n Flacci fratris eius putant. Daphnis Mercurii filius, past miae formae fuisse dicitur. Hic dilectus a Nympha Lyca, dedit, nullius se mulieris alterius concubitu usurum; sed ob quod orbatus est luminibus, quod licet carminibus et solaretur, non tamen diu vixit. — 72. *Et Lyctius Aegon ctius* Cretensis, a Lyctio urbe Cretae. — 74. *Sollemnia* caenarum tria genera, unum sollemne, aliud viaticum, ventitium, ut Terent. (Eun. 2, 2, 28.): *Ad caenam vocan ventum gratulantur*; et Geniale, quod Genio nostro indul

... vivimus. Ut idem Terent. (Phorm. 1, 1, 9.): *Quod vix* ...*enso suo suum defrudans genium.*

Ecl. 6, 14. *Silenum pueri*; apte personam Sileni inducit dis... ...tem, quem choro Liberi patris magistrum adhibent, qui ... modum adhibere possit: unde et iiculariter illi ferula at... ...ta.

Ecl. 7, 26. *Tibi Delia parvus*; vel puer, vel pauper, ut ...tius (Epist. 1, 3, 28.): *Parvi properemus et ampli*, i. e. di... — 51. *Levi de marmare tota*; solent enim plerumque ca... vel thoraca facere.

Ecl. 8, 10. *Sola* etc.; Asinium Pollionem intelligit Tragoe... scriptorem, aut Varium, cuius extat Thyestes tragoedia, ...ibus Tragicis praeferenda. — 32. *O digno coniuncta viro*; ...matore tria requiruntur, ut formosus sit, ut dives, ut bene ...ans. — 77. *Necte tribus modis*; metrum anapaesticum in ...orem Cupidinis dicitur consecratum. — 109. *Parcite ab* ...; non desine dixit, quia qui desinit, finem facit: qui parcit, ...endit id quod agebat.

Ecl. 9, 35. *Nec dicere Cinna digna*; Cinna Smyrnam scri... quam nonum post annum, ut Catullus (93.) ait, edidit. Id ... et Quintilianus ait. Unde etiam Horatium in arte poëtica ...) dicunt ad eum allusisse, cum ait: *Nonumque prematur in* ...*um*. Fuit autem liber obscurus adeo, ut et nonnulli eius ...tis Grammatici in eum scripserint, magnamque ex eius ...ratione sint gloriam consecuti. Quod obscurus fuerit, etiam ...rtialis ostendit in illo versu (Epigr. 10, 21.): *Iudice te melior* ...*na Marone fuit.*

Ecl. 10, 22. *Tua cura Lycoris*; i. e., amor; ut (A. 4, 1.): ...*dudum saucia cura*; haec autem Lycoris, Cytheris appel... est.

Georg. 1, 58. *At Chalybes nudi ferrum*; gens in Ponto, ... ferrum reperisse dicitur, et *nudi*, necessitate operis, ut ...*lus membra Pyracmon*. — 103. *Mirantur Gargara messes*; et alter sensus: Cum ea sit anni temperies, ut hiems serena ... et solstitium humidum, fructus optime proveniunt (Guelf. ...*venire*). Et adeo haec esse agris necessaria, ut sine his nec ...siae quidem, nec Gargarorum agriculturae (sint) feracitate ...dabiles, responsurae sint (G. *sunt*) opinioni, quae de eis habe... Est autem Mysia regio Asiae circa Ciliciam, frugum ferax, ...e, *nullo cultu tantum se iactat*, i. e., gloriatur, quantum si ...iat, *serena hiems, et solstitium humidum.* — 157. *Falce* ...*mes umbras*; quia arbusta seri solent. Et *Premes*, pro com... ...ces. — 165. *Celei*; Celeus rex Eleusiniorum, apud quem Ce... hospitata dicitur filiam quaerens. Hic primus propter usum ...ndi, quem a Cerere Triptolemus filius eius acceperat, ex... ...itavit canistra, cistas et his similia. — 166. *Et Mystica van*... *Iacchi*; *vannus* est vas vimineum latum, in quod propter ...acitatem rustici congerere frugum primitias solent, et Libero ...rum facere. Unde *Mystica* (G. *Mysticam*) dixit: est autem ... eius, ut fabam vannat (G. *ut favam vandat sive vannant*).

170. *In Burim*; *Buris* pars aratri curva, quae ut curvari ...sit, ante praeuritur. — 179. *Et vertenda manu*; ante ver...

tenda manu, et sic aequanda; *cum primis* autem, inter prima. — 180. *Fatiscat;* solvatur. Et *Pulvere* pro siccitate. — 188. *Induet in florem*; cum flos induat nucem, i. e., vestiat: figurate hoc dixit. — 192. *Pingues palea*; quidam legunt *pingues paleae*. Sed verior lectio, *pingues palea*, i. e. pingues culmo palea, non frumento. — 292. *Faces Inspicat*; *Inspicat*, findit in modum spicarum (G. *spicae*), cui multae sunt aristae. — 295. *Decoquit humorem;* hic versus longior est una syllaba, sed sine vitio, quoniam sequens a vocali incipit. — 309. *Baleares fundae;* fundis nemo figit, sed intra insidias cogit, ubi inclusam (G. *concl.*) feram iaculis petit. Ergo ὕστερον πρότερον est. *Baleares fundae*, quia apud insulas Baleares fundarum usus repertus (G. *inventus*) est, et *insulae Baleares* primo Gymnesiae dictae: post vero cum a Graecis occupatae sunt, quia cum lapidibus fundae rotantes adversarios submoverent, qui eas incolebant, παρὰ τὸ βάλλειν, *Baleares* appellant (G. *appellarunt*). — 315. *In viridi stipula*; *stipulae* nomine pro culmo abutitur; *arvis*, pro segetibus. — 514. *Neque audit currus habenas*; notandum, quod poëta librum in comparatione finierit, antitheto tertia, ubi (G. *ut*) in utraque voce sit commutatio. Sic enim rectum sit: *Fertur curru auriga, neque audiunt equi habenas.*

Georg. 2, 57. *Iam quae; iam* particula hic propterea (pro praeterea) ponitur, et tempus significat, ut *iam tempus agi res.* — 67. *Ardua palma;* quia Hercules cum ab inferis rediret, hanc primus arborem dicitur contemplatus esse, et se inde coronasse, conveniente colore arboris illi eventui, quo e (G. *a*) tenebris in lucem commeavit. — 70. *Et steriles platani malos gessere valentes*; alii legunt, et *steriles platani malos*, ut subintelligas *inserit*. Si ita legendum erit, in sequenti sensu hypallage est, ut sit, *valentes fagi gessere castaneas*. — 78. *Aut rursum; rursum* non habet hic significationem iterandi, sed abundat. — 80. *Plantae*; *plantis* abutitur pro surculis. — 88. *Crustumiis*; pro Crustuminis. — 97. *Sunt et Amineae*; *Amineos* Aristoteles in Politicis hoc scribit, Thessalios (G. *Thessalos*) fuisse, qui suae regionis vites in Italiam transtulerint, atque illis inde nomen impositum. — 101. *Mensis secundis;* quae post inferuntur, per quod significat et esui et potui bona. *Diis accepta secundis*; *diis secundis* intelligit, hoc est, propitiis. — 104. *Refert*; aut interest aut prodest. — 105. *Libyci;* ipse *Litus arenosum Libyae*, dixit. — 122. *Gerit;* pro habet, ut alibi (A. 1, 315.): *Virginis os, habitumque gerens.* — 123. *Aëra*; *aëra arboris*, nunc pro cacumine: aut aërem eum dicit, qui circa cacumen est. — 126. *Tristes succos*; austeros, amaros. *Tardum*, gravem, aut diu palato immorantem. — 134. *Olentia*; et ad animas est referendum, et subaudiendum male olentia. Sic Plautus in Milite glorioso (3, 1, 53.): *Tum in Apulis* [illegible] *sum natus, non sum animata* (G. *animula*). *Anhelis* au[illegible] illis, qui anhelant (et) deficiunt. — 139. *Panchaia;* regio [illegible] biae, ubi et (al. *est*) templum Triphylii Iovis. Ipse alibi (4, 3[illegible]): *Panchais adolescunt ignibus arae.* *Tauri* autem hi sunt, [illegible] ignem flantes Aeetae imperio Iason iunxit, unguento usus, quo[illegible] Medea dederat. — 142. *Seges horruit*; ut factum est in Col[illegible] de. Et hic est Hydrus, quem Cadmus in Boeotia occidisse [illegible]

us dentes ipse partim ibidem sevit; partim Aeetes in Col-
ex quibus utrique seges armatorum hominum nata est. —
umpr; vinum a montibus Falernis, qui *Massici* dicun-
144. *Clitumne; Clitumnus* amnis est Umbriam a Tuscia
s. Significat autem boves Mevanienses, qui sunt albi. —
umine; Clitumnus et deus et lacus in finibus Spoletino-
x quo bibentia pecora alba fiunt. — 159. *Te Lari; La-*
cus in Gallia est Cisalpina, non amplius centum viginti
um circuitu patens. Benacus in eadem regione, mille et
rum. — 160. *Assurgens; assurgens* hic pro *assurgen-*
endet enim ex verbo *memorem*. — 162. *Indignatum;*
in secundo vitae suae dicit, excogitasse se, ut ex Lucrino
rtum faceret. Verum huius gloria (*gloriam?*) Augusto
Indignatum autem ideo dixit, quia quo tempore in Lu-
lacum mare immissum est, deinde terra effossa, contigit
sum Lucrinum et Avernum, ut duo lacus miscerentur, et
mpestas orta est, ut prodigii loco habita sit, ac nuntia-
simulacrum Averni sudasse. Propter quod Pontifices ibi
ria sacra fecerunt. *Iulia* autem *unda* significat portum
num. Et per prolepsin positum est, ut loca prius laudet,
illum, qui ea fecit, ut laudes inveniant auctorem, i. e.,
um. — 164. *Tyrrhenusque* etc.; *Aestus Averni* ideo
quoniam per Lucrinum lacum mare Tyrrhenum influxit
luit) in Avernum. — 167. *Gentemque Sabellam;* hi sunt
qui olim Ausones dicebantur. De Sabellis Varro in Age-
ic ait: *Terra culturae causa attributa olim particulatim*
bus, ut Etruria Tuscis, Samnium Sabellis. — 168.
pro labore. Sic etiam e contrario *laborem* pro *malo*
onere; ut ibi (A. 4, 169.): *Ille dies primus leti, primus-*
borum Causa fuit. Volscosque verutos; quod verutis
t. — 172. *Avertis imb.; avertis* et *imbellem facis*, aut
m victum iam nec bellantem. Ceterum quid grande, si
m avertis? — 184. *Uligine; uligo* dicitur naturalis ter-
mor. — 193. *Pinguis;* Plautus in Aulularia (2, 5, 6.):
labitur pinguior tibicina (G. *tibi cena*), *quae propter*
a (G. *assiduos*) *sacrificia pinguescit* (G. *pinguescunt*). —
eddimus; quia debentur. *Pandis*; cavis. Ut ipse alibi
Et pandas ratibus posuere carinas. — 195. *Sin armen-*
are de armentis dicit, cum tertius liber ad pecudes divi-
? Solvitur sic: Varietatis causa, ne uniformis narratio
Nunc et *armenta*, non de his dicit, sed de terra, quae
it armentis. Aut enim posuit quae nutriant, et sic (*hic?*)
utrit. — 203. *Pinguis*; fertilis, quia regio eius herbosa
lii dicunt, agrum, in quo condita est Tarentus, *Saturum*
tyrum) vocari. — 213. *Rorem*; *rorem*, quem *marinum*
dicit: et est humile virgultum, quod in exilibus agris
r. — 216. *Dulcem;* ordo est, *aeque dulcem*, hoc est tam
. — 224. *Vesevo;* Campaniae mons Vesevus. — 225.
et hoc emendavit ipse, qui (*quia* G.) *Nolam* posuerat.
ostea offensus a Nolanis, qui eidem aquam negaverant,
o *Nola* posuit. — 227. *Supra morem*; ordo est: Si requi-
a sit, an supra morem densa. Et *Supra morem* hic pro
est positum, hoc est supra modum, supra iustum. —

230. *Capies oculis*; i. e., eliges, ut (A. 1, 395.): *Nunc terr ordine longo.* — 238. *Salsa*; hyperbaton, i. e. *salsa tellus.* 241. *Tale dabit specimen*; specimen pro argumento. — 250. *digitos*; pro: inter digitos. — 258. *Nigrae*; i. e. frigidae terr argumenta demonstrat. — 263. *Arva solo*; sensus: optima sunt, si putrescit (G. *putre fit*) solum. Et quia rem difficil videbatur praecepisse, adiecit: *Et id venti curant gelidae pruinae.* Propter quod docuit nos oportere ut solibus et pru coquatur. Ipse alibi (204.): *Ut cui putre solum: namque h imitamur arando.* — 264. *Labefacta*; nota figuram: movens labefaciens, aut movens et labefaciens. — 266. *Ante loca similem exquire*; dicit in translatione arborum similem terra esse requirendam, etc. — 267. *Digesta feratur*; antistroph i. e. translata digeratur. — 271. *Axi*; i. e. septentrionali. 277. *Indulge ordinibus*; da spatia. *Nec secius*; minus. — *Fastigia*; infimas altitudines dixit. *Scrobibus*; pro humili scrobe posuit, ut (2, 23.): *Hic plantas tenere abscindens de co pore matrum Deposcit sulcis*; et rursus (61.): *Omnibus est lab impendendus, et omnes Cogendae in sulcum, ac multa merce domandae.* — 293. *Flabra*; pr... prima syllaba legend — 299. *Corylos*; antipharmacon esse aiunt, quod infra na festum facit dicendo (396.): *In verubus torrebimus exta colur nis*, scilicet ut hostia nocens eo virgulto coquatur, quod viti nocet. — 300. *Plantas*; sagittas dicit, i. e. sarmentum de summ parte praecisum. — 301. *Retuso*; quare *retuso?* Solvitur: qu niam hebes ferrum vulnerat magis, quam secat. — 312. *Ne ubi*; quidam distinguunt: *hoc ubi non*, et erit sensus: ubi olea in oleastrum insitae non fuerint, etiam si incendio conflagrari exustae a trunco reviviscent, et caesae reverti possunt, atque ima similes revirescere terra. Insitae autem cum summe peri rint, oleastri truncus remanet. — 316. *Movere*; non arari pro hibet: neque enim hic de arvis loquitur, sed scrobes fieri veta — 317. *Nec semine iacto*; syllepsis per adsumptionem cas Nam ex ablativo, i. e., semine assumendus nominativus, hoc semen, et erit sic: nec semine iacto patitur semen radicem rae affigere. *Concreta* vero utrumque. *Concreverit* commixtam dixit: et *iacto hic semine*, i. e. deposito. — *Adeo*; abundat. *Utile*; bis subaudiendum. — 327. *Co corpore* aut suo, aut terrae; sic *terrae* pro corpori. — *Certis*; *certis* pro his, neque aliis ullis. — 331. *Laxant* primere voluit naturam lactis animalium. Nam '*laxant sinu* dicens, partum significat: deinde statim humorem sup quo alat fetus, intulit. — 332. *Gramina*; Celsus ait *ger.* reliquisse Virgilium. Loquitur enim de omnium arborum Unde male quidam *gramina* legunt. An ideo non metuit, non surgunt? quod magis placet. — 333. *Nec metuit*; quon non metuit, si surgunt? Solvitur: Neque surgentes metuit, ne surgant. Hoc dixit: non metuit, ne tempestate opprimatur 336. *Non alios prima*; si crescit, deficit. In quo videtur s tus Epicurum qui ait: *Omnia quae orta, occidunt, et a senescunt.* Varro autem in Satura quae scribitur de Salute: *mundum haud natum esse, neque mori*, Plato autem non tum, aut (*at*) mori. Metrodorus autem, neque natum, ne

ri. Zenon: ex hoc mundo quamvis aliqua intereant, tamen m perpetuo manere, quia inhaereant ei elementa, e quibus erantur materiae, ut dixit crescere quidem, sed ad interitum pervenire, manentibus elementis, a quibus revalescant. — . *Ver illud erat;* quomodo dicunt: homines diem festum re; *magnum orbem*, potest et zodiacum circulum dicere, qui at divisionem temporum: quod si est, *agebat*, pro circumbat, accipiendum erit, orbis. — 339. *Parcebant*; hic *parce-t* pro abstinebant. — 341. *Ferrea;* quia creditum est, primo nines e terra natos, a qua humo homines existimabant dictos. . *Immissaeque;* pro innatae: neque enim ab alio immissae t. — 344. *Iret* etc.; i. e. interveniret: Fuit autem prior le-r: *frigusque calorque*; ut Plautus (Merc. 5, 2, 19.): *Neque gus, neque calor metuo, neque ventum, neque grandinem.* ter hypermetrus versus erit. — 345. Et nove *indulgentia* it. Veteres enim *indulgitatem* dicebant; ut Coelius in VII. suetudine uxoris, indulgitate liberum.* *Terras;* i. e., fetus ne. — 348. *Lapidem* autem *bibulum*, hic non lapidis epitum est, sed ex lapide beneficium, i. e. per quem terra humoni possit ad radices vitis admittere. Verbum *infode* venit eo quod est *fodio*, *fodis*, *fodit.* Unde Plautus in Rudente 2, 12.): *Lutuosus* (G. *luto usus*) *multo multam terram con-t.* Et, *infode conchas*, circa radices scilicet. — 350. *Iam-reperti;* et *iam* hic pro *propterea* ponitur. Et utrum saxo esta: an illud sensit testam cavam, superiorem lapidem? hoc n fit. *Sata* autem dicit virgulta, quae presseris. Et hoc bis stitum; non enim duo sunt, sed unum iteratum, ac si diceret: monimentum contra imbres, et aestus. — 354. *Seminibus;* um *seminibus* pro arboribus accipi oportet. Et, *superest*, iens est. — 360. *Tabulata*; nunc *tabulata* dici dispositionem iorum, per quos vitis usque ad summum ascendit, et est tio facta ad omnes (al. *ad domos*; *a domibus*), in quibus uctiones singulae *tabulata* dicuntur. — 367. *Stirpibus*; hic icibus. Alii *stirpem* pro ipsa materie vitium positum volunt, dem alibi (379.): *Et admorso signata in stirpe cicatrix.* — *Saepes*; insuper etiam pecus prohibendum. — 381. *Pro-nia*; *proscenium* proculdubio pulpitum dicit. *Veteres ludi*; ysia: antiquissimi enim, quos rustici, confecta vindemia, bant. — 382. *Ingentes;* quidam legunt *ingeniis:* ut sit mia posuerunt ingeniis. Dabatur autem hircus praemii no-. Unde hoc genus poëmatis tragoediam volunt dictam. *ita;* ut Relatio (*Trebatio? Lutatio? Martio? Ver. Flacco? -platio*) placet, locus ex pluribus partibus in se, vel in eas partes ex se via (al. *vias*) atque itinere dirigens, sive is ara, sive sine ara, sive sub tecto, sive sub dio sit, ubi pagani tes buccina convocati, solent certa inire consilia (G. *conci-*). Hinc et lares compitalicii, et feriae compitaliciae. — 383. *idae posuere*; ideo quia primi Athenienses Liberalia statue-. Thesidae dicti a rege Theseo. — 389. *Mollia*; *mollia* hic *mobilia.* Et videtur Virgilius opinionem illorum sequi, qui honorem Liberi patris putant oscilla suspendi, quod eius sit alus fructus. *Oscilla* autem dicta, sive quoniam capita, et hostiarum in summis perticis figebantur, sive quia hunc lu-

sum Osci dicuntur frequenter exercuisse, et per Italiam sisse. — 393. *Ergo* veteres pro merito dicebant. Hinc Pl in Milite glorioso (1, 1, 61.): *Hiccine Achilles est? inquit* i *immo eius frater; ergo mecastor pulcher est.* Et erit se Merito, inquit, sacra faciemus ei, cuius beneficio vineta p niunt. — 395. *Stabit sacer*; improbant enim Aruspices hos quae admota altaribus reluctatur. — 400. *Levandum*; hi tandum. — 403. *Seras*; vetulas, aridas. — 406. *Relic* neglectam, non putatam. — 408. *Primus*; per hoc intell dum, primus puta. Et inutiles palos sub tecta referto, pro bus novos posueris. — 417. *Antes*; Cato de Re militari: *Pi quattuor* (Fabr. *Primo*) *agminibus, equites* (al. *quibus*) *di antibus ducas* (Fabr. *duces*). Sunt autem extremae quadr partes. — 421. *Expectant*; subaudiendum, talis cultura. rum et oliveta coluntur. Et quod ait: *nec curvam esp facem*, extrinsecus subaudiendum omni anno, quia et ip intervallo radi solent. — 434. *Quid maiora*; quomodo m si salices plus sunt humiles, quam myricae? Solvitur: Hic sus est, et haec subdistinctio: Quid maiora sequar? et t etiam illa, quae putes esse contemnenda; multum possunt (lices, et myricae, sive genestae, prodesse. — 437. *Undan* fluctuantem. — 438. *Naricíae*; ut (A. 3, 399.) *hic et N posuerunt moenia Locri.* — 439. *Obnoxia*; egentia. — *Rotis*; rotas ex solidis tabulis factas, tympana appellavit, et colae necessaria distinguunt. *Buxum*; signum (*Lignum*), arborem dixit. Quamvis Ennii exemplo, et arborem po dicere neutro genere. Ille enim sic in septimo: *Longiqu longaeque*) *cupressi Stant rectis foliis et amaro corpore bu* — 456. *Pholumque*; hic quaestio est, cur Pholum inter tauros interfectum dicat quem Hercules etiam hospitem hal nec dum (*eum?* G. *et nec dum*) infestaverit, sed peremptis tauris, cum sagittas eius Pholus miraretur, una earum pedem ipsius cecidit, et ei letalis fuit. Inter Lapithas aute Centauros bellum fuit propter Hippodamiam sive Deianiram cum ad rapiendam virginem insolentes Centauri fuissent, a this sunt attriti. — 460. *Iustissima tellus*; *iustissima* quomodo, si alibi dicit (1. 279.): *Coeumque Iapetumque saevumque Typhonem* (G. *Typhoea*). Solvitur: Ideo *iusti.* quia cum decimis reddit fructus, quod est magnae iustiti 463. *Inhiant*; mirantur, et subaudiendum salutantes. — *Sacra*; *sacrum* dici volunt, quod sit eum religione; *sa* quod cum amore. — 475. *Primum*; primum et ante (Ut: *Primus ibi ante omnes.* — 477. *Sidera*; utrum ea cum coelo feruntur infixa, an vaga, quae contraria coelo conficiunt? An omnes coeli viae notae sunt? A sinistra septentriones a dextra. Quod vulgo dicunt, laborat luna. Varro in *Cynistore* (*Cyniflore.* G. *in cynistro re*): *E quando fit, cur luna laboret. Et si hoc ridicule credun cant, quid laborant.* — 478. *Defectus*; varios defectus dum Epicurum, qui ait: non unam causam pronuntiandan sol deficere videtur, sed varias. Potest enim fieri ut exting ut longius recedat, ut aliquod eum corpus abscondat. *Lu labores*; *lunae* autem *labores* dicit, cum dimittit hum

Tardis; tardis noctibus, i. e. tarde venientibus, i. e. aesti-
Hiberni; Celsus Oceanum significari ait, qui aestu suo diffi-
erram inter Mauritaniam et Hispaniam. Ut hoc sit, *obici-
ruptis*. Causa autem brevium dierum est, quod signa hie-
a transversa oriantur, atque occidant; causa longorum die-
is, quod aestiva recta oriantur, et occidant. — 487. *Baccha-
ubi* bacchatae sunt et non haec optat, sed talia. [Bacchi
a orgia in montibus celebrari solebant a furiosis Bacchis,
a Spartanis, quorum mons erat Taygeta, δύσμαιναι appella-
bur.] — 488. *Qui me; qui* pro *aliquis*, et subaudiendum,
— 492. *Strepitumque Acherontis*; i. e. opinionem formi-
dam; quae vulgo sit (al. *est*) de Acheronte. — 497. *Istro;
ius* Modestus legisse se affirmabat, hunc morem esse Daco-
s, ut cum ad bella proficiscerentur, non prius rem capesse-
t, quam de Istro certum modum haurientes ore in modum
vini iurarent, non se ad patriae sedem regressuros, nisi
ibus caesis; et idcirco Virgilium familiari sibi hypallage usum
se. *Istrum coniuratum*, apud quem Daci coniurare consue-
rant. — 499. *Aut doluit*; non crudelem rusticum inducit, qui
ui non misereatur, sed qui sciens paupertatem mal[or]um
esse, pauperis non doleat sortem: et ideo adiecit, *aut invi-
habenti*, quia non invidet, sciens divitias bonas non esse. —
Ferrea iura; quia veniam dare non norit (G. *norunt*). —
Tabularia; negotia publica, et rationes populi, quae in
ulis scribuntur, unde tabularia dicta. *Vidit*: expertus est, ut
11, 263.): *Illic Aetneas vidit Cyclopas Ulixes*. — 508. *Hunc
usus hiantem*; sensus: hic audet contionari, et in rostris con-
ctum populi, favoremque miratur. — 516. *Requies*; nec re-
iescit, nec intervallum est. — 517. *Mergite*; *mergites* fasces
morum spicas habentium, quas metentes brachiis sinistris
mplectuntur; quidam cavos dicunt. — 519. *Sicyonia bacca*;
niam oleum Sicyonium magno in pretio est. *Sicyon*, urbs
loponnesi. *Trapetis* autem, molis lapideis, ubi oliva molitur.
522. *Coquitur*; familiaris est figura pro coquitur, ut mite-
t. — 527. *Festos*; non cum festi venerint, sed omnes dies,
ui festos agit, i. e. laetos. — 528. *Ignis ubi*; in medio *ubi
is*, et proprie *coronantur*, usque ad coronam summam im-
ntur. — 532. *Hanc vitam*; i. e., aureum seculum. — 533.
uria; maximum enim imperium Etruscorum in Italia fuit, ut
Livius, ab Alpibus usque ad fretum Siculum. Unde totum
re, quod a dextra Italici litoris est, Tyrrhenum dicitur. Hoc
ro doctius dividit in provincias marinas.

Georg. 3, 3. *Carmina*; legitur et *carmine*, et, ut puto, re-
us. Non enim dicit cetera carmina iam vulgata, sed cetera
nia absolute, i. e. ceterae omnes res vulgatae. — 5. *Busiri-
s*; *Busiris* Aegypti rex omnibus annis Iovi hospites immola-
t. Nam per octo annos sterilitate Aegypto laborante, Pygma-
a Cyprius finem futurum non ait, nisi sanguine hospitis lita-
n fuisset. Primus autem Thyestes alienigena immolatus origi-
m sacrificio dedit. Alii sic: *Busiris* Neptuni filius rex Aegypti,
i cum Iovi hospites immolaret, pari exemplo mactatus est ab
rcule, ipsum quoque ausus aris admovere. — 11. *Aonio*;
eotio, quod ibi primi Aones fuerunt. *Musas*; Helicon mons

[est] Musis dicatus. — 12. *Idumaei*; gens est Syriae. Quid… *Idumaeas palmas* ab Iduma, quae est urbs Lydiae, palmar… ferax, dictas volunt. Plerique Idumam Syriae Iudaeae civitate… credunt (G. *tradunt*). — 13. *Et viridi in campo*; hic est cam… pus, de quo ait: *Et qualem infelix amisit Mantua campum.* — 16. *Tenebit*; pro possidebit. *Compos voti* autem, pro (G. t… tum: *ut*) *laetus animi.* — 19. *Alpheum*; *Alpheus* fluvius Eli… Eos autem ludos accipimus per Alpheum, qui olim Pythici di… bantur, [vel Olympici, qui quinto quoque anno celebrabant… ·*Linquens*; participium instantis pro praeterito. *Ludosque* M… *lorchi*; per *ludos Molorchi* accipimus eos, qui Nemei (G. n… *mea*), ubi Molorchus rex, [qui] Herculem ad Nemeum leon… tendentem recepit hospitio. — 21. *Tonsae*; compositum ut Ci… cero (in Pison. 8.): *Cum saltatrice tonsa.* — 26. *Gangarid*… i. e., Indorum a Gange fluvio. — 29. *Columnas*; colum… dicit, quae in honorem Augusti et Agrippae rostratae constitu… sunt. — 32. *Rapta*; dicendo *rapta* celeritatem victoriae oste… dit. *Utroque* autem *ab litore*, i. e. Oceani orientalis, et occi… dentalis, ut sit de Aegypto et Cantabris, vel de India et Brita… nia. — 35. *Ab Iove*; ex Iove et Electra Atlantis filia nascit… Dardanus: ex quo Erichthonius, cuius Troius (Tros), cuius Ass… racus, cuius Laomedon, et Capis, et Laomedontis Priamus, e… Hector, et ceteri. At Capis, Anchises, cuius Aeneas, cuius Iul… A quo Iulia gens stemmate descendit ad Caesarem. Alii sic: pe… Assaracum Troianos dicit. Nam Assaracus avus Anchisae. En… nius: *Assaraco natus Capis optimus, isque pium ex se Anchi… sen generat.* Ergo Assaraci familia usque ad Augustum perve… nit. — 36. *Cynthius*; Apollo, a Cyntho Deli monte; et utru… quia ex oraculo eius condita est Troia, an quia muros ipse aed… ficavit, dictus Troiae auctor? *Cytheron*; mons Boeotiae. — 44. *Taygetique canes*; *Taygetus* mons Laconiae. *Epidaurus*; civi… tas Peloponnesi, Asclepio sacrata. — 47. *Caesaris*; hic distin… gue, ut Aeneadas significasse videatur, quia una Actiaca pugna Octaviani Caesaris fuit. — 48. *Tithoni*; ab infinito infinitum, quia Tithoni origo non potest comprehendi; et satis in Caesarem blande. — 52. *Turpe* autem *caput* amplum, atque magnum, et per hoc terribile. — 53. Hic autem *crurum tenus*, genitivo suo apposuit, alibi ablativo, ut, *pube tenus*. Modestus *tenus* pro fine accipit. Sallustius: *Fine inguinum ingrediuntur mare.* Pa… *learia*; unde et paleae, quae collum amplectuntur: et ea pars annuli, quae gemmam cohibet, propter similitudinem palea dici… tur. Cicero de Officiis III. (9.): *Cum paleam eius annuli ad pal… mam converteret a nullo videbatur.* — 55. *Camuris*; *Ca*… boves sunt, qui conversa introrsus cornua habent, quibus c… trarii *patuli*, qui cornua diversa habent; *laevi*, quorum c… terram spectant, his contrarii *licini*, qui cornua sursum ve… reflexa habent. — 56. *Albo*; divise, pro albis maculis. A… tius absolute *albi* dixit, perinde (proinde G.) ac si diceret, … tatem. Ut est illud (E. 2, 41.): *Sparsis etiam nunc pel… albo.* — 60. *Lucinam*; *Lucina* dicta Iuno, eo quod lucem … scentibus praestare dicatur. Sic Terentius (Andr. 3, 5, … *Iuno Lucina fer opem, serva me obsecro.* — 64. *Pecu*… non loca, sed ipsa pecora dixit: ut alibi (471.) idem usur…

pro pecoribus quae in aestivis agunt: *Nec singula morbi* ı *corripiunt, sed tota aestiva repente.* — 71. *Sortire;* ubsortire, et subiice. An potius pro elige et iunge, ut *sortiri* dicimus. — 82. *Glaucique; Glaucus* autem ıs est color, i. e. subviridis albo mixtus, et quasi clarus *ior*). Nam ille sine dubio displicet, qui ex albo et gilvo , ut sit unum albo et gilvo. Alioqui repugnant illi (A. ı: *Qui candore nives anteiret, cursibus auras:* et (A. 12, *Bigis it Turnus in albis.* — 83. *Et Gilvo; et Gilvo* G. *gilvos padi.* Burm. coni. *gilvus badius est, ut foen.*) cius est, quales sunt fructus palmarum, neque satis diluti neque nimium pressi. — 89. *Amyclae;* civitas Laconiae. m autem dicit et Cyllarum equos, quos Neptunus Iunoni illa Castori et Polluci, ut poëtae Graeculi fabulantur. — *nix* autem ad equum refertur. Nam tardissimus est Sa- *Saturnus;* Saturnus cum Philyram Oceani filiam in ia adamasset, et cum ea coiret, adventante uxore, se in illam in equam convertit: atque ita uterque opprobrium unt. Hinc natus est Chiron centaurus. Quidam Philyram em conversam esse dicunt, vel in arborem, unde liber us, quo coronae illigantur. — 98. Bene, *si quando,* ıex raro. *Praelia;* pro coitu dixit. — 101. *Artes* hic vir- Et *prolem parentum* nove posuit. Est enim proprie li- n (*liberorum?*). Ut (A. 1, 274.): *Geminam partu dabit* ›*lem.* — 113. *Erichthonius;* Varro in libro qui Admira- inscribitur, Erichthonium ait primum equos quattuor ludis, qui Panathenaea appellantur. De hoc Erichthonio tis dictum, qui anguinis pedibus fuisse memoratur. — *lethronios Lapithas;* ideo appellavit, quia sunt Thessali. ›nium antrum est, ubi Achillen Chiron erudivit. Alii ›nium regem Lapitharum volunt. *Gyrosque dedere;* pro . Aliter enim frena dedere, et aliter gyros, et est syl- cum aliquid assumitur, quod dictum supra non est. — c *Equitem* sine dubio equum dicit, maxime cum inferat, *re solo.* Ennius. Annalium VII.: *Denique vi magna pes eques atque elephanti, Proiiciunt sese. Sub armis;* nsident armato. — 118. *Aequus uterque labor;* durus labor, et sub iugum mittere, et sub femur. — 122. *ique;* Neptunus etiam parens quorundam equorum fertur, *si* ex Medusa, et Arionis ex Cerere, cuius seminium (G. *um*) Adrastus habuit. — 124. *Pingui;* absolute posuit, ut l Lucretianum (1, 258.): *Hic fessae pecudes pingui.* — *ixere maritum;* pro designavere. Cic. de Repub. sic: *re L. Quintio dicto.* Sed et Horatius: *Quem Venus arbi- cit bibendi,* pro designat. — 127. *Blando;* mire *blan- borem* coitum dixit, quod sit cum voluptate. — 128. *Re-* ıon enim potest unus equus duas patrias habere. Et, sicut ibi positum (G. 3, 397.): *Et salis occultum refert saporem;* et (A. 4, 329.): *Qui te tantum ore referret.* — *unia;* pro macie. — 129. *Ipsa autem macie tenuat armen- Frondesque negant: et frondibus arcent.* — 130. *Pri- rimos concubitus,* anni redeuntis accipiendum: alioquin us videbitur, cum infert, *Iam nota voluptas.* Ergo *pri-*

mbs poëtice pro *primum*. Quidam notam voluptatem, non c[...] tum, sed desiderium accipi volunt. — 133. *Tunsis*; quae tu[...] duntur. Non enim cum tunsae sunt, sed cum tunduntur. [...] graviter tunsis, graviter gemat; et *tusis*; sine *n* litera legend[...] — 136. *Oblimet*; Lucretius: *ne oblimet*, pro obturet, et [...] cludat. Alibi, *oblimet*, temperet (*terat? perdat?*). Horati[...] (Serm. 1, 2, 62.): *Rem patris oblimare malum est ubicunque.* — 137. *Sitiens venerem*; quare *sitiens?* solvit quaestionem. [...] dictum volunt *sitiens* libidinis plenae. — 138. *Rursus*; hic c[...] *tra* significat. — 140. *Non illas gravibus*; *gravibus* aut epit[...] ton est plaustrorum, aut *gravibus* onustis dixit. Sed poëti[...] *plaustris iuga ducere*, non *iugis plaustra*. — 142. *Innare r[...] paces*; hoc dicit: innatant fluvios, sed non rapaces. Nam in[...] ait: *saltibus*, etc. — 143. *Saltibus*; his *saltibus*. Aliter sup[...] *Nec saltus superare viam sit passus. Vacuis* autem *saltib[...]* sine maritis dixit. — 145. *Saxea procubet*; nove *saxea umbr[...]* quae saxis fiat, et *procubet*, protendatur. — 146. *Silari*; ord[...] plurimum volitans circa lucos Silari, Alburnumque virentem ili[...] bus. *Volitans* absolute. *Silarus* et *Alburnus* in Lucania s[...] montes. — 147. *Asilo*; Nigidius de animalibus: *Asilus est mus[...] varia tabanus bubus maxime nocens. Hic apud Graecos pri[...] myops vocabatur: postea magnitudine incommodi oestrum a[...] pellarunt.* Et hoc est quod ait: *oestrum Graii vertere vocant[...]* Non de Latino in Graecum, sed de Graeco in suam lingua[...] quae prior fuit. — 148. *Oestrum Graii vertere*; quomodo Gr[...] vertere, cum omnia, quae Latina sunt, a Graeca ratione desce[...] dant? solvit quaestionem: Graeci cum myopem primo dixeri[...] displicuit nomen: quia proprium non erat. *Oestrum* dixerun[...] hoc est, quia furiam *oestrum* vocant. Dividit enim furia arme[...] ta, cum ab ea stimulantur. Latine vero hoc animal *tabanus* dicitur. — 150. *Furit*; poëtice convertit. Nam cum furor bou[...] sit, aetherem ait furere. — 151. *Sicci*; quare *sicci*, cum ripam dixerit? ostendit hunc non esse fluvium, sed rivum. Ut alibi (A. 3, 350.): *Et arentem Xanthi cognomine rivum.* — 153. *Iuvencae*; Ionem dicit Inachi filiam, quam in bovem conversam oestro percussisse dicitur. Illa se in mare praecipitavit, quod Ionium vocaverunt: et Isis dicitur, quasi sola Dea. Hoc enim Aegyptiis placet. — 159. *Habendo*; id quod habetur. Lucilius in XXI.: *Nonnunquam dabit ipsa aetas quod possit habendo.* — 162. *Cetera*; quae non inuruntur. — 165. *Dum mobilis aetas*; *mobilis* flexilis: et est duplex lectio. Potest enim et sic legi: *Iuvenum dum mobilis aetas.* — 168. *Aptos*; unitos aut connexos. Est enim apta iungi. — 174. *Indomitae*; utrum dum quosdam domas, interea indomitis haec praestabis, an antequam domes, interea? — 175. *Vescas*; teneras et exiles. Nam *vescum* apud antiquos significabat macrum, et quasi quod escam non reciperet. Afranius in Sororibus: *Ah puer est vescus, imbecillus viribus.* Sed vide ne *vescas* appetibiles dixeris. Lucretius certe pro edace posuit, ut (1, 327.): *Vesco sale saxa peresa.* — 176. *Fetae*; nostro more. Neque enim mulgeri nisi enixae possunt. Antiqui autem *fetum* pro gravido solent ponere. Ut Varro Atacinus: *Feta feris Libyae* (*Libye?*) et ipse Virg. (A. 2, 237.): *Scandit fatalis machina muros Feta armis.* — 177. *More patrum*;

ntellige, ut dixerit mulgeri. Nec implebunt mulctralia (G. *traria*) more patrum, qui lac magis reservabant fetibus. uiu accusabitur ob avaritiam (al. *accusabatur avaritia*) m, qui sibi omne lac mulgebant. Legitur et *mulgaria*, ut ius ait: *Sed nos ante casam tepidi mulgaria lactis, et sinum cessamus ponere Bacchi* (*Baccho*). — 187. *Primo*; non *io ubere*, sed *iamprimo*, quasi unum lege: ut sit *Iamprimo tat depulsus ab ubere matris*. — 188. *Inque vicem*; Celsus, *is vicem*, sic intelligit, ut sit nonnunquam sine capistris. (*alii* G.), ut sit in utraque parte ductus facilis. — 189. *m*, pro *adhuc*. — 193. *Sitque laboranti similis*; hoc est, vere laboret, ne taedium capiat. Ac, *per aperta volans*, *ms*. — 202. *Elei campi*; maximi ex omnibus, quod sint um septingentorum, cum alii minus. — 204. *Belgica*; Gal- *Esseda* autem vehiculi, vel currus genus quo soliti sunt nare Galli. Caesar testis est libro ad Ciceronem III.: *Multa lia equitum atque essedariorum habet*. Hinc et gladiatores darii dicuntur, qui curru certant. *Molli* autem mobili t, ut (2, 389.): *Oscilla ex alta suspendunt mollia pinu*. — *Lavit ater*; hoc ab illa declinatione descendit: *lavo*, *lavis*, t. *Fervo*, *fervis*, *fervit*. — 222. *Versaque*; *versa*, infesta. tus in Casina: *Necesse est versis gladiis se pugnarier mi. dep.* G. *repugn.*), i. e. infestis. — 226. *Plagasque super-* sic positum, ut (A. 2, 436.): *Et vulnere tardus Ulyxi*. — *Pernix*; legunt et *pernox*. Sed *pernix* melius, i. e. perti- *Instrato saxa cubili*; nota figura, non saxis. — 236. *Ob-* *s*; quasi exercitationum et virium, quem securitas et amor uperit, adeo ut nec crederet hostem esse rediturum. — *Flumina correptos*; *unda torquentia montes* appellavit. Et ordo, flumina torquentia unda correptos montes. — 258. *uis*; Leandri nomen occultavit, quia cognita erat fabula. — *Crudeli funere virgo*; ita hic *virgo*, quemadmodum ibi de phaë: *Ah virgo infelix*. — 267. *Glauci*; Glaucus Sisyphi s, cum ad mimicum (*Gymnicum?*) certamen quadrigam eret, adplicuit ad vicum Boeotiae (G. add. *pothnias*), et equas um ad fontem sacrum per ignorantiam duxit. Unde qui bi- ent, in furorem agi solebant. Itaque illum equae furore ex- tante in ipso certamine curru effudisse, ac morsibus laniasse ntur. — 270. *Ascanium*; *Ascanius* amnis est Mysiae, sed a (quae) in Asia est. De Gargaris supra (1, 103.) dictum: *Et suas mirantur Gargara messes*. — 273. *In Zephyrum*; pro *contra*. — 274. *Exceptantque*; frequentativum fecit ab piendo, hoc est crebro excipiunt. *Et saepe sine ullis Con- iis*; hoc etiam Varro. — 280. *Hinc demum*; ordo: Hinc vi- lentum ab inguine distillat, quod vero nomine Hippomanes ut pastores. *Vero nomine*; quoniam Theocritus herbam di- nasci in Arcadia, qua gustata equae in libidinem ardescunt. Theophrastus, carunculam in fronte equini pulli; [quae ad ficia et amatoria facere existimarunt.] — 282. *Hippoma-* ἀπὸ τῆς ἵππου μανίας i. e. ab equae insania defluens ex rum inguinibus, quo tempore virus natum ἀπὸ τῆς μανίας ἵππων. — 295. *In mollibus*; nunc tepidis, ut dicimus, *mol- iems*. — 296. *Dum mox*; Celsus *dum mox* pro donec in-

terpretatur, sed ut puto, *mox* abundat. — 297. *Subter*; cora respicit, ut sint stramenta, quibus incubent. — *Ex tremo*; hic *extremum annum* sub Aquarii sidere colloc quia primus nascentis anni dies ab urbe condita Kal. Marti inde Februarius ultimus anni haberetur. Aquarium autem Ganymedem volunt. — 305. *Hae quoque*; i. e. capellae. tur et *haec*. Veteribus enim mos fuit, ut neutra feminin gerentur. Unde Terentius (Hecyr. 4, 3, 12.): *Tua nihil utrum fecerit*. Et in Eunucho (3 5, 34.): *Haec adorn lavent*. Nam integrum erat, *hae quoque n. c n. l. t.*; *se* — 306. (*Usus* hic utilitas et fructus.) *Vellera* autem a v dicta. — 310. *Mammis*; nota *mammas* pecudum dici. I et *ubera*. — 312. *Cinyfii*; Gaetuli a Cinypho flumine Ga i. e. Libyae. *Tondent* autem pastores, ut sit genitivus sin *Cinyfii hirci*. — 313. *Castrorum*; in usum castrorum inde *tormenta* (al. *tom.*) fiant, itemque cilicia, quae Cel retulisse Varronem, ideo sic appellari, quod usus eorum i cia ortus sit. — 314. *Pascuntur*; pro depascuntur. — *Mortalis*; mortifera intelligenda. *Quo minor est*; pro *minus est*, ut sit sensus: Quo minus est illis curae mo egestas. Si diligens circa eas fueris, necessitas mortalitat nor est. — 321. *Nec tota claudes*; i. e., praebebis tota fenum. — 328. *Rumpent*; complebunt. Ut (1, 49.): *Illi mensae ruperunt horrea messes*. Aut. in consuetudine est *punt*, sive vehementer clamant. Et *exallacmenos* (ἐξηλλα) dixit, et arbusta rumpent cantu suo. — 335. *Tenues*; i. vas, cui contrarium (est) illud: *Et pinguis flumine Nil* 340. *Mapalia tectis*; *mapalia* casae Maurorum, qui in (G. *h'emo*) habitare dicuntur. Sicut illud Lucani (9, 945.): *gere congesto non culta mapalia culmo*. *Raris*; quia non guntur, et distantibus locis fiunt. — 344. *Omnia* etc.; quo tectum et larem baiulat pastor? solvitur: *tectum* dicit tent unde tectum faciat. Nunc *larem* deos dicit penates, i. e. i unde focum faciat. — 345. *Armaque*; reprehenditur hic, Gaetulis sagittas, non lanceas dederit. *Amyclaeumque*; *claeum* non Laconicum, sed pro bono cane accipiendum. *Cressamque pharetram*, pro *bonam*. — 348. *Ante expecta* i. e. ante expectationem, et prius quam expectaretur, et quam putetur venire potuisse. *Hosti stat*; figurate, pro co hostem stat. — 351. *Redit*; num addita praepositione, ut pro, it, redit, quod ibi flectatur in sinum, et quasi redire vi tur. Hinc annotandum vetuste *axem* pro septentrione positum 366. *Stiriaque*; stillicidium congelatum, *Stiriam* dicit. — *Aëre*; *toto Aëre*, i. e., a terris ad coelum. — 381. *Trioni*; septentrioni subiecta et Hyperboreo, propterea quia regio, q septentrioni subiacet, Hyperborea vocatur, ab eo quod fl Boreae excedat. — 382. *Euro*; *Euro* pro vento accipere de mus. *Rhiphaei*; *Rhiphaei montes* sunt in eodem tractu. — *Lappaeque*; quia laeta pascua, solocem lanam faciant, hoc minutam, duram, atque hirsutam. — 386. *Continuoque*; c *tinuo* pro perpetuo, semper enim hoc fieri debet. — 392. *fellit*; cepit et fefellit. Et bene, *si credere dignum est*. q dicturus erat impia in Deam. Fabula sic est: Pan cum Lu

re flagraret, ut illi formosus videretur, niveis velleribus se induedit, atque ita eam ad rem veneream illexit. Huius opinionis auctor est Nicander. Nec poterat esse nisi Graecus. — Cythisus; arbor a Cythiso (Cythno?) insula, ubi multa tur, dicta. Lotosque; lotos arbor pyro similis, utraque pebona. — 398. Excretos; i. e. separatos, aut qui excrevei. e. valde creverint. — 408. Hiberi; Hiberi gens in Ponto. magis de Hispanis intelligendum, quorum in latrociniis fama onderat. — 425. Est etiam; ordo: Ille etiam est malus , et convolvere solitus. Haec autem signa sunt, quibus gatur qualis sit hic anguis. — 428. Rumpuntur; ut supra 26.): implentur; aut pro erumpunt. — 431. Improbus; hic . Ingluviem; Varro ad Ciceronem in lib. 23 Ingluvies inquit, sunt circa gulam qui propter pinguedinem fiunt interiectas habent rugas. Sed nunc pro gula positum. — Vepres; vepres in masculino genere. At Lucretius feminino ut (4, 60.): Illorum spoliis vepres volitantibus auctas. — Unguine; omnis succus, quo ungi potest, unguen dicitur. — Scillamque; genus herbae, quod in limitibus agrorum poniin Africa. Helleborosque; herba quae et radicla dicitur, animalibus prodest. — 455. Ad vulnera; bene ad vulnera ad facienda vulnera. — 461. Bisaltae; gens Thraciae. — Cum fugit; fugit non hostem, sed quia vivit sic, ut mutet . — 469. Incautum; quod sibi praecavere non possit. Ut apud Sallustium: Repente incautos agros invasit. I. e., quipraecautum securum non est. Ut est (A. 3, 332.): Incau-, patriasque obtruncat ad aras. — 472. [Aestiva; ipsum um in aestivis morantem.] — 474. Norica; i. e. Gallica. dicendo aërias, verbum e verbo expressit. Nam Gallorum alti montes, Alpes vocantur. — 478. Morbo coeli; quia aptius aër morbi causa est: ut ipse (A. 3, 138.): Corrupto tractu. — 481. Tabo; abutitur pro pestilentia. — 483. usserat; pro contraxerat. — 484. Rursus; hic Rursus posipro contra, ut supra (138.): Rursus cura patrum cadere, succedere matrum Incipit. — 488. Cunctantes; dubitantes erdotes. Cecidit animal quod ad sacrificium ducebatur. — Ieiuna sanie; sicca et exigua. — 498. Herbae; pro herba-, ut ipse: Immemor herbarum quas est mirata iuvenca, et um. (215.): Carpit enim vires paulatim, uritque videndo ina, nec nemorum patitur meminisse nec herbae. Ergo vel amore, vel miraculo carminis oblivionem herbae factam ; ita illic occupatione morbi. Quidam volunt ideo dictum, rerum atque immemor herbae, quod antiqui in pratis certa. exhibere consueverant. Reliqua Grammatici legunt. — Tendunt; pro tenduntur: aut tendunt se, aut equi tendunt. 513. Erroremque; errorem hic pro furore posuit. — 514. dis; ut foeditatem exprimeret, adiecit nudis. — 517. Tristis ator; morte iuvenci tristem dixit agricolam. — 522. Electro; od a nobis succinum appellatur, electrum vocant Graeci. — 3. Urget inertes; i. e. urget, et inertes facit. — 532. Quaes etc.; manifestum est a Cydippe (al. Chryside) Argivae Iunis sacerdote hoc tractum, quae cum boves deessent, filios os Cleobin et Bitonem plaustro subiunxit, et sic ad templum

deducta est, quod fas non erat illam venire sine plaustro. apparet ad sacra Iunonis boves in illis regionibus. defuiss quibus pestilentiam fuisse demonstrat. — 533. *Imparibus* ı non simile iugum ferentibus, cum alter maior esset, alte nor. — 548. *Refert*; prodest. — 550. *Chiron*; moraliter. niam mali homines aut ad medicos aut ad divinos confu ut aut ope humana, aut divina adiuventur: ideo Chironem medico, Melampodem pro divino posuit. Alii hunc expia scientem dicunt. Chiron autem Saturni et Philyrae filius adeo medicinae peritus, ut etiam Aesculapium docuisse di — 552. *Pallida Tisiphone*; *Tisiphonem* hic, non unam l rum debemus accipere, sed pestilentiam, cui eleganter poët nomen dedit. *Agit ante*; i. e. ante se.

Georg. 4, 1. *Coelestia dona*; sive quod Iuppiter melle tus sit in insula Creta, sive quod in aëre concipiatur. Na ait Cornelius Celsus (G. *crassus*), apes ex floribus ceras fa ex rore matutino mel. — 7. *Laeva*; laeva hic in bono p ut (A. 2, 693.): *Intonuit laevum.* Alibi autem in malo cum dicit (E. 1, 16.): *Saepe malum hoc nobis, si mens laeva fuisset, De coelo tactas memini praedicere querci* 8. *Vocatus*; pro invocatus. Vel quia poëtae in tutela eius vel quia pater est Aristaei, qui primus invenit, unde apes possent. — 9. *Sedes*; κατὰ τὸ αὐτὸ *sedes statione petenda* telligendum etiam, si aliud a sedendo, aliud a stando dicitu 14. *Meropesque*; *Meropes* rustici *barbaros* appellant; et i. e., ceterae. — 17. *Immitibus*; *immitibus nidis* temp epitheton est. Ideo enim *immitibus*, quia apibus vescantu 19. *Adsint*; praesentes sint. — 21. *Ut cum prima*; *prima* pro *primum*: nomen, pro adverbio. — 25. *In medium* *medium*, non ad humorem (al. *honorem*) rettulit, sed abs dixit. Et *inertem* hic pro otioso posuit, ut in Bucolicis (1, *Libertas quae sera tamen respexit inertem.* Quae vox po et pro ignavo (ut) (A. 4, 158.): *Spumantemque dari pecora ter inertia votis Optat aprum.* Et pro eo quod sine arte ut apud Lucilium in XIII. *ut perhibetur iners, ars in quo est* (al. *erit*) *ulla.* — 32. *Irriguumque*; qui irrigat, alias irrigatur. — 39. *Fucoque*; *fucus* est genus cerae, qua pro tine abutuntur. Graeci propolim (*propolios* G.) vocant. sic: *fuco* pro medicamento posuit. Plautus in Poenulo (Mos 1, 3, 118.): *Vitia corporis fuco occulunt.* Sed vide ne de bano dicat, quod separatim solent praeparare, propter reme quibus adversus animalia utuntur sibi infesta. Unde ipse a (3, 415.) adversus colubros hoc dicit adhiberi. *Oras* au alveariorum. — 40. *Gluten*; hic *gluten*. Sallustius autem, *glutino adolescebat.* *Munera*; utrum officia, an quod illis nera conferas, et alveos earum communias. — 41. *Lenti* tenacius. — 47. *Propius*; ut (3, 355.): *Propius stabulis* *menta tenerent.* Et alibi (A. 8, 556.): *Vota metu duplici matres, propiusque pericli. Hic Amor* (G. *timor*). — 49. *Oı coeni gravis*; ordo est: odor gravis, quia et levis dicitur, Sallustius: *Apud Corduenos amomum, et alii leves odores* gnuntur. — 50. *Imago*; quae Graece Εἰκὼν (G. *hecho*), Lat *imago* dicitur. Cic. Tusculanar. III. (2.): *Resonat tanqu*

[..]go. Hic autem sonus facit eas fugere. — 51. *Egit*; pro *per-[..]tur*. — 54. *Libant*; degustant. Alibi, defundunt: ut (A. 7, [..]): *Pateras libare Iovi*. — 59. *Nare*; pro *volare*. Ut En-[..] in primo: *Transnavit cita per teneras caliginis auras*. [..]rietas tamen vocis aptior est natantibus, quam volantibus. [6]3. *Melisphylla*; *Melisphylla* herba est, quam, ut ait Varro, [..]piastrum, alii melinem appellant. *Cerinthe* (autem) a Ce-[..]o urbe Boeotiae, in qua plurima nascitur. *Ignobile* autem [..] omnibus notum: *ignobile gramen*, vile, ubique nascens. — [S]in *autem ad pugnam exierint*; longior solito parenthesis, [..]nim ordo (86.): sin autem ad pugnam exierint, motus ani-[..]m, atque haec certamina tanta pulveris exigui iactu com-[..]a quiescent. — 73. *Coruscant*; splendent. — 77. *Sudum*; [..]m est serenum subhumidum; proprie autem *sudum* pars [..]a inter nubes, quasi semiudum. — 88. *Ambos*; legitur et [..]s: *Revocari* autem *apes* vel lacte vel aqua mulsa, Plinius [..]. — 89. *Deterior*; modo quare deterior, si ille servatur, [..]malus est? solvitur: deterior minus bonus, ut (et): (A. 1, [..]): *Tristior et lachrymis oculos suffusa nitentes*. — 90. [..]a; hic ad aemulum refertur, ut *Sola domo moeret vacua*, [..]a maritus non erat. — 99. *Lita*; ordo est: ardentes auro [..]ra, et paribus guttis lita. — 100. *Coeli*; ut (1, 335.): [..]i *menses et sidera serva*, et (3, 327.): *Inde ubi quarta* [..] *coeli collegerit hora*. — 109. *Croceis*; ipse alibi (A. 1, [..]): *Sertisque recentibus alant*, i. e. olent. — 110. *Custos* [..]m; hic *custos* pro observator et prohibitor. Et alibi (4, [..]): *Hortorum custos cum falce saligna*, etc. — 111. *Hel-[..]ntiaci*; quoniam in Lampsaco civitate Hellesponti nutritus [..] Hunc Liberi et Veneris filium, hortis et vineis custodem [..]m aiunt. — 112. *Ipse thymum pinosque ferens*; legitur et, [..]os. Est autem laurus silvestris caerulea bacca. — 115. *Irri-[..]*; *irrigare* ergo duobus modis dicimus: ut (Horat. Serm. 2, 4, [..]): *Irriguo nihil est elutius horto*; et (supr. 32.): *Irriguum-[..] bibant violaria fontem*. *Imbres*; quomodo imbres irriget, [..]n terra aqua irrigetur? solvitur: bene dixit, Irrigat enim qui [..]it, et cui mittit. Alibi (A. 1, 691.): *At Venus Ascanio pla-[..]am per membra quietem Irrigat*. — 119. *Paestum*; *Paestum* [..]tas Lucaniae. Haec civitas Posidonia dicitur: et est in agro [..]ntino, colonia Tarentinorum. — 123. *Aut flexi*; *flexi* pro [..]ibilis. *Vimen*; *vimen* pro caule positum. — 125. *Oebaliae*; [Oe]*baliam* arcem Tarentinam dicit a Lacedaemonio Oebalo, longe [..]ito *epitheto*, quia Lacedaemonii duce Phalanto Tarentum con-[..]erunt. — 127. *Corycium*; *Corycium* Cilicium a monte et [..]itate Ciliciae Coryco. Alii *Corycium* non natione sed peritia, [..]od haec gens studiose hortos colat, et sic dictum est, ut (E. [..]): *Arcades ambo*. — 129. *Opportuna seges*; *seges* pro terra. 130. *Rarum*; pro praecipuo et summo. — 131. *Vescum*; [*Ve*]*scum* tria significat, minutum, edule, multum. — 134. *Car-[..]re poma*; pro carpebat, infinitum pro indicativo. — 139. *Fe-[..]s*; non sic dixit quasi pariantur, sed quasi studiose examinare [..]rantibus. — 141. *Illi tiliae*; subaudiendum *abundare*. Ipsius [..]tem manu duplex fuit scriptura, *tinus et pinus uberrima*, hic [..]ro *plurima*. Fructum enim tinus nullum fert, sed multa semi-

na facit. — 144. *Distulit;* in diversum locum tulit, quasi suit; et *seras*, hic, vetulas et magnas. Sallustius in XII. (G. *serum bellum in angustiis fore*, pro, magnum. — 145. *ram*; *e* praepositio adimit significationem, et adiicit. Hic *eduram*, nimium duram. — 152. *Dictaeo;* sed et poëticum est. — 158. *Victu;* i. e. victui. Ut (A. 9, 605.) *ctu invigilant pueri.* — 166. *Inque vicem*; divisit: nam est: invicemque, et *aquas*, hic, pluvias. — 168. *Fucu* similis apibus, eo quod sit apibus nocens, quod cum ipse gignat, aliena consumit. Plin. [in lib.] historiae naturalis, imperfectas apes dicit, et habere aculeum negat. *Pecus* vetuste, quia omnia animalia pecora dicebant. — 169. *opus*; iuxta declinationem saepe dictam, *fervo*, *fervis*, Hinc est (A. 8, 677.): *Fervere Leucatem. Fragrantia*; i. e. lentia, aut *thymo fragrantia.* — 170. *Fulmina*; *fulmin perant* vetuste ait, ut Plautus: *Properant prandium.* Et E *Festinant diem.* — 171. *Taurinis follib.;* Plautus: *Quam taurini habent, cum liquescunt petrae ferrum ubi fit.* — *Forcipe;* compositum nomen ex *formo* et *capiendum.* Fo enim veteres calidum dixerunt. — 177. *Innatus*; i. e. i Ideo vero Athenienses, quod illic mel optimum gignitur. *pias*, hic Atticas, quia Cecrops in Attica regnavit. — *Quamque suo*; recte, ut labore suo quaerant, non alien piant. — 183. *Ferrugineos*; caeruleos dicit. Ipse enim di *sunt et vaccinia nigra*; qui enim Graece hyacinthus, vaccinium dicitur. — 188. *Mussant*; hic murmurant. vox ponitur et in tacendi significatione, ut apud Enni XVII.: *Non possunt mussare boni, qui factam labore militiam* (Burm. *qui facta labore Nixi militiae*) *peperere.* dum et pro dubitare: ut (A. 12, 657.): *Mussat rex ipse La Quos generos vocet. Mussant* autem, murmurant. Enni X. sic ait: *Aspectabat virtutem legionis*, *sive* (al. *sic*) *spe si mussaret*, *dubitaretque denique causa pugnandi fieret duri laboris.* — 198. *Concubitu;* dativus casus est, ut *victu invigilant.* — 200. *Foliis*; apes, ut Plinius ait, gallin more incubant, et vermiculos creant. Sed rectius videtur, hoc quidem sciant. sicut concubitus nesciunt. — 201. *Qui* audaciter *Quirites*, cum proprie Romani sint. — 202. *Refi* i. e. sufficiunt, ut *suffectus* dicitur *magistratus.* — 208 *mortale;* ideo *Immortale genus.* Et alibi *at* potest abu coniunctio. Est enim ordo: ergo ipsas quamvis angustus t mus, qui excipiat, genus immortale manet. — 211. *Partho* his autem gentibus, (ut) ait Sallustius, adeo ingenita est san religionis: quas gentes tamen apes dicit amore circa r superare Virgilius *Hydaspes*; apud omnes satis constat *H spen* flumen Indiae esse, non Mediae. Sed potest videri Hydaspen Medum dixisse, iure belli, quod Medi duce Alexa vicerint Porum Indorum regem, et (eum) in suam redeg potestatem. Oritur autem Hydaspes ex Caucaso, et mis Indo. — 219. *Secuti;* Pythagorae sectam versat, quam et sequuntur. Et quidam accusant, quod cum sit Epicureus, nam sectam usurpare videtur. Sed ego puto simpliciter r sententias philosophorum. Neque enim statim Epicureus

ri, si libertate poëtica ait (564.): *Illo Virgilium me tempore* *is alebat Parthenope studiis florentem ignobilis oci.* — *Pecudes*; more suo *pecudes* et *armenta* divisit, ut alibi (1, *Quae cura boum, quis cultus habendo Sit pecori.* — 224. *s*; i. e. animas. — 225. *Huc reddi*; *huc*, i. e., unde sunt sunt animae. — 226. *Omnia*; per omnes. *Nec morti; nec* *i* esse locum, pro nec mori. — 227. *Sideris*; pro, siderum. *numerum*; i. e. in modum. *Et alto succedere coelo*, ut ipsa *ra.* — 229. *Sedem*; aliter *sedem relines*, aliter mella, et *m* relines thesauros, an relines servata in thesauris, i. e. *aria?* — 230. *Ore fave;* cum religione ac silentio accede. XVI. Ennius: *Hic insidiantes* (*Insidiantes hi?*) *vigilant, par-* *requiescunt tecti* (*contecti?*) *gladiis sub scutis ore faventes.* *tur* eadem vox et pro velle, apud Ennium in XIII. (G. *XVI.*) *renae melos complent spectare faventes*, i. e. volentes. *Fu-* *que manu;* quia odores malos oderunt: ideo, *prius haustu* *mus aquarum.* — 231. *Fetus*; *flores* emendatum fuit. Et *gravidos flores*, quod ex his omnia generant. — 239. *um*; i. e. gravem. *Parces*; i. e. parces alimento illius futu- — 244. *Immunis;* vitiosus (al. *otios.*), piger, et qui munere fungitur. — 245. *Imparibus*; quia validiores sunt, quam apes. — 246. *Invisa; invisam Minervae* ex illa fabula , quia videtur Aranea quondam virgo Minervam lanificii ilitate provocasse: a qua victa, conversa est in hoc genus malis, quod aranea texit. — 250. *Horrea*; spatia alveario- . — 252. *Vita tulit;* longa parenthesis usque ad illum ver- : *Hic iam Galbaneos suadebo incendere odores.* — 258. *us clausis*; ut in luctu homines solent. — 265. *Canalibus;* ro Divinarum lib. VI.: *Canales eas despescit* (Burm. *dispicit*)*. mpla feminino (G. *despescit* (*dispescit?*) *templa. f.* etc.) gene- *canales* dixit. — 273. *De cespite*; non de terra, sed de ra- . — 278. *Mellae*; *Mella* amnis in Gallia Cisalpina, vicinus xiae, oritur ex monte Brenno. *Magistri;* Aristaeum dicit ollinis et Cyrenes filium, qui primus invenit, quemadmodum s possint reparari. — 285. *Tulerit*; pro genuerit, ut alibi 11, 285.): *Si duo praeterea tales Idaea tulisset Terra viros.* — . *Pellaei*; *Pellaei Canopi* ideo dixit, quoniam Macedones xandriam condidere. Est autem Macedoniae civitas Pella, ria Alexandri, a qua (G. *quo*) dicta Alexandria est. A qua e XII. millia passuum distans vicus est, Canopus a Canobo nelai gubernatore ita appellatus. Longo autem epitheto *Pel-* *i Canopi* sic usus est, ut alibi (A. 1, 338.): *Tyrios et Ageno-* *r urbem*; et (A. 1, 284.): *Assaraci domum*, Romam. — 293. *que coloratis*; Terentius (Eun. 3, 2, 18.): *Ex Aethiopia us-* *e in haec est.* Sallustius item: *Quem trans stagnum omnis* *que ad flumen.* Hic ergo usque, e loco est, non, in loco, ut e: (A. 7, 289.): *Italiam longe prospexit ab usque Pachyno.* — 8. *Quattuor*; eos accipiendum, quos Homerus notavit Eurum, phyrum, Boream, Notum omnes autem venti praeter enchorios, e., regionales, sunt duodecim: Subsolanus, Eurus, Foenix No- , Libonotus [Africus,] Zephyrus, Argestes, Thracias (al. *Thras-* *as*), Aparctias, Boreas, Circius (*Caecias*). — 304. *Fragmenta*; e., posteaquam subiecerunt ramea fragmenta. — 314. *Leves*;

ineunt; *leves* nunc ad armaturam. — 315. *Extudit*; i. e., sagacitas hominum hos ingressus cepit. — 317. *Peneia Te* quia per ea *Peneus* fluvius. — 319. *Extremi*; extremum sic dixit, ut (A. 7, 49.): *Tu sanguinis ultimus auctor*, i. e. mus. — 328. *Relinquo*; pro amitto. — 335. *Hyali*; pro lino. *Saturo*; i. e. vitreo (al. *vinea*) colore, et Saturo, ebri per hoc presso colore, ut in consuetudine dicimus, mer *satura*, *quae puris et meracius* (G. *quae pinguius*) *li* Alibi: *Saturo*, Tarentino, quia ibi ager Saturus sit, di Ipse alibi (2, 197.): *Saltus et Saturi petito longinqua Ta* Et non placet, ut aquatiles lanificae Tarentinam (al. Tarent purpuram carpant. — 344. *Et tandem*; i. e., tandem vi tate deposita. — 350. *Vitreisque sedilibus*; ergo vellera esse debent, ubi perlucidus et caeruleus est color. — 367 *versa locis*; pro diversis locis. *Phasis* amnis (est) in Col *Lycus* in Syria. — 368. *Enipeus*; in Thessalia. — 370. *sumque sonans*; alias: *Saxosusque sonans*, non ut duo i gendum, saxosus et sonans, sed ob saxa sonans; [i. e., asp et vehementem sonum edens.] *Hypanis*; Scythiae amnis. *ous*; Mysiae. — 372. *Eridanus*; Galliae Cisalpinae, qui dus dicitur. — 373. *Purpureum*; altum, et per hoc ni tropice; legitur et *influit*. — 375. *Inanes*; pro levibus, e bus succurri posset. — 377. *Mantilia*; huius singulare *M* *lum*. Plautus in Captivis: *Nec his Sycophantes, nec fucis mantelum obviam est.* Lucilius autem *mantela* dicit m *Mantela merumque.* — 379. *Adolescunt*; hic vim habet fr tationis, et *Panchaeis adolescunt*, i. e. Panchaicis odorib cenduntur arae. — 380. *Bacchi*; quae Baccho, i. e., vin pleri solent. Ceterum Nymphis libari vino Pontifices r Et sane mox interdictum evidenter apparuit, cum ait: *Ter do ardentem perfudit nectare Vestam.* *Maeonii*; quae Lydia, olim *Maeonia* vocabatur. In hac regione mons est lus ferax boni vini. — 381. *Libemus*; sacrificemus. — *Sorores*; aut inter se, aut suas. *Oceanumque*; secundum eos dixit, qui aiunt omnium rerum elementum aquam e quibus Thales primus. — 383. *Servant*; pro incolunt, e nent: ut ipse alibi (459.): *Servantem ripas alta non herba.* — 384. *Vestam*; pro igni, et videtur superius d sensisse, non de vino. — 387. *Carpathio*; Aegyptio. *Ca* enim insula est Aegypti, vel ut Pompeius dicit, insula rum. Alii sic: *Carpathium* mare inter Rhodum et Alexa quod abesse dicitur a Carpatho insula, ut Lucilius: *Carp mare transvectus, coenabis Rhodi.* — 388. *Piscibus*; et pisces et equos dicit. — 390. *Emathiae*; i. e. Mac propterea meminit hoc loco, quia contermina est T Alii sic: Pallene insula secundum Thermodontem, dicta Sithonis filia, quae nunc Chersonesus vocatur. Hac (a Proteus quondam propter Busiridis crudelitatem relicta Ae (al. *Aegypto*) petiit. — 391. *Pallenem*; hoc ideo dixit, qu teus antequam in Aegyptum commigraret, Thraciae fuit ubi habuit uxorem Coronem (al. *Tor.*): filios Telegonum, lygonum, qui cum advenas luctari secum adigerent, et e rent, ad postremum victi et interempti ab Hercule

is perculerunt. Quapropter cum taedio praesentium rerum, ;t solum vertere, Neptunus illic super mare specum fecit, quam in Aegyptum commeasse dicitur. Pallene autem est rsonesus in Thracia, cuius in faucibus Corone (al. *Tor.*) est idum, ab uxore Protei cognominatum. — 392. *Grandaevus eus*; *Nereus* Ponti et Terrae filius, deus maris, huius et Do- s filiae Nereides. — 395. *Turpes*; hic truces: ut: *Cui turpe ut*; vel potius enormes. — 398. *Praecepta*; responsa. — . *Frangentur inanes; circum haec*, secundum haec, i. e. a quis caruerit omnibus vitiis (G. *cum se victum viderit*). Et *nes doli*, non quia inanes sunt, sed inanes eos facies, si ad- aeris vim. — 404. *Se recipit*; Proteum dicit. — 406. *Spe-* '; i. e., facies. — 416. *Perduxit;* prius unxit. — 421. *De- hensis olim;* pro aliquando: et *deprehensis*, verbum proprie ticum, cum tempestate occupantur, sic alibi (A. 5, 52.): *olicove mari deprensus.* — 425. *Sirius;* stella in ore canis. : oriente maximi calores et ex his graves morbi: ideoque nae omnibus annis sacrum Canarium fit per publicos sacer- es. — 426. *Ardebat*; i. e., siccabat. *Medium orbem* ideo it, quoniam in medio mundo terra est, et in hac omnis aqua im sidera in alimentum trahunt, maxime meridiano tempore, ardentissimus sol est. — 427. *Hauserat*; hic pro tenuerat. ibi: *Simul hausit dextera.* Alii sic: ordo: Torrens Syrius In- ardebat. *Syrius* enim a poëtis (et) pro sole ponitur: ab uo eorum canicula intelligitur. *Hauserat;* i. e., invaserat. — L. *Vesper*; non *Vesper*, sed pastores tempore eius admoniti. — 7. *Quoniam*; pro postquam, Pacuvius: *Quoniam ille interit, perium Calefo transmissum est.* — 443. *Fallacia;* legitur et *lacia*, i. e. fraus: ut, *pellacis Ulixi*; (et) Lucretius (2, 559.): *bdola cum ridet penitus pellacia ponti.* — 445. *Nostras;* lo: quis nam confidentissime, pro audacissime. *Confidentiam* m veteres pro impudenti audacia dicebant ut Terentius (Andr. 3, 5.): *O ingentem confidentiam! Iuvenem;* Aristaeum. —). *Vi denique;* hoc loco suscipit numen. — 452. *Graviter ndens;* grandem sonitum dentibus reddens, et aliter: hoc est, ita (*ad fata*) proferenda. — 453. Bene dixit, *non te nullius.* ec enim numina non humiles sunt, sed magni, et significat iphonem: i. e. mortis ultricem. Nam ideo Tisiphone dicta , quasi ulturae mortis ultio, quae dicitur Graece τισιφόνος ιφόνη. G. *tisiaphonos*). Et aliter. Asper, *non nullius*, in- t, i. e., non levis numinis; significat autem Nympharum, non, quidam volunt, Orphei manium. — 454. *Magna lues;* i. e. gnum scelus. — 459. *Servantem;* hic, obtinentem. — 462. *ngaea;* Thraciae montes. *Rhesi; Rhesus* dux Thracum. Et prolepsis. Quia Rheso Orpheus antiquior est. Idcirco autem racia *Mavortia* tellus dicitur. Rhesus dux Thracum, quia in isione terrae Marti cessit. — 463. *Actias*; ideo dicta, quod eniensis fuit. Quidam volunt *Atticen* primo vocitatam Actia- i, quia sit litoralis. — 464. *Orithya;* Erechthei et Praxiotelis *axitheae*) filia, ab Aquilone in Thraciam rapta Zethum et lain filios edidit. — 467. *Taenarias;* in Taenaro enim, pro- ontorio Laconicae, demonstratur alta quaedam vorago per am emersisse Hercules ab inferis dicitur, cum duceret Cer-

berum. — 479. *Cocytus*; fluvius inferorum. Et aliter: *Cocytus* amnis apud inferos, ex Styge profluens ἀπὸ τοῦ κωκύειν quod est gemere et flere. — 480. *Styx*; palus apud inferos. — 483. *Tenuitque*; i. e., tacuit. — 484. *Vento*; *vento* pro adventu significat, ut sit septimus casus: aut *vento* (G. *ventu*) verbum gerundi est. Nam intelligi debet adventu. Fit enim gerundi sic: ventum ventu. Ipse alibi (A. 11, 230.): *Et pacem Romano ab rege petendum*. Quidam sic: *vento*, audiendum, consistentem, ut est illud (E. 2, 26.): *Cum placidum ventis staret mare*. — 502. *Praeterea*; ultra. — 508. *Aëria*; quae sit vicina astris. *Strymon* autem amnis est, finiens Thraciam, sed hic pro Hebro positus. — 511. *Philomela*; luscinia. — 515. *Integrat*; renovat. — 517. *Tanais*; fluvius, qui dividit Asiam ab Europa. Est autem Scythiae. — 520. *Cicones*; gens Thraciae, a Cicone Apollinis filio dicta. Orpheus autem quoniam post obitum Eurydices omnes feminas fastidiit, translato in pueros amore, discerptus est. Asper, *quo munere*, ob quam rem, vult accipi. Potest et, *Spretae quo munere*, i. e. matrimonii. — 521. *Nocturnaque Orgia*; quia sacra eius nocte celebrantur: ex quo *Nyctelius* est cognominatus. — 523. *Caput a cervice revulsum*; constat caput Orphei in Hebrum proiectum, et fluctus in Lesbum insulam detulisse. Hebrus autem fluvius in Thracia est, qui ex fontibus Rhodopes manans perlabitur (G. *Rodope montis prolab.*). Dictus ab Hebro Boreae fratre, quem nunc *Oeagrium* dicit, ab Oeagro rege Thraciae Orphei patre. — 535. *Napaeas*; nemorum nymphas. Νάπας enim Graeci dicunt nemora. Et *faciles* hic pro placabiles. — 541. *Delubra*; ad templa. — 542. *Demitte cruorem*; i. e. sacrifica modo. — 545. *Inferias Orphei*; ut irarum obliviscatur. — 561. *Euphrates*; flumen, quod dividit Mesopotamiam a Syria et Cappadocia. — 562. *Affectat*; pro intendit. Ut apud Plautum (Aul. 3, 6, 39.): *Ut me deponas vino eam affectas viam*. Et apud Terentium (Heaut. 2, 3, 59.): *Nam disciplina est eisdem munerarier ancillas, qui ad dominas affectant viam*. — 564. *Parthenope*; Lutatius lib. IV. dicit, Cumanos incolas a parentibus digressos, Parthenopen urbem condidisse, dictam a Parthenope Sirena, cuius corpus etiam postquam ob locorum ubertatem, amoenitatemque magis coeptum sit frequentari, veritos ne Cymaeam desererent, inisse consilium Parthenopem diruendi. Post etiam pestilentia affectos, ex responso oraculi urbem restituisse, sacraque Parthenopes cum magna religione suscepisse, nomen autem Neapoli ob recentem restitutionem imposuisse. — 565. *Audaxque*; quidam *audax* propterea dictum volunt, quod in duabus eclogis quae sunt in Bucolicis, occulte invectus sit in Augustum propter agros. Et, *carmina lusi*, figurate. (*Tityre te patulae rec. sub t. f.*; primum librum propter hunc significat.)

PROBI

IN

[V]IRGILIUM COMMENTARIUS.

[Buco]licorum omnis origo triplex esse fertur. Primum a Lace[daemo]niis. Nam cum Xerxes Graeciam affectaret, et terribilis [...] relictis civitatibus, omnis Graeciae gens in deserta loca [...]runt; post cum apud Marathonem victus recessisset, Lace[daemo]niis reversis in Peloponnesum, religiosior fuit cura Dianae [...]idis colendae. Nam forte ipso die reverterunt in patriam [...]s, quo fieri sacra eidem deae competebat. Sed quoniam [freque]ntia virginum deesset, quae ea celebrare consueverant, ne [...]ium intermitteretur, pastores ex vicinis agris contraxerunt, [...] eos sacra expedierunt, adhibitis carminibus etiam rusticis, [...] autem sacrorum Bucolicon appellarunt; non quoniam so[...]oum pastores ipsi fuerint, sed quoniam boves pecora prae[...]t magnitudine. Hoc idem carmen Astrobicon dictum est, [...]na sedilis, quo advecti fuerant, qui illa cantaturi erant. [...]autem Astraba vehicula, dicta παρὰ τὸ μὴ στρέφεσθαι, quo [...] et Plautus fabulam inscripsit, in qua mulieres in eiusmodi [...]llis inductae. Altera causa ad Siculos pertinet. Ante Ge[lonis] tyrannidem Syracusis lue pecora interibant. Quibus refo[...] votum fecerunt; eiusque voti compotes, templum Dianae [...]erunt, quam Lyaeam vocaverunt, propterea quod malis [...] absoluti. Ad eius dedicationem plurimi pastores confluxe[runt] cum utribus vino plenis, et panibus figuras ferarum vel [...]um referentibus. Iique instituerunt, ut qui convenerant, [...] deae decantarent, coronato, qui eas rectius prosequeretur; [...]derent autem ea forma ornati, ut cornua fronti adiuncta [...] obligarent cum utre et reticulo, quo panificia haberent.

cum clava, is qui vicisset praemium haberet, quod is qui victus erat contulisset. Permissumque, ut inde irent, et quibus certaverant, eisdem illis fausta ominarentur. Quod genus religionis hodie conversum est in quaestum. Iidem sunt enim, qui Bucolistae nominantur. Tertia opinio ad eosdem Siculos pertinet, sed ex alia ratione. Nam Orestes post parricidium furens, responso didicit, quod deponeret furorem ita demum, si recuperata sorore Iphigenia ablueretur fluvio, quod septem fluminibus confunderetur. Diu vexatus cum in Taurica Iphigeniam reperisset, venit ad fines Rheginorum; ibique invento flumine elutus traiecit in Siciliam, et iuxta Syracusas, a somnio admonitus, simulacrum deae, quod secum de Taurica advexerat templo posito consecravit; quam appellavit Fascelitim, quod fasce lignorum tectum de Taurica simulacrum extulisset. Eius deae nomen brevi approbatum, propterea quod plurima pecora muneri quisque conferebat. Quae cum incrementassent, non defuerunt qui gratuitam custodiendis operam adhiberent; contenti tanquam constituta mercede lactis vel casei. Huius autem fluminis, apud quod purgatus est Orestes, Varro meminit Humanarum X. sic: Iuxta Rhegium fluvii sunt continui septem: Latapadon, Migodes, Eugyon, Stacteros, Polme, Meleissa, Argeades. In his a matris nece dicitur purgatus Orestes, ibique diu fuisse ensem, et ab eo aedificatum Apollinis templum, cuius loco Rheginos, cum Delphos proficiscerentur, re divina facta, lauream decerpere solitos, quam ferrent secum." Item Cato in Originibus tertio: Rhegini Taurocini vocantur de fluvio qui praeterfluit. Id oppidum Aurunci primo possederunt; inde Achaei Troia domum redeuntes. In eorum agro fluvii sunt sex; septimus fines Rheginorum atque Taurinum dispescens, fluvio nomen est Paccolico. Orestem cum Iphigenia et Pylade dicunt maternam necem expiatum venisse. Et non longinqua memoria est, cum in arbore ensem viderint, quem Orestes abiens reliquisse dicitur." Fascelitis autem Dianae Lucilius quoque in tertio Satyrarum meminit sic: Et saepe quod ante Optasti, freta Messanae et Rhegina videbis Moenia, tum Liparas Fascelinae templa Dianae. — Carmen Bucolicum legem habere videtur, uti versus eius quartus pes partem orationis finiat, quod Theocritus custodivit. Nam Virgilius in primo versu attendit, sequentem protinus alia forma fecit. Bucolica Theocritus facilius videtur fecisse, quoniam Graecus sermo sic videtur divisus, ut Doris dialectos, qua ille scripsit, rustica habeatur. Opportunum fuit ergo ei qui pastores inferebat, ea lingua disputasse. Virgilio tanto factum opus maius, quanto una lingua loquens sensus rusticos aptare elaboravit, sine reprehensione sermonis. Sunt quaedam propria, heroico carmini sublimia, sed bucolico humilia; quae apte divisisse Virgilius notatus est. Nam cum Aeneas Didoni gratias ageret, eiusque se, quamdiu natura rerum stetisset, memoriam habiturum confiteretur, sic ait (A. 1, 607.): In freta dum fluvii etc. Sic et Tityrus cum beneficiis Augusti gratias ageret, rerum naturae perpetuitatem pastori congruentibus sensibus tractavit, sic (E. 1, 60.): Ante leves ergo pascentur etc. In hoc etiam carmine quosdam versus posuit, qui possent heroico carmini aptari, ut sunt (E. 2, 45.): Huc ades etc. Et quoniam intelligebat sublimius se dixisse, novissi-

a versum attenuavit, quo rustico sensui carmen aptius fecit. — ilius autem ut Bucolica scriberet, causam eiusmodi habuit. mius Octaviam Sororem Augusti uxorem habebat, et provin- a: sortitus est Aegyptum; ubi cum Cleopatram adamasset et rem dixisset, repudio Octaviae dato, et speraret de imperio candriae constituendo, hostis publicus appellatus est. Quem secutus Augustus, exercitum in orientem ducebat, eumque o superavit apud Actiacum Apollinem. Italiae ergo civitati- diversas partes sequentibus, Cremonenses et Mantuani neutri t auxiliati; sed hoc Augustus indignatus, veteranis quorum ram in bello habuerat, agros Cremonensium dividi iussit, et non suffecissent, Mantuanos adiungi. Unde factum, uti Vir- us quoque agros amitteret, quos sexaginta veterani accipe- t. Sed insinuatus Augusto per Corn. Gallum, condiscipulum m, promeruit, ut agros suos reciperet. Et eo facto concita- at in se veteranos adeo ut a Milieno Torone primipilari ne sit interfectus, nisi fugisset, ut contestatur ipse, cum ait 9, 14.): Quod nisi me quascunque novas componere lites etc. tias ergo agens Augusto, quod recepisset agros, Bucolica psit, sed non eodem ordine edidit, quo scripsit. Est enim ga qua ereptos sibi agros queritur, sic inchoans: Quo te ri pedes etc. Et ea posita est in ultimo. At prius queri fuit mum, dein testari beneficium. Ergo praeponi illa ecloga aerat, et sic haec substitui, qua gratias agit. Sed Virgilii ilium hoc fuit, ne offenderet imperatorem, cuius seculo li- n legendum praebebat, maluit instare testimonio. Nam ipsa ga est, quae de Damno refert, nec in ultimo posita est, ne sic insigniter legeretur. Plerumque enim quae in medio untur inter prima delitescunt. Qua pronuntiatione quaeque ga legi debeat, sic ordinabitur, quoniam in ipsis, si quae anda putat, carminis facit mentionem; si non putat, huius ino nominis non meminit. Ideo quia secunda ecloga cantan- rat, ait in principio: O crudelis Alexi, nihil mea carmina s. In tertia usquequo cantanda non fuit, praemisit; at ubi andum erit: Ab Iove etc. Et in reliquis eclogis hoc idem : animadvertere. Nam Georgica quomodo pronuntiarentur, m ostendit dicendo: Hinc canere incipiam. Item Aeneida, niam plasmate legi volebat, ait: Arma vir.q. cano. — Tityri Leliboei personas de Theocrito sumsit. Sed tamen ratio haec inum est. Hircus libyca lingua Tityrus appellatur; Meliboeus ece boum diligens. Congruentia igitur pastoribus nomina. otus liber per allegoriam intelligitur; facit enim se esse Ti- m, et Meliboeum Corn. Gallum, qui admiretur, quod Vir- s solus agros retinuerit. Nec mirandum, quod infra se se- i dicit, cum certum sit, eum, ut A. Pedianus dicit, XXVIII. os natum Bucolica edidisse. Nam eadem licentia senem se t, cum sit iuvenis, qua pastorem se fecit, cum sit urbanus; Tityrum nominat, cum sit Virgilius. — Omne carmen in caracteres dividitur: Dramaticum, in quo personae tantum untur; exegematicum, in quo solus poëta; mixtum, ubi pro- cue et poëta et persona. Omnium specierum eclogas in Bu- cis posuit. Dramaticon, erit prima: Tityre; exegematicon: lides Musae; mixtum erit: Prima Syracusio etc.

Ecl. 2, 24. *Amphion Dircaeus*; Amphionem et Zethum Euripides, et apud nos Pacuvius, Iovis ex Antiopa, Nyctei filia, ait natos, cantando coluisse armenta vocare. Testantur id Thebae, quas Apollonius in Argonauticis a fratribus antedictis muro esse clausas ait. Sed Zethus humeris saxa contulit operi, Amphion cantu vocavit, siquidem sensus animalium facilius quam saxa vincuntur. Pamnyasis (*Pann.*) et Alexander lyram a Mercurio muneri datam dicit, quod primus Cynaram liberaverit. Dircaeum autem dixit pro Thebano, a fonte Dirce. *Actaeo Aracyntho*; amoeno monte Thebano, quem Actaeum dixit, non Atticum, sed quod ibi Actaeon a canibus sit laceratus. — 48. Narcissus flos, ut Acusilaus refert, a Narcisso Amaranthi, qui fuit Erechthei, ex insula Euboea, interemptus ab Epope. Ex cruore eius flores qui nomen eius acceperunt procreati. A pictore Narcissi floribus Erinnyas, i. e. furias primas esse coronatas aiunt. — 61. *Pallas*; ab hastae quassatione dicta, i. e. vibratione, quod sit bellicosa; πάλλειν enim, quatere vocant Graeci. Haec primum aedificationis usum invenisse dicitur.

Ecl. 3, 40. *Conon*; Samius Mathematicus, Aegyptius natione, Ptolemaeo libros de Astrologia septem reliquit, sed quoniam fuerunt Mathematici, eleganter rusticum errantem inducit, dicentem: Quis fuit alter? Alter enim accipitur unus ex duobus. Porro alterum post Cononem, quem dicat, incertum est. Sed suspicantur Archimedem, quod Cononis discipulus; quidam Eudoxum Cnidium, qui de Astrologia scripsit; quidam Aratum, in quem fides videtur nutare, quoniam Prognostica fecerit; quidam Hesiodum, quod dixerit: Πληϊάδων Ἀτλαγενέων ἐπιτελλομένων, quod et hic: Tempora quae messor, quae curvus arator haberet.

Ecl. 4, 4. *Cumaei*; vel a Sibylla, quae Cumana; et post quattuor secula παλιγγενεσίαν futuram cecinit; vel Cumaei carminis, i. e. Hesiodi, a patre Dio, qui Cumaeus fuit. Hesiodus autem libris suis quattuor seculorum facit mentionem. — 34. *Tiphys*; gubernator navis Argus. Argo a celeritate dicta est. Sic et Homerus, qui κύνας ἀργοὺς celeres dixit. Inde arguti, qui multum ac celeriter loquuntur; ut arguta hirundo. — 58. *Pan etiam*; Pan, Mercurii et Penelopes filius, fistulam carmenque composuit. Simplici iteratione eadem consectatur, ut ibi (G. 4, 341.): Oceanitides ambae, Ambae auro, pictis incinctae pellibus ambae. Nunc casuum et generum permutatione, ut (A. 1, 448.): Aerea cui gradibus surgebant limina, nexaeque Aere trabes, foribus cardo stridebat ahenis. Item (A. 4, 138.): Cui pharetra ex auro, crines nodantur in aurum, Aurea purpuream subnectit fibula vestem. Ne sit mirum, hanc quoque iterationem a Poëta frequentatam.

Ecl. 6, 31. *Namque canebat*; hactenus breviter; nunc ut omnis quaestio tractetur, quaeritur, an poëta quattuor solis, et his in omnibus principia rerum convenire confirmet? tunc deinde: an revolutis super eadem re sensibus, paria percurrat? Ut igitur sensum plene intelligamus, hoc quod est ab eo versu: Namque canebat etc.; proprium in Virgilio est, ut nihil magnum sua auctoritate confirmet, sed aut a Musis conceptum dicat, aut admirabile famae tribuat. Hoc quidam diffidentiae dicunt. Nam si confirmet, inquiunt, opiniones hominum, ad credendum

lius nos inducent. Sed poëta fortius probat, cum suae opi-ni etiam famam consentire pronuntiat, ut est illud (A. 1, 15.): am Iuno fertur terris magis omnibus unam; et illud (A. 3, —): Fama est, Enceladi etc.; et illud (A. 6, 14.): Daedalus, ut na est etc.; et illud (A. 7, 765.): Namque ferunt fama etc.; illud (A. 6, 74.): Quid loquar, aut Scyllam Nisi etc. Quae i famae auctoritas fulciat fabulosa videntur et inania. Hic em fama Sileni, eque auctoritate quae canit confirmat. anem igitur hanc rerum naturae formam, tenui primum et ni mole dispersam refert in quattuor elementa concretam, et his omnia esse postea effigiata, Stoici tradunt: Zenon Citi-us, ac Speusippus Solaeus, et Cleanthes Thasius; qui princi-m habuerunt Empedoclem Agrigentinum, qui de his ita scri-: *Τέσσαρα δὴ πάντων ῥιζώματα πρῶτον ἔασιν, Ζεὺς ἀργὴς ρη τε φερέσβιος, ἠδ' Ἀϊδωνεύς, νῆστις θ' ἣ δακρύοις γε πικροῖς ματρότειον γένος.* Ut accipiamus *Ζεὺς ἀργὴς* ignem, qui sit ν et candens, quod ignis est proprium, de quo Euripides: *ᾶς τὸν ὕψον, τὸν δ' ἄπειρον αἰθέρα, καὶ τὸν περιέχοντα ὑγρὰν κάλαις τὸν νόμιζε Ζῆνα.* Ennius: Aspice hoc sublime candens em vocant omnes Iovem. *Ἀργὴς* autem, i. e. *λαμπρὸς ἢ τα-ς.* Nam et Homerus: *καὶ κύνας ἀργούς*, et Argus undique lu-ns et videns. Hoc idem Virgilius exsecutus ait: Et liquidi si-al ignis; purum demonstrans, non liquentem: Et liquidum per aethera lapsae; aeque purum. Item: Quod fieri ferro uidove potest electro; puri coloris. Ubi autem ait: Liquido tendunt nectare cellas. Nec enim liquenti pro fluenti dixit, l puro. In hoc enim commendatio est operis apum; nec enim s est mellis, si fluat, sed gloria, si lucidum visatur. *Ἥρη* tem *φερέσβιος* terram tradit, quod victum ferat, de qua Ho-rus *ζείδωρος ἄρουρα.* Unde *τὴν Ἥραν* quidam *ἔραν* appella-it. *Ἠδ' Ἀϊδωνεύς*, Ditem patrem glossa significat. Sed acci-re debemus aëra, quem Euripides in Cadmo *χάος* appellavit, : *Οὐρανὸς ὑπὲρ ἡμᾶς καινῶς φοιτῶν ἕδος δαιμόνιον, τόδ' ἐν μ τοῦ οὐρανοῦ τε καὶ χθονὸς, οἱ μὲν ὀνομάζουσι χάος.* Quia busdam videtur, aëra qui ex summa montium et ima terra-n segnis faciat, cum reliquo, qui superincubat, esse obtusio-n, atque ita vicem inferiorum obtinere. Hoc autem anno-e Virgilium aiunt in sexto (887.): Tota passim regione vagan-Aëris in campis laetis, atque omnia lustrant; ut post mortem ito corpore umbrae in hac obversentur caligine, animae ul-o aëri et puriori transmittantur. *Νῆστίς τε* aquam significat, e scil. sincero habitu cuncta confirmet. Nam creditur id idem hominem quem acceperit servare. Cicero autem *Ἀϊ-νέα* pro terra interpretatur, *ἥραν* pro aëre, vice versa lib. II. Deor. Nat. (26.): Aër, inquit, ut Stoici disputant, interiectus er mare et coelum, Iunonis nomine consecratur, quae est or et coniux Iovis, quod ei similitudo est aetheris et cum eo ama coniunctio. Effeminarunt autem eum, Iunonique tribue-it, quod nihil est eo mollius. Sed Iunonem a iuvando credo ninatam. Haec de aëre. Infra de terra sic: Terrena autem omnis atque natura Diti patri dicata est, qui dives, ut apud aecos *Πλούτων*, quia et recidunt omnia in terras et oriuntur terris. Idem hoc Homerus significat sic (Il. ο, 189.): *Τριχθὰ*

δὲ πάντα δέδασται, ἕκαστος ἔμμορε τιμῆς, Ἤτοι ἐγὼν ἔλα
ναιέμεν αἰεὶ πολλομένων, Ἀίδης δ' ἔλαχεν ζόφον ἠερόεντ
δ' ἔλαχεν οὐρανὸν εὐρὺν ἐν αἰθέρι καὶ νεφέλῃσι· Γαῖα δ' ἐ
πάντων καὶ μακρὸς Ὄλυμπος. Ut ad Iovem aether pe
mare ad Neptunum, Ditis imperia apud inferos, terram c
nem omnibus remansisse. In quo animadvertendum est
Homerus consentiat Empedocli et Heracleoni, Cicer. diver
nione. Aristoteles quattuor elementa ait, aquam et terra
deribus suis deorsum ferri, ignem et aëra tenuitate sua
veri, et his quattuor elementis quintum, quasi proprium,
addit privata mole discretum. Idem Aristoteles ait, ne
idem, ignem et aëra; diversitatemque eorum comprobari
quod ignis omnia consumat, aether omnia conservet et
Anaxagoras his quattuor elementis constitutis rectorem a
sive spiritum, sive deum, sive mentem; per haec quatt
guntur. Hic Anaxagoras Abderites fuit, Democrito popul
discipulus; quanquam alii Dionysium Cyzicenum, quidam
telem magistrum eius affirment; vir nobilis, amicus Ale
apud Persas comes. Hic animum principium omnium se
facit; quem secutus Plato in lib. περὶ Ψυχῆς sic ait: Ἀλλ'
σας μέν ποτε ἐκ βιβλίου τινὸς ὡς ἔοικεν Ἀναξαγόρου ἀναγινώ
καὶ λέγοντος, ὡς ἄρα νοῦς ἐστιν ὁ πάντα αἰεὶ κοσμῶν τε κα
των αἴτιος, ἔδοξέ μοι εὖ ἔχειν, τὸν νοῦν εἶναι πάντων αἴτιο
ἡγησάμην, εἰ τοῦτο οὕτως ἔχοι, τόνδε νοῦν κοσμοῦντα
κοσμεῖν. Quod aeque Virgilius idem secutus est: Spiritus
alit, totamque infusa per artus Mens agitat molem. Nam
Anaxagoras νοῦν hunc (*hic?*) spiritum dixit; et quoniam
mus in hunc locum, pars est praesenti quaestioni, sum
videamus, quid in his quoque agat Virgilius. Versus ita
bent (A. 6, 724.): Principio coelum ac terras camposque l
tes Lucentemque globum lunae, Titaniaque astra Spiritus
alit. Quod ibi Anchisen facit disputantem, quod hic Si
deum; non nisi quod poëta Ennius Anchisen augurii, ac pe
divini quiddam, habuisse praesumit: Sic doctus Anchises,
quem pulchra dearum Fari donavit divinum pectus h
Naevius belli Punici lib. III. sic: Postquam avem aspexit t
Anchises, sacra immensa penatium ordine ponuntur, imm
auream victimam pulchram. Virgilius sic: Et si pietate
mur, da deinde augurium pater, atque haec omnia firma.
enim petiisset omnia, nunquam confirmari optasset. Dehin
stella ait: Vestrum hoc augurium etc. Idem Virgil. in III. A
ubi primum Italiam, quo auspicati sunt, ac templum in
Minervae, conditum ab Idomeneo et Salentinis. De qua re
tradit Varro, qui (sic Menippeus, non a magistro, cuius
longe praecesserat, nominatus, sed a societate ingenii, qu
quoque omnigeno carmine satiras suas expoliverat) in tertio
rum Humanarum refert: Gentis Salentinae nomen tribus e
fertur coaluisse, e Creta, Illyrico, Italia. Idomeneus e Creta
pido Lyctio pulsus, per seditionem, bello Magnensium,
grandi manu ad regem Clinicum venit, ad Illyricum; a
item accepta manu cum Locrensibus plerisque profugis in
coniunctus, amicitiaque per similem causam sociatis, Locro
pulit, vacuata eo metu urbe, ibique possedit aliquot oppida

idit, in queis Uria, et castrum Minervae nobilissimum. In partes divisa copia, in populos duodecim, Salentini dicti, in salo amicitiam fecerint. Cum ad hanc igitur arcem, oppidum equos animadvertisset Anchises, ut augur excla-: Bellum o terra hospita portas, bello armantur equi, bel- haec armenta minantur. Sed tamen iidem olim curru suc- re sueti Quadrupedes et frena iugo concordia ferre; Spes pacis, ait." Aperte igitur Anchises de rebus divinis alibi itur, ut hic Silenus. Quaeramus igitur, an et ibi, sicut hic, tuor principia designet. Principio coelum ac terras etc. terram simpliciter dixit, in campis liquentibus mare signi-. Ceterum coelum quod dixit, si pro igni accipimus, ubi sin vero coelum pro aëre, ubi ignem requiremus? Aemil. r cum hunc locum annotaret, sic ait: Haec membra natu- sic solet iungere, ut in tria dividat; nam et alibi maria ac s coelumque profundum. Et Homerus: Ἐν μὲν γαῖαν ἔτευ- ἐν δ' οὐρανὸν, ἐν δὲ θάλασσαν. Sed et Homerum ipso hoc possumus probare quattuor elementorum mentionem fecis- nam ἐν μὲν γ.. ἔτ. Achilles significatur, ut homo terrenus, arma fiebant; ἐν δὲ οὐρ., aërem scil., in quo ista fiebant. m extrinsecus adhibemus in ipso Vulcano. Similiter et En- in Medea exule in his versibus: Iuppiter, tuque adeo summe qui res omnes inspicis, quique tuo lumine mare, terram coelum contines, inspice hoc facinus, priusquam fiat, pro- scelus." Iam et hic Iuppiter et Sol pro igni, qui mare ter- et coelum continet, non dubie coelum pro aëre dixerit. t Virgilius: Daedalus, ut fama est etc. Nam Daedalum vo- em aër sustinuit, ignis prodidit, ut Icarum. Et in eodem: inae cum forte columbae Ipsa sub ora viri coelo venere ntes. Nam et avium volatus in aëre. Et Lucretius mani- s, cum ait: In hoc coelo, qui dicitur aër. Quanquam quod Iomeri versus pertinet, ἠέλιον ἀκάμαντα ignem quidam ve- significari, quoniam Sol nihil aliud esse credatur, quam lu- igni permixtum. Hoc et Anaxagorae Clazomenio visum ates reprehendit, ut Xenophon in IV. ἀπομνημονευμάτων sic t (c. 7, 6.): Κινδυνεῦσαι usque ad διαμείνει (sine lectionum itarum varietate, nisi quod λίθον ante διαπυρ. omittitur). r secundum exempla apud Virgilium cum coelum pro aëre um intelligimus, ignem in eo interpretabimur, quod ait: niaque astra. Ea enim esse ignea, per ipsum probanda in is quod ait: Ubi maximus Atlas Axem humero torquet stellis ntibus aptum. Deinde: Me patris Anchisae, quotiens astra surgunt. Item: Nam ne quaerant astrorum ignes. Item: sisque ardentis decedat stella coronae. Item Cicero in II. de . nat. (c. 45. et 46.) sic: Quem complexa *etc. usque ad* ori- r. (Variae lectiones: *quae aether; dixisse ante; alantur; unt in idem; quod astrorum ignes et aetheris flamma umant; nostri eventur.; posset, nec remanere aër; itaque iqui; ac de eo; fieret, denique ornatus orir.*) Sin vero coe- pro igni in his versibus intellexerimus, quem eundem mun- et κόσμον dictum probat Varro in Cynicis, quem inscripsit um aut Ceria, sic: Mundus domus est maxima homuli, quem que altitonae flammeae zonae cingunt, per quam limbus

pictus bis sex signis stellis mirantibus altus in obliquo a Lunae binas acceptat, et appellatur a caelatura caelum; C ab ornatu κόσμος; Latine a puritie mundus.* Si ergo c pro igni acceperimus superest in eo quod ait: Spiritus int aërem dictum praesumamus. Hic est etiam qui nobis v spiritum commeatum largitur. Hoc illum et Ennius appell Annalibus: Corpore tartareo prognata palude virago, Qu imber et ignis spiritus et gravis terra. Item Lucilius in Satirarum: Hoc cum feceris, cum ceteris reus una tradetu non uderit ἀρχαῖς hominem, et stochiis simul privabit eu et aqua interdixerit, duo habet stochia, id maluerit, p tamen. Et Cicero in eo libro quo supra (c. 36.): Principi terra sita in media parte mundi, circumfusa undique e animabili spirabilique natura, quoi nomen est aër. Ut Vi in versibus superioribus: Terrarumque animaeque; cum caret aëris. Ergo in his quoque versibus spiritum pro aë cepimus. Quattuor elementorum facta descriptio, ad quan ginem Varro mundo ovum comparavit, in Logistorico qui bitur Tubero de origine humana, sic dicens: Coelum est item vitellum, ut terra, inter illa duo humor, quasi lim clusus veri (*q. in sinum clusus aëri*), in quo calor. In etiam libro Varro interpretatur vitellum appellatum, quia vitalia; nam et quod ait Virgilius (A. 1, 58.): Ni faciat, etc., non, ut Asper putat, mundum in tres partes divisit pro aëre venti hic extrinsecus accipiuntur; ad quod argum collegimus Ennii exemplum de Annalibus III.: Sic deusis pennis obnixa volabat Vento quem perhibent Graium genu lingua. Item cum ait Virgilius: Quin aspera Iuno etc., n trium tantummodo elementorum intelligenda auctoritas; Iunonis nomen insigne positum est aëris; et exemplo sup Ciceronis, quo eam Iovi iunctam, ut aëri aetheri vicinum ravit. Item Homeri versus eundem referunt intellectum, Iuppiter castigans ait: Ἦ οὐ μέμνῃ ὅτε κ. τ. λ. Haec Iu Iunoni dixit comminatus. Quae enim possunt Iunonis videi pendia, nisi librati aëris elementa? Quae sunt pedibus d pondera, nisi terrae marique iacentia? Quis aureus la nisi igneus? Quid enim si nomen Iunonis Graece pron saepius, nonne iteratum inciditur? Quinimmo consequitur aëris, i. e. ut incipiat ἤρα, atque identidem revoluta, fia Sic etiam apud Homerum, ubi dii armis disceptant, Iuno I ademsit, quae Luna confusa aëris densitate consuevit pa scuritatem. Quanquam et eandem Lunam sive Dianam, e dem Iunonem videri, ibi dicat Cicero in II. de Deor. nat. (sic: Luna a lucendo nominata; eadem est Lucina. Itaq apud Graecos Dianam, eandemque Luciferam, sic apud Iunonem Lucinam in pariendo invocant; quae eadem annivaga dicitur, non a venando, sed quod in septem v tanquam venatibus; Diana dicta, quia noctu quasi diem ef Adhibetur autem ad partus, quod ii maturescunt, aut nonnunquam aut plerumque novem Lunae cursibus, qu mensa spatia conficiunt, menses nominati. Varro etiam in storico, quem inscripsit Mesalla de valitudine, ait: A agrestes, venandi peritos, cum plurimum in silvis agerent

Diana duce ad investigandas feras paterent, Devianam sse deam, mox Dianam, quod intelligerent eandem esse, iem nascentibus daret." Plane trinam esse mundi origi-t Lucretius confitetur dicens: Principio maria ac terras qüe tuere, Quorum naturam triplicem, tria corpora texta. › loco: Omnia personitus, arcet terram, mare, coelum. ıs etiam in Augure: Modo posteaquam arripui trabes, ıostrum augurem mare, coelum, terram, ruere ac tre-:diceres. Consentit et Pherecydes; sed diversa affert ele- Ζῆνα, inquit, καὶ χθὸν καὶ κρόνον, ignem ac terram, significans; et esse aethera, qui regat terram, qua rega-npus, in quo universa pars moderetur. Sunt qui binis iis mundum discriminent. Nam Xenophanes Colophonius et aquam prodidit. Quanquam ab Homero haec est ı opinio: Ἀλλ' ὑμεῖς μὲν πάντες ὕδωρ καὶ γαῖα γένησθε. tit in numero Euripides, sed speciem discriminat; terram :t aëra inducit principia, sorori declaravit. — 79. *Quas ilomela dapes;* Progne filium communem Itym, per mem-ceratum, Tereo praebuit epulandum. Confessa deinde :cisset, eum sorore effugit. Tereus vindex persequebatur; nes demutati sunt in aves; Progne in hirundinem, Philo-a lusciniam, Tereus in upupam. — 83. *Eurotas; Εὐρώ-*ınis, ut Callimachus ait, in flumina serpit prope Laco-nes. Fontes autem agit ex monte Maenalo, confunditur , rursusque discedit. Ripae eius lauro opacantur, quas ait iius edidisse voces, cum easdem bucolico carmine refer-eatum dixit, ob potentatum Laconum.

:l. 7, 61. *Populus Alcidae;* Alcides Hercules, ab Alcaeo :πὸ τῆς ἀλκῆς, i. e. fortitudine. Pindarus initio Alcidem atum, postea Herculem dicit, ab Hera, quam Iunonem s; quod eius imperiis opinionem famamque virtutis sit ntus. In huius tutela populus; Liberi vites; Veneris autem : Physici Herculem tempus dicunt interpretantes, ideoque m ei assignari allegoricôs, ut, quia bicolor sit, partes ris accipere possimus, i. e. noctis atque diei.

:l. 8, 27. *Gryphes;* ferae quae habent capita aquilae, ce-ıembra leonis, cum alis ingentis magnitudinis, in tutela ıis. — 31. *Maenalios;* pastorales, a Maenalo monte Ar-, quae regio plurima pascua habet. — 56. *Arion;* Methy-s citharoedus, cum in piratas incurrisset, impetravit, ut dem habitu, quo in scenam prodire consuesset, canere ei Qui cum cantu delphinas eliciuisset, et in mare se prae-set, exceptus ab ipsis perlatus dicitur in terram esse.

:l. 9, 13. *Chaonias columbas;* quoniam columbae in Chao-egione Epiri, in quercu arbore sedisse dicuntur, et hu-voce dedisse responsa; et ita bonum augurium erat, si dextra, cornix sinistra volaret, ut Cicero in Divinationi-Quorum a dextris corvus, sinistra cornix facit augurium. — *ionaei Caesaris;* sic vocata Venus, sive mater Veneris est. ı Iulium significat, cuius capiti in statua stella addita est.

cl. 10, 1. *Arethusa;* fons in Sicilia, a quo Musam videtur minare, quoniam Bucolica carmen Siculum; vel quia amo-ısa Alpheus, Pisae fluvius, per mare defluens, in eam con-

venit. — 18. *Et formosus;* Adonis, ut Hesiodus ait, Phoenicis et Alpesiboeae; Agenoris Choantis, qui Syriam Arabiamque tenuit imperio, ut Antimachus ait; regnavit in Cypro, ut Philostephanus libro, quo quaestionis poëticae reddidit causas, e Iove, sine ullius feminae accubitu procreatum. Hunc venationis studiosum fuisse, et ab apro interiisse, atque ita pluribus cognitum; pastorem non inveni fuisse, sed amatoriam Veneris indicant historiam. — 50. *Chalcidico versu;* Euphorion, elegiarum scriptor, chalcidensis fuit, cuius in scribendo secutus colorem videtur Corn. Gallus. — 62. *Hamadryades;* nymphae quae pariter cum arboribus et crescere et decrescere dicuntur.

Georg. 1, 1. *Quid faciat* etc.; praedivisione, quam Graeci προδιαίρεσιν vocant, quid quoque libro praecipiat, significat. Primo enim rationem arvorum cultibus agrestibus necessariam, ex siderum observatione relaturum se promittit; secundo demonstraturum, quemadmodum vitibus ulmi maritentur, et quae cum olearum cura agi debeat; tertio, armentorum pecorumque rationem; quarto apum indicaturum. Dicturus quidem de arvis, ait *Quid faciat* etc.; de arboribus: *Ulmisque* etc.; de pecoribus et armentis: *Quae cura* etc.; de apibus: Atque apibus etc. — *Vos o* etc.. hoc loco vult intelligi Lunam, Cererem, a creando dictam, quia maturet fruges; Solem, Liberum, quia libere pervagetur per aëra, neque ei fulgor aliorum siderum lumina perstringat, vel quia maturet vineas. — 7. *Vestro* etc.; Chaonia dicta glans, a Chaonia regione Epiri, in qua Dodonaei Iovis est oraculum, a loco dictum Dodone, eius regionis. Itaque columbas existimant etiam ab ea regione Chaonas dictas, et in oraculo fuisse vocales. et responsa dedisse consulentibus. Traditur etiam quercus arbor, subiecta tutelae Iovis, fuisse aeque vocalis, ut Dodone. et responsa dedisse apud idem oraculum, quod testatur Virgilius, dicens: Atque habitae Graiis oracula quercus. Unde dici Chaoniam glandem, ipse declarat, cum dicit: Chaoniique patris glandes. Appellata autem est ea regio, a Troiano Chaone, Chaonia, ut ipse testatur (A. 3, 335.): Chaoniamque omnem Troiano a Chaone dixit. — 9. *Poculaque inventis Acheloïa;* Aetolus pastor Staphylus, cum Oenei capellas in pabulum deduceret, notavit unam praecipue, secedentem a grege, laetiorem ceteris, recipientem se serius in praesepia. Cuius rei ut causam cognosceret, secutus est eam clam, et in remota stirpe animadvertit uvam edentem, pomum ei incognitum, et sustulit, regique pertulit Oeneo, qui expresso humore delectatus, cum eum vetustate cognosceret mitescere, Libero patri appesuit, accepto a se hospitio. Cuius rei cultum cum demonstraret Liber, ut perpetua inventorum esset gloria, constituit, ut ab Oeneo oenum (οἶνος) appellaretur vinum, a Staphylo uva staphyle (σταφυλή). Achelous autem est flumen Aetoliae. Ita quantum ad Acheloum pertinet, aqua intelligi poterit; quem ideo potissimum nominavit, quod prius in Graeciam videtur fluxisse. Uva autem significavit vinum. — 10. *Et vos* etc.; eundem Pana, eundem Inuum, eundem Faunum quidam interpretantur; quod ei in Italia quidam annuum sacrum celebrant, quidam menstruum. Existimatur autem Faunus fuisse rex Aboriginum, qui cives suos

em vitam docuerit, ritu ferarum viventes, et primus loca nominibus et aedificia quaedam locosque sacraverit; a quo ia dicta sunt; ipse autem receptus in deorum numerum ur. Itaque etiam oraculum eius in Albunea, Laurentino- ilva, est. Plures autem existimantur esse etiam praesentes; › rusticis persuasum est, incolentibus eam partem Italiae, suburbana est, saepe eos in agris conspici. — 11. *Drya- s puellae;* Dryadas puellas dicit, quas alii Hamadryadas t, et eas cum quercu nasci et interire simul, sed diuturnas et inde Hamadryadas dictas. Quercus enim Graece appel- *δρῦς: ἅμα* significat simul. — 12. *Tuque o* etc.; campi in alia sunt Petrei, in quibus locus, Petra nomine, percussus ti Neptuni, equum qui Scyphos vocatur, edidit. Romani . Neptunum equestrem vocant, Graeci Hippicon Possidona, aestimetur princeps originis equorum. Et idcirco etiam e- tradunt, ab eo donatum equum Adrasto Ariona, et Iu- Xanthum in (*et*) Cyllaron, quos illa dederit Castori et Pol- ·Sed harum fabularum et opinionis huius initium est natura. quia animalium materia liquore constat, et ea praecipue etiam in terram causa est generationis. Est naturae eque- adeo, ut equas certum sit plerumque e vento concipere. alium vero seminis, hoc est liquoris universi, deus existi- r Neptunus, et equorum eo magis, quod planities eis con- na sit, quae aquis accidit. — 14. *Et cultor nemorum;* in- est Cea in Aegeo mari, in qua sunt urbes quattuor: Iulis, tea, Loepessa, Coresos. Ibi existimatur fuisse pestilentia rum et armentorum gravis propter interitum Actaeonis. aeus, monstrante Apolline patre, profectus est in insulam a, et ibi sacrificio facto, aram Iovi Iemaeo constituit, qui itis floribus et aestu, qui necabant et armenta et pecora, avit ea. Ipse autem post excessum vitae, imperante oraculo, mmorantibus eam insulam, relatus in numerum deorum, llatus est Nomius et Aegotos, quod et agresti studio et cura rum armentorumque non mediocriter profuerat hominibus. itur haec historia de Aristaeo in corpore Argonautarum a one Atacino. — 15. *Dumeta;* et aspera loca et montuosa itur. — 16. *Ipse* etc.; Pana, Inuum Latini interpretantur, religionem Italiae fertur intulisse Euander. Sed creditur, er duo argumenta, sub eius nomine et vocabulo Iuppiter i. e. mundus; quorum unum est, quod Pan significat omne, universam naturam; alterum, quod hinnuli pellis qua tegi- varietas maculis imitetur stellas. Maenalus et Lycaeus mon- sunt Arcadiae; Tegaea eiusdem oppidum, cuius nomine est acia ab exulibus Arcadiae urbs condita. — 18. *Oleaeque rva* etc.; putant eam quidam et Neptunum contentionem henis habuisse, utrius urbs nomine appellanda esset; Ne- um tridente percussisse arcem, et inde prosiluisse aquam salsi us, et hodieque fontem in ea arce Neptuni appellari; Mi- am ictu cuspidis in idem oleam evocasse; quae quia utilis hominibus, ei cessisse Athenas. — 19. *Uncique puer* etc.; am putant Triptolemum Atticum dici, quem in volucri curru unt poëtae fruges terrae reddidisse; quidam Brasser, qui us invenisse existimatur arandi usum. Sed constat, multis

annis ante et fruges in Aegypto inventas esse, et arasse primum Osirim duobus bubus, quorum nomina nunc sunt sacra sub [illegible] qui religionis causa eodem vocabulo appellari videntur, Apis [illegible] Memphis; quorum alterum Memphitae colunt, Apim; alterum Hieropolitae, Memphim. — 20. *Et tenerum* etc.; Silvanum qui[illegible]dam sic ortum ferunt. Cratis pastor in Italia, cum iuxta flum[illegible] aliquod pasceret capellas, et unam earum incurrere soleret, h[illegible] est, libidine sua in eam saeviret, et obdormisset in ripa sed[illegible] somnique pondere caput quasi deiectum subinde nutaret, cap[illegible] qui soleret eam capellam salire, impetu in eum facto, cerebr[illegible]que cum cornibus discusso, abiecit eum in flumen, quod [illegible] facti memoriam Cratis est appellatum. Cum autem ex capel[illegible] puer esset natus, cuius pars inferior erat caprina, eumque do[illegible]nus educaret, augeretque ea re familiaritatem, ut animadver[illegible] adultae esse aetatis educator, timens ne feritas eius noceret s[illegible] clam eum tollit in silvam, et ibi destituit. Quem quia in silv[illegible] primum agrestes conspexere, ut deum venerati, Silvanum appel[illegible]larunt. — 27. *Myrto;* myrtus est arbuscula, Veneris subiecta tutelae. Caesar autem Iulius; quia trahit ab Aenea genus; i[illegible] circo materna myrtus dicta est a Virgilio. — 30. *Tibi serviat* etc.; superior sensus declarat, ambigi inter deos, utrum Iovi suc[illegible]cedere debeat Caesar, frugum tempestatumque arbiter futurus agrestibus, et omnibus urbibus venerabilis; sequens, an etiam Neptuno, qui ei det Amphitriten uxorem Neptuni, futuram Caesaris coniugem. Tethyn matrem ait dubitare, generatam et Oceano. Insulae sunt in Oceano septentrionali, iunctae Britanniae ultimis partibus, Orcades. quarum ultima est Thule. Significat quoque hanc servituram Caesari, consecuturo honores coelestes. — 32. *Anne* etc.; tardis mensibus ideo, quod domicilium Saturni tradant Astrologi libram, quod est signum aequitatis, cuius mensis est biennii et sex mensium, cuius loco futurum Caesarem dicit. Chelas dicit Scorpionis brachia. Erigonem dicit virginem, quae Iustitia, Astraei filia; quae cum morata esset aureo et argenteo seculo cum hominibus, ferreo seculo se recepit in coelum, quia ultra in terris sedem non habuerit, nec sustinuerit se hominum miscere sceleribus. Erigone autem Icari fuit filia, pastoris Attici. quae relata est in numerum siderum, non signorum. Siderum enim extra signiferum circulum sunt, signa tantum duodecim placet esse astrologis. — 47. *Illa seges* etc.; de eo agro loquitur, quem novalem vocamus; alternis autem cessat, sed sub exitu hiemis semente facta, sequenti aestate reddit fructum. Ergo bis sentit frigus, semel aestate, deficiente hieme, initio veris, iterum post sementem; bis solem, semel aestate, qua cessat, iterum, qua fructus refert. Ipse autem substituet huius rei causam progressu operis; cum praecipiet, ut sub introitu hiemis sterilis ager proscindatur. Illum enim, qui est fertilis sub exitu hiemis proscissum, ideo putat relinqui oportere cessantem, ut siccetur aestu, ne, si luxuriantis soli natura fertilis efficiatur, inter fruges herbae nascantur. Rursum eum, qui fertilis est, idcirco sub hiemem proscindendum putat, quod humorem coelestem hibernumque accipiendo esse foecundior possit. — 56. *Tmolus;* Lydiae mons est, quem non idcirco nominat utique, quod solus crocum ferat, sed quod praecipue.

acam lentem dicit, et Sicyoniam baccam olivam, non quod ae tantum nascantur, aut Pelusii solum lentes, et India t ebur, sed et Africa. Sed maiores sunt in India elephanti. i natio est Arabiae, quos molles, vitio sermonis, quia paviriliter loquantur, dicit. Chalybs, natio Pontica, in qua ferrifodinae; ibi autem a nudis ferrum quaeritur. Pontus t castora, sed non solus; fibri enim testes hoc nomine ap-itur. Quod animal cum etiam in aliis regionibus, quam nto nascatur, non tamen tanta est vis testium, quanta Ponum fibrorum. — 59. *Eliadum* etc.; copiosissimam esse pal-Epirum significat; nec tamen solam eas ferre; dicit enim et aeas. Quaeri solet, quare equarum potius quam equorum . Ipse rationem consilii sui explicat, cum ait in libro III. Seu quis Olympiacae etc. — 62. Deucaliona putant Proei fuisse filium, et habuisse in matrimonio sororem patrue-Pyrrham, Epimethei filiam, his temporibus, quibus ira , inundata Graecia, cataclysmo perdidit humanum genus. cum perlati essent in montem Parnassum, cuius tantum duo es eminebant, ut ibi esset oraculum Themidos, intraverunt, ntes, quemadmodum possent restitui homines. Quibus reium est, iactanda his esse parentis magnae ossa post terga ictis, capitibusque velatis. Interpretati autem cum essent, m parentem, ossa eius lapides, iecerunt post se, ex quibus num genus renatum est. Cuius etiam Ovidius meminit, cum Metam. 1, 414.): Inde genus durum sumus, experiensque um, Et documenta damus, qua simus origine nati. — 68. rus est stella in cauda maioris Ursae, quam Graeci Elicem it; dicta a cauda et ursa; *ἄρκτος* enim Graece ursa dicitur, ι *οὐρά*, cuius ortu hiems incipit. — 70. *Hic* etc.; quidam ant harenam, quia haereat; cui scil. digammon adiunctum quod etiam hauriat, hoc est, in se receptum humorem tra-Huius hanc esse naturam testatur Virgilius dicens: Collehumorem bibula deducit arena. Bibula enim quia bibat r. — 73. *Aut ibi* etc.; putant, non minus esse utilem ad iem farris agrum, ex quo alius fructus sublatus sit, quam qui vicibus cessat. — 78. Lethaeum somnum dicit, eo quod iat memoriam sopitis. Lethe enim est oblivio. Papaver ı, quod in segete nascitur, facit somnum. — 102. *Nullo* Mysia natio est coniuncta barbaris, contingens Adriaticum ı. Sed et altera huius nominis terra, iuncta Troadis, alilo subiecta regi Telepho, et ante Teuthranti. Gargara apur caput Idae Phrygiae. — 120. *Strymoniaeque* etc.; dictae a Strymone, Thraciae flumine, ubi maxime per aestum ntur. — 124. *Nec torpere* etc.; veternum, gravem somnum t intelligi, spectantem ad interitum; quem medici letharvocant. — 148. *Cum iam* etc.; arbuta sunt arbusculae, in silvis frequenter nascuntur, quae plerique unedones vo-Dodona locus continens, quercus quae continetur, erat Est autem templum Dodonaei Iovis in Chaonia, parte , quae hoc nomine appellatur. — 163. *Tardaque - - plau-imperiti* ea plostra appellant. Sunt enim vehicula, quorum non sunt radiatae; sed, tympana cohaerentia axi, et iuncta o farreo. Axis autem cum rota volvitur; nam rotae circa

eiusdem cardinem adhibentur. Hoc vehiculum in sacris arcanae, quae Eleusis appellatur, ab oppido Eleusine Attico, id ducunt boves. Est praeterea olivae viridis siliqua, folliculus in quo faba nascitur. — 201. *Lembum*; genus navigii. — *Hoedorumque greges*; Adrastea capella, quae educavit Iovem cum hoedis, ob hoc beneficium in sideribus sacrata est, quorum ortum pluviae sequuntur. *Et lucidus anguis*; draco existimatur puellarum Hesperidum pomarii custos, relatus inter sidera, intersecare duos septentriones, quae omnia genera stellarum tempestatem significant. Ait ergo, tam agrestibus observanda esse coelestia signa quam navigantibus, quia utrisque noceant tempestates. Ostriferum autem dicit Abydum, quod ibi ostrea generantur copiosissima. — 208. *Libra die* etc.; aequinoctium auctumnale descripsit. Somnus enim noctem significat. Vernum aequinoctium fit in Ariete, auctumnale in Libra. — 212. *Cereale papaver*; cereale ait, quia in segete nascitur. — 221. *Ante tibi* etc.; si in hoc exercebitur, ut triticum accipiat, prius, inquit, occidant Vergiliae, et corona Ariadnes, quam sementem facias. Matutini exortus Eoa significat. Eos enim praecedit aurora. Atlantis autem filiae sunt Vergiliae; idcirco Atlantides vocantur. Ariadnes autem coronae talis historia traditur. Adamatus Theseus ab Ariadne, cum eius opera interfecto Minotauro Labyrinthi evasisset errorem, et corruptam in insula Diana dormientem reliquisset, Liber eam adamavit, et eius capiti coronam detractam misit in coelum, quae sidus facta est, quod est post Erigonem. Ipsam autem Ariadnem, matrimonio sibi iunctam, Liberam appellavit, immortalitate donatam. Gnosia autem dicit, ab oppido Gnoso Cretae. — 225. *Multi* etc.; multi ante occasum Vergiliarum sementem fecerunt, sed inanem messem sustulerunt. Maia autem una est ex Vergiliis. — 227. *Si vero* etc.; ciceris est genus, quod phaselum vocant. Vicia est aeque leguminis genus, lentis magnitudine. Pelusiacam lentem dicit a Pelusio oppido Aegypti, a quo fluminis Nili unum ostium Pelusiacum dicitur. Optima lens in Aegypto nascitur. Bootes est stella in Arctophylacis, ut plerique putant, baltheo; ut alii iudicant, in humero; dicta a bubus. Nam triones, quos Graeci duas ursas vocant, Helicem et Cynosurum, in barbarica sphaera plaustrum esse, quod ducatur e bubus iunctis. Cuius rei testis est Getulicus, cum ait de Britannis: Non aries illum verno feret aëre cornu, Gnosia nec gemini praecidunt cornua Taurum, Sicca Lycaonius resupinat plaustra Bootes. — 233. *Quinque* etc.; mundi caloris et luminis sol causa est. Eius autem talis est cursus, ut neque intra solstitialem circulum ad nos accedat, nec ultra brumalem procedat. Radii autem eius ubi deficiunt, ibi necesse est esse frigus, cum tenebris. Deficiunt autem eius radii bruma, ad septentrionalem circulum; ibi ergo frigus est cum obscuritate. Sol autem, qui brumalem et solstitialem circulum conficit, annuum cursum, totam hanc mediam regionem urit, quae Latine vocatur plaga adusta. Ex ea quae septentrionalis est, ibi deficiunt solis radii, et quia frigida est, et obscura, frigus in proximam regionem pervenit, et miscetur calori, qui ex adusta regione in eandem fertur, et efficitur temperata regio, in qua sumus, quae est habitabilis. Alterae duae inhabitabiles,

ed physica ratione nobis sunt incognitae. Prohibemur enim transire adustae regionis calorem. Sed quia meridiem bruma animadvertimus, ultra solem magnum spatium coeli vacare scimus, et in contrariam nobis partem eius radios ferri, et quemadmodum hic, ita illic deficere; ubi defecerunt, esse frigus cum tenebris; et in aliquam partem ferri in proximum locum, et ex adusta regione, quae finitur brumali solstitiali circulo, in eundem pervenire vaporem, et utroque mixto, perinde temperatam efficere regionem mediam frigidae et adustae. Quinque ergo sunt zonae in regione coeli et terrae, duae extreme frigidae, septentrionalis et austrina; una adusta, duae temperatae, inter frigidam et adustam, cingentes eam, et intercidentes frigidis, quarum altera Anterumene vocatur. — 238. *Via secta per ambas*; dicit signiferum circulum, qui a brumali obliquus, ad solstitialem, Cancro, aequinoctialem, Libra et Ariete. — *Obliquus qua* etc.; idcirco dixit, quia hic ipse circulus XII. signa coelestia volvit; clima nostrum, hoc est, in climate zonae nostrae, sicut se habet, ut simus ad septentrionem ab ea parte qua Scythia est, et Rhiphaei montes, cui contraria est inclinatio ad Africam. Ergo hoc sentit, cum ait: Illic, ut perhibent, aut intempesta silet nox etc. In quinque zonas mundum esse divisum accipimus, (quas secundum clima nostri orbis sic efformabimus, ut laevam manum contra ora nostra ponamus, atque ubi sit pollex, ibi sit zona, quae appellatur graece ἀρκτική, quae in se habet arctos, i. e. ursas. Eadem Latine septentrionalis cognominatur, quod in ea parte coeli posita sit, quae vento septentrione afflatur. Ea pars semper supra vertitur, hoc est, nunquam in Oceanum demergitur, quod etiam Homerus significat, cum ait: Ἄρκτον τὴν καὶ ἅμαξαν ἐπίκλησιν καλέουσιν κ. τ. λ. Et Virgilius: Arctos Oceani metuentes aequore tingi. Nam et zona inhabitabilis est propter nimios rigores. Pollici proximus digitus, observabitur in vicem zonae, quae Graece appellatur θερινή, a nobis aestivalis, quod scil. sol, cum in eandem zonam declinavit, longiores dies efficit; ibi enim solstitium facit aestivum, VIII. Kalend. Iul. Haec zona habitabilis propter temperiem, et multi solis, et illius vicinitate zonae, quam septentrionalem nuncupavimus. Medius autem digitus significabit zonam, quae Graece dicitur ἰσομερινή, Latine aequinoctialis. Sed et sol in hanc zonam bis anno venit, et toties aequalitatem facit diei et noctis, VIII. Kalend. April. et VIII. Kalend. Octob. Haec zona inhabitabilis; nam propter nimios ardores loca subiecta habet exusta. Quartus dein digitus significabit zonam, quae appellatur χειμερινή, a nobis hiemalis; quod scil., cum illam sol transcendit, hiemem facit, et breviores dies agit. Nam sibi solstitium efficit, quod est VIII. Kalend. Ianuar. Hanc quoque zonam inhabitari, credibile est; quoniam et ipsa pars temperata inter aestivum et isomerinem posita est, quemadmodum eius supra fecimus mentionem: aestivalis, inter aequinoctialem et septentrionalem. Et in hac zona si qui inhabitant, appellantur a nobis Antichthones, εἰς τὴν ἐναντίον χθόνα οἰκοῦντες. Digitus minimus habet quintam zonam, appellatam νότιον; quoniam ex illa parte cum afflat ventus, humidum facit aërem, et humorem colligens corpus, notia dicitur. Haec plaga australis appellatur, depressior, quam ut a

nobis videri possit, et ideo infra horizontem descendit. Horizon autem, qui definit sphaeram superiorem, qui et idem a nocte disterminat. Haec quoque praesumenda inhabitabilis, propter rigores, quos patiatur necesse est, quoniam longe segregatur. Circulus autem zodiacus, qui loxos appellatur, per tres zonas medius fertur, per quem sol currit. Sic ergo quoniam ad ultimas non pervenit frigidas, relinquit mediam zonam; quoniam saepe onerat, ignem facit. Huius zonae mentionem facit Virgilius (7, 222 sqq.), cum vellet ex verbis Ilionei Latinos confirmari, neminem esse in orbe toto, qui ignoraret, quanto bello et Asia et Europa conflixisset, quandoquidem scire possent etiam qui ultra Oceanum extimum agitarent, quique divisi plaga aequinoctiali zonam illam, quam *ἰσομερινὴν* diximus, incolerent, quam versimile est in aliquibus habitari. Sunt autem qui hic declarantur versus huiusmodi: *Quanta per Idaeos* etc. Hanc tamen universam disputationem certum est, Virgilium transtulisse ab Eratosthene, cuius liber est hexametris versibus scriptus, qui Hermes inscribitur. Quidam vero orbem terrarum descripserunt in formam literae *ω* (*Ω*) et in lineamentis quae per circuitum ambiunt literas, formam referunt Oceani, quem recte *ζωστῆρα τοῦ κόσμου* dixerunt; *ὠκεανὸς* autem ab *ὠκὺς* dicitur, *ἐξ οὗπερ πάντες ποταμοὶ καὶ πᾶσα θάλασσα καὶ πᾶσαι κρῆναι φρείατα μακρὰ ναίουσιν.* In media autem parte linea quae deducitur Atlanticum Oceanum fertur transmittere, quod mare traditur subiectum esse plagae aequinoctiali, et sic divisas esse duas partes orbis, quarum nos habitemus eam quae sit ab oriente dexterior; atque esse verisimile, ut adverso tam pari tractu gens alia hominum inhabitet. Si tamen velimus omnem diligentiam in examinandis Homeri carminibus adhibere, ibi quoque videbimus descriptionis huius ordinem. Clypeus enim Achillis quinque orbibus intextus fuit, quorum sic meminit: *Αἱ δ' ἄρ' ἔτι κ. τ. λ.* Nam examinemus colorem metallorum et conditionem zonarum et poterimus recte comparare, cur *κασσιτέρου*, i. e. plumbi albi zonas dixerit, septentrionalem et australem, ut scil. frigidas et cana nive oppletas; aëreas autem quae refulgent, habentes temperaturam candoris et rutili coloris, dixerit aestivalem et hiemalem; auream autem sine dubio ignem. Nam et sic dictum: Fert aurea sidera clamor. Et a Pindaro: *Ὁ δὲ χρυσὸς αἰθόμενον πῦρ.* Et Vulcanus, ut ignis deus, virium suarum beneficium, in illa zona voluerit aurum clypeo superponere. — 336. *Frigida* etc.; omnibus stellis sol et lumen dat et calorem; infra Solem autem Veneris stella est, tribus hemitoniis seposita intercedentibus. Superior Sole Martis stella est, quae Pyrois appellatur, tono intercedente altior. Inde hemitonio superior est Iovis, quae appellatur Phaëthon. Summa est Saturni, quae quia propior est crystallo, hoc est coelo, in ea deficit calor solis. Rapit enim eum ad se Pyrois, quae stella ardore suo horrorem ac frigorem, Saturno veniente in Iovem, temperat. Cyllenius autem Mercurii stella est, quae duobus tonis infra Saturnum est, et vocatur Stilbon. Ait ergo, observandum esse agrestibus, ut vitare possint tempestates, occasus stellarum, et quo quaeque sit signo. — 383. *Et quae Asia* etc.; Asia correpta prima litera dicitur, in qua quoddam pratum Asium, iuxta Caystrum, appellatur.

ieorg. 2, 37. *Iuvat Ismara* etc.; Thracia vino fertilis est, nationem quandam appellat Homerus. Aliter, oppidum marus, quod expugnavit Ulixes, cum a Troia discederet; tor vinum accepit a Marone, cuius pater Cupithus traditur, Cyclopi dedit. Eius autem tanta vis existimatur, ut me- eius vini viginti etiam metra sustineat aquae. Ergo quia efficax est natura in vino Thraciae, praecipit eam conseren- vitem. Taburnus mons est Apuliae regionis, quae fertilis lea. — 89. *Non eadem* etc.; Lesbos est insula Asiae, in Aegaeo, conspicua Troadi et Thraciae, a Lesbe, filio Ma- s, appellata, in qua est oppidum, quod appellatur Methy- , ex quo fuit Arion citharoedus. Palmitem significat vitem. *iae vites*; a Thaso dicitur insula; unde Thasias. Mareoti- Aegyptiacas intelligimus, a palude Mareotide, quae est in pto. Psithiae genus vitis, et Lageos, et preciae, et pur- ae. Argites autem dicta est a candore. Tmolum vult intel- Lydiae montem, omnino fertilem. Phanaeum portum vult insulae Chiae, et significari inde Chium. Aminaeum, Rho- et Bumasthos genera sunt uvarum; Rhodia a loco dicta; asthos, quod imitetur papillas vaccae. Ionius fluctus dicitur aticum mare, quod Ionium est ab Ione dictum. — 115. nos; sunt Scythae, dicti ab Herculis filio Gelono et Echi- , ut in IV. Herodotus refert. Hebenum lignum est nigrum, iosum. Balsamum est liquidum medicamentum, colorum tioni necessarium, quod ex arboribus destillat in modum . Acanthus est herba spinosa, folia lata habens et rugosa. — *Quid* etc.; existimantur bestiolae quaedam, quas bombyces nt. Quidam indicant, ex arundinum foliis Seras veluti la- facere, et inde fieri Serica. Seres autem natio est in ulti- India. Pars Parthorum Media est appellata a Medo, filio eae et Aegaei, ut existimat Varro, qui IV. libros de Argo- is edidit. Arbor autem quae describitur a Virgilio, nascitur em et in Italia, sed non est eiusdem effectus, cuius in Me- et appellatur Rododaphne. Ganges fluvius est Indiae, Her- Lydiae, qui fert aurum. Bactra oppidum Indorum. Pan- a regio a rege Panchaeo dicitur. Clitumnus est Etruriae en, a fonte navigabilis. Aconita sunt venenorum genera, fere in petris nascuntur Scythiae, iuxta Maeotidem palu- . Existimatur autem esse ex spuma Cerberi, quam is perfu- : pertractus ab Hercule in lucem. Aconita autem Graece is nomine dicuntur; illam enim κόνην appellant. — 157. *mare* etc.; cingit Italiam ab septentrione Adriaticus sinus, a idie Tuscum mare; Adriaticum superum appellant; Tuscum rum. Uterque lacus est in Italia; Larius Umbros tangit, et enit usque Comum. Benacus est, ex quo Mincius flumen ur, quod praeterfluit Mantuam. Sabelli gens est Italiae; li iidem appellantur et Dauni. Vulsci veruti ideo dicuntur l dolonibus in praelio sint usi. — 176. Ascra vicus est otiae, in quo existimatur natus Hesiodus, qui scripsit ἔργα ἡμέρας, quo libro agri quoque cultus rationem stringit. Et dicit Ascraeum carmen Virgilius per Romana oppida se ere. *Pinguis Tyrrhenus*; Tuscus tibicen significatur, vel quod sit subtilis musica barbara, vel quod tumeant buccae inflan-

tes tibias quae significantur ebore dicto. Tarentum oppidum in Italia condiderunt Parthenidae, hoc est exules Lacedaemoniorum, duce Phalanto. In finibus autem Tarentinorum est locus, quem Saturium vocant, unde etiam paludem Saturam, cuius etiam in VII. (801.) mentio est, cum ait Virgilius: Qua Saturae iacet atra palus. Saturi ergo Tarenti, a Saturio loco, vel a Satura palude dixit. Quidam dicunt, tum ob agri bonitatem, tum ab loco quodam Saturo, qui est prope Tarentum, Saturum cognominatum. Dicitur autem, Tarentem, Neptuni filium, Lacedaemonia civitate, ex Saturia, Minois Cretensium regis filia, procreasse filium. Hunc proiectum naufragio facto delphinus in Italiam evexisse dicitur; cuius hodieque testimonium manet. Nam in municipio Tarentinorum hominis effigies in delphino sedentis est; a Saturia uxore eum locum Saturia appellasse fertur, et postea ei loco ex suo nomine nomen Tarentum imposuisse. Ideo infelicem Mantuam dicit, quia Mantuanis, qui a Romanis desciverant, agri adempti sunt. — 224. Vesuvius mons est in Campania, vino fertilis, quem Vesevum iugum dicit. Eiusdem Campaniae flumen Clanius iuxta, Acerrae nomine, sed Gigantis nomine Clanius dictus est. Ideo autem dicit, ut Metrodorus ait, *non aequus Acerris*, quod eas saepe inundet; quae vacuae idcirco dicuntur, quod paene desertae sunt. — 361. *Tabulata per ulmos*; rami sunt, qui vites sustinent, per translationem, quia rustici cum putant, supra eos ramos stant, hoc est tabulas. — 380. *Non aliam* etc.; postquam mortale animalium genus coepit carne vesci, ex his quae frugibus nocerent, vel aliquos laederent fructus, prima existimatur hostia fuisse sus, secunda caper; illa, quia terram rostro protrudendo semen erueret, hic, quia vitem laeserat. Itaque etiam Ovidius in XV. (112 sqq.) testimonium fert huic opinioni, dicente Pythagora: Et prima putatur Hostia sus meruisse necem etc. Praemia autem posuisse Thesidas, cum dicit, ingentes pagos et compita circum, Athenienses significat, a rege Theseo dictos. Itaque ludus, quia praemium victori erat caper, qui graece τράγος, tragoedia coepit appellari; genus quoddam carminis ab antiquis causa spectaculi institutum. — 385. *Nec non* etc.; hic ritus Oscillorum iactationis frequens in Italia, ab Atticis est traditus. Celebratur autem feriis Sementinis, ex hac causa ab Atheniensibus institutus: Icarus, pastor Atticus, cum a Libero patre accepisset vinum, deputandum venale, et praeciperet ignorantibus adhuc usum huius, ut parce biberent, illi sapore delectati, contumaces fuerunt praecepto. Itaque cum et corpus eorum solveretur et sermo ebrietate, arbitrati, se venenum accepisse, interfecerunt Icarum. Canis autem eius sine domino reversus ad Erigonem filiam dux fuit quaerenti patrem. Illa autem cognita morte Icari, suspendio se necavit; canis non recedens a corpore domini inedia consumptus est. Cum autem subita pestilentia in Attica incidisset et novi generis virgines, alienata mente, suspendio se necarent in silvis, consultum est oraculum Apollinis de fine tam luctuosi furoris. Responsum est, remedium futurum: praesens supplicium eorum, qui occiderant Icarum. Quibus conquisitis et interfectis, sacratis inter sidera Icaro, filia et cane, plane numinibus sacrificium institutum est, quo oscilla imitarentur suspendia Atticarum virginum. Elaeam

dicunt olivam, ex qua premitur oleum, quod elaeon vo-
eleos autem dicitur misericordia, quae quia contingit eis
pax datur, olea pacis signum est. — 417. *Antes effe-*
dines ad vindemiam factos dicit, et tum maxime subitos
periculosos esse. — 437. Cytorus est oppidum Ponticum
buxo, non solum, sed praecipue. Maricia est oppidum
s, piceis frequens. Ityraei natio Scytharum est. — 464.
iea, Corinthia; Ephyra enim prius dicta est postea Corin-
Tempe sunt loca nemorosa, frigida, fontana. — 478.
sol cum eius orbem subit luna, obstat radiis. Lunae au-
fectio fit, quia non suo lumine lucet, sed eo quod a sole
, cum in umbram terrae venit. Aestus autem maris ad
notum et rationem fiunt. Sed lunae sunt quinque motus,
s, menstruus, annotinus, altitudinis; hi extremi ad mare
nt. Terrae autem tremoris tres causae sunt, nam aut
inclusis exitum quaerentibus fundamenta quassantur, ut
efactis superiore continuentur; aut igni, quem inesse ter-
tna docet exusta, cum cadunt, sonus ipsorum subsidit; aut
cum id quod sustinent, delabi in liquorem patiuntur, sed
aptis terris latius constituuntur. — 481. *Quod tantum*
brevem diem facit, cum octava parte maior est ea pars
, qua subiecta terris est brumalis, et superior eadem
ét aequinoctialis circuitus. *Sin* etc.; significat sanguine
i praecordia ducto animum; Empedoclis sententia. Sper-
Thessaliae flumen. Taygeta Laconices, ubi venantur vir-
Lacaenis; Lacon enim Lacaena facit; Lacedaemon, La-
nonius. Lacon regio est; Lacedaemon oppidum Spartae
:, unde Spartanae sunt eaedem virgines. — 506. *Ut*
a etc.; Tyriam purpuram vult intelligi, Sarranum ostrum;
a autem Sarram appellatam, Homerus docet, quem etiam
s sequitur, cum dicit: Poenos Sarra oriundos. — 519. Si-
m baccam olivam dicit. Trapetum torcular est olei. *Di-*
regis; Iovis; a Dicte monte Cretae, in quo educatus cre-

eorg. 3, 1. *Te quoque* etc.; Pales dea est pastorum, cui
sacrum appellant Parilia, transposita litera, quae si suo
esset, Palilia potius dicerentur; qui dies natalis est urbis
e, quae a pastoribus est condita. Huius autem, cuius deae
etiam ritus declarat. Nam et ignes transiliunt, accensis
entis, more agresti; ibi hunc diem colentes, lacte libant,
uctus ex pecore tollitur. Amphrysus flumen est Thessaliae,
regionem quandam Molyssi incolunt, quorum rex fuit A-
s Pheretis filius, cuius pecora et armenta Apollo pavit, ius-
rviendi contumelia decem annis luere temeritatem, qua
eas perdiderat, qui fulmen fecerant, quia indignabantur eo
sum Asclepium. Is ergo invocat eum cum Pale. Lycaeus
Arcadiae regionis, quae pecorum praecipue est studiosa.
theus fuit rex, cuius imperio Hercules intolerabilia stipendia
uit. Busiris, Neptuni filius, rex Aegyptiorum fuit, advenas
is immolare solitus, quem Hercules interfecit. Hylas Theio-
atis filius, Dryopum regis, quorum gens subiecta Parnasso
qui, patre interfecto Herculem secutus studio eius virtutis
s, cum ex comitatu Argonautarum in Mysia Hercules reces-

tes tibias quae significantur eboro dicto. Italia condiderunt Parthenidae, hoc est ex… duce Phalanto. In finibus autem Tarentin… Saturium vocant, unde etiam paludem S… VII. (801.) mentio est, cum ait Virgilius… palus. Saturi ergo Tarenti, a Saturio … dixit. Quidam dicunt, tum ob agri quodam Saturo, qui est prope Tare… tum. Dicitur autem, Tarentem, N… civitate, ex Saturia, Minois Crete filium. Hunc proiectum naufrag… evexisse dicitur; cuius hodieque municipio Tarentinorum homi… est; a Saturia uxore eum loc… postea ei loco ex suo nomine infelicem Mantuam dicit, qui… verant, agri adempti sunt. … pania, vino fertilis, quem I… paniae flumen Clanius inx… an… mine Clanius dictus est. … antur l… *non aequus Acerris*, qu… Elis opp… circo dicuntur, quod pa… antur quinqu… *ulmos*; rami sunt, qui … aea dicit. Mo… rustici cum putant, s… versatus est, cu… 380. *Non aliam* etc.; … adum. Qui cum i… carne vesci, ex his … abebat, ut Herculem … fructus, prima exist… ercules, ut eum servar… quia terram rostro … deo, vel victo et interfecto l… laeserat. Itaque … unonis, ne ei coelestes honor… fert huic opinio… erectus, mira celeritate da… sus meruisse ne… corona, qua honorantur qui i… dicit, ingentes … Itaque et Molorcho, paranti sac… a rege Theseo … immolaturus erat; unde Ne… caper, qui … lemoni manibus sunt renovata … quoddam ca… petebant. Sed Molorchi mentio est … 385. *Nec ne*… libris. — 25. *Purpurea* etc.; ple… Italia, ab … quas proxime gentes devicit, carum… nis, ex h… intexunt, quo saepius redintegre… ticus, … populo ostendant. Britannos autem et prae… Gangaridae dicuntur ab Indiae flun… rent, … Caucaso, Indiae flumine, et Oceano cum et … significat. Sic enim Proculus Iulius persu… venem… non compareret, eum vidisse, ab eo… domi… uti Pop. Rom. Quirinum se appellar… Illa … deorum esset receptus. Niphates mons est recc… Tigri Euphrateque fluminibus. Est et … sub… Haec autem flumina decurrunt in Prassi… ali… ex hoste; significat ex orientali et occident… or… est Cyclas in Aegeo mari, in qua mons est … r… exciditur candidum, ut ipse Virgilius in … … cautem vocat. Assaraci autem prolem … … qui deducat progeniem ab Aenea, qui ex … Capys Assaraci filius, Assaracus autem Tro…

sisset, ad materiam quaerendam remi, quem fractum vo— —ole reficere, et Hylas ad hauriendam aquam Ascanii fluminis u— — urn extulisset, dum accedit ad ripam, adamatus a Nymphis est —t; p pter hunc Hercules comites deseruit, nec secutus est Iason— —em, refert Apollonius in Argonautis (1, 1207 sqq.). Eius fl— —umi Nympha Melia Eunicae partus est: *μέσσῃ δ' ἐνὶ καὶ βάλ*— ε ἄλ *Latonia Delos;* quia ibi peperit Apollinem et Dianam i— —iu ip palmae et oleae arbore. — 10. *Primus ego* etc.; terram — , qu nunc Boeotia vocatur, habuerunt ante Hyrantes, Leleges, — Te ces, Phoenices, Aones, unde nunc Aonia dicitur. Est au— —item ea Helicon, mons sacer Musis, in cuius vertice Musis fo— —ons e pressus dicitur ungula Pegasi, quem alii Aganippen, alii Hipp crenen vocant: inde ergo se deducturum Musas dicit, qu— —nia po Mantuanorum carmina scripserit. Idumaeas autem palm— —mas, a Idumaeorum gente, i. e. Iudaeorum, quae regio est ir— —n Syri Palaestina. Locum autem hunc dixit, non quod ibi tant— —um sir palmae, sed praecipuae. Mincius flumen ex Benaco lac— —n fluen praeterit Mantuam. — 20. *Cursibus* etc.; eos significa— —t ludos qui in Achaia celebrantur quinto quoque anno, et app— —ellantur Olympia; et eos, qui in Arcadia, et dicuntur Nemeaea. — Alpheus enim flumen est Achaiae, iuxta quem Elis oppidum, ext— —ra quod Olympii Iovis templum. Ibi celebrantur quinquennalia ce— —rtamina gymnica. Lucos Molorchi Nemeaea dicit. Molorchus f— —it Herculis hospes, apud quem is diversatus est, cum profici sceretur ad leonem Nemeaeum necandum. Qui cum immolatur— —us esset unicum arietem, quem habebat, ut Herculem liberalius— acciperet, impetravit ab eo Hercules, ut eum servaret, imm— olaturus vel victori, tanquam deo, vel victo et interfecto leoni; c— un solutus esset, vel odio Iunonis, ne ei coelestes honores conti— —ngerent, vel fatigatus; experrectus, mira celeritate damnum —correxit, sumptaque picea corona, qua honorantur qui in Neme aea vincunt, supervenit. Itaque et Molorcho, paranti sacrificiu— —n Manibus, ubi et arietem immolaturus erat; unde Nemeaea instituta sunt; postea Archemoni manibus sunt renovata a sept— —m viris qui Thebas petebant. Sed Molorchi mentio est apud —Callimachum in Aetion libris. — 25. *Purpurea* etc.; plerumq— ue ludis Imperatoris, quas proxime gentes devicit, carum ha— —itum et figuram aulaeis intexunt, quo saepius redintegretur —nemoria virtutis, quam populo ostendant. Britannos autem pro qualibet gente dixit. Gangaridae dicuntur ab Indiae flumine Gange; cingitur enim Caucaso, Indiae flumine, et Oceano. —Victorem Romulum significat. Sic enim Proculus Iulius persuasit— populo, cum Romulus non compareret, eum vidisse, ab eoque in mandatis accepisse, uti Pop. Rom. Quirinum se appellaret,— quia in numerum deorum esset receptus. Niphates mons est A— —rmeniae, qui cingitur Tigri Euphrateque fluminibus. Est et pa— —rs Mesopotamiae. Haec autem flumina decurrunt in Prassum— —a sinum. *Diverso ex hoste;* significat ex orientali et occidenta— —i. Paros insula est Cyclas in Aegeo mari, in qua mons est M— —arpessos, unde marmor exciditur candidum, ut ipse Virgilius in— VI. (471) Marpessiam cautem vocat. Assaraci autem prolem v—ult accipi Caesarem, qui deducat progeniem ab Aenea, qui ex Anchise patre est; Capys Assaraci filius, Assaracus autem Trois, Tros

ıthonii, Erichthonius ex Electra et Iove nascitur, ut ıgicus scriptor sentit. Cynthius est Apollo a monte ini Cyntho dictus. Idcirco Troiae auctor dicitur, quod ierit sub Laomedonte et Neptuno. — 37. *Invidia* etc.; cri hic sententia ambigua, quia et angues interpretari ıuis rotam, et non exsuperabile saxum Ixionis; sed nec ı et saxum aliud esse supplicium. Sentit enim, illum ıt Pirithoum, urgeri epuiis regii apparatus, quarum cendantur, et motu impendentis saxi urgeri, cum ait: aörem Lapithas, Ixiona, Pirithoumque etc. Sed signiırum versuum fere haec est: Quisquis inviderit huic bebit timere post excessum vitae supplicia, quae pati ıur defuncti, et furias, Cocytus autem palus est inferoityx. Styga si diceret severam, intellexerimus eam ob quod eius religio teneat deos; per eam enim iurare . Sed Cocyti amnem dicit, quia a luctuosa voce ap- *Severam* autem significat tristem; quod proprium est *ıterea* etc.; hoc est, scribamus carmen agreste, impe- Maecenate. Cithaeron mons est Boeotiae, ibi arcana tris sacra celebrantur tertio quoque anno, quod Trieteıtur. Existimatur autem Liber esse cum Musis, et ideo ., fronde eius, corona poëtis datur. Nunc idcirco voıus sacris vult accipi, quod et de vitibus praeceperit. canes dicit Laconicos, a Taygeto monte Laconices. ı est Peloponnesi, unde optimi et generosissimi equi - 46. *Mox tamen* etc.; pollicetur, se quoque Caesaris ıui postea Augustus cognominatus est, scripturum victo- : quidam putant, cum promissis fidem destituisse, ignoon quidem προηγουμένως acta eius scripsisse, sed tamen dicare, quantum ad fidei pertinet vinculum. In VIII. cripsit in clypeo eius pugnam et Actiacum bellum, quod ım cum Antonio. Tithonus autem fuit Laomedontis ıter Priami; qui existimatur ab Aurora adamatus; uxoa eam habuisse. Priami autem filia Creusa, Aeneae ıter Ascanii, a quo genere ad Caesarem pervenit. — *Lucinam* etc.; ex Lucina partus, ex Hymenaeo concuipimus. Itaque hoc ait: Post annum IV. et intra X. ad dum esse utiles boves, extra finem hunc parum. — *ices*; palmae, cuius iam deficit color, colorem dicit. .m palmam, quam Graece phoenica appellant, vocant Spadix vero color est, quem Leucopyrum vocant. hoc ı et fuscus. Glaucus autem color, viridis. Amycle opt Laconices, ut refert Homerus in Catalogo ducum qui .m accesserunt. Pollux autem et Castor Lacedaemone :, qui existimantur equos accepisse a Iunone, muneris Xanthum et Cyllarum, quos ei Neptunus donaverat. ıui dicuntur Dimos et Phobos, Homero auctore; Achilhus et Aethon. Quidam quattuor putant, et eis adiunlardum et Lampum. Sed eis qui duos credunt haec pitheta esse persuasum est. — 93. Saturnus Philyram, t Thetyos filiam, existimatur adamasse; et cum ea se in equam, ut eum falleret, ille quoque in equum transcum ea concubuit, ex quibus natus est Chiron, doctis-

simus centaurus. *Pelio;* est Thessaliae mons. — 146. S
flumen est Lucaniae, portus Alburnus, et eiusdem nominis
ad sextum a primis tabernis. Mentionem facit Lucili
versu: Quattuor hinc ad Silari flumen portumque Albu
. *Asilo;* genus est tabani, adeo acer, ut soleat ar
bucera inquietare. Vocatur Graece oestros. Meminit
historiae hoc loco Virgilius, eius quam Ovidius in I. Metan
exposuit plene, referens, Inachi filiam Io compressam a
mutatam in vaccam, actam esse per orbem terrarum c
donec ad flumen Nilum venit, quodque ibi, mitigata Iu
finitus sit eius labor; quam Inachiam dicit Virgilius. Tan
torrens est Lucaniae, qui, cum pluviae sunt, effusior est et
vit, cum serenum, siccus est. — 180. Alpheus fluvius est Ac
Pisa oppidum, quod habuit Oenomaus. Eleus campus, sta
Olympiacum, ubi equi quoque certant. Scythia regio e
ptentrionalis; Belgae natio Gallorum. — 255. Sabelli gen
Italiae, coniuncta mari, ubi maxima copia aprorum est. P
urbs est Boeotiae, ubi Glaucus, Sisyphi filius et Merope
Asclepiades in Tragodeumenon lib. I. ait, habuit equas, qua
sueverat humana carne alere, quo cupidius in hostem irru
et perniciosius. Ipsum autem cum alimenta defecissent, de
verunt in ludis funebribus Peliae. Quidam autem has e
Diomedis fuisse, quas Hercules ad Eurysthea perduxerit, e
Eurystheo et Sisypho distractus, eumque filio suo dedisse fe
— 280. Hippomanes nunc significat id quod ex inguinibu
fluit equarum, quod datum amatorium est, et furorem faci
aut intempestivum est, aut excedit modum. Theodorus her
esse dicit, quam equi si gustaverint efferantur. Castalius
est Delphis in Apollinis oraculo, qui abluit ipsam aram dei
ctus a Castalo, Delphici Apollinis filio, nepote Neptuni. A
autem dicitur Musagetes, quia Musis sacrum existimetur
Lutatius in primo Communis Historiae ait: Qui deorum cu
egerat. *Aquarius anno;* hiemem et Pisces finiunt, ab eis
incipit, hoc est ariete. — 312. Cinyps oppidum est et flu
Africae regionis Garamantum; apud eos hirci villosissimi
scuntur, quos tondent ad cilicia quibus nautae utuntur. —
Halcyone fuit filia Aeoli, uxor Ceycis, quo in naufragio am
mutata est in navem Halcyoniam, cuius partus dum exclud
VII. diebus mare quietum est. Acanthis quae Graece dicta
Latine carduelis vocatur, a carduo. Dumi vocantur aspera
et inculta, collicosa. Mapalia loca deserta Punica. Num
mapalia vocant tecta sua, quae subductis navibus post mi
regem Persea, inversa pro domicilio habere coeperunt. Amy
um, Laconicum. Cressam, Cretensem, quia ibi optimi s
tarii sunt. Rhodope mons Thraciae. Medium axem, septen
nem dicit. — 382. Euro significat vento, non utique eo, qu
ortu flat, sed eo quem Aquilonem vocamus. Riphaeos mo
quidam putaverunt Alpes. Sed proprie sunt Riphaei mo
Scythiae. Scythium interpretantur lupini colorem, quidam
scum. — 391. *Munere* etc.; Pan, Mercurii filius, cum Lu
concupisset, et haberet optimum pecus, poscente ea, pa
pecoris pro concubitu dicitur pollicitus, et duas partes fe
gregum, quarum alteram candidiorem, sed lanae crassi

nam, deceptam candore, deterius pecus abduxisse, ut poëta ficat. — 407. Iberi, Hispani, a flumine Ibero. — 415. banum medicamenti genus. Calabria regio in qua Brundu- est oppidum. — 451. Scylla bulbi genus, unde inficitur um, quod Scyllites dicitur. Helleborum genus medicamenti nati, quod interdum mortiferum est. Bisaltae gens est acum; Geloni, Scythae, et utrique a regionibus dictae. Ia- regio dicta est Histriae.

Georg. 4, 1. *Protinus* etc.; quidam dicunt mel in aëre na- quidam apes colligere; quo tempore in Ida Iuppiter nutrie- r, tum primum ex aëre fluxisse, eoque ipsum alitum. — 10. ci, lascivientes hoedi. *Aut errans* etc.; vaccam dicit. Me- dicuntur aves, quas in Italia vocant Barbaros, quarum vox multiplex, capit partitionem vocis. Meropes appellantur e a merismo, quem Graeci vocant, nos partitionem vocis, idem ὄπα dicunt, glossematicôs. *Et manibus* etc.; hi- quondam Progne, Pandionis filia, quae cum filium suum coniugi pro epulis apposuisset in avem mutata est. Ideo : *Et manibus* etc. In hirundinem fertur Philomela ab aliis, Progne, versa. — 30. Casia herbae genus, id quod herbae erdoratae. Serpilla item herbae genus, quod a serpendo illum cognominatur. — 63. Meliphylla est herba, quam ique vocant meliloton. Cerinthon est flos luteus cuiusdam bae, quae copiosissima est in Euboea, in qua oppidum est positum Tarentum, quod Lacedaemonii condiderunt, duce lanto, qui sunt dicti Partheniadae, nati, cum oppugnaretur sseno, non legitimo matrimonio. — 111. In Hellesponto est mpsacum oppidum, in quo Priapus formosissimus dicitur esse, m cives eius colunt ut deum; is autem in horto ponitur, ut us formidini sit, itemque noctu furibus, quod interdiu custos tur stare. — 125. Oebalia arx ab Oebalo dicitur in Lace- mone, hoc ipsum oppidum, quod profluit Galesus flumen. mpeius cum oppugnaret piratas remigibus eorum promisit os, si vicisset eorum adiutorio. Quorum proditione victor rentinorum agros veteranis divisit, et quicquid deterrimum it, remigibus dedit. Cilices autem tunc exercuerunt piraticam. t autem in Cilicia promontorium. Corycium, Cilicem intelligi , hoc est remigem piratarum. — 211. *Medus Hydaspes*; men Indiae; sed Virgilius Mediae dixit flumen Hydaspen, quod di, duce Alexandro, per eum, regem Indorum et ipsam In- m subegerint. — 232. *Taygete*; Vergiliarum ostendit sidus, ecdochicôs una ex his hoc nomine appellatur, et qua totum um significatur, per Pliades, quoniam cum hac Iuppiter con- uit in monte, qui ex eventu Taygetos dicitur. — 246. *In-* s etc.; Mars, devicta Thracia, dicitur Minervae donasse iam puellam ex captivis, nomine Arachnem, quae subtilitate eris lanificii negavit cedere Minervae, ob hoc in araneam versa est, et Graece ἀράχνη vocatur. — 287. Pella est op- lum Macedoniae, patria Alexandri. Omnes autem Alexandrias xander constituit. Ergo Canopi Pellaei dicti sunt. Canopus em est oppidum in Aegypto iuxta Alexandriam, a guberna- e dictum Menelai. Fortunatam autem dixit gentem propter i fertilitatem. — 317. Peneus est Thessaliae flumen, quod

simus centaurus. *Pelio;* est Thessaliae mons. — 146. Silarus flumen est Lucaniae, portus Alburnus, et eiusdem nominis mons, ad sextum a primis tabernis. Mentionem facit Lucilius hoc versu: Quattuor hinc ad Silari flumen portumque Alburnum. *Asilo;* genus est tabani, adeo acer, ut soleat armenta bucera inquietare. Vocatur Graece oestros. Meminit autem historiae hoc loco Virgilius, eius quam Ovidius in I. Metamorph. exposuit plene, referens, Inachi filiam Io compressam a Iove, mutatam in vaccam, actam esse per orbem terrarum oestro, donec ad flumen Nilum venit, quodque ibi, mitigata Iunone, finitus sit eius labor; quam Inachiam dicit Virgilius. Tanagrus torrens est Lucaniae, qui, cum pluviae sunt, effusior est et saevit, cum serenum, siccus est. — 180. Alpheus fluvius est Achaiae. Pisa oppidum, quod habuit Oenomaus. Eleus campus, stadium Olympiacum, ubi equi quoque certant. Scythia regio est septentrionalis; Belgae natio Gallorum. — 255. Sabelli gens est Italiae, coniuncta mari, ubi maxima copia aprorum est. Potnia urbs est Boeotiae, ubi Glaucus, Sisyphi filius et Meropes, ut Asclepiades in Tragodeumenon lib. I. ait, habuit equas, quas adsueverat humana carne alere, quo cupidius in hostem irruerent et perniciosius. Ipsum autem cum alimenta defecissent, devoraverunt in ludis funebribus Peliae. Quidam autem has aquas Diomedis fuisse, quas Hercules ad Eurysthea perduxerit, et ab Eurystheo et Sisypho distractus, eumque filio suo dedisse ferunt. — 280. Hippomanes nunc significat id quod ex inguinibus defluit equarum, quod datum amatorium est, et furorem facit, si aut intempestivum est, aut excedit modum. Theodorus herbam esse dicit, quam equi si gustaverint efferantur. Castalius fons est Delphis in Apollinis oraculo, qui abluit ipsam aram dei, dictus a Castalo, Delphici Apollinis filio, nepote Neptuni. Apollo autem dicitur Musagetes, quia Musis sacrum existimetur, ut Lutatius in primo Communis Historiae ait: Qui deorum curam egerat. *Aquarius anno;* hiemem et Pisces finiunt, ab eis ver incipit, hoc est ariete. — 312. Cinyps oppidum est et flumen Africae regionis Garamantum; apud eos hirci villosissimi nascuntur, quos tondent ad cilicia quibus nautae utuntur. — 338. Halcyone fuit filia Aeoli, uxor Ceycis, quo in naufragio amisso, mutata est in navem Halcyoniam, cuius partus dum excluditur, VII. diebus mare quietum est. Acanthis quae Graece dicta est, Latine carduelis vocatur, a carduo. Dumi vocantur aspera loca et inculta, collicosa. Mapalia loca deserta Punica. Numidae mapalia vocant tecta sua, quae subductis navibus post missum regem Persea, inversa pro domicilio habere coeperunt. Amyclaeum, Laconicum. Cressam, Cretensem, quia ibi optimi sagittarii sunt. Rhodope mons Thraciae. Medium axem, septentrionem dicit. — 382. Euro significat vento, non utique eo, qui ab ortu flat, sed eo quem Aquilonem vocamus. Riphaeos montes quidam putaverunt Alpes. Sed proprie sunt Riphaei montes Scythiae. Scythium interpretantur lupini colorem, quidam hibiscum. — 391. *Munere* etc.; Pan, Mercurii filius, cum Lunam concupisset, et haberet optimum pecus, poscente ea, partem pecoris pro concubitu dicitur pollicitus, et duas partes fecisse gregum, quarum alteram candidiorem, sed lanae crassioris;

GRAMMATICI INCERTI

LOSSAE AD VIRGIL. AEN. XII.

EX BARTH. ADVERSAR. 33, 13.

V. 1. *Infractos*; utrumque potest intelligi, et non fractos et lde fractos; potius vero valde fractos intelligit; nam priusquam summo discrimine essent, non erant fracti. — 6. *Tum demum* etc.; postquam volnere fuerit lacessitus et sanguinem suum lerit. — 9. *Gliscit*; crescit, augmentatur, sensim * nam et ires dicuntur quod per somnum crescunt, quos pingues efficit mnus. — 19. *O praestans animi* etc.; est prudens senis dium, quia clam dicit inferiorem esse Aenea virtute, quapropter um vult abducere a furore; est vero ex seno Ennio (*sexto nnii?*) translatum. — 41. *Fors*; i. e. eventus rerum; saepe venitur pro adverbio positum. — 74. *Nec enim Turno* etc.; st iam promissum singulare certamen, ait: neque enim uniam in mea potestate fuit moram dare fatis imminentibus. —). *Alboque orichalco*; album non est nisi comparatione auri, ius rubori miscet splendorem argenti. — 149. *Iuvenem* etc.; mo consilium est Iovis, unde videt Turnum ab Aenea occidenan esse. Est autem ex Homero traductum, qui duo fata chilli dat: alterum, ut cito pereat, gloriam habens aeternam; terum, ut inglorius diu domi in tuto vivat, carens militari ude. Sic Turnus impar fatum habet, dum mavult clarus mori, iam Laviniam dare et aliam uxorem ducere et regnare in ace. — 199. *Diri sacraria Ditis*; inferorum dicit secreta, uae nominari non possunt; et *sacrarium* est locus ubi praenduntur, quae nolumus proferre, ut in templis, et denaria,

ubi dona reconduntur, et *lararia*, ubi lares penates habi Sacraria dicit qui nihil excipit. — 234. *Superos quorum* notandum quod meliorem partem praetulit. Nam cum de o bus diis locutus esset in sacrificio, hic superos praetulit; et piter est foederum praeses. * Elaus (*Flaccus?* sc. Granius de quo v. Iusti Observatt. critt.) scribit, Numam Pompi cum sacra Romanis conderet, voto impetrasse, ut omnes d sum iuramentum vindicarent.

SCRIPTORIS INCERTI

LOSSARIUM VIRGILIANUM

EX BARTH. ADVERSAR. 37, 5.

Ab integro, ab aeterno. Virgilius (E. 4, 15.): *Magnus ab* *'gro seclorum nascitur ordo*. *Alacanthis* avis, quam lusci- m esse volunt: alii Caducillum vocant. Virg. (G. 3, 338.): *onant alacanthide dumi*. *Accipio*, pasco. Virg. (A. 3, 353.): *porticibus rex accipiebat in amplis*. Therentius: *Accipit* *to meliùs neque prolixius*. *Acteus*, litoralis. *Additus*, inimi- Virg. (A. 6, 90.): *Addita Iuno Nusquam aberit*. *Ad unum*, lo excepto. Virg. (A. 5, 687.): *Si mundum exosus ad unum*. *as* * pro anno pro XXX. pro C. annis dicit Virg. (G. 3, .): *Ac tribus exactis ubi quarta accesserit aetas*. Cicero in one: * maiorum tertiam iam aetatem homini vivebat. *Ag-* *t*, impetus. Virg. (A. 2, 212.): *Illi agmine certo Laocoonta* *unt*. Et (782.): *Leni fluit agmine Tibris*. *Ablae* (Alae), itum ordo. Virg. (A. 4, 121.): *Dum trepidant ablae* (alae) *usque indagine cingunt*. *Amentum* est lorum quo hasta nui alligatur, quod * ius amientum ait. Virg. (A. 9, 665.): *entaque torquent*. *Angina*, morbus porcorum; unde Plautus stell. 1, 3, 61.): *Vellem me in anginam verti, ut huic ani-* *fauces praeocupem*. *Animus* atque *anima*, ventus. Virg. 1, 57.): *Mollitque animos et temperat iras*. Idem (A. 8, .): *Quantum ignes animaeque valent*. *Annus* est magnus ulus unde annus dictus quod in se redeat. Virg. (G. 2, 402.): *re sua per vestigia volvitur annus*. *Anser*, Poëta erat An- iii, de quo Mel (*Melissus?*) in Philippica Ciceronis dixit * m sibi agrum donaverat Antonius. *Antexpectatum* una pars tionis est, i. e. adverbium; et significat: antequam praevideas.

ubi dona reconduntur, et *lararia*, ubi lares penates habitant. Sacraria dicit qui nihil excipit. — 234. *Superos quorum* etc.; notandum quod meliorem partem praetulit. Nam cum de omnibus diis locutus esset in sacrificio, hic superos praetulit; et Iuppiter est foederum praeses. * Elaus (*Flaccus?* sc. Granius Fl., de quo v. Iusti Observatt. critt.) scribit, Numam Pompilium, cum sacra Romanis conderet, voto impetrasse, ut omnes dii falsum iuramentum vindicarent.

SCRIPTORIS INCERTI

GLOSSARIUM VIRGILIANUM

EX BARTH. ADVERSAR. 37, 5.

Ab integro, ab aeterno. Virgilius (E. 4, 15.): *Magnus ab integro seclorum nascitur ordo. Alacanthis* avis, quam lusciniam esse volunt: alii Caducillum vocant. Virg. (G. 3, 338.): *Resonant alacanthide dumi. Accipio*, pasco. Virg. (A. 3, 353.): *Illos porticibus rex accipiebat in amplis.* Therentius: *Accipit homo meliùs neque prolixius. Acteus*, litoralis. *Additus*, inimicus. Virg. (A. 6, 90.): *Addita Iuno Nusquam aberit. Ad unum*, nullo excepto. Virg. (A. 5, 687.): *Si mundum exosus ad unum. Aetas* * pro anno pro XXX. pro C. annis dicit Virg. (G. 3, 190.): *Ac tribus exactis ubi quarta accesserit aetas.* Cicero in Catone: * maiorum tertiam iam aetatem homini vivebat. *Agmen*, impetus. Virg. (A. 2, 212.): *Illi agmine certo Laocoonta petunt.* Et (782.): *Leni fluit agmine Tibris. Ablae* (Alae), equitum ordo. Virg. (A. 4, 121.): *Dum trepidant ablae (alae) saltusque indagine cingunt. Amentum* est lorum quo hasta media alligatur, quod * ius amientum ait. Virg. (A. 9, 665.): *Amentaque torquent. Angina*, morbus porcorum; unde Plautus (Mostell. 1, 3, 61.): *Vellem me in anginam verti, ut huic aniculo fauces praeocupem. Animus* atque *anima*, ventus. Virg. (A. 1, 57.): *Mollitque animos et temperat iras.* Idem (A. 8, 403.): *Quantum ignes animaeque valent. Annus* est magnus circulus unde annus dictus quod in se redeat. Virg. (G. 2, 402.): *In se sua per vestigia volvitur annus. Anser*, Poëta erat Antonii, de quo Mel (*Melissus?*) in Philippica Ciceronis dixit * quem sibi agrum donaverat Antonius. *Antexpectatum* una pars orationis est, i. e. adverbium; et significat: antequam praevideas.

sisset, ad materiam quaerendam remi, quem fractum volebat reficere, et Hylas ad hauriendam aquam Ascanii fluminis urnam extulisset, dum accedit ad ripam, adamatus a Nymphis est; propter hunc Hercules comites deseruit, nec secutus est Iasonem, ut refert Apollonius in Argonautis (1, 1207 sqq.). Eius fluminis Nympha Melia Eunicae partus est: μέσσῃ δ' ἐνὶ καὶ βάλε δίνῃ. *Latonia Delos;* quia ibi peperit Apollinem et Dianam in ipsa palmae et oleae arbore. — 10. *Primus ego* etc.; terram, quae nunc Boeotia vocatur, habuerunt ante Hyrantes, Leleges, Temices, Phoenices, Aones, unde nunc Aonia dicitur. Est autem in ea Helicon, mons sacer Musis, in cuius vertice Musis fons expressus dicitur ungula Pegasi, quem alii Aganippen, alii Hippocrenen vocant: inde ergo se deducturum Musas dicit, quia post Mantuanorum carmina scripserit. Idumaeas autem palmas, ab Idumaeorum gente, i. e. Iudaeorum, quae regio est in Syria Palaestina. Locum autem hunc dixit, non quod ibi tantum sint palmae, sed praecipuae. Mincius flumen ex Benaco lacu fluens praeterit Mantuam. — 20. *Cursibus* etc.; eos significat ludos, qui in Achaia celebrantur quinto quoque anno, et appellantur Olympia; et eos, qui in Arcadia, et dicuntur Nemeaea. Alpheus enim flumen est Achaiae, iuxta quem Elis oppidum, extra quod Olympii Iovis templum. Ibi celebrantur quinquennalia certamina gymnica. Lucos Molorchi Nemeaea dicit. Molorchus fuit Herculis hospes, apud quem is diversatus est, cum proficisceretur ad leonem Nemeaeum necandum. Qui cum immolaturus esset unicum arietem, quem habebat, ut Herculem liberalius acciperet, impetravit ab eo Hercules, ut eum servaret, immolaturus vel victori, tanquam deo, vel victo et interfecto leoni; cum solutus esset, vel odio Iunonis, ne ei coelestes honores contingerent, vel fatigatus; experrectus, mira celeritate damnum correxit, sumptaque picea corona, qua honorantur qui in Nemeaea vincunt, supervenit. Itaque et Molorcho, paranti sacrificium Manibus, ubi et arietem immolaturus erat; unde Nemeaea instituta sunt; postea Archemoni manibus sunt renovata a septem viris qui Thebas petebant. Sed Molorchi mentio est apud Callimachum in Aetion libris. — 25. *Purpurea* etc.; plerumque ludis Imperatoris, quas proxime gentes devicit, earum habitum et figuram aulaeis intexunt, quo saepius redintegretur memoria virtutis, quam populo ostendant. Britannos autem pro qualibet gente dixit. Gangaridae dicuntur ab Indiae flumine Gange; cingitur enim Caucaso, Indiae flumine, et Oceano. Victorem Romulum significat. Sic enim Proculus Iulius persuasit populo, cum Romulus non compareret, eum vidisse, ab eoque in mandatis accepisse, uti Pop. Rom. Quirinum se appellaret, quia in numerum deorum esset receptus. Niphates mons est Armeniae, qui cingitur Tigri Euphrateque fluminibus. Est et pars Mesopotamiae. Haec autem flumina decurrunt in Prassum sinum. *Diverso ex hoste;* significat ex orientali et occidentali. Paros insula est Cyclas in Aegeo mari, in qua mons est Marpessos, unde marmor exciditur candidum, ut ipse Virgilius in VI. (471.) Marpessiam cautem vocat. Assaraci autem prolem vult accipi Caesarem, qui deducat progeniem ab Aenea, qui ex Anchise patre est; Capys Assaraci filius, Assaracus autem Trois, Tros

:richthonii, Erichthonius ex Electra et Iove nascitur, ut s tragicus scriptor sentit. Cynthius est Apollo a monte in- Deli Cyntho dictus. Idcirco Troiae auctor dicitur, quod munierit sub Laomedonte et Neptuno. — 37. *Invidia* etc.; : videri hic sententia ambigua, quia et angues interpretari : aliquis rotam, et non exsuperabile saxum Ixionis; sed nec otam et saxum aliud esse supplicium. Sentit enim, illum ia, ut Pirithoum, urgeri epuiis regii apparatus, quarum ae incendantur, et motu impendentis saxi urgeri, cum ait: memorem Lapithas, Ixiona, Pirithoumque etc. Sed signi- ɔ horum versuum fere haec est: Quisquis inviderit huic , debebit timere post excessum vitae supplicia, quae pati hantur defuncti, et furias, Cocytus autem palus est infero- et Styx. Styga si diceret severam, intellexerimus eam ob lici, quod eius religio teneat deos; per eam enim iurare ntur. Sed Cocyti amnem dicit, quia a luctuosa voce ap- ur. *Severam* autem significat tristem; quod proprium est i. *Interea* etc.; hoc est, scribamus carmen agreste, impe- ı a Maecenate. Cithaeron mons est Boeotiae, ibi arcana i patris sacra celebrantur tertio quoque anno, quod Triete- licuntur. Existimatur autem Liber esse cum Musis, et ideo dera, fronde eius, corona poëtis datur. Nunc idcirco vo- se eius sacris vult accipi, quod et de vitibus praeceperit. etos canes dicit Laconicos, a Taygeto monte Laconices. urus est Peloponnesi, unde optimi et generosissimi equi it. — 46. *Mox tamen* etc.; pollicetur, se quoque Caesaris rii, qui postea Augustus cognominatus est, scripturum victo- . Et quidam putant, cum promissis fidem destituisse, igno- s, non quidem προηγουμένως acta eius scripsisse, sed tamen claudicare, quantum ad fidei pertinet vinculum. In VIII. descripsit in clypeo eius pugnam et Actiacum bellum, quod gestum cum Antonio. Tithonus autem fuit Laomedontis , frater Priami; qui existimatur ab Aurora adamatus; uxo- enim eam habuisse. Priami autem filia Creusa, Aeneae , mater Ascanii, a quo genere ad Caesarem pervenit. — *letas Lucinam* etc.; ex Lucina partus, ex Hymenaeo concu- ı accipimus. Itaque hoc ait: Post annum IV. et intra X. ad ipiendum esse utiles boves, extra finem hunc parum. — *Spadices*; palmae, cuius iam deficit color, colorem dicit. li enim palmam, quam Graece phoenica appellant, vocant lica. Spadix vero color est, quem Leucopyrum vocant. hoc albus et fuscus. Glaucus autem color, viridis. Amycle op- um est Laconices, ut refert Homerus in Catalogo ducum qui Troiam accesserunt. Pollux autem et Castor Lacedaemone . sunt, qui existimantur equos accepisse a Iunone, muneris ine, Xanthum et Cyllarum, quos ei Neptunus donaverat. tis equi dicuntur Dimos et Phobos, Homero auctore; Achil- Xanthus et Aethon. Quidam quattuor putant, et eis adiun- t Podardum et Lampum. Sed eis qui duos credunt haec m epitheta esse persuasum est. — 93. Saturnus Philyram, mi et Thetyos filiam, existimatur adamasse; et cum ea se asset in equam, ut eum falleret, ille quoque in equum trans- atus cum ea concubuit, ex quibus natus est Chiron, doctis-

simus centaurus. *Pelio;* est Thessaliae mons. — 146. Silar flumen est Lucaniae, portus Alburnus, et eiusdem nominis m ad sextum a primis tabernis. Mentionem facit Lucilius versu: Quattuor hinc ad Silari flumen portumque Albur *Asilo;* genus est tabani, adeo acer, ut soleat arm bucera inquietare. Vocatur Graece oestros. Meminit historiae hoc loco Virgilius, eius quam Ovidius in I. Metam exposuit plene, referens, Inachi filiam Io compressam a mutatam in vaccam, actam esse per orbem terrarum donec ad flumen Nilum venit, quodque ibi, mitigata Iun finitus sit eius labor; quam Inachiam dicit Virgilius. Tan torrens est Lucaniae, qui, cum pluviae sunt, effusior est et vit, cum serenum, siccus est. — 180. Alpheus fluvius est Ach Pisa oppidum, quod habuit Oenomaus. Eleus campus, sta Olympiacum, ubi equi quoque certant. Scythia regio est ptentrionalis; Belgae natio Gallorum. — 255. Sabelli gens Italiae, coniuncta mari, ubi maxima copia aprorum est. Pot urbs est Boeotiae, ubi Glaucus, Sisyphi filius et Meropes, Asclepiades in Tragodeumenon lib. I. ait, habuit equas, quas sueverat humana carne alere, quo cupidius in hostem irru et perniciosius. Ipsum autem cum alimenta defecissent, dev verunt in ludis funebribus Peliae. Quidam autem has Diomedis fuisse, quas Hercules ad Eurysthea perduxerit, et Eurystheo et Sisypho distractus, eumque filio suo dedisse fer — 280. Hippomanes nunc significat id quod ex inguinibus fluit equarum, quod datum amatorium est, et furorem facit, aut intempestivum est, aut excedit modum. Theodorus her esse dicit, quam equi si gustaverint efferantur. Castalius est Delphis in Apollinis oraculo, qui abluit ipsam aram dei, ctus a Castalo, Delphici Apollinis filio, nepote Neptuni. Apo autem dicitur Musagetes, quia Musis sacrum existimetur, Lutatius in primo Communis Historiae ait: Qui deorum cura egerat. *Aquarius anno;* hiemem et Pisces finiunt, ab eis ve incipit, hoc est ariete. — 312. Cinyps oppidum est et flumen Africae regionis Garamantum; apud eos hirci villosissimi nascuntur, quos tondent ad cilicia quibus nautae utuntur. — 338. Halcyone fuit filia Aeoli, uxor Ceycis, quo in naufragio amisso, mutata est in navem Halcyoniam, cuius partus dum excluditur, VII. diebus mare quietum est. Acanthis quae Graece dicta est, Latine carduelis vocatur, a carduo. Dumi vocantur aspera loca et inculta, collicosa. Mapalia loca deserta Punica. Numidae mapalia vocant tecta sua, quae subductis navibus post missum regem Persea, inversa pro domicilio habere coeperunt. Amyclaeum, Laconicum. Cressam, Cretensem, quia ibi optimi sagittarii sunt. Rhodope mons Thraciae. Medium axem, septentrionem dicit. — 382. Euro significat vento, non utique eo, qui ab ortu flat, sed eo quem Aquilonem vocamus. Riphaeos montes quidam putaverunt Alpes. Sed proprie sunt Riphaei montes Scythiae. Scythium interpretantur lupini colorem, quidam hirsutum. — 391. *Munere* etc.; Pan, Mercurii filius, cum Lunam concupisset, et haberet optimum pecus, poscente ea, partem pecoris pro concubitu dicitur pollicitus, et duas partes fecisse gregum, quarum alteram candidiorem, sed lanae crassioris;

a, deceptam candore, deterius pecus abduxisse, ut poëta at. — 407. Iberi, Hispani, a flumine Ibero. — 415. ium medicamenti genus. Calabria regio in qua Brundu- est oppidum. — 451. Scylla bulbi genus, unde inficitur a, quod Scyllites dicitur. Helleborum genus medicamenti iti, quod interdum mortiferum est. Bisaltae gens est im; Geloni, Scythae, et utrique a regionibus dictae. Ia- regio dicta est Histriae.

eorg. 4, 1. *Protinus* etc.; quidam dicunt mel in aëre na- tidam apes colligere; quo tempore in Ida Iuppiter nutrie- tum primum ex aëre fluxisse, eoque ipsum alitum. — 10. , lascivientes hoedi. *Aut errans* etc.; vaccam dicit. Me- licuntur aves, quas in Italia vocant Barbaros, quarum vox ultiplex, capit partitionem vocis. Meropes appellantur a merismo, quem Graeci vocant, nos partitionem vocis, idem ὄπα dicunt, glossematicôs. *Et manibus* etc.; hi- quondam Progne, Pandionis filia, quae cum filium suum oniugi pro epulis apposuisset in avem mutata est. Ideo *Et manibus* etc. In hirundinem fertur Philomela ab aliis, ogne, versa. — 30. Casia herbae genus, id quod herbae loratae. Serpilla item herbae genus, quod a serpendo im cognominatur. — 63. Meliphylla est herba, quam e vocant meliloton. Cerinthon est flos luteus cuiusdam , quae copiosissima est in Euboea, in qua oppidum est um Tarentum, quod Lacedaemonii condiderunt, duce to, qui sunt dicti Partheniadae, nati, cum oppugnaretur o, non legitimo matrimonio. — 111. In Hellesponto est acum oppidum, in quo Priapus formosissimus dicitur esse, cives eius colunt ut deum; is autem in horto ponitur, ut formidini sit, itemque noctu furibus, quod interdiu custos stare. — 125. Oebalia arx ab Oebalo dicitur in Lace- ne, hoc ipsum oppidum, quod profluit Galesus flumen. ius cum oppugnaret piratas remigibus eorum promisit si vicisset eorum adiutorio. Quorum proditione victor inorum agros veteranis divisit, et quicquid deterrimum emigibus dedit. Cilices autem tunc exercuerunt piraticam. tem in Cilicia promontorium. Corycium, Cilicem intelligi ioc est remigem piratarum. — 211. *Medus Hydaspes*; Indiae; sed Virgilius Mediae dixit flumen Hydaspen, quod duce Alexandro, per eum, regem Indorum et ipsam In- ubegerint. — 232. *Taygete*; Vergiliarum ostendit sidus. ochicôs una ex his hoc nomine appellatur, et qua totum significatur, per Pliades, quoniam cum hac Iuppiter con- in monte, qui ex eventu Taygetos dicitur. — 246. *In-* tc.; Mars, devicta Thracia, dicitur Minervae donasse puellam ex captivis, nomine Arachnem, quae subtilitate lanificii negavit cedere Minervae, ob hoc in araneam a est, et Graece ἀράχνη vocatur. — 287. Pella est op- Macedoniae, patria Alexandri. Omnes autem Alexandrias der constituit. Ergo Canopi Pellaei dicti sunt. Canopus est oppidum in Aegypto iuxta Alexandriam, a guberna- ictum Menelai. Fortunatam autem dixit gentem propter rtilitatem. — 317. Peneus est Thessaliae flumen, quod

in Pindo monte eiusdem terrae oritur. Tempe autem sunt l frigida, opaca, frondosa, copiosa fontibus vel fluminibus. I commune omnium eiusmodi locorum est. Et idcirco addi Peneia Tempe, quia poterant et alia intelligi; dicitur quidem in eis locis praecipue, ubi Peneus oritur, ut in I. Metam Ovidius refert dicens (568.): *Est nemus* etc. Insula Carpi dicta, quae existimatur obiecta Peneo. — 372. *Eridanus*; i Padus. Et ideo *taurino vultu*, quia eius sonus, ut tauri m tus, et ripae flexuosae sunt, ut cornu. — 390. Emathia dic Macedonia ab Emathione, fratre Memnonis, ubi est urbs l lene; sed Proteus in Aegypto natus est, et propter crudelitat Busiridis dicitur Pallenen petiisse et ita rediisse in Aegyptum. 429. Proteus deus maris, solitus se in omnes figuras conver — 462. Pangaeus mons est Rhodope, Thraciae. Rhesi ad Thracia, quae prius dicta est Aria, ab Areo rege, patre Thr et Edoniae, a quo Thracia dicta est. Et quaedam gen Edrinae, Latine autem interpretatur ansa. Martia, sive Ma tia; Mavors autem dicitur magna vertens deus. — 467. Ta ros est Laconiae litus, in quo specus est, per quem Herc existimatur descendisse ad inferos, et Orpheus. — 520. Cic natio Thracum, oppidum est Ismarus. Napaeae sunt nymph

GRAMMATICI INCERTI

LOSSAE AD VIRGIL. AEN. XII.

EX BARTH. ADVERSAR. 33, 13.

. 1. *Infractos*; utrumque potest intelligi, et non fractos et lde fractos; potius vero valde fractos intelligit; nam priusquam summo discrimine essent, non erant fracti. — 6. *Tum deum* etc.; postquam volnere fuerit lacessitus et sanguinem suum lerit. — 9. *Gliscit*; crescit, augmentatur, sensim * nam et ires dicuntur quod per somnum crescunt, quos pingues efficit mnus. — 19. *O praestans animi* etc.; est prudens senis dium, quia clam dicit inferiorem esse Aenea virtute, quapropter um vult abducere a furore; est vero ex seno Ennio (*sexto anii?*) translatum. — 41. *Fors*; i. e. eventus rerum; saepe venitur pro adverbio positum. — 74. *Nec enim Turno* etc.; st iam promissum singulare certamen, ait: neque enim untam in mea potestate fuit moram dare fatis imminentibus. — . *Alboque orichalco*; album non est nisi comparatione auri, ius rubori miscet splendorem argenti. — 149. *Iuvenem* etc.; no consilium est Iovis, unde videt Turnum ab Aenea occidenan esse. Est autem ex Homero traductum, qui duo fata chilli dat: alterum, ut cito pereat, gloriam habens aeternam; terum, ut inglorius diu domi in tuto vivat, carens militari ude. Sic Turnus impar fatum habet, dum mavult clarus mori, iam Laviniam dare et aliam uxorem ducere et regnare in ace. — 199. *Diri sacraria Ditis*; inferorum dicit secreta, uae nominari non possunt; et *sacrarium* est locus ubi praenduntur, quae nolumus proferre, ut in templis, et donaria,

ubi dona reconduntur, et *lararia*, ubi lares penates habi
Sacraria dicit qui nihil excipit. — 234. *Superos querum*
notandum quod meliorem partem praetulit. Nam cum de c
bus diis locutus esset in sacrificio, hic superos praetulit; et
piter est foederum praeses. * Elaus (*Flaccus?* sc. Granim
de quo v. Iusti Observatt. critt.) scribit, Numam Pompi
cum sacra Romanis conderet, voto impetrasse, ut omnes d
sum iuramentum vindicarent.

SCRIPTORIS INCERTI

OSSARIUM VIRGILIANUM

EX BARTH. ADVERSAR. 37, 5.

---

b integro, ab aeterno. Virgilius (E. 4, 15.): *Magnus ab o seclorum nascitur ordo*. *Alacanthis* avis, quam lusci- esse volunt: alii Caducillum vocant. Virg. (G. 3, 338.): *ant alacanthide dumi*. *Accipio*, pasco. Virg. (A. 3, 353.): *porticibus rex accipiebat in amplis*. Therentius: *Accipit meliùs neque prolixius*. *Acteus*, litoralis. *Additus*, inimi- Virg. (A. 6, 90.): *Addita Iuno Nusquam aberit*. *Ad unum*, excepto. Virg. (A. 5, 687.): *Si mundum exosus ad unum*. * pro anno pro XXX. pro C. annis dicit Virg. (G. 3, *Ac tribus exactis ubi quarta accesserit aetas*. Cicero in e: * maiorum tertiam iam aetatem homini vivebat. *Ag-* impetus. Virg. (A. 2, 212.): *Illi agmine certo Laocoonta*. Et (782.): *Leni fluit agmine Tibris*. *Ablae* (Alae), m ordo. Virg. (A. 4, 121.): *Dum trepidant ablae (alae) que indagine cingunt*. *Amentum* est lorum quo hasta alligatur, quod * ius amientum ait. Virg. (A. 9, 665.): *aque torquent*. *Angina*, morbus porcorum; unde Plautus ll. 1, 3, 61.): *Vellem me in anginam verti, ut huic ani- fauces praeocupem*. *Animus* atque *anima*, ventus. Virg. 57.): *Mollitque animos et temperat iras*. Idem (A. 8, *Quantum ignes animaeque valent*. *Annus* est magnus s unde annus dictus quod in se redeat. Virg. (G. 2, 402.): *sua per vestigia volvitur annus*. *Anser*, Poëta erat An- , de quo Mel (*Melissus?*) in Philippica Ciceronis dixit * sibi agrum donaverat Antonius. *Antexpectatum* una pars nis est, i. e. adverbium; et significat: antequam praevideas.

Virg. (G. 3, 348.): *Ante expectatum positis stat in ordine stris.* *Antica*, pars prioris constitii in auspiciis. *Antiquus*, n Cicero ad Herennium IV.: *Est salus antiquior militum q impedimentorum.* Sallustius: *Antiquior cura quae maior pro Italica gente fuit.* *Apparere*, praestare, adesse. Virg 8, 555.): *Semperque ad limina regis apparent.* Inde appari constat esse nominatos, ut ait Servius. *Araneus* sine g a est; *aragneus*, retia seu telae. *Arma*, consilia. Virg. (A. 2, *Et quaerere conscius arma.* *Conscius* enim ad consilia r *Acta*, nomen substantivum secreto litora significat. Virg. 613.): *At solae procul in secreta Troades acta.* *Admitto* sumo, equito. Plautus: *Ad equos esses doctus admiss* Iuvenalis: *Iam fas est admisse viros, dormitat adulter.* *A* qua sordes defluunt. Sallustius: *simulans sibi alvum pr* *** Agelius Noctium Atticarum libro primo (c. 4, 1.): *A scripta omnia antiquiora tam curiose expetebat, et vi pensitabat et vicia rimabatur, ut ad amussim factum es ceres.* *Amolior*, tollo cum iniuria. Terentius in Andria 24.): *Perinde vos amolimini.* Sisenna Historiarum: *Imped tum omne itineribus amoliuntur.* *Amare* aliud est quam *gere.* C. Plin. in Epistola ad Vimicianum ait: *Quem eg olim mutuo diligerem ex hac officii satietatis amare ard coepi.* *Apophoreta* vascula. Suetonius in X. de XII. C bus: Dabat Saturnalibus viris apophoreta, ita per KL. M feminis. *Aura*, splendor. Virg. (A. 6, 204.): *Auri per aura refulsit.* Et Oratius: *Tua ne retardet Aura marites* splendor. Hinc et aurum dictum, a splendore qui in *Ausim*, audeam. Ovidius Metam.: *Et nihil est quod n opino captus Amore ausit.* *Animus* ab *anima* dicitur. est enim qua vivimus, animo autem intelligimus. Attius i gono. Capimus animo, fruimur anima. Iuvenalis: *Mund cipio indulsit communis conditor illis Tantum animas, animos quoque.* *Bachar* herba quae fascinum pellit. Vi 7, 27.): *Bacchare frontem Cingite, ne puero noceant mal futuro.* Neratius in ydro * dixit: *Bacchareis frondibus amictum.* Blabior est Mantuae conditor, dictus est autei animo et corpore fortissimus. *Blaterare*, inepta voc Appuleius in Antalogio (*Apologia*): Quae etsi possent ab i blaterata esse blaterata ob mercedem. *Blatea*, lamina tallo. Virg. (A. 6, 209.): *Crepitabant blatea vento.* hiems dicta. Finitur bruina VIII. KL. Ian.

:NDEX SCRIPTORUM

) RELIQUISQUE INTERPRETIBUS ALLEGATORUM;
LEGUM ALIORUMQUE MONUMENTORUM a).

---

icat *Aeneidem* et Servii commentarios ad eandem; *G. Georgica*; *E.* s. Ubi numeris litera *I.* praefixa est, intellige *Interpretes Maii*; *Ph.* yrii significat; *Pr. Probi* commentarios. Verba quibus crucis signum m (†) est, in Lexico Schelleri desunt. *V.* et *p.* hic illic *Volumen* et s indicant.

Virg. (G. 3, 348.): *Ante expectatum positis stat in ordine castris.* *Antica*, pars prioris constitii in auspiciis. *Antiquus*, rarus. Cicero ad Herennium IV.: *Est salus antiquior militum quam impedimentorum.* Sallustius: *Antiquior cura quae maioribus pro Italica gente fuit.* *Apparere*, praestare, adesse. Virg. (A. 8, 555.): *Semperque ad limina regis apparent.* Inde apparitores constat esse nominatos, ut ait Servius. *Araneus* sine g animal est; *aragneus*, retia seu telae. *Arma*, consilia. Virg. (A. 2, 99.): *Et quaerere conscius arma.* *Conscius* enim ad consilia refert. *Acta*, nomen substantivum secreto litora significat. Virg. (A. 5, 613.): *At solae procul in secreta Troades acta.* *Admitto*, assumo, equito. Plautus: *Ad equos esses doctus admissarius.* Iuvenalis: *Iam fas est admisse viros, dormitat adulter.* *Alvus*, qua sordes defluunt. Sallustius: *simulans sibi alvum purgari.* *** Agelius Noctium Atticarum libro primo (c. 4, 1.): *Adhaec scripta omnia antiquiora tam curiose expetebat, et virtutes pensitabat et vicia rimabatur, ut ad amussim factum esse diceres.* *Amolior*, tollo cum iniuria. Terentius in Andria (4, 2, 24.): *Perinde vos amolimini.* Sisenna Historiarum: *Impedimentum omne itineribus amoliuntur.* *Amare* aliud est quam *diligere*. C. Plin. in Epistola ad Vimicianum ait: *Quem ego cum olim mutuo diligerem ex hac officii satietatis amare ardentius coepi.* *Apophoreta* vascula. Suetonius in X. de XII. Caesaribus: Dabat Saturnalibus viris apophoreta, ita per KL. Martias feminis. *Aura*, splendor. Virg. (A. 6, 204.): *Auri per ramos aura refulsit.* Et Oratius: *Tua ne retardet Aura marites*; i. e. splendor. Hinc et aurum dictum, a splendore qui in eo est. *Ansim*, audeam. Ovidius Metam.: *Et nihil est quod non inopino captus Amore ausit.* *Animus* ab *anima* dicitur. Haec est enim qua vivimus, animo autem intelligimus. Attius in Epigono. Capimus animo, fruimur anima. Iuvenalis: *Mundi principio indulsit communis conditor illis Tantum animas, nobis animos quoque.* *Bachar* herba quae fascinum pellit. Virg. (E. 7, 27.): *Bacnare frontem Cingite, ne puero noceant mala signa futuro.* Neratius in ydro * dixit: *Bacchareis frondibus puerum amictum.* Blabior est Mantuae conditor, dictus est autem quasi animo et corpore fortissimus. *Blaterare*, inepta vociferare. Appuleius in Antalogio (*Apologia*): Quae etsi possent ab iis velint blaterata esse blaterata ob mercedem. *Blatea*, lamina ex metallo. Virg. (A. 6, 209.): *Crepitabant blatea vento.* *Bruina* hiems dicta. Finitur bruina VIII. KL. Ian.

INDEX

[R]UM ET VOCABULORUM

[QU]E A SERVIO RELIQUISQUE INTERPRETIBUS EXPONUNTUR.

34

INDEX

RERUM ET VERBORUM GRAECORUM,

QUAE A SERVIO RELIQUISQUE INTERPRETIBUS EXPLICANTUR.

Corrigenda et Addenda Vol. II.

P. 13 a fine leg. *qua* pro *quae*.
— 39 versu 11 a f. leg. ἔρωτος pro ἔρωτως.
— 49 — ult. — *pater* pro *patet*.
— 70 — 23 a f. — *dem* pro *dein*.
— 106 — 20 — χειμῶνος pro χειμόνος.
— 178 — 20 pone comma post *domicilium*.
— 218 — 5 leg. *perite* pro *perire*.
— 240 — 11 a f. — *pulmonis* pro *plum*.
— 322. De loco Sabidii ad A. 10, 241. Spangenbergius ICtus Celeb. Cellens. cuius egregius in literas humanas amor et merita laudari satis non possunt benignissime mihi literas misit, quibus eum a Bluhmio Veronae aliter et accuratius lectum esse me admonuit, ipseque V. D. coniecturas nonnullas adiunxit. Versu igitur 10 a fine lege cum Bl. *Latinum* . . . . *quicumque cincti* etc. V. 9. *adestis*, *sicuti tripudium sinistr.* V. 6. *iis imperabitur*, fidemque m . . . (*meam?* Sp.) V. 3. *iterum* . . . *tur* (*iterum id enunciabatur?* Sp.). — In exscribendis commentariis Probianis haec a me omissa esse postea vidi: Ad E. 3, 62. *Et me Phoebus*; Apollo in terra sol, sine quo fruges neque oriuntur, neque maturescunt. *Laurum* ei gratum accipere debemus, quod Daphnem, ut vult Parthenius in volumine quod de amantibus composuit, Amydesi filiam dilexit, quam ne per vim stupraret, Iuppiter in arborem laurum convertit. Ad v. 106. *Inscripti*; Hyacinthus enim ab Apolline adamatus propter nimiam pulchritudinem, et ab ipso per ignorantiam occisus disco, conversus est in florem, qui in se literas habet Hya, ut sit vox plorantis. Quidam ex Aiacis sanguine. Ad G. 1, 35. *Iusta plus parte reliquit*; a Scorpione, quia Scorpius duorum signorum spatium teneat, in cuius brachiis duobus posita statera, signum Librae, quae Graeci ζυγὸν vocant. Hoc enim spatium ab eo detineri et Ovidius testatur, cum ait: Est locus, in geminos ubi brachia concavat arcus Scorpius, et caudam flexis utrinque lacertis Porrigit in spatium signorum. Ad v. 36. *Quidquid eris* etc.; Tartarum ait Virgilius apud inferos locum praecipitem infinitae altitudinis, cum ait: Tum Tartarus ipse Bis patet etc. Elysios campos dicit apud inferos in quos recipiantur piorum animae, quos alii putant esse insulas fortunatorum; nam quod negat Proserpinam sequi voluisse matrem, contra historiam refert. Cognito enim eius raptu, Ceres Iovi detulit querelam, qui permittit matri filiam abducere, si nullum cibum ore apud inferos contigisset. Cum autem indicium fecisset Ascalaphus, Orphnes et Acherontis filius eam tria grana mali Punici in horto Ditis devorasse, mutatus est in avem bubonem. Iuppiter autem permi-

sit sex mensibus cum matre filium esse, et totidem cum viro. Ad v. 138. *Pleiadas* etc.; Pleiades Vergiliae dicuntur, ut quibusdam liquet, quia sint Atlantis et Pleiones filiae, vel *ἀπὸ τοῦ πλέειν* dictae, idcirco quod earum ortu prima cura sit navigio. Quarum mentionem facit Ovidius in Phaenomenis, dicens de Perseo: Pleiades ante genus septem radiata feruntur, sed tantum apparent sub opaca septima nube. Hyades existimantur esse in cornibus tauri, aut in ore, quas imperiti Suculas appellant, arbitrantes *ἀπὸ τοῦ ὑὸς* Hyadas dictas. Sed errant. Dictae sunt enim *ἀπὸ τοῦ ὕειν*, hoc est spargendo. Est enim pluvium sidus. Hoc non temere oritur, ut non imbres sequantur. *Lycaonis arctor*; dicit Urionem, et vulgarem sequitur historiam. Iuppiter enim Calisto Lycaonis filiam creditur mutatus in Dianam compressisse, quae gravida, mutata in ursam ira Iunonis, peperit puerum Arcada, quem Iuppiter, ne venans matrem feriret, mutatum in eandem formam, cum ea inter sidera retulit. Sunt autem ibi duae ursae, maior et minor; maior Elice, minor Cynosura vocatur.

IMPRESSIT FRIDERICUS ERNESTUS H

3 2044 012 612 2

CONSERVED NP
12/03
HARVARD COLLEGE
LIBRARY